

S No 1-27

Taz

6/5/62

Tazkirat ul Awliya
Biography
by
Attar

156

اِنْ اَوْلِیَاؤُہٗ اِلَّا الْمُتَّقُوْنَ

الحمد للہ کہ از تصانیف کاشف دقایق طریقت و واقف حقایق معرفت حضرت مولانا فرید الدین عطار قدس سرہ رسالہ

Fred-ud-Din Atar

بفرمایش صاحب الصدق و الیقین شیخ الٰہی بخش محمد جلال الدین تاجران کتب کشمیری بازار لاہور

در مطبع اسلامیہ اسٹیم پریس لاہور بار [illegible] طبع شد

92 (55)
AL 81 T

اشتہار

شیخ الٰہی بخش و محمد جلال الدین تاجران کتب کشمیری بازار لاہور

قصہ عادل خاں مع سہ درویش فارسی

نہایت اعلےٰ درجہ کا عشقیہ قصہ ہے۔ اور ساتھ ہی اس کے درستی اخلاق بھی اس سے متصور ہے قیمت ...

قصہ چہار درویش فارسی

قابل دید ہے۔ دوران قصہ میں مصنف نے جابجا اشعار لکھکر موزون و مزین کیا ہے۔ اس کے مطالعہ سے درستی اخلاق کے علاوہ زبان فارسی سمجھنے کی مہارت حاصل ہو سکتی ہے + قیمت ۱۰/

سیاحت حاتم طائی

یہ نادر الوجود کتاب بڑی جد وجہد سے بہم پہنچا کر چھپوائی گئی ہے علاوہ لطف قصہ کے اس کے مطالعہ سے درستی اخلاق و ترغیب صدقہ و خیرات و پابندی وعدہ و شوق سیاحت کے زبان فارسی کے سمجھنے اور بولنے کی لیاقت حاصل ہو سکتی ہے + قیمت ۸/

قصہ شہزادہ بہرام فارسی

یہ مقبول عام قصہ ہندوستان کی کل زبانوں میں یعنی پنجابی۔ اردو۔ پشتو۔ بنگالی وغیرہ وغیرہ میں ہو چکا ہوا ہے اس کی خوبی اس سے ظاہر ہے کہ یہ قصہ ہر ایک زبان میں پڑھا اور سنا جاتا ہے + قیمت ... ۱۰/

قصہ ڈلہ و مختار فارسی

یہ قصہ دل بہلانے اور عورات کے مکر و فریب و چترتروں سے آگاہ کرنے کے لیئے نہایت کار آمد ہے۔ آخر میں نتیجہ اخلاقی کے برے کاموں کا برا انجام ظاہر ہوتا ہے + قیمت ۱۰/

قصہ گربہ و موش فارسی

یہ نظم کا حصہ ہنسنے ہنسانے کی کل قابل دید ہے۔ علاوہ فقصہ قصہ کی زبان فارسی میں مہارت حاصل ہوتی ہے قیمت ۱/

قصہ احمد جام مع چہار پری

قصہ و نقد گل شاہ بالتصویر

بزبان فارسی نہایت اعلےٰ درجہ کا قصہ قابل دید ہے۔ شائقین اسکے مطالعہ سے حظ وافر اٹھائینگے قیمت ۱/

طوطی نامہ فارسی

وضعی قصہ طوطی و مینا کی زبانی نہایت نتیجہ خیز بیان کیا گیا ہے۔ اسکے مطالعہ سے جلد بازی اور بلا سوچے سمجھے کسی کام کے کرنے ... ہوتا ہے۔ ... اس کے مطالعہ کے بعد کسی کام ... پشیمان نہیں ہونا پڑتا + قیمت ... ۲/

3256
9/6/50

إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ

للہ الحمد کہ از تصانیف کاشف دقایق طریقت واقف حقایق معرفت حضرت مولانا فرید الدین عطار قدس سرہ

... of the Post-Graduate Department ...
J & K University
Hazratbal, Srinagar, Kashmir.

بفرمایش شیخ الٰہی بخش محمد جلال الدین تاجران کتب کشمیری بازار لاہور

در مطبع اسلامیہ واقع لاہور طبع شد

Acc. No 3250

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الجواد بافضل انواع النعماء المنان باشرف اصناف العطاء المحمود
فی اعالی ذوی العزۃ والکبریاء المعبود باحسن اجناس العبادات فی اعماق الارض
واطباق السماء ذی العزۃ والجبروت والبھاء ذوالجلال والملکوت والثناء الذی
علا ؤہ واحتجب بانوار المجد والقدس والثناء عن اعین الناظرین وابصار البصراء
ودنا فاقترب من بصائر المحترقین طرف فی دھج العناء وربط طوف بقاء المغتمسین
فی لجج بحار توحیدہ بالفنا وخلط شرف فناء المتعمقین فی قعر قربۃ البھاء بمحض
البقاء واغناھم لعزۃ الفقراء الیہ عن ذل الرکون الی الاشیاء ولاھم التوفیق
للحمد عما ھو فی خزائنۃ الآلاء واغناھم بالفناء عن البقاء وبالبقاء عن الفناء
فصاروا ابنود غناء الفناء مخلصین عن ھواء الاھواء وخطوزا جال الانس بغناء
القدس مودعین بقاء الفناء وانقطعوا بالنور الحقیقی التام عن تخایل الاظلال
وتماثیل الافیاء التی ھی اعیان الدھما واشخاص الانشاء نحمدہ علی ان کفانا کید
من عادانا فیہ ودفع عنا شر من نادانا بقلبہ واذانا نفیہ وشغلہ عنا کل شاغل عنہ
والف بیننا وبین کل مولف بیننا وبینہ وجعلنا خدما وعباد الہ واکرمنا
بشریف خطابہ وکریم کتابہ وجعلنا متبعین لحبیبہ ثم من جملۃ احبابہ
ونشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ یوازیہ ولا نظیر لہ یضاھیہ فان
نظرنا الی الاوصاف لالوھیۃ فلا الہ الا ھو وان تاملنا الوجود فلا ھو الا ھو و
نشہد ان محمدا عبدہ ورسولہ ونبیہ وصفیہ ارسلہ بالحق الی کافۃ الخلق فجعل برفع محلہ

عقد اهل الرفع والضلال وقد یجد علیه بزمر الخزی والنکال واطفا بنوره نار الغوایة و بتوا انصاره دار الهدایة واضا قلوب المهتدین بهدایة انوار جواهر الدین فقههم الافتنا مفاخر ذخائر الیقین وبصرهم بغوامض سرائر النبیین وخص الاتقیاء والاصفیاء من اتباعهم الذین نفضوا ایدیهم عن الکونین ورفضوا عن قلوبهم الالتفات الی نعیم الدارین من شواهد الغیب المکنون بما لا یبصره لواحظ العیون ولا یستشرب له طوالع العقول ویواجب الظنون وبلغ قلوبهم بما کاشفها به من نهایات المطالب وغایات الهمم وامتنع عن اسرارهم حما طالعها به من اقاصی المقاصد وغایات الغمم واستصفی ارواحهم بما یستخلد من انوار الجلایا القدسیة عن شوائب الانوار وکدورات الظلم صلی الله علیه وعلی آله واصحابه ماذر شارق لطف من مشرق فضل وما وقب غاسق بعد ما ابتلی بالبعد عاشق وما اومض بارق هدایة من سحاب عنایة وما لفظ ناطق صدق بکلمة عشق وما تقلقل شوق فی بادیة ذوق وتسلم تسلیما کثیرا ۔

اما بعد چون بعد از قرآن و احادیث هیچ سخن بالائے سخن مشائخ طریقت نیست رحمهم الله که سخن ایشان نتیجه کار و حال ست نه ثمره حفظ و قال و از عیان ست نه از بیان که از اسرار ست نه از تکرار و از جوشیدن ست نه از کوشیدن و از علم لدنی ست نه از علم کسبی و از عالم ادبنی ربی ست نه از جهان علمنی ابی که ایشان ورثه انبیا اند صلوات الرحمن علیهم و جماعتے را از دوستان ما رغبتی تمام میدیدم بسخن آن قوم و مرا نیز میلے عظیم بود بمطالعه سخنان ایشان و سخن بسیار بود اگر همه را جمع میکردم دراز میشد سے التقاطے کردم از برائے خویش و برائے دوستان و اگر تو نیز ازین بوده برائے تو و اگر کسے زیاده ازین خواهد کتب متقدمان و متاخران این طائفه بسیار یافته شود و از انجا طلب میکند و اگر طالبے شرح کلمات این طلب کند در کتاب شرح القلب و کتاب کشف الاسرار و کتاب معرفة النفس والرب بر آید و بدان حلوی شود محیط هر که این سه کتاب را معلوم کرد گمان آنست که هیچ سخن این طائفه الا ما شاء الله پوشیده نماند و اگر اینجا شرح این کلمات دادمی هزار کاغذ بر آمدے اما طریق ایجاز و اختصار سپردن سنت ست بکمال فخر رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال اوتیت بجوامع الکلم واختصر لی الکلام اختصارا آنرا انبار نیفگندم و سخن بود که در یک کتاب نقل از شیخی بود و در کتابے دیگر نقل از شیخی بخلاف

آن واضافات حکایات وحالات مختلف نیز هم بود آنقدر احتیاط که توانستم بجا آوردم اما سبب
شرح نادادن آن بود که خود را درمیان سخن ایشان آوردن ادب ندیدم وذوق نیافتم وسخن
خود را درمیان چنین سخنان خوش ندیدم مگر جائے چند اندک اشارت کرده آمد برائے دفع خیال
نامحرمان وناهلان ودیگر سبب آن بود که هر کرا در سخن ایشان بشرحے حاجت خواهد بود
اولی ترکه بسخن ایشان بنگرد وباز شرح دهد ودیگر سبب آن بود که اولیاء مختلف اند بعضی
اهل معرفت اند وبعضے اهل معاملت وبعضے اهل محبت وبعضے اهل توحید وبعضے همه وبعضے
بصفتے دون صفتے وبعضے بے صفت واگر یک یک را شرح جدا میدادم کتاب از شرط اختصار
بیرون میشد واگر ذکر انبیاء واصحابه واهلبیت میکردم یک کتاب دیگرے بایست جداگانه
وشرح قومی چگونه در زبان میگنجد که ایشان خود مذکور خدا تعالے اند ورسول اند ومحمود قرآن و
اخبار وآن عالم عالمے دیگر ست وجهانے دیگر انبیاء وصحابه واهلبیت سه قوم اند انشاء الله تعالی
که در ذکر ایشان کتابے جمع کرده آید ما را ازان قوم مثلثه واعطار یادگار بماند ومراد من جمع کردن
این کتاب چند چیز باعث بود تا از من یادگار بماند یا هر که برخواند ازینجا گشایشے یابد ومرا بدعائے
خیر یاد آرد ودیگر سبب گشایش او مرا در خاک گشایشے دهد چنانکه یحیی عمار که امام هری بود استاد
شیخ عبد الله انصاری رحمة الله علیه چون وفات کرد او را بخواب دیدند پرسیدند که خدا تعالے با
تو چه کرد گفت خطاب فرمود که یحیی باتو کارها داشتم سخت لیکن روزی در مجلسے ما را می ستودی دوستے
از دوستان ما آنجا میگذشت آن بشنید وقتش خوش شد ترا در کار او کردم واگر نه آن بودی دیدی
که باتو چه کردمی ودیگر باعث آن بود که شیخ بوعلی دقاق را گفتند که در سخن مردان شنیدن
هیچ فایده هست چون برآن کار نتوانیم کردن گفت بلے دروے دو فایده است اول آنکه مرد
طالب بود قوی همت گردد وطلبش زیاده شود دوم آنکه اگر کسے در خود دماغے دارد آن دماغ
فروشکند ودعوی از سر بیرون کند ونیک او را بد نماید واگر کور نبود خود مشاهده کند کما قال الشیخ
المحفوظ رحمة الله علیه لا تزن الخلق بمیزانک وزن نفسک بمیزان الموقنین لتعلم فضلهم و
افلاسک گفت خلق را بترازوے خود وزن مکن اما خود را بترازوے مردان راه سنج تا بدانی فضل
ایشان وافلاس خود دیگر باعث آن بود که جنید را گفتند که مرید را چه فایده بود درین حکایات و
روایات گفت سخن ایشان لشکریست از لشکر های خدا تعالی که بدان مرید را اگر دل شکسته بود قوی
گردد وازان لشکر مدد یابد وحجت این سخن آنست که حق تعالے میفرماید وکلا نقص علیک من انباء

الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهٖ فُؤَادَكَ ما اے محمد قصه گذشتگان با تو میگوئیم تا دل تو بدان آرام گیرد و قوی تر گردد دیگر باعث آن بود که خواجۂ انبیاء محمد صلی اللہ علیه وسلم میفرماید عِنْدَ ذِکْرِ الصَّالِحِیْنَ تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ اگر کسے مایده نهد که بران مایده رحمت بارد تواند بود که اورا ازان مایده بیفایده باز نگردانند دیگر باعث آن که از ارواح مقدسۂ ایشان مددے و بدین شوریده روزگار رسد و پیش از اجل او را در سایۂ دولتے فرود آرد دیگر باعث آن بود که چون بعد از قرآن و احادیث نبوی بهترین سخنهاے سخن ایشان دیدم و جمله سخن ایشان احادیث و قرآن دیدم خود را درین شغل افگندم تا اگر از ایشان نیستم بارے خود را تشبیه جسته باشم که مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ چنانکه جنید رحمة اللہ علیه گفت مدعیان را نیکو دارید که ایشان محقق نمایند و پاے ایشان را بوسه دهید که اگر همتے بلند نداشتندے بچیزے دیگر دعوے کردندے دیگر باعث آن بود که چون قرآن و اخبار را لغت و صرف و نحو میبایست و بیشتر خلق از معانی آن بهره نمے توانستند گرفت این سخنان که شرح آنست خاص و عام را در وے نصیبست برانکه اگرچه بیشتر بتازی بود بزبان پارسی نوشته آمد تا همه را شامل بود دیگر باعث آن بود که ظاهری بینم که اگر سخن بخلاف تو میگویند بخون آنکس سعی میکنی و سالها بدان یک سخن کینه میگیری چون سخن ناشایست باطل را در نفس تو چندین اثرست که سخن شایسته حق را هم در دل تو اثر تواند بود بل هزار چندان اگرچه تو ازان خبر نیابی چنانکه از شیخ عبدالرحمن اسکاف پرسیدند که کسے قرآن میخواند و نمیداند که چه میخواند آنرا هیچ اثرے بود گفت کسیکه دارو میخورد و نمیداند که چه میخورد واثرے کند قرآن اثر نکند بلکه اثرها کند فکیف اگر خود داند که چه میخواند اثر آن بسیارتر بود دیگر باعث آن بود که دلے داشتم که جز این سخن نمیتوانستم گفت و نمیتوانستم شنید مگر بکره و ضرورت و ما لابد لاجرم از سخن ایشان وظیفه ساختم اهل روزگار را تا بود که برین مایده هم کاسه یابیم چنانکه شیخ بوعلی سینا رحمة اللہ علیه میگوید که مرا دو آرزوست یکے آنکه تا سخن از سخنهاے آدمی شنوم یا کسے از کسان آدمی بینم پس من مرد امی ام نه چیزے توانم نوشت و نه چیزے توانم خواند یا کسے بایدم که سخن او میگوید و من می شنوم یا من میگویم آدمی شنود و اگر در بهشت گفتگوے او نخواهد بود بوعلی را در بهشت باید دیگر باعث آن بود که امام یوسف همدانی را رحمة اللہ علیه پرسیدند که چون این روزگار بگذرد و این طایفه روے در نقاب تواری آرند چکنیم تا بسلامت مانیم گفت هر روز هشت ورق از سخن ایشان میخوانید پس در وے ساختن اهل غفلت را فرض

عین دیدم دیگر باعث آن بود که بی سببی از کودکی باز دوستی این طائفه در جانم موج میزد و همیشه
مفرح دل من از سخن ایشان بود برای آنکه المرء مع من احبه بقدر وسع خویش سخن ایشان را جلوه کردم که این
عهدیست که این شیوه سخن بکلی روی در نقاب آورده است و مدعیان بلباس اهل این معانی بیرون آمده اند
و اهل دل چون کبریت احمر عزیز شده اند کما قال الجنید للشبلی رحمهما الله اذا وجدت من توافقک علی
کلمة مما تقول فتمسک به جنید شبلی را گفت اگر در همه عالم کسی را یابی که در یک کلمه از آنچه میگوئی موافق
تو بود دامنش بگیر دیگر باعث آن بود که چون میدیدم روزگارے پدید آمده است که اشرار الناس
اخیار الناس را فراموش کرده اند تذکره ساختم اولیاء را و این کتاب را **تذکرة الاولیاء** گفتم تا اهل خسران
روزگار اهل دولت را فراموش نکنند و گوشه نشینان و خلوت گرفتگان را طلب کنند و بدیشان رغبت
نمایند تا در نسیم دولت ایشان بسعادت ابدی پیوسته گردند دیگر باعث آن بود که سخنے که بهترین
سخنها بود از چند وجه اول آنکه دنیا را بر دل مردم سرد کند دوم آنکه آخرت با یاد آرد سوم آنکه دوستی
حق در دل مرد پدید آید چهارم آنکه مرد چون این سخن را بشنود زاد راه بے پایان ساختن گیرد
جمع کردن چنین سخنها از واجبات بود و توان گفتن که در آفرینش به ازین کتابے نیست از بهر آنکه
سخن ایشان شرح قرآن و اخبار است که بهترین جمله سخنهاست و توان گفتن که این کتابیست که مخنثان را
مرد کند و شیر مردان را مرد فرد کند و فردان را عین درد کند و چگونه عین درد نگرداند که هر که این کتاب را
چنانکه شرط بود برخواند و نیکو آگاه گردد که آن چه درد بوده است در جانهای ایشان که از چنین کارها و
ازین شیوه سخنها از دل ایشان بصحرا آمده است و من یک روز پیش امام مجدالدین خوارزمی آمدم
او را دیدم که میگریست گفتم خیر هست گفت زهی سپاه سالاران که درین امت بوده اند بمثابت انبیاء
علیهم السلام که علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل و گفت از آن میگریم که دوش گفته بودم که خداوندا
کار تو هیچ بعلت نیست مرا ازین قوم گردان یا از نظارگیان این قوم گردان که قسمے دیگر را طاقت
ندارم تا کاشکے مستجاب شده باشد دیگر باعث آن بود که تا فردا را نظر شفاعتے در
کار این عاجز کنند و مرا چون سگ اصحاب کهف اگر همه با استخوان بود نومید نگردانند **نقل است**
که جمال موصلی عمرے خون خورد و جان کند و مال و جاه بذل کرد تا در محاذات جوار روضه محمد مصطفی صلی الله
علیه وسلم بعد وفات جائی یافت آنگاه وصیت کرد که بر سر خاکم نویسند که وَكَلْبُهُم بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ
خداوندا سگے قدمے چند برابر دوستان تو زد او را در کار ایشان کردی من نیز دعوے دوستی دوستان تو
میکنم بحق جان پاک انبیاء و اولیاء و علمائے تو که من غریب عاجز را ازین قوم محجوب مگردان و از آن نظر خاص

کہ با ایشان میر سد محروم مکن و این کتاب را سبب درجہ مقرب گردان نہ سبب درکہ بعد انک ولی آلاجابۃ
و اکنون اسامی این بزرگان کہ درین کتاب اند مجموع یاد کنیم در نود و شش باب بمنہ و کرمہ ٭

فہرست مضامین

رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین

باب اول در ذکر امام جعفر صادق رضی الله عنه

آن سلطان ملت مصطفوی آن برهان حجت نبوی آن عالم صدیق آن عالم تحقیق آن میوهٔ دل اولیاء آن جگر گوشهٔ سید انبیاء آن ناقد علی آن وارث نبی علیه الصلوٰة والسلام آن عارف عاشق ابومحمد امام جعفر صادق رضی الله عنه گفته بودیم که اگر ذکر انبیاء و صحابه و اهلبیت کنیم کتابی جداگانه باید و کتاب آن شرح حال اولیاء است که بعد ازیشان بوده اند اما بسبب تبرک بصادق ابتدا کنیم که او نیز بعد ازیشان بوده است و چون از اهل بیت بود سخن طریقت بیشتر او گفته است و روایت بیشتر ازو آمده است کلمهٔ چند ازان او بیاوریم که ایشان همه یکے اند چون ذکر او کرده آمد ذکر همه بود نه بینی که قومے مذهب او دارند مذهب دوازده امام دارند یعنی یکے دوازده است و دوازده یکے و اگر تنها صفت او گویم بزبان و عبارات من راست نیاید که در جملهٔ علوم و اشارات بے تکلف بکمال بود و قدوهٔ جملهٔ مشائخ بود و اعتماد همه بر وے بود و مقتدائے مطلق بود هم الهیان را شیخ بود و هم محمدیان را امام و هم اهل ذوق را پیشرو بود و هم اهل عشق را پیشوا و هم عباد را مقدم بود و هم زهاد را مکرم و هم صاحب

تصنیف حقایق بود و در لطائف تفسیر و اسرار تنزیل منیظر بود و از باقر رضی اللہ عنہ بسیار سخن نقل کردہ است و عجب میدارم ازان قوم کہ ایشان خیال بندد کہ اہل سنت و جماعت را با اہل بیت چیزے در راہست کہ اہل سنت و جماعت اہلبیت اند بہ حقیقت و من آن نمیدانم کہ در خیال باطل ماندہ است آن میدانم کہ بمحمد صلے اللہ علیہ وسلم ایمان دارد و بفرزندان او ندارد تا بحدیکہ شافعی را رضی اللہ عنہ در دوستی اہل بیت برفض نسبت کردند و او را محبوس گردانیدند و او ہم درین معنی شعرے گفتہ است و یک بیت در معنی این است اگر دوستی آل محمد صلے اللہ علیہ وسلم رفض ست گو جملہ جن و انس گواہی دہید برفض من و اگر آل و اصحاب رسول دانستن از اصول ایمان نیست بسے فضول کہ بکار نمے آید میدانی اگر این نیز بدانی زیان ندارد بلکہ انصاف آنست کہ چون بادشاہ دُنیا و آخرت محمد صلے اللہ علیہ وسلم میدانی وزراے او را بجائے خود باید شناخت و اصحابہ را بجائے خود باید دانست و فرزندان او را ہمچنین تا سُنی پاک باشی و با ہیچکس از پیوستگان بادشاہت انکار نباید چنانکہ ابو حنیفہ را رضی اللہ عنہ سوال کردند از پیوستگان پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم کہ کدام فاضلتر ست گفت از پیران صدیق و فاروق و از جوانان عثمانؓ و علی مرتضیٰ و از زنان عائشہ و از دختران فاطمہ رضوان اللہ علیہم نقل ست کہ منصور خلیفہ شبے وزیر را گفت برو و صادق را بیار تا بکشم وزیر گفت کسیکہ در گوشہ نشستہ است و عزلت گرفتہ و بعبادت مشغول شدہ و دست از ملک کوتاہ کردہ خلیفہ از وے رنجیدہ گشت و گفت البتہ او را بیار تا بکشم وزیر ہر چند منع کرد سود نداشت عاقبت وزیر بطلب برفت خلیفہ غلامان را گفت کہ چون صادق در آید و من کلاہ از سر بردارم شما او را بکشید چون صادق را بیاوردند زود منصور برخاست و بتواضع پیش صادق بدوید و در صدر ش بنشاند و با ادب پیش او بنشست غلامان را عجب آمد منصور گفت چہ حاجت صادق گفت آنکہ مرا دیگر پیش خود نخوانی و بگذاری تا بطاعت خدا تعالیٰ مشغول باشم پس دستوری دادش و با عز از تمام روانہ کرد و در حال لرزہ بر منصور افتاد و بیہوش گشت تا سہ روز و بعضے گفتہ اند تا سہ نماز از وے فوت شد و چون بہوش باز آمد وزیر پرسید این چہ حال بود گفت کہ چون صادق از در در آمد دیدم کہ اژدہائے با وے بود کہ لبے بزبر صفہ نہادہ بود و لبے بزیر صفہ و مرا بزبان حال میگفت کہ تو او را بیازاری ترا با این صفہ فرو برم من از بیم آن اژدہا ندانستم کہ چہ میگویم ازو عذر خواستم و چنین بیہوش گشتم نقل ست کہ یکبار داؤد

طائی رحمة الله علیه در پیش صادق آمد و گفت اے پسر رسول خدا تبارک و تعالیٰ مرا پندے
ده که دلم سیاه شده است گفت یا ابا سلیمان تو زاهد زمانه ترا به پند من چه حاجت ست داؤد گفت
اے فرزند پیغمبر خدا شمارا بر همه فضل داده است و پند دادن تو بر همه واجب گفت یا ابا سلیمان
من ازین میترسم که بقیامت جد من در من دست زند که چرا حق متابعت من نگذاردی این کار
بنسب صحیح نیست این کار بمعامله شایسته است در حضرت حق تعالیٰ داؤد بگریست و گفت بارخدایا
آنکه معجون طینت او از آب نبوت ست و ترکیب طبیعت او از اصل برهان و حجت جدش رسول
ست و مادرش بتول او بدین حیرانیست داؤد که باشد که بمعامله خود معجب شود نقل ست
که روزے نشسته بود با موالی خود گفت بیائید تا بیعت کنیم و عهد بندیم که هر که از میان
ما بقیامت رستگاری یابد همه را شفاعت کند ایشان گفتند یا ابن رسول الله ترا بشفاعت
ما چه احتیاج ست که جد تو شفیع جمله خلایق ست صادق گفت من بدین افعال خود شرم دارم
که بقیامت در روے جد خود نگرم نقل ست که چون جعفر صادق خلوت گرفت بیرون نیامد
سفیان ثوری رحمة الله علیه در پیش وے آمد و گفت یا ابن رسول الله مردمان از نفایس تو محروم
مانده اند چرا عزلت گرفته صادق گفت که اکنون روئے چنین دارم و این دو بیت را بر خود خواند شعر

ذهب الوفا ذهاب امس الذاهب	والناس بین مخایل و مادب
یفشون بینهم المودة و الوفا	وقلوبهم محشوة بعقارب

نقل ست که جعفر صادق را دیدند که خزی گرانمایه پوشیده بود گفتند یا ابن رسول الله لیس هذا
من بیتک دست آنکس را بگرفت و در آستین کشید پلاسے پوشیده بود که دست را میخراشید و گفت
هذا للخلق و هذا للحق نقل ست که صادق از ابوحنیفه رحمة الله علیه پرسید که عاقل کیست گفت
آنکه تمیز کند میان خیر و شر صادق گفت بهایم نیز توانند کرد میان آنکه او را زنند یا نوازند ابوحنیفه گفت میان
شما عاقل کیست گفت آنکه تمیز کند میان دو خیر و دو شر تا از دو خیر خیر الخیرین اختیار کند و از دو شر خیر الشرین
برگزیند نقل ست که صادق را گفتند همه هنرها داری زهد و کرم باطن و قرة العین خاندانی اما بس متکبری
گفت من متکبر نیم لیکن مرا کبریائی ست که چون از سر کبر خود برخاستم کبریائی او بیامد و بجائے کبر من نشست
بکبر خود کبر نشاید کردن اما بکبریائی او کبر شاید کردن نقل ست که همیان زر از کسے برده بودند آنکس در
صادق آویخت که تو بردی و او را نشناخت صادق گفت چند بود گفت هزار دینار پس او را بخانه
برد و هزار دینارش بداد بعد از آن مرد زر خود را جائے دیگر بیافت زر صادق را باز برد و گفت من

غلط کرده بودم صادق گفت ما هرچه دادیم باز نگیریم بعد از آن از یکے پرسید که او کیست گفتند جعفر
صادق رضی الله عنه مرد از آن خجل شده و برفت نقل ست که روزے تنها در راه میرفت و الله الله
میگفت سوخته در عقب او میرفت و الله الله میگفت صادق میگفت الله جامه ندارم الله جبه ندارم
در حال دست جامه پاکیزه پدید آمد صادق در پوشید آن سوخته پیش آمد و گفت اے خواجه در الله گفتن
با تو شریک بودم اکنون آن کهنه خویش بمن ده صادق را این سخن خوش آمد آن کهنه را بدو داد
نقل ست که کسے پیش صادق آمد و گفت خدا را بمن نمائے گفت آخر تو نشنیده که موسی را گفتند
لَنْ تَرَانِی گفت آرے اما این ملت محمد ست که یکے فریاد میکند که رای قلبی ربی دیگرے نعره کر
لم اعبد ربا لم اره صادق گفت که او را به بندید و در دجله اندازید ببستند و در دجله انداختند آب او را
فرو برد باز بر انداخت گفت یا ابن رسول الله الغیاث الغیاث صادق گفت اے آب فرو برش فرو برد
دیگر بار بر آورد چند کرت همچنین فرو میبرد و بر مے آورد و او پناه بصادق مے آورد تا از همه درماند
و چون در دجله غرق شد امید از خلق منقطع کرد این نوبت که آب او را بر انداخت گفت الهی الغیاث الغیاث
صادق گفت او را بیارید بیاوردند و ساعتے بگذاشتند تا با قرار آمد پس گفت حق تعالی را دیدی گفت
تا دست در غیرے میزدم حجاب میبود چون بکلی پناه بدو بردم و مضطر شدم روزنه در درون دلم گشاده
شد آنجا فرو نگریستم بدیدم و تا از اضطرار نبود آن نبود که اَمَّنْ یُّجِیْبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ صادق
گفت تا صادق را میخواندی کاذب بودی اکنون آن روزنه را نگاه میدار و گفت هر که گوید خدای
بر چیزے ست یا از چیزے ست او کافر بود گفت هر آن معصیت که اول او ترس بود و آخر او عذر بنده را
بحق نزدیک گرداند و هر آن طاعت که اول آن امن بود و آخر عجب آن طاعت بنده را از
خداے باز دارد مطیع با عجب عاصی ست و عاصی با عذر مطیع و از وے پرسیدند که درویش
صابر فاضلتر بود یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که توانگر را دل با کیسه بود و درویش را با خدا تعالی
و گفت عبادت جز بتوبه راست نیاید که خدا تعالی توبه را مقدم گردانید بر عبادت کما قال الله
تعالی اَلتَّائِبُوْنَ الْعَابِدُوْنَ و گفت ذکر توبه در وقت ذکر خدا تعالی ماندن ست از ذکر خدا را
بحقیقت یاد کردن آن بود که فراموش کند در جنب خدا تعالی جمله اشیاء را از جهت آنکه خدا
او را عوض بود از جمله اشیاء و گفت در معنی این آیه یَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ یَّشَآءُ مخاص گردانم برحمت
خویش هر کرا خواهم واسطه و علل و اسباب از میان برداشته است تا بدانند که عطا محض ست گفت
مومن آنست که ایستاده است با نفس خویش و عارف آنست که او ایستاده است با خداوند خویش و گفت

هر که مجاهده کند بنفس برائے نفس برسد بکرامات خداوند و هر که مجاهده کند بنفس برائے خدا تعالیٰ
برسد بخدائے وگفت الهام از اوصاف مقبولانست و استدلال ساختن که بے الهام بود از علامت
زندگانست وگفت اگر خدا تعالیٰ در بنده نهان ترست از رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب
تاریک وگفت عشق الٰهی ست نه مذموم و نه محمود وگفت سر معاینه مرا آنگاه مسلم شد که رقم دیوانگی
بر من کشیدند وگفت از نیکبختی مرد یکے آنست که خصم او خردمند ست وگفت از صحبت پنج کس حذر
کن یکے از دروغگوے که همیشه با وے در غرور باشی دوم احمق که هر چند سود تو خواهد زیان
تو بود و نداند سوم بخیل که بهترین وقتے از تو ببرد چهارم بددل که در وقت حاجت ترا ضائع
گذارد پنجم فاسق که ترا بیک لقمه بفروشد و بکمتر لقمه طمع کند وگفت حقتعالیٰ را در دنیا بهشت ست و دوزخ
بهشت عافیت ست و دوزخ بلا عافیت بهشت آنست که کار خود بخدا گذاری و دوزخ آنکه کار خود
بنفس خویش باز گذاری وگفت صن لم یکن به ستی فهو مضو اگر صحبت اعدا مضر بودے
اولیا را آسیه را ضرر بودے از فرعون واگر صحبت اولیا نافع بودے اعدا را منفعتے بودے ز ن
لوط و نوح را ولیکن بیش از قبضے و بسطے نبود و سخن او بسیار ست تا سیس را کلمه چند گفتم و ختم کردم ؛

باب ۲ دوم در ذکر اویس قرنی رضی الله عنه

آن قبلهٔ تابعین و آن قدوهٔ اربعین و آن آفتاب پنهان آن هم نفس رحمٰن آن سهیل یمنی
اویس قرنی رحمة الله علیه قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ اُوَیْسُ الْقَرَنِیْ خَیْرُ التَّابِعِیْنَ بِاِحْسَانٍ
ستایش کسیکه ستاینده او رحمة للعالمین بود بزبان من کجا راست آید گاه گاه خواجه عالم روئے
مبارک سوئے یمن کردے وگفتے اِنِّیْ لَاَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ مِنْ قِبَلِ الْیَمَنِ یعنی نسیم رحمت از
جانب قرن همے یابم باز خواجهٔ انبیا صلے الله علیه وسلم گفت فردائے قیامت حق تعالیٰ هفتاد
هزار فرشته بیافریند در صورت اویس تا اویس در میان ایشان بعرصات آید و به بهشت رود تا
هیچ آفریده واقف نگردد الا ما شاء الله که در آن میان اویس کدامست که در سرائے دنیا حق تعالیٰ
را در زیر قبهٔ تواری عبادت میکرد و خود را از خلق دور میداشت در آخرت نیز از چشم اغیار
محفوظ ماند که اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری و در اخبار غریب آمده است که فردائے
قیامت خواجه انبیا علیه الصلوٰة والسلام در بهشت از کوشک خود بیرون آید و گوید که اویس
کجاست تا به بینم ندا آمد که رنج مبر چنانکه او را در دنیا ندیدی اینجا هم نه بینی باز خواجه انبیاء

صلے الله وسلم گفت که در امت من مردیست که بعدد موے گوسپندان قبیلهٔ ربیعه و مضر او را
در قیامت شفاعت خواهد بود این دو قبیله را در عرب گوسپند بے نهایت بوده است صحابه
گفتند یا رسول الله این که باشد فرمود که عبد من عباد الله گفتند ما همه بندگان خدائیم نامش
چیست گفت اویس قرنی گفتند او کجا باشد فرمود که بقرن بود گفتند او شما را دیده است فرمود
ندیده است بدیدهٔ ظاهر ولیکن بدیدهٔ دل دیده است گفتند که چنین عاشق بصحبت شما
نشتافته است فرمود که از دو سبب یکے از غلبهٔ حال دوم از تعظیم شریعت من که مادرے دارد مومنه
نابینا و اویس شتربانی میکند و نفقهٔ مادر از آن حاصل میکند گفتند او را توانیم دیدن صدیقؓ را
گفت تو او را نه بینی اما فاروقؓ و مرتضےؓ او را به بینید و او مرد شعرانیست و بر پهلوئے چپ و کف دست
مقدار درم سفیدی ست و آن نه برص ست چون او را دریابید سلام مرا بدو برسانید و بگوئید
تا امت مرا دعا کند باز خواجه علیه السلام فرمود که اجل اولیاء الله تعالے الاتقیاء الاخفیاء گفتند ما
او را کجا یابیم گفت در یمن شتربانیست نامش اویس قدم بر قدم او نهید نقل ست که چون رسول
علیه السلام وفات خواست کرد گفتند یا رسول الله مرقع شما را بکه دهیم گفت باویس قرنی بعد از
وفات رسول علیه السلام چون عمرؓ و علیؓ بکوفه آمدند فاروق در میان خطبه گفت یا اهل نجد برخیزید
همه برخاستند و گفت در میان شما از قرن کسے هست گفتند بلے فاروق خبر اویس قرنی پرسید
گفتند نمی شناسیم مگر دیوانه را که از خلق وحشی شده است فاروق گفت او کجاست گفتند در
وادی عرنه شتر میچراند و شب نان خشک بستاند و در آبادانی نیاید و با کسے صحبت ندارد و آنچه
مردم خورند او نخورد و غم و شادی نداند و چون مردم بخندند او بگرید و چون بگریند او بخندد پس
فاروق و مرتضے بدان وادی رفتند او را در نماز یافتند و حق تعالے فرشتگان را امر کرده
بود تا شتران وے میچرانیدند چون جنبش آدمی بیافت نماز را کوتاه کرد و سلام داد فاروق جوابش
گفت و بعد از آن گفت نام تو چیست گفت عبد الله گفت ما همه بندهٔ خدائیم نام خاص تو میپرسیم
گفت اویس گفت دست راست را بنما بنمود آن نشانه که رسول علیه السلام گفته بود دید دستش را
ببوسید و گفت رسول خدا ترا سلام رسانیده است و مرقع خود بتو فرستاده و وصیت کرد که امتان
مرا دعا کن اویس گفت تو بدعا کردن اولیتری که از تو عزیزتر کسے نیست فاروق گفت من همین کار میکنم
تو وصیت رسول خدا بجاے آر اویس گفت یا عمرؓ تو بنگر تا آن کس شاید غیر من باشد فاروق گفت رسول
خدا ترا نشان داده است گفت مرقع پیغمبر را بمن دهید تا دعا کنم مرقع را بدو دادند بگرفت و گفت

صبر کنید و از ایشان دور تر رفت و روئے بر خاک نہادہ گفت آلہی این مرقع را نپوشم تا ہمہ امت محمدؐ
را بمن نہ بخشی کہ پیغمبر بدینجا حوالت کردہ است و رسولؐ و فاروقؓ و مرتضیؓ ہمہ کار خود کردند اکنون
کار تو ماندہ است آوازے آمد کہ تنے چند را بتو بخشیدیم گفت اگر ہمہ را نہ بخشی نہ پوشم گفت چندین
ہزار دیگر بخشیدیم گفت ہمہ را میخواہم ہمچنان میگفت و مے شنید درین حال فاروق و مرتضی پیش او رفتند
ایشان را دید گفت چرا آمدید کہ مرقع را نپوشیدمے تا ہمہ امت محمد بمن نہ بخشیدے چون فاروق اویس را مشاہدہ
کرد کہ گلیمے پوشیدہ بود و در زیر آن گلیم توانگر شدہ ہزار عالم دید فاروق را دل از خود و از خلافت بگرفت
و گفت کہ کیست این خلافت را از من بیک نہ نان بخرد اویس گفت کسیکہ عقل ندارد چہ میفروشی بینداز تا
ہر کہ خواہد برگیرد خرید و فروخت را در میان چکار پس اویس مرقع را در پوشید و گفت بعدد موئے گوسفندان
بنی ربیعہ و مضر از امت محمد علیہ السلام بمن بخشیدند از برکات این مرقع پس مرتضی خاموش نشست
و فاروق گفت یا اویس چرا رسول خدا را در نیافتی اویس گفت شما دیدید گفت بلے
گفت مگر جبہ او را دیدید اگر او را دیدید بگوئید ابروئے او پیوستہ بود یا نہ عجب آنکہ ایشان
نتوانستند گفت پس اویس گفت شما دوست محمدؐ ید گفتند بلے گفت اگر در دوستی درست
بودہ اید آن روز کہ دندان مبارک شکستند شما چرا بطریق موافقت دندان خود نشکستید کہ شرط موافقت است
و دندان خود بنمود ہمہ دندان شکستہ بود گفت من او را بصورت نادیدہ شکستم و دندان خود بر موافقت
او شکستم کہ ہر یکے کہ میشکستم دل من قرار نمیگرفت تا جملہ دندان خود یکیک شکستم کہ موافقت از دینست ہر
دو را رقت آمد و دانستند کہ منصب ادب منصب دیگرست کہ رسول را نادیدہ بود ادب از وے بیبایست
آموخت پس فاروق گفت یا اویس مرا دعاے کن گفت در ایمان میل نبود دعا کردہ ام و در
ہر نماز در تشہد میگویم اَللّٰھُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ اگر شما ایمان بسلامت بگور برید خود
شما را دعا دریابد و اگر نہ من دعا ضائع نہ کنم پس فاروق گفت مرا وصیتے کن گفت یا عمر خدا را شناسی
گفت شناسم گفت اگر غیر او را نشناسی ترا بہ گفت زیادہ کن گفت یا عمر خدا تعالی ترا میداند گفت
داند گفت اگر بجز او کسے دیگر ترا نداند ترا بہ پس فاروق گفت باش تا چیزے برائے تو بیاوریم
اویس دست در جیب کرد و دو درم بیرون آورد و گفت این از شتربانی کسب کردہ ام اگر تو
ضمان میشوی کہ چندان بزیم تا این بخورم آنگاہ دیگر قبول کنم پس گفت رنجہ گشتید باز گردید کہ قیامت
نزدیک ست آنگاہ آنجا دیدارے بود کہ باز گشتن نبود کہ من اکنون بساختن زاد راہ قیامت مشغولم چون
فاروق و مرتضی باز گشتند اویس را حرمتے و جاہے پدید آمد و در میان ایشان سر آن نداشت از آنجا بگریخت و بکوفہ آمد

تو بعد از ان کسے او را ندید الا هرم بن حیان رحمة الله علیه گفت چون درجهٔ شفاعت اویس شنیدم مرا آرزوے او بر من غالب شد بکوفه آمدم و او را طلب کردم ناگاه بر کنار فرات یافتم که وضو میساخت و جامه مے شست بدان صفت که شنیده بودم او را بشناختم سلام کردم جواب داد و در من نگریست خواستم تا دستش بگیرم نداد گفتم رحمک الله یا اویس و غفر لک چندان گریه بر من افتاد از دوستی وے و از رحم که مرا بر وے آمد از ضعیفی حال وے اویس بگریست و گفت حیاک الله یا هرم بن حیان چه آوردی ترا که راه نمود من گفتم نام من و پدر من چه دانستی و مرا بچه شناختی و هرگز مرا نادیده گفت نَبَّأَنِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ آنکه هیچ چیز از علم او بیرون نیست مرا خبر داد و روح من روح ترا شناخت که روح مومنان با یکدیگر آشنا باشد گفتم مرا خبرے روایت کن از رسول علیه الصلوة والسلام گفت من وی را در نیافتم اما اخبار وے از دیگران شنیده ام و نخواهم که محدث و مفتی و مذکر باشم مرا خود شغله هست که بدین نمے پردازم گفتم آیتے بر من خوان تا از تو بشنوم گفت اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ و زار بگریست پس گفت چنین میگوید خداوند جل جلاله وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِیَعْبُدُوْنِ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَیْنَهُمَا لٰعِبِیْنَ مَا خَلَقْنٰهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰکِنَّ اَکْثَرَهُمْ لَا یَعْلَمُوْنَ تا اینجا که هو العزیز الرحیم برخواند آنگاه بانگے بکرد پنداشتم که عقل از وے برفت پس گفت اے پسر حیان چه آورد ترا اینجا گفتم آنکه تا با تو انس گیرم و تو با یاسایم گفت من هرگز ندانستم که کسیکه خدا را شناخت با غیر او انس تواند کرد و بغیر او بیاساید هرم گفت اندکے مرا وصیتے کن گفت مرگ زیر بالین دار چون بخفتی و پیش چشم دار چون برخیزی و در خردی گناه منگر در بزرگی او بنگر که در وے عاصی شدی که اگر گناه را خرد داری خداوند را خرد داشته باشی هرم گفت کجا فرمائی تا مقام کنیم گفت بشام گفتم آنجا معیشت چگونه گفت اف ازین دلها که شک برو غالب شده است و پند نپذیرد گفتم وصیتے دیگر کن گفت یا پسر حیان پدرت بمرد و آدم و حوا و نوح و ابراهیم و موسیٰ و داؤد علیهم السلام مردند و محمد صلی الله علیه وسلم مرد و ابوبکر خلیفهٔ او مرد و عمر برادرم مرد واعمراه گفتم رحمک الله عمر نمرده است گفت حق تعالیٰ مرا خبر داد از مرگ او پس گفت من و تو از جملهٔ مردگانیم و صلوٰة داد و دعائے کرد و گفت وصیت من آنست که کتاب خدا و راه اهل صلاح پیش گیری و یکساعت از یاد کردن مرگ غافل نباشی و چون بقوم خویش رسی ایشانرا پند دهی و نصیحت از خلق خدا باز نگیری و یک قدم از موافقت جماعت بیرون ننهی که ناگاه بیدین نشوی و ندانی و در دوزخ افتی و دعاے چند بگفت و گفت رفتی یا پسر حیان نه تو مرا بینی و نه من ترا و مرا بدعا یاد دار که من ترا بدعا یاد دارم و تو ازینجانب بعد تا من

از آنجانب روم گفت خواستم تا یکساعت با وی بروم نگذاشت و بگریست و مرا بگریه آورد و من در قفای او مینگریستم تا ناپیدا شد و بعد از آن خبر وے نیافتم و گفت پیشتر سخن که با من گفت از چهار یار بود رضی الله عنهم و ربیع گوید که رفتم تا اویس را ببینم در نماز بامداد یافتم چون از نماز فارغ شد و بتسبیح مشغول گشت تا نماز پیشین شد بعد از ان تا نماز دیگر همچنین تا سه روز هیچ نخورد و نخفت شب چهارم لورا گوش داشتم اندکے خواب کرد و از جانے بر جست و در مناجات آمد و گفت الٰهی بتو پناه میگیرم از چشم پر خواب و از شکم پر گشتم مرا بسنده است و باز گشتم و گویند هرگز شب نخفتے و گفتے هذه لیلة السجود و هذه لیلة الرکوع و هذه لیلة القیامة و هر شب بنوع دیگر زنده میداشتے گفتند یا اویس چگونه گفت در سجود میخواهم که سبحان ربی الاعلیٰ نگفته باشم که صبح دمیده باشد میخواهم که مثل عبادت آسمانیان کنم از وے پرسیدند که خشوع در نماز چیست گفت آنکه نیزه بر وے زنند خبرش نباشد و با وے گفتند چونی گفت چگونه باشد کسیکه بامداد برخیزد و نداند که اجل تا شب مهلت میدهد یا نے گفتند کار چگونه است گفت آه از بے زادی و دور آزی راه نقل ست گفت اگر خدایتعالی را پرستش کنی بعبادت آسمانیان و زمینیان از تو نپذیرد تا باورش نداری گفت چگونه باورش ندارم گفت امین باشی بدانچه ترا پذیرفته است و فارغ باشی تا در پرستش او بچیزے دیگرت مشغول نباید بود و گفت هر که سه چیز را دوست دارد دوزخ بدو از رگ گردنش نزدیک تر باشد طعام خوش خوردن و لباس نیکو پوشیدن و با توانگران نشستن اویس را گفتند در نزدیک تو مردے ست که سی سال ست در گور نشسته و کفن در گردن آویخته و میگرید گفت مرا آنجا ببرید تا به بینم نزدیک او بردند دیدند بود زرد شده و از گریه خشک مانده گفت اے فلان قد شغلك القبر والکفن عن الله یعنی گور و کفن ترا از خدایتعالے مشغول گردانیده است و برین هر دو باز مانده و این هر دو حجاب راه تو شده است آن مرد بنور او این آفت در خود دید حال بر وے کشف شد نعره بزد و در آن گور جان بداد اگر گور و کفن حجاب خواهد بود دیگر برین قیاس کن که چه خواهد بود نقل ست که سه روز طعام و آب نخورده بود در روز چهارم بیرون آمد یک دینار زر در راه دید نگرفت که از کسے افتاده باشد و برفت تا علف بخورد و گوسفندے را دید نان گرم در دهان گرفته بیامد و در پیش او نهاد اویس گفت مگر از آن کسے ست آن گوسفند بسخن آمد و گفت من بندهٔ آن خدایم که تو بندهٔ اوئی چون آنرا گرفت گوسفند ناپدید شد رحمت و فضایل آن بس بسیار ست و بیشمار و در ابتدا شیخ ابو القاسم گرگانی اویسی بوده است و سخن اویس ست که من عرف الله تعالیٰ لا یخفیٰ علیه شیٔ هر که خدایرا بشناخت هیچ چیز بر وے پوشیده نماند یعنی خدایرا بخدا توان شناخت عرفت ربی بربی هر که خدایرا بخدا بداند همه چیز

براند و گفت السلامۃ فی الوحدۃ یعنی سلامت در تنہائی ست و تنہا آن بود کہ فرد بود و وحدت آنکہ خیال غیر نگنجد تا سلامت بود کہ تنہا بصورت گیری درست نبود کہ الشیطان یفر عن الاثنین و سخن اوست کہ علیک بقلبک بر تو ست بر دل تو یعنی دل حاضر داری تا غیر در وراہ نیابد و گفت طلبت الرفعۃ فوجدتہ فی التواضع وطلبت الریاسۃ فوجدتہ فی نصیحۃ الخلق وطلبت المروۃ فوجدتہ فی الصدق وطلبت الفخر فوجدتہ فی الفقر وطلبت النسبۃ فوجدتہ فی التقوی وطلبت الشرف فوجدتہ فی القناعۃ وطلبت الراحۃ فوجدتہ فی الزھد وطلبت الاستغناء فوجدتہ فی التوکل **نقل ست** کہ ہمسائگان او گفتند کہ ما او را از دیوانگان میشمردیم درخواست کردیم و خانہ از برائے وے ترتیب کردیم ہیچ وقت وجہے آنچنان نبودش کہ روزہ بکشادے و طعام او آن بود کہ دانہ خرما چیدے و بفروختے وبدان طعام خریدے وافطار کردے و اگر خرما یافتے آنہا را بفروختے و صدقہ دادے و جامہ او کہنہ بودے کہ از مزبلہا برچیدہ بودے و نمازے کردے و برہم دوختے و وقت نماز اول بیرون شدے و بعد از نماز خفتن بیامدے و ہر جا کہ بودے کودکان او را سنگ زدندے و او گفتے بسنگ خرد زنید تا خون بیرون نشود و طہارتم نشکنند کہ مرا غم نماز ست غم پائے نے گویند کہ در آخر عمر پیش امیر المومنین علی آمد رضی اللہ عنہ و در موافقت او در صفین حرب میکرد تا شہید شد و بدانکہ قومے باشند کہ ایشان را اویسیان گویند کہ ایشان را بہ پیر حاجت نبود کہ ایشان را بے واسطۂ غیرے چنانکہ اویس را داد اگرچہ بظاہر خواجۂ انبیاء را علیہ السلام ندید اما پرورش از وے یافت نبوت او را مے پرورد و حقیقت ہم بود و این مقامے عظیم عالی ست تا کرا اینجا رسانند و این دولت روئے بکہ نماید والسلام

باب سوم در ذکر حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ

آن پروردۂ نبوت آن خو کردۂ فتوت آن کعبۂ عمل و علم آن قبلۂ ورع و حلم آن سبق بردہ بصاحب صدری صدر سنت حسن بصری مناقب او بسیار ست و محامد او بیشمار ست صاحب علم و معاملہ بود و دائم خوف حزن حق او را فرو گرفتہ و مادر وے از موالی ام سلمہ بود رضی اللہ عنہا چون مادرش بکارے مشغول شدے حسن در گریہ آمدے ام سلمہ پستان در دہان او نہادے تا او بمکیدے وقطرہ چند شیر پدید آمدے چندین ہزار برکات کہ حق تعالی از وے پدید آورد ہمہ از اثر خاتون مصطفے بود **نقل ست** کہ حسن طفل بود یک روز از کوزۂ رسول آب خورد در خانۂ ام سلمہ رسول گفت کہ این آب کہ خورد گفت حسن بصری فرمود کہ چندان کہ ازین آب خورد علم من بدو سرایت کند و نیز روایت کنند کہ روزے پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام در خانۂ ام سلمہ آمد حسن را در کنار او نہادند

رسول او را دعا کرد و هر چه یافت از آن دعا یافت **نقل ست** که چون او در وجود آمد او را بخدمت عمر خطاب رض
آوردند گفت سمّوه حسنا فانه حسن الوجه او را حسن نام نهید که نیکو رویست ام سلمه رضی الله عنها پرورش
و تعهد او میکرد و بحکم شفقتی که بر وی داشت شیرش پدید آمد تا پیوسته میگفتی خداوندا او را مقتدائے خلق
گردان تا چنان شد که صد و سی تن صحابه را دریافت هفتاد از آن بدری و ارادت او بحسن بن علی بود و
در علوم رجوع بدو کرد و در تحفه آورده است که ارادت حسن بعلی بود و خرقه از و گرفت و ابتدائے توبہ
او آن بود که او گوهر فروش بود و او را حسن لؤلؤی گفتندے وقتے بروم شد و بنزدیک وزیر رفت ساعتے
پیش او بود وزیر گفت ما جائے میرویم موافقت کنی گفت کنم فرمود تا اسپے برائے حسن مزین کردند و
بصحرا رفتند حسن خیمهٔ دید از دیبائے رومی زده با طناب ابریشمی و میخهائے زرین و سپاهے گران
دید با آلت حرب که گرد خیمه در گشتند و چیزے بگفتند و برفتند و بعد از آن پیرانے چند باشکوه دید
که همچنان کردند آنگاه فیلسوفان و پیران قریب چهارصد تن دید که گرد خیمه برگشتند و همچنان
کردند پس کنیزان ماهروے قریب دویست تن دید هر یکے با طبقے پر زر و جواهر بر سر گرد خیمه
برآمدند و چیزے بگفتند و برفتند پس قیصر و وزیر در خیمه شدند و بیرون آمدند و برفتند حسن
گفت من متحیر شدم و گفتم آیا این چه حال باشد پس از وزیر سوال کردم گفت قیصر
را پسرے بود صاحب جمال و در انواع علوم کامل و در میدان معرکه بےنظیر و پدر برده
بصد هزار دل عاشق بود ناگاه بیمار شد طبیبان حاذق از معالجت او عاجز شدند عاقبت وفات کرد
او را در آن خیمه دفن کرده اند هر سال یکبار بزیارت او آیند اول آن سپاه گران که دیدی گرد آن
خیمه برآیند و گویند که اے شاهزاده ما اگر اینحال که ترا پیش آمد بجنگ دفع شدے ما همه جانها
فدا کردمے تا ترا باز ستدمے اما این حال از کسے ست که با او هیچ روے کارزار نتوان کرد
آنگاه فیلسوفان و پیران بیایند و گویند اے شاهزاده اگر بدانش و فیلسوفی و خرده شناسی
دفع این حال توانستمے کرد بکردمے این بگویند و باز گردند پس پیران محترم بیایند و
گویند اے ملک زاده اگر بشفاعت و زاری دفع حال تو توانستمے کرد بکردمے اما این حال
از کسے ست که شفاعت و زاری بکار نیاید درین قضیه پس کنیزکان ماهروے با طبقهائے
در و جواهر بیایند و گویند اے خداوندگار ما اگر بمال و جمال ترا باز توانستمے خریدن خود را فدائے تو کردمے
اما این حال با کسے ست که مال و جمال پیش او قدرے نیست پس قیصر با وزیر در خیمه روند و گویندے اے جان پدر
بدست پدر چه بیت بمائے تو لشکر گران آوردم از فیلسوفان و پیران و شفیعان و رائے زنان و صاحب جمالان

ومال و نعمتهای الوان و خود نیز آمدم اگر بدین تدبیرها دفع این حادثه ممکن بودی همه را در کار تو کردمی و هر چه توانستی کردن بجای آوردمی اما این کار کسی ست که پدر تو و هر چه در عالم ست همه در قبضهٔ قدرت او عاجزند سلام ما بر تو باد تا بسال دیگر این بگویید و باز گردید این سخن در دل حسن چنان کار کرد که از کار برفت و تدبیر بازگشتن کرد و به بصره آمد و سوگند خورد که دیگر در دنیا نخندد تا عاقبت و چنان خویشتن را در عبادت و مجاهده در افگند که در ان عهد کسی را آن مجال نبود چنانکه مدت هفتاد سال طهارت او در متوضا نقض میشد و در عزلت از همه مردم انقطاع کرد تا از جمله بسر آمد چنانکه یکی روزی برخاست و گفت چرا حسن مهتر و بهتر ماست بزرگی گفت از جهت آنکه جمله خلائق را بعلم او حاجت ست و او را بجز از حق احتیاجی نیست و همه در دین بدو حاجتمند اند و وی بدین سبب مهتر ست **نقل ست** که در هفته یکبار وعظ گفتی و چون در مجلس رابعه را ندیدی ترک کردی مردم میگفتند چندین بزرگان و خواجگان آمده اند اگر پیر زنی نیامد چه باشد گفتی آری شربتی که بحوصلهٔ پیلان ساخته باشیم در سینهٔ موران نتوانیم ریخت و چون در سخن گرم شدی روی برابعه کردی و گفتی هذا من جمرات قلبك یا ستی ۝ این گرمی از گرمی دل تست او را سوال کردند که جماعتی انبوه که در وعظ تو حاضر میشوند بدین شاد میشوی گفت ما بکثرت شاد نمیشویم اما اگر درویشی سوخته حاضر شود بدان شاد شویم پرسیدند که مسلمانی چیست و مسلمان کیست گفت مسلمانی در کتابهاست و مسلمانان در زیر خاک گفتند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند آن چیست که ورع را تباه کند گفت طمع گفتند که جنات عدن چیست گفت کوشکی ست از زر که در نیاید در وی مگر پیغمبری یا صدیقی یا شهیدی یا سلطان عادل گفتند طبیب بیمار معالجهٔ دیگران چون کند گفت اول علاج خود کند آنگاه علاج دیگران گفت سخن بشنوید که علم من شما را سود دارد و بی عملی من شما را زیان ندارد و سوال کردند که دلهای ما خفته است که سخن تو اثر نمیکند چه کنیم گفت دلهای شما مرده است خفته را جنبانی بیدار شود مرده بیدار نشود و سوال کردند که قومی بسخن ما را چنان میترسانند که دل ما از خوف پاره پاره میشود گفت روا بود امروز با ترسانندگان هم صحبت باشید فردا در خوف بمانید گفتند قومی سخن ترا یاد میدارند تا بران اعتراض کنند و عیب نهند گفت من خود را دیدم که طمع فردوس اعلی و مجاورت حق تعالی میکنم و هرگز طمع سلامتی از مردم نکنم که آفریدگار ایشان از زبان ایشان بسلامت نیست گفتند بعضی میگویند که خلق را دعوت آنگاه کنید که نفس خود را پاک کرده باشید گفت شیطان در آرزوی آنست که در امر معروف و نهی منکر بسته شود گفتند مومن حسد کند گفت برادران یوسف را فراموش کردید لیکن چون رنجی از سینه

بیفگند زبان ندارد **نقل ست** که حسن مریدے داشت هرگاه که آیتے از قرآن بشنودے خویشتن را بر زمین
زدے گفت این که میکنی توانی که نکنی پس آتش نیستی که بر معامله عمر خود زدی و اگر نتوانی نکنی ما را بده منزل پس
پشت بگذاشتی پس گفت الصعقة من الشیطان هر که بانگے کند قاصد آن نیست مگر از شیطان که یک
روز مجلس میداشت حجاج در آمد با لشکریان و تیغها کشیده بزرگے حاضر بود گفتا امروز حسن را امتحان کنیم حجاج بنشست
حسن یک ذره در وے ننگریست آن بزرگ گفت حسن حسن ست چون مجلس بآخر رسید حجاج نزدیک حسن شد و دستش
را بوسید و گفت انظروا الی الرجل اگر میخواهید که مردے ببینید در حسن نگرید حجاج را بخواب دیدند در
عرصات قیامت گفتند چه میطلبی گفت آنچه موحدان طلبند و این سخن را در حالت نزع گفته بود که خداوندا
غفاری و اکرم الاکرمینی خود بدین مشتے تنگ حوصله بنماے که غفارم که همه بیکدل و یکزبان اند که مرا فرو خواهی
گذاشت و نخواهی آمرزید بستیزه ایشان بیامرز و بدیشان بنماے که فعال لما یرید نیز این سخن
را بحسن گفتند گفت این خبیث آخرت را نیز بطراری خواهد برد **نقل ست** که علی رضی الله عنه
ببصره در آمد مهار شتر بر میان بسته و سه روز باشید فرمود تا جمله منبرها را بشکستند و مذکران را منع کردند
بمجلس حسن در آمد حسن سخنے میگفت سوال کرد تو عالمی یا متعلم گفت هیچ کدام سخنے از پیغمبر بمن
رسیده است باز میگویم علی مرتضے او را منع نکرد و گفت این جوان شایسته سخن ست پس برفت
حسن دانست که او علی ست از منبر فرود آمد و از پے او روان شد تا بدو رسید گفت از بهر خداے
مرا طهارت کردن بیاموز جائے ست که آنرا باب الطشت گویند طشتے آوردند تا حسن را
وضو ساختن بیاموخت و برفت و یکبار در بصره خشکسالے بود و دویست هزار خلق برفتند باستسقا
و منبرے نهادند حسن را بر منبر فرستادند تا دعا کند حسن گفت اگر میخواهید تا باران آید مرا از بصره بیرون
کنید چندانے خوف بر وے غالب بوده است که چنان نقل کرده اند که چون نشسته بودے
گفتی که مگر پیش جلاد نشسته است و هرگز کسے او را خندان ندیدے و درد وے عظیم داشته است
که روزے مردے او را دید که میگریست گفت چرا میگریی گفت بمجلس محمد کعب قرظی بودم وے نقل کرد
که مرد باشد از مومنان که بشومی گناهان چندین سال در دوزخ بماند گفت کاشکے حسن از آنها گشتے
که بعد از هزار سالش بیرون آرند از آتش **نقل ست** که روزے این خبر میخواندند که اخر من
یخرج من النار یقال له هناد آخر کسیکه از دوزخ بیرون آید از این امت بعد از هفتاد سال مبتلا باشد
گفت کاشکے حسن آن مرد بودے **نقل ست** که حسن شبے در خانه مینالید گفتند این ناله تو از چیست با چنین
روزگار که تو داری گفت از آن میگریم که نباید که علم و قصد من کارے سفته باشد یا قدمے بغلط جائے نهاده

باشم که آن بر درگاه حق پسندیده نبود پس حسن را گفته باشند برو که ترا بر درگاه ما قدرے نماند پس ہیچ طاعتے
ترا قبول نخواہیم کرد **نقل ست** که بر بام صومعه چندان گریسته بود که اشک از ناودان روان شد یکے بگذشت
بر وے چکید گفت آیا این آب پاک ست یا نه حسن گفت بشوے که آب چشم عاصی ست یکبار بنماز جنازه رفت
چون مرده را دفن کردند و خاک راست کردند حسن بر سر آن خاک نشست و چندان بگریست که خاک گل
شد پس گفت اے مردمان اول آخر لحد ست آخر دنیا گور ست و اول آخرت گور ست القبر منزل من منازل الآخرة
چه مینازید بعالمے که آخرش این ست و چرا نمے ترسید از عالمے که اولش این ست چون اول و آخر شما اینست اے
اہل غفلت کار اول و آخر بسازید تا جماعتے که حاضر بودند چندان بگریستند که ہمه یکرنگ شدند **نقل ست**
که یک روز بگورستانے بگذشت با جمعے گفت درین گورستانے مردانے اند که سر ہمت ایشان بهشت ہشت
فرو نیامده است ولیکن چندان حسرت با خاک ایشان آمیخته است که اگر ذرهٔ ازان حسرت بر اہل
آسمان عرضه کنند ہمه از ہم فرو ریزد **نقل ست** که در حال کودکے معصیتے بروے رفته بود ہر گاه که پیراہن
نو بدوختے آن گناه را بر گریبان آن پیراہن نوشتے پس چندان بگریستے که ہوش از وے برفتے
وقتے عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه نامه نوشت بدو و گفت مرا نصیحتے کن چنانکه یاد دارم و آنرا
امام خود سازم حسن این بنوشت که چون خدائے با تست بیم از که داری و اگر خدائے با تو
نیست امید از که داری و وقتے دیگر حسن نامه بدو نوشت که آن روز آمده گیر که بازپسین کسے بمیرد جواب
نوشت که آن روز آمده گیر که دنیا خود ہرگز نبود و آخرت نبود تا وقتے ثابت بنانی رحمة الله علیه بحسن نامه نوشت که مے
شنوم که بحج خواہی رفت میخواہم که در صحبت تو باشم جواب نوشت که بگذار تا در ستر خدا تعالے زندگانی
کنیم که از ہم بودن عیب یکدیگر بجا حاصل آید و یکدیگر را بدشمن گیریم **نقل ست** که وقتے سعید جبیر
در نصیحت میگفت سه کار مکن یکے قدم بر بساط سلاطین منه اگر ہمه محض شفقت بود دوم با ہیچ سر
پوشیده بخلوت منشین اگر ہمه رابعه بود و تو او را کتاب خدائے آموزی سوم ہرگز گوش خود عاریت مده
مزامیر را اگرچه درجهٔ مردان مرد داری که از آفت خالی نبود و آخر الامر زخم خویش بزند مالک
دینار گفت که از حسن پرسیدم که عقوبت عالم چه بود گفت مردن دل گفتم مردن دل چیست
گفت حب دنیا عبدالله گفت بامدادے برخاستم تا بنماز جماعت بروم بدر مسجد حسن آمدم در بسته
بود و حسن دعا میکرد و قومے آمین میگفتند گفتم مگر یاران حسن اینجا اند زمانے صبر کردم تا صبح برآمد دست
بدر نهادم در باز شد در رفتم حسن را تنها دیدم متحیر بماندم چون نماز بگذاردم قصه با او گفتم که خدائے را
مرا ازین حال آگاه کن گفت با کسے مگوے ہر شب آدینه پریان مے آیند من با ایشان علم میگویم دعا میکنم

وایشان آمین میگویند **نقل ست** که حسن دعا کرد و حبیب عجمی دامن برداشته که اجابت همی بینیم بزرگی
گفت که با حسن بحج رفتیم مارا تشنگی رسید بسر چاهی رسیدیم دلو و رسن ندیدیم حسن گفت چون من در نماز روم
شما آب خورید پس در نماز شد ما بسر چاهی رفتیم آب بسر چاه آمده بود باز خوردیم یکی از یاران کوزه پر کرد
پنهان آب بچاه فرو شد حسن چون از نماز فارغ شد گفت خدای را استوار نداشتید تا آب بچاه فرو رفت
پس از انجا برفتیم حسن در راه خرمائی یافت برگرفت و بما داد بخوردیم دانهٔ او زرین بود بمدینه بردیم از آن
دانه طعام خریدیم و صدقه دادیم ابو عمرو امام قرآن تعلیم کردی کودکی امرد خوبروی بیامد که قرآن
آموز ابو عمرو در وی بنظر خیانت نگرد از الف الحمد تا سین من الجنة والناس فراموش کرد آتشی
در وی افتاد بیقرار شد بنزدیک حسن رفت و حال باز گفت حسن گفت اکنون وقت حج ست
برو و حج بگذار چون فارغ شوی بمسجد خیف رو پیری بینی در محراب وقت بروی تباه مکن
صبر کن تا خالی شود پس با او بگوی تا دعا کند ابو عمرو همچنان کرد در گوشهٔ مسجد نشست پیری
با هیبت دید خلقی گرد او نشسته چون زمانی برآمد مردی در آمد با جامهای سپید پاکیزه خلق
پیش او باز شدند سلام کردند و سخن گفتند با یکدیگر چون وقت نماز شد آن مرد برفت و خلق نیز با
او برفتند آن پیر خالی ماند ابو عمرو گفت پیش او رفتم و سلام کردم الله الله مرا فریاد رس و حال باز گفتم
غمناک شد و بدنبال چشم باسمان نگرد هنوز سر در پیش نیاورده بود که همه قرآن بر من گشاده شد ابو عمرو
گفت من از شادی در پایش افتادم پیر گفت ترا من که نشان داد گفتم حسن بصری گفت حسن ما را
رسوا کرد ما نیز او را رسوا کنیم او پردهٔ ما درید ما نیز پردهٔ او بدریم پس گفت آن پیر دیدی که بعد از نماز پیشین
در آمد و پیش از همه برفت با جامهاء سپید که همه او را تعظیم کردیم گفت دیدم گفت حسن بود هر روز نماز پیشین
ببصره کند و اینجا آید و با ما سخن گوید و نماز دیگر ببصره برود آنگاه گفت هر که چون حسن امامی دارد دعا از ما چرا خواهد
نقل ست که در عهد حسن مردی را اسپی بزیان آمد و آن مرد عظیم فروماند حال خود با حسن بگفت حسن آن
اسپ را بچهار صد درم از وی بخرید و سیم داد شب آن مرد مرغزاری بخواب دید در بهشت و اسپی
دران مرغزار و چهار صد کره همه خنگ پرسید که این اسپان از آن کیست گفتند بنام تو بود اکنون بنام
حسن کردند چون بیدار شد پیش حسن آمد و گفت ای امام بیع اقالت کن که پشیمان شدم حسن گفت
که آن خواب که تو دیدهٔ من پیش از تو دیده ام آن مرد غمگین باز گشت شب دیگر حسن کوشکها و منظرها
دید پرسید که این از آن کیست گفتند از آن کسیکه بیع اقالت کند حسن بامداد آن مرد را
طلب کرد و بیع اقالت کرد **نقل ست** که حسن همسایهٔ داشت آتش پرست

نام او شمعون بیمار شد و کارش تنگ رسید یکے بیامد و حسن را گفت که همسایه را دریاب حسن ببالین او رفت
او را دید از دود آتش سیاه شده گفت بترس از خدائے که همه عمر میان آتش و دود بسر بردی اسلام آر تا
باشد که بر تو رحمت کند شمعون گفت مرا سه چیز از اسلام باز میدارد یکے آنکه شما دنیا را نکوهید و شب و
روز دنیا میطلبید دوم آنکه میگوئید مرگ حق ست و هیچ ساختگی مرگ نمیکنید سوم آنکه میگوئید که دیدار حق
تعالیٰ دیدنی ست و امروز همه کارے میکنید که خلاف رضائے اوست حسن گفت این نشان آشنایان ست
پس اگر مومنان چنین میکنند تو چه میکنی ایشان بیگانگی او مقر اند و تو عمر در آتش پرستی صرف کردهٔ
تو که هفتاد سال آتش پرستیدهٔ و من که نه پرستیده ام هر دو را بسوزد و حق تو نگاه ندارد اما خداوند من
اگر خواهد آتش را زهره نبود که موئے بر تن من بسوزد اکنون بیا تا هر دو دست در آتش کنیم تا ضعف
آتش و قدرت خدایتعالی مشاهده کنی این بگفت و دست در آتش نهاد و میداشت که یک ذره متغیر
نشد و بقدرت خدا آزرده نشد شمعون چون آن بدید متغیر شد و صبح آشنائی تافتن گرفت
حسن را گفت اکنون مدت هفتاد سال ست که آتش پرستیده ام اکنون نفسے چند مانده است
چه تدبیر توانیم کرد حسن گفت تدبیر تو آسان ست که مسلمان شوی شمعون گفت اگر خطے بدهی که حقتعالے
مرا عقوبت نکند ایمان آرم حسن خطے نوشت شمعون گفت بفرمائے تا عدول بصره برین گواهی نویسند
چون نوشتند حسن خط بدو داد شمعون بسیارے هاے بگریست و اسلام آورد و حسن را وصیت کرد که چون وفات
کنم مرا چون بشویند تو بدست خویش در خاک نه و این خط در دست من نه که حجت من این خواهد بود
فردا پس شهادت آورد و بمرد حسن وصیت او بجائے آورد و او را دفن کرد خلقے انبوه بروے نماز کردند
حسن دران شب از اندیشه نخفت همه شب در نماز بود و با خود میگفت این چه بود که من کردم من خود غرقه
شده ام غرقهٔ دیگر را چون دست گیرم مرا بر ملک خویش هیچ دست نیست بر ملک خدائے چرا سجل کردم درین
اندیشه در خواب رفت شمعون را دید چون شمعے تاجے بر سر و حلهٔ در بر خندان روے در مرغزار بهشت مے
خرامید حسن گفت اے شمعون چگونه گفت چه مے پرسی چنین که مے بینی مرا در سرائے خود فرود آورد و بفضل خود
دیدار خود نمود و بکرم خود و از آنچه از لطف در حق من فرمود وصفت و عبارت نیاید اکنون تو بارے
از بدر فتاری بیرون آمدی بگیر این خط که بدین حاجت نیست چون حسن از خواب بیدار شد آن خط
را در دست دید گفت خداوندا معلوم ست که کار تو بعلت نیست بلکه محض فضل ست بر در تو که
زیان کند گبر هفتاد ساله را بیک کلمه بقرب خود راه دهی مومن هفتاد ساله را کے محروم گذاری
نقل ست که حسن چندانے شکستگی داشت که در هر که نگریستے او را از خود بهتر دانستے روزے بکنار دجله

میگذشت سیاهی را دید با زنی قرابه در پیش نهاده و می آشامید بخاطر حسن گذشت که آیا این مرد از من
بهتر ست دباز گفت که این مرد از من بهتر نبود که با زنی قرابه نهاده و می آشامد درین اندیشه بود که کشتی گرانبار
در رسید و در گشت و غرق شد هفت تن در آنجا بودند آن سیاه در آب رفت و شش تن را بیرون آورد
پس روی بحسن کرد و گفت اگر از من بهتری برخیز من شش تن را خلاص دادم تو یکی را خلاص ده ای امام
مسلمانان آن زن مادر منست و دران قرابه آبست که می آشامیدم خواستم که ترا امتحان کنم تا کوری
یا بینا معلوم شد که تو کوری حسن در پای او افتاد و عذر خواست و دانست که گماشتهٔ حق ست و
گفت ای سیاه چنانکه آن قوم را از دریا خلاص دادی مرا نیز از دریای پندار خلاص ده گفت
چشمت روشن باد تا بعد ازان چنان شد که البته خود را از کسی تصور نکردی تا وقتی سگی بدید
گفت الهی مرا بدین سگ برگیر یکی سوال کرد که تو بهتری یا سگ گفت اگر از عذاب جهنم به باشم و اگر گرفتار
شوم بعزت خدای که او از صد چو من بهتر نقل ست که بسمع حسن رسانیدند که فلان کس
ترا غیبت کرده است طبقی رطب نزدیک آن مرد تحفه فرستاد بر سبیل عذر و گفت بلغنی انک
اهدیت الی حسناتک فاردت ان اکافیک علیها فاعذرنی فانی لا اقدر ان اکافیک علی
الاتمام من رسید که حسنات خویش را بجریدهٔ اعمال من نقل کرده خواستم که مکافاتی تمام کنم معذور
دار که مکافات چنین مبرتی بر سبیل کمال اقامت نتوان کرد نقل ست که حسن گفت که
از سخن چهار کس عجب داشتم کودکی و مستی و مخنثی و زنی گفتند چگونه گفت روزی
جامه از مخنثی در کشیدم گفت خواجه حال ها هنوز پیدا نیامده است تو جامه از من در مکش
که کارها در ثانی الحال خدا داند که چه شود و مستی را دیدم که در میان وحل میرفت افتان و
خیزان گفتم قدم ثابت دار تا نیفتی گفت تو قدم ثابت دار با این همه دعوی اگر من بیفتم مستی
باشم بگل آلوده برخیزم و بشویم و اینهمه سهل کاریست اما تو از افتادن خود بترس این نیز در دلم اثر کرد
و کودکی چراغی می برد گفتم از کجا آوردهٔ این روشنائی در حال بادی بر چراغ دمید و
گفت تو بگوی که کجا رفت تا من بگویم که از کجا آورده ام و عورتی را دیدم سر و روی برهنه و هر
دو دست برهنه خشم آلود با جمالی عظیم از شوهر با من شکایت میکرد گفتم روی و دست
بپوش گفت من در دوستی مخلوقی چنانم که عقل از من زائل شده است چنانکه اگر مرا
خبر نمیدادی همچنین از عشق او ببازار رفتن خواستم شد تو با این دعوی در دوستی خالق چه
بودی اگر ناپوشیدگی روی من ندیدی نقل ست که چون از منبر فرود آمدی تنی چند را ازین طائفه

بازگرفتے وگفتے بیائید تا نور فشر کنیم روزے یکے نہ از اہل این حدیث بود با ایشان در رفتن آمد حسن گفت تو با نہ
گرو و یک رو نہ با یاران خود را گفت شما ماندہ اید با اصحاب رسول ایشان شاد شدند حسن گفت بروے و درویش نہ
بچیزے دیگر اگر شما ایشان را قوم چشم افتادے ہمہ در چشم شما دیوانہ نمودندے و اگر ایشان را بر شما اطلاع افتادے یکے
را از شما مسلمان نخواندندے کہ ایشان مقدمان بودہ اند بر اسپان راہوار رفتند چون مرغ و باد و ما بر خران پشت
ریش ماندہ ایم **نقل ست** کہ اعرابی پیش حسن آمد و از صبر سوال کرد گفت صبر بر دو گونہ است یکے
بر بلا و مصیبت و دوم بر چیز ہا کہ ما را خداے از آن نہی کردہ است و چنانکہ حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت
من ہرگز زاہد تر از تو ندیدم و صابر تر از تو نشنیدم حسن گفت اے اعرابی زہد بجملہ از جہت میل ست و صبر من از جہت
جزع اعرابی گفت معنی این سخن بگوے کہ اعتقاد من مشوش گشت گفت صبر من در بلا یا در طاعت ناطق ست
بر ترس من از آتش دوزخ و این عین جزع بود و زہد من در دنیا رغبت ست بآخرت و این عین نصیب طلبی ست
پس گفت صبر آنکس تو لیست کہ نصیبہ خود از میان بر گیرد تا صبرش حق را بود نہ ایمنی تن خود را از دوزخ
و زہدش حق را بود نہ وصول خود را بہ بہشت و این علامت اخلاص ست و گفت مرد را علمے باید
نافع و عملے باید کامل و اخلاصے باوے و قناعتے مشبع و صبرے باوے چون این ہر سہ آمد از
پس آن ندانم تا چہ کنند باوے و گفت گوسپند از آدمی آگاہ تر ست از آنکہ بانگ شبان او را
از چرا باز دارد و آدمی سخن خداے از مراد خود باز ندارد و گفت ہمنشینی بدان مرد را بدگمان کند بہ نیکان
و گفت اگر کسے مرا بجمر خوردن خواند دوستر از آن دارم کہ بطلب دنیا و گفت معرفت آنست کہ در خود ذرہ
خصومت نیابی و گفت بہشت جاودانی بے پایان بدین عمل روزے چند نیست نہ نیت نیکو ست
و گفت اول اہل بہشت بہ بہشت نگرند ہفتصد ہزار سال بیخود شوند از بہر آنکہ حق تعالے بر ایشان تجلی
کند اگر در جلالش نگرند مست ہیبت شوند و اگر در جمالش نگرند غرق وحدت شوند و گفت فکرت
آئینہ است کہ حسنات و سیئات تو بتو نماید و گفت ہر کرا سخن نہ از سر حکمت ست آن عین آفت ست
و ہر کرا خاموشی نہ از سر فکرت ست آنہمہ شہوت و غفلت ست و ہر نظر کہ نہ از سر عبرت ست آنہمہ لہو
و ذلت ست و گفت در توریت ست کہ ہر کہ قناعت کرد از خلق بے نیاز شد و چون از خلق عزلت
گرفت سلامت یافت و چون شہوت زیر پاے کرد آزاد گشت و چون از حسد دست بداشت مودت
ظاہر گشت و چون روزے چند صبر کرد برخورداری جاوید یافت و گفت پیوستہ اہل عقل بخاموشی معاودت
کنند تا وقتیکہ دلہاے ایشان در نطق آید پس آن بر زبان سرایت کند و گفت ورع سہ مقام ست یکے آنکہ بندہ
سخن نگوید مگر بحق خواہ در خشم باشد خواہ رضی دوم آنکہ اعضاے خود را نگاہدارد از ہر چہ خشم خداے در آن بود سوم

آنکه قصد وے در چیزے بود که خدای تعالے دران رضا داده است وگفت مثقال ذره از ورع بهتر از هزار سال نماز و روزه است وگفت فاضلترین اعمال فکر ست و ورع وگفت اگر بدانم که در من نفاق نیست خود را از هر چه در روے زمین ست دوستر دارمے وگفت خلاف باطن و ظاهر از جمله نفاق ست وگفت هیچ مومن نبوده است از گذشتگان و نخواهد بود که نه بر خود مے لرزد که مبادا که منافق باشم وگفت هر که گوید حقا مومن ست بیقین وگفت مومن آنست که آهسته بود و چون حاطب اللیل نبود یعنی چون کسے نبود که هر چه تواند کرد بکند و هر چه بزبان آید بگوید وگفت سه کس را غیبت نیست صاحب هوا را و فاسق را و امام ظالم را وگفت در کفارت غیبت بنده است استغفار اگر بحلے نخواهی وگفت مسکین فرزند آدم راضی شد بسرائے که حلال آنرا حساب ست و حرام آنرا عذاب وگفت هیچ جان فرزند آدم از دنیا مفارقت نکند الا بسه حسرت یکے آنکه سیر نشده بود از جمع کردن دوم آنکه در نیافته بود آنچه امید داشته بود سوم آنکه زاد ے نساخته باشد چنان راهے که در پیش او آید یکے گفت فلان کس جان میکند گفت تو چنین مگوے که او هفتاد سال بود که جان میکند اکنون از جان کندن باز خواهد رست وگفت نجات یافتند سبک باران و هلاک شدند گرانباران وگفت خدائے بیامرزاد قومے را که دنیا نزد ایشان ودیعت بود ودیعت باز دادند و سبکبار برفتند وگفت نزدیک من زیرک و دانا آنست که خراب کند دنیا را و بخرابی دنیا آخرت را عمارت کند خراب نکند آخرت را بدان خرابی آخرت دنیا را عمارت نکند وگفت هر که خدائے را شناخت او را دوست دارد و هر که دنیا را شناخت وے را دشمن دارد وگفت هیچ ستورے بلگام سخت اولیتر از نفس تو نیست در دنیا وگفت اگر خواهی که دنیا را بینی که بعد از تو چون خواهد بود بنگر که بعد از مرگ دیگران چون ست وگفت بخدائیکه نپرستیدند بتانرا الا بدوستی دنیا وگفت کسانیکه پیش از شما بودند قدر آن نامه بدانستند که از حق بدیشان رسید بشب تامل کردندے و بروز بران کار کردندے و شما درست کردید و عمل بدان ترک گرفتید و اعراب و حروف آن درست کردید و باز نامهٔ دنیا میسازید وگفت بخدائے که زر و سیم را هیچکس عزیز ندارد که نه خدای تعالے او را خوار گرداند وگفت هر احمق که قومے را بیند که از پس او روان شدند دل او بجاے نماند وگفت هر چه کسے را خواهی فرمود باید که اول خود فرمانبردار باشی وگفت که هر که سخن مردمان پیش تو آرد سخن تو پیش دیگران برد وگفت برادران پیش ما عزیزترند از اهل و فرزندان که ایشان یار دین اند و اهل و فرزندان یار دنیا و خصم دین وگفت هر چند بنده بر خود و مادر و پدر نفقه کند آنرا حساب بود مگر طعامے که پیش مهمان و دوستان نهند وگفت هر نمازے که دل در و حاضر نبود بعقوبت نزدیکتر بود گفتند خشوع چیست گفت بیمے که در دل ایستاده بود و دل آنرا ملازم گرفته گفتند

مردے بیست سال ست تا بنماز جماعت نیامده است و باکس اختلاط نکرده حسن نزدیک او رفت و گفت اے فلان چرا بنماز نیائی و اختلاط نکنی گفت مرا معذور دار که من مشغولم گفت بچه مشغولی گفت هیچ نفس از من برنے آید که نعمتے از وے بمن نمیرسد و معصیتے از من بوجود نے آید بشکر آن نعمت و بعذر این معصیت مشغولم حسن گفت همچنین باش که تو بهتر از منی پرسیدند که هرگز ترا وقت خوش بود گفت روزے بر بام بودم زن همسایه با شوهر میگفت که قریب پنجاه سال ست که در خانهٔ توام اگر چیزے بود و اگر نبود صبر کردم در سرما و گرما و زیادتی از تو طلب نکردم و نام و ننگ تو نگاه داشتم و از تو گله بکسے نکردم اما بدین یک چیز تن در ندهم که تو بر سر من دیگرے گزینی و این همه از بهر آن کشیدم که من ترا بینم و تو مرا نه آنکه تو دیگرے را بینی امروز تو بدیگرے التفات میکنی اینک بتشفیع دامن امام مسلمانان بگیرم حسن گفت مرا وقت خوش شد و آب از چشم روان شد طلب کردم تا آنرا در قرآن نظیر یابم این آیت یافتم کہ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذَالِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ همه گناهانت عفو کردم اما اگر بگوشهٔ خاطرے بدیگرے میل کنی هرگز نیامرزم **نقل ست** که یکے از وے پرسید که چگونهٔ گفت چگونه باشد حال قومے که در دریا باشند و کشتی بشکند و هر کس بر تخته پارهٔ مانند گفت صعب باشد گفت حال من هم چنانست **نقل ست** که روز عید بر جماعتے بگذشت که میخندیدند و بازی میکردند گفت عجب از کسانے دارم که بخندند و ایشانرا از حقیقت حال خود خبر نه **نقل ست** که یکے را دید که در گورستان نان میخورد گفت او منافق باشد گفتند چرا گفت کسے را که در پیش این مردگان شهوت بجنبد گوئی که بمرگ و آخرت ایمان ندارد و این نشان منافقان بود **نقل ست** که در مناجات میگفت الٰهی مرا نعمت دادی شکر نکردم بلا دادی صبر نکردم بدانکه شکر نکردم نعمت از من باز نگرفتی و بدانکه صبر نکردم بلا دایم نگردانیدی الٰهی از تو چه آید جز کرم و چون وفاتش نزدیک آمد بخندید و هرگز کسے او را خندان ندیده بود و میگفت کدام گناه کدام گناه و جان بداد پیرے او را بخواب دید گفت در حال حیات هرگز نخندیدی الا در نزع آن چه حال بود گفت آوازے شنیدم که یا ملک الموت سخت بگیر که هنوزش یک گناه مانده است گفت مرا از آن شادی خنده آمد گفتم کدام گناه و جان بدادم بزرگے دران شب که او وفات کرد بخواب دید که درهاے آسمان گشاده بودے و منادی ندا میکرد که حسن بصری بخدا رسید و خدا ازو خوشنود شد

باب چهارم در ذکر مالک دینار رحمة الله علیه

آن همگی هدایت آن متوکل ولایت آن پیشوائے راستین آن مقتدائے راه دین آن سلطان طیار مالک
دینار صاحب حسن بصری بود و از بزرگان این طائفه و مولود او در حال عبودیت پدر بود اگرچه بنده زاده بود
اما از دو کون آزاده بود و او را کرامات مشهور ست و ریاضات مذکور و دینار نام پدرش بود بعضے گویند مالک
در کشتی بود چون بمیان دریا رسیدند مزد کشتی طلب کردند گفت ندارم چندانش بزدند که بیهوش
شد چون بهوش باز آمد مزد طلب کردند دیگر بارش بزدند و گفتند پائے تو گیریم و در دریا اندازیم ماهیان
دریا بر آمدند هر یک را دینارے در دهن مالک دست دراز کرد و از یک ماهی دینارے بگرفت
و بدیشان داد چون ایشان چنین دیدند در پائے او افتادند او پائے از کشتی بیرون نهاد و بر روئے
آب برفت و ناپدید شد بدین سبب نام مالک دینار آمد و سبب توبه او آن بود که سخت با جمال و مال بود و بدمشق
مقیم بود در جامع دمشق معتکف شد که آن جامع را معاویه بنا کرده بود و اوقاف بسیار کرد و مالک را در آن
طمع افتاد که تولیت آن جامع بوے دهند بدین سبب معتکف شد و یکسال عبادت میکرد و هر که او را
دیدے در نمازش دیدے با خود میگفت انت منافق بعد از یکسال شبے بتماشا بیرون آمد آهنگے
شنید که یا مالک مالک ان لا تتوب چه بوده است که توبه نمیکنی چون این بشنید بمسجد آمد متحیر و
با خود میگفت که یکسال ست که خدائے را مے پرستم بریا و نفاق به از آن نبود که باخلاص عبادت
کنم و شرم دارم آن شب بدل صافی عبادت کرد روز دیگر مردمان بدر مسجد آمدند و گفتند درین مسجد خللهائے
مے بینیم متولی بایستے که تعهدے کردے بر مالک اتفاق کردند که هیچکس لائق تر از وے نیست پیش او آمدند
او در نماز بود صبر کردند تا فارغ شد گفتند باستشفاعت آمده ایم تا تو این تولیت قبول کنی مالک گفت الٰهی
تا یکسال ترا بریا عبادت میکردم هیچکس در من ننگریست اکنون که دل بتو دادم و یقین درست
کردم که نخواهم بیست کس را فرستادی تا این کار در گردن من کنند بعزت تو که نخواهم آنگاه از مسجد
بیرون آمد و روے بکار آورد و ریاضت و مجاهده پیش گرفت و گویند در بصره مردے بود توانگر
وفات کرد و مال بسیار ماند دخترے داشت سخت با جمال دختر نزدیک ثابت بنانی آمد و گفت میخواهم
که زن مالک دینار باشم تا مرا در کار عبادت یاری دهد ثابت با مالک گفت مالک گفت من دنیا را سه
طلاق داده ام و زن از دنیاست مطلقهٔ ثلثه را نکاح نتوان کرد نقل ست که مالک در سایهٔ دیوارے
خفته بود مارے شاخ نرگس در دهان گرفته بود و او را باد میکرد نقل ست که گفت چندین سال مرا آرزوے غزا بودم
چون اتفاق افتاد که بروم روز حرب مرا تپ آمد چنانکه نتوانستم رفت بخفتم در غم آنکه با خود میگفتم اے تن اگر ترا
در نزد خدائے تعالے منزلتے بودے این تپ نیامدے در خواب شدم هاتفے آواز داد که اگر تو امروز حرب کردی

اسیر شدی و چون اسیر شدی گوشت خوکت دادندے و چون گوشت خوک خوردی کافرت گردندے
این تب تحفهٔ عظیم ست مالک رح گفت چون از خواب بیدار شدم خدای را شکر کردم **نقل ست** که مالک را
با دهریه مناظره افتاد کار بر ایشان دراز گشت و هر یک میگفتند من حقم اتفاق کردند که هر دو دست ایشان
برهم بندند و در آتش اندازند آنکه بسوزد باطل بود چنان کردند هیچ دو نسوختند و آتش بگریخت گفتند هر
هر دو برحقند مالک رح دلتنگ بخانه رفت و روی بر خاک نهاد و مناجات کرد که هفتاد سال قدم در ایمان نهادم
تا با دهری برابر گردم هاتفی آواز داد که تو ندانستی که دست تو دست دهری را حمایت کرد اگر دهری دست
خود تنها در آتش نهادی سزا دیدی **نقل ست** که مالک گفت وقتی عظیم بیمار شدم چنانکه دل از خود برداشتم
چون پاره بهتر شدم بچیزی حاجت آمد بهزار حیله ببازار رفتم ناگاه امیر شهر در رسید و چاوشان بانگ میزدند که
دور شوید و من قوت نداشتم آهسته میرفتم یکی از ایشان تازیانه بر من زد گفتم قطع الله یدك دیگر روز آن
مرد را دیدم دست بریده بر سر چهارسو افگنده **نقل ست** که جوانی بود عظیم مفسد و همسایگی مالک
و مالک پیوسته از وی میرنجید و صبر میکرد تا دیگری بگوید تا جمعی از دست او بپیش مالک بشکایت
آمدند مالک برخاست پیش او رفت جوان سخت جبار بود مالک را گفت من کس سلطانم کسے
را زهره نبود که مرا ازین باز دارد مالک گفت ما با سلطان بگوئیم جوان گفت سلطان رضائے من
فرو نگذارد و هر چه من گویم و کنم راضی باشد مالک گفت اگر با سلطان نتوان گفت با رحمن توان گفت
جوان گفت که او ازان کریم ترست که مرا بگیرد مالک درمانده بیرون آمد روزی چند برآمد فساد کردن
آن جوان از حد بگذشت دیگر باره مردمان بشکایت آمدند مالک عزم کرد که او را ادب کند در راه که مے
رفت آوازے شنید که دست از دوست ما بدار مالک تعجب کرد پیش جوان رفت جوان چون
او را دید گفت دیگر بار آمدی مالک گفت این بار آمده ام تا ترا خبر کنم که چنین آوازے شنیدم جوان
چون آن بشنید گفت اکنون اگر چنین ست هرچه دارم برائے او میدهم پس هرچه داشت از ملک
و مال بداد و روی براه او نهاد و پیش کس او را ندید مالک گفت بعد از مدتے او را بمکه دیدم چون خلالے
شده و جان بلب رسیده میگفت که او گفته است که دوست ماست رفتم بمعه دوست و هرچه رضائے
دوست ست طلب کردم و میدانم که رضائے دوست در طاعت اوست توبه کردم که بعد ازین
عاصی نشوم این بگفت و جان بداد **نقل ست** که مالک وقتے خانه بکرایه بگرفت و همسایهٔ
او جهود بود محراب خانهٔ مالک بر در سرائے جهود بود و جهود میزرے ساخت و نجاست بخانهٔ مالک
مے انداخت و محراب پلید میکرد مدتے چنین کرد و مالک با کس نگفت روزے جهود آمد بپیش مالک رح گفت

با مالک ترا از مهر زمن رنجی نیست گفت هست اما نعارے نهاده ام و جاروبی آنرا پاک میکنم و میشویم گفت این
رنج برای چه میکشی و این خشم برای چه فرو میخوری گفت او حقتعالی فرمان چنین ست وَالْکَاظِمِینَ الْغَیْظَ
جهود گفت زهی دین پسندیده که دوست خدای رنج دشمن چنین کشد و هرگز فریاد نکند و تا بدین حد صبر کند
جهود در حال اسلام آورد **نقل ست** که سالها بگذشتی که مالک هیچ ترشی و شیرینی نخوردی هر شبی بدکان
طباخ شدی و نان بخریدی و روزه بگشادی و نان گرم را نان خورش ساختی و بدان تسلی یافتی وقتی بیمار
شد و آرزوی گوشت در دل او افتاد صبر کرد چون کار از حد بگذشت بدکان رواسی رفت و سه
پاچه بخرید و در آستین نهاد و رفت رواس شاگرد را فرستاد بر عقب او تا بنگرد که مالک با آن چه خواهد کرد
زمانی برآمد شاگرد باز آمد گریان گفت بیرفت تا بجای خالی رسید آن پاچه از آستین بیرون آورد و سه بار
بو بوئید و گفت ای نفس بیش ازینت نرسد پس آن نان و پاچه بدرویشی داد و گفت ای تن ضعیف
من این رنج که بر تو می نهم مپندار که از دشمنی ست لیکن روزی چند صبر کن باشد که این محنت بسر آید و در
نعمتی افتی که هرگز آنرا زوال نباشد و گفت ندانم چه معنی ست آن سخن را که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل
او نقصان گیرد و من بیست سال ست که هرگز گوشت نخورده ام عقل من هر روز در تزاید ست
نقل ست که چهل سال در بصره بود و خرما نخورد آنگاه که بخرما برسیدی گفتی ای اهل بصره اینک شکم
من هیچ کاسته نشد و شکم شما که همه روز خرما خورید هیچ زیادت نشد چون چهل سال برآمد آرزوی خرما در
نفس او پدید آمد و او نفس را منع میکرد و میگفت ای نفس البته ترا بدین آرزو نرسانم تا شبی در خواب
دید که خرما بخور و نفس را از بند بدار چون آن خواب بدید نفس فریاد برآورد و مالک گفت ای نفس یکهفته روزه
بگیر که نه شب خوری و نه روز با قیام شب تا ترا برین آرزو برسانم پس نفس مسامحت کرد و روزه گرفت
مالک خرما را خرید و در مسجدی رفت تا بخورد کودکی آواز داد به پدر خود که جهودی خرما خرید و در مسجد
برفت تا بخورد و پدر گفت جهود در مسجد چه کار دارد چوبی برداشت و بیامد و بنگریست مالک را دید در پای
او افتاد و گفت ای خواجه معذور دار که بمحلت ما روز چیزی نخورند جز جهودان و خلق روزه دارند کودک
ترا نشناخت از سر نادانی گفت از و عفو کن مالک چون آن بشنید آتشی در جانش افتاد معلوم ست که کودک را زبان
غیب بوده است گفت خداوندا خرما ناخورده نامم جهود نهادی بر زبان بیگانه اگر بخورم نامم بکفر بیرون
نهی بعزت تو که هرگز نخورم **نقل ست** که شبی آتشی در بصره افتاد مالک عصا و نعلین برداشت
و بر بالای رفت و نظاره میکرد و مردمان در رنج و تعب افتاده گروهی میسوختند و گروهی
می جستند و گروهی رخت میکشیدند مالک گفت نَجَا الْمُخِفُّونَ وَهَلَکَ الْمُثْقِلُونَ

چنین خواهد بود بقیامت **نقل ست** که روزے بعیادت بیمارے رفت گفت نگاه کردم اجلش نزدیک
آمده بود کلمهٔ شهادت بروعرضه کردم نگفت هرچند جهد میکردم او میگفت ده یازده آنگاه گفت یا شیخ پیش
من کوهے آتشین ست هرگه که قصد کلمهٔ شهادت میکنم آتش قصد من میکند گفت از پیشهٔ او پرسیدم گفتند
مال بربا دادے و پیمانه کم داشتے و جعفر بن سلیمان گفت با مالک بمکه بودیم چون لَبَّیْکَ اللّٰهُمَّ لَبَّیْکَ
آغاز کرد بیهوش گشت و بیفتاد چون بهوش آمد سبب آن پرسیدم گفت ترسیدم که جواب آید که لَا لَبَّیْکَ
نقل ست که چون اِیَّاکَ نَعْبُدُ وَاِیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ گفتے زار بگریستے پس گفت اگر این آیت
کتاب خداے تعالیٰ و بدین امر نبودے هرگز نخواندمے یعنی میگوئیم که ترا مے پرستیم و خود نفس مے پرستیم و میگوئیم
که از تو یاری میخواهیم و عهد را بنده آن میرویم و از کسے شکر و شکایت مینمائیم **نقل ست** که همه شب بیدار بودے
دخترے داشت شبے گفت آخر اے پدر یک لحظه بیاساے گفت اے فرزند پدرت از شبیخون قهر میترسد
و نیز گفت از آن میترسم که نباید که دولتے روے بمن نماید و مرا خفته یابد گفتند چگونه گفت نعمت خداے
میخورم و فرمان شیطان میبرم و گفت اگر کسے بر در مسجد ندا کند که بدترین شما کیست بیرون آید هیچکس
خود را بیرون نیفگند مگر عبدالله بن مبارک چون این سخن بشنید گفت بزرگی مالک ازین بود و صدق این
سخن را گفته اند که وقتے زنے مالک را گفت اے مُرائی جواب داد که بیست سال ست که مرا کسے بنام خود
نخوانده الا تو نیک دانستی که من کیم و گفت تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از آنکه مرا کسے حمد گوید یا ذم
کند از جهت آنکه ندیده ام ستاینده الا مفرط و نکوهنده الا مفرط یعنی غلو کند و هرچه خواهی
گیر از آن حسابے بر نتوان داشت و هم نشینے که ترا از وے فائده نباشد صحبت او پس پشت انداز
و گفت دوستی اهل زمانه چون پالودهٔ بازار یافتم برنگ نیکو و بطعم ناخوش و گفت بپرهیز از این سُحّاره
یعنی دنیا که دلهاے علما را مسخر خود گردانیده است و گفت هر که حدیث گفتن با مردمان دوستر دارد از یاد خداے
و بلوے مناجات کردن علم او اندک ست و دلش نابینا و عمرش ضائع و گفت خوبترین اعمال نزدیک من اخلاص ست
و گفت خداے تعالیٰ وحی کرد بموسےٰ که نعلینے از آهن ساز و بروے زمین میرو و آثار
و عبرتها طلب میکن و نظارهٔ نعمتها و حکمتهاے ما میکن تا آن نعلین سوده گردد و آن عصا پاره شود یعنی
آنقدر که صبر میباید که بود و اِنَّ الدِّیْنَ مَتِیْنٌ فَادْخُلْ فِیْهِ بِالرِّفْقِ و گفت در توریت آمده است که حق
تعالیٰ میفرماید شَوَّقْنَاکُمْ فَلَمْ تَشْتَاقُوْا شما را مشتاق خود گردانیدیم مشتاق نگشتید و سماع
کردیم رقص نکردید و گفت خواندم در بعضے کتب منزل ست که حقتعالیٰ امت محمد را دو چیز
داده است که نه جبرئیل را داده و نه میکائیل را یکے اینست فَاذْکُرُوْنِیْ اَذْکُرْکُمْ چون مرا یاد کنید

من شمارا یاد کنم دوم اُدْعُونِیْ اَسْتَجِبْ لَکُمْ چون مرا بخوانید اجابت کنم و گفت در توریت خوانده‌ام
که حق تعالیٰ میگوید اے صدیقان تنعم کنید در دنیا بذکر من که ذکر من در دنیا نعمتے عظیم ست و در آخرت
جزائے جزیل و گفت در بعضے کتب منزل ست که حق تعالیٰ میفرماید که هر عالمے که دنیا را دوست دارد
کمترین چیزے که با او کنم آن بود که حلاوت ذکر و مناجات خویش از دل او ببرم و گفت هر که شهوت در دنیا
طلب کند دیو از طلب کردن او فارغ بود و یکے در آخر عمر از وے وصیت خواست گفت رضی باش
همه اوقات بکارسازی او که کار تو میسازد تا برهی چون وفات یافت یکے از بزرگان او را بخواب دید
گفت خدائے تعالیٰ با تو چه کرد گفت خدا تعالیٰ را دیدم جل جلاله با همه گناه اما بسبب حسن
ظن که بخداوند داشتم و بگمان نیکو که بوے بردم همه محو کرد بزرگے دیگر بخواب دید قیامت را
که مالک دینار و محمد واسع را در بهشت فرود مے آوردند گفت نگاه کردم تا که پیشتر در بهشت میرود مالک
دینار را پیشتر در آوردند گفتم عجب محمد واسع عالم تر و کاملتر بود گفتند آرے اما محمد واسع را دو پیراهن بود در دنیا
و مالک را یکے بود این تفاوت ازینجاست یعنی صبر کن تا از عهدهٔ آن بیرون آئی وسلم تسلیما کثیرا کثیرا

باب پنجم در ذکر محمد واسع علیه الرحمة

آن مقدم زهاد آن معظم عباد آن عالم عامل آن عارف کامل آن توانگر قانع محمد واسع رحمة الله علیه در
وقت خویش نظیر نداشت و بسیار تابعین را خدمت کرده بود و مشائخ متقدم را یافته و در طریقت و شریعت
حظے وافر داشت و در ریاضت چنان بود که نان خشک در آب میزدے و میخوردے و میگفتے هر که بدین
قناعت کند از خلق بے نیاز گردد و در مناجات گفتے الٰهی مرا برهنه و گرسنه میداری چنانکه دوستان
خود را آخر این مقام بچه یافتم که حال من حال دوستان تو بود و گاه بودے که از غایت گرسنگی بخانهٔ حسن بصری شدے
و آنچه یافتے بخوردے چون حسن بیامدے بدان شاد شدے و سخن اوست که خنک آنکس که بامداد گرسنه
خیزد و شبانگاه گرسنه خسپد و بدان حال از خدا تعالیٰ حاضر بود کسے وصیت خواست گفت وصیت
میکنم ترا که پادشاه باشی در دنیا و آخرت یعنی در دنیا زاهد باشی و هیچکس طمع نکنی و همه خلق را محتاج بینی
لاجرم تو غنی و پادشاه باشی و یکروز مالک دینار را گفت نگاهداشتن زبان بر خلق سخت تر از نگاه
داشتن درم و دینار او ست و یکروز پیش قتیبه بن المسلم آمد با جامهٔ صوف گفت چرا صوف پوشیدهٔ
خاموش شد گفت چرا جواب ندهی گفت خواهم که گویم از زهد اما خود را ستا گفته باشم یا از درویشی
از حق تعالیٰ گله کرده باشم یک روز پسر خود را دید خرامان گفت هیچ میدانی که تو کیستی

او را بصد دینار و بیست درم خریدم و من که پدر توام چنینم که از من بتر در میان مسلمانان کسے نیست خرامیدن
تو چراست یکے ازو یے پرسید که چگونه گفت چگونه باشد حال کسے که عمرش میکاهد و گناهش مے افزاید و در
معرفت چنان بود که از وست ما رأیتُ شیئاً الا و رأیتُ الله فیه هیچ چیز ندیدم الا که خدائے تعالے
در ان چیز دیدم از و سوال کردند که خدائے تعالے را مے شناسی ساعتے سر فرو افگند و گفت هر که او را شناخت
سخنش اندک شد و تحیرش دایم گشت و گفت سزا است که خدائے تعالے بمعرفت خویش عزیز کرده است که هرگز از مشاهدهٔ
او بغیر باز نگردد و هیچکس را بدو اختیار نکند و گفت صادق هرگز صادق نبود تا بدانکه امید میدارد از و و بیمناک
نبود یعنی خوف و رجاش برابر بود تا صادق و مومن حقیقی بود و خیر الامور اوساطها والله اعلم بالصواب

باب ششم در ذکر حبیب عجمی رحمة الله علیه

آن ولی قبهٔ غیرت آن صفی پردهٔ وحدت آن صاحب صدق آن صاحب همت آن صاحب یقین بے
گمان آن خلوت نشین بے نشان آن فقیر عدمی حبیب عجمی رحمة الله علیه کرامات و ریاضات شامل داشت
و در ابتدا مالدار بود و ربا دادے ببصره و هر روز بتقاضائے معاملت خود رفتے اگر خداوندے نرفتے والا پاے
مزد طلب کردے و نفقهٔ خود را از آن ساختے روزے بطلب مال رفته بود و آن مدیون در خانه نبود زنش
گفت شوهر غائب است و مرا چیزے نیست گوسفندے کشته بودیم جز گردن از و چیزے نمانده است
اگر خواهی بتو دهم گفت شاید آن گردن گوسفند بگرفت و بخانه رفت و زن را گفت این از سود است
دیگ بر نه زن گفت نان و هیزم نیست گفت بروم و به سود نان و هیزم بیارم برفت و هم
برین طریق نان و هیزم آورد و زن دیگ بر نهاد چون پخته شد خواست که در کاسه کند
سائلے بر در آواز داد و چیزے خواست حبیب گفت برو که چیزے بتو نمیرسد که بدین قدر که بتو
دهیم تو توانگر نشوی و ما درویش شویم سائل نومید باز گشت زن حبیب چون کفچه در دیگ کرد همه خون
شده بود شوهر را آواز داد که بیا و ببین که بشومی تو چه پیدا شد حبیب چون آن بدید آتشے در دلش
افتاد که هرگز آن آتش فرو ننشست گفت اے زن هر چه بود توبه کردم و روز دیگر بیرون آمد
تا بطلب غریمان رود و سیمها باز گیرد و دیگر بسود ندهد روز آدینه بود و کودکان بازی میکردند
چون حبیب را دیدند گفتند با یکدیگر که حبیب رباخوار آمد دور شوید تا گرد پاے
او بما نرسد که همچو او بدبخت شویم حبیب این بشنید و بهم بر آمد و روے بمجلس
حسن بصری نهاد و بر زبان حسن چیزے رفت که یکبارگی دل حبیب را غارت کرد پس

توبہ کرد و بخدمت حسن از مجلس باز گشت وام دارے راوید کہ ازوے میگریخت حبیب گفت مگریز کہ مرا از تو بیباید گریخت باز گشت کہ بخانہ آید در راہ بہمان کودکان رسید بایکدیگر گفتند کہ دور شوید کہ حبیب تائب آمد تا گرد ما بر ونشیند کہ در حق عاصی شویم حبیب گفت الٰہی بدین یک روز کہ با تو آشتی کردم اثر این بدلہاے دوستان رسانیدی و نام من بہ نیکوئی بیرون انداختی پس منادی کرد کہ ہر کرا بحبیب چیزے میباید گو بیاید و خط خود باز ستاند جملہ جمع شدند و مالہا کہ گرد کردہ بود بہمہ را داد تا چنان شد کہ ہیچ نماند یکے بیاید و چنین دعوے کرد پیراہن خود بوے داد و خود برہنہ بماند پس بحق مشغول شد روز از حسن بصری علم مے آموخت و شب عبادت میکرد و او را عجمی ازان میگفتند کہ قرآن درست نتوانست خواند چون روزگارے برآمد زن او بینوا شد گفت نفقہ بیباید حبیب گفت بکار روم ہر روز بصومعہ ساخت و در آنجا بعبادت حق مشغول میشد شب بخانہ رفت زن گفت چیزے نیاوردی حبیب گفت آنکس کہ من از براے او کار کردم کریمست از کرم او شرم داشتم کہ چیزے خواہم او خود چون وقت آید بدہد و میگوید کہ ہر دہ روز مزد میدہم پس ہر روز بصومعہ میرفت و عبادت میکرد تا دہ روز تمام شد روز دہم اندیشہ کرد کہ من امشب چہ بخانہ برم و دران تفکر فرو رفت حق تعالیٰ حمالے فرستاد بدر خانہ او بایک خروار آرد و حمالے بایک مسلوخ گوشت و حمالے دیگر با روغن و عسل و حوائج ماہروے بایشان با صرہ سی صد درم بدر خانہ حبیب آمد در بکوفت و آن چیزہا بزن حبیب داد و بگفت این خداوند کار فرستادہ است و میگوید کہ با حبیب بگوے کہ در کار افزاید تا من در مزد افزایم این بگفت و برفت چون شب درآمد حبیب شرمندہ بدر خانہ آمد بوے طعام از خانہ او مے آمد زنش پیش آمد و تواضع نمود و گفت این کار از براے کہ میکنی کہ آنکس نیکو مہتر یست باکرام و شفقت و چنین و چنین فرستاد و چنین و چنین گفت و پیغام چنیں داد حبیب گفت عجب وہ روز کار کردم با من این نیکی کرد اگر بیش ازین کنم وانی چہ کند پس بکلیت روے از دنیا بگردانید و بعبادت حق برگزید تا از بزرگان مستجاب الدعوۃ شد ہمچنانکہ دعاے او مجرب ہمگنان شد تا روزے زنے بیامد و بسیار بگریست کہ پسرے غائب دارم و مرا از فراق او طاقت نماند از بہر خدا دعائے کن تا ببرکت دعا باز آید گفت ہیچ سیم داری گفت دو درم دارم از و بستد و بدرویشان داد و دعا گفت و گفت برو کہ آمد آن زن ہنوز بخانہ نرسیدہ بود کہ پسر خود را دید فریاد برآورد کہ اینک پسر من پس گفت اے پسر حال چگونہ بود گفت بکرمان بودم استاد مرا بطلب گوشت ببازار فرستاد گوشت خریدہ بودم و بخانہ میرفتم باد سے در آمد و مرا ... ربود آواز سے شنیدم کہ اے باد او را بخانہ او باز رسان بہ برکت دعاے حبیب و ببرکت دعا آن دو درم صدقہ

صدقه بجا میگاه اگر کسے گوید که باد چگونه آورد بگوے چنانکه تخت سلیمان علیه السلام را یکماهه راه بیک روز میبرد و ما چنانکه تخت بلقیس را بطرفة العین بسلیمان رسانید **نقل ست** که حبیب را روز ترویه ببصره دیدند و روز عرفات بعرفات و وقتے در بصره قحطے عظیم پدید آمد حبیب طعام بسیار خرید بنسیه و بدرویشان داد و کیسهٔ بردوخت و در زیر بالین نهاد و چون بتقاضا آمدندے کیسه بیرون آوردے پر درم بودے وام بگذاردے و در بصره خانه داشت بر سر چهارسوے و پوستینے داشت که دایم آن پوشیدے روزے بطهارت رفت و پوستین بر سر راه بگذاشت حسن بصری آنجا رسید آن پوستین دید گفت این عجمی پوستین اینجا رها کرده نباید که کسے بردارد آنجا بایستاد تا حبیب باز آمد و سلام کرد و گفت اے امام مسلمانان چرا استادهٔ گفت ندانی که پوستین اینجا بگذاری کسے ببرد باعتماد که اینجا رها کردهٔ گفت باعتماد آنکه ترا بر گماشت تا نگاه داری **نقل ست** که روزے حسن پیش حبیب آمد و قرصے جوین با پارهٔ نمک او داشت پیش حسن آورد حسن آن میخورد سائلے بیامد حبیب آن قرص با نمک از پیش حسن برداشت و بسائل داد حسن گفت اے حبیب تو مردے شایستهٔ اگر پارهٔ علم داشتی به بودے که اینقدر بدانی که نان از پیش مهمان برنمیباید داشت پارهٔ بسائل میبایست داد و پارهٔ بگذاشت اما حبیب هیچ نگفت ساعتے برآمد غلامے بیامد خوانے بر سر از بره و حلوا و نانها پاکیزه برده و پانصد درم در پیش حبیب نهاد حبیب سیم بدرویشان داد و نان بخوردند پس حبیب گفت اے استاد تو نیک مردی اگر پارهٔ یقین داشتی به بودے تا هم علم بودے و هم یقین که علم با یقین باید **نقل ست** که نماز شامے حسن بصومعهٔ حبیب بگذشت او اقامت گفته بود و بنماز ایستاده حسن در آمد دید که حبیب الحمد را الهمد میگفت گفت نماز در پے او روا نبود نماز تنها کرد آن شب حق تعالی را بخواب دید گفت بار خدایا رضائے تو در چیست گفت اے حسن رضائے ما یافته بودی قدرش ندانستی گفت بار خدایا آن چه بود گفت نماز از پس حبیب گذاردن که آن نماز مهر جمله نمازهائے تو خواست بود اما ترا راستی الحمد عبارت اندیشیدی و از صحبت نیت باز ماندی بس تفاوت ست از زبان راست کردن تا دل راست کردن **نقل ست** که حسن از کسان حجاج بگریخت و در صومعهٔ حبیب رحمه الله پنهان شد حبیب را گفتند حسن کجاست گفت درین صومعه در رفتند حسن را ندیدند حسن گفت هفت بار دست بر من نهادند و مرا ندیدند بیرون آمدند گفتند اے حبیب آنچه حجاج با شما میکند سزائے شماست که دروغ میگوئید حبیب گفت او برابر من درینجا رفت اگر شما او را نمی بینید مرا چه گناه دگر باره در رفتند و طلب کردند نیافتند بیرون آمدند و برفتند پس حسن بیرون آمد و گفت اے حبیب حق استادی من

نگاه نداشتی و مرا نشان دادی حبیب گفت ای استاد بسبب آنست گفتن من خلاص یافتی که اگر دروغ
گفتمی هر دو گرفتار شدیمی حسن گفت چه خواندی که مرا ندیدند گفت ده بار آیة الکرسی و ده بار قل هو الله احد و
ده بار آمن الرسول و گفتم خدایا حسن را بتو سپردم نگاهش دار **نقل ست** که روزی حسن بجائی
میرفت بلب دجله رسید حبیب نیز در رسید و گفت یا امام چرا ایستادهٔ گفت کشتی دیر میرسد حبیب گفت
یا استاد من علم از تو آموخته ام حسد مردمان از دل بیرون کن و دنیا را بر دل سرد کن و بلاها را غنیمت شمر
و کارها از خدای بین آنگاه پای بر آب نه و از آب بگذر پس پای بر آب نهاد و برفت حسن بیهوش شد
چون بهوش باز آمد گفتند ترا چه بود گفت او علم از من آموخته است این ساعت مرا ملامت کرده است
و پای بر آب نهاد و برفت اگر فردا آواز آید که بر صراط آتشین بگذر بدانگ همچنین فرومانیم چه توانیم کرد
پس حبیب را گفت این منزلت بچه یافتی گفت من دل سپید میکنم و تو کاغذ سیاه میکنی حسن گفت
علمی نفع غیری ولم ینفعنی علم من دیگران را منفعت داد و مرا نه و باشد که کسے را گمان افتد که
درجهٔ حبیب بالای درجهٔ حسن بود و نه چنانست که هیچ چیز در راه خدای تعالی بالای
درجهٔ علم نیست و از برای این بود که فرمان آمد مصطفی را علیه الصلوة والسلام وَقُل رَّبِّ
زِدْنِی عِلْمًا چنانچه در کلام مشائخ ست که کرامات درجهٔ چهاردهم ست از طریقت و اسرار در
درجهٔ هژدهم بجهت آنکه کرامات از عبادات بسیار خیزد و اسرار از تفکر بسیار و مثال این حال سلیمان ست
که آن کار که او داشت در عالم کس نداشت دیو و پری و ابر و باد در فرمان او و وحوش و طیور مسخر او و آب
و آتش مطیع او و بساط چهل فرسنگ در هوا روان با این عظمت و زبان مرغان و لغت موران
مفهوم کتاب که از عالم اسرارست موسی را داد و سلیمان با آن عظمت متابع موسی بود
نقل ست که احمد حنبل و شافعی نشسته بودند حبیب پیدا شد احمد گفت از و سوالی کنیم شافعی
گفت نباید کرد ازین قوم که ایشان قومی عجب باشند چون حبیب برسید احمد گفت چگوئی
در حق کسے که ازین پنج نماز یکی از وی فوت شده است و نمیداند که کدام ست چه باید کرد گفت
این دل کسے بود که از خدای غافل بود او را ادب باید کرد و هر پنج نماز را قضا باید فرمود احمد در
جواب او متحیر شد شافعی گفت ترا نگفتم که ازین قوم سوال نباید کرد **نقل ست** که حبیب را
در خانهٔ تاریک سوزن از دست بیفتاد و خانه روشن شد حبیب دست بر چشم نهاد و گفت نه من
سوزن جز بچراغ باز نخواهم جست **نقل ست** که سی سال حبیب را کنیزکی در خانه بود که روی
او را تمام ندیده بود روزی کنیزک خود را گفت ای مستوره کنیزک ما را آواز کن کنیزک گفت من کنیزک توام حبیب

گفت درین سی سال ما را از بهرهٔ آن نبود که بجز از وی سخن نگاه از آن تو نپرداخته ایم نقل ست که در گوشهٔ دانشمند بود و میگفت هر کرا با تو دل خوش نیست خوشش مبلو و هر کرا با تو انس نیست با هیچ کس انسش مباد گفتند در گوشهٔ دانشمند و دست از کار باز داشته بگو که رضا در چیست گفت در دلی که غبار نفاق در وی نبود گفته که پیش او قرآن خواندندی سخت بگریستی گفتند تو عجمی و قرآن ندانی گریه از چیست گفت زبانم عجمی ست اما دلم عربی ست درویشی گفت حبیب را دیدم در مرتبهٔ عظیم گفتم آخر عجمی این مرتبه از کجا یافته آوازی آمد که آری عجمی ست اما حبیب ست نقل ست که خونی را بردار کردند هم دران شب آن خونی را دیدند در مرغزار بهشت خرامان میرفت با حلهٔ گران گفتند تو قتال بودی این مرتبه از کجا یافتی گفت در آن ساعت که مرا بردار کردند حبیب عجمی بر من بگذشت و بگوشهٔ چشم در من نگریست و دعائی گفت این همه برکات آن ست والسلام

باب هفتم در ذکر ابو حازم مکی رحمة الله علیه

آن مخلص متقی آن مقتدای متقدمی آن شمع سابقان آن صبح صادقان آن فقیر غنی ابو حازم مکی رحمة الله علیه در مجاهده و مشاهده بی نظیر بود و پیشوای بسی مشایخ و عمر دراز یافته بود عثمان مکی در شان او مبالغتی عظیم دارد و سخن او مقبول همه دلها ست و کلید همه مشکلها و کلام او در کتب بسیار ست هر که زیاده خواهد گو میطلب ما از جهت تبرک کلمهٔ چند نقل کنیم او از بزرگان تابعین بوده است و بسیار صحابه را دریافته چون انس ابن مالک و ابو هریره رضی الله عنهما نقل ست که هشام بن عبد الملک از و پرسید که آن چیست که بدان نجات یابیم درین کار گفت آنکه هر درمی که ستانی از جای ستانی که حلال بود و بجائی دهی که حق بود او گفت این که تواند کرد گفت آنکه از دوزخ گریزان بود و بهشت را جویان بود و طالب رضای رحمن بود و سخن او ست که بر شما باد که از دنیا احتراز کنید که بمن چنین رسیده است که روز قیامت بنده را که دنیا دوست داشته بود و جملهٔ طاعات که کرده بود برپای کنند بر سر جمع و منادی کنند که بنگرید که این بنده است که آنچه خدای آنرا حقیر داشته و بیداخته او برگرفت و عزیز داشت و در دنیا هیچ چیز نیست که بدان شاد شوی که نه در زیر آن چیزی ست که بدان غمگین شوی شادی صافی در دنیا نیافریده است و گفت اندکی از دنیا ترا مشغول گرداند از بسیاری آخرت و گفت همه چیز در دو چیز یافتم یکی آنکه مرا ست و دوم آنکه مرا نیست اگر من از آن بگریزم که مراست هم بسوی من آید و آنکه دیگری را ست بجهد بسیار هم بمن نیاید و گفت اگر من از دعا محروم مانم بر من بسی دشوار تر بود که از اجابت نابودن و گفت

تو در روزگارے افتادهٔ که بقول از فعل رضی شده اند و بعلم از عمل خرسند گشته پس تو در میان بدترین مردمان و بهترین روزگار ماندهٔ یکے سوال کرد که حال تو چیست گفت رضائے و بے نیازی از خلق ولا محاله هر که از خدائے راضی بود از خلق مستغنی بود و فراغت او از خلق تا حدے بود که روزے بقصابے بگذشت که گوشت فربه داشت و در گوشت نگاه کرد قصاب گفت بستان که فربه است گفت سیم ندارم گفت ترا امان دهم گفت من خود را امان دهم قصاب گفت لاجرم استخوانهائے پهلوت پدید آمده است گفت کرمان گور را این بس بود **نقل ست** که بزرگے گفته است که عزم حج کردم چون بغداد رسیدم نیز دیک ابو حازم مکی آمدم و در خفته یافتم زمانے صبر کردم تا بیدار شد گفت درین ساعت پیغمبر علیه السلام را بخواب دیدم مرا بتو پیغام داد و گفت حق مادر نگاه دار که ترا آن بهتر از حج کردن باز گرد و رضائے دل او طلب کن من باز گشتم و بمکه نرفتم والسلام *

باب هشتم در ذکر عتبه بن الغلام رحمته الله علیه

آن سوخته جمال آن گم شدهٔ وصال آن بحر وفا آن کان صفا آن خواجهٔ انام عتبه بن الغلام مقبول اهل دل بود و در وے عجب داشت ستودهٔ همه زبانها بود شاگرد حسن بصری بود وقتے بکنار دریا میگذشت عتبه بر سر آب روان شد حسن تعجب میکرد و گفت آیا این درجه بچه یافتی عتبه آواز داد که تو سی سال ست تا آن میکنی که میفرمایند و من آن میکنم که او میخواهد و این اشارت به تسلیم و رضاست و توبه او آن بود که در ابتدا بر زنے نگریست ظلمتے در دلش پدید آمد آن سر پوشیده را خبر کردند کسے فرستاد که ما را از کجا دیدی گفت چشم آن سر پوشیده چشم را بر کند و در طبقے نهاد و گفت آنچه دیدهٔ مے بین عتبه بیدار شد و توبه کرد و بخدمت حسن رفت تا چنان شد که قوت خود بدست خود کشتے و آن جو را آرد کردے و بآب نم دادے و بآفتاب خشک کردے و هفتهٔ یکے قرص از ان بکار بردے و بعبادت مشغول شدے و گفتے از کرام الکاتبین شرم دارم که هفتهٔ بیش از یک بار بآب خانه دوم **نقل ست** که عتبه را جائے دیدند ایستاده در سرمائے سخت با یک تو پیرهن و عرق از و میریخت گفتند چه حالت ست گفت در ابتدا جمعے مهمان من آمده بودند ازین دیوار همسایه پارهٔ کلوخ باز کردند تا دست بشویند هر گاه که اینجا رسم ازین خجالت و ندامت چندین عرق از من بچکد اگر چه حلالے خواسته ام عبد الواحد زید را گفتند هیچکس را دانی که بخلق مشغول نشد بحال خویش گفت یکے را دانم که همین ساعت در آید عتبه بن الغلام در آمد گفتند در راه کرا دیدی گفت هیچکس را ندیدم و راه او بر بازار بود **نقل ست** که هرگز طعام و شراب خوش

نخوردے مادرش گفت باخویشتن رفق کن گفت رفق خویش میطلبم روزے چند رنج کشد وجاوید در راحت بیاشند **نقل ست** کہ شبے تا روز نخفت ہمین میگفت کہ اگر عذاب کنی ترا دوست دارم واگر عفو کنی ترا دوست دارم **نقل ست** کہ شبے حوری را بخواب دید کہ گفت یا عتبہ بر تو عاشقم نگر کہ چیزے نکنی کہ میان من وتو فراق افتد عتبہ گفت دنیا را طلاق دادم وہرگز بدان رجوع نکنم تا آنگاہ ترا بینم **نقل ست** کہ روزے یکے پیش او آمد واو در سرابہ بود گفت اے عتبہ مردمان حال تو از من مے پرسند چیزے بمن نمائے تا بینم گفت بخواہ آنچہ خواہی گفت رطب میخواہم و زمستان بود گفت بگیر و زنبیلے بوے داد پر از رطب تازہ **نقل ست** کہ محمد سماک و ذوالنون مصری پیش رابعہ بودند عتبہ در آمد و پیراہنے نو پوشیدہ میخرامید محمد سماک گفت این چہ رفتارست عتبہ گفت چگونہ نخرامد و نام من غلام جبار بود این بگفت و بیفتاد و نگاہ کردند جان دادہ بود او را بخواب دیدند نیمۂ رویش سیاہ شدہ گفتند چون بودہ است گفت وقتے پیش استاد میرفتم امردے دیدم حق تعالے فرمود چون مرا بہ بہشت میبردند گذر بہ دوزخ افتاد مارے از دوزخ خود را بمن انداخت و نیمۂ روئے من بگزید و گفت نفخہ بنظرہ اگر بیش نظر کردی بیش گزیدمے والسلام علی تابع الہدا واللہ اعلم بالصواب

باب نہم در ذکر رابعة العدویة رحمہا اللہ

آن مخدرۂ خدر خاص آن مستورۂ ستر اخلاص آن سوختۂ عشق واشتیاق آن شیفتۂ قرب و احتراق آن ثانیۂ مریم صفیہ مقبول رابعة العدویة اگر کسے گوید کہ ذکر زنے در صف رجال چرا کردہ گوییم خواجۂ انبیا صلی اللہ علیہ وسلم میفرماید کہ ان اللہ لا ینظر الی صورکم ولکن ینظر الی قلوبکم و نیاتکم کار بصورت نیست بہ نیت بود کما قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یحشر الناس علی نیاتھم اگر روا است ثلثان دین را از عایشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا گرفتن ہم روا بود از کنیزکان او فایدہ دینی گرفتن چون زن در راہ خدا مرد بود او را زن نتوان گفت چنانچہ عباسہ طوسی گفت کہ چون فردا در عرصات قیامت آواز دہند کہ یا رجال نخست کسیکہ پائے در صف رجال نہد مریم بود اگر رابعہ در مجلس حسن البصری نبودے مجلس نگفتے لاجرم ذکر او در میان رجال توان کرد بلکہ معنے حقیقی آنست کہ اینجا کہ این قوم اند ہمہ بہ نسبت توحید اند توحید وجود من و تو کے ماند تا بمرد وزن چہ رسد چنانکہ بوعلی فارمدی گوید نبوت عین عزت و رفعت است مہتری و کہتری در وے نبود پس ولایت ہمچنین بود خاصہ رابعہ کہ در عہد خود در معاملات و معرفت مثل نداشت و معتبر بزرگان بود و بر اہل

روزگار حجتی قاطع بود نقل ست که آن شب که رابعه در وجود آمد در همه خانه پدرش چندانی نبود که بروغن
دهند تا ناف او چرب کنند که بغایت مقل الحال بود و چراغ نبود و کرباسی نبود که او را در آن پیچند و او را سه دختر
دیگر بود و رابعه چهارم بود و او را رابعه از آن گفتند پس عیالش گفت نزد فلان همسایه رو و پارهٔ روغن
خواه تا چراغ درگیریم و پدر رابعه عهدی داشت که از هیچ مخلوقی چیزی نخواهد بیرون آمد و دست
بر در آن همسایه نهاد و بازگشت و با عیال گفت در باز نمیکنند و دران اندوه بخواب فرو شد رسول
علیه السلام را بخواب دید که غمگین مشو که دختر سیده است که هفتاد هزار امت در شفاعت او خواهند
بود پس فرمود که پیش عیسی زادان رو که امیر بصره است و بر کاغذی بنویس که بدان نشان که
هر شب صد بار صلوات بر من دهی و شب آدینه چهارصد بار این شب آدینه که گذشت فراموش
کردی کفارت آنرا چهارصد دینار حلال باین مرد ده پدر رابعه چون بیدار گشت گریان شد
برخاست و این خط بنوشت و بدست حاجبی بفرستاد امیر چون آن بدید گفت ده هزار
درم بدرویشان دهید شکرانه آنرا که رسول از من یاد کرده است و چهارصد دینار بدین مرد
دهید و بگوئید که میخواهم که در آئی تا ترا ببینم اما روا ندارم که چون توئی با این منقبت که پیغام
رسول آری پیش من آئی من خود آیم و بمحاسن خاک آستانهٔ تو بروبم اما بخدای بر تو که هرگاه
احتیاجی بود عرضه داری پس پدر رابعه آن زر بگرفت و هرچه در بایست بود بخرید چون رابعه
بزرگ شد مادر و پدرش بمردند و در بصره قحطی پدید آمد و خواهران او متفرق شدند و رابعه نیز برفت
و ظالمی او را به بندگی بگرفت و بچند درمش بفروخت خریدار برنجانه برد و برنج و مشقت کار میفرمود
یک روز میرفت نامحرمی پیش او آمد رابعه بگریخت و در راه بیفتاد و دستش بشکست پس روی بر خاک
نهاد و گفت بار خدایا غریبم و بی مادر و پدر و اسیرم و دست شکسته و مرا ازین هیچ غمی نیست الا رضای تو
میخواهم باید که بدانم تا راضی هستی یا نه آوازی شنید که غم مخور که فردا جاهیت خواهد بود که مقربان آسمان بتو
نازند پس رابعه بخانه خواجه آمد و دایم بروزه بودی و خدمت خواجه کردی و همه شب نماز کردی و تا روز بر پای
ایستاده بودی شبی خواجه از خواب بیدار شد آوازی شنید نگاه کرد رابعه را در سجده دید که میگفت الهی تو واقفی که هوای
دل من در موافقت فرمان تست و روشنائی چشم من در خدمت درگاه تست اگر کار بدست من استی یک ساعت از
خدمت تو نیاسایمی اما تو مرا زیر دست مخلوقی کرده بدین سبب دیر بخدمت می آیم این مناجات میکرد خواجه نگاه کرد
قندیلی بالای سر او معلق دید ایستاده و همه خانه نور گرفته چون آن بدید برخاست و متفکر بنشست و با خود گفت
چنین کسی را بخدمت خود مشغول نشاید کرد بلکه ما را بخدمت او قیام میباید نمود چون روز شد رابعه را بخواند

و آزاد کرد و گفت اگر اینجا باشی همه خدمت تو کنیم و الا حاکمی رابعه دستوری خواست و بیرون آمد و بعبادت
خدای مشغول شد گویند در شبانروزی هزار رکعت نماز گذاردی و گاه گاه بمجلس حسن بصری شدی و تولا بدو
کردی و گروهی گویند در مطربی افتاد و باز توبه کرد و در ویرانه ساکن شد و بعد از آن صومعه گرفت و مدتی
آنجا عبادت کرد بعد از آن عزم حجش پدید آمد روی ببادیه نهاد و خرکی داشت رخت بر وی بار کرده بود
در میان بادیه خرش بمرد مردمان گفتند ما رخت تو برداریم گفت شما بروید که من بتوکل شما بر نیامده ام
قافله برفت رابعه تنها بماند سر برآورد و گفت الهی پادشاهان چنین کنند با عورتی غریب عاجز مرا بخانه خود
خواندی پس در میان راه خرم را بمیرانیدی و در بیابانم تنها بگذاشتی هنوز مناجات تمام نشده بود که خر برخاست
پس رابعه بار بروی نهاد و برفت راوی چنین گفت که پس از مدتی آن خرک را دیدم که میفروختند پس
رابعه چون برفت روزی چند در بادیه بماند گفت الهی دلم گرفت کجا میروم من کلوخی و آن خانه سنگی
مرا تو میبایی حق تعالی بیواسطه بدلش خطاب کرد که ای رابعه در خون هژده هزار عالم میشوی ندیدی
که موسی دیدار خواست چند ذره تجلی بر کوه افگندم جبل پاره پاره شد **نقل ست** که وقتی دیگر
بحج میرفت در میان بادیه کعبه را دید که باستقبال او آمده بود رابعه گفت مرا رب البیت میباید بیت را چکنم
مرا استقبال من تقرب الی شبرا تقربت الیه ذراعا میباید کعبه را چه بینم مرا استطاعت کعبه
نیست بجمال کعبه چه شادی نمایم **نقل ست** که ابراهیم ادهم رحمة الله علیه چهارده سال سلوک کرد
تا بکعبه رسید و گفت دیگران این راه بقدم رفته اند من بدیده روم هر میلی دو رکعت نماز میکرد و قدمی
مینهاد تا بمکه رسید چون بمکه رسید خانه را ندید گفت آه این چه حادثه است مگر چشم مرا خللی رسیده است
هاتفی آواز داد که چشم ترا خللی نیست اما کعبه باستقبال ضعیفه رفته است که روی بدینجا دارد ابراهیم از
غیرت بشورید گفت آن که باشد تا رابعه را دید که می آمد عصا زنان کعبه بجای خویش رفت ابراهیم گفت ای
رابعه این چه شور است و چه کار و بار است که در جهان افگنده رابعه گفت تو شوری در جهان افگنده
که چهارده سال است که درنگ کرده تا اینجا رسیده ابراهیم گفت آری چهارده سال در نماز بادیه را قطع کرده ام
رابعه گفت تو در نماز قطع کرده من در نیاز پس حج بگذارد و بگریست و گفت الهی تو هم بر حج وعده نیکو داده و هم بر
مصیبت اکنون اگر حجم قبول نیست بزرگ مصیبتی ست ثواب مصیبتم کو پس با بصره آمد و بعبادت مشغول شد تا
دیگر سال پس گفت اگر پارسال کعبه استقبال من کرد من امسال استقبال کعبه کنم چون وقت در آمد شیخ علی فارمدی رحمة الله
علیه نقل میکند که روی ببادیه نهاد و هفت سال به پهلو میگردید تا بعرفات رسید هاتفی آواز داد که ای مدعیه این چه طلب ست که
دامن تو گرفته است اگر میخواهی میخواهی تا یک تجلی کنیم که در حال بگذاری گفت یا رب العزت رابعه را بدین درجه سرمایه نیست

اما نقطهٔ فقر نمیخواهم ندا آمد که یا رابعه فقر خشک سال قهر ماست که بر راه مردان نهاده ایم چون یک سر موی پیش نمانده باشد که بحضرت وصال ما خواهد رسید کار بر گردد و بفراق بدل شود و تو هنوز در هفتاد حجابی از روزگار خویش تا از تحت این حجاب بیرون نیائی قدم در راه ما ننهی و این هفتاد حجاب بگذاری حدیث فقر ما نتوانی کرد ولیکن بنگر رابعه بنگریست دریای خون معلق در هوا دید هاتفی آواز داد که این همه خون دیدهٔ عاشقان ماست که بطلب ما آمده اند و در منزل اوّل فرو شده اند که نام و نشان ایشان در دو عالم از هیچ مقام بر نیامد رابعه گفت یا رب العزت یک صفت از دولت ایشان بمن نمای در حال عذر زنانش پدید آمد هاتفی آواز داد که مقام اوّل ایشان این است که هفت سال بپهلو میروند تا در راه ما کلوخی را زیارت کنند چون بنزدیک آن کلوخ رسند هم بعلت ایشان راه بر ایشان فرو بندد رابعه تافته گفت خداوندا مرا در خانهٔ خود نمیگذاری یا بصره در خانهٔ خودم بگذار بلکه در خانهٔ خودم اهل اهل بخانه نیز فرو نمی آوردم تنامیچه اینم اکنون شایستگی خانهٔ تو ندارم این بگفت و باز گشت و با بصره آمد و در صومعه معتکف شد **نقل است** که دو شیخ بزیارت او آمدند و گرسنه بودند گفتند اگر طعامی بیارد بخوریم که طعام او حلال باشد رابعه دو گرده داشت پیش آورد سائلی آمد آن داد و رابعه هر دو قرص را بسائل داد ایشان متحیر شدند زمانی بود کنیزکی بیامد و دسته نان آورد گرم و گفت که کدبانو فرستاده است رابعه بشمرد هژده نان بود گفت باز بر که غلط کرده کنیزک گفت بیش تو فرستاد او گفت غلط کرده باز بر باز برد و با خاتون خود حکایت کرد آن دو گرده دیگر بران نهاد و باز فرستاد رابعه بشمرد و بیست بود بگرفت و پیش ایشان نهاد و ایشان بخوردند و تعجب میکردند پس او را گفتند که این چه سر بود گفت شما آمدید دانستم که گرسنه اید گفتم دو گرده در پیش دو بزرگ چون نهم چون سائل آمد بوی دادم و مناجات کردم که تو گفتهٔ یکی را ده باز دهم و درین یقین بودم اکنون برضای تو دو نان دادم چون هژده نان آورد دانستم که از تصرف خالی نیست یا بغلط نفرستاده اند باز فرستادم تا بیست تمام شد **نقل است** که شبی در صومعه نماز میکرد و خستگی در وی اثر کرد و در خواب شد از غایت شوق و استغراق نئی در چشمش رفت که او را خبر نبود و دزدی در آمد و چادرش را بر گرفت خواست که بیرون آید راه نیافت چادر باز جای نهاد راه یافت دیگر باره چادر بر گرفت راه ندید همچنین چند نوبت مکرر شد تا از گوشهٔ صومعه آوازی آمد که ای مرد خود را رنجه مدار که او چند سال است تا خود را بما سپرده است ابلیس زهره ندارد که گرد او گردد دزدی را کی زهره بود که گرد چادر او گردد تو خود را مرنجان ای طرار که اگر یک دوست خفته است دوست دیگر بیدار است **نقل است** که خادمهٔ رابعه پیاز میکرد که روزها بود تا طعامی نساخته بود به پیاز حاجت آمد گفت از همسایه بستانم رابعه گفت چهل سال است که با خدا عهد کرده ام

کار از عجز او هیچ نخواهم گو بیا زمباش در حال مرغی از هوا در آمد و پیاز چند پاک کرده در دیگ انداخت
رابعه گفت از مکر ابلیس ایمن نیستم پیه پیاز بگذاشت و نان تهی بخورد نقل ست که رابعه روزی بر کوهی رفته
بود نخچیران و آهوان و گورخران گرد او در آمده بودند و در وی نظاره میکردند ناگاه حسن بصری پدید آمد همه بر
میدویدند حسن چون آن بدید متحیر شد و گفت ای رابعه چرا از من میرمند و با تو انس گرفتند رابعه گفت تو
امروز چه خوردی گفت پیه آبه گفت تو پیه ایشان خوردی چگونه از تو نگریزند نقل ست که وقتی
رابعه بر خانه حسن گذر افتاد و حسن بر بام صومعه چندان گریسته بود که اشک از ناودان میچکید بر وی تفحص
کرد تا چه آبست چون معلوم کرد گفت ای حسن اگر این گریه از رعونت نفس ست آب چشم نگهدار
تا اندرون تو دریای شود چنانکه اگر در آن دریا دل را جوئی نیابی الا عند ملیک مقتدر حسن را این
سخن سخت آمد و هیچ نگفت روزی رابعه را دید بر لب آب فرات نشسته حسن سجاده بر آب انداخت
و گفت ای رابعه بیا تا اینجا دو رکعت نماز کنیم رابعه گفت ای استاد چون در بازار دنیا آخرتیان را
عرضه میدهی چنان باید که ابنا جنس تو از آن عاجز باشند پس رابعه سجاده در هوا انداخت و گفت ای
حسن اینجا آی تا از چشم خلق پوشیده تر باشی پس رابعه خواست تا دل حسن بدست آرد گفت ای استاد
آنچه تو کردی ماهی بکند و آنچه من کردم مگسی بکند کار ازین هر دو بیرون ست نقل ست که شبی
حسن بصری گفت که یک شبانه روز پیش رابعه بودم و سخن طریقت و حقیقت میکردم که نه بر خاطر من
بگذشت که مردم و نه بر خاطر او که زنست آخر الامر چون برخاستم خود را مفلسی دیدم و او را مخلصی
نقل ست که حسن شبی با یاران پیش رابعه رفت و رابعه بی چراغ بود و ایشان را چراغ میبایست
رابعه بر سر انگشت خود تف کرد تا روز آن انگشت خود چراغ بر افروخت اگر کسی گوید که این چون بود
گوئیم که هر که متابعت نبی کند او را از آن کرامت نصیبی بود که اگر پیغمبر را معجزه بود ولی را کرامت
بود به برکات متابعت پیغمبر من رد دانقا من الحرام فقد نال درجة النبوة هر که دانگی
از حرام بخصم باز دهد درجه از نبوت بیابد و گفت خواب راست یک جزوست از چهل جزو نبوت
نقل ست که رابعه وقتی حسن را سه چیز فرستاد پاره موم و سوزنی و موئی و گفت چون
موم عالم را منور میدار و خود میسوز و چون سوزن برهنه باش و دایم کاری میکن چون این بجای آورده
باشی چون موی باش تا کارت باطل نشود نقل ست که حسن رابعه را گفت رغبت شوهر کنی گفت
عقد نکاح بر وجودی واقع بود اینجا وجود کجاست که من از آن خود نیم از آن اویم و در سایه حکم او خطبه از وی باید کرد گفت
ای رابعه این درجه بچه یافتی گفت بدانکه همه یافتها را گم کردم در وی حسن گفت او را چون دانی گفت ای حسن

چون نو دانی ما چون دانیم **نقل ست** که حسن روزی بصومعهٔ او رفت و گفت از آن علمها که نه بتعلیم بوده باشد
و نه بشنیده بلکه بی واسطهٔ خلق بدل تو فرو آمده باشد مرا حرفی بگوی گفت کلاوه چند ریسمان رشته بودم
تا بفروشم و از آن قوتی سازم بفروختم بدو درم یکی درین دست گرفتم و یکی در آن ترسیدم که اگر هر دو بیک
دست گیرم جفت شود و مرا از راه ببرد فتوحم امروز این بود یا رابعه گفتند که حسن میگوید که اگر فردا یک نفس
از دیدار حق محروم مانم در آخرت چندان بگریم و بنالم که همه اهل بهشت را بر من رحم آید رابعه گفت این سخن نیکوست
ما اگر در دنیا چنان ست که یک نفس از ذکر حق تعالی غافل میماند همان ماتم و گریه و زاری پدید می
آید نشان آنست که در آخرت نیز چنان خواهد بود و الا نه چنانست گفتند چرا شوهر نکنی گفت
در غم سه چیز مانده ام اگر مرا از آن بی غم کنید شوهر کنم اول آنکه در وقت مرگ ایمان بسلامت برم
یا نه گفتند ما ندانیم و دوم آنکه نامهٔ من بدست راست دهند یا نه گفتند خدای تعالی داند و سوم آنکه
در آن ساعت که جماعتی را از دست راست به بهشت میبرند و جمعی را از دست چپ بدوزخ
میفرستند من از کدام سو خواهم رفت گفتند ما ندانیم گفت چون مرا چنین ماتمی بود در پیش چگونه
پروای شوهر بود و از وی پرسیدند که از کجا می آئی گفت از آن جهان گفتند کجا خواهی رفت گفت
بدان جهان گفتند درین جهان چه میکنی گفت افسوس میدارم گفتند چگونه گفت نان این جهان میخورم
و کار آن جهان میکنم گفتند عظیم شیرین زبانی رباط بانی را شائی گفت من خود رباط بانم هر چه اندرون
است بیرون نسازم و هر چه بیرون ست در اندرون نگذارم اگر کسی در آید و برود با من کار
ندارد من دل نگاه میدارم نه گل گفتند شیطان را دشمن داری گفت از دوستی رحمن با عداوت شیطان
نمی پردازم **نقل ست** که گفت رسول صلی الله علیه وسلم را بخواب دیدم گفت یا رابعه مرا دوست
داری گفتم یا رسول الله که بود که ترا دوست ندارد ولیکن محبت حق مرا چنان فرا گرفته است که دوستی
و دشمنی غیر او را در دلم جای نمانده است پرسیدند از محبت گفت از ازل در آمد و بر ابد گذر و در هژده
هزار عالم کسی نیافت که یک شربت از وی در کشیده باخر با حق شد و ازو این عبارت آمد که یحبهم و
یحبونه گفتند او را که میپرستی میبینی گفت اگر ندیدمی نپرستیدمی **نقل ست** که رابعه دایم گریان بودی گفتند
چرا میگریی گفت از قطیعت میترسم که با او خو کرده ام نباید که بوقت مرگ ندا آید که مرا نشائی گفتند بنده کی
راضی شود گفت آنگاه که از محنت شاکر شود چنانکه از نعمت گفتند اگر گناهکار توبه کند قبول کنند یا نه
گفت چگونه توبه کند مگر خداوندش توبه دهد و قبول کند تا او توبه نتواند کرد و گفت یا بنی آدم از دیده بحق
منزلی نیست و از زبان بدو راه نیست و سمع شاه راه رنج گویندگانست و دست و پا ساکنان حیرت اند کار با دل افتاده است

بکوشید تا دل بیدار دارید که چون دل بیدار شد او را بیار حاجت نیست یعنی دل بیدار آنست که در حق گم شده است و هر که در و گم
شد یار چه کند الفناء فی الله اینجا بود نقل ست که گفت استغفار بزبان کار دروغ زنانست گفت اگر ما بخود توبه کنیم بتوبهٔ دیگر محتاج
باشیم گفت اگر صبر مردی بودی کریم بودی و گفت ثمرهٔ معرفت روی بخدا آوردنست و گفت عارف آنست که دلی خواهد از
از حق چون دل دهدش در حال بخدای باز دهد تا در قبضهٔ او محفوظ بود و در ستر او از خلق محجوب بود صالح
مری رحمة الله علیه بسے گفتے که هر درے که بدر کوبد عاقبت باز شود رابعه یکبار حاضر بود گفت تا کے کوبی
که بخواهد کشاد که بسته است تا باز کشاید گفت عجبا مردے جاهل و زنے ضعیفه دانا یکے روز رابعه مردے را دید
که میگفت وا اندوها رابعه گفت چنین گوے که وا بے اندوها که اگر اندوهگین بودی زهره نداشتی که نفس زدی
نقل ست که وقتے یکے را دید که عصابه بر سر بسته گفت چرا عصابه بسته گفت سرم درد میکند گفت
عمرت چند سال ست گفت سی سال گفت درین مدت تندرست بودهٔ یا رنجور گفت تندرست گفت
هرگز درین مدت عصابهٔ شکر بر نه بستی بیک روز رنجوری عصابهٔ شکایت بر مے بندی نقل ست
که وقتے چهار درم بکسے داد که گلیم خر آن مرد گفت گلیم سیاه یا سفید گفت درم باز ده باز گرفت
و در دجله انداخت و گفت هنوز گلیم ناخریده تفرقه پدید آمد نقل ست که در فصل بهاری
در خانه رفت و بیرون نے آمد خادمه گفت یا سیده بیرون آے تا آثار صنع بینی رابعه گفت تا تو درآے
تا صانع بینی شغلنی مشاهدة الصانع عن مطالعة الصنع وقتے جمعے پیش او رفتند او را دیدند که گوشت
بدندان پاره میکرد گفتند کارد نداری گفت از بیم قطعیت هرگز کارد نداشتم نقل ست که یکبار هفت
شبانروز روزه نکشاد و بشب هیچ نخفت شب هشتم گرسنگی غالب شد نفس فریاد برآورد که مرا
چند رنجانی ناگاه یکے در بزد و کاسهٔ طعام بیاورد رابعه بستد و بنهاد تا چراغ گیرد گربه بیامد و آن کاسه
بریخت گفت بروم و کوزهٔ آب آرم و روزه کشایم چون کوزه بیاورد چراغ بمرد خواست که آب خورد
کوزه از دست در افتاد و بشکست رابعه آهے بکرد که بیم بود که خانه بسوزد گفت الهی این چیست
که با من بیچاره میکنی آوازے شنید ها اگر میخواهی نعمت دنیا بر تو وقف کنیم اما اندوه خود از دلت
باز گیرم که اندوه من و نعمت دنیا در یک دل جمع نشود اے رابعه ترا مرادے و مرا مرادے مراد ما و مراد تو بهم جمع
نشوند گفت چون این خطاب شنیدم چنان دل از دنیا منقطع کردم و امید کوتاه گردانیدم که این باز
پسین نماز هاے خود دانستم اصلی صلوة المودع و چنان از خلق بریده گشتم که چون
روز شود از بیم آنکه مرا مشغول کنند گویم خداوندا بخودم مشغول گردان تا کسے مرا از تو مشغول نگرداند
نقل ست که پیوسته بنالیدے گفتند بر تو علتے نمی بینیم و تو پیوسته نالیدی گفت علت

دارم دلی اندرون سینه که هیچ طبیبان عالم علاج آن نتوانند کرد مرهم جراحت ما وصال اوست تعالی میکنم
تا باشد که فردای قیامت در عقبی بمقصودی رسیم که چون درد زده خود را بدر دردگان مینمایم آخر کم از این
نمایم نقل ست که جماعتی از بزرگان پیش رابعه رفتند رابعه پرسید از یکی که تو خدا یتعالی را برای چه میپرستی
گفت هفت طبقهٔ دوزخ عظمتی دارد و همه را گذر بر وی میباید کرد ناچار از بیم هراس آن میپرستم دیگری
گفت درجات هشت منزلتی شگرفست پس آسایش در آنجا موعودست رابعه گفت بد بنده بود که
خداوند خود را از بیم عبادت کند یا بطمع مزد پس ایشان گفتند تو چرا میپرستی خدای را ترا طمع نیست
گفت الجار ثم الدار گفت ما را این تمام نبود که دستوری داده اند تا او را پرستیم اگر بهشت و دوزخ
نبودی مر او را اطاعتی نبایستی کرد استحقاق آن نداشت که بیواسطه عبادت او کنند نقل ست
که بزرگی پیش او رفت جامهٔ او دید عظیم با خلل دید گفت بسیار کسان باشند اگر اشارت کنی
در حق تو نظر کنند رابعه گفت من شرم دارم که دنیا از کسی خواهم که دنیا ملک اوست پس از کسی چگونه
توان خواست که در دست او عاریت ست آن بزرگ گفت که همت بلند این ضعیفه نگر بدید که او را
چگونه برین بالا کشیده است که دریغش می آید که وقت خود را بسوال مشغول کند نقل ست که جمعی
بامتحان پیش او رفتند که همه فضائل بر سر مردان نثار کرده اند و کمر کرامت بر میان مردان بسته هرگز پیغمبری
بر هیچ زن نیامده است تو این لاف از کجا میزنی رابعه گفت این همه که گفتی هست اما منی و خود پرستی و انا ربکم
الاعلی از گریبان هیچ زن بر نیامده است و هیچ زن هرگز مخنث نبوده است مخنثی در میان مردان
پدید آمده است نقل ست که وقتی بیمار شد پرسیدند که سبب بیماری چه بوده است گفت نظرت
الی الجنة فادبنی ربی در سحرگاه دل ما به بهشت میل کرد دوست با ما عتاب کرد این بیماری از عتاب
اوست حسن بصری بعیادت او آمد گفت خواجهٔ دیدم از خواجگان بصره بر در صومعه رابعه کیسهٔ زر در پیش
نهاده و میگریست گفتم چرا میگریی گفت برای این زاهدهٔ فاضلهٔ زمانه که اگر برکت او نبود خلق
هلاک شوند چیزی آورده ام از برای تعهد او و میترسم که قبول نکند تو شفاعت کن باشد که قبول کند
حسن گفت در رفتم و پیغام گذاردم رابعه بگوشهٔ چشم در من نگریست و گفت کسیکه او را دشنام میگوید روزی
از وی باز میگیرد کسیکه جانش جوش محبت او زند رزق از وی باز گیرد تا من او را شناخته ام پشت بر خلق کرده ام
و مال کسی ندانم حلال است یا حرام چون قبول کنم نقل ست که گفت وقتی بروشنائی چراغ سلطان شکافی
پیراهن بدوختم دلم روزگاری بسته شد تا فراموش کردم دلم گشاده نشد خواجه را عذر خواه تا دلم در بند ندارد عبد الواحد عامر گوید
که من و سفیان روزی بعیادت او رفتیم از هیبت او ابتدا سخن نتوانستیم کرد سفیان را گفتم چیزی بگو گفت

یا رابعه دعائی کن تا حق تعالی این رنج بر تو آسان کند رابعه روی بدو کرد و گفت یا سفیان تو ندانستی که این رنج من که خواسته است نه خدای تعالی خواسته است گفت بلی گفت چون میدانی مرا میفرمائی تا از وی در خواست کنم بخلاف خواست او و دوست را خلاف کردن روا نبود پس سفیان گفت یا رابعه چه چیزت آرزوست رابعه گفت یا سفیان تو مرد از اهل علم باشی چرا چنین سخن گوئی که دوازده سال است تا مرا خرمای تر آرزوست و تو دانی که خرما در بصره قدری نباشد هنوز نخورده ام که من بنده ام و بنده را با آرزو چه کار اگر من خواهم و خداوند من نخواهد این کفر بود پس سفیان گفت من در کار تو سخن نمیتوانم گفتن تو در کار من سخنی گوی گفت نیکمردی اگر نه آن ستی که دنیا را دوست داری گفتم این چیست گفت روایت حدیث یعنی این جاهلیت سفیان گفت مرا رقت آمد گفتم خداوندا از من خشنود باش رابعه گفت شرم نداری که رضای کسی جوئی که از و راضی نه مالک دینار گفت پیش رابعه رفتم او را دیدم کوزهٔ شکسته آنجا نهاده که بدان وضو بساختی و آب میخوردی و بوریای کهنه و خشتی که بران سر نهادی گفتم دلم بدرد آمد گفتم ای رابعه مرا دوستان توانگر هستند اگر اجازت بود برای تو از یشان چیزی خواهم گفت ای مالک غلطی عظیم کردهٔ روزی دهندهٔ من و ایشان یکی نیست گفتم بلی گفت روزی درویشان را فراموش کرد بسبب درویشی و توانگر از یاد میکند بسبب توانگری گفتم نه گفت پس چون حال میداند چه حاجت که با یادش دهم او چنین میخواهد ما نیز چنان خواهیم که او خواهد **نقل است** که حسن بصری و مالک دینار و شقیق بلخی در پیش رابعه بودند و در صدق سخن میرفت حسن گفت لیس بصادق فی دعواه من لم یصبر علی ضرب مولاه صادق نیست در دعوی خود هر که صبر نکند بر زخم خداوند خویش رابعه گفت ازین سخن بوی منی می آید شقیق گفت لیس بصادق فی دعواه من لم یشکر علی ضرب مولاه صادق نیست در دعوی خود هر که شکر نکند بر زخم خداوند خویش رابعه گفت به ازین باید مالک گفت لیس بصادق فی دعواه من لم یتلذذ بضرب مولاه صادق نیست در دعوی خود هر که لذت نیابد از زخم دوست خویش رابعه گفت به ازین باید ایشان گفتند اکنون تو بگو رابعه گفت لیس بصادق فی دعواه من لم ینس الم الضرب فی مشاهدة مولاه صادق نیست در دعوی خود هر که فراموش نکند الم زخم در مشاهدهٔ مطلوب خویش و این عجب نبود که زنان مصر در یوسف و مشاهدهٔ او الم زخم در نیافتند اگر کسی در مشاهدهٔ خالق بدین صفت بود چه عجب **نقل است** که یکی از مشایخ بصره پیش رابعه آمد و بر بالین او نشست و مذمت دنیا آغاز کرد رابعه گفت تو عظیم دنیا را دوست داری که اگر نداشتی ذکرش نکردی که شکنندهٔ کالا خریدار بود اگر تو از دنیا فارغ بودی به نیک و بد ازوی یاد

نکردی اما از ان یاد میکنی که من احب شیئا اکثر ذکره هر که چیزے دوست دارد ذکرش بسیار کند نقل ست که حسن گفت نماز دیگرے پیش رابعه رفتم و او چیزے خواست بپخت گوشت در دیگ کرده بود چون در سخن آمدیم گفت این سخن خوشتر از دیگ پختن دیگ را همچنان رها کرد تا نماز شام بگذاردیم پارهٔ نان خشک بیاورد و کوزهٔ آب و سبو بر دیگ رفت تا بر گیرد دیگ میجوشید بقدرت خدا تعالیٰ در کاسه کرد و ما از ان گوشت بخوردیم طعامے بدان ذوق نخورده بودیم سفیان گفت شبے پیش رابعه بودیم در محراب شد و تا روز نماز کرد و من در گوشهٔ دیگر نماز میکردم وقت سحر گفت بچه شکر کنیم این را که ما را توفیق داد تا همه شب او را خدمت کردیم و گفت که فردا روزه داریم شکرانه را و او را مناجات است بار خدایا اگر م فردائے قیامت بدوزخ فرستی سرے آشکارا کنم که دوزخ از من بهزار ساله راه بگریزد و گفت الٰهی ما را هر چه از دنیا قسمت کردهٔ بدشمنان خود ده و هر چه از آخرت قسمت کردهٔ بدوستان خود ده که ما را تو بستی و گفت خداوندا اگر ترا از ترس دوزخ مے پرستم در دوزخم بسوز و اگر از امید بهشتے مے پرستم بر من حرام گردان و اگر از برائے تو ترا مے پرستم جمال باقی از من دریغ مدار و گفت بار خدایا اگر مرا در دوزخ کنی فریاد برارم که ترا دوست داشته ام با دوستان هرگز چنین کنند هاتفے آواز داد که یا رابعه لا تظنّی بنا ظنّ السّوء بما گمان بد مبر تا ترا در جوار دوستان خود فرود آریم تا با ما سخن گوئی و گفت الٰهی کار من و آرزوئے من در دنیا از جملهٔ دنیا یاد تست و در آخرت از جملهٔ آخرت لقائے تو آن من اینست تو هر چه خواهی میکن و شبے میگفت یا رب دلم حاضر کن یا نماز بے دل قبول کن چون وفاتش نزدیک آمد بزرگان بر بالین او بودند گفت برخیزید و جائے خالی کنید برائے رسولان خدا تعالیٰ برخاستند و بیرون آمدند و در فراز کردند آوازے شنیدند که یا ایّتها النّفس المطمئنّة ارجعی الیٰ ربّك الآیة زمانے بود هیچ آوازے نیامد در رفتند وفات کرده بود مشائخ گفتند رابعه بدنیا آمد و بآخرت رفت و هرگز با حق تعالیٰ گستاخی نکرد و هیچ نخواست و نگفت مرا چنین دار یا چنان تا بدان چه رسد که از خلق چیزے خواستے او را بخواب دیدند گفتند حال گوے از منکر و نکیر گفت چون آن جوانمردان در آمدند و گفتند من ربّك گفتم باز گردید و حق را بگوئید که با چندین هزار هزار خلق پیر زنے ضعیفه را فراموش نکردی من که از همه جهان ترا دارم هرگز فراموش کنم تا کسے را میفرستی که خدائے تو کیست محمد اسلم طوسی و نعمی طرطوسی که در سادیه سی هزار مرد را آب داده بودند هر دو بسر خاک رابعه آمدند و گفتند اے آنکه لافها میزدی که سر بهر دو سرائے فرو دنیارم حالت کجا رسید آواز آمد که نوشتم باد آنچه دیدم و مے بینم رحمها الله تعالیٰ بغفرانه

باب دهم در ذکر فضیل بن عیاض رحمة الله علیه

آن مقدم تائبان آن آفتاب کرم و احسان آن دریای ورع و عرفان آن از دو کون کرده اعراض پیر
وقت فضیل عیاض رحمة الله علیه از کبار مشایخ بود و عیار طریقت و ستودهٔ اقران بود و مرجع قوم و در
ریاضات و کرامات شانی رفیع داشت و در ورع و معرفتی بی‌همتا بود و اول حال او چنان بود که در میان
بیابان مرو و باورد خیمه زده بود و پلاسی پوشیده و کلاه پشمین بر سر نهاده و تسبیحی در گردن افگنده و یاران بسیار
داشتی همه دزد و راه زن هر مال که پیش او آوردندی او قسمت کردی که مهتر ایشان بود و آنچه خواستی
نصیب خود برداشتی و آن را نسخه کردی و هرگز از جماعت دست نداشتی و هر خدمتگاری که جماعت نکردی او را
دور کردی روزی کاروانی عظیم شد آمد و آوازهٔ دزد شنیده بودند مردی در میان کاروان نقدی
داشت گفت درین میان بیابان جایی پنهان کنم تا اگر کاروان بزنند نقد بماند بدان بیابان فرو رفت
خیمه دید و شخصی پلاس پوش با تسبیح و سجاده گفت نیکو یافتم بدو سپارم آنجا رفت و حال باز گفت اشارت کرد که
در خیمه بر و بنه بنهاد و نیز و کاروان آمد دزدان کاروان را زده بودند همه چیزی که از کاروان مانده بود برداشته روی بدان خیمه نهاد که
امانت باز گیرد چون بدان خیمه رسید دزدان را دید که مال قسمت میکردند گفت آه زر بدست خود بدزد دادم فضیل چون او را از دور
بدید آواز داد مرد ترسان ترسان آنجا رفت گفت بچه کار آمده گفت امانت میخواهم گفت همانجا که
نهاده بردار برداشت و روی بکاروان کرد یاران فضیل گفتند که درین کاروان هیچ نقد نیافتیم تو چرا این
باز دادی فضیل گفت این مرد بمن گمان نیکو برد و من نیز بخدای تعالی گمانی نیکو برده ام من گمان او را
راست گردانیده ام تا حق تعالی بکرم گمان من راست گرداند بعد از آن کاروانی دیگر بزدند و کالها
بردند و بطعام خوردن نشستند مردی از کاروانیان ایشان را گفت که مهتر شما کیست گفتند نیست
گفت کجاست گفتند بکنار آب نماز میگذارد گفت وقت نماز نیست گفتند تطوع میگذارد گفت
چیزی بخورد گفتند روزه میدارد گفت ماه رمضان نیست گفتند تطوع میدارد این مرد را عجب آمد
پس پیش فضیل شد و گفت روزه و دزدی و نماز هم چکار دارد فضیل گفت قرآن میدانی گفت هم گفت این آیت نخوانده که
وَآخَرُوْنَ اعْتَرَفُوْا بِذُنُوْبِهِمْ خَلَطُوْا عَمَلًا صَالِحًا مرد در کار او متحیر شد **نقلست** که مروتی و همتی در طبع او بود چنانکه
اگر در کاروان زنی بودی گرد ایشان نگشتی و یکی را که مایه کمتر بودی نگرفتی
و هر کس را بمقدار مایه چیزی بگذاشتی و همه میل او بصلاح بودی و در ابتدا بر زنی
عاشق بود هرچه از راه زدن بدست آوردی بدان زن فرستادی و
گاه گاه پیش او رفتی و در هوس او بگریستی تا شبی کاروانی میگذشت و در
میان آن کاروان یکی این آیت میخواند که اَلَمْ یَاْنِ لِلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اَنْ

تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ آیا وقت نیامد که این دل خفتهٔ شما بیدار گردد گفتی تیرے بود که بر جان فضیل آمد چنان این آیت بمبارزت فضیل در آمد و گفت تا کے راه زنی گاه آن آمد که راه تو قطع کنیم فریاد بر آورد و گفت آن وحان فتاب واتاب گفت آمد و تیر از حد گذشت سراسیمه و خجل و بیقرار روے بخرابی نهاد و جمعے کاروان آنجا فرود آمده بودند بعضے گفتند فضیل بر راه است نتوان رفت فضیل گفت بشارت مر شما را که او توبه کرد و امروز از شما میگریزد پس میرفت و میگریست و خصم را خوشنود میکرد تا در باورد جهودے بود که بهیچگونه خشنود نمیشد آن جهود با اصحاب خود گفت که وقت ست که بر محمدیان استخفاف کنیم پس گفت اگر میخواهی که ترا بحل کنم آن تل ریگ بردار و آن تلے بود بغایت بزرگ فضیل شب و روز میکشید تا شبے بادے بر آمد و آن ریگ را نیست گردانید جهود چون آن دید گفت من سوگند دارم تا مال من ندهی ترا بحل نکنم اکنون زیر بالین من کیسهٔ زر ست بردار و بمن ده تا سوگندم راست شود و ترا بحل کنم فضیل دست در زیر بالین او کرد و کیسهٔ زر بدو داد جهود گفت اول اسلام بر من عرضه کن تا ترا بحل کنم جهود مسلمان شد و او را بحل کرد پس گفت دانی چرا مسلمان شدم گفت نه گفت تا امروز درستم نبود که دین حق کدام ست امروز درستم شد از آنکه در توریت خوانده بودم که هر که توبهٔ او صدق بود اگر دست بر خاک نهد زر شود و زیر بالین من خاک بود خواستم تا ترا بیازمایم اکنون معلوم شد که دین تو حق ست **نقل ست** که فضیل یکے را گفت از بهر خدائے مرا بند کن و پیش سلطان بر که بر من حد بسیار ست تا بر من حد راند همچنان کرد سلطان چون در سیمائے او نظر کرد از اهل صلاح دید او را باعزاز بخانه روان کرد چون بدر خانه رسید آواز کرد اهل خانه گفتند که آه آواز او گشته است مگر زخمے خورده است فضیل گفت بلے زخمے عظیم خورده ام گفتند بر کجا گفت بر جان و در آمد و زن را گفت من عزم خانهٔ خدائے دارم اگر خواهی پائے تو بگشایم زن گفت من هرگز از تو جدا نخواهم شد و هر جا که باشی ترا خدمت کنم پس بمکه رفتند و حق تعالے راه بر ایشان آسان گردانید و آنجا مجاور شدند و بعضے اولیا را دریافتند و با امام ابوحنیفه مدتے صحبت داشت و از وے علم آموخت و روایات عالی و ریاضات نیکو و در مکه سخن بر و کشاده شد و مکیان بر و جمع شدندے و او ایشان را وعظ گفتے تا حال او آنچنان شد که خویشان او از باورد بدیدن او آمدند ایشان را بار نداد و ایشان باز نمے گشتند بر بام خانه آمد و گفت زہے مردمان غافل که خدای تعالے شما را عقل دهاد و بکارے مشغول کناد همه از پائے در افتادند و عاقبت نومید روے بخراسان نهادند داد همچنان بر بام گریان شد و در بر ایشان نگشاد **نقل ست** که شبے هارون الرشید فضیل برمکی را گفت که امشب مرا پیش مردے بر که دلم ازین طمطراق گرفته است تا بیاسایم فضیل

اورا بدر خانهٔ سفیان عیینه آورد در بزد سفیان گفت کیست گفت امیر المؤمنین گفت چرا مرا خبر نکردید تا من
بخدمت آمدمے هارون چون این بشنید گفت این آن مرد نیست که من میطلبم سفیان بشنید گفت آنچنان
مرد که شما میطلبید فضیل عیاض ست بدر خانهٔ فضیل رفتند این آیه میخواند که اَمْ حَسِبَ الَّذِیْنَ اجْتَرَحُوا السَّیِّاٰتِ
اَنْ نَّجْعَلَهُمْ کَالَّذِیْنَ اٰمَنُوا الآیه هارون گفت اگر پند میطلبم این کفایت ست و معنی این آیه این ست
که پنداشتند کسانیکه بدکرداری کردند که ما ایشان را برابر کنیم با کسانیکه نیکوکاری کردند پس در بزدند فضیل
گفت کیست گفتند امیر المؤمنین گفت امیر المؤمنین پیش من چکار دارد و من نیز با او چکار دارم مرا مشغول
مگردانید فضیل گفت طاعت داشتن اولوا الامر واجب ست گفت مرا تشویش مدهید فضیل گفت بدستوری
در آیم یا بحکم گفت دستوری نیست اگر بحکم مے آیند شما دانید هارون در آمد فضیل چراغ بنشاند تا
روے هارون بنظر نیاید هارون را دران میان دست بر دست فضیل آمد فضیل گفت مَا اَلْیَنَ
هٰذَا الْکَفَّ لَوْ نَجَا مِنَ النَّارِ چه نرم دستے این دست اگر از آتش خلاص یابد این بگفت و در نماز
ایستاد هارون در گریه آمد و گفت آخر سخنے گوے فضیل چون سلام نماز باز داد گفت پدرت عم
مصطفے بود از مصطفے علیه السلام درخواست کرد که مرا بر قومے امیر گردان گفت یا عم یک نفسک ترا بر
تو امیر کردم یعنی نفس تو در طاعت خداے بهتر از آنکه هزار سال طاعت خلق ترا اِنَّ الْاِمَارَةَ یَوْمَ
الْقِیٰمَةِ النَّدَامَةُ هارون گفت زیادت کن گفت چون عمر عبد العزیز را بخلافت بنشاندند سالم بن
عبد الله و رجاء بن حیوة و محمد بن کعب را بخواند و گفت من مبتلا شدم بدین کار تدبیر کار من چیست
یکے گفت اگر میخواهی که فردا ترا از عذاب نجات بود پیران مسلمانانرا چون پدر خود شناس و جوانانرا
چون برادر و کودکانرا چون فرزند و زنانرا چون خواهر و مادر پس معاملت با ایشان چنان کن که با پدر و مادر
و خواهر و برادر گفت زیادت کن گفت دیار اسلام چون خانهٔ تست و خلایق چون عیال تو اند گفت
زیادت کن گفت لطف کن با پدران و کرم کن با برادران و نیکوئی کن بجاے فرزندان پس گفت
مے ترسم از روے خوبت که باتش دوزخ مبتلا گردد و زشت گردد و گفت که مِنْ وَجْهٍ صَبِیْحٍ
فِی النَّارِ یَفْتَضِحُ وَکَمْ مِنْ اَمِیْرٍ هُنَاکَ اَسِیْرٌ گفت زیادت کن و بهاے هاے میگریست فضیل
رحمه الله گفت بترس از خداے تعالے و جواب خداوند را ساخته باش و آماده کن که روز قیامت
حق تعالے ترا از یک یک مسلمان باز پرسد و انصاف هر یک بطلبد اگر شبے پیر زنے در
خانه بے نوا خفته باشد فردا دامن تو گیرد و در تو خصمی کند هارون از گریه چنان
بیهوش شد که خبر نداشت فضیل برمکی گفت یا فضیل بس که امیر المؤمنین را کشتی فضیل

گفت خاموش باش ای هامان که تو و قوم تو او را کشتید نه من هارون را بدین سخن گریه زیادت شد و با
فضیل گفت که ترا هامان از آن گفت که مرا فرعون میداند پس هارون گفت که ترا وام هست فضیل گفت آری
وام خداوند ست بر من و آن طاعت ست اگر مرا بدان بگیرد وای بر من هارون گفت من وام خلق میگویم
گفت شکر خدای را که مرا از وی نعمت بسیارست و هیچ گله ندارم پس هارون همیانی هزار دینار پیش او نهاد که این
حلال ست و از میراث مادر ست فضیل گفت این پندهای من ترا هیچ سود نداشت و هم از اینجا ظلم آغاز
کردی و بیدادگری پیش گرفتی من ترا بنجات خوانم و تو مرا بسنگساری تو مرا به بلاکی می اندازی و اگر انبازی من میگویم
آنچه داری بخداوندان باز ده تو بدیگری که نمی باید داد میدهی مرا فایده نیست این بگفت و از پیش هارون
برخاست و در برهم زد هارون بیرون آمد و گفت آه او خود چه مردیست بود مرد بحقیقت فضیل ست

نقل ست که روزی فرزند خود را بکنار گرفت و بوسید چنانکه عادت پدران بود کودک گفت ای
پدر مرا دوست داری گفت بلی گفت خدای تعالی را دوست داری گفت بلی گفت ای پدر بیک دل دو
دوست توان داشت فضیل دانست که این سخن از کجاست از غیرت حق تعریفی ست
کودک را بینداخت و بحق مشغول شد **نقل ست** که روزی بعرفات ایستاده بود و در خلق
نظاره میکرد و آن تضرع و زاری ایشان می شنید گفت سبحان الله اگر چندین خلق بنزدیک شخصی روند بخیل و از وی
زر خواهند ایشان را نومید نگرداند بر تو که خداوند کریمی آمرزش ایشان آسان تر ست از دانگی بر آن مرد تو اکرم الاکرمینی امید آنست
که همه را بیامرزی **نقل ست** که در شبانه عرفات از و سوال کردند که حال این خلایق چون می بینی گفت آمرزیده اند
اگر فضیل در میان نبودی و ازو پرسیدند که چگونه است که خائفان را نمی بینیم گفت اگر خائف
بودی ایشان از شما پوشیده نبودندی که خائف را نه بیند مگر خائف و ماتم زده ماتم زده را بیند گفتند مرد
چه وقت در دوستی حق بنهایت رسد گفت چون منع و عطا پیش او یکسان بود گفتند چه گوئی در حق مردی
که میخواهد که لبیک گوید و از بیم لا لبیک نتواند گفت گفت امید دارم که هر که چنین بود و خود را چنین
داند هیچ لبیک گوئی بالای او نبود پرسیدند که اصل دین چیست گفت عقل گفتند اصل عقل چیست
گفت حلم گفتند اصل حلم چیست گفت صبر احمد حنبل گفت از فضیل شنیدم که هر که ریاست جست خوار شد
گفتند مرا وصیتی کن گفت از تبع باش و متبوع مباش گفت این پسندیده است بشر حافی گفت از و پرسیدم
که زهد بهتر یا رضا گفت رضا از برای آنکه راضی هیچ منزلت طلب نکند بالای منزلت خویش **نقل ست**
که سفیان ثوری گفت که شبی پیش او رفتم و آیات و اخبار و آثار میگفتیم پس گفتم مبارک شبی
امشب بود و ستوده نشستی امشب بود هما تا که نشستی چنین بهتر از وحدت بود فضیل

گفت بد شبے کہ امشب بود و تباہ نشستے کہ دوش بود کہ گفتم چرا گفت زیرا کہ تو ہمہ شب در بند آن
بودی تا سخنے گوئی کہ مرا خوش آید و من در بند آن بودم تا از کجا جوابے نیکو گویم کہ پسندیدہ خاطر
تو آید ہر دو بسخن یکدیگر از خداے تعالے باز ماندیم پس تنہائی بہتر و مناجات کردن با حق
نقل ست کہ روزے عبداللہ مبارک را دید کہ پیش او میرفت فضیل گفت از انجا کہ رسیدہ باز
گرد و الا من باز گردم مے آئی تا مشتے سخن بمن پیمائی و من مشتے بر تو نقل ست کہ مردے
بزیارت فضیل آمد گفت بچہ کار آمدہ گفت تا از تو آسایشے یابم و موانست کنم گفت بخداے کہ
این بوحشت نزدیک تر و نیامدہ الا بدانکہ مرا فریبی بدروغ و من ترا فریبم بدروغ ہم از انجا
باز گرد و گفت میخواہم تا بیمار گردم تا بنماز جماعت نباید رفت و خلق را نباید دید و گفت اگر توانید بجاے ساکن
شوید کہ ہر کس شمارا نہ بیند و شما کس را نہ بینید کہ عظیم نیکو بود و گفت منت عظیم بود و قبول کنم از کسے کہ بر من
گذرد و مرا سلام نکند و چون بیمار شوم بعیادت من نیاید و گفت چون شب در آید شاد شوم کہ مرا خلوتے
بود بے تفرقہ و چون صبح بر آید اندوہگین شوم از کراہیت دیدار خلق کہ نباید کہ در آیند و مرا تشویش دہند و گفت
ہر کرا از تنہائی وحشت بود و بخلق انس گیرد از سلامت دور ست و گفت ہر کہ سخن از عمل خود گوید سخنش اندک بود
مگر در آنچہ او را بکار آید و گفت ہر کہ از خداے تعالے ترسد زبان او گنگ شود و گفت چون خداے تعالے بندہ را
دوست دارد اندوہ بسیارش دہد و چون دشمن دارد دنیا را برو فراخ گرداند و گفت اگر غمگینے در میان امتے
بگرید جملہ آن امت را در کار آن اندوہگین کنند و گفت ہر چیزے را زکواتے ہست و زکوۃ عقل اندوہ
طویل ست و ازینست کہ کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم متواصل الاحزان و گفت چنانکہ
عجب بود کہ در بہشت کسے گرید عجب تر از ان بود کہ کسے در دنیا خندد و گفت چون خوف در دلے ساکن
شود چیزے کہ بکار نیاید بر زبان آنکس نگذارد و از ان خوف شہوات و حب دنیا بسوزد و رغبت دنیا از دل
بیرون کند و گفت ہر کہ از خداے تعالے ترسد ہمہ چیز از وے بترسد و ہر کہ از خداے تعالے نترسد
از ہمہ چیزے ترسد و گفت خوف و ہیبت بندہ بر قدر علم بندہ بود و زہد بندہ در دنیا بقدر رغبت
بندہ بود با آخرت و گفت ہیچ آدمی را ندیدم درین امت امیدوار تر بخداے و ترسناک تر ازین سیرین
و گفت اگر ہمہ دنیا بمن دہند حلال بحساب ننگ دارم از وے چنانچہ شما از مردار ننگ دارید و
گفت جملہ بدی را در خانہ جمع کردند و کلید آن دوستی دنیا کردند و گفت در دنیا شروع کردن آسان ست
اما بیرون آمدن و خلاص یافتن دشوار ست و گفت دنیا بیمارستانے ست و خلق در وے ہمچون
دیوانگان را در بیمارستان غل و بند باشد و گفت بخداے کہ اگر آخرت از سفال باقی بودے و

دنیا اگر زر فانی سزا بودے که رغبت خلق به سفال باقی بودے فکیف که دنیا نیست الا از سفال فانی و آخرت
نیست الا زر باقی و گفت هیچکس را هیچ ندادند از دنیا تا از آخرتش صد چندان کم نکردند از بهر آنکه ترا نزدیک
حق تعالے آن خواهد بود که کسب کردهٔ میکنی خواه بسیار کن خواه اندک و گفت بجامهٔ نرم و طعام خوش لذت
مگیرید که فردا لذت آن جامه و طعام نیابید و گفت مردمان که از یکدیگر بریده شدند به سبب تکلف شدند
هر گاه که تکلف از میان برخیزد گستاخ با یکدیگر توانند زیست و گفت حق تعالے وحی کرد بکوهها که من بر یکے
از شما با پیغمبرے سخن خواهم گفت همه کوهها تکبر کردند مگر طور سینا که بر وے سخن گفت با موسے علیه السلام
چون تواضع کرد او را پسندیدند و تواضع حق را فروتنی کردنست و فرمان بردن و هر چه گوید پذیرفتن و گفته اند
و گفت هر که خود را قیمتے داند او را از تواضع نصیبے نیست و گفت سه چیز مجوئید که نیابید عالمے که علم او بمیزان
عمل راست بود نیابید و بے عالم باید و عالمے که اخلاص او با عمل موافق بود مجوئید که نیابید و بے عامل بباید
و برادر بے عیب مجوئید که نیابید و بے برادر بباید و گفت هر که با برادر خویش دوستی ظاهر کند بزبان و در دل
دشمنی دارد خدائے لعنتش کند و کور و کرش گرداند و گفت وقتے بود که آنچه میکردند ریا بود و اکنون بدانچه
نمیکنند ریا میکنند یعنی ترک کردن و گفت دوست داشتن عمل برائے خلق ریا بود و عمل کردن برائے
خلق شرک بود و اخلاص آن بود که حق تعالے ترا ازین دو خصلت نگهدارد و گفت اگر سوگند خورم
که من مرائی ام دوست تر دارم از آنکه گویم من مرائی نیم و گفت اصل زهد راضی بودنست از حق تعالے بهر چه
کند و سزاوارترین خلق برضائے حق اهل معرفت اند و گفت هر که خدا را بشناسد بحق معرفت پرستش او کند بحق
طاعت فتوت در گذاشتن بود از برادران و گفت حقیقت توکل آنست که بغیر الله امید ندارد و از غیر الله
نترسد و گفت متوکل آن بود که واثق بود بخدائے که نه خدائے را در هر چه کند متهم کند و نه شکایت
کند یعنی ظاهر و باطن در تسلیم آرد و گفت چون ترا گویند که خدا را دوست داری خاموش
باش که اگر گوئی نه کافر باشی و اگر گوئی دارم فعل تو بفعل دوستان نماند و گفت شرم
گرفت از خدائے بس که بمبرز رفتم و در سه روز یکبار او را بمبرز حاجت بودے و
گفت بسا مردا که در طهارت جائے روند و پاک بیرون آیند بسا مردا که در کعبه روند و
پلید بیرون و گفت جنگ کردن با خردمندان آسان تر از حلوا خوردن با بیخردان
و گفت هر که در روئے فاسق خوش بخندد در ویران کردن مسلمانی سعی کرده باشد
و گفت هر که ستورے را لعنت کند گوید آمین از من و تو هر که بخدا عاصی تر است لعنت
بر وے باد و گفت اگر مرا خبر کنند که ترا یک دعا مستجاب است هر چه خواهی بخواه من آن دعا در حق سلطان صرف

کنم از بهر آنکه اگر در صلاح خویش و عالمیم صلاح من بود و صلاح سلطان صلاح خلق بود و گفت دو خصلت است
که دل را فاسد کند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت در شما دو خصلت ست که هر دو از جهل ست یکے آنکه
میخندید و عجبے ندیده و نصیحت میکنید و خود آن نمیکنید شب بیدار نبوده و خدای میگوید اے فرزند آدم اگر
تو مرا یاد کنی من ترا یاد کنم و اگر مرا فراموش کنی من ترا فراموش نکنم و آن ساعت که مرا یاد نخواهی کرد آن بر تست
نه از تست اکنون مے نگر تا چون میکنی و گفت خدا تعالے گفته است یکے از پیغمبران را که بشارت ده
گناهکاران را که اگر توبه کنند پذیرم و بترسان صدیقان را که اگر بعدل با ایشان کار کنم همه را در عقوبت کنم
یکے فضیل را گفت که مرا وصیتے کن گفت ءَاَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُوْنَ خَیْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ
یک روز پسر خود را دید که دینارے مے سنجید و آن شوخ که در نقش درست زر بود پاک میکرد گفت اے
پسر ترک این ترا فاضلتر از ده حج و عمره و یکبار پسر او را بول بسته بود فضیل دست برداشت و گفت
یارب بدوستی من ترا که ازین رنجش خلاص دهی در حال شفا یافت و در مناجات گفتے الٰهی تو مرا گرسنه
میداری و عیال مرا گرسنه و برهنه میداری و شب چراغ نمیدهی تو این با اولیا خویش کنی
من بکدام منزلت این دولت یافتم و در مناجات گفتے الٰهی بر من رحمت کن که تو بر من عالمی و عذابم مکن
که تو بر من قادری **نقل ست** که سی سال هیچکس لب او خندان ندید مگر آن روز که پسرش وفات کرد تبسم کرد
گفتند اے خواجه چه وقت اینست گفت دانستم که خداوند راضی بود بمرگ او من نیز موافقت رضائے او تبسم
کردم و در آخر عمر میگفت که از پیغمبران رشک ندارم که ایشان را هم لحد و هم قیامت و هم دوزخ و هم صراط
در پیش ست و جمله با کوتاه دستی نفسی نفسی خواهند گفت و از فرشتگان هم رشک نیست که خوف
ایشان از خوف بنی آدم زیادت ست ازان کسم رشک مے آید که هرگز از مادر نخواهد زاد و گویند روزے مقری
خوشخوان پیش او آیتے خوش برخواند گفت او را پیش پسر من برید تا برخواند و گفت زنهار که سورة القارعة
نخوانی که او طاقت سخن قیامت شنیدن ندارد قضا را مقری القارعة برخواند آن پاک زاده نعره بزد و
جان بداد فضیل را چون وفات نزدیک رسید دو دختر داشت عیال را وصیت کرد که چون مرا دفن کنید
ایشان را بکوه ابوقبیس برید و روے بآسمان کن و بگو که خداوندا فضیل مرا وصیت کرد که تا زنده بودم این
زنهاریان را بطاقت خود میداشتم چون مرا بزندان گور محبوس کردی زنهاریان را بتو باز دادم چون فضیل
را دفن کردند زن فضیل همچنان کرد و مناجات کرد و بسیار بگریست در حال امیر یمن با دو پسر آنجا
رسید و آن زاری بشنید حال پرسید زن حال باز گفت امیر گفت این دختران را به پسران خود دهم زن گفت
بده در حال عماری بساز کرد و فرش و دیبا بساخت و ایشان را بیمن برد و بزرگان را جمع آورد و نکاح کرد

وہر یک را دہ ہزار کابین کرد کہ من کان للہ کان اللہ لہٗ عبد اللہ مبارک گفت کہ چون فضیل برخاست
وفات کرد اندوہ از روئے زمین برخاست ✽

باب یازدہم در ذکر ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ

آن سلطان دنیا و دین آن سیمرغ قاف یقین آن گنج عالم عزلت آن گنجینۂ سرائے دولت آن شاہ
دولت اقلیم اعظم ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ متقی وقت بود و صدیق روزگار و در انواع معاملت و اصناف
حقایق حظے تمام داشت و مقبول ہمہ بود و بسیار مشایخ دیدہ و با امام اعظم ابو حنیفہ صحبت داشتہ
بود و شیخ العراق جنید گفت مفاتیح العلوم ابراہیم ادہم کلید ہمہ علمہائے این طائفہ ابراہیم ادہم است
نقل ست کہ یکروز پیش امام اعظم ابو حنیفہ رح آمد اصحاب بچشم حقارت در ابراہیم نگریستند
ابو حنیفہ گفت سیدنا ابراہیم اصحاب گفتند او این سیادت بچہ یافت گفت بدانکہ دایم
بخدمت خداوند مشغول ست و ما بکارہائے دیگر ہم مشغول میشویم و گفتند ابتدائے حال او آن
بود کہ او بادشاہ بلخ بود و عالمے در زیر فرمان او چہل سپر زرین و چہل گرز زرین در پس و پیش
او میبردند شبے بر تخت خفتہ بود نیم شب سقف بجنبید آوازے داد کہ کیست گفت آشناست
شترے گم کردہ ام میطلبم گفت شتر بر بام چگونہ بود گفت اے غافل تو خدا را در جامۂ اطلسی
و بر تخت زرین میطلبی این از شتر بر بام جستن عجبتر ازین سخن او ہیبتے در دل ابراہیم آمد و آتش در
درون او افتاد متفکر و متحیر و غمگین شد و روز دیگر ارکان ہر یکے بر جائے خود بایستادند و غلامان
در پیش صف برکشیدند و بار عام دادند ناگاہ مردے با ہیبت از در درآمد آنچنانکہ ہیچکس را از خدم
و حشم زہرہ نبود کہ گوید تو کیستی جملہ گنگ شدند آن مرد ہمچنان مے آمد تا پیش تخت ابراہیم گفت چہ
میجوئی گفت درین رباط فرود مے آیم ابراہیم گفت این رباط نیست این سرائے منست گفت
این سرائے پیش از تو از آن کہ بود گفت از آن پدرم گفت پیش از وے از آن کہ بود گفت از آن
پدرش گفت پیش از وے از آن کہ بود گفت از آن فلان کس ہمچنین چندے برشمرد پس گفت این رباط
نبود کہ یکے مے آید و یکے دیگر میرود این بگفت و بیرون آمد و ناپدید شد ابراہیم تنہا در عقب او روان
شد تا او را دریافت گفت تو کیستی گفت من خضرم آتشے در جان ابراہیم افتاد و درد ویش بیفزود و گفت
اسپ زین کنید تا بصحرا بیرون روم تا این حال بکجا رسد با جمعے رو بصحرا نہادند و میگشت متحیر در آن میان از لشکر جدا
افتاد ناگاہ آوازے شنید کہ بیدار گرد دوم بار ہمین آواز شنید تا سوم و چہارم بار آواز شنید کہ بیدار گرد پیش

ازانکه بمرگت بیدار کنند چون این بشنید از دست بشد ناگاه آهوئے بدید خود را بدو مشغول کرد آهو بسخن آمد که مرا بصید تو فرستاده اند تو مرا صید نتوانی کرد و ترا از برائے این کار آفریده اند که صید کنی کارے دیگر نداری ابراهیم گفت آیا چه حال ست روے از آهو بگردانید همان سخن که از آهو شنیده بود از قاشیهٔ زین شنید خوفے در وے پدید آمد و کشف زیادت شد چون حق تعالی جل جلاله خواست که کار تمام کند بار دیگر از گوئے گریبانش همین آواز آمد آن کشف اینجا تمام شد و در ملکوت بروے گشاده گشت و واقعه فرود آمد و یقین حاصل شد و جمله جامه و اسپ از آب دیدهٔ او تر شد توبهٔ نصوح کرد و روے از راه بیک سو نهاد و شبانے را دید نمدے پوشیده و کلاه نمدی بر سر کلاه مغرق و جامهٔ زربفت بدو داد و آن نمد بستد و گوسفندان بدو بخشید و جمله ملکوت نظارهٔ او آمدند زہے سلطنت که روئے بابراهیم نمود جامهٔ نجس بینداخت و خلعت فقر در پوشید و پیاده در کوه و بیابان میگشت و بر گناهان میگریست تا بمرو رود رسید آنجا پلے ست نابینائے از آن پل در گذشت ابراهیم گفت اللهم احفظه معلق در هوا بایستاد تا ابراهیم برگرفت و برکشید در ابراهیم خیره بماند تا چه بزرگ مرویست پس از آنجا برفت تا به نیشاپور رسید و آنجا غارے مشهور ست نه سال در آن غار ساکن شد بهر سه در یکے خانه بوئے که داند که در آن غار چه مجاهدات و ریاضات کشید که مردے عظیم و سرمایه نیکو باید تا تنها تواند در آن جا بودن روز پنجشنبه بر بالائے غار آمدے و پشتهٔ هیزم گرد کردے و سحرگه به نیشاپور بردے و فروختے و نماز آدینه بگذاردے و نان خریدے و یک نیمه بدرویش دادے و تا هفته دیگر حالش این بودے **نقل ست** که در زمستان شبے در آن غار سرمائے سخت بود و او یخ شکسته بود و غسل کرده و تا سحر در نماز بود وقت سحر بیم بود که هلاک شود در خاطرش آمد که آتشے بایستے پوستینے بر پشت او اند آمد و پشت او را گرم کرد چنانچه در خواب شد و چون بیدار شد نگه کرد و اژدهائے بود که او را گرم میداشت خوفے عظیم در دل او آمد و گفت خداوندا او را بصورت لطف بمن فرستادی اکنون بصورت قهرش مے بینم طاقت آن نمیدارم در حال اژدها روئے در زمین مالید و برفت و ناپدید شد **نقل ست** که چون مردمان از کار او آگهی یافتند از آن غار بگریخت و روئے بمکه نهاد و آن وقت که شیخ ابو سعید ابو الخیر رحمة الله علیه بزیارت آن غار رفت گفت سبحان الله اگر این غار پر مشک بودے چندین خوش نبودے که جوانمردے روزے چند در اینجا بوده است که چندین روح و راحت کشیده است **نقل ست** که چون ابراهیم روے ببادیه نهاد یکے از اکابر دین بدو رسید و اسم اعظم بدو آموخت و بدان نام خدا را بخواند در حال خضر را دید گفت اے ابراهیم آن برادر من بود الیاس که اسم خدا تعالی بتو آموخت پس میان او و خضر بسیار سخن رفت و پیر او خضر بود که او را درین کار کشید باذن الله و در بادیه میرفت گفت چون بذات العرق رسیدم

هفتاد مرقع پوش را دیدم جان داده و خون از ایشان روان شده گرد ایشان برآمدم یکی را رمقی مانده بود
پرسیدم که ای جوانمردان این چه حالست گفت ای پسر ادهم علیک بالماء والمحراب دور دور مرو که مهجور
گردی و نزدیک مباش که رنجور گردی کس مباد که بر بساط سلامت این گستاخی کند و بترس از دوستی که حاجیان
را چون کافران روم میکشد و با حاجیان غزا میکند بدانکه ما قومی بودیم صوفی قدم بر توکل روی
ببادیه نهادیم و عزم کردیم که سخن نگوئیم و بجز از خدا و نه اندیشه نکنیم و حرکت و سکون از بهر او کنیم و بغیر
او التفات ننمائیم چون از بادیه گذاره کردیم و باحرام گاه رسیدیم خضر بما رسید سلام کردیم و شاد شدیم و گفتیم
الحمد لله که سعی ما مشکور آمد و طالب بمطلوب رسید که چنین کسی باستقبال ما آمد در آنجا بجانهای ما ندا کردند
که ای کذابان و مدعیان قول و عهد این بود که مرا فراموش کردید و بغیر ما مشغول گشتید بروید تا جان شما
بغرامت برم و خون شما بریزم **بیت** خون ریزه بود همیشه در کشور ما جان عود بود همیشه بر مجمر ما داری
سر ما وگرنه دور از بر ما ما دوست کشیم و تو نداری سر ما این جوانمردان که می بینی همه سوختگان این باز خواستند
بلا ای ابراهیم اگر تو نیز سر آن داری پای در نه والا دور شو ابراهیم گفت حیران شدم و گفتم ترا چرا رها کردند گفت
ایشان پخته اند و من هنوز خامم جان میکنم تا پخته شوم و از پی ایشان بروم این بگفت و جان بداد۔

نقل ست که چهارده سال بایست تا بادیه قطع کرد و همه راه در تضرع و نماز بود تا بمکه رسید پیران
حرم خبر یافتند باستقبال بیرون آمدند ابراهیم خود را در پیش قافله انداخت تا کس او را نشناسد خادمان که پیش از پیران بیرون آمده
بودند ابراهیم را دیدند پرسیدند که ابراهیم ادهم نزدیکست که مشایخ حرم باستقبال او آمده اند ابراهیم گفت چه میخواهند از آن زندیق خادمان
سیلی در نهادند و برگردن او میزدند که تو چنین مردی را زندیق میخوانی زندیق توئی ابراهیم گفت من همین میگویم
که زندیق منم چون از وی درگذشتند با نفس گفت هان ای نفس سزای خود دیدی میخواستی تا مشایخ حرم باستقبال تو آیند الحمد لله که بکام
خودت دیدم تا آنگاه که بشناختند و عذر خواستند پس در مکه ساکن شد و او را یاران پدید آمدند
و ابراهیم از کسب خود خوردی گاه هیزم کشی کردی و گاه پالیزبانی **نقل ست** که چون
از بلخ برفت او را پسری خرد بود چون بزرگ شد گفت پدر من کجاست مادرش حال باز گفت
و گفت این ساعت بمکه نشان میدهند گفت من بمکه روم و زیارت کنم و پدر خود را طلب
کنم و در خدمتش باشم فرمود که در بلخ منادی کردند که هر کرا آرزوی حج میباشد بیاید و زاد
و راحله بر من گویند که چهار هزار کس بیامدند همه را زاد و راحله خود بمکه آورد بامید آنکه دیدار
پدر خود دریابد چون بمکه رسید در مسجد حرم جمعی مرقع پوشان را دید پرسید که ابراهیم ادهم
را شناسید گفتند شیخ ماست بطلب هیزم رفته است بصحرا تا بیارد و بفروشد و نان خود را ای پسر

بصحرا رفت پیرے را دید پشتهٔ هیزم بر گردن نهاده مے آید گریه بر پسر افتاد اما خود را نگاه داشت و آهسته
در پے او میرفت تا بازار ابراهیم آواز داد که من یشتری الطیب بالطیب مردے آنرا بخرید و نانش داد
ابراهیم پیش اصحاب آمد و نان پیش ایشان نهاد و بنماز مشغول شد ایشان نان میخوردند و ابراهیم نماز میکرد
و ابراهیم پیوسته با اصحاب خود میگفت که خود را از امردان نگاه دارید خاصه امروز که زنان و کودکان بسیار
باشند چشم را نگاه دارید همه قبول کردند چون حاجیان بطواف مشغول شدند ابراهیم با یاران در طواف بود
پسرش پیش ابراهیم آمد ابراهیم نیز درو نظر کرد یاران از آن تعجب کردند چون از طواف فارغ شدند گفتند
رحمک الله ما را فرمودی که بهیچ امرد و زن نظر مکنید و تو بر غلامے صاحب جمال نگریستی چه حکمت بود گفت
شما دیدید که چون من از بلخ بیرون آمدم پسرے شیرخواره داشتم که بگذاشتم چنین دانم که او آن پسر منست
روزے دیگر یکے از یاران ابراهیم در میان قافله رفت و قافله بلخ طلب کرد خیمه دید از دیبا زده
و کرسی در میان خیمه نهاده و آن پسر بر آن کرسی قرآن میخواند و میگریست آن درویش بار خواست
و گفت تو از کجائی گفت از بلخ گفت پسر کیستی پسر بگریست و گفت من پدر را ندیده ام مگر دیروز ندانم
تا او ست یا نه و میترسم که اگر بگویم بگریزد که او از ما گریخته است پدر من ابراهیم ادهم ست و مادرش با او بود
درویش گفت بیائید تا شما را پیش او برم و ابراهیم با یاران پیش رکن یمانی نشسته بودند از دور نگاه کرد
آن یار خود را مے بیند با آن پسر و مادرش چون آن زن او را بدید صبرش نماند فریاد بر آورد و با پسر گفت
که پدر تو این ست جمله یاران و خلق فریاد بر آوردند و بسیار بگریستند و پسر بیهوش بیفتاد چون بهوش
باز آمد بر پدر سلام کرد ابراهیم جواب داد و در کنارش گرفت و گفت بر کدام دینی گفت بر دین محمد صلی الله
علیه وسلم گفت الحمد لله گفت قرآن میدانی گفت بلے گفت الحمد لله گفت از علم چیزے آموختی گفت بلے
گفت الحمد لله پس ابراهیم خواست تا برود پسر او را نمیگذاشت و مادر فریاد میکرد و ابراهیم روے بآسمان کرد
و گفت الهی اغثنی پسر در کنار او در حال جان بداد یاران گفتند یا ابراهیم چه افتاد گفت چون او را در کنار
گرفتم مهر او در دلم بجنبید ندا آمد که اے ابراهیم تدعی محبتنا و تحب معنا غیرنا دعوی دوستی ما کنی
و با ما دیگرے را دوست داری و بدیگرے مشغول شوی و دوستی با انبازی کنی و با یاران وصیت کنی که با
مرد نظر مکنید و تو در زن و فرزند آویزی چون او بشنیدم دعا کردم که یا رب العزت مرا فریاد رس اگر محبت
او مرا از محبت تو مشغول خواهد کرد یا جان او بردار یا جان من دعا در حق او اجابت افتاد اگر ازین حال
کسے را عجب آید گوئیم از ابراهیم پیغمبر پسر را قربان کرد عجب تر نیست **نقل ست** که گفت شبها
فرصت مے جستم تا کعبه را خالی یابم و نمے یافتم تا شبے بارانے عظیم بود و خالی من در طواف شدم و دست

در حلقه زدم و عصمت خواستم از گناه ندا شنیدم که عصمت میخواهی از گناه و همه خلق از من همین میخواهند اگر همه را عصمت دهم دریا رحمت غفاری و غفوری و غافری و رحمانی و رحیمی من کجا رود و گفتم اللهم اغفرلی ذنوبی ندا شنیدم که از همه جهان با ما سخن گوی و سخن از خود مگوی سخن تو آن به که دیگران گویند در مناجات گفتی الهی تو میدانی که هشت بهشت در جنب اکرامی که با من کرده اندک ست و در جنب محبت خود و در جنب انس دادن مرا بذکر خود و در جنب فراغتی که مرا داده در وقت تفکر کردن من در عظمت تو و دیگر مناجات او این بود که الهی مرا از ذل معصیت بعز طاعت آر و میگفتی که آه من عرفک فلم یعرفک فکیف حال من لم یعرفک آه آنکه ترا امید اند نمیداند چگونه حال کسیکه خود ترا نمیداند نقل ست که گفت پانزده سال سختی و مشقت کشیدم تا ندا شنیدم کن عبدا فاسترحت بنده او باش و در راحت افتادی یعنی فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ از وی پرسیدند که ترا چه رسید که آن مملکت را بگذاشتی گفت روزے بر تخت بودم آئینه در پیش من داشتند نگاه کردم منزل خود را گور دیدم و دران مونسی نه و سفرے دراز در پیش دیدم و مرا زادے نه و قاضی عادل دیدم و مرا حجتے نه ملک بر دلم سرد شد گفتند چرا از خراسان بگریختی گفت از انکه میپرسیدند که دوش چون بودی و امروز چگونه گفتند چرا زن نمیکنی گفت هیچ زن شوهر کند تا پائے برهنه و گرسنه ماند اگر توانم خود را طلاق دهم دیگرے بر فتراک خود چون بندم و زنے را بخود مغرور کنم پس از درویشے پرسید که تو زن داری گفت نه گفت فرزند داری گفت نه گفت نیک است درویش گفت چگونه گفت آن درویش که زن گیرد در کشتی نشست و چون فرزند آمد غرق شد نقل ست که درویشے را دید که او از درویشی می نالید گفت پندارم که درویشی را رایگان خریده گفت درویشی را خرند گفت من بارے بملک بلخ خریده ام و هنوز بارزد نقل ست که ابراهیم را کسے هزار درم آورد که بگیر گفت من از درویشان هیچ نگیرم گفت من توانگرم گفت از انکه داری زیادت بایدت گفت باید گفت برگیر که سر درویشان توئی خود این درویشی نبود بلکه گدائی بود و گفت سخت ترین حال که مرا پیش آید آن بود که بجائے رسیم که مرا اشناسند آنگاه مرا از انجا باید گریخت ندانم که کدام صعب تر بوقت ناشناختن ذل کشیدن یا بوقت شناختن از عز گریختن و گفت ما درویشی جستیم توانگری پیش آمد دیگران توانگری جستند درویشی یافتند یکے ده هزار درم پیش او برد قبول نکرد و گفت میخواهی که نام من از میان درویشان پاک کنی بدین قدر سیم نقل ست که چون واردے از غیبت فرود آمدے گفتے کجااند ملوک دنیا که ببینند تا این چه کار و بار ست تا از ملک خود شان ننگ آید و گفت صادق نیست هرکه شهرت طلب کند و گفت اخلاص صدق نیت ست با خدایتعالے

وگفت هر که دل خود حاضر نیابد در سه موضع نشان آنست که در بر وی بسته‌اند یکی در وقت خواندن قرآن
دوم در وقت ذکر گفتن سوم در وقت نماز کردن وگفت علامت عارف آن بود که بیشتر خاطر او در تفکر
بود و در عبرت و بیشتر سخن او در ثنا و مدحت حق بود و بیشتر عمل او طاعت و بیشتر نظر او در لطائف صنع بود و قدرت
وگفت سنگی دیدم در راه افگنده بر وی نبشته بود که برگردان برخوان برگردانیدم و بخواندم نبشته بود که
چون تو عمل نکنی بدانچه دانی چگونه می طلبی آنچه ندانی وگفت هیچ چیز بر من سخت‌تر از مفارقت کتاب
نبود که فرمودند که مطالعه مکن وگفت گران‌ترین اعمال در ترازو آن خواهد بود فردا که امروز بر تو گران‌تر است
وگفت سه حجاب باید که از پیش دل سالک برخیزد تا در دولت بر وی گشاده شود یکی آنکه اگر مملکت هر
دو عالم بعطائی ابدی دهند شاد نگردد از برای آنکه بموجودی شاد گردد هنوز حریص است
والحریص محروم دوم آنست که اگر مملکت هر دو عالم او را بود و از وی بستانند بافلاس اندوهگین نگردد
و از برای آنکه این نشان سخط بود والساخط معذب سوم آنکه بهیچ مدح و نواخت فریفته نگردد که هر که
بنواخت فریفته گردد حقیر همت باشد و حقیر همت محجوب بود عالی همت باید بود **نقل است** که یکی را
گفت که خواهی از اولیا باشی گفت خواهم گفت یک ذره در دنیا و آخرت رغبت مکن و روی بخدای تعالی
آر بکلیت و خود را از ماسوی الله فارغ گردان و طعام حلال خور و بر تو نه قیام شب نه صیام روز است
وگفت هیچکس در نیافت پایگاه مردان بنماز و روزه و غزا و حج مگر بدانکه بدانست که در حلق خود
چه می آرد گفتند جوانی هست صاحب وجد و حالتی عظیم دارد و ریاضتی نیکو میکند ابراهیم گفت مرا پیش
وی برید تا او را ببینم آنجا رفت جوان گفت سه روز مهمان من باش سه روز آنجا بود و مراقب حال آن جوان
بود زیادت از آن بود که گفته بودند ابراهیم را غیرت آمد که ما چنین فسرده و او همه شب بیدار و بیقرار بیا تا بحث
حال او کنیم تا هیچ شیطان درین حالت او راه یافته است یا همه خالص است پس گفت آنچه اساس کار است
تفحص باید کرد و آن لقمه است بحث لقمه او کرد نه بر وجه حلال بود گفت الله اکبر شیطان است
پس جوان را گفت تو نیز سه روز مهمان ما آی جوان را بیاورد و لقمه خود میداد حال جوان گم شد و
شوق و عشقش نماند و آن گرمی و بیقراری پاک برفت ابراهیم را گفت تو با من چه کردی گفت آری
لقمه تو بر وجه حلال نبود شیطان با آن همه در تو میرفت و می آمد چون لقمه حلال بباطنت فرو شد آنچه
ترا بنمود چون شیطان بود بلقمه حلال اصل کارت پدید آمد تا بدانی که اساس این خدمت لقمه حلال است و سفیان
را گفت تو محتاجی بانکی یقین اگرچه علم بسیار داری **نقل است** که روزی شقیق و ابراهیم باهم بودند شقیق گفت
چرا از خلق میگریزی گفت دین خود در کنار گرفته‌ام و از این شهر بدان شهر میگریزم و از این کوه بدان کوه تا هر که مرا

نبینید پندارد که حمله‌ای آورم یا وسواسی دارم تا باشد که دین از دست ابلیس نگاه دارم و بسلامت از دروازهٔ مرگ بیرون برم **نقل ست** که در رمضان بود گیاه آوردی و فروختی و بدرویشان دادی و خود همه شب تا روز نماز گزاردی گفتند چرا خواب با دیدهٔ تو آشنا نشود گفت از آنکه یکساعت از گریه نمی‌آساید چون برین صفت بود خواب با او در چگونه جای بود و چون نماز بگزاردی دست بر روی خود باز نهادی و گفتی که میترسم که نماز بر رویم باز زنند **نقل ست** که روزی هیچ طعام نیافت گفت الٰهی شکرانه را چهارصد رکعت نماز کنم شب دیگر هم هیچ نیافت همچنین چهارصد رکعت نماز کرد تا هفت شب بعد از آن ضعفی در وی پدید آمد گفت الٰهی اگر بدهی شاید در حال جوانی بیامد و گفت بقوتی احتیاج هست گفت هست او را بخانه برد میزبان چون نیک نظر کرد ابراهیم نعره بزد و گفت من غلام توام و هرچه دارم از آن تست گفت آزادت کردم و هرچه داری بتو بخشیدم مرا دستوری ده تا بروم پس گفت الٰهی عهد کردم که بعد ازین بجز از تو چیزی نخواهم که بی نان خواستم و دنیا را پیش من آوردی **نقل ست** که سه تن از یاران ابراهیم در مسجدی خراب بودند و شبی بغایت سرد بود ابراهیم خود را بر در بداشت تا بامداد گفتند چرا چنین کردی گفت هوا سرد بود گفتم باد سرد کمتر بشما آید **نقل ست** که عطاء سلمی آورده است با ابن عبدالله مبارک که ابراهیم در سفری بود زادش نماند چهل روز صبر کرد و گل خورد و با کس نگفت تا رنجی از وی بکسی نرسد **نقل ست** که سهل بن ابراهیم گوید که با ابراهیم ادهم سفر کردم من بیمار شدم آنچه داشت بر من نفقه کرد و او را آرزوی خواستم خر بفروخت و بخرج من کرد چون بهتر شدم گفتم خر کجاست گفت بفروختم گفتم من بر کجا نشینم گفت بر گردن من نشین و سه منزل مرا بر گردن نشاند و ببرد و عطاء سلمی گفت یکبار ابراهیم را پانزده روز نفقه نماند ریگ خورد و گفت از میوهٔ حلال چهل سال ست تا نخورده‌ام و اگر نه در حالت نزع بودمی نگفتمی و از بهر آن نخورده که لشکریان بعضی از آن زمینهای مکه خریده بودند **نقل ست** که چندین حج پیاده بکرد که از چاه زمزم آب نکشید زیرا که دلو چاه سلطانی بود **نقل ست** که هر روز بمزدوری رفتی و تا شب کار کردی و هرچه بستدی بخرج یاران کردی اما نماز شام بگزاردی و چیزی بخریدی و پیش یاران رفتی شبی دیرتر آمد یاران گفتند ما انتظار او نکنیم و چیزی بخریم و بخوریم و بخسپیم تا بعد ازین زودتر آید پس چنان کردند ابراهیم بیامد ایشان را خفته دید گفت آه مسکینان هیچ نیافتند و گرسنه خفته اند قدری آرد آورده بود خمیر کرد و آتش میدمید در نگرفت محاسن بر خاکستر نهاده بود و باد میکرد تا یاران برخاستند و گفتند چه میکنی گفت شما را خفته دیدم گفتم مگر چیزی نیافته اید گفتم طعامی سازم تا چون بیدار شوید بکار برید ایشان گفتند بنگر که با ما در حق

اوچه اندیشیدیم و اوچه اندیشید و گفتند که هر که با او صحبت خواستی وی را سه شرط کردی اول گفتی خدمت من کنم و بانگ نماز من کنم و هر فتوح دنیائے که باشد برابر باشیم و فتے یکے گفت من طاقت این ندارم ابراہیم گفت مرا عجب آمد از صدق تو نقل ست که یکے مدتے در صحبت ابراہیم بود چون مفارقت خواست کرد گفت اے خواجه از عیبے که در من دیدۂ مرا خبر ده ابراہیم گفت من ہیچ عیب در تو ندیدم از آنکه در تو بچشم دوستی نگریستم عیب خود از دیگرے پرس نقل ست که عیالدارے بود نماز شام بخانه میرفت ہیچ نیافته بود اندوہگین و دلتنگ بود که با اطفال و عیال چگویم و در درد عظیم میرفت ابراہیم را دید ساکن نشسته گفت یا ابراہیم مرا از تو غیرت مے آید که تو چنین ساکن و فارغ نشسته و من چنین سرگردان و عاجز ابراہیم گفت ہرچه من کردم از عبادات مقبول و خیرات مبرور جمله بتو دادم تو این یکساعت اندوه بمن ده نقل ست که معتصم پرسید از ابراہیم که چه پیشه داری گفت دنیا را بطالبان دنیا گذاشته ام و عقبے را بطالبان عقبے و درین جہان ذکر خدا تعالے گزیده ام و دران جہان لقائے خدائے دیگرے از و پرسید که چه پیشه داری گفت تو ندانی که کارکنان خدا را حاجت به پیشه نیست نقل ست که مزینے موے لب او راست میکرد مریدے او را آنجا بگذشت گفت چیزے داری که بدو دہی ہمیانے بمزین داد سائلے برسید و از مزین چیزے خواست مزین گفت برگیر این ہمیان ابراہیم گفت آن پر زرست گفت میدانم اے بخیل الغنی غنی القلب لا غنی المال ابراہیم گفت زرست گفتے اے بطال بدان کس که من میدہم میدانم که چیست ابراہیم گفت ہرگز آن شرم را با ہیچ چیز مقابله نتوانستم کرد و نفس را بمراد خود آنجا دیدم و او را گفتند تا درین راه آمدی ہیچ شادی بتو رسید گفت چند بار اول آنکه در کشتی از آن غافل بودند و بر من میخندیدند و مسخرۂ دران میان بود ہر ساعتے بیامدے و موئے سر من گرفتے و بر کندے و سیلے بر گردن من زدے من خود را بمراد خود یافتمے و بدان خواری نفس خود شاد شدمے تا ناگاه موجے عظیم برخاست چنانکه بیم غرق بود ملاح گفت کسے را از کشتی بیرون میباید انداخت تا موج ساکن شود گوش مرا بگرفتند تا بیندازند ته موج ساکن شد و کشتی آرام گرفت آنساعت که گوشم گرفته بودند که بدریا اندازند نفس را بمراد دیدم و از آن خواری عظیم شاد شدم و بجبار دیگر در مسجدے شدم تا بخسپم رہا نمیکردند و از ضعف و ماندگی برنمیتوانستم خاست پایم بگرفتند و میکشیدند و مسجد را سه پایه بود بزیر انداختند سرم بران پایها آمد و بهر پایه که مے افتادم سرم مے شکست بزیر ہر پایه سر اقلیمے کشف شد با خود گفتم کاشکے که پایه زیادت بودے یکبار دیگر بجائے دیگر گرفتار شدم و مسخرۂ بر من بول انداخت آنجا نیز شاد شدم یکبار دیگر پوستینے داشتم چندانکه

بیاره رویے بود و مرا بخورند ناگاه از جامه خزینه یاد کردم نفسم فریاد برآورد که آخر اینچه رنجست که بر خود نهاده اینجا هم نفس را بمراد دیدم و شاد شدم **نقل ست** که گفت یکبار بتوکل در بادیه شدم چند روز چیزے نداشتم و دوستے داشتم گفتم اگر پیش وے روم توکل باطل شود در مسجدے شدم و بر زبان راندم توکلت علی الحی الذی لا یموت هاتفے آواز داد که سبحان آنخدائیکه پاک گرداند روئے زمین را از متوکلان گفتم چرا گفت متوکل کے بود آنکه برائے لقمهٔ که دوستے مجازی بوے دهد راهے دراز پیش گیرد آنگاه گوید توکلت علی الحی الذی لا یموت دروغے را توکل نام کرده باشی **نقل ست** که وقتے گفت که زاهدے متوکل را دیدم پرسیدم که تو از کجا خوری گفت این علم بنزدیک من نیست از روزی دهنده پرس مرا باین فضولی چه کارست و گفت وقتے غلامے خریدم و از وے پرسیدم چه نامی گفت هرچه خوانی گفتم چه خوری گفت هرچه خورانی گفتم چه پوشی گفت هرچه پوشانی گفتم چه کنی گفت هرچه فرمائی گفتم چه خواهی گفت بنده را با خواست چه کار پس با خود گفتم اے مسکین تو در همه عمر خدائے را چنین بنده نبوده بارے بندگی بیاموز چندانے بگریستم که بیهوش شدم **نقل ست** که هرگز مربع ننشستے از آن سوال کردند گفت یکروز مربع نشسته بودم آوازے شنیدم که اے پسر ادهم بندگان در پیش خداوند چنین نشینند توبه کردم و راست بنشستم **نقل ست** که از وے پرسیدند که تو بندهٔ کیستی بر خود بلرزید و بیفتاد و بر خاک مے غلطید پس برخاست و این آیت برخواند اِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِلَّا اٰتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا گفتند چرا اول جواب ندادی گفت ترسیدم که اگر گویم بندهٔ اویم او حق بندگی طلب کند و اگر گویم که نیم نتوانم که گویم از وے پرسیدند که روزگار چون میگذاری گفت چهار مرکب دارم باز داشته ام چون نعمتے پدید آید بر مرکب شکر نشینم و پیش باز روم چون طاعتے پدید آید بر مرکب اخلاص نشینم و پیش باز روم و چون بلائے روے نماید بر مرکب صبر نشینم و چون معصیتے پدید آید بر مرکب توبه نشینم و استغفار کنم و گفت تا عیال خود را چون بیوه نکنی و فرزندان خود را چون یتیمان و شب بر خاکدان چون سگان نخسپی طمع مدار که در صف مردان نشینی و درین حرف گفت آن محتشم درست آمد که بادشاهی بگذاشت تا اینجا رسید **نقل ست** که روزے جمعے مشایخ نشسته بودند ابراهیم قصد صحبت ایشان کرد راهش ندادند و گفتند برو که هنوز گند بادشاهی از تو مے آید با آن کردار او را راه ندادند ندانم تا دیگران را چه گویند **نقل ست** که از وے پرسیدند که دلها از حق چرا محجوب ست گفت زیرا که دوست میدارند آنچه حق دشمن داشته است و بدوستی این گلخن فانی که سرائے لعب و لهو ست مشغول شده اند و ترک سرائے ابد و نعیم مقیم گفته ملکے و حیاتے و لذتے که آنرا نه نقصان بود و نه انقطاع **نقل ست** که یکے وصیتے خواست گفت خداوند خود را بگیر و از خلق را بگذار دیگر وصیت

خواست گفت بسته بگشائے وگشاده در بند گفت مرا این معلوم نمیشود گفت کیسه بسته بگشائے و زبان
گشاده در بند احمد خضرویه گفت ابراهیم مردی را در طواف گفت که درجه صالحان نیابی تا از شش عقبه نگذری
یکے آنکه در نعمت بر خود به بندی و در محنت بگشائی و در عزت بر خود به بندی و در ذلت بگشائی و در خواب
بر خود به بندی و در بیداری بگشائی و در توانگری بر خود به بندی و در درویشی بگشائی **نقل ست**
که یکے نزد ابراهیم آمد و گفت اے شیخ من بر خود بسے ظلم کرده ام مرا سخنے گوئے تا آنرا امام خود سازم ابراهیم
گفت اگر قبول کنی از من شش خصلت بعد از ان هر چه کنی ترا زیان ندارد اول آنکه چون معصیت کنی
روزی او مخور گفت چون رزاق اوست از کجا خورم گفت نیکو بود که رزق او خوری و در وے عاصی شوی
دوم خواهی که معصیتے کنی از ملک او بیرون رو گفت چون مشرق و مغرب بلاد الله ست کجا روم ابراهیم
گفت نیکو بود که ساکن ملک او باشی و در وے عاصی شوی سوم چون خواهی که معصیتے کنی جائے
کن که او ترا نه بیند گفت او عالم الاسرار ست و داننده ضمائر و سرائر ابراهیم گفت نیکو بود که رزق
او خوری و در ملک او باشی و در نظر او معصیت کنی چهارم آنکه چون ملک الموت بقبض جان تو آید
بگو که مرا مهلت ده تا توبه کنم گفت او این از من نشنود ابراهیم گفت پس قادر نه که ملک الموت را از خود دفع
کنی تواند بود که پیش از آنکه بیاید توبه کنی و این ساعت را غنیمت دان پنجم چون منکر و نکیر پیش تو آیند هر دو را از
خود دفع کنی گفت نتوانم گفت پس جواب ایشان آماده دار ششم چون در قیامت فرمان آید که گناهگاران را
بدوزخ برید تو بگو که من نمیروم گفت بزور برند گفت پس گناه مکن مرد چون این بشنید گفت تمام ست آنچه گفتی
و در حال توبه کرد و بر توبه بود تا وفات کرد والسلام **نقل ست** که از ابراهیم پرسیدند که سبب چیست که خدا تعالے
را میخوانیم و اجابت نمیکند گفت از بهر آنکه خدا تعالے را میدانید و طاعتش نمیدارید و رسول او را مے شناسید
و متابعت سنت او نمیکنید و قرآن میخوانید و بر آن عمل نمیکنید و نعمت حق تعالے میخورید و شکر او نمیگوئید
و میدانید که بهشت آراسته است از برائے مطیعان و طلب نمیکنید و مے شناسید که دوزخ ساخته است
با اغلال آتشین برائے عاصیان و از ان نمیگریزید و میدانید که شیطان دشمن ست و با او عداوت
نمیکنید بلکه با او میسازید و میدانید که مرگ هست و ساز مرگ نمیسازید و مادر و پدر و فرزند را در خاک
میکنید و از ان عبرت نمیگیرید و از عیبهائے خود دست نمیدارید و بعیب دیگران مشغول میشوید کسیکه
چنین بود دعائے او چگونه مستجاب شود پرسیدند که مرد چون گرسنه شود و چیزے ندارد چکند گفت صبر کند یک روز
و دو روز و سه روز گفتند تا ده روز صبر کرد چکند گفت صبر کند بمیرد تا دیت بر کشنده بود **نقل ست** که با او گفتند گوشت
گرانست گفت ما ارزان کنیم و نخریم قومے او را دعوتے کردند و اصحاب انتظار شخصے میکردند یکے گفت او گران جانست

دیر آید ابراهیم گفت مردمان اول نان خورند پس گوشت شما اول گوشت میخورید یعنی غیبت میکنید نقل ست
که یکبار بگرمابهٔ رفت و جامهٔ خلق داشت راهش ندادند حالتے بر وے ظاهر شد گفت با دست تهی بخانهٔ دیو راه
نمیدهند بے طاعت بخداے تعالے چون راه دهند و گفت که وقتے در بادیه متوکل میرفتم سه روز هیچ نیافتم ابلیس
آمد و گفت پادشاهی بلخ و آن نعمت بگذاشتی تا گرسنه بحج میروی با تجمل هم میتوان رفت گفتم الٰهی دشمن را بر دوست
گماری تا مرا بشوراند این بادیه بمدد تو قطع توانم کرد آوازے شنیدم که یا ابراهیم آنچه در جیب داری بیرون انداز
تا آنچه در غیب ست بیرون آریم دست در جیب کردم چهار دانگ نقره بود که فراموش شده بود چون بینداختم ابلیس
از من برمید و قوتے از غیب بمن پدید آمد و گفت وقتے بخوشه چیدن رفتم هر بار که دامن کرمے مرا بزدندے
و باز گرفتندے تا چهل بار چنین کردند چهل و یکم بار هیچ نگفتند آوازے شنیدم که این چهل بار در مقابلهٔ آن چهل
سپر زرنیست که پیش مے بردند و گفت باغے بمن سپردند تا نگاهدارم خداوند باغ بیامد و گفت انار شیرین بیار
انار چند بیش آوردم ترش بود گفت چندین گاهست که انار میخوری ترش از شیرین نے شناسی ابراهیم گفت
تو باغ بمن سپردی که نگاه دارم نه از براے آنکه انار خورم مرد گفت بدین زاهدی که توئی گمان برم که ابراهیم
ادهمی چون این بشنیدم از آن باغ برفتم و گفت جبرئیل را بخواب دیدم صحیفهٔ در دست گرفته گفتم چه
خواهی کرد گفت نام دوستان خدا می نویسیم گفتم نام من نمی نویسی گفت تو از ایشان نئی گفتم آخر از دوستان ایشانم
ساعتے اندیشه کرد پس گفت فرمان آمد که اول نام تو بنویسیم که امید درین راه از نومیدی پدید آید نقل
ست که گفت شبے در مسجد بیت المقدس بودم و خود را در بوریاے بپیچیدم که خادمان
در شب کسے را آنجا نمیگذاشتند چون پارهٔ از شب بگذشت در مسجد گشاده شد
پیرے پلاس پوش در آمد با چهل یار همه پلاس پوش بر در محراب شد و دو رکعت نماز بگذارد و پشت بمحراب باز داد
یکے از ایشان گفت امشب کسے درین مسجد ست که نه از ماست پیر تبسم کرد و گفت پسر
ادهم ست چهل شبانروز ست تا حلاوت عبادت نمیابد چون بشنیدم بیرون آمدم
گفتم نشانے راست میدهی بخداے بر تو که راست بگوے که بچه سبب ست گفت فلان
روز در بصره خرما خریدی خرماے بیفتاده پنداشتی از آن تست برداشتی و در پیش خرماے خود
نهادی ابراهیم گفت چون این بشنیدم ببصره رفتم پیش آن مرد حلالے بخواستم خرمافروش حلال کرد و گفت چون کار
بدین باریکی ست من ترک خرمافروشی کردم و از آن کار توبه کردم و دوکان براند اخت و از ابدال گشت نقل ست
که ابراهیم بصحرا رفته بود لشکری پیش آمد و گفت تو کیستی گفت بنده گفت آبادانی کدام طرف ست اشارت بگورستان
کرد گفت بر من استخفاف میکنی ابراهیم را بسے بزد و سر او بشکست و رسنے در گردنش کرد و مے آورد مردم پیش آمدند

و گفتند ای نادان چرا چنین کردی او ابراهیم ادهم است آن مرد در پای ابراهیم افتاد و عذر میخواست ابراهیم
گفت بدین معامله که تو با من کردی ترا دعای نیک میکردم که نصیب من ازین معامله که تو با من کردی بهشت
بود نخواستم که نصیب تو دوزخ بود گفت چرا گفتی که من بنده ام گفت کیست که بندهٔ خدا نیست گفت چون از
تو نشان آبادانی پرسیدم چرا اشارت بگورستان کردی گفت از آنکه هر روز گورستان معمورتر است و شهر
خراب‌تر بزرگی گفت بهشت را بخواب دیدم هر یک را دامن پر از مروارید پر کرده گفتم اینچه حالست گفتند
ابراهیم ادهم را دادند سر شکسته است و او را چون در بهشت آورند فرمان آید که گوهرها بر سر او نثار کنید این آنست
نقل است که وقتی بمستی برگذشت دهانش آلوده دید آب بیاورد و دهانش بشست و گفت دهانی که
ذکر خدای بران گذر کرده باشد آلوده بگذاری بیحرمتی بود چون آن مرد بیدار شد او را گفتند ابراهیم ادهم دهانت را
بشست و با تو چنین کرد آن مرد گفت من نیز توبه کردم بعد از آن ابراهیم بخواب دید که گفتند تو از برای
ما دهن او را بشستی ما دل ترا بشستیم نقل است که محمد مبارک صوفی گفت با ابراهیم در بیابان
بیت المقدس بودم وقت قیلوله در زیر درخت اناری فرود آمدیم و رکعتی چند نماز کردیم
آوازی شنیدم از آن درخت که یا ابا اسحق مرا گرامی گردان و دانه انار من چیزی بخور
ابراهیم سر در پیش افگند تا سه بار آن درخت این بگفت پس مرا گفت یا ابا محمد شفاعت
کن تا از انار من بخورد گفتم یا ابا اسحق میشنوی گفت بشنوم برخاست و دو انار باز کرد یکی بمن
داد و یکی خود بخورد ترش بود و آن درخت کوتاه بود چون باز گشتیم آن درخت را دیدم بزرگ
و بلند شده و انار او شیرین و در سالی دو بار انار میداد و مردمان آن درخت را رمان العابدین
نام کردند ببرکت او و عابدان در سایهٔ او نشستندی نقل است که با بزرگی بر کوهی
بود و سخن میگفت آن بزرگ سوال کرد که نشان کمال مرد چیست ابراهیم گفت آنکه اگر کوه را گوید
برو در رفتن آید در حال کوه در رفتن آمد ابراهیم گفت ای کوه ترا نمیگویم برو ولیکن بر تو مثل میزنم در حال
ساکن شد نقل است که بزرگی گفت که با ابراهیم در کشتی بودم بادی مخالف برخاست چنانکه بیم
غرق بود آوازی آمد از هوا که از غرق شدن مترسید که ابراهیم ادهم با شماست در ساعت باد ساکن شد نقل است
که ابراهیم در کشتی بود موجی عظیم برخاست ابراهیم مصحفی دید آویخته آن مصحف برداشت و گفت الهی ما را غرق خواهی کرد
و کتاب تو در میان ما در ساعت آرام گرفت آوازی آمد که لا تفعل نقل است که وقتی در کشتی میخواست نشستن سیم نداشت
دو دیناری میخواستند دو رکعت نماز کرد و گفت الهی از من چیزی میخواهند در حال ریگ دریا همه زر شد مشتی برداشت و بدیشان داد
نقل است که روزی بر لب دجله نشسته بود و پاره بر خرقه میدوخت شخصی بیامد و گفت در گذاشتن ملک بلخ

چہ یافتی سوزنش در دجلہ انداخت اشارت کرد بدجلہ ہزار ماہی برآمدند ہر یک سوزنے زرین در دہن گرفتہ ابراہیم گفت آن سوزن خود میخواہم ماہیکے ضعیف بیامد و سوزن او در دہان گرفتہ پیش او آورد و بنہاد ابراہیم گفت کمترین چیزے کہ یافتم بگذاشتن ملک بلخ این بود **نقل ست** کہ روزے بسر چاہے رسید دلو فرو گذاشت پر زر برآمد بریخت دیگر فرو گذاشت پر نقرہ برآمد بریخت دیگر بار پر مروارید برآمد ابراہیم گفت الٰہی خزانہ بمن عرض میکنی و میدانی کہ بدین فریفتہ نشوم آبم دہ طہارت کنم **نقل ست** کہ وقتے بحج میرفت دیگران باوے بودند گفتند ما را زاد نیست ابراہیم گفت خدا را استوار دارید آنگاہ گفت دوان درخت مگرید اگر زر طمع دارید نگہ کردند ہمہ زر شدہ بود بقدرت حق تعالےٰ **نقل ست** کہ روزے با جمعے درویشان میرفت بحصارے رسیدہ و بر در حصار ہیزم بسیار بود گفتند امشب اینجا باشیم و آتش کنیم کہ آب و آن ہیزم بسیار ست آنجا فرود آمدند و آتشے خوش کردند و درویشے گفت کاشکے ما را گوشت حلال بودے تا برین آتش بریان کردمے ابراہیم در نماز بود چون سلام باز داد گفت خق قادر ست کہ ما را گوشت حلال فرستد این بگفت و در نماز ایستاد ہم در حال آواز غریدن شیر برخاست نگاہ کردند شیرے مے آمد و گورخرے در پیش مے آورد در حال بگرفتند و ذبح کردند و کباب کردند و خوردند و شیر در برابر نشستہ بود و نظارہ میکرد **نقل ست** کہ چون آخر عمر او بود ناپیدا شد چنانچہ معین خاک او پیدا نیست بعضے گویند در بغداد ست و بعضے گویند در شام ست و بعضے گویند در جوار لوط پیغمبر ست کہ بزمین فرو بردہ است بسیار خلق در راہ وے از خلق آنجا گریختہ است و وفات کردہ **نقل ست** کہ چون ابراہیم وفات کرد ہاتفے آواز داد کہ الا ان امان الارض قد مات آگاہ باشید کہ امان روئے زمین وفات کرد خلق متحیر شدند تا کہ خواہد بود تا خبر وفات ابراہیم در افواہ افتاد والسلام

باب دوازدہم در ذکر بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ

آن مبارز میدان مجاہدہ آن مجاہز ایوان مشاہدہ آن عامل کارگاہ ہدایت آن کامل بارگاہ عنایت آن مالک ممالک صافی رحمۃ اللہ علیہ مجاہدہ عظیم داشت و شانے رفیع و مشار الیہ قوم بود و مرید خال خود علی حشرم بود و در علم اصول و فروع عالم بود و مولد او از مرو بود و در بغداد بودے ابتداے توبۂ او آن بود کہ او شوریدہ روزگار بود و مست میرفت کاغذے یافت بر وے نبشتہ بود کہ بسم اللہ الرحمن الرحیم عطر خرید و آنرا معطر کرد و بتعظیم جاے بنہاد آن شب بزرگے بخواب دید کہ او را گفتند کہ برو و بشر را بگوے کہ طیّبتَ اسمنا فطیّبناک بجّلتَ اسمنا فبجّلناک طہّرتَ

اسمنا فطیّبناك فبعزّتی لاطیبنّ اسمك فی الدنیا والآخرة ط آن بزرگ گفت این
مردے فاسق ست مگر غلط مے بینم طہارت کرد و نماز کرد و بخواب رفت دیگر بار ہمین دید ہمچنان
تا سہ بار بامداد او را طلب کرد و گفتند بمجلس شراب ست بدان خانہ رفت گفتند مست و بیخبر ست گفت
بگوئید کہ پیغامے دارم بگفتند بپرسید کہ پیغام کہ داری گفت پیغام خدا تعالے ابشر گریان شد و گفت آہ
عتابے دارد یا عقابے کند یاران را وداع کرد و گفت من رفتم ہرگز مرا دیگر درین کار نہ بینید پس بیامد و تو
بہ کرد چنان شد کہ ہیچکس نام وے نشنود کہ نہ راحتے بدل او رسید پس طریق زہد پیش گرفت و از شدت غلبہ
مشاہدہ حق ہرگز کفش در پائے نکرد و او را حافی ازین معنی گفتند با او گفتند چرا کفش در پائے نکنی گفت آن روز کہ
آشتی کردم پائے برہنہ بودم اکنون شرم دارم کہ کفش در پائے کنم و نیز حق تعالے میفرماید کہ زمین را بساط شما کردیم
بر بساط پادشاہان ادب نبود با کفش رفتن و جمعے از اصحاب خلوت چنان شدند کہ بکلوخ استنجا نکردندے
و آب دہن بر زمین نیند اختندے کہ در وجملہ نور اللہ دیدندے بشر را ہمین حال بود بلکہ نور اللہ چشم روندہ گرد
کہ بے بصر جز خدا را نہ بیند و ہر کرا خدا ے چشم او شد جز خدا ے نتواند دید چنانکہ رسول علیہ السلام در پیش جنازہ
ثعلبہ بسر انگشت پاے میرفت و فرمود کہ میترسم کہ پاے بر ملائکہ نہم و آن ملائکہ چیست نور اللہ نقل ست
کہ احمد حنبل بسیار پیش او رفتے و در حق او ارادت تمام داشت شاگردانش میگفتند تو عالمی در
احادیث و فقہ و اجتہاد و در انواع علوم نظیر نداری ہر ساعت پیش شوریدۂ میروی چہ
لایق بود احمد گفت آرے ہمہ علوم کہ بر شمردی من بہ دانم اما او خدا ے را بہ از من داند پس
پیش او رفتے و گفتے حدّثنی عن ربّی مرا از خدا ے من سخن گوے نقل ست کہ بشر شبے
در خانہ میرفت یک پاے در آستانہ نہاد و یکے بیرون و تا بامداد متحیر بماند و گویند کہ در دل خواہرش آمد کہ
امشب بشر بخانہ تو مے آید خواہر در خانہ رفت و منتظر بود ناگاہ بشر در آمد شوریدہ و سرمست خواست
کہ بر بام رود از نردبان پایۂ چند بر رفت و تا صبح متحیر بماند پس بنماز جماعت رفت و باز آمد خواہرش
ازین حال پرسید گفت در خاطر آمد کہ در بغداد چندین کس اند کہ نام ایشان بشر ست یکے جہود و یکے ترسا
و یکے مغ و مرا نام بشر و چنین دولتے رسیدم و اسلام یافتہ ایشان چہ کردند کہ دور افتادند و من چہ کردم
کہ بدین دولت رسیدم در حیرت این ماندہ بودم نقل ست کہ بلال خواص گفت کہ در تیہ بنی اسرائیل
بودم کہ یکے با من میرفت در خاطر آمد کہ او خضر ست گفتم بحق حق کہ تو کیستی گفت برادر تو خضرم
گفتم در شافعی رح چہ گوئی گفت از اوتاد ست گفتم در احمد حنبل چہ گوئی گفت از صدیقان است
گفتم در بشر چہ گوئی گفت بعد از وے ہمچو او نبود و عبد اللہ جلا گوید ذو النون را دیدم

و اورا عبادت بود و سهل را دیدم اورا اشارت و بشر را دیدم اورا ورع بود مرا گفتند تو بکدام مائل تری گفتم
به بشر الحارث که او استاد ماست **نقل ست** که هفت قمطره از کتب حدیث سماع کرده بود در زیر خاک
کرد و حدیث روایت نکرد و گفت از آن روایت نمیکنم که در خود شهوت آن می بینم اگر شهوت در خاموشی بینم
روایت کنم **نقل ست** که اورا گفتند که بغداد مختلط شده است بلکه شبهه حرام ست تو از چه میخوری گفت
از آنکه شما میخورید گفتند پس به چه بدین منزلت رسیدی گفت بلقمه کمتر از لقمه و بدستی کوتاه تر از دستی و کسیکه خورد
و خندد با کسیکه خورد و گرید برابر نبود و پس گفت حلال اسراف نپذیرد یکی از وی پرسید که چه چیز نانخورش کنم گفت عافیت
نقل ست که مدت چهل سال اورا آرزوی سر بریان میبود و بهای آن نیافت و گویند سالها بود که دلش
باقلی میخواست و نخورده بود **نقل ست** که هرگز آب از جوئیکه سلطانیان کنده بودند نخوردی بزرگی گفت
روزی بنزدیک بشر بودم سرما سخت بود و او برهنه دیدم میلرزید گفتم یا ابا نصر این چه حالت گفت
درویشانرا یاد کردم مال نداشتم که با ایشان مواسا کنم خواستم که بتن موافقت کنم از وی پرسیدند که بدین منزلت
بچه رسیدی گفت بدانکه حال خود را از غیر خدایتعالی پنهان داشتم همه عمر گفتند چرا وعظ سلطانرا نگوئی
که ظلمها میرود گفت خدایرا ازان بزرگتر میدانم که یاد کنم در پیش کسیکه او را نداند احمد بن ابراهیم
المطیب میگفت که بشر مرا گفت که معروف را بگوی که چون نماز کنم پیش تو آیم من پیغام دادم و منتظر
میبودیم نماز پیشین کردیم بیامد تا نماز خفتن گذاردیم با خود گفتم مرد چون بشر خلاف وعده کند و
چشم میداشتم و بر در مسجد انتظار میکردم تا بشر سجاده برداشت و روان شد چون بدجله رسید بر آب رفت
و با معروف سخنها گفت و تا سحر نشستند پس همچنان بازگشت و بر آب برفت من در پای او
افتادم و گفتم مرا دعا کن مرا دعا کرد و گفت آشکارا مکن تا زنده بود با کس نگفتم **نقل ست** که جمعی
پیش او بودند و بشر در رضا سخن میگفت یکی گفت یا ابا نصر هیچ از خلق قبول نمیکنی برای جاه را اگر
محققی در زهد و روی از دنیا گردانیده از خلق چیزی بستان و بخفیه بدرویشان میده و بر توکل
می نشین و قوت خود از غیب بستان این سخن عظیم سخت آمد بر اصحاب بشر پس بشر گفت جواب بشنوید که
فقر سه قسم اند یک قسم آنانند که هرگز سوال نکنند و اگر بدهند نگیرند و نیز نگیرند و این قوم روحانیانند که چون از
خداوند سوال کنند هرچه خواهند خدایتعالی بدهد و اگر سوگند بخدای دهند در حال اجابت کند یک قسم
دیگر آنند که سوال نکنند و اگر بدهند قبول کنند این قوم وسطاند و ایشان بر توکل ثابت باشند بخدایتعالی
و این قوم آنهااند که بر مائده خلد نشینند در حظیرهٔ قدس و یک قسم آنانند که بصبر نشینند و چندانکه توانند وقت
نگاه دارند و دفع دواعی میکنند آن صوفی چون جواب شنید گفت راضی شدم از تو بدین سخن که خدایتعالی از تو

راضی باد. بشر گفت علی جرجانی را دیدم بر سر چشمهٔ آبی چون مرا دید بدوید گفتم چه گناه کردم که امروز آدمی را
دیدم از پس او بدویدم و گفتم مرا وصیتی کن گفت فقر را در بر گیر و زندگانی با صبر کن و هوا را دشمن دار و مخالفت
شهوات کن و خانهٔ خود را امروز خالی تر از لحد گردان چنانکه خانهٔ تو چنان بود که آن روز که از لحدت بخوانند
تا م فرح و خوش بخسبی. نقل ست که گروهی پیش بشر آمدند از شام و گفتند عزم حج داریم رغبت با ما
کنی بشر گفت بسه شرط یکی آنکه هیچ برنگیریم و از کس هیچ چیز نخواهیم و اگر بدهند قبول نکنیم ایشان گفتند
که آن دو توانیم اما اینکه اگر بدهند قبول نکنیم نتوانیم بشر گفت پس شما توکل بر زاد حاجیان کرده اید و این بیان
آن سخن ست که در جواب صوفی گفت اگر دل کرده بودی که هرگز از خلق چیزی قبول نخواهیم کرد این توکل بر
خدای تعالی بودی. نقل ست که بشر گفت که روزی در خانه رفتم مردی دیدم گفتم تو کیستی که بی دستوری در آمدهٔ
گفت برادر تو خضر گفتم دعائی کن مرا گفت خدای تعالی گذاردن طاعت بر تو آسان کناد گفتم زیادت کن
گفت طاعت تو بر تو پوشیده گرداناد. نقل ست که یکی با بشر مشورت کرد که دو هزار درم حلال دارم
میخواهم که بحج روم گفت تو بتماشا میروی اگر برای رضای خدا میروی برو وام ضعیفی گذار یا یتیمی را ده
یا عیالداری را که آن راحت که بدل ایشان رسد از صد حج فاضلتر گفت رغبت حج بیشتر می
بینم گفت از بهر آنکه این مالها نه از وجهی نیکو بدست آورده تا بنا وجه خرج نکنی قرار نگیری. نقل ست
که او بگورستان گذر کرد گفت اهل گورستان را دیدم بر سر گورها آمده و منازعت میکردند
چنانکه جماعتی چیزی قسمت کنند گفتم بار خدایا مرا آشنا گردان تا آنچه حال ست آوازی شنیدم که برو
و بپرس رفتم و پرسیدم گفتند که یک هفته است که مردی از مردان دین برما گذری کرد و سه بار قل هو الله
احد بخواند و ثواب آن بما داد از آن روز باز قسمت میکنیم هنوز فارغ نشده ایم. نقل ست که بشر گفت
رسول علیه السلام را بخواب دیدم مرا گفت ای بشر هیچ میدانی که خدای تعالی ترا چرا
برگزید از میان اقران و بلند گردانید درجهٔ ترا گفتم نه یا رسول الله گفت از بهر آنکه متابعت سنت
من کردی و صالحان را حرمت داشتی و برادران را نصیحت کردی و اصحاب مرا و اهل بیت مرا دوست
داشتی ازین جهت ترا بمقام ابرار رسانیدند. نقل ست که گفت شبی مصطفی صلی الله علیه
وسلم را بخواب دیدم گفتم یا رسول الله مرا پندی ده گفت نیکوست شفقت توانگر بر درویش برای
ثواب رحمن و از آن نیکوتر تکبر درویشان بر توانگران باعتماد بر کرم آفریدگار جهان. نقل ست
که اصحاب را گفت سیاحت کنید که چون آب روان شود خوش باشد و چون ساکن بود متغیر شود
و گفت هر که خواهد در دنیا عزیز باشد گو از سه چیز دور باش از مخلوقان حاجت مخواه و کس را بد مگوی و با

مهمان کس مرو و گفت حلاوت آخرت نیابد آنکه دوست دارد که مردمان او را بدانند گفت اگر در قناعت
هیچ نیست بجز از عزت زندگانی کفایت ست و گفت اگر دوست داری که خلق ترا بدانند این دوستی
سر محبت دنیاست و گفت هرگز حلاوت عبادت نیابی تا نگردانی میان خود و شهوات دیوار آهنین
و گفت سخت ترین کارها سه است بوقت تنگدستی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسے که از و
ترسی و گفت ورع آن بود که از شبهات پاک بیرون آئی و محاسبهٔ نفس در هر طرفة العینے پیش گیری و
گفت زهد ملکے ست که قرار نگیرد جز در دل خالی و گفت اندوه ملکیست که چون جائے قرار گرفت
رضا ندهد که هیچ چیز با او قرار گیرد و گفت فاضلتر چیزے که بنده را داده اند معرفت ست
والصبر علی الفقر و گفت اگر خدا یرا خاصگانند عارفانند و گفت صوفی آنست که دل صافی دارد با خدائے
و گفت عارفان قومے اند که ایشان را نشناسد مگر خدائے و ایشانرا گرامی ندارد مگر از بهر خدائے و گفت
هر که خواهد که طعم آزادی بچشد گو سر پاک دارد و گفت هر که عمل کند خدا یرا بصدق وحشتے پیش آیدش با خلق
و گفت سلامے بر ابنائے دنیا کنید بدوست نا داشتن سلام بر ایشان و گفت نگریستن در بخیل دل را
سخت کند و گفت از ادب ست داشتن در میان برادران ادب سنت و گفت با هیچکس ننشستم و هیچکس
با من ننشست که چون از هم جدا شدیم مرا یقین نشد که اگر بهم ننشستے هر دو را به بودے و گفت من کارهٔ مرگم و کارهٔ
مرگ نبود مگر کسیکه در شک بود و گفت تو کامل نباشی تا دشمن از تو ایمن نبود و گفت اگر خدایرا
طاعت نمیداری بارے معصیتش مکن یکے پیش او گفت توکلت علی الله گفت بر خدائے
تعالے دروغ میگوئی اگر بروے توکل کرده بودی بدانچه وے کند رضا دادی گفت اگر ترا از چیزے
عجب آید خاموش باش و چون از خاموشی عجب آید سخن گوے و گفت اگر همه عمر در دنیا بسجدهٔ شکر
مشغول گردی شکر آن نکرده باشی که در ازل حدیث تو با دوستان کرد جهد کن تا از دوستان باشی
چون وقت وفاتش آمد در اضطرابے عظیم افتاد گفتند مگر زندگانی را دوست میداری گفت نه لیکن
بحضرت پادشاه پادشاهان صعب ست رفتن نقل ست که در مرض موت بود که یکے در آمد و از دست
تنگی روزگار شکایت کرد پیراهن که پوشیده بود بوے داد و پیراهنے عاریت گرفت و در آن پیراهن
وفات کرد نقل ست که تا بشر زنده بود در بغداد هیچ ستورے روث نینداخت حرمت او را که
پائے برهنه رفتے شبے ستورے روث انداخت صاحبش فریاد بر آورد که بشر نماند در جمله راه بغداد
روث ستور نبود این بر خلاف عادت دیدم دانستم که بشر نمانده است بعد از وفات او را بخواب دیدند
گفتند خدا تعالے با تو چه کرد گفت عتاب کرد و گفت در دنیا چرا چندان از ما ترسیدی ما علمت ان الکرم صفتی

ونداستی کہ کرم صفت تست دیگرے بشر را بخواب دید و سوال کرد کہ خدای تعالی با تو چہ کرد گفت مرا آمرزید و گفت کل یا من لم یاکل و اشرب یا من لم یشرب بخور اے آنکہ برای من نخوردی و بیاشام اے آنکہ برای من نیاشامیدی دیگرش بخواب دید گفت خدای تعالی با تو چہ کرد گفت بیامرزید و یک نیمہ بہشت مرا مباح گردانید و گفت اے بشر تا بدانی کہ اگر مرا در آتش سجدہ کردی شکر آن نگذاردی کہ ترا در دل بندگان جائے دادم دیگر بخوابش دیدند و پرسید کہ خدای تعالی با تو چہ کرد گفت فرمان آمد کہ مرحبا یا بشر آن ساعت کہ ترا جان برداشتند ہیچکس دوست تر از تو بر روئے زمین نبود **نقل ست** کہ روزے ضعیفہ پیش احمد حنبل آمد و گفت بر بام پنبہ مے رشتم و مشعلہ خلیفہ ظاہر شد کہ کسان خلیفہ میگذرانیدند و شعاعی آن چیزے رشتہ شد روا بود یا نہ گفت تو کیستی کہ ازین جنس سخن دامن گرفتہ است گفت خواہر بشر حافی ام احمد زار بگریست و گفت چنین تقوے از خاندان او بیرون آید پس گفت ترا روا نبود زنہار گوش دار تا آب صافی تو تیرہ نشود و اقتدا بران مقتدا کن یعنی برادر خویش تا چنان شوی کہ اگر خواہی کہ در مشعلہ ایشان پنبہ ریشی دستت ترا اطاعت ندارد کہ برادرت چنان بود کہ ہر گاہ کہ دست بطعامے دراز کردے کہ با شبہت بودے دست طاعت او نداشتے گفتے کہ مرا سلطانے ست کہ آزادل گویند او را عیبت تقوے ست من یارائے آن ندارم کہ بے دستوری او سفر کنم والسلام ۞

باب سیزدہم در ذکر ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ

آن پیشوائے اہل ملامت آن شمع جمع قیامت آن برہان موہبت و تجرید آن سلطان معرفت و توحید آن حجت الفقر فخری ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ از ملوک طریقت بود و سالک راہ بلا و ملامت بود در اسرار توحید نظرے عظیم و دقیق داشت درویشے کامل و ریاضات و کرامات وافر بیشتر اہل مصر او را زندیق خواندندے و بعضے در کار او متحیر بودندے تا زندہ بود ہمہ منکر او بودندے تا وفات کرد کس واقف احوال نشد از بسکہ خود را پوشیدہ نمود و سبب توبہ او آن بود کہ او را خبر کردند کہ بفلان جا عابدے ست قصد زیارت او کرد او را دید از درختے در آویختہ و میگفت کہ اے تن بطاعت با من مساعدت کن و اگر نہ ہمچنین بگذارمت تا از گرسنگی بمیری گریہ بر ذوالنون مصری افتاد عابد آواز گریہ او بشنید گفت کیست کہ رحم میکند بر کسیکہ شرمش اندک است و جرمش بسیار گفت پیش او رفتم و سلام کردم گفتم این چہ حالتست گفت این تن با من قرار نمیگیرد در طاعت حق تعالی و با خلق آمیختن میخواہد ذوالنون گفت پنداشتم خون مسلمانے ریختہ یا گناہے کردہ کبیرہ گفت تو ندانستی کہ چون با خلق آمیختی

همه چیز از پس آن بیاید گفتم عظیم زاهدی گفت از من زاهدتر میخواهی که بینی گفتم خواهم گفت بدین کوه برشو چون بر کوه بر شدم جوانی دیدم بر در صومعه یکپائی در درون آستانه و یکی بیرون را بریده و کرمان میخوردند پیش او رفتم و سلام کردم و از حال او پرسیدم که چونی گفت روزی در این صومعه نشسته بودم زنی از انجا گذر کرد دلم مائل شد و خواستم تقاضا کرد پای از صومعه بیرون نهادم آوازی شنیدم که شرم نداری که از پس سی سال که خدایرا عبادت کردی و طاعت داشتی طاعت شیطان کنی این پای که بیرون نهاده بودم جدا کردم و اینجا نشسته ام تا چه پدید آید و با من چه خواهند کرد تو پیش گناهگاری چه کار آمدهٔ اگر خواهی که مردی از مردان خدایتعالی ببینی بر سر این کوه شو ذوالنون گفت از بلندی کوه بر انجا نتوانستم شد پس خبر او پرسیدم گفت مردیست مدتی تا در آن صومعه عبادت میکند یکروز یکی مناظره میکرد با او که روزی بسبب کسبست او نذر کرد که من هیچ نخورم که در او سبب کسب مخلوقات بود چند روز بر آمد هیچ نخورد حق سبحانه و تعالی زنبوران را فرستاد تا گرد او می پریدند و او را عسل میدادند ذوالنون گفت که از این کارها و سخنها درد عظیم بدلم فرو آمد و دانستم که هر که توکل بر خدایتعالی کند خدا کار او بسازد و رنج او ضایع نکند و پس در راه می آمدم مرغکی نابینا دیدم بر درختی نشسته از درخت فرود آمد من گفتم که این بیچاره علف از کجا خورد و آب از کجا منقار زمین بکاوید دو شکره پدید آمد یکی زرین پر کنجد و یکی سیمین پر گلاب سیر بخورد و بر درخت پرید شکره ناپدید شد ذوالنون چون آن بدید یکباره از دست برفت و اعتماد او بر توکل پدید آمد و توبهٔ او محقق شد پس منزلی برفت شبانه در خرابهٔ آمد خبرهٔ زر یافت و بر سر آن خبره تختهٔ و بر آن تخته نام الله جل جلاله نوشته یاران او آن زر قسمت میکردند ذوالنون گفت این تخته که برو نام دوست منست مرا دهید آن تخته بگرفت و می بوسید تا کارش ببرکات آن بجائی رسید که شبی بخواب دید گفتند یا ذوالنون هر کس بزر و جواهر میل کردند تو عالیتر از آن پسند کردی و آن نام ماست لاجرم در علم و حکمت بر تو گشاده گردانیدیم پس بشهر باز آمد گفت روزی بکناره رودی رسیدم کوشکی دیدم بکناره آب رفتم و طهارت کردم چون فارغ شدم ناگاه چشم من بر بام کوشک افتاد کنیزکی دیدم بر کنگرهٔ کوشک ایستاده بغایت صاحب جمال خواستم تا او را بیازمایم گفتم ای کنیزک کرائی گفت ای ذوالنون چون از دور پدید آمدی گفتم که مگر دیوانهٔ چون نزدیک آمدی پنداشتم عالمی چون نزدیکتر آمدی پنداشتم عارفی پس چون نیک احتیاط کردم نه دیوانهٔ نه عالمی نه عارفی گفتم چگونه گفت اگر دیوانه بودی طهارت نکردی و اگر عالم بودی بنامحرم ننگریستی و اگر عارف بودی چشمت بر دون حق نیاید این بگفت و ناپدید شد دانستم که او آدمی نبود تنبیه بود مرا پس آتشی در جان من افتاد خود را بسوی دریا انداختم جماعتی

در کشتی می نشستند موافقت کردم بازرگانی را در کشتی گوهری ضائع شد همه اتفاق کردند که با تست مرا میرنجانیدند و استخفاف میکردند من خاموش میبودم چون کار از حد بگذشت گفتم خداوندا تو میدانی هزاران ماهی سر بر کردند هر یک گوهری در دهان ذوالنون یکی بگرفت بدیشان داد اهل کشتی چون آن بدیدند در پایش افتادند و عذر خواستند ازین سبب نام او ذوالنون نهادند و عبادت و ریاضت او را نهایت نبود تا بحدیکه خواهری داشت در خدمت او چنان عارفه شده بود که روزی این آیت میخواند که وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى گفت الٰهی اسرائیلیان را من و سلوی فرستی و محمدیان را نفرستی بخدائی تو که از پای ننشینم تا من و سلوی نفرستی در حال من و سلوی باریدن آغاز کرد از خانه بیرون دوید و در بیابان نهاد و هرگز باز ندیدند

نقل ست که ذوالنون وقتی در کوهها میگشت گفت قومی را دیدم همه مبتلا که جمع آمده بودند گفتم شما را چه بوده است گفتند اینجا عابدی ست در صومعه هر سال یکبار بیرون آید و دم خود بر مبتلایان دمد همه شفا یابند باز در صومعه رود تا سال دیگر من نیز صبر کردم تا او بیرون آمد مردی دیدم زرد روی و نحیف چشمها در مغاک افتاده از هیبت او لرزه بر کوه افتاد پس بچشم شفقت در ایشان نگه کرد و در آسمان نگریست و دمی بر ایشان دمید همه شفا یافتند چون خواست که در صومعه رود دامنش بگرفتم و گفتم از بهر خدای علت ظاهر علاج کردی علت باطن را علاج کن در من نگه کرد و گفت ای ذوالنون دست از دامنم بدار که دوست از اوج عظمت و جلال نگاه میکند چون ترا بیند که دست در غیر او زده ترا بدو باز گذارد و او را بتو این بگفت و در صومعه رفت

نقل ست که روزی یاران او را گریان دیدند گفتند سبب چیست گفت دوش در سجده چشم من در خواب رفت خدای تعالی را بخواب دیدم گفت یا ابا الفیض خلق را بیافریدم بر ده جزو شدند دنیا را برایشان عرضه کردم نه جزو روی بدنیا آوردند و یک جزو ترک او کردند و این ده جزو شدند بهشت برایشان عرضه کردم نه جزو روی به بهشت آوردند یک جزو ماند و آن یک جزو نیز بر ده جزو شدند دوزخ در پیش نهادم نه جزو برمیدند و پراگنده شدند از بیم دوزخ یک جزو ماند که نه بدنیا فریفته شدند نه به بهشت میل کردند و نه از دوزخ بترسیدند گفتم ای بندگان من بدنیا نگاه نکردید و به بهشت امید نداشتید و از دوزخ نترسیدید چه میطلبید همه سر فرو آوردند و گفتند اَنْتَ تَعْلَمُ مَا نُرِيْدُ تو میدانی آنچه ما میخواهیم

نقل ست که کودکی پیش ذوالنون آمد و گفت مرا صد هزار دینار میراث ست میخواهم که در خدمت تو صرف کنم ذوالنون گفت بالغی گفت نه گفت نفقه ترا نبود صبر کن تا بالغ شوی چون کودک بالغ شد بر دست شیخ توبه کرد و آن صد هزار دینار بر درویشان خرج کرد چنانچه هیچ نماند روزی پیش درویشان آمد کاری افتاده بود که خرجی در بایست آن نبود آن جوان گفت ای دریغ کجاست صد هزار دینار

دیگر تا همه بر درویشان صرف کنم شیخ این سخن بشنید و دانست که او بتحقیق کار نرسیده است که دینار را نزد او خطرے هست آن جوان را بخواند و گفت بدکان فلان عطار رو و از من بگوی که سه درم فلان چیز را بده برفت و بیاورد شیخ گفت در هاون کن و بسائے آنگاه بروغن خمیر کن و از وے سه مهره کن و هر یکے را بسوزن سوراخ کن و بیار چنان کرد و بیاورد پیش شیخ پس شیخ آن را در دست مالید و بدمید سه پاره یاقوت گشت که هرگز آن گونه چنان ندیده بود گفت اینها را بازار بر و قیمت کن ولیکن مفروش گوهرها را بازار برد و بنمود هر یکے را صد هزار دینار خواستند بیامد و باذوالنون گفت شیخ گفت در هاون نه و خرد کن و در آب انداز و بدانکه این درویشان از بے نانے گرسنه اند لیکن اختیار ایشان ست آن جوان توبه کرد و بیدار شد و جهان را در دل او قدرے نماند نقل ست که گفت سی سال خلق را دعوت کردم یک کس بدرگاه خدا آمد چنانکه بایست و آن بود که روزے بادشاهزاده با کوکبه از در مسجد من بر گذشت و من این سخن میگفتم که هیچکس احمق تر از آن ضعیفے نبود که با قوی در هم افتد او درآمد و گفت اینچه سخن ست گفتم آدمی ضعیف چیزیست با خدائے قوی در هم میشود آن جوان را لون متغیر شد برخاست و برفت روز دیگر باز آمد و گفت طریق بخدائے چیست گفتم طریقے ست خرد و طریقے ست بزرگتر اگر طریق خرد تر میخواهی ترک گناه و ترک شهوت کن و اگر طریق بزرگتر میخواهی هرچه دون حق ست ترک گفتن و دل از همه خالی گردانیدن ثم قال لا اختار الا الطریق الاکبر گفت جز طریق بزرگتر اختیار نکنم پس روز دیگر پشمینه پوشیده بیامد و در کار آمد تا از ابدال گشت بوجعفر اعور گفت پیش ذوالنون بودم و جماعتے یاران او حاضر بودند و از طاعت جمادات حکایت میکردند و تختے آنجا نهاده بود ذوالنون گفت طاعت جمادات اولیا را آن بود که این ساعت بگویم این تخت را که گرد این خانه بگرد و در حرکت آید در حال آن تخت در حرکت آمد و گرد خانه بگشت و بجائے خود باز آمد جوانے حاضر بود چون آن بدید میگریست تا جان بداد و بر همان تختش بشستند و دفن کردند نقل ست که وقتے کسے پیش او آمد و گفت وام دارم و هیچ ندارم سنگے از زمین برداشت و بدو داد آن مرد آن سنگ بازار برد زمرد گشته بچهار صد درم بفروخت و بوام داد نقل ست که جوانے بود که پیوسته صوفیان را انکار میکرد یکروز شیخ انگشتری بدو داد و گفت پیش نانبا بر و بیک دینار گرو کن ببرد نانبا گفت بیک درم بیش نمیگیرم باز آورد پس گفت بصراف بر و قیمت کن بصراف برد هزار دینار قیمت کرد باز آورد شیخ گفت علم تو بحال صوفیان چون علم نانوا است بانگشتری جوان توبه کرد و از سر آن انکار برخاست نقل ست که ده سال او را سکباج آرزو بود و بنفس خود نداد شب عیدے بود نفس گفت چه باشد اگر بعید فردا سکباج

وی گفت اگر موافقت کنی که در دو رکعت نماز ختم القرآن کنم سکباج خواستن را راست نفس وی با من موافقت کرد و روز
دیگر سکباج آوردند لقمه برداشت که بدهان برد پس بگذاشت و با کاسه نهاد و برخاست و در نماز ایستاد چون از
نماز فارغ شد گفتند چه حال بود گفت این ساعت که آن لقمه برداشتم نفس گفت عاقبت بمراد ده ساله رسیدم گفتم
بخدا که نرسی بدین و گفتند که همان ساعت مردی درآمد و دیگی سکباج بر سر نهاده و گفت بدانکه مرا فرستاده‌اند و من
مرد حمالم مدتی ست تا فرزندان من آرزوی سکباج داشتند و مرا دست نمیداد تا دوش بعیه سکباج ساختیم
امروز ساعتی بخواب شدم رسول صلی الله علیه و سلم را بخواب دیدم فرمود که اگر خواهی فردا مرا ببینی این دیگ سکباج
پیش ذوالنون بر و او را بگوی که محمد بن عبد الله بن عبد المطلب شفاعت میکند که یک نفس با نفس صلح کن
و لقمهٔ چند ازین بکار بر ذوالنون بگریست و گفت فرمان بردارم نقل ست که چون کار او بلند شد
کس را چشم بر کار او نمی‌افتاد اهل مصر بزندقهٔ او گواهی میدادند و همه متفق شدند و متوکل را که خلیفهٔ عصر بود از
احوال او آگاه کردند خلیفه کس فرستاد تا او را حاضر کنند بند گران بر پای او نهادند و بدرگاه خلیفه آوردند پیرزنی
پیش آمد و گفت زنهار که ازین امر نترسی که همچون تو بندهٔ خدا ایست تا خدای نخواهد بنده هیچ نتواند کرد پس
گفت که در راه سقائی دیدم آراسته و پاکیزه آبی بمن داد با کسی که با من بود اشارت
کردم که دیناری بوی ده قبول نکرد و گفت اسیری و دربندی جوانمردی نبود از تو چیزی
ستدن پس خلیفه فرمود که او را بزندان برید چهل شبانه روز در زندان بماند و خواهر بشر حافی هر روز
یک قرص از برای او می‌برد آنروز که ویرا بیرون آوردند آن چهل قرص همچنان بر جای بود خواهر بشر
حافی چون بشنود دلتنگ شد و گفت تو میدانی که آن قرصها حلال بود و بی‌منت چرا نخوردی گفت زیرا
که طبقش پاک نبود یعنی که بر دست زندانبان گذر میکرد و چون از زندان بیرون می‌آمد بیفتاد و پیشانیش
بشکست و خون بسیار برفت اما هیچ بر روی او و جامهٔ او نیامد و آنچه بر زمین میریخت همه ناپدید
میشد بفرمان خدای تعالی پس او را پیش خلیفه بردند و سخن او را جواب خواستند و آن سخن را شرح داد متوکل
و ارکان دولت بسیار بگریستند و در فصاحت و بلاغت او متحیر گشتند و خلیفه مرید او شد و او را اکرام و محترم
باز گردانیدند بمصر **نقل ست** که احمد سلمی گفت پیش ذوالنون شدم طشتی زرین دیدم پیش او نهاده
و گرد برگرد آن بویهای خوش از مشک و عبیر و عنبر مرا گفت توئی که نزدیک ملوک شوی در حال بسط
من از آن بهراسیدم باز پس آمدم پس ذوالنون یکدرم بمن داد تا ببلخ از آن یک درم نفقه میکردم
نقل ست که مریدی بود ذوالنون را که چهل چله بداشت و چهل موقف بایستاد و چهل سال خواب شب نکرد
و چهل سال پاسبانی حجرهٔ دل نشست روزی نزدیک ذوالنون آمد و گفت ای شیخ چنین و چنین کردم

وبا این همه رنج و مشقت دوست با ما هیچ سخن نمیگوید و نظرے بما نمیکند و ما را هیچ چیز بر نمیگیرد و هیچ از عالم غیب مکشوف نمیشود و با این همه که میگویم خود را ستایش نمیکنم شرح آن میدهم که آن بیچارگی که در وسع من بود بجاے آوردم و دیگر از حق شکایت نمیکنم که همه جان و دلم شوق خدمت او دارد اما غم بیدولتی خویش میگویم و شکایت از بدبختی خود میکنم و نه از آن میگویم که دلم از طاعت کردن ملال بگرفت لیکن میترسم که اگر عمرے مانده است آن باقی عمر همچنین خواهد بود و من عمرے حلقه بر در امید میزده ام که آوازے نشنیده ام سخت مے آید اکنون تو طبیب غمها کافی مرا تدبیرے کن ذوالنون گفت برو و امشب سیر بخور و نماز خفتن مکن و همه شب بخسپ تا باشد که دوست اگر بلطف نمے آید بعتاب بیاید یا اگر برحمت در تو نظرے نمیکند بعنف نظرے کند درویش برفت و سیر بخورد واما دلش نداد که نماز خفتن ترک کند نماز خفتن بگذارد و بخفت مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم را بخواب دید گفت دوستت سلام میرساند و میفرماید که مخنث و نامرد باشد آنکه بدرگاه ما آید و زود سیر شود که اصل در کار استقامت ست و ترک ملالت حق تعالی میگوید که مراد چهل ساله در کنارت نهم و هر چه امید میداری بدانت برسانم و هر چه مراد ست ترا حاصل گردانم ولیکن سلام ما بدان راهزن مدعی برسان یعنی ذوالنون و بگوے که اے مدعی دروغ زن اگر ترا رسواے شهر نکنم نه خداوند توام تا پیش با عاشقان و فروماندگان درگاه ما بازنکنی مرید بیدار شد گریه بر وافتاد بخدمت ذوالنون آمد و حال بگفت ذوالنون چون بشنید که خدای تعالی او را سلام رسانیده است و مدعی دروغ زن گفته از شادی بهاے هاے بگریست اگر کسے گوید چگونه روا بود که شیخے کسے را گوید که نماز مکن و بخسپ گوییم ایشان طبیبانند و طبیب گاه بود که بزهر علاج کند چون میدانست که گشایش کار وے درین ست آنش فرمود و دانست که او محفوظ بود نتواند که نماز نکند چنانکه حق تعالی خلیل را علیه السلام فرمود که پسر را قربان کن و دانست نکند و چیزها بود در طریقت که با ظاهر شریعت راست نماید چنانکه خلیل را امر کرد و نخواست که بکند چنانکه غلام کشتن خضر که امر نبود و خواست که بکند و هر که بدین مقام نارسیده قدم اینجا نهد زندیق و اباحتی و واجب القتل بود مگر هر چه کند بفرمان شرع کند

نقل ست که ذوالنون گفت اعرابی را دیدم در طواف تنے نزار و زرد و ضعیف و نحیف و استخوانش گداخته اورا گفتم تو محبی گفت بلے گفتم محبوب تو بتو نزدیک ست یا دور گفت نزدیک گفتم موافق ست یا مخالف گفت موافق گفتم سبحان الله محبوب تو قرین و موافق و تو بدین زاری و ضعیفی و نحیفی گفت اے بطال ندانستہ که عذاب موافقت سخت تر ست هزار بار از عذاب بعد مخالفت

نقل ست که ذوالنون گفت که در بعضے سفر زنے دیدم از وے سوال کردم از غایت محبت گفت اے بطال محبت را غایت نیست گفتم چرا گفت از بهر آنکه محبوب را نهایت نیست

نقل ست که ذوالنون نزدیک برادرے رفت از آن قوم

که در محبت مذکور بودند او را ببلائے مبتلا دید گفت دوست ندارد حق را هر که از درد حق الم یابد ذوالنون گفت
من چنین میگویم که دوست ندارد او را هر که خود را مشهور گرداند بدوستی او آن مرد گفت استغفر الله واتوب الیه
نقل ست که ذوالنون بیمار بود یکے بعیادت او در آمد پس گفت الم دوست خوش بود ذوالنون عظیم متغیر شد
گفت اگر تو او را شناختی چنین آسانی نام نبردی نقل ست که وقتے نامه نوشت بعضے از دوستان خود که حق
تعالی بپوشاناد مراد ترا بپرده جهل و در زیر آن پرده پدید آرد آنچه رضائے دوست که بسیا مستور که در زیر ستر
آنست که دشمن داشته اوست نقل است که گفت سفرے بودم صحرا پر برف بود گبرے دیدم که ارزن بسر برافگنده و
ارزنے می پاشید ذوالنون گفت که گفتم اے گبر چه دانه می پاشی گفت مرغان امروز دانه نیابند می پاشم تا بهر آید و خدا
تعالی بر من رحمت کند گفتم دانه که بیگانه پاشد کے پذیرند گفت اگر نپذیرند بینند آنچه من میکنم گفتم بینند گفت
مرا این بس باشد پس ذوالنون گفت بحج رفتم آن گبر را دیدم عاشق آسا در طواف گفت یا ابا الفیض دیدی
که دید و پذیرفت و آن تخم بر آمد و مرا آشنائی داد و آگاهی بخشید و بخانه خودم برد ذوالنون گفت وقتم
خوش شد گفتم خداوندا بمشتے ارزن گبرے چهل ساله را بخود راه میدهی ارزان می فروشی هاتفے آواز داد که حق
سبحانه و تعالی هر را خواند نه بعلت خواند و هر کرا راند نه بعلت راند تو اے ذوالنون فارغ باش که کار
فعال لما یرید با قیاس عقل تو راست نیاید نقل ست که گفت دوستے داشتم فقیر وفات کرد او را بخواب
دیدم گفتم خدا تعالی با تو چه کرد گفت خدا تعالی گفت بیامرزیدم ترا بسبب آن تردد که تو بودے
تا گروه از سفلگان دنیا نستدی و گفت هرگز از آب و نان سیر نخوردم تا نه معصیتے کردم خدا را یا نه قصد معصیتے
در من پدید آمد نقل ست که هرگاه در نماز خواستے استاد گفتے بار خدایا بکدام قدم آیم بدرگاه
تو و بکدام دیده نگرم بقبله تو و بکدام زبان گویم راز تو و بکدام نعت گویم تمام تو از بے سرمایگی
سرمایه ساختم و بدرگاه تو آمدم چون کار بضرورت رسید حیا را بر گرفتم چون این بگفتے
آنگاه بتکبیر پیوستے پس گفتے امروز مرا اندوهے پیش آید با او گویم اگر فردا آیم از و
اندوهے رسد با که گویم و گفتے اللهم لا تعذبنی بذل الحجاب خداوندا مرا عذاب مکن
بذل حجاب محجوب مگردان و گفت سبحان آن خدائے که اهل معرفت را محجوب گردانید از جمله
خلق دنیا بحجب آخرت و از جمله خلق آخرت بحجب دنیا و گفت سخت ترین حجابها دید نفس
ست و گفت حکمت در معده قرار نگیرد که از طعام پر بود و گفت استغفار بے آنکه از گناه باز
ایستی توبه دروغ زنان ست و گفت خنک آنکس که شعار دل او ورع بود و گفت صحت تن در
اندک خوردن ست و صحت روح در اندکی گناه ست و گفت عجب نیست از آنکه ببلائے مبتلا گردد و صبر کند

عجب از آن است که ببلائی مبتلا گردد و راضی باشد و گفت مردمان تا ترس‌گار باشند بر کار باشند و چون ترس
از دل ایشان برفت گمراه گردند و گفت بر راه راست آنست که از خدای ترسانست چون ترس برخاست
از راه بیفتاد و گفت علامت خشم خدای بر بنده ترسیدن بنده بود از درویشی و گفت فساد بر مرد از شش
چیز درآید یکی ضعف نیت بعمل آخرت دوم آنکه تنهائی ایشان گرو شیطان شده است سوم آنکه با قرب
اجل درازی امل بر ایشان غالب شده باشد چهارم آنکه رضای مخلوقان را بر رضای خالق گزیده باشد پنجم
متابعت هوا کرده باشد و ترک سنت رسول گفته و پس پشت انداخته ششم آنکه زلتهای سلف را حجت
خویش ساخته باشند و هنرهای ایشان را دفن کرده تا فساد بر ایشان پیدا گشته است و گفت صاحب همت
اگرچه کمتر بود بسلامت نزدیک است و صاحب ارادت اگرچه صحیح است او منافق است
یعنی آنکه او صاحب همت بود او را ارادت خواست نبود و صاحب ارادت زود راضی گردد و بچیزی
فرود آید و گفت زندگانی نیست مگر با مردانیکه دل ایشان مائل است بتقوی و ایشان را نشاط بود بذکر
مولی و گفت دوستی کن باکسیکه بتغیر تو متغیر نگردد و گفت اگر خواهی که اهل صحبت باشی با یاران چنان کن
که صدیق کرد با نبی علیه الصلوٰة والسلام که در دین و دنیا هیچ مخالفت او نشد لاجرم حق
تعالی او صاحبش خواند و گفت علامت محبت خدای آنست که متابع حبیب خدا بود در اخلاق
و افعال و اوامر و سنن و گفت صحبت مدار با خدای جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس جز
بمخالفت و با دشمن جز بعداوت و گفت هیچ طبیب ندیدم جاهلتر از آنکه مستان را در وقت مستی معالجت
کند یعنی کسیکه او پند دهد کسی را که او مست دنیاست بیفایده بود پس گفت مست را دوا نیست مگر هشیار شود
آنگاه بتوبه دوای او کنند و گفت خدای تعالی عزیز نکند بنده را بعزی عزیزتر از آنکه بوی نماید خواری
نفس او و هیچ بنده را خوار نکند خوارتر از آنکه او را از خواری نفس او محجوب کند تا ذل نفس خود نبیند
و گفت یاری نیکو از شهوات باز دارنده پاس چشم و گوش داشتن است و گفت اگر ترا با خلق انس است
طمع مدار که هرگز با خدای تعالی انست بود و گفت هیچ چیز ندیدم رساننده تر با خلاص از خلوت که هر که
خلوت گرفت جز خدای هیچ نه بیند و هر که خلوت دوست دارد تعلق گیرد بعمود اخلاص یعنی دست زد
برکنی از ارکان صدق و گفت باول قدم هرچه جوئی بیابی یعنی اگر هیچ نیابی نشان آنست که هنوز در این راه یک
قدم ننهاده که تا ذره از وجود میماند قدم در راه نداری و گفت گناه مقربان حسنات ابرار است و گفت چون بساط
مجد بگسترانند گناه اولین و آخرین بر حواشی آن بساط محو گردد و ناچیز شود و گفت ارواح انبیا در میدان معرفت
افکنند روح پیغمبر ما صلی الله علیه وسلم از پیش همه ارواح درآمد تا بروضهٔ وصال رسید و گفت محب خدای را

کاس محبت ندهند مگر بعد از آنکه خوف دلش را بسوزد و بقطع انجامد بد آنکه خوف آتش در جنب فراق بمنزلت
یک قطرهٔ آبست که در دریای اعظم اندازند و من ندیدم چیزی دل گیرنده تر از خوف فراق و گفت هر
چیزی را عقوبتی ست و عقوبت محبت آنست که از ذکر حق تعالی غافل ماند و گفت صوفی آنست که چون
بگوید نطقش حقایق حال وی بود یعنی چیزی نگوید که او آن نباشد و چون خاموش بود معاملتش معبر حال او بود
و بقطع علایق حال او ناطق بود و گفت عارف هر ساعت خاشع تر بود زیرا که هر ساعتی نزدیکتر بود و گفتند عارف
که باشد گفت مردی باشد از ایشان جدا از ایشان و گفت عارف خائف میباید نه عارف وصف یعنی وصف
میکند خود را بمعرفت اما عارف نبود که اگر عارف بودی خائف بودی اِنَّمَا یَخْشَی اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا
و گفت که عارف را لازم یک حالت نبود که از عالم غیب هر ساعتی حالتی بوی فرو می آید تا صاحب حالها
بود و گفت ادب عارف زبر همه ادبها بود زیرا که ادب معرفت مؤدب بود و گفت معرفت بر سه وجه بود یکی معرفت
توحید بود و این عامهٔ مومنان راست و دوم معرفت حجت و بیان ست و این حکما و بلغا و علما راست
سوم معرفت صفات وحدانیت ست و این اهل ولایت راست آن جماعتی که شاهد حق اند بدلهای خویش
تا حق تعالی بر ایشان ظاهر میگرداند آنچه بر هیچکس از عالمیان ظاهر نگرداند و گفت حقیقت معرفت اطلاع
حق ست بر اسرار بدانچه لطائف انوار بدان پیوندد یعنی هم بنور آفتاب آفتاب را توان دید و گفت زنهار
که بمعرفت مدعی نباشی یعنی اگر مدعی باشی کذاب باشی دیگر معنی آنست که چون عارف و معروف در حقیقت یکی
ست تو در میانه چه پیدائی دیگر معنی آنست اگر مدعی باشی یا راست میگوئی یا دروغ اگر راست میگوئی
صدیقان خود را ستایش نکنند چنانکه صدیق اکبر رضی الله عنه میگفت لست بخیرکم و درین
معنی ذوالنون گفته است اکبر ذنبی معرفتی ایاه و اگر دروغ گوئی دروغگو عارف نبود و دیگر معنی آنست
که تو مگو که عارفم تا او گوید و گفت آنکه عارف تر است تحیر او سخت تر ست و بیشتر از جهت آنکه
هر که با آفتاب نزدیک تر بود در آفتاب متحیر تر بود تا بجائی رسد که او او نباشد بیت نزدیکان را بیش
بود حیرانی + کایشان دانند سیاست سلطانی + چنانکه صفت عارف از وی پرسیدند گفت عارف
بیننده بود بی علم و بی عین و بی خبر و بی مشاهده و بی صفت و بی کشف و بی حجاب ایشان ایشان
نباشند و ایشان بدیشان نباشند بلکه ایشان که ایشان باشند بحق ایشان باشند گردش ایشان بگردانیدن
حق بود و سخن حق بود بر زبان ایشان روان گشته و نظر ایشان نظر حق بود بر دیدهای ایشان
راه یافته پس گفت پیغمبر علیه السلام ازین صفت خبر داد و حکایت کرد از حق تعالی که گفت چون
بنده را دوست گیرم من که خداوندم گوش او باشم تا بمن شنود و چشم تا بمن بیند و زبان او

باشم تا بمن گوید دوست او باشم تا بمن گیرد و گفت زاهدان پادشاهان آخرتند و عارفان پادشاهان زاهدانند
و گفت علامت محبت حق تعالی آنست که ترک کند هرچه او را از خدا مشغول کند تا او ماند و شغل خدا و بس گفت
علامت دل بیمار چهار چیز است یکی آنکه از طاعت حلاوت نیابد دوم آنکه از خدای ترسناک نبود
سوم آنکه در چیزها بچشم عبرت ننگرد چهارم آنکه فهم نکند از علم آنچه شنود و گفت علامت آنکه بمقام عبودیت
رسد آنست که مخالف هوا باشد و تارک شهوات و گفت عبودیت آنست که بندهٔ او باشی بهمه حال
چنانکه او خداوند تست بهمه حال و گفت علم موجودست و عمل بعلم مفقود و عمل موجودست و اخلاص در عمل
مفقود و حب موجودست و صدق در حب مفقود و گفت توبهٔ عوام از گناه است و توبهٔ خواص از غفلت
و گفت توبه دو قسم است توبهٔ انابت و توبهٔ استجابت توبهٔ انابت آنست که بنده توبه کند از خوف عقوبت
حق تعالی و توبهٔ استجابت آنست که توبه کند از شرم خدای تعالی و هر عضوی را توبه است توبهٔ دل نیت
کردن است بر ترک حرام و توبهٔ چشم فرو خوابانیدن از محارم و توبهٔ گوش از شنودن اباطیل و توبهٔ
دست ترک گرفتن مناهی و توبهٔ پای نارفتن بمناهی و توبهٔ شکم دور بودن و ناخوردن حرام و
توبهٔ فرج دور بودن از فواحش و گفت خوف رقیب عمل است و رجا شفیع محسن و گفت خوف چنان
باید که از رجا قوی‌تر بود که اگر رجا غالب آید دل مشوش بود و گفت طلب حاجت بزبان فقر کنند نه بزبان
حکم و گفت دوام درویشی با تخلیط دوست‌تر دارم از صفائی با عجب و گفت ذکر خدای تعالی
جان منست و ثنای او شراب جان منست و حیا از و لباس جان منست و گفت شرم هیبت بود اندر
دل با وحشتی آنچه بر تو رفته است از بدیها گرد و گفت دوستی در سخن آرد و شرم خاموش و خوف بی
آرام گرداند و گفت تقوی آن بود که ظاهر آلوده نکند بمعاصی و باطن بفضول و با خدای تعالی
بر مقام ایستاده بود و گفت صادق آن بود که زبان او بصواب و صدق ناطق بود و گفت صدق
شمشیر خدای تعالی است هرگز این شمشیر بر چیزی نگذرد الا آنکه آنرا پاره گرداند و گفت صدق زبانی
مخزونست و سخن حق گفتن موزون و گفت مراقبت آنست که ایثار کنی آنچه حق تعالی برگزیده است
یعنی آنچه بهتر بود ایثار کنی و عظیم داری آنچه خدای تعالی آنرا عظیم داشته است و چون از تو ذره عجب
پدید آید بسبب ایثار بگوشهٔ چشم بدان باز ننگری و آنرا از فضل حق بینی نه از عمل خویش و دنیا و هرچه آنرا
خرد شمرده است بدان التفات تمامی و دست از ان نیز بیفشانی و خویشتن را درین اعراض کردن در میان نبینی
و گفت وجد سریست و سماع وارد حقست که دلها را بدو برانگیزد و بر طلب او حریص کند و هر که آنرا
بحق شنود او بحق راه یابد و هر که بنفس شنود در زندقه افتد و گفت توکل از طاعت خدایان بسیار بیرون آمدن است

وبطاعت پاک خدای مشغول بودن و از سببها بریدن و خود را وصف بندگی داشتن و از صفت خداوندی بیرون
آمدن وگفت توکل ترک تدبیر بود و بیرون آمدن از قوت و حیلت خویش وگفت انس آنست که صاحب
او را وحشت پدید آید از دنیا و از خلق مگر از اولیای حق تعالی از جهت آنکه انس گرفتن با اولیای خدای
تعالی انس گرفتن ست با خدای وگفت اولیا را چون در عیش انس اندازند گوئی با ایشان خطاب
میکنند در بهشت بزبان نور و چون در عیش هیبت اندازند گوئی که با ایشان خطاب میکنند در دوزخ بزبان
نار وگفت فروترین منزل انس گرفتگان بخدای تعالی آن بود که اگر ایشان را بآتش بسوزانند یکذره همت ایشان
غائب نماند از آنکه بدو انس دارند وگفت علامت انس آنست که با خلق انس نگیرند وگفت مفتاح عبادت
فکرت ست و نشان رسیدن مخالفت نفس و هواست و مخالفت آن ترک آرزوها ست و هر که مداومت
کند بر فکرت بدل عالم غیب بیند بروح وگفت رضا شاد بودن دل ست در تلخی قضا و ترک
اختیار ست پیش از قضا و تلخی نایافتن بعد از قضا و جوش زدن دوستی در عین بلا وگفتند کیست داننده تر
نفس خویش گفت آنکه راضی ست بدانچه قسمت کرده اند وگفت اخلاص تمام نشود مگر صدق بود دران
و صبر بود بر وے وگفت اخلاص آن بود که از دشمن نگاهدارد تا تباه نکند وگفت سه چیز علامت اخلاص
ست یکے آنکه مدح و ذم نزدیک او یکے بود و رعایت اعمال فراموش کند و هیچ ثواب واجب نه اند
در آخرت بدان عمل وگفت هیچ چیز ندیدم سخت تر از اخلاص در خلوت وگفت
هر که از چشمها بیند نسبت آن با علم بود و هر چه از دلها بیند نسبت آن با یقین بود وگفت
صبر ثمرهٔ یقین ست وگفت سه چیز از نشان یقین ست یکے نظر بحق کردن در همه چیزها دوم رجوع
بوے کردن ست در همه کارها سیوم یاری خواستن ست از وے در همه حالها وگفت یقین دعوت
کند بکوتاهی امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد دعوت کند بحکمت و حکمت نگرستن بعواقب بار آورد
وگفت اندکے از یقین بیشتر ست از دنیا از بهر آنکه اندکے یقین دل را بر حب آخرت مائل گرداند و باندکے یقین
جمله ملکوت آخرت را مطالعه کند وگفت علامت یقین آنست که بسے مخالفت کند خلق را در زیستن و
ترک مدح خلق کند اگرش نیز عطائے دهند و فارغ گردد از نکوهیدن ایشان اگر نیز منع کنند وگفت
هر که بخلق انس گرفت بر بساط فرعونیان ساکن شد و هر که غائب ماند از گوش با نفس داشتن از اخلاص
دور افتاد و هر کرا از جمله چیزها نصیب حق آمد و بس از هیچ باک ندارد و اگر همه چیزها ازو فوت شود و دون حق چون
حق تعالی حاصل دارد وگفت هر مدعی که هست بدعوے حق محجوب ست از شهود حق و از سخن حق و اگر
کسے با حق حاضر ست او محتاج دعوا نیست اما اگر غائب ست دعوے آنجاست که دعوے نشان محجوبان ست

وگفت ہرگز مرید نبود تا اُستاد خود را فرمانبردارتر نبود از خدائے و ہر کہ مراقبت کند خدایرا در خطرات دل خویش بزرگ گرداند خدائے او را در حرکات ظاہر او و ہر کہ ترسد و ز خدائے گریزد و ہر کہ در خدائے گریزد و نجات یابد و گفت ہر کہ قناعت کند از اہل زمانہ راحت یابد و مہتر ہمگنان گردد و ہر کہ تکلّف کند و رانچہ بکارش نمے آید ضایع کند بدل آنچہ بکارش مے آید و گفت ہر کہ از خدائے ترسد دلش حق را نگذارد و دوستی خدائے در دلش مستحکم گردد و عقلش کامل شود و گفت ہر کہ طلب عظیمی کند مخاطرہ او عظیم است و ہر کہ آنچہ طلب کند نشناسد خوار گردد و در چشم او قدر آنچہ بدل باید کرد و گفت آنکہ تاسف اندک میخوری بر حق نشان آن است کہ قدر حق نزدیک تو اندک ست و گفت ہر کہ دلالت نکند ظاہر او بباطن او با او ہمنشین مباش و گفت ہر کہ بحقیقت خدایرا یاد کند فراموش کند در جنب یاد کردن او جملہ چیزہا را و خدا تعالے عوض او بود از ہمہ چیزہا و از وے پرسیدند کہ خدایرا بچہ شناختی گفت خدایرا بخدا شناختم و خلق را برسول شناختم یعنی انّہ ست و نور اللہ و خدائے خالق ست خالق را بخالق توان شناخت و نور خدائے خالق ست و اصل خلق نور محمد ست پس خلق را بمحمد توان شناخت و گفتند در خلق چگوئی گفت جملہ در وحشت غیب اند و از وے پرسیدند کہ بندہ مفوض کے بود گفت چون مایوس گردد از نفس و فعل خویش و پناہ بخدا جوید در جملہ احوال و او را ہیچ پیوند نماند بجز حق گفتند صحبت با کہ داریم گفت با آنکہ او را ملک نبود و ہیچ حال ترا منکر نگردد و بتغیر تو متغیر نشود و ہر چند آن تغیر بزرگ بود از بہر آنکہ ہر چند متغیر تر باشی بدو تست محتاج تر باشی و گفتند بندہ را راہ خوف کے آسان گردد و گفت آنگاہ کہ خویشتن را بیمار شمرد و از ہمہ چیزہا پرہیز کند از بیم بیماری دراز گفتند بندہ بچہ سبب مستحق بہشت شود گفت بر پنج چیز استقامتیکہ در وے گشتن نبود و اجتہادے کہ دران سہو نبود و مراقبۂ خدایرا در سر و علانیہ و انتظار مرگ بساختن زادِ راہ و محاسبۂ خویش کردن پیش از آنکہ حساب کنند پرسیدند کہ علامت خوف چیست گفت آنکہ خوف خدا او را ایمن گرداند از ہمہ خوفہا گفتند از مردم کہ با صیانت تر ست گفت آنکس کہ زبان خود را نگاہدارد گفتند علامت توکّل چیست گفت آنکہ طمع از ہمہ خلق منقطع گردانی باز پرسیدند گفت خلع ارباب و قطع اسباب گفتند زیادت کن گفت انداختن نفس در عبودیت و بیرون آوردن نفس از ربوبیت پرسیدند کہ عزلت کے درست آید گفت آنگاہ کہ از نفس خویش عزلت گیری گفتند اندوہ کرا بیشتر بود گفت بد خوترین مردمان را گفتند دنیا چیست گفت ہر چہ ترا از حق مشغول کند دنیا آنست گفتند سفلہ کیست گفت آنکہ بخدائے راہ نبرد و نپرسد یوسف بن الحسین از ذوالنون پرسید کہ با کہ صحبت کنم گفت با آنکہ تو و من در میان نبود و گفت مراد وصیّتے کن گفت با خدا

یار باش و در خصمی نفس خویش شو با نفس یار مباش و در خصمی خدای هیچکس را حقیر مدار و اگرچه مشرک بود و در عاقبت او نگر که تو نه
بود که معرفت از تو سلب کنند و یکی از و وصیت طلبید گفت باطن خود را با حق نگاه دار و ظاهر خویش را بخلق ده و بخدای
عزیز باش تا خدای تعالی ترا بی نیاز کند از خلق گفتند زیادت کن گفت شک را اختیار مکن بر یقین و راضی مشو
از نفس خویش تا آرام گیرد و اگر بلایی روی بتو آرد آن را بصبر تحمل کن و ملازم درگاه خدای باش و دیگری وصیتی خواست
گفت همت خود را از پیش و پس معزول کن گفتند این سخن را شرح ده گفت از هر چه گذشت و از هر چه نیامده است
اندیشه مکن و نقد وقت را باش پرسیدند که صوفیان چه کسانند گفت مردمانی اند که خدای را بر همه چیزها
بگزیده اند و خدای ایشان را بر همه کس بگزیده یکی گفت دلالت کن مرا بر حق گفت اگر دلالت میطلبی
بدو بیش از آنست که در شمار آید و اگر قرب میطلبی در اول قدم است و شرح این سخن پیش رفته است مردی
ذوالنون را گفت ترا دوست میدارم گفت اگر تو خدای را میشناسی ترا او دوست بس و اگر نه شناسی طلب کسی
کن که او را شناسد تا ترا بدو راه نماید پرسیدند از نهایت معرفت گفت هر که بنهایت معرفت رسید نشان او
آن بود که چون بود چنانکه بود آنجا که بود همچنان بود که پیش از آنکه بود پرسیدند که اول درجه که عارف
روی بدان نهد چیست گفت تحیر بعد از آن افتقار بعد از آن اتصال بعد از آن حیات پرسیدند
از عمل عارف گفت آنکه ناظر حق بود در کل احوال پرسیدند از کمال معرفت نفس گفت گمان بد بردن و هرگز
گمان نیکو نبردن و گفت حقایق قلوب فراموش کردن تصفیه نفوس ست گفت از خدای تعالی دور
ترین کسی آنست که در ظاهر اشارتش بخدای بیشتر است یعنی نهان دارد چنانکه نقل ست اندو
که هفتاد سال قدم زدم در توحید و تفرید و تجرید و تایید و تشدید و برفتم و ازین همه جز گمانی بچنگ
نیاوردم **نقل ست** که در مرض موت او را گفتند چه آرزو داری گفت آرزو آنست که پیش
از آنکه بمیرم اگر همه یک لحظه بود او را بدانم پس این بیت بگفت **شعر** الخوف امرضنی والشوق احرقنی
والحب اضنانی والله احیانی • و بعد از آن یک روز مدهوش شد یوسف حسین با او گفت
که درین حال مرا وصیتی کن گفت مرا مشغول مدار که در تعجب مانده ام در احسان او پس وفات کرد و آن
شب هفتاد کس رسول را صلی الله علیه وسلم بخواب دیدند که گفت دوست خدای تعالی ذوالنون خواهد
رسید باستقبال او آمده ایم چون وفات کرد بر پیشانی او نوشته دیدند بخط سبز که هذا حبیب الله
مات فی حب الله هذا قتیل الله مات فی سبیل الله • چون جنازه او برگرفتند آفتاب
بغایت گرم بود مرغان هوا بیامدند و پر در پر بافتند و جنازه او را سایه میکردند از خانه تا لب گور و در راه
که او را میبردند موذنی بانگ نماز میگفت چون بکلمه شهادت رسید ذوالنون انگشت بر آورد و فریاد و ناله

از مردمان برآمد گفتند که او مگر زنده است جنازه نهادند انگشت او همچنان بود چند جهد کردند که انگشتش فروگیرند فروگرفته نمیشد بعد ازان او را دفن کردند نشد اهل مصر چون آن بدیدند تشویر خوردند و از جفائیکه با او کرده بودند پشیمان شدند و توبه کردند ٭

باب چهاردهم در ذکر ابایزید بسطامی رحمة الله علیه

آن سلطان العارفین آن برهان المحققین آن خلیفهٔ الٰهی آن علامهٔ نامتناهی آن پختهٔ جهان ناکامی بایزید بسطامی قدس الله روحه العزیز اکبر مشایخ و اعظم اولیا بود و حجت خدائے و خلیفهٔ بحق و قطب عالم و مرجع اوتاد بود و ریاضات و کرامات او بسیار بود و در اسرار و حقایق نظرے ثاقب و جدے بلیغ داشت دایم در مقام قرب و هیبت بود و غرقهٔ آتش محبت بود و پیوسته تن را در مجاهده و دل را در مشاهده داشت و روایات او در احادیث عالی بود و پیش از و کسے را در معانی طریقت چندان استنباط نبود و توان گفتن که درین شیوه همه او بود که علم بصحرا زده بود و کمال او پوشیده نیست تا بحدیکه جنید گفت بایزید در میان ما چون جبرائیل است در میان ملائکه و هم او گفت نهایت میدان جملهٔ روندگان که بتوحید روانند بدایت میدان بایزید است جملهٔ مردمان که ببدایت قدم او رسند همه در گردند و فروشوند و نمانند دلیل برین سخن آنست که بایزید میگوید که دویست سال ببوستانے برگذرد تا چون ما گلے بشگفد شیخ ابوسعید ابوالخیر گوید هژده هزار عالم از بایزید پر مے بینم و بایزید در میان نه یعنی آنچه در بایزید است در حق محو است مے آرند که جد او گبرے بود و از بزرگان بسطام یکے پدر او بود و واقعهٔ او با همه بوده است از شکم مادر باز چنانکه از مادر او نقل کنند که چون لقمهٔ در دهان نهادے که دران شبهتے بودے در شکم من طپیدن گرفتے تا آن لقمه دفع نکردمے آرام نگرفتے مصداق این سخن آنست که ازو پرسیدند که مرد را درین راه چه بهتر است گفت دولت مادرزاد گفتند اگر نبود گفت چشم بینا گفتند اگر نبود گفت گوشے شنوا گفتند اگر نبود گفت مرگ مفاجات نقل ست که چون مادرش به دبیرستان فرستاد چون بسورهٔ لقمان رسید بدین آیت که اَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ حق تعالی میفرماید که شکر گوے مرا و شکر گوے مادر و پدر را از استاد معنے این آیت پرسید چون استاد معنی این آیت گفته بر دل او کار کرد لوح نهاد و گفت مرا دستوری ده تا بخانه روم و سخنے با مادر بگویم پس استادش دستوری داد بخانه آمد مادرش گفت یا طیفور بچه کار آمدهٔ مگر هدیهٔ آورده اند یا مکتب یا عذرے افتاده است گفت نه بدین آیت رسیدم که حق تعالی میفرماید بخدمت خویش و خدمت تو من در دو خانه کدخدائی نتوانم کرد

این آیه بر جان من آمده است یا از خدا ایم در خواه تا همه آنِ تو باشم یا در کار خدا ایم کن تا همه آنِ او باشم مادر گفت ای پسر ترا در کار خدای کردم و حق خویشتن بتو بخشیدم برو و خدای را باش پس بایزید از بسطام برفت و سی سال در بادیهٔ شام میگشت و ریاضت میکشید و بیخوابی و گرسنگی دائم پیش گرفت و صد و سیزده پیر را خدمت کرد و از همه فایده گرفت و از انجمله یکے صادق بود نقل ست که روزے پیش صادق نشسته بود صادق گفت یا بایزید آن کتاب از طاق فرو گیر بایزید گفت کدام طاق گفت آخر مدتیست تا اینجائی طاق را ندیدهٔ گفت نے مرا با آن چکار که در پیش تو سر بر آرم من بنظارهٔ نیامده ام صادق گفت چون چنین ست برو ببسطام که کار تو تمام شد نقل ست که او را نشان دادند که فلان جاے شیخے بزرگ ست بدیدن او رفت چون نزدیک او رسید آن مرد آب دہن بسوے قبله انداخت در حال باز گشت و گفت اگر او را در طریقت قدمے بودے خلاف شریعت بروے نرفتے نقل ست که از خانهٔ او تا مسجد چهل گام بود هرگز در راه خیو ننداختے حرمت مسجد را نقل ست که دوازده سال بایست تا بکعبه رسید و چند گام مصلے باز افگندے و دو رکعت نماز کردے و میگفتے این دهلیز پادشاهان دنیا نیست که بیکبار بر آنجا توان رسید پس بکعبه شد و آن سال بمدینه نرفت و گفت ادب نبود مهتر را تبع زیارت داشتن آنرا جدا اگانه احرام گیریم باز گشت و سال دیگر جدا اگانه از سر احرام گرفت و در راه در شهرے آمد خلقے عظیم تبع او شدند چون بیرون شد مردمان از پس او میرفتند بایزید باز نگریست گفت اینها کیاند گفت اینها با تو صحبت خواهند داشت گفت خدایا من از تو در میخواهم که خلق را از خود بمن محجوب بگردان پس خواست که محبت خود را از دل ایشان بیرون کند و زحمت خویش از راه ایشان بر دارد نماز بامداد بگذارد پس با ایشان نگریست و گفت انی انا الله لا اله الا انا فاعبدون گفتند این مرد دیوانه است او را بگذاشتند و رفتند و شیخ اینجا بزبان خداے سخن میگفت چنانکه بر بالاے منبر گویند حکایة عن ربه پس در راه مے آمد کله سرے یافت برو نوشته که صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لا يَعْقِلُونَ نعره بزد و بر داشت و بوسه میداد و گفت سر صوفی مانند گم در حق محو شده و ناچیز گشته نه گوش دارد که خطاب لم یزلی شنود و نه چشم دارد که جمال لایزالی بیند و نه زبان دارد که ذرهٔ معرفت او بداند این آیت در شان اوست گویند که ذو النون مصری مریدے را پیش بایزید فرستاد و گفت او را بگوے که اے بایزید همه شب مے خسپی در بادیه و براحت مشغول میباشی و قافله در گذشت مرد بیامد و آن سخن بگفت بایزید جواب داد که ذو النون را بگوے که مرد تمام آن باشد که همه شب خفته باشد چون بامداد برخیزد پیش از نزول قافله بمنزل فرود آمده باشد چون این سخن از ذو النون بشنید بگریست و گفت مبارکش باد

که احوال ما بدین درجه رسیده است بدین بادیه طریقت میخواهد و روش سلوک باطن **نقل ست** که در راه حج اشترے داشت که زاد و راحلهٔ خویش و از آن مریدان بر و بار کرده بود یکے گفت مسکین این اشتر که بارش بسیار ست و این ظلمے تمام ست بایزید گفت ای جوانمرد بردارندهٔ این بار اشتر نیست بنگر که هیچ بار بر پشت اشتر هست یا نه بنگریست بیک دست بار از پشت اشتر برتر بود گفت سبحان الله عجب کاریست بایزید گفت اگر حال خود از شما پنهان دارم زبان ملامت دراز کنید و اگر مکشوف دارم شما طاقت آن نیارید با شما چه باید کرد پس چون برفت و مدینه را زیارت کرد در خاطرش بگذشت که بخدمت مادر رود با جمعے روے ببسطام نهاد خبر در شهر افتاد اهل بسطام تا بدور راهے باستقبال بیرون آمدند بایزید را مراعات ایشان مشغول خواست کرد و از خلق باز میماند چون نزدیک او رسیدند شیخ قرصے نان از دکانے بگرفت و رمضان بود بخوردن گرفت چون آن بدیدند جمله از وے برگشتند شیخ اصحاب را گفت دیدید که مسئلهٔ از شریعت کار بستم همه خلق مرا رد کردند **نقل ست** که سحرے بدر خانه رفت و گوش کرد مادرش طهارت میکرد و میگفت الهی آن غریب مرا نیکو دار و دل مشایخ را با او خوش دار و احوال نیکو او را کرامت کن بایزید چون این بشنید گریه بر وے افتاد پس در بکوفت مادر گفت کیست گفت غریب تو مادر گریان شد و در بگشاد و گفت اے طیفور چرا دیر آمدی چشمم خلل کرده است از بسکه در فراق تو گریستم و پشتم دوتا شد از بسکه غم تو خوردم **نقل ست** که گفت آن کار که آنرا باز پسین کار میدانستم پیش همه بود و آن رضائے مادر بود و گفت جمله آنچه در ریاضات و مجاهدات و غربت مے جستم در آن یافتم که یک شب مادر از من آب خواست رفتم تا آب آرم در کوزه آب نبود و در سبو احتیاط کردم آب نبود بجوئے رفتم و آب آوردم مادر خفته بود و شب سرد بود کوزه در دست میداشتم چون از خواب بر آمد آگاه شد آب خورد و مرا دعا کرد و همچنان کوزه در دست من فسرده شد گفت چرا از دست ننهادی گفتم ترسیدم که تو بیدار شوی و من حاضر نباشم وقتے دیگر گفت آن یک نیمه در فراز کن تا وقت سحر میبودم تا نیمهٔ راست فراز کنم یا نیمهٔ چپ تا خلاف فرمان مادر نکرده باشم وقت سحر آنچه مے جستم از در درآمد **نقل ست** که چون از مکه مے آمد بهمدان رسید تخم معصفر خریده بود در خرقه بست و به بسطام آورد چون باز گشاد مورے چند در آن میان دید گفت ایشانرا از جائے خویش آواره کردم پس برخاست و ایشانرا باز بهمدان برد تا کسے در مقام التعظیم لامر الله در غایت نبود در عالم الشفقة علی خلق الله بدین درجه نباشد **نقل ست** که گفت دوازده سال آهنگر نفس خود بودم و در کورهٔ ریاضت مے نهادم و بآتش مجاهده میتافتم و به پتک ملامت میزدم تا از خود آئینه ساختم به پنج سال آئینهٔ خود بودم و بانواع طاعت و عبادات

آن آئینه را می زدودم پس یکسال نظر اعتبار کردم بر میان خود از غرور و عشوه و اعتماد طاعت و عمل خود پسندیدن زناری دیدم پس پنج سال دیگر جهد کردم تا آن زنار بریده شد اسلام تازه آوردم نگاه کردم همه خلائق را مرده دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم و از جنازهٔ همه باز گشتم و بی زحمت خلق بمدد حق بحق رسیدم **نقل ست** که چون بدر مسجد شدی باستادی و بگریستی گفتند چه حالتست گفتی خود را چون زنی متحاضه میابم و میترسم که اگر بمسجد در روم آلوده کنم **نقل ست** که یکبار عزم حج کرد و منزلی چند برفت و باز آمد گفتند تو هرگز عزم فسخ نکردهٔ این وقت چون افتاد گفت در راه زنگی را دیدم تیغی کشیده مرا گفت اگر باز گردی نیک و اگر نه سرت از تن جدا کنم پس گفت ترکت الله ببسطام و قصدت البیت الحرام خدا را ببسطام بگذاشتی و روی بکعبه آوری **نقل ست** که مردی در پیش او آمد پرسید که کجا میروی گفت بحج گفت چه داری گفت دویست درم گفت بمن ده که صاحب عیالم و هفت بار گرد من بگرد و باز گرد که حج تو این ست چنان کرد آن مرد باز گشت چون کار او بلند شد و سخن او در حوصلهٔ اهل ظاهر نمی گنجید هفت بارش از بسطام بیرون کردند گفت چرا مرا بیرون کنید گفتند از آنکه مردی بدی گفت نیک آن شهر که بدش بایزید بود **نقل ست** که شبی بر بام صومعه رفت تا ذکر گوید بر سر دیوار بایستاد و هیچ نگفت تا روز نگاه کردند خون بجای بول از وی جدا شده بود گفتند این چه حالتست گفت بدو سبب تا بامداد بطال ماندم یکی آنکه در کودکی بر زبانم سخنی رفته بود که چندان عظمت بر من سایه انداخت که دلم متحیر شد اگر دلم حاضر بودی زبان از کار باز ماندی و اگر زبان در حرکت می آمد دل از کار میشد همه شب بدین حال بروز آوردم **نقل ست** که چون خلوتی کردی برای عبادتی یا از بهر فکری در خانه شدی و همه سوراخها محکم کردی و گفتی ترسم که آوازی مرا بشوراند و این خود بهانه بود عیسی بسطامی گوید که سیزده سال با شیخ صحبت داشتم که از وی سخنی نشنیدم و عادتش آن بودی که سر بزانو نهادی چون سر بر آوردی آهی کردی و دیگر سر بزانو نهادی شیخ سهلگی گوید این در حال قبض بود اما در حال بسط از وی فواید بسیار یافتندی یکبار در خلوت بر زبانش رفت که سبحانی ما اعظم شانی چون باز بخود آمد مریدان گفتند شما چنین لفظی گفتید شیخ گفت خدای عز و جل شما را خصم باد اگر یکبار دیگر بشنوید مرا پاره نکنید پس هر یکی را کاردی داد تا وقتی دیگر اگر همان لفظ گوید او را بکشند و اصحاب قصد کشتن او کردند خانه را از بایزید پر دیدند چنانکه چهار گوشهٔ خانه از وی پر بود اصحاب کارد میزدند چنانکه کسی کارد بر آب زند چون ساعتی برآمد آن صورت خرد میشد تا بایزید پدید آمد چون صعوه در محراب اصحاب آن حالت با شیخ گفتند شیخ بایزید این ست که می بینید آن بایزید نبود پس اگر کسی گوید که این چگونه بود گوئیم چنانکه آدم علیه السلام در ابتدا اگر بر زمین چنان بود که سر بر فلک می سود جبرئیل علیه السلام پری بروی فرود آورد تا پاره از

از بالاسے او کم شد چون روا بود که صورت بزرگ خرد شود عکس این هم روا بود چنانکه طفلے در شکم مادر شاد و من بود بجوانی رسد صد من بود چنانکه جبرئیل علیه السلام در صورت بشر بر مریم متجلی شد حالت بایزید نیز ازین شیوه بود اما کسے تا بواقعهٔ آنجا رسد شرح آن او را سود ندارد نقل ست که وقتے سیبے سرخ بر گرفت و در وے نگریست و گفت سیبے لطیف ست در سرش ندا آمد که اے بایزید نام ما بر سیبے مے نهی شرم نداری چهل روز نام خدا بر دل وے فراموش کردند گفت سوگند خوردم که تا زنده باشم میوهٔ بسطام نخورم گفت روزے نشسته بودم در دلم بگذشت که من امروز پیر وقتم و بزرگ عصر چون اندیشه کردم دانستم که غلطی عظیم افتاد برخاستم و براه خراسان شدم و در منزلے مقام کردم و سوگند خوردم که از انجا برنخیزم تا حق تعالے کسے امین فرستد تا مرا بمن نماید سه شبانروز آنجا مقام کردم روز چهارم مردے اعور را دیدم بر اشترے مے آمد چون در وے نگاه کردم اثر آشنائی در وے دیدم با شتر اشارت کردم که توقف کن در حال پایے شتر بزمین فرو شد آن مرد در من نگاه کرد و گفت مرا بدان مے آری که چشم فرو گرفته باز کنم و باز کرده فرو گیرم و بسطام را با اہل بسطام با بایزید غرق کنم من از هوش برفتم پس گفتم از کجا مے آئی گفت ازان ساعت که تو عهد کردی من سه هزار فرسنگ آمده ام آنگاه گفت زنهار اے بایزید تا دل نگاهداری در وے بر تافت و برفت نقل ست که چهل سال در مسجد مجاور بود و جامهٔ مسجد جدا داشتے و جامهٔ خانه جدا و جامهٔ طهارت جدا و چهل سال پشت بهیچ دیوار باز ننهاد الا بدیوار مسجد یا رباط و گفتے از ذره باز خواهند پرسید و این ذره بیش نبود و گفت چهل سال آنچه آدمیان بخورند من نخوردم یعنی قوت من از جائے دیگر بود و گفت چهل سال دیدبان دل بودم چون نگاه کردم بندگی و خداوندی هر دو از حق دیدم و گفت سی سال خدائے عز شانه می طلبیدم چون نگاه کردم او طالب بود و من مطلوب و گفت سی سال ست تا هر گاه که خدا تعالے را یاد کنم دهان و زبان خود را به آب بشویم تعظیم حق را او هو سے از وے پرسید که صعب تر کارے درین راه چه دیدی گفت مدتے نفس را بدرگاه میبردم و او میگریست و چون مدد حق در رسید نفس مرا مے برد و میخندید نقل ست که در آخر کار او بجائے رسید که هر چه در ظاهر او گذشتے در حال پیش او ظاهر شدے و چون خدا را عز و جل یاد کردے بجائے بول خون از وے جدا گشتے روزے جماعتے پیش شیخ آمدند او سر فرو برد پس سر بر آورد و گفت از بامداد باز دانه میطلبم که بشما دهم که در حوصلهٔ شما گنجد که طاعت کشیدن ندارید و نمییابم نقل ست که ابو تراب را مریدے بود عظیم گرم رو و صاحب وجد ابو تراب پیوسته گفتے که چنین که توئی ترا بایزید میباید دید روزے مرید گفت کسیکه هر روز صد بار خدا را بیند بایزید را چکند ابو تراب گفت چون تو خدا را بینی بقدر خود بینی و چون پیش بایزید بینی بقدر بایزید بینی درو دیده تفاوت ست صدیق را یکبار متجلی خواهد شد و همه خلق را یکبار این سخن دل مرید آید

وگفت برخیز تا برویم هر دو بیامدند به بسطام شیخ در خانه نبود به آب رفته بود ایشان در
عقب برفتند شیخ را دیدند که می آمد سبوئے آب در دست و پوستینے کهنه در دیگر
دست چون چشم بایزید بر مرید آمد و چشم مرید بر شیخ در حال بلرزید و بیفتاد و جان بداد ابو
تراب گفت شیخا یک نظر و مرگ شیخ گفت یا ابا تراب در نهاد این جوان کارے بود که هنوز وقت
کشف آن نبود در مشاهدهٔ بایزید یکبارگی کشف شد طاقت نداشت فرو رفت زنان مصر را نیز چنین افتاد طاقت
جمال یوسف نداشتند دستها را یکبار ببریدند از بهر آنکه خبر نداشتند نقل ست که یحیی معاذ رازی نامه نوشت به
بایزید که چه گوئی در حق کسیکه قدحے خورد و مست ازل و ابد گشت بایزید جواب نوشت که اینجا مردیست که در شبا
روزے دریاهاے ازل و ابد در میکشد و نعرهٔ هَل مِن مَزِید ازو میزند هم یحیی نبشته بود که مرا با تو که بایزیدی
سرّیست اگر میعاد من و تو بهشت ست در زیر سایهٔ طوبی و قرصے نان با آن نامه فرستاده
بود و گفت باید که شیخ این قرص نان بکار برد که از آب زمزم سرشته بودم پس بایزید جواب داد
و آن سرّ او یاد کرد و گفت آنجا که یاد حق باشد هم بهشت ست و هم سایهٔ طوبی و ما آن قرص را بکار نبریم
از آنکه فرموده بودی که از آب زمزم سرشته ام اما نگفته بودی که از کدام تخم کشته ام یحیی چون این
بشنید اشتیاق شیخ برو غالب شد و بزیارت شیخ رفت نماز خفتن آنجا رسید گفت نخواستم که
زحمت شیخ دهم تا بامداد که شنیدم که شیخ در آن گورستان بعبادت مشغول ست بگورستان رفتم و شیخ را
دیدم تا بامداد بر دو انگشت پاے ایستاده بود و من در حال و تعجب میکردم و گوش بوے میداشتم همه شب در کار
بود و در گفتگوے وداد و ستد چون صبح برآمد بر زبان شیخ رفت که اعوذ بک ان اسألك هذا المقام
پس یحیی پیش رفت و سلام کرد و از آن واقعه شبانه پرسید شیخ گفت بیست و اند مقام بر ما شمردند
و گفتم این همه هیچ نخواهم که این همه مقام حجابست یحیی مبتدی بود و بایزید منتهی گفت ای شیخ
چرا معرفت نخواستی که او مالک الملکوت ست و گفته است که هرچه خواهی بخواه بایزید نعره زد
و گفت خاموش ای یحیی که مرا غیرت می آید که او را بدانم که من هرگز نخواهم که او را جز او بداند
جائے که معرفت اوست من در میان چه کار دارم خواست او آنست ای یحیی که جز او کسے او را نداند یحیی
گفت بحق عزت خدائے که از فتوحے که ترا دوش بوده است مرا نصیبے کن شیخ گفت اگر صفوت
آدم و قدس جبرئیل و خلت ابراهیم و شوق موسیٰ و طهارت عیسیٰ و محبت محمد علیهم افضل الصلوة والتحیات
بتو دهند زینهار که تو راضی نشوی و سر بهیچ فرو نیاوری و ماوراے آن طلب کنی که ماوراے این کارهاست
صاحب همت باش و سر بهیچ فرو میار زیرا که بهر چه فرو آئی محجوب گردی احمد بن حضرویه پیش شیخ

فرستاد کہ شب برے نماز مبکن شیخ گفت من عبادت آسمانیان و زمینیان جمع کردم و زیر سر نهادم همچون بالش **نقل ست** کہ ذوالنون مصری مصلاّئے پیش شیخ فرستاد شیخ باز فرستاد کہ مرا مصلا بچہ کار آید مرا مسندے بکار ست بفرست تا بروے تکیہ کنم یعنی کار از نماز در گذشت و بنهایت رسید ذوالنون چون این بشنید مسندے بتکلیف فرمود و بخدمت شیخ فرستاد شیخ باز پس فرستاد و گفت شیخ در ان وقت کہ جز پوستے و استخوانے مانده بود و گفت آنرا کہ لطف و کرم حق تعالے تکیہ گاه بود بالش مخلوق ننازد و بدان نیازش نباشد و گفت شبے در صحرائے بودم و سر در خرقہ کشیده احتلام افتاد و شب بغایت سرد بود خواستم کہ غسل کنم نفس کاهلی کرد و گفت صبر کن تا روز شود و آفتاب بر آید آنگاه غسل کن چون کاهلی نفس دیدم دانستم کہ نماز قضا افتد همچنان با خرقہ یخ بشکستم و غسل کردم و همچنان در میان خرقہ میبودم و خرقہ یخ بستہ بود تا آنگاه کہ هوا گرم شد و همہ زمستان این یخ و آتش تا روز بودے کہ بیفتاد بار بیهوش شدمے از کاهلی او **نقل ست** کہ شیخ شبے از گورستان مے آمد جوانے از بزرگ زادگان بسطام بربطے میزد چون نزدیک شیخ رسید گفت لاحول ولا قوة الا باللہ العلی العظیم جوان بربط بر سر شیخ زد و هر دو بشکست شیخ باز بزاویہ آمد علی الصباح بهائے بربط و طبقے حلوا پیش آن جوان فرستاد بر دست خادم و عذر خواست و گفت او را بگوے کہ بایزید عذر میخواهد و میگوید کہ دوش آن بربط در سر ما شکستی این قراضہ بستان و دیگرے بخر و این حلوا بخور تا غصہ شکستگی و تلخی آن از دلت برود چون جوان چنان دید در پائے شیخ افتاد و توبہ کرد و بسیار بگریست و چند جوان دیگر با او موافقت کردند برکت اخلاق شیخ **نقل ست** کہ روزے میرفت با اصحاب خود در تنگنائے سگے مے آمد شیخ باز گشت و راه بسگ ایثار کرد و بر طریق انکار در خاطر مریدے بگذشت کہ حق تعالے آدمی را مکرّم گردانیده است و شیخ سلطان العارفین ست با اینهمہ پایگاه و جمعے مریدان صادق سگے را بر ایشان ایثار میکند این چگونہ است شیخ گفت اے عزیز آن سگ بزبان حال با بایزید گفت کہ در سبق السبق از من چہ تقصیر و از تو چہ توفیر آمد کہ پوستین سگی در من پوشانیدند و خلعت سلطان العارفینی در بر تو افگندند این اندیشہ بسر ما در آمد راه بروے ایثار کردیم **نقل ست** کہ روزے میرفت سگے با وے همراه شد شیخ از دامن در کشید سگ گفت اگر خشکم میان ما خللے نیست و اگر ترم هفت آب و خاکے میان ما صلح مے اندازد اما اگر تو دامن بخود باز زنی اگر بهفت دریا غسل کنی پاک نشوی بایزید گفت تو پلیدی ظاهر داری و من پلیدی باطن بیا تا هر دو را جمع کنیم تا بسبب جمعیت باشد کہ از میان ما پاکی سر بزند سگ گفت تو همراهی و انبازی مرا نشائی کہ من مردود خلقانم و تو مقبول هر کہ بمن رسد سنگے بر پهلوئے من زند و هر کہ بتو رسد سلام علیک یا سلطان العارفین گوید و من

هرگز استخوانی فردا تنها ایم و تو خم گندم داری بایزید گفت همراهی سگی را نشایم همراهی لم یزل و لایزال را
چون شایم سبحان الله آنخدایی که بهترین خلق را بکهترین پرورش دهد گفت شبی در من آمد از طاعت نومید
شدم گفتم ببازار شوم و زناری بخرم و در میان بندم زناری بازآورد و بیخته بود پرسیدم که بچند گفت بهزار درم
سر در پیش افکندم هاتفی آواز داد که زناری که بر میان چون توئی بندند بهزار درم کم ندهند گفت علم خوش شد
دانستم که حق تعالی را عنایتی هست در حق من نقل است که زاهدی بود از جمله بزرگان بسطام صاحب
طبع و صاحب قبول و از حلقهٔ بایزید غائب نبودی روزی گفت ای شیخ سی سال ست تا صائم الدهر قائم اللیل ام و خود
را ازین علم که تو میگوئی اثری نمییابم و تصدیق این علم میکنم و دوست میدارم شیخ گفت اگر سیصد سال بروزه
باشی و نماز کنی و همبرین منوال باشی که اکنون یک ذره بوی این حدیث نیابی گفت چرا گفت از بهر
آنکه تو محجوبی بنفس خویش گفت دوای هست شیخ گفت هست لکن بگویم اما تو قبول نکنی گفت قبول کنم که سالهاست تا طالبم شیخ گفت
این ساعت برو و موی سر و محاسن باز کن و این جامه که داری بیرون کن و گلیمی در میان بند
و بر سر آن محلت که ترا بهتر شناسند بنشین و توبره پر جوز کن و پیش خود بنه و کودکان را جمع کن
و بگوی که هر که مرا سیلی زند یک جوز او را دهم و هر که دو سیلی زند دو جوز دهم و در
شهر میگرد تا کودکان سیلی در گردن تو میزنند و در آن موضع که ترا بذلت بیشتر بود آنجا
مقام کن که علاج تو این ست مرد گفت سبحان الله لا اله الا الله شیخ گفت اگر کافری این کلمه
گوید مومن شود و تو بدین کلمه مشرک شدی گفت چرا گفت از آنکه تو درین کلمه که گفتی نه تعظیم حق مرد
گفت من این نتوانم کرد دیگری را فرمای شیخ گفت علاج تو این ست و من گفتم که تو نکنی نقل ست
که شاگرد شقیق بلخی را عزم حج افتاد شقیق گفت به بسطام گذر کن و زیارت شیخ بایزید را دریاب چون مرید بخدمت
شیخ بایزید رسید شیخ گفت تو مرید کیستی گفت من مرید شقیق بلخی ام گفت او چه میگوید گفت او از خلق فارغ شده
است و بر حکم توکل نشسته و میگوید اگر آسمان و زمین روئین و آهنین شوند که نه از آسمان بارد
و نه از زمین روید و خلق عالم همه عیال باشند من از توکل خود برنگردم بایزید گفت اینست
صعب کافری اینست صعب مشرکی که اوست اگر بایزید کلاغی شود بشهر آن مشرک پرد چون
باز گردی او را بگوی که خدا را عز شانه بدو گرده نان آزمایش مکن چون گرسنه شوی از هم جنسی
دو گرده بستان و بار نامهٔ توکل بیسوزه تا بشومی تو شهر و ولایت بزمین فرو نشود آن مرد از دهشتی
این سخن باز گشت و پیش شقیق رفت شقیق گفت زود بازگشتی گفت تو گفته بودی که بزیارت بایزید رو
رفتم چنین و چنین گفت و شقیق عیب این سخن در خود باز یافت و چنین گویند که چهار صد خر وار کتاب داشت

واگرچه بغایت بزرگ بود لیکن پندار بر رگهاء ایشان افتد شقیق گفت تو نگفتی اگر او چنان ست تو چونی
گفت نه گفت باز گرد و بپرس مرید باز گشت و پیش بایزید آمد شیخ گفت باز آمدی گفت مرا فرستاده اند
تا از تو بپرسم که اگر او چنانست تو چونی بایزید گفت این نادانی دیگر بین پس گفت اگر من گویم که چونم تو ندانی گفت
شیخ اگر مصلحت بیند فرماید تا بر جایگاهی بنویسند تا روزگار من ضایع نشود که از راه دور آمده ام شیخ گفت
بنویسید بسم الله الرحمن الرحیم بایزید این ست و کاغذ در پیچید و بدو داد یعنی بایزید هیچ نیست پس چیزی موصوف نبود وصفش
چگونه توان کرد بایزید ذره پدید نیست تا بان چه رسد که پسندد که او چگونه است توکل و ریا یا اخلاص که این همه
صفت خلق ست تخلقوا باخلاق الله میباید نه توکل متحلی شدن مرید بخدمت شقیق رفت چون در شهر آمد
شقیق بیمار شده اجلش نزدیک رسیده بود و در انتظار جواب بایزید میکرد ناگاه مرید برسید و کاغذ بوی داد چون
مطالعه کرد گفت اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله و مسلمان شد پاک
از عیب پنداشت خویش و از آن توبه کرد و جان بداد نقل ست که هزار مرید از آن احمد خضرویه پیش
بایزید آمدند چنانکه هر هزار بر آب میرفتند و در هوا می پریدند احمد گفت هر که از شما طاقت مشاهده
بایزید دارد بیاید و اگر ندارد بیرون باشد تا ما در رویم و او را زیارت کنیم هر هزار در رفتند و
هر یکی را عصائی بود در دهلیز بنهادند که آنرا بیت العصا خواندند یکی از ایشان گفت مرا طاقت
دیدار او نیست من در دهلیز عصاها بی شمار نگاه میدارم چون شیخ و اصحاب پیش بایزید رفتند شیخ گفت
آنکه بهتر شماست او را در آرید پس او را در آوردند بایزید با احمد الفت تا کی سیاحت و گرد عالم گشتن احمد گفت
چون آب بیکجا ایستد متغیر شود شیخ گفت چرا دریا نباشی تا متغیر نشوی و آلایش نپذیری پس بایزید
در سخن آمد گفت فرود تر آی که ما فهم نمیکنیم همچنین تا هفت بار انگاه سخن بایزید فهم کردند چون بایزید خاموش شد احمد گفت
یا شیخ ابلیس را دیدم بر سر کوی تو بر دار کرده گفت آری با ما عهد کرده بود که گرد بسطام نگردد اکنون یکی را وسوسه
کرد تا در خون افتاد و شرط ست که دزد را بر درگاه پادشاه بردار کنند یکی از وی پرسید که ما پیش تو جمعی میبینیم چون تنان
ایشان چه قوم اند گفت فرشتگان اند بیایند مرا از علوم سوال میکنند من ایشان را جواب میدهم و گفت شبی بخواب دیدم که فرشتگان آسمان
اول پیش من آمدند و گفتند برخیز تا خدای را عزوجل یاد کنیم گفتم مرا زبان ذکر او نیست فرشتگان
دوم بیامدند و همین گفتند و من همان جواب دادم تا فرشتگان هفت آسمان بیامدند
و من همان جواب میگفتم پس گفتند زبان ذکر او کی داری گفتم آنگاه که اهل دوزخ
در دوزخ قرار گیرند و اهل بهشت در بهشت و قیامت بگذرد و بایزید گرد عرش
باری عزشانه برگردد و گوید الله الله و گفت شبی خانه من روشن شد گفتم اگر

شیطانی من ازان عزیزترم و بلندهمت‌تر که ترا بر من طمع است و اگر نه و بجای بگذار تا از سرای خدمت
بسرای کرامت رسیم نقل ست که شبی ذوق عبادت در نمی‌یافت خادم را گفت بنگر تا چیست در خانه نگاه
کردند خوشهٔ انگور یافتند گفت بکسی دهید که خانهٔ ما دکان بقال نیست پس وقتش خوش شد نقل ست که
شیخ را همسایهٔ گبر بود و کودکی شیرخواره داشت همه شب از تاریکی میگریستی که چراغ نداشت شیخ هر شب
چراغ برداشتی و بخانهٔ آن گبر بردی تا کودک خاموش گشتی چون گبر از سفر باز آمد مادر طفل حکایت شیخ باز
گفت گبر گفت چون روشنائی شیخ آمد دریغ بود که بسر تاریکی خود باز رویم بیامد و مسلمان شد نقل ست
که گبری را گفتند که مسلمان شو گفت اگر مسلمانی اینست که بایزید میکند من طاقت ندارم و نتوانم کرد و اگر
این ست که شما میکنید بدین هیچ اعتبار ندارم نقل ست که روزی در مسجد نشسته بود ناگاه گفت برخیزید
تا باستقبال دوستی از دوستان خدا رویم چون بدروازه رسیدند ابراهیم هروی می‌آمد بر درازگوشی
نشسته بایزید گفت در دلم ندا کردند که برخیز و او را استقبال کن و بما شفیع آر ابراهیم گفت اگر شفاعت
اولین تو دهند و شفاعت آخرین هنوز در جنب آن حضرت مشتی خاک باشند بایزید
را سخن او عجب آمد چون وقت سفره بود طعامی خوش آوردند ابراهیم با خود گفت شیخ خورشهای
چنین خورد بایزید این معنی باز یافت چون از طعام فارغ شدند شیخ دست ابراهیم گرفت و
بکنارهٔ برد و دست فرا دیوارے زد درے گشاده شد و دریائے بے نهایت ظاهر گشت بیا تا در
دریا رویم ابراهیم بترسید و گفت مرا این مقام نیست پس بایزید گفت آن جو که از صحرا آورده و نان
پخته و درانبان نهاده آن جوے بود که چهارپایان خورده بودند و انداخته تو آن جوان پختی و مے خوری
چون احتیاط کردند همچنان بود ابراهیم توبه کرد و مستغفر شد یکے بایزید را گفت من بطبرستان
بر سر جنازهٔ فلان کس ترا دیدم دست در دست خضر گرفته چون نماز جنازه کردند ترا دیدم که در
هوا رفتی شیخ گفت که راست گفتی نقل ست که جماعتی پیش شیخ آمدند و از قحط نالیدند و
گفتند دعا کن تا حق تعالی باران فرستد شیخ سر فرو برد پس سر برآورد و گفت بروید و ناودانها راست
کنید که باران آمد در حال باران باریدن گرفت چنانکه شبا روزے میبارید نقل ست که روزے
شیخ پاے دراز کرد مریدے هم پاے دراز کرد شیخ پاے برکشید مرید هر چند که خواست که پاے
برکشد نتوانست و همچنان بماند تا آخر عمر و آن از آن بود که پنداشت که پاے دراز کردن شیخ
چون دیگران باشد نقل ست که شیخ یکبار پاے دراز کرده بود دانشمندے برخاست تا برود پاے زیر
پاے شیخ فرو نهاد گفت اے نادان چرا چنین کردی گفت هیچ مگوئید طامات تو رو بسته آنجا ازان دیبائے

دانشمند خورده افتاد و گویند که جنید بن فرزندان وی این علت سرایت کرد و از بزرگی پرسیدند که چونست که یک
تن گناه کرد و عقوبت آن بدیگری سرایت کند چه معنی دارد گفت چون مرد سخت انداز بود تیر او دورتر رود
نقل ست که منکری پیش شیخ آمد گفت فلان مسئله بر من کشف گردان شیخ انکار آن در وی بدید گفت
بفلان کوه غاریست و در انجا یکی از دوستان ماست از و سوال کن تا بر تو کشف کند برخاست
و بدان غار شد اژدهای عظیم دید بغایت سهناک چون آن بدید بیهوش شد و جامه نجس کرده بجهد خود را
از انجا بیرون انداخت و کفش آنجا باز گذاشت و باز بخدمت شیخ آمد و در پایش افتاد شیخ گفت
سبحان الله تو کفش را نگاه نمیتوانی داشت و طهارت تباه کردی از هیبت مخلوقی در هیبت خالق
چگونه کشف نگاه توانی داشت و بانکار در آمدی که مرا فلان سخن کشف کن **نقل ست** که قرائی
را انکاری بود در حق شیخ که کارهای عظیم میدید و آن بیچاره محروم گفت این معاملتها و
ریاضتها که او میکشد من هم میکشم و او سخنی میگوید که ما در آن بیگانه ایم شیخ از آن آگاه بود روزی
قصد شیخ کرد شیخ نفسی بر آن قرا حواله کرد سه روز قرا از در افتاد و خود را نجس کرد باز بخود آمد غسل کرد
و پیش شیخ آمد گفت بدانستی که بار پیلان بر خران ننهند **نقل ست** که شیخ بوسعید میخورانی پیش
بایزید آمد و خواست تا امتحانی کند او را بمریدی حواله کرد نام او ابوسعید راعی بود گفت پیش آورد که
ولایت و کرامت باقطاع او داده ایم چون سعید آنجا رفت راعی را دید که در صحرا نماز میکرد
گرگان شبانی گوسفندان او میکردند چون او از نماز فارغ شد گفت چه میخواهی گفت نان گرم
و انگور راعی چوبی در دست داشت بدو نیمه کرد یک نیمه از طرف خود فرو برد و یکی از طرف او در حال انگور
بر آورد طرف راعی سپید و طرف او سیاه گفت چرا طرف تو سپید و طرف من سیاه است راعی گفت از آنکه من از
سر یقین خواستم و تو از سر امتحان که رنگ هر چیزی لایق حال او خواهد بود بعد از آن گلیمی سعید میخورانی داد و گفت نگاه دار
چون سعید بحج شد در عرفات آن گلیم از وی غائب گشت چون باز ببسطام آمد گلیم با راعی بود **نقل ست** که از بایزید پرسیدند که پیر تو که بود
گفت پیرزنی که یک روز در غلبات شوق و توحید بودم چنانکه موئی گنج نبود بصحرا رفتم بیخود پیرزنی با انبانی آرد برسید مرا گفت این انبان مرا برگیر
و من چنان بودم که خود را نمیتوانستم برد شیری را اشارت کردم بیامد انبان را بر پشت او نهادم پیرزن را گفتم
اگر بشهر روی چگوئی که کرا دیدم گفت گویم ظالمی را دیدم رعنا پس گفتم هان چگوئی پیرزن گفت
این شیر مکلف ست یا نه گفتم نه گفت تو آنرا که خدای عز و جل تکلیف نکرده است تکلیف
کنی ظلم نباشد گفتم باشد و با این همه میخواهی که اهل شهر بدانند که او ترا مطیع است و تو
صاحب کرامتی این رعنائی بود گفتم بلی توبه کردم و از اعلی با اسفل آمدم این

این سخن پیرزن پیر من بود از ان پس چنان شدم که چون آیتے و کراماتے روے آورے واز حق تعالی تصدیق
آن خواستے پس در حال نورے زرد پدید آمدے بخطے سبز نبشته که لا اله الا الله محمد رسول الله نوح
نجی الله ابراهیم خلیل الله موسی کلیم الله عیسی روح الله علیهم الصلوة والسلام بدین پنج گواه
کرامت پذیرفتے تا چنان شد که گواه نیز بکار نبایستے احمد خضرویه گفت حق تعالی را بخواب دیدم فرمود که
همه مردان از من چیزے می‌طلبند مگر بایزید که از من مرا می‌طلبد **نقل ست** که شقیق بلخی و ابوتراب نخشبی پیش
شیخ آمدند طعام خواست خوردن یکے از مریدان شیخ بخدمت ایستاده بود ابوتراب گفت موافقت
کن گفت روزه دارم گفت بخور و ثواب یکماهه بستان گفت روزه نتوانم کشاد شقیق گفت روزه بگشا
و مزد یکساله بستان گفت نتوانم کشاد بایزید گفت بگذار که او رانده حضرت ست پس مدتے بر نیامد که
او را بدزدی بگرفتند و هر دو دستش جدا کردند **نقل ست** که شیخ یکروز بمسجد جامع عصا بر زمین فرو
برده بود بیفتاد و بر عصائے پیرے آمد آن پیر دوتا شد و عصائے شیخ برداشت بخانه او رفت
شیخ ازوے حلالی خواست و گفت پشت دوتا کردی در گرفتن عصا **نقل ست** که روزے یکے
در آمد و از حیا مسئله پرسید شیخ جواب آن مسئله گفت درویش آب شد مریدے در آمد آبے زرد دید ایستاده
گفت یا شیخ این چیست گفت یکے از در در آمد و سوالے از حیا کرد و من جواب دادم طاقت نداشت
چنین آب شد و گفت یکبار بدجله رسیدم دجله آب بهم آورد گفتم بدین غره نشوم که مرا به نیم دانگ
بگذرانید و من سی ساله عمر خویش به نیم دانگ بر زبان نیاوردم مرا کریم می‌باید نه کرامت **نقل ست**
گفت از حق تعالی درخواهم تا مؤنت زنان از من کفایت کند پس گفتم روا نبود این خواستن
که پیغمبر علیه الصلوة والسلام والتحیة نخواست بدین حرمت داشت پیغمبر را علیه الصلوة والسلام
حق تعالی آن کفایت کرد تا پیش من چه زنے و چه دیوارے هر دو یکیست **نقل ست** که شیخ
از پس امامے نماز میکرد پس امام گفت یا شیخ تو کسبے نمیکنی و از کس چیزے نمیخواهی از کجا میخوری شیخ
گفت صبر کن تا نماز قضا کنم که نماز از پس کسیکه روزی دهنده را نداند روا نبود **نقل ست** که یکبار
کسے را در مسجدے دید که نماز میکرد گفت اگر پنداری که نماز سبب رسیدن ست بخدا تعالی غلط میکنی که همه
پنداشت ست نه مواصلت اگر نماز نکنی کافر باشی و اگر ذره بچشم اعتماد درو نگری مشرک باشی **نقل
ست** که گفت کس باشد که بزیارت ما آید و ثمره آن لعنت برد و کس باشد که بیاید و فایده او رحمت برد گفتند
چگونه گفت یکے بیاید و حالتے بر من غالب بیند که دران حالت با خود نباشم مرا غیبت کنند و در لعنت افتند
و دیگرے بیاید حق را بر من غالب بیند معذور دارد و ثمره آن رحمت بود **نقل ست** که گفت میخواهم

که زودتر قیامت برخاستی تا من خیمهٔ خود برطرف دوزخ زدمی که چون دوزخ مرا ببیند پست شود تا من
سبب راحت خلق باشم حاتم اصم مریدان را گفتی که هر که از شما روز قیامت شفیع نبود اهل دوزخ را او مرید من نبود
این سخن با بایزید گفتند بایزید گفت من میگویم که مرید من آنست که بر کنارهٔ دوزخ بایستد و هر کرا بدوزخ برند دست
او بگیرد و به بهشت فرستد و بجای او خود بدوزخ رود گفتند چرا بدین فضل که خدای تعالی با تو کرده است
خلق را بخدای نخوانی گفت کسی را که او رد کرد بایزید چون تواند که بردارد بزرگی پیش بایزید رفت او را
دید سر در گریبان فکرت فرو برده چون سر برآورد گفت ای شیخ چه کردی گفت سر بفنای خود
فرو بردم و به بقای حق برآوردم یک روز خطیب از منبر این آیت برخواند وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ
قَدْرِهٖ چندان سر بر منبر زد که بیهوش شد پس گفت چون دانستی این گدای دروغ زن را کجا می
آوردی تا دعوی معرفت تو کند مریدی شیخ را دید که میلرزید گفت یا شیخ این حرکت تو از چیست
گفت سی سال در راه صدق قدم باید زد و خاک مزابل بمحاسن باید رفت و سر بر زانوی اندوه
باید نهاد تا تحرک مردان بدانی بیک دو روز که از پس تخته برخاستی خواستی که بر اسرار مردان واقف
شوی نقل است که وقتی لشکر اسلام در روم ضعیف شدند و نزدیک بود که شکسته شوند از کفار
آوازی شنید که یا بایزید دریاب در حال از جانب خراسان آتشی پیدا شد چنانکه هراسی در لشکر کفار
افتاد و لشکر اسلام نصرت یافتند نقل است که مردی پیش شیخ آمد و شیخ سر فرو برده بود چون
برآورد آن مرد گفت کجا بودی گفت بحضرت آن مرد گفت این ساعت من بحضرت بودم ترا ندیدم
شیخ گفت راست میگوئی که من درون پرده بودم تو بیرون و بیرونیان درونیان را نه بینند و گفت هر که
قرآن نخواند و بجنازهٔ مسلمانان حاضر نشود و بعیادت بیماران نرود و یتیمان را نپرسد و دعوی این
حدیث کند بدانید که مدعی است یکی شیخ را گفت دل صافی کن تا با تو سخنی گویم شیخ گفت سی سال
ست تا از حق تعالی دل صافی میخواهم هنوز نیافته ام بیک ساعت از برای تو دل صافی از
کجا آورم و گفت خلق می پندارند که راه بخدای تعالی روشن تر از آفتاب است و من چندین سال است
تا میخواهم از و که مقدار سر سوزنی از این راه بر من گشاده شود نمی شود نقل است که اگر روزی
بلائی بدو نرسیدی گفتی الهی نان فرستادی نانخورش فرست روزی ابوموسی از شیخ پرسید که
بامداد تو چونست گفت مرا نه بامداد است و نه شبانگاه و گفت بسینهٔ ما آواز دادند که ای بایزید
خزینهٔ ما از طاعت مقبول و خدمت پسندیده است اگر ما را خواهی چیزی آر که ما را نبود گفتم خداوندا آن چه بود
که ترا نبود گفت بیچارگی و عجز و نیاز و خواری و شکستگی و گفت بصحرا شدم باران عشق باریده بود و زمین تر شده

چنانکه پاے ببرف فرو شود من تا بحلق بعشق فرو شدم و گفت از نماز جز استادگی تن ندیدم و از روزه جز
گرسنگی شکم آنچه مراست از فضل اوست نه از فعل من پس گفت بجهد و کسب هیچ حاصل نتوان کرد این حدیث
که مراست بیش از هر دو کونست لیکن بندهٔ نیکبخت آن بود که میرود ناگاه پاے بگنجے فرو رود و توانگر
گردد و گفت هر مریدے که در ارادت آمد ما فروترے بایست آمد و بقدر فهم او سخن باید گفت **نقل ست**
که چون در صفات حق سخن گفتے شادمان و ساکن بودے و چون در ذات او سخن گفتے از جاے برفتے و در جنبش
آمدے و گفتے آمد آمد و بسر آمد شیخ مریدے را دید که میگفت عجب دارم از کسیکه او را داند و طاعتش نکند
شیخ گفت عجب دارم از کسیکه او را داند و طاعتش کند یعنی عجیب بود که بر جاے بماند **نقل ست** که شیخ
گفت اول بار که بحج رفتم خانهٔ دیدم و دوم بار که بخانه رفتم خداوند خانه را دیدم سیوم بار نه خانه دیدم و نه
خداوند خانه یعنی چنان در حق گم شده بودم که هیچ نمیدانم اگر میدیدم حق میدیدم و دلیل برین سخن
آنست که یکے بدر خانه او رفت و آواز داد شیخ گفت کرا میطلبی گفت بایزید را گفت بیچاره بایزید
سی سال ست تا من بایزید را میطلبم و نام و نشان او نمییابم این سخن با ذو النون گفتند گفت خدائے
عزوجل برادرم بایزید را بیامرزاد که جماعتے که در خدائے عزوجل گم شده اند او نیز گم شده است
بایزید را گفتند از مجاهدات خود ما را چیزے بگوے گفت اگر بزرگ تر گویم طاقت ندارید اما
ازان کمتر بگویم روزے نفس را کارے فرمودم حرونی کرد یکسالش آب ندادم گفتم یا نفس تن در
طاعت ده یا از تشنگی جان بده و گفتند چگوئی در کسیکه حجاب او حق ست یعنی تا او میداند که حق ست
حجاب ست او میباید که نماند و دانش او نیز نماند تا کشف حقیقی بود و در استغراق چنان بود که بیست سال
بود تا مریدے داشت یک روز از وجد انگشته بود هر روز که شیخ او را خواندے گفتے اے پسر
استهزا میکنم لیکن نام او آمده است و همه نامها از دل من بپریده است نام تو یاد میگیرم و باز فراموش
میکنم و از وے پرسیدند که این درجه بچه یافتی و بدین مقام بچه رسیدی گفت شبے در کوهی از بسطام
بیرون آمدم ماهتاب میتافت و جهان آرامیده حضرتے دیدم که هژده هزار عالم در جنب آنحضرت
ذره مینمود سوزے در من افتاد و حالتے عظیم بر من غالب شد گفتم خداوندا درگاهے بدین عظیمی
و چنین خالی و کارگاهے بدین شگرفی و چنین پنهان بعد ازان هاتفے آواز داد که درگاه
ازان خالی ست که کس نمی آید ازان ست که ما نمیخواهیم که هر ناشسته روئے
شایستهٔ این درگاه نیست نیت کردم که خلایق را بجملگی بخواهم باز در خاطرم
آمد که مقام شفاعت محمد است علیه الصلوٰة والسلام ادب نگاه داشتم

پس خطابی شنیدم که بدین یک ادب که نگاه داشتی نامت بلند گردانیدیم چنانکه تا قیامت گویند
سلطان العارفین بایزید **نقل ست** که در پیش ابونصر قشیری گفتند که بایزید چنین حکایتی فرموده است
که من دوش خواستم که از کرم ربوبیت درخواهم تا ذیل غفران در جرایم اولین و آخرین پوشد لیکن
شرم داشتم که قدر حاجت بحضرت کرم مزاحمت کنم و شفاعت که مقام صاحب شریعت است در
تصرف خویش آرم ادب نگاه داشتم قشیری گفت جهت ما نال ما نال بدین همت بلند در اوج شرف
پرواز میکند و گفت در همه عمر خویش میبایدم که یک نماز کنم که حضرت او را بشاید و نکردم و شبی
از نماز خفتن تا صبح چهار رکعت نماز میگزاردم هر باری که فارغ شدمی گفتمی باز میباید نزدیک
بود که صبح بدمد و بر نیاوردم و گفتم الهی من جهد کردم تا در خور تو بود اما نبود در خور بایزید ست اکنون
تراست نمازان بسیار ند بایزید را یکی از ایشان گیر و گفت بعد از ریاضات چهل سال شبی حجاب
برداشتند زاری کردم تا راهم دهند خطاب آمد که با کوزه شکسته که تو داری و پوستینی ترا بار نیست
کوزه و پوستین بنهادم ندائی شنیدم که یا بایزید با این مدعیان بگوی که بایزید بعد از چهل سال
مجاهده و ریاضت با کوزه شکسته و پوستینی پاره پاره تا بنینداخت بار نیافت شما با چندین
علایق که بخود باز بسته اید و طریقت را دام و دانه هوای نفس ساخته کلا و حاشا که هرگز بار نیابید **نقل**
ست که یکی گوش بنهاده داشت وقت سحرگاه شیخ را تا چه خواهد کرد یکبار گفت الله و بیفتاد و خون از و
روان گشت گفتند اینچه حالت بود گفت ندا آمد که تو کیستی که حدیث ما کنی **نقل ست** که شبی بر سر
انگشتان پای ایستاد از نماز خفتن تا سحرگاه خادم آن حال مشاهده میکرد و خون از چشم شیخ بر خاک
میریخت در تعجب ماند بامداد از شیخ پرسید که آن چه حال بود ما را از آن نصیبی کن شیخ گفت اول قدم
که رفتم بعرش رسیدم عرش را دیدم چون گرگ لب آلوده و شکم تهی گفتم ای عرش ترا نشان میدهند که
الرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى بیا تا چه داری گفت عرش جای این حدیث ست که ما را نیز بدل تو نشان
میدهند که انا عند المنکسرة قلوبهم اگر آسمانیان اند از زمینیان میجویند و اگر زمینیان اند از آسمانیان میجویند
و اگر پیر ست از جوان میطلبد و اگر جوان ست از پیر میطلبد و اگر زاهد ست از خراباتی میجوید و اگر خراباتی ست از
از زاهد میطلبد و گفت چون بمقام قرب رسیدم گفتند بخواه گفتم مرا خواست نیست هم تو از برای من بخواه
گفتند تا وجود بایزید ذره در میان ست این خواست محال ست دع نفسک وتعال گفتم بی صله باز نتوانم
گذشت گستاخی خواهم کرد گفتند بگوی گفتم بر همه خلایق رحمت کن گفتند باز نگر باز نگریستم هیچ آفریده را
ندیدم الا که او را شفیعی بود و حق را بر ایشان بسی نیکخواه تر از خود دیدم پس خاموش شدم بعد از آن

گفتم بر ابلیس رحمت کن گفتند گستاخی کردی خاموش که او از آتش ست آتشی را آتشے باید تو جهد آن کن که خود را بدان نیاری که سزائے آتش شوی که طاقت نیاری وگفت حق تعالے او را دو هزار مقام در پیش من حاضر کرد و در هر مقامے مملکتے بر من عرضه کرد من قبول نکردم آخر مرا گفت اے ابایزید چه میخواهی گفتم آنکه هیچ نخواهم وگفتند چون کسے از وے دعائے درخواستے گفتے خداوندا خلق تواند و تو خالق ایشان من در میانه کیستم که میان تو و میان خلق تو واسطه باشم بازبا خود گفتے او دانائے اسرارست مرا با این فضولی چکار یکے پیش شیخ آمد وگفت مرا چیزے آموز که سبب رستگاری من بود گفت دو حرف یادگیر و از علم چندانت بس که دانی که حق تعالی بر تو مطلع ست و هر چه میکنی مے بیند و بدانکه خداوند از عمل تو بے نیاز ست و یک روز شیخ میرفت جوانے قدم بر قدم شیخ نهاد و میگفت که قدم بر قدم شیخ چنین نهند پوستینے در بر شیخ بود گفت یا شیخ پارهٔ ازین پوستین بمن ده تا برکات تو بمن رسد شیخ گفت اگر پوست بایزید در خود کشی سودے ندارد تا عمل بایزید نکنی و یک روز شوریدهٔ را دید که میگفت الٰهی من مگر شیخ از سر غیرت و غلیان وجد گفت نیکو سرّے داری که در تو نگرد وگفت اے شیخ آن نظر از برائے آن میخواهم تا سر و رویم نیکو گردد شیخ را عظیم خوش آمد گفت راست گفتی **نقل ست** که شیخ یک روز سخن حقیقت میگفت و آب دهن خویش مے مکید و میگفت هم شرابم و هم شراب خوار و هم ساقی **نقل ست** که گفت هفتاد زنار از میان بگشادم یکے بماند هر چند جهد کردم کشاده نمیشد زاری کردم وگفتم الٰهی قوت ده تا این نیز بگشایم آواز آمد که همه زنارها گشادی این یکے کشادن کار تو نیست وگفت همه وستها ور خیگ بگرفتم آخر تا بدست بلا نگرفتم نگشادند و همه قدمها راه او برفتم تا بقدم دل نرفتم بمنزل عزت نرسیدم وگفت سی سال بود تا من میگفتم چنین کن و چنین ده چون بقدم اول معرفت رسیدم گفتم الٰهی تو مرا باش و هر چه خواهی کن وگفت یکبار بدرگاه او مناجات کردم وگفتم کیف الوصول الیک ندائے شنیدم که یا بایزید طلق نفسک ثلثا ثم قل الله نخست تن را سه طلاق ده وانگاه حدیث ما کن وگفت اگر حق تعالے از من حساب هفتاد ساله خواهد من از وے حساب هفتاد هزار ساله خواهم از بهر آنکه هفتاد هزار سال ست تا الست بربکم گفته است و جمله را در شور آورده از بلی گفتن جمله شورها که در زمین و آسمان ست از شوق الست ست بعد از ان خطاب آمد که جواب بشنو روز شمار هفت اندامت را ذره ذره بکنیم و بهر ذره دیدارے دهیم گوئیم اینک حساب هفتاد هزار ساله و حاصل و باقی در کنارت نهیم وگفت اگر هشت بهشت را در کلبهٔ ما گشایند و ولایت هر دو سرا یه اقطاع ما دهند هنوز بدان یک آه که در سحرگه بر یاد شوق او از جان ما برآید ندهیم بلکه یک نفس

که با وے رود او بر آریم با ملک ہژدہ ہزار عالم برابر نکنیم و گفت اگر فردا در بہشت دیدار ننماید چندان نوحہ وزاری کنم کہ اہل ہفت دوزخ از گریہ و نالہ من عذاب خود فراموش کنند و گفت کسانیکہ پیش از ما بودند ہر کسے بچیزے فرود آمدند ما بہیچ فرود نیامدیم ویکبارگی خود را فدائے او کردیم وخود را از برائے خود نخواہیم کہ اگر یک ذرہ از صفت ما بصحرا آید ہفت آسمان و ہفت زمین در ہم افتد و گفت او خواست کہ ما را ببیند ما نخواستیم کہ او را ببینیم یعنی بندہ را خواست نبود و گفت چہل سال روئے بخلق آوردم و ایشان را بحق خواندم کس اجابت نکرد روے از ایشان بگردانیدم و بحضرت رفتم ہمہ را پیش از خود آنجا دیدم یعنی عنایت حق در حق خلق پیش از عنایت خود دیدم آنچہ میخواستم حق تعالٰے بیک عنایت آن ہمہ را پیش از من بخود رسانید و گفت از بایزید بیرون آمدم چون مار از پوست نگاہ کردم عاشق و معشوق را یکے دیدم کہ در عالم توحید ہمہ یکے توان دید و گفت ندا کردند از من در من کہ اے تو من یعنی بمقام الفنا فی اللہ رسیدم و گفت چند ہزار مقامات از پس کردم چون نگاہ کردم خود را در مقام حزب اللہ دیدم یعنی بحق اللہ کہ آن کنہ است راہ نیست و گفت حق تعالٰے سی سال آئینہ من بود اکنون من آئینہ خودم یعنی آنچہ من بودم نماندم کہ من و حق شرک بود چون نماندم حق تعالٰے آئینۂ خویش ست اینک میگویم کہ اکنون آئینۂ خویشم حقیقت کہ بزبان من سخن میگوید و من درمیانہ ناپدید و گفت سالہا برین درگاہ مجاور بودم بعاقبت جز ہیبت و حیرت نصیب من نیامد و گفت بدرگاہ عزت شدم ہیچ زحمت نبود اہل دنیا بدنیا مشغول بودند و محجوب و اہل آخرت بآخرت و اہل دعوے بدعوے و ارباب طریقت و تصوف قومے باکل و شرب و قومے بسماع و رقص و آنہا کہ متقدمان راہ بودند و پیشروان سپاہ در بادیۂ حیرت گم شدہ بودند و در دریائے حیرت غرق گشتہ و گفت مدتے خانہ را طواف میکردم چون بحق رسیدم خانہ را دیدم کہ گرد من طواف میکرد و گفت شبے دل خویش میطلبیدم نیافتم سحرگاہ ندائے شنیدم کہ اے بایزید بجز از ما چیزے دیگر میطلبی ترا با دل چہ کار است و گفت مرد نہ آنست کہ از پس چیزے رود مرد آنست کہ ہر جاے کہ باشد ہر چہ خواہد پیش او آید و با ہر کہ سخن گوید از وے جواب شنود و گفت حق تعالٰے مرا بجائے رسانید کہ خلایق بجملگی در میان دو انگشت خود دیدم و گفت مرید را حلاوت طاعت دہند بدان چون شاد شود شادی او حجاب قربت او گردد و گفت کمترین درجہ عارف آنست کہ صفات حق در وے بود و گفت اگر بدل خلایق مرا با آتش بسوزانند و من صبر کنم از انجا کہ دعوے منست محبت او را ہنوز ہیچ نکردہ باشم و اگر گناہ من و ہمہ خلایق بیامرزد از انجا کہ صفت رحمت و رافت اوست ہنوز بس کارے نباشد و گفت تو بہ از معصیت یکیست و از طاعت ہزار یعنی عجب در طاعت بدتر از گناہ و گفت کمال درجۂ عارف سوزش او بود در محبت و گفت علم ازل دعوی کردن از کسے درست آید

که اول برخود نور ذات نماید و گفت دنیا را دشمن گرفتم و نزد خالق رفتم و خدا را بر مخلوقات اختیار کردم تا
چندان محبت حق بر دل من مستولی گشت که وجود خود را دشمن گرفتم و چون زحمات از میان برداشتم انس
بیقای لطف حق داشتم و گفت خدایتعالی را بندگانند که اگر بهشت با همه زینت بر ایشان عرضه کنند ایشان
از بهشت همان فریاد کنند که دوزخیان از دوزخ و گفت عابد بحقیقت و عامل بصدق آن باشد که به تیغ
جهد سر همه مرادات بردارد و همه شهوات و تمنای او در محبت حق ناچیز شود آن دوست دارد که حق
خواهد و آن آرزو کند که حق شاهد او بود و گفتند نه خدایتعالی برضای خویش بندگان را بهشت میبرد گفت بلی
گفت چون رضای خود بکسی دهد آنکس بهشت را چه کند و گفت یکذره حلاوت معرفت او در دلی
بهتر از صد هزار قصر در فردوس اعلی و گفت یگانگی او بسیار مرد را عاجز کند و بسیار عاجز را بمردی رساند
و گفت اگر فانی آید بسر قاعده فنا را اول باز رود تا بدین حدیث رسید و اکثر این صلاح و زهد باوی ست
که بر شما میبندد گفت خدای تعالی را ثواب بهشت ست و بهشت وبال ایشان و گفت گناه شما را
چنان زیان ندارد که بیحرمتی کردن و خوار داشتن برادر مسلمان و گفت دنیا مر اهل دنیا را غرور در غرور
و آخرت مر اهل آخرت را سرور اندر سرورست و دوستی حق اهل معرفت را پاس انفاس ست و گفت
چون عارف خاموش شود مرادش آن بود که با حق سخن گوید و چون چشم برهم نهد مقصودش
آن بود که چون باز کند در حق نگرد و چون سر بر زانو نهد طلب آن کند که سر بر ندارد تا اسرافیل در
صور دمد از بسیاری امید که بحق دارد و گفت سوار دل باش و پیاده تن و گفت علامت شناخت
حق گریختن از خلق باشد و خاموش گشتن در معرفت او و گفت هر که بحق مبتلا گشت مملکت از وی هیچ
ندارد و او خود بهر دو سرای سر فرو نیارد و گفت عشق او در آمد و هر چه مادون او بود برداشت و از مادون
اثر نگذاشت تا یگانه ماند چنانکه یگانه است و گفت کمال عارف سوختن او باشد در دوستی حق و
گفت فردا اهل بهشت بزیارت روند چون باز گردند صورتها بر ایشان عرضه کنند و هر که صورتی
اختیار کند او را بزیارت راه ندهند و گفت بنده را هیچ به از آن نبود که بی هیچ بود نه زهد و نه علم
و نه عمل چون بی همه باشد با همه باشد و گفت این قصه را الم باید که از قلم هیچ نیاید و گفت عارف
از معرفت چندان بگوید در کوی او چندان بپوید که معارف نماند و عارف برسد پس معارف از عارف
نیابت دارد و عارف بمعرفت نرسد تا از معارف یاد نیارد و گفت طلب علم
و اخبار از کسی لایق ست که از علوم بمعلوم شود و از خبر بمخبر اما هر که از برای
مباهات علمی خواند و بدان رتبت و زینت خود طلب کند تا مخلوقی او را

پذیرد و هر روز دورتر باشد و ازو مهجورتر گردد و گفت دنیا چه قدر دارد که کسے گذاشتن او را کارے پندارد
و گفت محال باشد که کسے حق شناسد و دوستش ندارد و معرفت بے محبت قدرے ندارد و گفت از جویهاے
آب روان آواز مے شنوی که چگونه مے آید چون بدریا رسد ساکن گردد و از آمدن و بیرون شدن او دریا
را زیادت و نقصان نبود و گفت اوراد بندگان اند که اگر ساعتے در دنیا ازو محجوب مانند او را نپرستند و طاعتش
ندانند یعنی چون محجوب مانند نابود گردند و نابود عبادت چون کند و گفت هر که خدا را داند زبان بسخنے
دیگر بجز یاد حق نتواند کشادن و گفت کمترین چیزے که عارف را واجب آید آنست که از مال و ملک تبرا کند و
حق این است که اگر هر دو جهان در سر دوستی او کنی هنوز اندک باشد و گفت ثواب عارفان از حق حق
باشد و گفت عارفان در عیان مکان جویند و در عین اثر نگویند اگر از عرش تا ثرے صد هزار آدم
باشد یا ذریات بسیار و اتباع و نسل بیشمار و صد هزار فرشته مقرب چون جبرئیل و میکائیل علیهما السلام
قدم از عدم در زاویهٔ دل عارف نهند در جنب وجود معرفت حق ایشان را موجود نه پندارد و از در
آمدن و بیرون شدن ایشان خبر ندارد و اگر بخلاف این بود مدعی نه عارف و گفت عارف را
معروف ببیند و عالم با عارف ننشیند عالم گوید من حکیم عارف گوید او چکند و گفت بهشت را
نزد دوستان حق خطرے نباشد و با اینهمه که اهل محبت بمحبت مهجور اند کار آن قوم دارند که اگر خفته اند
و اگر بیدار اند طالب مطلوب اند و از طلبگاری و دوستداری خود فارغ اند مغلوب مشاهدهٔ حق اند که بر
عاشق عشق خود دیدن تاوان است و در مقابلهٔ مطلوب بطلبگاری خود نگریستن در راه محبت طغیان
است و گفت حق بر دل اولیاے خود مطلع گشت بعضے از دلها چنان دید که بار معرفت او نتوانست
کشید بعبادتش مشغول گردانید و گفت بارگاه حق بجز بازگیران حق بر ندارند که تذلل کرده مجاهده باشند
و ریاضت یافتهٔ مشاهده و گفت کاشکے خلق بشناخت خود توانستے رسید که معرفت ایشان را در
شناخت خود تمام بودے و گفت جهد کن تا یکدم بدست آوری که آن دم در زمین و آسمان جز حق را نه بینی یعنی
تا بدان دم همه عمر تو بگذشتے و گفت آنکه حق او را دوست دارد آنست که سه خصلت بدو دهد سخاوتے
چون سخاوت دریا و شفقتے چون شفقت آفتاب و تواضعے چون تواضع زمین و گفت حاجیان بقالب
گرد خانه طواف کنند و بقا خواهند و اهل محبت بقلوب گرد عرش طواف کنند و لقا خواهند و گفت
در علم علمے است که علما ندانند و در زهد زهدیست که زاهدان نشناسند و گفت هر کرا حق برگزید فرعونے را برو گمارد
تا او را میرنجاند و گفت این همه گفتگوے و بانگ و حرکت و آرزو بیرون پرده است درون پرده
خاموشی و سکون و آرام و هیبت است و گفت این دلیری چندانست که خواجه غائبست از حضرت حق و

عاشق خود ستا چون حضور حاصل آمد چه جای گفت وگوی ست و گفت صحبت نیکان به از کار نیک
و صحبت بدان بدتر از کار بد و گفت همه کارها در مجاهده باید کرد آنگاه فضل خدای عزوجل و بدین نه فعل خویش و گفت
هرکه خدای عزوجل را شناخت او را بسوال حاجت نیست و نبود و هرکه نشناخت سخن عارف درنیابد و گفت
عارف آنست که هیچ مشربی او را تیره نگرداند و هر کدورت که بدو رسد صافی گردد و گفت آتش عذاب
بر آن کس ست که خدای را نداند اما خداشناسان بر آتش عذاب باشند و گفت هر روز هزار کس درین راه
آیند که شبانگاه از ایمان برآیند و هیچ بدست ندارند و گفت هرچه هست در دو قدم حاصل آید یک
قدم بر نصیبهای خود نهد و یکی بر فرمانهای حق آن یک قدم بردارد و این دیگر بجای آرد و گفت هرکه
ترک هوا کرد بحق رسید و گفت هرکه نزدیک حق بود همه چیز و همه حال او را بود زیرا که حق تعالی همه جای
هست و حق را همه چیز هست و گفت هرکه بحق عارف ست جاهل ست و هرکه جاهل بحق ست عارف
ست و گفت عارف طیارست و زاهد سیارست و گفت هرکه خدای را شناخت عذابی گردد بر آتش و
هرکه خدای را نداند آتش بر وی عذاب گردد و گفت هرکه خدای را شناخت بهشت او را ثوابی گردد و بهشت
بر وی وبال شود و گفت عارف به هیچ چیز شاد نشود جز بوصال و گفت نفاق عارفان فاضلتر از اخلاق مریدان
و گفت آنچه روایت میکنند که ابراهیم و موسی و عیسی صلوات الله علیهم گفتند که خدایا ما را از امت محمد گردان
گمان نبری که از روی تصالح این امتی ریاست جوی کردند کلّا و حاشا بلکه ایشان درین امت مردانی
دیدند که اقدام ایشان تحت ثری بود و سرهای ایشان از اعلی علیین برگذشته و ایشان در میان
گم شده و گفت خطا اول در تفاوت درجات از چهار نام است و قیام هر فرقه از انسان بنامی ست
از نامهای خدای عزوجل و آن قول خدای تعالی ست که هُوَ الْاَوَّلُ وَ الْاٰخِرُ وَ الظَّاهِرُ وَ الْبَاطِنُ هرکرا
خط اول ست او ازین نامها زیادت تر بود و بظاهر عجائب قدرت نگران تر بود و بدانچه رود از اسرار
و انوار و هرکرا خط او ازین نامها اول بود شغل او بدان بود که در سبقت رفته است و هرکرا خط او ازین نامها آخر
بود شغل او بمستقبل بسته بود تا آنچه خواهد بود و هر کسی را ازین کشف بر قدر طاقت او بود و گفت اگر همه دولتها
که خلایق را بود در حواله شما افتد در حواله مشوید و اگر همه بیدولتها در راه شما افتد نا امید نگردید که کار
خدای تعالی کن فیکون ست و هرکه بخود غره نگردد عبادت خویش خالص بیند و از رعنائی گذشت
خود حسابی برتواند گرفت و نفس خود را اخبث النفوس بیند او در هیچ حساب نیست و گفت هرکه دل
خود مرده گرداند بکثرت شهوات او را در کفن لعنت پیچیده و در زمین ندامت دفن کنید و هرکه نفس خود را
بمیراند باز ایستادن شهوات در کفن رحمت پیچیده و در زمین سلامت دفن کنید و گفت بحق رسید آنکه برسید

مگر بحفظ حرمت و از راه نیستاد آنکه افتاد مگر بترک حرمت و گفت هرگز این حدیث بطلب نتوان یافت
اما طالبان یابند و گفت چون مرید نعره زند و بانگ کند حوضے باشد چون خاموش گردد دریائی بود پر دُر و گفت
چنان نمائے که باشی یا چنان باش که نمائی و گفت هرگز ثواب خدائے عز و جل بفردا افتاد امروز عبادت نکرده است
که ثواب هر نفسے از مجاهدات در حال حاصل است و گفت علم عذر است و معرفت مکر است و مشاهده حجاب پس که
خواهی یافت هر چه بطلبی و گفت قبض دلها در بسط نفوس است و بسط دلها در قبض نفوس است و گفت
نفس صفتے است که هرگز نرود جز بباطل و گفت حیات در علم است و راحت در معرفت و ذوق در ذکر و گفت شوق
دار الملک عاشقان است در آن دار الملک تختے از سیاست فراق نهاده اند و تیغے از هول هجران کشیده و یک
شاخ نرگس وصال بدست هجران داده اند و هر نفسے هزار سر بدان تیغ بردارند و گفت هفت هزار سال
بگذشت و هنوز آن نرگس خصاطریاست که دست هیچ اهل بدو نرسیده است و گفت معرفت آنست
که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخداست و گفت توکل زیستن را بیک روز باز آوردن است
و فردا را پاک برانداختن و گفت ذکر کثیر نه بعدد است لیکن بحضور بے غفلت و گفت محبت
آنست که دنیا و آخرت را دوست نداری و گفت اختلاف علما رحمت است مگر در تجرید توحید
و گفت گرسنگی ابریست که جز باران رحمت نبارد و گفت دورترین خلایق از حق آنست که
اشارت بیش کند و گفت نزدیکترین خلایق را بحق آنست که بار خلق بیش کشد و خوئے خوش دارد
و گفت فراموشی نفس یاد کردن حق است و هر که حق را بحق شناسد زنده گردد و هر که حق را بخود شناسد فانی
گردد و گفت دل عارف چون چراغے بود در قندیلے از آبگینهٔ پاک که شعاع او جمله ملکوت را روشن دارد
او را از تاریکی چه باک و گفت هلاک خلق در دو چیز است یکے خلق را حرمت نا داشتن و یکے حق را
منت نا داشتن و گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه صحبت مولی است و سنت
ترک دنیا و گفت مریدے بسفر میرفت شیخ را گفت مرا وصیتے کن گفت بسه خصلت ترا وصیت
میکنم چون با بدخوئے صحبت داری خوئے بد او را در خوئے نیک خود آر تا عیشت مُهنا و مُهیا بود
و چون کسے با تو انعامے کند اول خدای را شکر کن بعد از آن آنکس را که خدائے دل او را بر تو مهربان کرد و چون بلائے
روئے بتو نهد زود بعجز معترف شو و فریاد خواه که تو صبر توانی کرد و حق باک ندارد و پرسیدند از زهد گفت
زهد را قیمتے نیست زیرا که من سه روز زاهد بودم روز اول در دنیا و روز دوم در آخرت و روز سوم از آنچه غیر خداست
هاتفے آواز داد که اے بایزید تو طاقت ما نداری گفتم مراد من این است گوش من آمد که گفتند یافتی یافتی و گفت کمال رضائے
من آرزو نا جستن است که اگر بنده را جاودانه به علیین برآرد و مرا با سفل جاوید فرو برد من راضی تر باشم از آن بنده پرسیدند

که بنده بدرجهٔ کمال کے رسد گفت چون عیب خود را بشناسد و همت از خلق بردارد و آنگاه حق او را بر قدر
همت و بقدر دوری او از نفس خود بخودش نزدیک گرداند گفتند ما را بزهد و عبادت میفرمائی و تو زیادت
زهد و عبادت نمیکنی شیخ نعرهٔ زد و گفت زهد و عبادت از من شگافته اند پرسیدند که راه بحق چگونه است گفت تو
از راه برخیز و بحق رسیدی گفتند بچه چیز بحق توان رسید گفت بکوری و کری و گنگی گفتند بسیار سخنهائے پیران شنیدیم
و هیچ سخن عظیم‌تر از سخن تو نیست گفت ایشان در بحر صفاء معامله گفتند من از بحر صفاء محبت میگویم ایشان
آمیخته میگویند و من خالص میگویم آمیخته آمیخته را پاک نکند ایشان گفتند تو و ما میگوییم تو و تو یکے وصیت
خواست گفت در آسمان نگر نگاه کرد و گفت میدانی که آنکه آفریده است گفت دانم گفت آنکس که آسمان
آفریده است هر جا که باشی بر تو مطلع ست از وی بر حذر باش یکے گفت این طالبان از سیاحت نے
آسایند گفت آنچه مقصود ست مقیم ست و مسافر مقیم طلبیدن محال بود در سفر گفتند با که صحبت
داریم گفت با آنکه چون بیمار شوی ترا باز پرسد و چون گناهے کنی توبه قبول کند و هر چه حق از تو داند از وی
پوشیده نبود یکے گفت چرا شب نماز نمیکنی گفت مرا فراغت نماز نیست من گرد ملکوت میگردم
و هر کجا افتاده است دست او میگیرم یعنی کار در اندرون بهایم گفتند بزرگترین نشان عارف چیست
گفت آنکه با تو طعام میخورد و از تو میگریزد و از تو میخرد و باز تو میفروشد و دلش بر حظایر قدس پشت
ببالش باز نهاده باشد و گفت عارف آن ست که در خواب جز خدائے عزوجل نه بیند و با کسے جز وے
موافقت نکند و سر خود جز با وے نگشاید پرسیدند از امر معروف و نهی منکر گفت در ولایتے باش که
که آنجا امر معروف و نهی منکر نباشد گفتند مرد کے داند که او بحقیقت معرفت رسیده است گفت آنگاه که
فانی گردد تحت اطلاع حق و باقی شود بر بساط حق بے نفس و بے خلق پس او فانی بود باقی و باقی بود فانی و
مرده بود زنده و زنده بود مرده و محجوب بود مکشوف و مکشوف بود محجوب گفتند سهل بن عبد الله رحمة الله
علیه در معرفت سخن میگوید گفت سهل بر کنار دریا رفته است و در گرداب افتاده گفتند اے شیخ آنکه در
بحر غرق شود حال او چون بود گفت از آنجا که دید از خلق ست تا پردائی هر دو کون بود و بساط گفتگوے
در نوردد و من عرف الله کل لسانه و گفت آنکه کسے را در کنج دل خویش پائے بکنجے فرو شود
آنرا رسوائے آخرت خوانند و در آن کنج گوهرے باید که آنرا محبت گویند هر که آن گوهر یافت او
درویش ست گفتند مرد بخدائے کے رسد گفت اے مسکین هرگز نرسد گفتند بچه یافتی
آنچه یافتی گفت اسباب دنیا را جمع کردم و بزنجیر قناعت دربستم و در منجنیق صدق نهادم و
بدریائے نومیدی انداختم گفتند عمر تو چند ست گفت چهار سال گفتند چگونه گفت هفتاد سال بود تا در حجب

دنیا بوده ام اما چهار سالست تا او را میبینم چنانکه میپرسی و روزگار حجاب از عمر نیست احمد خضرویه شیخ را گفت
بنهایت نمیرسیم شیخ گفت نهایت تو بعزتی دارد و عزت صفت حق ست مخلوق چون بدست تواند آورد
پرسیدند از نماز گفت پیوستن نباشد بعد از گسستن گفتند راه بخدای چگونه است گفت غایب
شدن از راه و پیوستن بالله گفتند چرا مدح گرسنگی میگوئی گفت اگر فرعون گرسنه بودی اَنَا رَبُّکُمُ الاَعلیٰ
نگفتی هرگز متکبر بوی معرفت نشنود گفتند متکبر کیست گفت آنکه در هژده هزار عالم نفسی بیند خبیث
تر از نفس خویش گفتند بر سر آب میروی گفت چوب پاره بر سر آب میرود گفتند در هوا می پری گفت مرغ
در هوا می پرد گفتند در شبی بکعبه میروی گفت جادوی در شبی از هند بدماوند میرود پس گفتند کار
مردان چیست گفت آنکه دل در کس نه بندد و بجز خدای عزوجل گفتند در مجاهدها چون بودی گفت
شانزده سال محراب بودم و خود را چون زنی خالص میدیدم و گفت دنیا را سه طلاق
گفتم و بیگانه را یگانه شدم و پیش حضرت بایستادم و گفتم بار خدایا جز از تو کس ندارم و چون تو دارم
همه دارم چون صدق من بدانست نخست فضل که کرد آن بود که خاشاک نفس را از پیش من برداشت
و گفت حق تعالی امر و نهی فرمود آنها را که فرمان او نگه داشتند خلعت داد و بدان خلعت مشغول
گشتند و من نخواستم از وی بجز وی و گفت چندان یادش کردم که جمله خلقان یادش کردند تا بجائی
که یاد کردم دوستی او مرا سابق بود و گفت هر کسی در دریای عمل غرقه گشتند و من در دریای برّ او
غرقه گشتم یعنی دیگران ریاضت خود دیدند و من عنایت حق دیدم و گفت مردمان علم از مردگان گرفتند
و ما علم از زنده گرفتیم که هرگز نمیرد و گفت همه بحق گویند و من از حق گویم لاجرم گفت هیچ چیز بر من دشوار
تر از متابعت علم نبود یعنی علم تعلم ظاهر و گفت نفس را بخدا خواندم اجابت نکرد پس ترک او کردم
و تنها رفتم بحضرت او و گفت دلم را بآسمان بردند گرد همه ملکوت برگشتم و باز آمدم گفتند چه آوردی
گفتم محبت و رضا که پادشاه این هر دو بودند و گفت چون حق را بعلم خویش دانستم گفتم اگر همه کفایتهای
او ترا بس نیست بکفایت او ترا بس نیست بکفایت هیچکس ترا بسنده نبود تا جوارح را بخدمت آوردم هرگاه کاهلی کردمی بدیگر اندام
مشغول شدمی تا بایزید شد و گفت خواستم که سخت ترین عقوبتی بر تن خود بدانم که چیست هیچ
بتر از غفلت ندیدم و آتش دوزخ با مرد آن نکند که یک ذره غفلت کند و
گفت سالهاست تا نماز میکنم و اعتقادم در نفس خود بهر نماز آن بوده است
که گبرم و زنار بخواهم برید و گفت کار زنان از کار ما بهترست که ایشان در ماهی
غسلی کنند از ناپاکی و ما در همه عمر خود غسلی نکردیم از پاکی و گفت اگر در همه عمر از

بایزید این کلمه درست آید از هیچ باک ندارد و گفت اگر فردا در عرصات گویند چرا نکردی دوست تر از آن
بوده ام که گویند چرا کردی یعنی هرچه کنم در وی منی بود و منی شرک است و شرک بدترین گناه است مگر طاعتی که
بر من رود که من در میان نباشم و گفت خدای تعالی بر اسرار خلایق مطلع است بهر سو که نگرد خالی از محبت خود بیند
مگر سر بایزید که از خود پر بیند و گفت ای بسا کس که بما نزدیک است از ما دور است و بسا کس که از ما دور است
و بما نزدیک است و گفت در خواب دیدم که زیادت میخواستم از حق تعالی پس از توحید چون بیدار شدم گفتم یا رب
زیادت نمیخواهم بعد از توحید و گفت حق جل و علا را دیدم مرا گفت یا بایزید چه میخواهی گفتم آن میخواهم که تو
میخواهی فرمود که من ترا ام چنانکه تو مرائی و گفت حق تعالی را بخواب دیدم و پرسیدم که راه بتو چون است گفت
ترک خود گوی و بمن رسیدی و گفت خلق پندارند که من چون ایشان یکی ام اگر صفت من در عالم
غیب بینند هلاک شوند و گفت مثل من چون مثل دریاست که آن را نه عمق پدیده است و نه اول و نه
آخر پیدا است یکی از و سوال کرد که عرش چیست گفت منم گفت کرسی چیست گفت منم گفت
لوح و قلم چیست گفت منم گفتند خدای عز و جل را بندگانند بدل ابراهیم و موسی و محمد علیه الصلوة والسلام
گفت آن همه منم گفتند میگویند که خدای عز و جل بندگانند بدل جبرئیل و میکائیل
و اسرافیل و عزرائیل علیه السلام گفت آن همه منم مرد خاموش شد بایزید گفت بلی هر که در حق
محو شود بحقیقت همه هرچه هست حق است اگر آنکس نبود حق همه خود را بیند عجب نبود والسلام ۞

معراج شیخ بایزید بسطامی رحمة الله علیه

شیخ گفت بچشم یقین در حق نگریستم بعد از آنکه مرا از همه موجودات بدرجه استغنا رسانید و بنور خود منور گردانید
و عجائب و اسرار بر من آشکارا کرد و عظمت و هویت خویش بر من پیدا آورد و من از حق در خود نگریستم
و در صفات خویش تأمل کردم نور من در جنب نور حق ظلمت بود و عظمت من در جنب عظمت حق عین
حقارت گشت و عزت من در جنب عزت حق ناپدید گشت آنجا که همه صفا بود اینجا همه کدورت باز
چون نگاه کردم نور خود در نور او دیدم و عزت خود در عزت و عظمت او دانستم هرچه کردم بقدرت او توانستم
کرد نور او در قالبم تافت بچشم انصاف و حقیقت نظر کردم همه پرستش از حق بود نه از من و من پنداشته
بودم که منش می پرستم گفتم بار خدایا این چیست گفت آن همه منم و نه غیر من یعنی مباشر افعال
توئی لیکن مقدر و میسر تو منم تا توفیق من ترا روی ننماید از تو طاعت چیزی نیاید پس دیده
من از واسطه دیدن و از من و بدن بردوخت و نگرش به اصل کار هویت خویش در آموخت و مرا

از بود خود ناچیز کرد و ببقای خویش باقی گردانید و عزیز کرد و خودی خود بی زحمت وجود من بمن نمود لاجرم
حق مرا بحقیقت بنمود و از حق بحق نگاه کردم و حق را بحقیقت بدیدم و آنجا مقام کردم و بیارامیدم و گوش کوشش
بیاگندم و زبان زبان در کام نامرادی کشیدم و علمی که کسبی بود بگذاشتم و زحمت نفس اماره از میان برداشتم
بی آلت مدتی قرار گرفتم و فضول از راه وصول بدست توفیق برفتم حق را بر من بخشایش آمد و مرا علم ازلی
داد و زبان از لطف خود در کام من نهاد و چشم از نور خود بیافرید همه موجودات را بحق بدیدم چون بزبان
لطف با حق مناجات کردم از علم حق علمی بدست آوردم و بنور او بدو نگرستم گفت ای بایزید بی همه و با
همه و بی آلت و با آلت گفتم بار خدایا بدین مغرور نشوم و ببود خود از تو مستغنی نگردم تو بی من مرا باشی به
از انکه با من و اگر مذمت کنی تو از عیب و نقصان منزهی مرا گفت از که آموختی گفتم سائل به داند
از مسئول که هم مراد است و هم مرید و هم مجاب ست و هم مجیب چون صفا سر من بدید پس دل من
ندای رضای حق شنید رقم خوشنودی بر من کشید و مرا منور گردانید و از ظلمت نفس و از کدورت
بشریت درگذرانید بدانستم که بدو زنده ام و از فضل او بساط شادی در دل افگنده ام گفت هرچه
خواهی بخواه گفتم ترا خواهم که از فضل فاضلتری و از کرم بزرگتری و از تو بتو قانع گشتم چون تو مرا باشی
منشور فضل و کرم درنوشتم از خودم باز مدار و آنچه مادون تست در پیش من میار
زمانی مرا جواب نداد پس تاج کرامت بر فرق من نهاد پس مرا گفت حق میگوئی و حق میجوئی از آنچه
حق دیدی و حق شنیدی گفتم اگر دیدم بتو دیدم و اگر شنیدم بتو شنیدم نخست تو شنیدی باز
من بر وی ثناها گفتم لاجرم از کبریا مرا پر داد تا در میادین عز او می پریدم و عجائب صنع او میدیدم چون ضعف
من بدانست و نیاز من بشناخت مرا بقوت خود قوی گردانید و بزینت خود بیاراست و تاج کرامت
بر سر من نهاد و در سرای توحید بر من کشاد چون مطلع شد که صفات من در صفات او برسید از
حضرت خود مرا نام نهاد و بخودی خود مرا تشریف داد و یکتائی پدید آمد و دوئی برخاست
و گفت رضای تو آنست که رضای ماست سخن تو آلایش نپذیرد و منی تو
کس بر تو نگیرد پس مرا زخم غیرت بچشانید و بازم زنده گردانید از کوره امتحان
خالص تر بیرون آمدم تا گفت لمن الملک گفتم ترا گفت لمن الحکم گفتم ترا
گفت لمن الاختیار گفتم ترا چون سخن همان بود که در بدایت شنوده خواست
که مرا باز نماید که اگر سبق رحمت من نبودی خلق هرگز نیاسودی و اگر
محبت نبودی قدرت دمار از روزگار همه بر آوردی بنظر قهاری بواسطه

جبّاری بمن نارسیت نیز از من اثر ندید چون درستی خود را بهمه داد و بهاد را اندر خستم و با آتش
غیرت تن را بهمه بوتها بگداختم و اسپ طلب در فضا بتافتم باز نیاز صیدی ندیدم و روشن
تر از خاموشی چراغی نگزیدم و سخنی بهتر ازین سخن نشنیدم ساکن سرائے ملاوت شدم و صدرهٔ صابری
درپوشیدم تا کار بجائے رسید که ظاهر و باطن سرائے بشریت خالی دید فرجهٔ از فرج در سینهٔ ظلمانی
کشاد و مرا از تجرید و توحید زبانی داد لاجرم اکنون زبانم از لطف صمدیت و دلم از نور ربانیت
و چشم از صنع یزدانی ست بمدد او میگویم و بقوت او میگیرم چون بدو زنده ام هرگز نمیرم چون بدین
مقام رسیدم اشارت من ازلی ست و عبادت من ابدی ست زبان من زبان توحید ست روان من
روان تجرید ست نه از خود میگویم تا محدث باشم یا نه خود میگویم که مذکر باشم زبان را او میگرداند آنچه او
خواهد و من در میان ترجمانی ام گوینده بحقیقت او ست نه منم اکنون چون مرا بزرگ گردانید مرا گفت
که خلق میخواهند که ترا ببینند گفتم من نخواهم که ایشان را ببینم اگر دوست داری که مرا پیش خلق بیرون آری
من ترا خلاف نکنم مرا بوحدانیت خود بیارائے تا خلق چون مرا ببینند و صنع تو نگرند صانع را دیده باشند
من در میان نباشم این مراد من داد و تاج کرامت بر سر من نهاد و از مقام بشریتم درگذرانید پس
گفت پیش خلق من آئے یک قدم از حضرت بیرون نهادم بقدم دوم از پاے درافتادم ندائے شنیدم
که دوست مرا باز آرید که او بے من نتواند بود و جز من راہے نداند و گفت چون بوحدانیت رسیدم آن
اول لحظه بود که بتوحید نگریستم سالها در آن وادی بقدم افهام دویدم تا مرغی گشتم چشم او از یگانگی پرواز
همیشگی در هوائے چگونگی مے پریدم چون از مخلوقات غائب گشتم گفتم بخالق رسیدم پس سر از وادی
ربوبیت برآوردم کاسهٔ بیاشامیدم که هرگز تا ابد از تشنگی ذکر او سیراب نشدم پس سی
هزار سال بسر آمد بایزید را دیدم و من هرچه دیدم همه من بودم پس چهار هزار وادی قطع کردم بنهایت
درجهٔ اولیاء رسیدم چون نگاه کردم خود را در نهایت درجهٔ انبیاء علیهم السلام دیدم پس چندان
در آن بے نهایتی برفتم که گفتم بالاے این درجه هرگز کسے نرسیده است و برتر ازین مقام
نیست چون نیک نگاه کردم سر خود بر کف پاے یک نبی دیدم پس معلوم شد که نهایت حال اولیا
بدایت حال انبیاست نهایت انبیاء را غایت نیست پس روح من بر همه ملکوت بگذشت و بهشت
و دوزخ بدو نمودند بهیچ التفات ننمود و هرچه در پیش او آمد طاقت او نداشت
و بجان هیچ پیغمبر نرسید الا که سلام کرد چون بجان مصطفی علیه الصلوة
والسلام رسید آنجا چون صد هزار سال دریائے آتشی دید بے نهایت

و هزار حجاب از نور که اگر با ول دریا قدمے نہادمے بسوختمے و خود را باد بر دادمے تا لاجرم از ہیبت و دہشت چنان مدہوش گشتم کہ ہیچ نماندم و ہر چند خواستم تا طناب خیمۂ محمد رسول اللہ ؐ توانم دید زہرۂ نداشتم به محمد ؐ رسیدن با آنکه بحق رسیدم یعنی ہر کسے بقدر خود بخدا یتعالے تواند رسید کہ حق با ہمہ ہست اما محمد علیہ الصلوٰة والسلام در پیش آن در صدر خاص ست لاجرم تا وادی لا الہ الا اللہ قطع نکنی بوادی محمد رسول اللہ نرسی و در حقیقت ہر دو وادی یکے ست چنانکہ این معنی پیش ازین گفتم کہ مرید ابوتراب حق را میدید و طاقت دیدار بایزید نداشت پس بایزید گفت الٰہی ہر چہ دیدم ہمہ من بودم با منی من مرا تو را نہ ست و از خودی خود مرا گذر نیست مرا چہ باید کرد فرمان آمد کہ خلاص تو از توئی تو در متابعت دوست ماست محمد علیہ الصلوٰة والسلام دیدہ را بخاک قدم او اکتحال کن و بر متابعت او مداومت نما تعجب از قومے دارم کہ کسے را چندین تعظیم نبوت بود آنگاہ سخنے گویند بخلاف این و معنی این ندانند چنانکہ بایزید را گفتند فردا قیامت خلایق در تحت لوائے محمد علیہ الصلوٰة والسلام باشند گفت بخدا یتعالے کہ لوائے من از لوائے محمد علیہ الصلوٰة والسلام زیادت ست کہ خلایق و پیغمبران در تحت لوائے من باشند چون منی را نہ در آسمان مثل یابند و نہ در زمین صفت دانند صفات من در غیب غایب ست چون کسے چنین بود چگونہ این کس بود بلکہ این کس را زبان حق بود و گویندہ نیز حق بود و گفت آن نطق او نی ینطق و بی یسمع و بی یبصر تا لاجرم حق بر زبان بایزید سخن گوید و آن بود کہ لوائی اعظم من لوائے محمد علیہ السلام بلکہ لوائے حق از لوائے محمد ؐ عظیم تر بود و چون روا داری کہ انّی انا اللہ از درختے پدید آید روا داری کہ لوائی اعظم من لواء محمد ؐ و سبحانی ما اعظم شانی از درخت نہاد بایزید پدید آید والسلام

مناجات شیخ بایزید رحمتہ اللہ علیہ

گفت بار خدایا تا کے میان من و تو منی و توئی بود منی من از میان بردار تا منی من بتو باشد تا من ہیچ باشم الٰہی تا با توام بیشتر از ہمہ ام و تا با خودم کمتر از ہمہ ام الٰہی مرا فقر و فاقہ بتو رسانید و لطف تو آن زایل گردانید خدایا مرا زاہدی نمیباید و قرائی نمیشاید و عالمی نمیباید اگر مرا از اہل خیر خواہی گردانید اہل شمۂ از اسرار خود گردان و بدرجۂ دوستان خود برسان و گفت تا زنبور سیم الٰہی چہ نیکوست الہام تو بر خطرات دلہا و چہ شیرین ست روش افہام تو در راہ غیبہا و چہ عظیم ست حالتے کہ خلق کشف آن نتوانند کرد و زبان وصف آن نداند و عمر بسر آید و این قصہ بسر نیاید و گفت عجیب نیست از آنکہ مر ترا دوست دارم و من بندہ ضعیف عاجز و محتاج

عجب آنکه تو مرا دوست داری و تو خداوندی و قادر و پادشاه و مستغنی و گفت الهی اکنون که می ترسم و بتو
چنین شادم چگونه شادمان نگردم اگر ایمن گردم و گفت بایزید هفتاد بار بحضرت عزت قرب یافت هر گاه
که باز آمدی زناری بربستی و باز ببریدی و چون عمرش باخر آمد در محراب شد و زنار بربست و پوستین
بازگونه در پوشیده و کلاه بازگونه بر سر نهاده و گفت الهی ریاضت همه عمر نمی فروشم و نماز شب همه شب نمیکنم
و روزه همه عمر نمیگیرم و ختمهای قرآن نمی شمارم از اوقات مناجات و قربت باز نمیگویم و تو میدانی که
هیچ باز نمی نگرم و اینکه بزبان شرح میدهم نه از تفاخر و اعتماد ست بر آن بلکه شرح میدهم که از هر چه کرده ام
ننگ میدارم و این خلعتم تو دادی که خود را چنین می بینم و این همه هیچ ست همان انگار که هست ترکمانی ام
هفتاد ساله موی در گبری سفید کرده از بیابان اکنون می آیم و تنگری تنگری میگویم الله الله اکنون
می آموزم زنار اکنون میبرم قدم در دایرهٔ اسلام اکنون می نهم زبان در شهادت اکنون میگردانم
کار تو بعلت نیست قبول تو بطاعت نه و رد تو بمعصیت نه من هر چه کردم هبا انگاشتم تو نیز هر چه
دیدی از من که پسند حضرت تو نبود خط عفو در وی کش و گرد معصیت از من فرو شوی که من گرد
پندار طاعت فرو شستم **نقل ست** که در ابتدا الله الله بسیار میگفت و در حال نزع همان الله
میگفت پس گفت یا رب ترا هرگز یاد نکردم مگر بغفلت و اکنون که جان میرود از طاعت تو غافلم
ندانم تا حضور کی خواهد بود پس در ذکر و حضور جان بداد آن شب که او وفات رسید ابوموسی غایب
بود گفت بخواب دیدم که عرش بر فرق سر نهاده بودم و می بردم تعجب کردم بامداد روانه شدم
تا با شیخ بگویم شیخ وفات کرده بود و خلق بسیار از اطراف آمده چون جنازهٔ او برداشتند من جهد
کردم تا گوشهٔ جنازه بمن دهند القصه بمن نمیرسید بی صبر شدم در زیر جنازه رفتم و بر سر گرفتم و مرا آن خواب
فراموش شده بود شیخ را دیدم که گفت یا ابا موسی این تعبیر آن خواب ست که عرش بر سر گرفته بودی
جنازهٔ بایزید ست **نقل ست** که مریدی شیخ را بخواب دید گفت از منکر و نکیر چون رستی گفت چون
آن عزیزان سؤال کردند گفتم شما را ازین سوال مقصود نیاید بجهت آنکه اگر گویم خدای من اوست این
سخن از من هیچ نبود لیکن باز گردید و باز پرسید تا او را گوئیم آنچه او گوید آن بود اگر من صد بار گویم
خداوندم اوست تا او مرا بندهٔ خود نداند فایده نبود و شبلی گفت او را بخواب دید گفت حق با تو چه کرد گفت
از من پرسید که ای بایزید چه آوردی گفتم خدایا چیزی نیاوردم که حضرت ترا شاید اما شرک نیز
نیاوردم حق تعالی فرمود که لا لیلة اللبن آن شب که شیر خوردی شرک نبود گفتند چگونه گفت شبی
شیر خورده بودم شکم من بدرد آمد بر زبانم رفت که شیر خوردم و شکمم بدرد آمد حقتعالی بدین قهر بگرفت

عتاب فرمود یعنی جنازهٔ من کسے دیگر در کار ست نقل ست که چون شیخ را دفن کردند مادر علی که زن
احمد خضرویه بود بزیارت شیخ آمد چون از زیارت فارغ شد گفت میدانید که شیخ بایزید که بود گفتند تو بهتر دانی
گفت شبے در طواف خانهٔ کعبه بودم ساعتے بنشستم و در خواب شدم چنان دیدم که مرا بآسمان بردند و
تا زیر عرش بدیدم آنجا که زیر عرش بود بیابانے دیدم که درازی او و پهنائی او پیدا نبود و همه بیابان گل
و ریاحین بود بر هر برگ و گلے نبشته بود که بایزید ولی الله بود نقل ست که بزرگے گفت شیخ
را بخواب دیدم گفتم مرا وصیتے کن شعرے بتازی بگفت و معنیش این بود که مردمان در دریاے
بے نهایت اند و دوری از ایشان کشتی ست جهد آن کن تا در آن سفینه نشینی و تن مسکین را ازین دریا
برهانی نقل ست که شیخ را بخواب دیدند گفتند تصوف چیست گفت در آسایش بر خود
بستن و در پس زانوے محنت نشستن و چون شیخ بوسعید ابوالخیر بزیارت شیخ آمد ساعتے
بایستاد و چون باز گشت گفت اینجا جائیست که هر که چیزے گم کرده باشد در عالم اینجا باز جوید۔

باب پانزدهم ذکر عبد الله بن مبارک رحمة الله علیه

آن زین زمان آن رکن ایمان آن امام شریعت و طریقت آن ذو الجهادین بتحقیق آن امین اقلیم وبلارک
عبد الله بن مبارک رحمة الله علیه ورا شهنشاه علما گفتندے در علم و شجاعت نظیر نداشت و از محتشمان
طریقت بود و از محترمان ارباب شریعت و در فنون علوم احوال پسندیده داشت و مشایخ بزرگ را یافته
بود و مقبول همه بود و او را تصانیف بسیار ست و مشهور ست و بکرامات مذکور نقل ست که روزے
می آمد سفیان ثوری گفت تعال یا رجل المشرق فضیل حاضر بود گفت و المغرب و ما بینهما کسے را
که فضیل فضل نهد ستایش او چون توان کرد و ابتدائے توبهٔ او آن بود که بر کنیزکے فتنه شد چنانکه
قرار نداشت شبے در زمستان در زیر دیوار معشوقه تا بامداد بایستاد بانتظار او و همه شب برف میبارید
چون بانگ نماز گفتند پنداشت که بانگ خفتن ست چون روز شد دانست که همه شب مستغرق حال
معشوق بود بانتظار تا بامداد با خود گفت شرمت باد اے پسر مبارک که شبے چنین مبارک تا روز
بجهت هوائے نفس بر پائے بودی و اگر امام در نماز بودے سورتے دراز خواندے دیوانه شدی و فریاد
و نفیر اندے و از دون تو بر آمدے در حال دردے بدل او فراز آمد توبه کرد و بعبادت مشغول شد تا بدرجه
رسید که مادرش روزے در باغ شد او را دید خفته در سایهٔ گلبنے و مارے شاخ نرگس در دهان گرفته مگس
از وے میراند آنگاه از مرو رحلت کرد و در بغداد مدتے در صحبت مشایخ بود و بمکه رفت و مدتے مجاور شد باز بمرو آمد

اہل مرو بدو تولا کردند و بدو گروہ شدند یک نیمہ طریق فقہ مے سپردند و دیگر گروہ اہل حدیث و راویان اخبار
بودند و با ہر دو در موافقت چنان بود کہ او را رضی الفریقین گفتندے بحکم موافقتش با ہر یکے از ایشان و ہر دو
فریق در وے دعوے کردندے و او آنجا دو رباط کرد یکے جہت اہل حدیث و یکے از برائے اہل رائے پس
بحجاز رفت و مجاور شد نقل ست کہ یکسال حج کردے و یکسال غزو و یکسال تجارت و منفعت
آن بر اصحاب تفرقہ کردے و درویشان را خرما دادے و استخوان خرما بشمردے ہر کہ بیشتر خوردے
ہر استخوانے درمے دادے نقل ست کہ وقتے با بدخوئے ہمراہ شد چون از وے جدا شد عبد اللہ بگریست گفتند چرا
میگریی گفت آن بیچارہ رفت و آن خوئے بد ہمچنان با وے نقل ست کہ یکبار در بادیہ میرفت بر اشترے نشستہ
بدرویشے رسید گفت اے درویش ما توانگرانیم ما را خواندہ اند شما کجا میروید کہ طفیلی اید درویش گفت چون
میزبان کریم بود طفیلی را بہتر دارد اگر شما را بخانہ خود خواندند ما را بخویش خواند عبد اللہ گفت از ما توانگران
وام خواست درویش گفت اگر از شما وام خواست ہم برائے ما خواست عبد اللہ شرم زدہ شد و گفت راست
میگوئی نقل ست کہ در تقوے بجدے بود کہ یکبار منزلے فرود آمد و اسپے گرانمایہ داشت و بنماز
مشغول گشت اسپ در زرع یکے رفت چو آن حال بدید اسپ بدانجا بگذاشت و پیادہ برفت
و وقتے از مرو بشام رفت بجہت قلمے کہ از کسے خواستہ بود و باز ندادہ بود تا باز رساند نقل ست
کہ روزے میگذشت نابینائے را گفتند کہ عبد اللہ بن مبارک مے آید ہر چہ مے بایدت بخواہ
نابینا گفت توقف کن یا عبد اللہ عبد اللہ بایستاد گفت دعا کن تا حق تعالی چشم من باز دہد عبد اللہ رح
سر در پیش افگند و دعا کرد در حال بینا شد نقل ست کہ روزے در دہہ ذی الحجہ بصحرا شدہ بود و از
آرزوے حج میسوخت گفت اینجا نیستم بارے اعمال ایشان بجا آورم کہ ہر کہ متابعت ایشان کند
در آن اعمال کہ ناخن نہ چیند و موے حلق نکند او را ثواب حاجیان نصیب بود در آن میان پیر
زنے بیامد پشت دوتا شدہ عصائے در دست گفت یا عبد اللہ مگر آرزوے حج داری گفت
آرے پس گفت اے عبد اللہ مرا برائے تو فرستادہ اند با من ہمراہ شو تا بعرفات برم عبد اللہ گفت
با خود گفتم کہ روز دیگر ماندہ است مرا چون بعرفات رساند پیرزن گفت کسیکہ سنت نماز بامداد به بخارا
گذاردہ باشد و فریضہ بر لب جیحون و آفتاب برآمدن بمرو با او ہمراہی توان کرد گفتم بسم اللہ
پائے در راہ نہادیم و ہر چند آب عظیم بگذشتیم کہ بکشتی دشوار توان گذشت بہر آب کہ مے
رسیدیم مرا گفتے چشم بر ہم نہ چون چشم بر ہم نہادمے خود را در آن نیمہ آب دیدمے تا ما بعرفات
رسانید چون حج بگذاردیم و از طواف و سعی و عمرہ فارغ شدیم و طواف وداع آوردیم

پیرزن گفت بیا که مرا پسری ست که چند گاه ست تا بریاضت در غار ست ما در اینیم آنجا رفتیم جوانی دیدم اندر وی روی ضعیف نورانی چون ما در رسیدیم در پائے وی افتاد و روی در کف پای او مالید گفت دانم که تو نیامده خدایت فرستاد تا مرا تجهیز کنی که رفتن من نزدیک ست پیرزن گفت یا عبدالله اینجا مقام کن تا او را دفن کنی پس در حال آن جوان وفات کرد و او را دفن کردیم بعد از آن پیرزن گفت من هیچ کار ندارم باقی عمر بر سر گور وے خواهم بود فواے عبدالله برو سال دیگر چون باز آئی مرا نه بینی و مرا بدعا یاد داری

نقل ست که عبدالله یکسال از حج فارغ شده و در حرم ساعتے در خواب شد بخواب دید که دو فرشته از آسمان فرود آمدند یکے از دیگرے پرسید که امسال چند خلق بحج آمده اند جواب داد که ششصد هزار گفت حج چند کس قبول کردند گفت از آن هیچکس قبول نکردند عبدالله گفت چون این بشنیدم اضطرابے در من پیدا آمد گفتم این همه خلایق از اطراف و اکناف جهان با چندین رنج و تعب من کل فج عمیق از راههائے دور آمده اند و بیابانها قطع کرده این همه ضایع گردد پس آن فرشته گفت که در دمشق کفشگریست که نام او علی بن الموفق و او بحج نیامده است اما حج او قبول ست و این همه خلق را بدو بخشیدند چون این بشنیدم از خواب در آمدم و گفتم بدمشق باید شد و آن شخص را زیارت باید کرد چون بدمشق رفتم و خانه او طلبیدم و آواز دادم شخصے آمد گفتم نام تو چیست گفت علی بن الموفق گفتم مرا با تو سخنیست گفت بگوے گفتم تو چه کار کنی گفت پاره دوزی کنم پس این واقعه با او گفتم گفت نام تو چیست گفتم عبدالله بن المبارک نعره بزد و بیفتاد و از هوش برفت چون باز بهوش آمد گفتم مرا از کار خود خبر دے او گفت سی سال بود تا مرا آرزوے حج بود و از پاره دوزی سیصد درم جمع کردم و امسال عزم حج کردم تا روزے سر پوشیده که در خانه من ست حامله بود مگر از خانه همسایه بوئے طعام مے آمد مرا گفت برو پاره طعام از همسایه بستان رفتم گفت هفت شبا روز بود که اطفال من هیچ نخورده بود امروز خرے مرده را دیدم پاره او جدا کردم و طعام ساختم بر شما حلال نبود چون این بشنیدم آتشے در جان من افتاد و سیصد درم برداشتم و بدو دادم و گفتم نفقه اطفال کن که حج ما این ست عبدالله گفت صدق الملک فی الرؤیا و صدق الملک فی الحکم و القضا

نقل ست که عبدالله غلامے مکاتب داشت یکے عبدالله را گفت این غلام نباشی میکند و سیم بتو میدهد عبدالله غمگین شد شبے در عقب او برفت تا بگورستان رسید و سر گورے باز کرد و در آنجا محرابے بود آنجا بنماز ایستاد عبدالله از دور آن میدید آهسته نزدیک او شد غلام را دید پلاسے پوشیده و غلے بر گردن نهاده و روے در خاک مے مالید و زاری میکرد عبدالله چون آن بدید

آهسته باز پس آمد و گریان شد و در گوشه بنشست و غلام تا صبح در آنجا بماند پس برآمد و سر گور را بپوشانید
و در مسجد شد و نماز بامداد گذارد و گفت الٰهی روز آمد و خداوند مجازی از من درم خواهد و مایه مفلسان تو ئی بده
از انجا که تو دانی در حال نوری از هوا پدید آمد و یک درم سیم بر دست غلام نشست عبدالله طاقت نماند
برخاست و سر غلام را در کنار گرفت و می بوسید و میگفت که هزار جان خواجه فدای چنین غلام باد کاشکی
خواجه تو بودی و من غلام پس غلام چون آن حال بدید گفت الٰهی پرده من دریده گشت و راز من آشکارا شد
در دنیا مرا راحت نماند بعزت خود که مرا فتنه نگردانی و جان من برداری هنوز سرش در کنار عبدالله بود که
جان بداد عبدالله او را با همان پلاس در همان گور دفن کرد همان شب پیغمبر را علیه الصلوة والسلام بخواب
دید با او ابراهیم خلیل الله علیه السلام که می آمدند هر یکی بر براقی گفتند یا عبدالله چرا دوست ما او محبوب
خدا را با پلاس دفن کردی نقل ست که عبدالله روزی با کوکبه تمام از مسجد بیرون آمد و میرفت علوی
بچه گفت ای هندو زاده این چه کار و بارست من فرزند رسول اللهام روزی و رفتش زنم تا قوت
بدست آورم و تو با چندین کوکبه و قاعده عبدالله گفت از آنکه من آن میکنم که جد تو کرده است و فرموده
و تو آن نمیکنی و نیز گویند که گفت آری ای سید زاده ترا پدری بود و مرا پدری و پدر تو مصطفیٰ
بود علیه الصلوة والسلام و پدر من میراه و از پدر تو علم میراث ماند و من میراث پدر تو گرفتم
و عزیز شدم و تو میراث پدر من گرفتی و خوار شدی آن شب عبدالله رسول الله صلوات الله وسلامه علیه
را بخواب دید متغیر شده گفت یا رسول الله سبب تغیر چیست گفت ای نکته بر فرزند ما گیری عبدالله
بیدار شد و طلب آن علوی کرد تا عذر خواهد علوی بچه نیز همان شب پیغمبر علیه الصلوة والسلام را بخواب
دید که وی را گفت اگر چنان بودی تو که می بایستی او ترا این کلمه نگفتی گفت علوی بچه چون بیدار
شد عزم خدمت عبدالله کرد او عذر خواهد در راه بهم رسیدند و ماجرا در میان نهادند و توبه کردند نقل ست
که سهل بن عبدالله پیوسته پیش عبدالله شدی آمدی روزی بیرون آمد و گفت دیگر بدرس تو نخواهم
آمد که امروز کنیزکان تو بر بام آمدند و مرا بخود خواندند و گفتند سهل من سهل من چرا ایشان ادب
نکنی عبدالله گفت یا اصحاب حاضر شوید تا نماز جنازه سهل بکنیم در حال سهل وفات کرد و بر وی
نماز کردند پس گفتند یا شیخ ترا چون معلوم شد گفت آن حوران بودند که او را می خواندند و مرا هیچ کنیز
نیست نقل ست که از وی پرسیدند که تو از عجایب چه دیدی گفت راهبی دیدم از مجاهده ضعیف شده
پرسیدم که راه بخدا چندست و چیست گفت اگر او را بدانی راه بدو هم بدانی و من چون پرستم آنرا که نشناسم
و تو عاصی شوی در آنکه او را می شناسی یعنی معرفت خوف اقتضا کند و ترا خوف نمی بینم و کفر جهل اقتضا کند

و خود را از خوف بگداخته سخن او مرا پند شد و از بسیار ناکردنی باز داشت **نقل است** که گفت یکبار بغزو روم
بشهر روم و خلقے بسیار دیدم که جمع شده یکے را بر عقابین کشیده بودند و میگفتند اگر ذرهٔ تقصیر کنی خصمت بت
بزرگ باد و سخت زدن و کم زدن و آن بیچاره در رنج تمام بود. و آه میکرد پرسیدم که کارے بدین عظیمی و خوبی
بدین سختی که میخوری و آه نمیکنی سبب چیست گفت جرمے عظیم از من در وجود آمد و در ملت ما سنتے ست که
تا کسے از هر چه دارد پاک نشود نام بت بزرگ بر زبان نیارد و اکنون تو مسلمانی مینمائی بدانکه من در میان دو
پلهٔ ترازو نام بت بزرگ برده ام این جزائے آنست عبدالله گفت در ملت ما بارے اینست که هر که او را
شناسد او را یاد تواند کرد و کالحنین من عرف الله کل لسانه **نقل است** که یکبار بغزوه رفته بود با کافرے
جنگ میکرد وقت نماز درآمد از کافر مهلت خواست و نماز کرد چون وقت نماز کافر شد کافر از وے مهلت
خواست چون روے به بت آورد عبدالله گفت این ساعت بروے ظفر یافتم با تیغے کشیده بسر او در رفت
تا او را بکشد آوازے شنید یا عبدالله اَوْفُوا بِالْعَهْدِ اِنَّ الْعَهْدَ کَانَ مَسْئُوْلًا از وفاے عهد خواهند
پرسید عبدالله بگریست کافر سر برآورد عبدالله را دید با تیغے کشیده گریان شد گفت ترا چه افتاد
عبدالله حال باز گفت که از برائے تو با من عتابے چنین رفت کافر نعره بزد و گفت ناجوانمردی بود
در چنین خدائے طاغی و عاصی گشتن که با دوست از برائے دشمن عتاب کند مسلمان شد و عزیز گشت
در راه دین **نقل است** که گفت در مکه جوانے صاحب جمال دیدم که قصد کرد تا در کعبه رود ناگاه بیفتاد
و بیهوش گشت در پیش او رفتم در حال شهادت آورد و او را گفتم اے جوان ترا چه افتاد گفت من
ترسا بودم خواستم تا به تلبیس خویشتن را در کعبه اندازم تا جمال کعبه به بینم هاتفے آواز داد که تدخل بیت
الحبیب فی قلبک معاداة الحبیب چون روا داری که در خانهٔ دوست آئی و دلے پر دشمنی دوست
نقل است که زمستان سرد بود در بازار نیشاپور میرفت غلامے دید با یک پیرهن که از سرما میلرزید
گفت چرا با خواجه نگوئی تا از بهر تو جبه بخرد گفت چگویم که او خود مے بیند و میداند عبدالله را وقت خوش
گشت نعره بزد و بیفتاد پس گفت طریقت ازین غلام آموزید **نقل است** که وقتے عبدالله را مصیبتے
رسید خلقے بتعزیت او رفتند گبرے نیز برفت و با عبدالله گفت خردمندان بود که چون مصیبتے بو
رسید روز نخست آن کند که جاهل بعد از سه روز خواهد کرد عبدالله گفت این سخن بنویسید که حکمت است
نقل است که از و پرسیدند که کدام خصلت در آدمی نافع تر گفت عقلے وافر گفتند اگر نبود گفت
حسن ادب گفتند اگر نبود گفت برادرے مشفق که مشورت با او کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم
گفتند اگر نبود گفت مرگ عاجل و گفت هر که ادب آسان گیرد خلل در سنتها پدید آید و او را از فرائض

محروم گرداند و هر که فرائض آسان گیرد از معرفتش محروم گردانند و هر که از معرفت محروم بود دانی که حالش چون
بود گفتند چون درویشان دنیا این باشند درویشان حق چگونه باشند و گفت دل دوستان حق هرگز ساکن
نشود یعنی دائماً طالب بود که هر که بایستاد مقام خود پدید کرد و گفت ما باندکی ادب محتاج تریم از بسیاری
علم و گفت ادب اکنون می طلبید که مردان ادیب رفتند و گفت مردان سخن بسیار گفته اند در ادب و
نزدیک من ادب شناختن نفس ست و گفت سخاوت کردن از آنچه در دست مردمانست فاضلتر از
بذل کردن آنچه در دست تست و گفت هر که یکدرم بخداوندش باز دهد دوست تر دارم از آنکه هزار درم صدقه
کند و هر که پشیزی از حرام بگیرد متوکل نبود و گفت توکل آن نیست که تو از نفس خود توکل کنی توکل آنست که
خدای عزوجل از تو توکل کند و گفت کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل و این هر دو عبارت بود
در کسب و گفت اگر کسی قوی کسب کند شاید که اگر بیمار شود نفقه کند و اگر بمیرد کفن سازد و گفت
هیچ چیز نیست در آدمی که ذل کسب نکشیده است و گفت مروت خرسندی به از مروت دادن و
گفت زهد ایمنی بود بخدای تعالی و دوستی درویشی و گفت هر که طعم بندگی بچشید او را هرگز ذوق نبود و گفت
کسیکه او را عیال و فرزندان ست و ایشان را صلاح دارد و شب از خواب درآید و کودکان را برهنه
بیند جامه بر ایشان افگند آن عمل او را از غزوه فاضلتر و گفت هر که قدر او پیش خلق بزرگتر بود او ن
خود را باید که در نفس خویش حقیرتر بیند گفتند داروی دل چیست گفت دور از مردمان بود
و گفت بر توانگران تکبر کردن و با درویشان متواضع بودن از تواضع ست و گفت تواضع
آنست که هر کس در دنیا بالاتر است با او تکبر کنی و با آنکه فروتر ست تواضع کنی و گفت رجاء اصلی آنست که از خوف
پدید آید و خوف اصلی آنست که از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید و هر رجا که در
مقدمهٔ آن خوف نبود زود بود که آنکس ایمن و ساکن شود و گفت آنچه خوف انگیزد و در دل قرار گیرد
دوام مراقبت بود در نهان و آشکارا گفتند که وقتی پیش او حدیث غیبت میرفت گفت اگر من
غیبت کنم مادر و پدر خود را غیبت کنم که ایشان باحسان من اولیتر اند نقل ست که روزی جوانی بیامد و در پای عبد الله
افتاد و زار بگریست و گفت گناهی کرده ام که از شرم نمیتوانم گفت عبد الله گفت بگوی تا چه
کرده گفت زنا کرده ام شیخ گفت ترسیدم که تا غیبت کرده مرا از وصیتی کن گفت
خدا را نگاه دار مرد گفت تفسیر این چیست گفت همیشه چنان باش که گویی خدا را همی
می بینی نقل ست که در حال حیوة خود همه مال خود بدرویشان داد تا عقبی او را مهمانی
آمد و هرچه داشت خرج کرد و گفت مهمان فرستادهٔ خدای عزوجل ست زن با وی بخصومت در آمد

در یمن گفت زنی که با من خصومت کند در خانه نشاید داشت کابین او ست کرد و طلاقش داد خدای
تعالی چنان حکم کرد که دختری از مهتر زادگان مجلس وی آمدی سخن او و خوش آمدش بخانه رفت و از پدر
درخواست که مرا بنی بدو ده پدر پنجاه هزار دینار بدختر داد و دختر را بنی بوی داد بخواب دید که گفتندی ترا
از بهر ما طلاق دادی اینک عوض بستان تا بدانی که کس بر ما زیان نکند نقل ست که وقت وفات
چون کارش بنزع رسید همه مال خود بدرویشان داد مریدی بر بالین او بود گفت ای شیخ سه
دختر داری و دیده از دنیا فراز میکنی ایشان را چیزی نگذاری تدبیر ایشان چه کرده گفت من
حدیث ایشان گفته ام وَهُوَ یَتَوَلَّی الصّٰلِحِیْنَ کار ساز اهل صلاح اوست و کسی را که سازنده
کارش او بود بهتر از انکه عبد الله پس در وقت مرگ چشمها باز کرد و میخندید و میگفت لِمِثْلِ هٰذَا
فَلْیَعْمَلِ الْعَامِلُوْنَ سفیان ثوری را بخواب دیدند گفتند خدای با تو چه کرد گفت بیامرزید گفتند حال
عبد الله مبارک چیست گفت او از ان جمله است که روزی بحضرت حق رود والسلام

باب شانزدهم در ذکر سفیان ثوری رحمة الله علیه

آن تاج دین و دیانت آن شمع زهد و هدایت آن علما را شیخ و پادشاه آن قدما را حاجب درگاه
قطب حرکت دوری امام عالم سفیان ثوری رحمة الله علیه از بزرگان دین بود و او را امیر المؤمنین گفتندی
هرگز خلافت نکرده مقتدای بحق و صاحب قبول بود و در علوم ظاهر و باطن نظیر نداشت و از مجتهدان
پنجگانه بود و در ورع و تقوی بنهایت رسیده و ادب و تواضع بغایت داشت بسیار مشایخ کبار را
دیده بود و از اول کار تا آخر از انچه بود ذره برنگشت چنانکه نقل ست که ابراهیم او را بخواند و گفت بیا
تا سماع حدیث کنیم در حال بیامد ابراهیم گفت مرا می بایست تا خلق او را بیازمایم و او از مادر
با ورع آمده بود چنانکه نقل ست که مادرش یک روز بربام رفته بود و از همسایه انگشت ترشی
در دهان کرد چندان سر در شکم زد که مادر را در خاطر آمد تا برفت و حلالی خواست و ابتدای توبه او
آن بود که یک روز بغفلت پای چپ در مسجد نهاد آوازی شنید که یا ثور ثوری لکن ثوری انسان جهت
گفتندش چون آواز شنید هوش از وی برفت چون با هوش آمد محاسن خود بگرفت و طپانچه در روی
خود میزد و میگفت چون پای بی ادب در مسجد نهادی نامت از جریدهٔ انسان محو کردند هوش دار تا قدم
چگونه می نهی نقل ست که وقتی پای درگشته پای بر نهاد آواز آمد که یا ثور بنگر که چه عنایت
بود در حق تو که یک گامی بر خلاف بر تو نگذاشت چون بظاهر بدین قدر بگیرند سخن از باطن او که

تواند گفت و بیست سال بر دوام شب هیچ نخفت نقل ست که گفت هرگز حدیث پیغمبر علیه الصلوٰة
والسلام نشنیدم که آنرا کار نه بستم و گفتے مر اے اصحاب حدیث زکوٰة حدیث بدهید گفتند زکوٰة چیست گفت
آنکه از دویست حدیث به پنج کار کنید نقل ست که خلیفه در پیش او نماز میکرد و در نماز بمحاسن خود
حرکت میکرد سفیان گفت اینچنین نماز نماز نبود و این نماز را فردا ے قیامت در عرصات چون
گوئے پلید بر روئت باز زنند خلیفه گفت آهسته تر گوے سفیان گفت اگر از چنین گفتنے دست بدارم
در حال بول من خون گردد خلیفه از او در دل گرفت فرمود که دارے فرو برند و او را بردار کنند تا دیگر این بیحرمتی
نکند آن روز که دار میزدند سفیان سر بر کنار بزرگے نهاده بود و پاے در کنار سفیان ابن عیینه و در خواب شده
آن دو بزرگ را این حال معلوم گشت با یکدیگر گفتند او را خبر کنیم ازین حال او خود بیدار بود گفت چیست
ایشان حال باز گفتند و دلتنگی بسیار نمودند سفیان ثوری گفت مرا در جان چندین آرزو نیست
ولیکن حق کارهاے دینی گذاردن واجب ست پس آب در چشم آورد و گفت بار خدایا ایشان را بگیر
گرفتنی عظیم در حال خلیفه بر تخت بود و ارکان دولت بر حوالی او اطرافے در آن سمر افتاد و خلیفه با ارکان
دولت بیکبار بزمین فرو شدند آن دو بزرگ گفتند دعا بدین مستجابی و بدین تعجیل ندیدیم سفیان گفت
آرے ما آب روے خویش برین درگاه نبرده ایم نقل ست که خلیفه دیگر نشست ست معتقد سفیان ثوری شده
چنان افتاد که سفیان بیمار شد خلیفه را طبیبے ترسا بود سخت حاذق به پیش سفیان فرستاد تا معالجت کند چون
قاروره او بدید گفت این مردیست که از خوف خداے تعالی جگر او پاره شده است و پاره پاره از مثانه او
بیرون مے آید در دینے که چنین مردے باشد آن دین باطل نبود در حال مسلمان شد خلیفه گفت پنداشتم
که طبیب به بالین بیمار میبرم و خود بیمار پیش طبیب فرستادم نقل ست که سفیان را در حال جوانی پشت
کوژ شده بود گفتند اے امام مسلمانان ترا هنوز وقت این نیست جواب نداد از آنکه او را از ذکر حق پرواے
خلق نبودے تا روزے الحاح کردند گفت مرا استادے بود و مردے سخت بزرگ بود ناگاه چشم باز کرد و مرا
گفت اے سفیان مے بینی که با ما چه میکنند پنجاه سال ست تا خلق را راه راست بنمایم و بدرگاه حق میخوانم
اکنون مرا میرانند و میگویند برو که ما را نمی شائی دگو بیند که گفت من آن استاد را خدمت کردم و علم آموختم
چون کار یکه با آخر رسید جهود شده بود در آن وفات کرد و یا گبر شده و یا ترسا از آن غم طاقت از
پشت من برآمد و پشتم شکسته شد نقل ست که دو بدره زر کسے پیش او فرستاد و گفت بستان که
پدرم دوست تو بود و در حلال سعی تمام داشت از میراث او پیش تو آورده ام بستان به پسر خود داد و باز فرستاد
و گفت دوستی من با پدرت از بهر خداے بود پسر سفیان گفت باز مے آمدم گفتم اے پدر مگر دل تو از سنگ ست

می بینی که عیال دارم و هیچ ندارم بر من رحمت میکنی سفیان گفت ای پسر ترا میباید که بخوری و من دوستی
خداوند بدوستی دنیا بفروشم و بقیامت در مانم یکی هدیهٔ پیش او آورد و او قبول نکرد او گفت من هرگز از تو
حدیث نشنیده ام سفیان گفت برادرت شنیده است میترسم که بسبب مال تو دل من مشفق تر بود از دیگران و
این میل بود و هرگز از کسی چیزی نگرفتی روزی با یکی بر در خانهٔ محتشمی بگذشت آنکس در آن ایوان بنگریست او را
نهی کرد و گفت اگر شما در آنجا نگاه نکنید ایشان چندین اسراف نکنند پس چون نظر شما میکنید شریک باشید در مظلمه
این اسراف و او را همسایهٔ وفات کرده بود و بنماز جنازهٔ او حاضر بود و مردمان او را نیک میگفتند که او مردی
نیک بود گفت اگر دانستمی که خلق از وی خوشنود اند بجنازهٔ او حاضر نیامدمی زیرا که تا مرد منافق نباشد خلق
از وی خشنود نباشند و سفیان را عادت بود که در مقصورهٔ جامع نشستی چون آن سال سلطان مجمرهٔ عود سوختند
از آنجا بگریختی تا آن بوی بوی نرسد نقل است که روزی جامه باز گونه پوشیده بود با او گفتند بست خوا
تا راست کند نکرد گفت این پیراهن از بهر خدای عزوجل پوشیده ام نخواهم که از برای خلق بگردانم و همچنان
بگذاشت نقل است که چون حماد بن سلیمان وفات کرد و او از علمای کوفه بود سفیان را گفتند
بر جنازهٔ او نماز نکنی گفت اگر سنی بودی کردمی نقل است که چون فراج فوت شده بود آهی
کرد سفیان گفت چهار حج کرده ام بتو دادم تو این آه بمن ده گفت دادم آن شب در خواب دید که او را
گفتند سودی کردی که اگر بهمه اهل عرفات قسمت کنی توانگر شوند نقل است که روزی در گرمابه آمد غلامی
امرد در آمد گفت بیرون کنید او را که با هر زنی یک دیو است و با هر امردی هژده دیو که او را می آرایند در چشم مردمان
نقل است که روزی نان میخورد سگی آنجا بود و بدو میداد گفتند چرا با زن و فرزند خود نخوری گفت اگر
نان بسگ دهم تا در پاس میکند تا من نماز کنم و اگر بزن و فرزند دهم از طاعتم باز دارند روزی اصحاب را
گفت خوش و ناخوش طعام بیش از آن نیست که از لب بحلق رسد اینقدر اگر خوش است و اگر ناخوش
صبر کنید تا خوش و ناخوش نزدیک شما یکی شود که چیزی که بدین زودی بگذرد بر آن صبر توان
کرد و تعظیم درویشان در مسجد او چون تعظیم امرا بودی نقل است که بیمار در محلهٔ بود و بمکه میرفت
رفیقی با او بود و سفیان همراه همه راه میگریست رفیق گفت از بیم گناه میگریی سفیان دست
دراز کرد و کاه برگی برداشت و گفت گناه اگرچه بسیار است اما گناه من در حضرت حق و در جنب
ظلال رحمت و سعت لطف حق اندازهٔ کاه برگی ندارد از آن میترسم که ایمان آورده ام تا خود ایمان
هست یا نه و گفت عارفان بجناب قدس و خطاب انس مشغول شدند قربت ایشان بیفزود و دیگران
بعبادت مشغول شدند قربت ایشان بیفزود و دیگران بعبادت مشغول شدند حکمت ایشان بار آورد و گفت

گریه وه چیز دوست نه چیز واز آن ریاست و یکی از بهر خدای در سالی اگر یک قطره از دیده بیاید که خدای را بود
بسیار بود و گفت اگر خلق بسیار در جایی نشسته باشند و کسی منادی کند که هر که میداند که امروز تا شب خواهد
زیست برخیزد یک برنخیزد و عجب آنکه همه خلق گویند که با چنان کار که همه را در پیش است هر که مرگ را ساخته
باید برخیزد یک تن برنتواند خاست و گفت پرهیز کردن بر عمل سخت تر از عمل و بسی بود که مرد عمل نیک میکند
تا وقتیکه آن را در دیوان علانیه نویسند پس بعد از آن بدان چندان فخر کنند و چندان از آن باز گوید که
آن را در دیوان ریا نویسند و گفت چون درویش گرد توانگر گردد بدانکه مرائی است و چون گرد سلطان
گردد بدانکه دزد است و گفت زاهد آنست که در دنیا زهد خود بفعل می آرد و متزهد آنست که زهد
او بزبان بود و گفت زهد در دنیا نه پلاس پوشیدن است و نه نان جوین خوردن است لیکن دل در دنیا نابستن
و امل کوتاه کردن و گفت اگر تو یک حق شوی با بسیاری گناه که ترا است که میان تو و خدای بود آسان
تر از آنکه میان تو و بندگان او و گفت این روزگاریست که خاموشی شاید زمان السکوت و لزوم
البیوت و یکی گفت اگر در گوشه نشینم از کسب کردن چگونه گفت از خدای بترس که هیچ
ترسگار را ندیدم که بکسب محتاج شد و گفت آدمی را بهتر از سوراخی نیست که در آنجا گریزد و خود
را ناپدید کند که سلف کراهیت داشته اند که جامه انگشت نمای پوشند یا در کهنگی یا در نوی بلکه چنان
می باید که حدیث آن نکنند نهی عن الشهرتین و گفت هیچ ندانم اهل روزگار را بسلامت تر از خواب
و گفت بهترین سلطان آنست که با اهل علم نشیند و از ایشان علم آموزد و بدترین علما آنکه با سلاطین نشیند
و گفت نخست عبادت خلوت است آنگاه طلب علم آنگاه بعلم عمل کردن آنگاه نشر آن کردن و
گفت هرگز تواضع نکردم کسی را پیش از آنکه از وی یک حرف از حکمت دیدم و گفت دنیا را بگیر از بهر
تن و آخرت را بگیر از برای دل و گفت اگر گناه را گند بودی هیچکس از گند آن نرستی و هر که خود را
بر غیر خود فضل نهد او متکبر است و گفت عزیزترین خلق پنج اند عالمی زاهد و فقیهی صوفی و توانگری
متواضع و درویشی شاکر و شریفی سنی و گفت هر که در نماز خاشع نبود نماز او درست نبود و گفت
هر که از حرام صدقه دهد و خیر کند همچون کسی بود که جامه پلید را بخون می شوید و گفت خوی نیک
خشم خدای عز و جل فرو نشاند و گفت یقین آنست که متهم نداری خدای را در هر چه بتو رسد و گفت
سبحان الله آن خدایی است که ما را میرانند و ما را می ستانند و ما او را دوست میداریم و گفت اگر
کسی ترا گوید نعم الرجل انت و ترا خوشتر آید از آنکه گوید بئس الرجل انت بدانکه تو هنوز مردی بدی و
پرسیدند از یقین گفت فعل است در دل هر گاه که یقین درست معرفت ثابت گشت یقین آنست

که هرچه بتو رسد دانی که بحق بتو میرسد یا چنان باشی که وعدهٔ ترا چون عیان بود بلکه بیشتر از عیان یعنی حاضر بود بلکه ازین زیادت بود پرسیدند که سید عالم علیه الصلوٰة والسلام فرمود که خدای تعالیٰ دشمن دارد اهل خانه را که دروی گوشت بسیار خورند گفت اهل غیبت را گفته است که گوشت مسلمانان را خورند مردار و گفت حاتم اصم را که ترا چهار سخن گویم که آن از جهل ست یکی ملامت کردن مردمان را از نادیدن قضا ست و نادیدن قضا را کافریست دوم حسد بردن بر برادر مسلمان از نادیدن قسمت ست و نادیدن قسمت از کافریست سوم مال حرام جمع کردن از نادیدن شمار قیامت ست و نادیدن شمار قیامت از کافریست چهارم ایمن بودن از وعید حقتعالیٰ و ناامید داشتن بوعدهٔ حق این همه کافریست **نقل ست** که چون یکی از شاگردان سفیان بسفر شدی گفتی جائی مرگ ببینی از بهر من بخر بدی چون اجلش نزدیک آمد بگریست و گفت مرگ آرزو خواستم اکنون بدیدم مرگ سخت ست کاشکی همه سفر چنان بودی که بعصا در کوه راست آمدی و لیکن القص و علی الله شدید نزدیک خدای عزوجل شدن آسان نیست و هرگاه که سخن مرگ و استیلای او شنیدی چند روز از خود بشدی و هرکه رسیدی گفتی استعد للموت قبل نزوله ساخته باش مرگ را پیش از آنکه ترا بگیرد و از مرگ چنین می ترسید و باز رو میخواست و در آن وقت یارانش میگفتند خوشت باد بهشت و او سر می جنبانید که چه میگوئید بهشت هرگز بمن رسد یا چون من کسی دهند پس بیماری او در بصره افتاد امیر بصره او را طلب کرد و سوزگاهی یافتند که رنج شکم داشت و از عبادت یکدم نیاسود آن شب حساب کرد شصت بار برخاسته بود و وضو میساخت و در نماز میرفت بازش حاجت آمدی گفتند آخر وضو مساز گفت می خواهم که چون عزرائیل بیاید پاک باشم نخسپم که پلید بجناب حضرت روی نتوان نهاد عبدالله مهدی گفت که سفیان ثوری گفت روی من بر زمین نه که اجل من نزدیک آمد رویش بر زمین نهادم و بیرون آمدم تا جمع را خبر کنم چون باز آمدم اصحاب جمله حاضر بودند گفتم شما را که خبر کرد گفتند ما در خواب دیدیم که بجنازهٔ سفیان حاضر شوید مردمان در آمدند و حال بروی تنگ شده بود دست در زیر بالش کرد و همیانی هزار دینار بیرون آورد و گفت صدقه کنید گفتند سبحان الله سفیان پیوسته گفتی که دنیا را نباید گرفت و چندین زر داشت سفیان گفت این پاسبان دین من بود و دین خود را بدین توانستم نگاه داشت که ابلیس را ازین سبب دست بر من نبود که اگر گفتی امروز چه خوری و چه پوشی گفتمی اینک زر و اگر گفتی کفن نداری گفتمی اینک زر و وسواس او را از خود دفع کردمی هر چند مرا بدین حاجت نبود پس کلمهٔ شهادت بگفت و جان تسلیم کرد و گویند وارثی بود او را

در بخارا او بمرد و علمای بخارا آن مال نگاه داشتند سفیان را خبر شد عزم بخارا کرد و اهل بخارا تا لب آب استقبال کردند او را باعزازی تمام در شهر بردند و سفیان هژده ساله بود و آن زر بدو دادند آن زر نگاه میداشت تا از کسی چیزی نباید خواست تا یقین شد که وفات خواهد کرد بصدقه داد و آن شب که او را وفات رسید آوازی شنید که مات الورع مات الورع پس او را بخواب دیدند گفتند چون صبر کردی تو با وحشت و تنهائی گور گفت گور من مرغزاری از مرغزارهای بهشت ست دیگری بخواب دید پرسید که خدا تعالی با تو چه کرد گفت یک قدم بر صراط نهادم و دیگری در بهشت ست و دیگری بخواب دید که در بهشت از درختی بدرختی میپرید پرسید کین بچه یافتی گفت بورع نقل ست که از شفقت که بر خلق خدای داشت روزی در بازار مرغکی دید در قفس که فریاد میکرد و مے طپید او را بخرید و آزاد کرد مرغک هر شب بخانهٔ سفیان آمدی سفیان همه شب نماز کردی و آن مرغک نظاره میکردی و گاه گاه بروے مے نشستی چون سفیان را بخاک میبردند آن مرغک خود را بر جنازهٔ او مے زد و فریاد میکرد و خلق بهای های میگریستند چون شیخ را دفن کردند مرغک خود را بران خاک میزد تا از گور آواز آمد که حقتعالی سفیان را بیامرزید بسبب شفقتے که بر خلق داشت والحمد لله رب العالمین

باب هفدهم در ذکر شقیق بلخی رحمة الله علیه

آن متوکل ابرار آن متصرف اسرار آن رکن محترم آن قبلهٔ محتشم آن قلاوز راه طریق ابو علی شقیق رحمة الله علیه یگانهٔ وقت بود و شیخ زمان و در زهد و عبادت قدمے راسخ داشت و همه عمر در توکل رفت و در انواع علوم کامل بود و تصانیف بسیار داشت در فنون علوم و استاد حاتم اصم بود و طریقت از ابراهیم ادهم گرفت و با بسیار مشایخ صحبت داشت و گفت یکهزار و هفتصد استاد را شاگردی کردم و چند اشتروار کتاب حاصل کردم و دانستم که رضای خدا تعالی در چهار چیز ست یکے امن در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت شیطان چهارم ساختن مرگ و سبب توبهٔ او آن بود که بترکستان شد بتجارت و بنظارهٔ بتخانه رفت بت پرستی را دید که بتے مے پرستید و زاری میکرد شقیق گفت آفریدگار ترا زنده و عالم و قادر است او را پرست و شرم دار و بت مپرست که از و هیچ نیاید گفت اگر چنین ست که تو میگوئی قادر نیست که ترا در شهر تو روزی دهد که ترا اینجا باید آمد شقیق ازین بیدار شد و روے به بلخ نهاد گبرے با او همراه شد با شقیق گفت در چه کاری گفت در بازرگانی گفت اگر از پس روزی میدوی که ترا تقدیر نکرده اند این بار عمر ضایع کردن گویند و اگر از پس روزی

میروی که نه آن تقدیر کرده اند مرو که خود بتو رسد شقیق چون این بشنید نیک بیدار شد و دنیا بر دلش سرد گشت پس ببلخ باز آمد جماعتی دوستان بروی جمع شدند که او بغایت جوانمرد و اکثر اوقات با برنایان بود و علی بن عیسی بن هامان امیر بلخ بود و او را سگی گم شده همسایهٔ شقیق را بگرفتند که سگ تو داری و میرنجانیدند او التجا بشقیق کرد شقیق پیش امیر شد و گفت تا سه روز دیگر سگ را بتو باز رسانم او را خلاص ده او را خلاص داد و بعد از سه روز شخصی آن سگ را یافته بود اندیشه کرد که این سگ را پیش شقیق باید برد که مردی جوانمرد است مرا چیزی دهد پیش شقیق آورد و شقیق پیش امیر برد و بکلی از دنیا اعراض کرد **نقل است** که در بلخ قحطی عظیم بود چنانکه مردم یکدیگر را میخوردند غلامی را در بازار دید شادان و خندان گفت ای غلام چه جای خرمی و شادی است نه بینی که خلق از گرسنگی چگونه اند غلام گفت مرا چه باک که من بندهٔ کسی ام که ویرا دیهی است خاصه چندین غله دارد مرا گرسنه و ضایع نگذارد شقیق آنجا از دست برفت گفت الهی آن غلام بخواجه که چنین انبازی دارد و شاد است تو مالک الملوکی و روزی پذیرفته ما چرا اندوه خوریم در حال از شغل دنیا رجوع نمود و توبهٔ نصوح کرد و روی بدرگاه حق نهاد و در توکل بحد کمال رسید و پیوسته گفتی من شاگرد غلامی ام **نقل است** که حاتم اصم گفت با شقیق بغزا رفتیم روزی صعب بود و مصاف میکردند چنانکه جز سر نیزه نمی توانست دیدن و تیر در هوا میرفت شقیق مرا گفت یا حاتم خود را چون می بینی مگر تو پنداری که دوش است که با زن خود در جامهٔ خواب بودی پس در آمد و او پیش ایشان بر وصف بخفت و خرقه را بالین کرد از اعتمادی که بر حق داشت در میان چنان دشمنان بسر برد **نقل است** که روزی مجلس میداشت آوازه در شهر افتاد که کافر آمد شقیق بیرون دوید و کافر از هیبت او گرد و باز آمد مریدی گلی چند پیش سجادهٔ شیخ نهاد و آنرا می بوئید جاهلی آنرا دید گفت لشکر بر در شهر است امام مسلمانان گل می بوید شیخ گفت منافقان همه گل بوئیدن بینند هیچ لشکر شکستن نه بینند **نقل است** که روزی میرفت بیگانه او را دید گفت ای شقیق شرم نداری که دعوی حاصلی میکنی و چنین سخن گوئی این سخن بدان ماند که هر که او را پرستند و ایمان آرد او بهر روزی دادن نعمت پرست است پس شقیق یاران را گفت این سخن بنویسید که او میگوید بیگانه گفت چون تو مردی سخن چون منی نویسید گفت آری ما چون گوهر یابیم اگر چه در نجاست افتاده باشد برگیریم و پاک کنیم بیگانه گفت اسلام عرضه کن که دین تو دین تواضع است و حق پذیرفتن گفت آری رسول الله علیه الصلوة والسلام و التحیة گفت الحکمة ضالة المؤمن فاطلبها و لو کان عند الکافر **نقل است** که شقیق در سمرقند سخن میگفت

روی بقوم آورد و گفت ای قوم اگر مرده اید بگورستان و اگر کودکید بدبیرستان و اگر دیوانه اید بیمارستان
و اگر کافراید بکافرستان اگر بنده اید داد مسلمانی از خود بباید ستدن ای مخلوق پرستان یکی شقیق را
گفت مردمان ترا ملامت میکنند که از دست رنج مردمان میخوری بیا تا من ترا اجر کنم گفت اگر ترا پنج عیب
نبودے چنین کردمے یکی آنکه خزانه تو کم گردد دوم آنکه آن باشد که دزد ببرد سوم تواند بود که پشیمان
گردی چهارم آنکه اگر عیبی در من بینی جزا از من بازگیری پنجم روا بود که ترا اجل در رسد و من بی برگ
مانم اما مرا خداوندے هست که از این همه عیبها که گفتم منزه و پاک ست نقل ست که یکی پیش او آمد
و گفت میخواهم که بحج روم شقیق گفت توشه راه چیست گفت چهار چیز یکی آنکه هیچکس را بروزی خویش نزدیکتر
از خود نمی بینم و هیچکس را از روزی خود دورتر از غیر خود نمی بینم و قضای خدای می بینم که با من می آید
هر جا که باشم و چنانم که در حال که باشم میدانم که خدای عزوجل داناتر ست بحال من از من شقیق
گفت احسنت نیکو زادیست که داری مبارک باد ترا نقل ست که چون شقیق قصد کعبه کرد و ببغداد
رسید هارون الرشید او را بخواند چون شقیق نزد هارون آمد هارون گفت تو شقیق زاهدی گفت شقیق منم اما زاهد
نیستم هارون گفت مرا پندی ده گفت هوش دار که حقتعالی ترا بجای صدیق نشانده است از تو
صدق طلب کند و بجای فاروق نشانده است از تو فرق خواهد میان حق و باطل و بجای
ذوالنورین نشانده است از تو حیا و کرم خواهد چنانکه از وی و بجای مرتضی نشانده است
از تو علم و عدل خواهد گفت زیادت کن گفت خدای تعالی را سرائیست که آنرا دوزخ گویند ترا
دربان آن کرده و سه چیز بتو داده مال و شمشیر و تازیانه و گفته است که خلق را بدین سه چیز از دوزخ
بازدار و هر حاجتمند که پیش تو آید مال از وی دریغ مدار و هر که فرمان حق تعالی خلاف کند بدین تازیانه
اورا ادب کن و هر که کسی را بکشد بدین شمشیر قصاص کن بدستوری خویشان وی و اگر اینها نکنی پیشرو
دوزخیان تو باشی هارون گفت زیادت کن گفت تو چشمه روشن بود تیرگی جویها زیان ندارد
اما اگر چشمه تاریک بود بروشنی جویها هیچ امید نبود گفت زیادت کن گفت اگر در بیابان تشنه
شوی چنانکه بهلاک نزدیک باشی آن ساعت شربتی آب یابی بچند بخری گفت بهر چند که خواهد
گفت اگر نفروشد الا به نیمه ملک گفت بدهم گفت اگر تو آن آب بخوری و بول تو بند شود و از تو
بیرون نیاید چنانکه بیم هلاکت بود و یکی گوید من ترا علاج کنم اما نیمه ملک تو بستانم چه کنی گفت بدهم گفت پس
چه نازی بملکی که قیمتش شربتی آب باشد که بخوری و از تو بیرون نیاید هارون بگریست و او را باعزاز
تمام بازگردانید پس شقیق بمکه شد و آنجا مردمان جمع شدند گفت آنجا روزی جستن جهل ست و کار کردن از بهر روزی

حرام و ابراهیم ادهم بوی افتاد شقیق گفت ای ابراهیم چون میکنی در کار معاش گفت اگر چیزی رسد شکر کنیم و اگر نرسد صبر کنیم شقیق گفت سگان اگر چیزی رسد طاعات کنند و دم جنبانند اگر نرسد صبر کنند ابراهیم گفت شما چگونه کنید گفت اگر ما را چیزی رسد ایثار کنیم و اگر نرسد شکر کنیم ابراهیم برخاست و سر او بوسید و گفت انت الاستاد والله چون از مکه به بلخ آمد مجلس گفت و سخن او بیشتر در توکل بود در اثنای سخن گفت در بادیه فرو شدم چهار دانگ سیم داشتم در جیب همچنان دارم جوانی برخاست و گفت آنجا که آن چهار دانگ در جیب می نهادی خدای حاضر بود الساعت اعتماد بر خدای نمانده بود شقیق متغیر شد و بدان اقرار کرد و گفت راست میگوئی و از منبر فرود آمد نقل است که پیری پیش وی آمد و گفت گناه بسیار کردم میخواهم که توبه کنم گفت دیر آمدی پیر گفت زود آمدم هر که پیش از مرگ آید زود آمده باشد شقیق گفت نیک آمدی و نیک گفتی و گفت بخواب دیدم که گفتند هر که بخدای اعتماد کند بروزی خویش خوی نیک او زیادت شود و تن او سخی گردد و در طاعتش وسواس نبود و گفت هر که در مصیبت جزع کند همچنانست که نیزه برگرفته است و با خدای جنگ میکند و گفت اصل طاعت خوف ست و رجا و محبت و گفت علامت خوف ترک محارم ست و علامت رجا طاعت دائم و علامت محبت شوق و انابت و گفت هر که با او سه چیز بود از دوزخ نجات نیابد امن و خوف و اضطرار و گفت بنده خائف آنست که او را خوفی ست در آنچه گذشت از حیات تا چون گذشت و خوفی ست که نمیداند تا بعد ازین چه فرمان خواهد آمد و گفت عبادت ده جزو ست نه جزو گریختن از خلق و یک جزو خاموشی و گفت هلاک مردم در سه چیزست گناه میکند بامید توبه و توبه نکند بامید زندگانی و توبه ناکرده بماند بامید رحمت پس چنین کس هرگز توبه نکند و گفت حق تعالی اهل طاعت را در حال مرگ زنده گرداند و اهل معصیت را در حال زندگانی مرده گرداند و گفت سه چیز همرین فقر ست فراغت دل و سبکی حساب و راحت نفس و سه چیز لازم توانگران ست رنج تن و شغل دل و سختی حساب و گفت مرگ را ساخته باید بود که چون بیاید باز نگردد و گفت هر که را چیزی دهی اگر دوستر داری از آنچه او را چیز دهی پس تو دوست آخرتی و اگر نه دوست دنیائی و گفت من هیچ چیز دوست تر از مهمان ندارم از بهر آنکه روزی و مؤنت و مزد او بر خدایست و من در میان آنرا هیچکس نیم و گفت هر که از میان نعمت به تنگدستی افتد و دست تنگی نزدیک او بزرگ تر از نعمت بسیار بود او در دو غم بزرگ افتاده است یکی غم در دنیا و یکی در آخرت و هر که از میان نعمت در تنگی افتد و آن تنگی نزدیک او بزرگ تر از نعمت بود در دو شادی افتاده است یکی در دنیا و یکی در آخرت گفتند چه شناسند که بنده واثق ست بخدای تعالی و اعتماد او بخدای ست عز و جل گفت بدانکه چون او را چیزی از دنیا فوت شود آنرا غنیمت شمرد و گفت اگر

خواهی که مرد را بشناسی در نگر تا بوعدهٔ خدای ایمن ترست یا بوعدهٔ مردمان و گفت تقوی را بسه چیز توان دانست بفرستادن و منع کردن و سخن گفتن و گفت فرستادن بدین بود یعنی آنچه فرستاده دین ست و منع کردن دنیا بود یعنی مالی که نبود و نستانی که دنیا بود و سخن گفتن در دین و دنیا بود یعنی آنست که آنچه فرستاد دین ست یعنی او امر بجا آوردن و منع کردن دنیاست یعنی از نواهی دور بودن و سخن گفتن بهر دو محیط ست که بسخن معلوم توان کرد که مرد در دین ست یا در دنیا و گفت هفصد مرد عالم را پرسیدم از پنج چیز که خردمند کیست و توانگر کیست و زیرک کیست و درویش کیست و بخیل کیست هر هفت صد یک جواب دادند همه گفتند خردمند آنست که دنیا را دوست ندارد و زیرک آنست که دنیا او را نفریبد و توانگر آنست که بقسمت خدای راضی بود و درویش آنست که در دلش طلب زیادتی نباشد و بخیل آنست که حق مال خدای باز دارد و حاتم اصم گفت مرا وصیتی کن گفت اگر چیزی که نافع بود گفت اگر وصیت عام خواهی زبان نگهدار و هرگز سخن مگوی تا جواب آن گفتار در ترازوی خود بینی و اگر وصیت خاص خواهی نگر تا سخن نگوئی مگر خود را چنان بینی که اگر نگوئی بسوزی*

باب هیزدهم در ذکر امام اعظم ابوحنیفه کوفی رحمة الله علیه

آن چراغ شرع و ملت آن شمع دین و دولت آن نعمان ثابت حقایق آن عمان جواهر معانی و حقایق آن عارف عالم صوفی امام جهان ابوحنیفه کوفی رحمة الله علیه صفتش بجای رسیده بانها ستوده باشد و همه ملتها مقبول که توانند گفت ریاضت و مجاهده او خلوت و مشاهده او نهایت نداشت و در اصول طریقت و فروع شریعت درجهٔ رفیع و نظری ناقد داشت و بسیار صحابه مشایخ را دیده بود چون انس بن مالک و جابر بن عبدالله و عبدالله بن ابی اوفی و واثلة بن الاسقع و عبدالله الزبیری رضی الله عنهم و با صادق رضی الله عنه صحبت داشت و استاد علم فضیل و ابراهیم ادهم و بشر حافی و داود طائی بود و آنگاه بسر روضهٔ سید المرسلین رفت صلوات الله و سلامه علیه گفت السلام علیک یا سید المرسلین جواب آمد و علیک السلام یا امام المسلمین و در اول کار عزیمت عزلت کرد و نقل ست که توجه بقبلهٔ حقیقی داشت و روی از خلق بگردانید صوف پوشید تا شبی بخواب دید که استخوانهای پیغامبر علیه السلام از لحد گرد میکرد و بعضی را از بعضی اختیار میکرد و از هیبت آن بیدار شد یکی را از اصحاب ابن سیرین پرسید گفت تو در علم پیغامبر علیه السلام و حفظ سنت او بدرجهٔ رسی چنانکه در آن متصرف شوی صحیح از سقیم جدا کنی دیگر بار دیگر پیغامبر را علیه السلام بخواب دید گفت یا ابا حنیفه ترا سبب آن زنده گردانیده اند تا سنت من ظاهر گردانی

قصد عزلت مکن و از برکت احتیاط او بود شعبی که اوستاد او بود پیر شده بود خلیفه مجمعی ساخت و شعبی را نخواند و
علمای بغداد را حاضر کرد و شرطی را فرمود تا بنام هر خادمی ضیاعی نویسند بعضی باقرار و بعضی بملک و بعضی بوقف
پس خادمی آن خط را پیش شعبی آورد که قاضی بود و گفت امیرالمومنین میفرماید که گواهی بر اینجا نویس بنوشت
جمله فقها بنوشتند پیش ابوحنیفه آورد و گفت امیرالمؤمنین میفرماید که گواهی بنویس گفت کجا ست
گفتند در سرای گفت امیرالمؤمنین اینجا آید یا من آنجا روم تا شهادت درست آید خادم باوی درشتی
کرد که قاضی و فقها نوشتند تو فضولی میکنی ابوحنیفه گفت کها ما گسیت این سخن بسمع خلیفه رسید شعبی را
حاضر گردانید و گفت در شهادت دیدار شرطست گفت بلی گفت تو پس مرا کی دیدی که گواهی نوشتی گفت
دانستم که بفرمان تست لیکن دیدار تو نتوانستم خواست خلیفه گفت این سخن از حق دور است و این جواب
را قضا از تو باز ستدن اولیتر بعد از ان منصور که خلیفه بود اندیشه کرد تا قضا بیکی که دهد و مشاورت
کرد بر یکی از چهار کس که فحول علما بودند اتفاق کردند یکی ابوحنیفه رح دوم سفیان رح و سوم
شریح و چهارم مسعر بن خرام هر چهار را طلب کردند در راه که می آمدند ابوحنیفه رحمه الله گفت
من در هر یکی از شما فراستی گویم گفتند صواب باشد گفت من بحیلتی قضا از خود دور کنم سفیان
بگریزد و مسعر خود را دیوانه سازد و شریح قاضی شود پس سفیان در راه بگریخت و در کشتی پنهان
شد و گفت مرا پنهان دارید که سرم خواهند برید بتاویل این خبر که رسول ص فرمود که من جعل
قاضیا فقد ذبح بغیر سکین هر کرا قاضی گردانید تدبیر کارش بکشند ملاح او را پنهان
کرد این هر سه پیش منصور شدند ابوحنیفه را گفت که قضا باید کرد گفت ایها الامیر من مردی ام
نه از عرب بلکه از موالی ایشان سادات عرب بحکم من راضی نشوند جعفر گفت این کار بنسب تعلق ندارد
این را علم باید ابوحنیفه گفت من این کار را نشایم و درین که گفتم نشایم اگر راست میگویم نشایم و
اگر دروغ میگویم دروغگوی قضای مسلمانان را نشاید و تو خلیفه خدائی روا مدار که دروغگوی
را خلیفه خود کنی و اعتماد خون مسلمانان بروی کنی این بگفت و نجات یافت مسعر پیش رفت و دست
خلیفه بگرفت و گفت چگونه فرزندانت چگونه اند منصور گفت او را بیرون کنید که دیوانه است پس
شریح را گفت ترا قضا باید کرد گفت من مردی سودائی ام و دماغم ضعیف است منصور گفت معالجت
کن تا عقلت کامل شود پس قضا بشریح دادند و ابوحنیفه او را مهجور کرد و هرگز با وی
سخن نگفت نقلست که جمعی کودکان گوی میزدند گوی ایشان میان جمع ابو
حنیفه رح افتاد هیچ کودک نمیتوانست که بیرون آرد کودکی گفت من روم و بیرون آرم پس گستاخ وار

در رفت و بیرون آورد ابوحنیفه رح گفت گمان کودک حلال زاده نیست تفحص کردند چنان بود گفتند ای
امام مسلمانان از چه دانستی گفت اگر حلال زاده بودی حیا او را مانع آمدی نقل ست که او را بر کسی مالی بود
و در محلت آن شخص شاگردی از ان امام وفات کرد امام بنماز جنازه او رفت آفتابی عظیم بود و در انجا هیچ سایه
نبود الا دیواری از ان آن مرد که مال با امام میبایست از و مردمان گفتند درین سایه ساعتی بنشین گفت مرا
بر صاحب این دیوار مال ست روا نبود از دیوار او تمتعی حاصل کردن که پیغامبر علیه السلام فرموده است
کل قرض جر منفعة فهو ربو اگر منفعتی گیرم ربوا باشد نقل ست که او را یکبار بحبس محبوس کردند یکی از
ظلمه بیامد و گفت مرا قلمی تراش گفت نتراشم هر چند که گفت سود نداشت گفت چرا نمی تراشی گفت ترسم که
از ان قوم باشم که حق تعالی فرموده است اُحشُروا الَّذِینَ ظَلَمُوا وَ اَزْوَاجَهُم هر شب سه صد رکعت نماز کردی
روزی میگذشت زنی باز نی میگفت این مرد هر شب پانصد رکعت نماز میکند امام آن بشنید نیت
کرد بعد ازین پانصد رکعت نماز هر شبی کنم تا ظن ایشان راست باشد روز دیگر میگذشت کودکان میگفتند
با همدیگر که این مرد که میرود هر شب هزار رکعت نماز میکند ابوحنیفه گفت نیت کردم که بعد ازین هزار
رکعت نماز کنم روزی شاگردی با امام گفت مردمان میگویند که ابوحنیفه شبی نخسپد گفت نیت کردم
که دیگر شب نخسپم گفت چرا گفت خدای تعالی میفرماید وَیُحِبُّونَ اَنْ یُّحْمَدُوا بِمَا لَمْ یَفْعَلُوا بندگان اند که دوست
دارند ایشان را بخیری که نکرده یاد کنند اکنون من پهلوی بر زمین ننهم تا از ان قوم نباشم و بعد از ان
سی سال نماز بامداد بطهارت نماز خفتن گذاردی نقل ست که سر زانوی ابوحنیفه
چون زانوی شتر بود از بسیاری که در سجده بودی نقل ست که توانگری را تواضع کرده از بهر مال او گفت
کفارت آن را هزار ختم کردم و گفتند گاه بودی که چهل بار قرآن ختم کردی تا مسئله که او را مشکل بودی
کشف شدی نقل ست که محمد بن حسن رحمة الله علیه عظیم صاحب جمال بود چون یکبار او را بدید بعد
از ان هرگز او را ندید و چون درس او گفتی او را پس ستونی نشاندی که نباید که چشمش بروی افتد نقل
ست که داود طائی گفت بیست سال پیش ابوحنیفه بودم و درین مدت او را نگاه داشتم در خلا و ملا
سر برهنه ننشست و از برای استراحت پای دراز نکرد او را گفتم ای امام دین در حال خلوت اگر پای
دراز کنی چه باشد گفت با خدای ادب گوش داشتن در خلوت اولی تر نقل ست که روزی
میگذشت کودکی را دید که در گل بمانده گفت گوش دار نیفتی کودک گفت افتادن من سهل ست
اگر بیفتم تنها باشم اما تو گوش دار اگر پایت بلغزد همه مسلمانان که از پس تو آیند بلغزند و برخاستن همه دشوار
بود امام را از حذاقت آن کودک عجب آمد بگریست و اصحاب را گفت زنهار اگر شما را در مسئله چیزی هویدا شود

دو دلیلے روشن تر نماید در آن متابعت من مکنید و بتقلید من تحقیق خود را مانید و این نشان بکمال انصاف است
تا لاجرم ابو یوسف و محمد رحمهما الله بسے اقوال دارند در مسائل مختلف نقل ست که مردے مالدار بود امیر المومنین
عثمان را رضی الله عنه دشمن داشتے تا حدیکه او را جهود خواندے این سخن با بوحنیفه رسید او را بخواند و گفت دختر
تو بفلان جهود خواهم داد او گفت تو امام مسلمانان باشی روا داری که دختر مسلمان بجهود دهی و من خود
هرگز ندهم ابوحنیفه گفت سبحان الله روا نمیداری که دختر خود را بجهود دادن چون روا باشد که محمد رسول الله
دو دختر خود بجهودے دهد آن مرد در حال بدانست که سخن از کجاست از آن اعتقاد برگشت
و توبه کرد از برکات امام حنیفه نقل ست که روزے در گرمابه بود یکے را دید بے ازار بعضے
گفتند فاسقے ست و بعضے گفتند دهری ست ابوحنیفه چشم برهم نهاد آن مرد گفت اے امام روشنائی
چشم از تو کے باز گرفتند گفت آنگاه که ستر از تو برداشتند و گفت چون با قدری مناظره کنی دو سخن است
یا کافر شود یا از مذهب خود بگردد او را بگوئے که خدا خواست که علم او در ایشان راست شود و معلوم
بنا بر آید اگر گوید نه کافر باشد از آنکه چون گوید که نه خواست که علم او راست شود و علم و معلوم برابر آید
این بود و اگر گوید که خواست تسلیم کرد و از مذهب بیزار شود و گفت من بخیل را تعدیل نکنم و گواهی
نشنوم که بخل او را بران دارد که استقصا کند و زیادت از حق خویش ستاند نقل ست که مسجدے
عمارت میکردند از بهر تبرک از ابوحنیفه چیزے خواستند بر امام گران آمد مردمان گفتند ما را
غرض تبرک است آنچه خواهد بدهد درمے زر بداد بکراهیتے تمام شاگردان گفتند اے
امام تو کریمی و عالمی در سخاوت همتا نداری اینقدر زر دادن بر تو چرا گران آمد گفت نه از جهت مال بود
لیکن من یقین میدانم که مال حلال هرگز بآب و گل خرج نشود و من مال خود را حلال میدانم چون از من
چیزے خواستند کراهیت من از اینجا بود که در مال حلال من شبهتے پدید مے آید و از آن سبب عظیم میترسیدم
چون روزے چند بر آمد آن درم درست باز آوردند و گفتند نا سره است امام اعظم شاد شد نقل
ست که روزے در بازار میگذشت مقدار ناخنے گل بر جامه او چکید بلب دجله رفت و مے
شست گفتند اے امام مقدار چندین نجاست بر جامه رخصت میدهی و این قدر گل را میشوئی گفت آرے
آن فتوے ست و این تقوے چنانکه رسول علیه السلام هم گروه بلال را اجازت نداده بود که ذخیره کند
و یکساله زنان را قوت نهاده و گویند چون داود طائی مقتدا شد ابوحنیفه رحمة الله علیه را گفت اکنون
چه کنم گفت بر تو باد بر کار بستن علم که هر علمے که آنرا کار نبندی چون جسدے بود بے روح گویند که خلیفه عهد
بخواب دید ملک الموت را از وے پرسید که عمر من چند مانده است ملک الموت پنج انگشت اشارت کرد تعبیر این

خواب را او بسیار کس پرسید معلوم نشد ابو حنیفه رح را خواندم او پرسید گفت به پنج علم اشارت کرده
است یعنی این پنج علم کس نداند و آن پنج درین آیت ست که حقتعالی میفرماید اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗ عِلْمُ السَّاعَةِ
وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْاَرْحَامِ وَمَا تَدْرِيْ نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِيْ نَفْسٌ بِاَيِّ اَرْضٍ
تَمُوْتُ شیخ بو علی بن عثمان الجلالی گفت که بشام بودم بر سر خاک بلال مؤذن رضی الله عنه خفته بودم خود
را در مکه دیدم که پیغامبر علیه السلام از باب بنی شیبه در آمد و پیری را در بر گرفته چنانکه اطفال را در
برگیرند به شفقتی تمام من پیش دویدم و بر پایش بوسه دادم و در عجب آن بودم که این پیر کیست
پیغامبر علیه السلام بحکم معجزه در باطن من مشرف شد گفت این امام مسلمان و اہل
دیار تست ابو حنیفه رحمه الله نقل ست که نوفل بن حیان گفت که چون ابو حنیفه وفات کرد
قیامت را بخواب دیدم که جمله خلایق در حساب گاه ایستاده بودند و پیغامبر علیه السلام را دیدم بر لب حوض کوثر ایستاده
و بر جانب او از راست و چپ مشایخ را دیدم ایستاده و پیری دیدم نیکو روی و سر و روی سپید و روی بر روی پیغامبر
علیه السلام نهاده و امام ابو حنیفه را دیدم در برابر پیغامبر علیه السلام ایستاده سلام کردم و گفتم مرا آب ده
گفت تا پیغمبر علیه السلام اجازت ندهد ندهم پس پیغامبر علیه السلام فرمود که او را آب دهید جامی آب بمن داد و اصحاب را از آن جام
جام آب خوردیم که هیچ کم نشد پس گفتم بر راست پیغامبر علیه السلام آن پیر کیست گفت ابراهیم
خلیل الله و بر جانب چپ ابو بکر صدیق رضی الله عنه همچنین می پرسیدم و بانگشت عقد میگرفتم تا
هفده کس پرسیدم چون بیدار شدم هفده عقد گرفته بودم یحیی معاذ رازی گفت پیغامبر علیه السلام
را در خواب دیدم گفتم این اطلبك قال عند علم ابي حنيفة و مناقب او بسیار و مجاهده
بے شمار و پوشیده نیست برین ختم کردیم ٭

باب نوزدهم در ذکر امام شافعی رحمة الله علیه

آن سلطان شریعت و طریقت آن برهان محبت و حقیقت آن مفتی اسرار الهی آن مهدی انوار نامتناهی
آن وارث دین نبی شافعی مطلبی رضی الله عنه شرح دادن او حاجت نیست که همه عالم پر نور از شرح صدر اوست
و فضائل و شمائل و مناقب او بسیار است وصف او این تمام ست که شعبه درخت نبوی است و میوه شجره
مصطفوی و در فراست و کیاست یگانه بود و در مروت و فتوت عجوبه بود که هم کریم
جهان بود و هم جواد زمان هم افضل وقت و هم اعمل عهد هم حجة الائمة من قریش و هم
مقدم قدموا القریش ریاضات و کرامات او نه چندان است که این کتاب حمل آن

توانند کرد و در سیزده سالگی در حرم میگفت سلونی ماشئتم و در پانزده سالگی فتوی میداد و احمد حنبل
که امام جهان بود و سه صد هزار حدیث یاد داشت بشاگردی او آمدے و در غاشیه داری سر برهنه کردے
قومے بروے اعتراض کردند که مردے بدین درجه در پیش پسرے بیست و پنجساله مے نشیند و صحبت
مشایخ و استادان عالی ترک میکند احمد گفت هرچه ما یاد داریم معانی آن او میداند اگر او بما نیفتادے
ما بر در خواستیم ماند که حقایق اخبار و آیات و آنچه خوانده فهم کرده است ما حدیث پیش نداشتیم گفت او چون
آفتابیست جهان را و چون عافیتیست خلق را و هم احمد گفت که در فقه بر خلق بسته بود حقتعالیٰ
آن در بسبب او بگشاد و هم احمد گفت نمیدانم کسے را که منت او بیشتر است بر اسلام از شافعی در
عهد شافعی و هم احمد گفت شافعی فیلسوفست در چهار علم در لغت و اختلاف الناس و علم فقه و علم معانی
و هم احمد گفت در معنی این حدیث که مصطفیٰ علیه السلام فرمود که بر سر صد سال مردے را برانگیزانند تا دین
من بدو خلق آموزند و آن شافعیست و ثوری گفت که اگر عقل شافعی را وزن کردندے با عقل
یک نیمه خلق عقل او راجح آمدے و بلال خواص گوید که خضر را پرسیدم که در شافعی چگوئی گفت او از
اوتادست و در ابتدا هیچ عرسے و دعوتے نرفتے و پیوسته گریان و سوزان بودے و هنوز طفل بود
که خلعت هزار ساله بر سر او افگندند پس بسلیم راعی افتاد و در صحبت او بسے بود تا در تصرف بر همه سابق شد
چنانکه عبدالله انصاری گوید که من مذهب او ندارم اما امام شافعی را دوست دارم از آنکه در هر مقامے که
نگرم او را در پیش مے بینم نقلست که شافعی گوید رضی الله عنه رسول را علیه السلام بخواب دیدم مرا گفتے ای
پسر تو کیستی گفتم یا رسول الله یکے از گروه تو گفت نزدیک آے نزدیک شدم آب دهن خود بگرفت تا من
دهن باز کردم بدهن من انداخت چنانکه بلب و دهان و زبان من رسید پس گفت اکنون برو که برکات
خدائے بر تو باد و هم در آن ساعت علی مرتضیٰ را بخواب دیدم که انگشترین خود بیرون کرد و در انگشت
من کرد تا علم مرتضیٰ نیز در من سرایت کرد چنانکه گویند شافعی شش ساله بود که بدبیرستان میرفت و
مادرش زاهده بود از بنی هاشم و مردمان امانت بدو سپردندے روزے دو کس بیامدند و جامه دانے
بدو سپردند بعد از آن یکے از آن دو کس بیامد و جامه دان خواست بوے داد بعد از آن یک چند آن
دیگر بیامد و جامه دان طلبید گفت بیار تو دادم گفت نه قرار داده بودیم که تا هر دو حاضر نباشیم ندهی
گفت بلے گفت اکنون چرا دادی مادر شافعی ملول شد شافعی درآمد و گفت اے مادر ملالت چراست
حال باز گفت شافعی گفت هیچ باک نیست مدعی کجاست تا جواب گویم مدعی گفت منم شافعی گفت جامه دان
برجاست برو یار خود را بیار و جامه دان بستان آن مرد را عجب آمد و عقل قاضی که آورده بود متحیر شد الحق

او برفتند بعد از آن بشاگردی مالک افتاد و مالک هفتاد ساله بود بر در سرای مالک بایستادی و هر فتوی
که بیرون آمدی بدیدی واگر نه چنان بودی مستفتی را بگفتی که باز گرد و بگو که احتیاط کن چون تفحص کردندی
حق بدست شافعی بودی و مالک بدو نازیدی و دران وقت خلیفه هارون الرشید بود **نقل ست** که هارون
شبی با زبیده مناظره میکرد زبیده هارون را گفت ای دوزخی هارون گفت اگر من دوزخیم فانت طالق از
یکدیگر جدا شدند و هارون زبیده را عظیم دوست بود و نفیر از جان او برآمد منادی بفرمود و علمای بغداد را
حاضر کردند و این مسئله را فتوی کردند هیچکس جواب ننوشت گفتند خدای تعالی داند که هارون دوزخی
ست یا بهشتی کودکی از میان جمع برخاست و گفت من جواب دهم خلق تعجب کردند گفتند مگر دیوانه
است جائی که چندین علمای فحول عاجز باشند او را چه مجال سخن بود هارون او را بخواند و گفت جواب
گوئی شافعی گفت حاجت تراست بمن یا مرا بتو گفت مرا بتو شافعی گفت پس از تخت فرود آی
که جای علما بلندتر ست خلیفه او را بر تخت نشاند و خود بزیر آمد پس شافعی گفت اول تو مسئله مرا جواب
گوی تا آنگه من مسئله ترا جواب دهم هارون گفت سوال تو چیست شافعی گفت هرگز هیچ معصیتی قادر
شده از بیم خدای باز ایستاده از آن هارون گفت بلی بخدای که چنین ست شافعی گفت من حکم کردم
که تو از اهل بهشتی علما آواز برآوردند که بچه دلیل و حجت گفت بقرآن که حقتعالی میفرماید وَاَمَّا مَنْ خَافَ
مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَی النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰی فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِیَ الْمَاْوٰی هر که او قصد معصیتی کرد و بیم خدای او را
از آن باز داشت بهشت جای او ست همه فریاد برآوردند و گفتند هر که در حال طفولیت چنین بود در شباب
چون بود **نقل ست** که در همه عمر خویش لقمه حرام در دهن ننهاد و یکبار عصیتی لشکری قیام کرد و کفارت
آنرا چهل شب تا بامداد نماز کرد **نقل ست** که یکبار در میان درس ده بار برخاست و بنشست
گفتند چه حال ست گفت علوی زاده بر در بازی میکند هر بار که او در برابر من می آید حرمت او را
برخیزم که روا نبود که فرزند رسول فراز آید و برنخیزم **نقل ست** که وقتی کسی مال فرستاد تا بر مجاوران
مکه صرف کنند و شافعی آنجا بود بعضی از آن نزدیک او بردند گفت خداوند مال چه گفته است گفتند
که او وصیت کرده است که این مال بدرویشان متقی دهید شافعی گفت مرا ازین مال نشاید گرفت
که نه من متقیم **نقل ست** که وقتی از صنعا بمکه آمد و ده هزار دینار با وی بود گفتند بدین ضیاعی باید خرید
یا گوسفندان از بیرون مکه خیمه بزد و آن زر فرو ریخت هر که می آمد مشتی بوی میداد تا نماز پیشین هیچ
نماند **نقل ست** که از روم هر سال مال بهارون الرشید میفرستادند یکسال رهبانی چند فرستادند و
گفتند خلیفه بفرماید تا دانشمندان بحث کنند اگر ایشان بهتر دانند مال بدهیم والا از ما دیگر مال مطلبید

چهار صد مرد ترسا بیامدند خلیفه فرمود تا منادی کردند و جمله علمای بغداد بر لب دجله حاضر شدند پس هارون الرشید شافعی را طلبید و گفت جواب ایشان ترا می باید داد چون همه بر لب دجله حاضر شدند شافعی سجاده بر دوش انداخت و بر روی آب رفت و سجاده بر آب انداخت و گفت هر که با ما بحث میکند اینجا بیاید ترسایان چون این بدیدند جمله مسلمان شدند و خبر بقیصر روم رسید که ایشان مسلمان شدند بر دست شافعی رضی الله عنه گفت الحمد لله که آن مرد اینجا نیامد که اگر اینجا آمدی در همه روم زنار داری نماندی **نقل ست** که در ابتدای جوانی در مکه بوده است مدتی عظیم درویش بوده است وقتی دیدند که اندر حرم بماهتاب نشسته بود و جزوی کتاب مطالعه میکرد و نزدیک کعبه شمع میسوختند او را گفتند چرا بروشنائی شمع مطالعه نکنی گفت آن شمع از برای کعبه در گیرانیده اند من بدان مطالعه نتوانم کرد **نقل ست** که جماعتی با هارون گفتند که شافعی قرآن حفظ ندارد و چنان بود ولیکن قوت حافظه او چنان بود که هارون خواست که امتحان کند ماه رمضان امامتش فرمود شافعی هر روز جزوی قرآن مطالعه میکرد و هر شب در تراویح میخواند تا در ماه رمضان همه قرآن حفظ کرد و در عهد او زنی بود دو روی داشت شافعی خواست که او را بپنصد دینار عقد کرد و بدید پس طلاق داد و مهر پیش او نهاد و بمذهب احمد حنبل هر که یک نماز عمداً ترک کند کافر شود و بمذهب امام جهان شافعی نشود اما او را چنان عذابی کنند که کفار را کنند شافعی احمد را گفت چون کسی یک نماز عمداً ترک کند کافر شود چه کند تا مسلمان شود گفت نماز کند شافعی گفت نماز کافر چون درست شود احمد خاموش شد و ازین جنس سخن بسیار رفته است و سوال و جواب بسیارست اما این کتاب جای آن سخن نیست و گفت اگر عالمی را بینی که برخصت و تاویلات مشغول گردد بدانکه ازو هیچ نیاید و گفت من بندهٔ کسی ام که مرا یک حرف از ادب تعلیم کرده است **نقل ست** که گفت هر که علم در جهان کسی ناشایسته را آموزد حق علم ضایع کرده باشد و هر که علم از کسی که شایستهٔ علم باشد باز دارد ظلم کرده است **نقل ست** که گفت اگر دنیا را بگردهٔ بمن فروشند نخرم و گفت هر کرا همت آن بود که چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بیرون آید وقتی یکی او را گفت مرا پندی ده گفت چندان غبطه برکه زندگان بر مردگان میبرند یعنی هرگز نگوئی که دریغا که من نیز چندان سیم جمع نکردم که او کرد و بگذاشت بحسرت بلکه غبطه بر آن بری که چند طاعت که او کرد و بارے من کردمی و دیگر هیچ کس بر مرده حسد نبرد و بر زنده نیز باید که نبرد که این زنده نیز خواهد مرد **نقل ست** که شافعی روز وفات خود گم کرده بود و بهمه منفذها بگردید و بخرابات برگذشت و بمسجد بازار و مدرسه برگذشت

نیافت و بخانقاه برگذشت جمعی صوفیان را دید نشسته بودند یکی گفت وقت را عزیز دارید که وقت تیغی
از دست بشود شافعی روی بخادم کرد و گفت وقت باز یافتم بشنو که چه میگویند شیخ بوسعید رحمة الله
نقل میکرد شافعی گفت که علم همه عالم در علم من نرسید و علم من در علم صوفیان نرسید و علم ایشان در علم یک سخن
پیر ایشان نرسید که گفت الوقت سیف قاطع و ربیع خثیم گفت در خواب دیدم پیش از چند روز از مرگ
شافعی که آدم علیه السلام وفات کرده بود و خلق خواستند که جنازه بیرون آرند چون بیدار شدم از
معبری پرسیدم گفت کسیکه عالم ترین زمانه باشد وفات کند که علم خاصیت آدم است وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاۗءَ
كُلَّهَا پس دران نزدیکی شافعی رح وفات کرد **نقل ست** که وقت وفات وصیت کرد که فلان
کس را بگوئید تا مرا بشوید و آن شخص بمصر بود چون باز آمد باوی گفتند که شافعی چنین وصیتی کرده
است گفت تذکرهٔ او بیارید بیاوردند هفتاد هزار درم وام داشت آن مرد بگذارد و گفت
شستن من او را این بود و ربیع بن سلیمان گفت شافعی را بخواب دیدم گفتم خدای با تو چه کرد گفت
مرا بر کرسی نشاند و زر و مروارید بر من فشاند و هفتصد هزار باچند دینار بمن داد و رحمت کرد

باب بستم در ذکر امام احمد حنبل رحمة الله علیه

آن امام دین و سنت آن مقتدای مذهب و ملت آن جهان ورع و عمل آن بیکان کفایت بی بدل آن
صاحب تیغ زمانه آن صاحب ورع یگانه آن سنی آخر و اول امام بحق احمد حنبل قدس الله روحه العزیز شیخ
سنت و جماعت بود و امام دین و دولت هیچکس را در علم احادیث آن حق نیست که او را و در ورع و تقوی
و ریاضت و کرامت شانی عظیم داشت و صاحب فراست بود و مستجاب الدعوات و جامهٔ خرقی او را
مبارک داشته اند از غایت رشد و انصاف و از آنچه مشبه بروی افترا کردند مقدس و مبرا است تا حدیکه
پسرش یکروز معنی این حدیث میگفت خَمَّرْتُ طِینَةَ اٰدَمَ بِیَدِهٖ و درین معنی گفتن دست از آستین
بیرون کرده بود احمد گفت چون سخن ید الله گوئی بدست اشارت مکن و بسی مشایخ را دیده بود چون ذوالنون
و بشر حافی و سری سقطی و معروف کرخی و مانند ایشان و بشر حافی گفت احمد حنبل را سه خصلت است
که مرا نیست حلال طلب کردن برای خود و هم برای عیال و من برای خود طلب کنم پس سری
سقطی گفت او پیوسته مضطر بودی در حال حیوة از طعن معتزله و در حال وفات از خیال مشبه
و او از همه بریست **نقل ست** که چون در بغداد معتزله غلبه کردند گفتند او را تکلیف باید کردن
تا قرآن را مخلوق گوید او را بسرای خلیفه بردند سرهنگی بر در سرای خلیفه بود گفت ای امام زینهار

تا مردانه باشی که وقتی من دزدی کردم هزار چوب بزدند منکر نشدم تا عاقبت رهائی یافتم بر باطل چنین صبر کردم
تو که بر حقی اولیتر باشی احمد گفت این سخن او یاد می بودم الحق او را بردند او پیر ضعیف بود بر عقابین کشیدند و
هزار تازیانه بزدند که قرآن را مخلوق گوی نگفت و در آن میانه بند ازارش گشاده شد و دستهای او بسته
بود دو دست از غیب پدید آمد و ازارش ببست چون این برهان بدیدند رها کردند و هم در آن وفات
کرد و در آخر کارش قومی پیش او آمدند و گفتند درین قوم که ترا رنجانیدند چه گوئی گفت از برای خدا میزدند
پنداشتند که من بر باطلم بمجرد زخم چوب بقیامت با ایشان هیچ خصومت ندارم **نقل ست** که جوانی
مادری بیمار داشت و زمین شده بود روزی گفت ای فرزند اگر خوشنودی من میخواهی پیش امام احمد رح رو
و بگو تا دعا کند برای من مگر حقتعالی صحت دهد که مرا دل ازین بیماری بگرفت چون بدر خانه احمد رح
شد آواز داد گفتند کیست گفت محتاجی و حال باز گفت که مادری بیمار دارم از تو دعامی
طلبد امام عظیم کراهیت داشت از آن یعنی مرا چه می شناسد برخاست و غسل کرد و بنماز
مشغول شد خادم شیخ گفت ای جوان تو باز گرد که امام در کار تو مشغول ست چون بدر خانه رسید
مادرش برخاست و در بگشاد و صحت کلی یافت بفرمان خدای تعالی **نقل ست** که بر لب آب نشسته
وضو میساخت و دیگری بالای او وضو میساخت حرمت امام را برخاست و بزیر امام شد و وضو
میساخت چون آن مرد وفات کرد او را بخواب دیدند گفتند خدای با تو چه کرد گفت رحمت
کرد بدان حرمت داشت که امام را کردم در وضو ساختن و احمد رح گفت ببادیه فرو شدم به تنها راه گم کردم
اعرابی را دیدم بگوشه نشسته بود گفتم بروم و ازو راه پرسیم برفتم و پرسیدم بنالید گفتم گرسنه
است پاره نان داشتم بدو دادم او برشورید و گفت ای احمد تو کیستی که بخانه خدای روزی بر روزی رسانیدن
از خدای راضی نباشی لاجرم راه گم کنی احمد گفت آتش غیرت در من افتاد گفتم الهی ترا در گوشها چندین
بندگان پوشیده آن مرد گفت چه می اندیشی ای احمد او را بندگانند که اگر بخدای تعالی سوگند دهند جمله
زمین و کوهها زر گردد برای ایشان احمد گفت نگاه کردم جمله زمین و کوه زر دیدم از خود بشدم هاتفی
آواز داد که چرا دل نگاه نداری ای احمد که او بنده ایست ما را که اگر خواهد از برای او آسمان را بر زمین زنیم و
زمین را بر آسمان او را نپسندیم اما دیگر ارشش نه بینی **نقل ست** که احمد در بغداد بودی اما هرگز نان
بغداد نخوردی گفتی این زمین را امیر المومنین عمر رضی الله عنه وقف کرده است بر غازیان
و زر بموصل فرستادی تا از آنجا آرد آوردندی از آن نان خوردی پسرش صالح بن
احمد یکسال در اصفهان قاضی بود و صائم الدهر و قائم اللیل بود و در شب دو ساعت بیش

نخفتی و بر در سرائے خود خانہ ساختہ بود شب و روز آنجا نشستے کہ نباید در شب کسے را غسلے بود و در بستہ
یابد و چنین قاضی بود روزے از برائے امام احمد نان مے پختند خمیر مایہ از آن صالح بستدند چون نان پیش
احمد آوردند گفت این نان را چہ بودہ است گفتند خمیر مایہ از آن صالح ست گفت آخر او یکسال قضائے
اصفاہان کردہ است نان او حلق ما را نشاید گفتند این نان را چکنیم گفت بنہید چون سائلے در آید
بگوئید کہ خمیر مایہ از آن صالح ست و آرد از آن احمد اگر میخواہی بستان چہل روز در خانہ بود سائلے
نیامد کہ بستاند آن نان بوئے بگرفت بدجلہ انداختند احمد بعد ازان ہرگز ماہی دجلہ نخورد و در تقوے
تا حدے بود کہ گفت در جمعے از ہمہ یکے را سر موئے دانگے سیم بود نباید نشست نقل ست کہ یکبار بمکہ
رفتہ بود و پیش سفیان عیینہ تا اخبار سماع کند یکروز نرفت کس فرستاد تا بدانند کہ چرا نیامدہ است چون
برفت احمد جامہ بگازر دادہ و برہنہ نشستہ بود رسول گفت من چند دینار بدہم در وجہ خود صرف کنی
گفت نہ گفت جامہ خود عاریت دہم گفت نہ گفت باز نگردم تا تدبیر این بکنی گفت کتابے
مینویسم از مزد آن کرباس بخر برائے من گفت کتان بخرم گفت نہ استر بستان دہ گز تا پنج
گز پیراہن کنم و پنج گز ازارے نقل ست کہ احمد را شاگردے بود و مہمان او آمد آن شب
کوزہ آب پیش او آورد ہمچنان بامداد بدید احمد گفت چرا کوزہ ہمچنان ست گفت چہ کردمے گفت
طہارت و نماز شب والا این علم چرا آموزی نقل ست کہ احمد مزدورے داشت نماز شام
شاگرد را گفت تا زیادت از مزد چیزے بوے دہ مزدور نگرفت چون برفت امام احمد فرمود کہ بر
عقب او ببر کہ بستاند شاگرد گفت چگونہ گفت آنوقت در باطن خود طمع ندیدہ بود این ساعت
چون ببیند بستاند نقل ست کہ وقتے شاگردے قدیمے داشت مہجور گردانید بسبب آنکہ در
خانہ گل اندودہ بود گفت یک ناخن از شاہ راہ مسلمانان گرفتی ترا نشاید علم آموختن وقتے سطلے
بگرو نہادہ بود چون باز میگرفت بقال دو سطل آورد گفت از آن خود بردار کہ من نمیشناسم کہ از آن تو
کدام ست امام احمد سطل بوے رہا کرد و برفت نقل ست کہ مدتے احمد را آرزوئے عبد اللہ
مبارک بود تا عبد اللہ آنجا آمد پس صالح گفت اے پدر عبد اللہ بدر خانہ ایستادہ است بدیدن تو
آمدہ است امام احمد راہ نداد پسرش گفت درین چہ حکمت ست کہ سالہا در آرزوئے او میسوختی اکنون
کہ دولتے چنین بدر خانہ آمدہ است راہ نمیدہی احمد گفت چنین ست کہ تو میگوئی اما میترسم کہ او را ببینم
خو کردہ لطف او شوم بعد ازان طاقت فراق او ندارم ہمچنین بر بوئے او عمر میگذارم تا آنجا بینیم کہ فراق
در پے نباشد و او را کلماتے عالی ست در معاملات و ہر کہ از وے مسئلہ پرسیدے اگر معاملتے بودے جواب دادے

اگر از حقایق بودے حوالہ بہ بشر حافی کردے گفت از خدایتعالے خواستم تا درے از خوف بر من بکشاید تا
چنان شدم کہ بیم آن بود کہ خرد از من زائل شود دعا کردم گفتم الٰہی تقرب من بتو بچہ فاضلتر گفت بکلام
من یعنی قرآن پرسیدند کہ اخلاص چیست گفت آنکہ از آفات اعمال خلاص یابی گفتند توکل چیست گفت
الثقة باللہ گفتند رضا چیست گفت آنکہ کارہائے خود بخدا سپاری گفتند محبت چیست گفت این از
بشر باید پرسید کہ تا او زندہ باشد من این را جواب نگویم گفتند زہد چیست گفت زہد سہ است ترک
حرام و این زہد عوام ست و ترک فزونی از حلال و این زہد خواص ست و ترک آنچہ ترا از حق مشغول کند
و این زہد عارفان ست گفتند این صوفیان در مسجد نشستہ اند بر توکل بے علم گفت غلط میکنید ایشانرا
علم نشاندہ است گفتند ہمہ ہمت ایشان در نانے شکستہ بستہ اند گفت من ندانم قومے را بر روئے
زمین بزرگ ہمت ایشان در دنیا پارۂ نان بیش نبود و چون وفاتش نزدیک رسید ازان زخم گفتیم
و در درجہ شہدا بود و دران حالت بدست اشارت میکرد و بزبان میگفت ہنوز پس پسرش گفت اے
پدر اینچہ حالست گفت وقتے با خطر ست چہ جائے جواب ست بدعا مدد میکن کہ آن حاضران بر بالین اند
عن الیمین و عن الشمال قعید یکے ابلیس ست در برابر ایستادہ و خاک بر سر میریزد و میگوید اے احمد
جان بردی از دست من و من میگویم نہ ہنوز کہ یک نفس ماندہ است جائے خطر ست نہ جائے
امن و چون وفات کرد و جنازۂ او برداشتند مرغان مے آمدند و خود را بر جنازۂ او میزدند تا دو ہزار
جہود و گبر و ترسا مسلمان شدند و زنارہا مے بریدند و نعرہ میزدند لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ
میگفتند و سبب آن بود کہ حقتعالے گریہ بر چہار قوم انداخت دران روز یکے بر مرغان و دیگر بر جہودان
و سوم بر ترسایان و چہارم بر مسلمانان اما از بزرگے پرسیدند کہ نظر او در حیوة بیشتر یا در ممات
گفت او را دو دعا مستجاب بود یکے آنکہ بار خدایا ہر کرا ایمان ندادی بدہ و ہر کرا دادی باز مستان این
دو دعا یکے در حال حیوة اجابت افتاد و تا ہر کرا ایمان دادہ بود باز نگرفت و دیگر در حال
مرگ تا ایشانرا ایمان روزی کرد و محمد بن خزیمہ گفت احمد را در خواب دیدم بعد از وفات کہ مے
لنگیدے گفتم اینچہ رفتارست گفت رفتن بدار السلام گفتم خدایتعالے با تو چہ کرد گفت بیامرزید
و تاج بر سر من نہاد و نعلین در پائے من کرد و گفت یا احمد این از برائے آنست کہ قرآن را مخلوق
نگفتی پس فرمود مرا کہ بخوان بدان دعاہائے کہ بتو رسیدہ است از سفیان ثوری من بخواندم کہ
یا رب کل شیء بقدرتک علی کل شیء اغفرلی کل شیء ولا تسئلنی عن شیء فقال تعالیٰ
یا احمد ہذہ الجنة ادخلہا فدخلتہا رحمة اللہ علیہ رحمة واسعة

تاریخ وفات
آنکہ او بود احمد حنبل
شد ازو فخر علم و زیب عمل
سال رحیل آن خدا آگاہ
شد رقم صاحب جنان

باب بست و یکم در ذکر داؤد طائی رحمة الله علیه

آن شمع دانش و بینش آن چراغ آفرینش آن عامل طریقت آن عالم حقیقت آن موحد الٰہی داؤد طائی رحمة الله علیه از اکابر این طائفه و سید القوم بود و در ورع بحد کمال بود و در انواع علوم بهرهٔ تمام داشت خاصه فقه که بر سر آمده بود و بیست سال ابو حنیفه را شاگردی کرد و فضیل و ابراهیم ادهم را دیده بود و پیر طریقت او حبیب راعی بود و از اول کار اندرون او حزنے غالب بود و پیوسته از خلق رمیده بود و سبب توبهٔ او این بود که از نوحه گرے این بیت شنید **شعر** بائی خدیک تبدی البلا و ای عینیک اذا سالا آن است که کدام روی بود که خاک ریخته نشد و کدام چشم بود که و زمین ریخته نگشت درد عظیم او منع برشے فرود آمد و قرار از وے برفت و متحیر گشت همچنان بدرس امام ابو حنیفه رفت امام او را حال خود ندید گفت ترا چه بوده است او واقعه باز گفت و گفت دلم از دنیا سرد شده است و چیزے در من پیدا گشته که راه بدان نمیدانم و در هیچ کتاب معنی آن نمیابم و بهیچ فتوے در نمے آید امام گفت از خلق اعراض کن داؤد روئے از خلق گردانید و در خانه معتکف شد چون مدتے بر آمد امام ابو حنیفه پیش او رفت و گفت این کارے نباشد که تو در خانه معتکف شوی و سخن نگوئی که کار آن باشد که در میان آنچه نشینی و سخن نامعلوم بشنوی و بران صبر کنی و هیچ نگوئی و نکات مسائل را به از ایشان دانی داؤد دانست که چنانست که استاد میگوید یکسال بدرس مے آمد و در میان ائمه مے نشست و هیچ نمیگفت و هر چه میگفتند صبر میکرد و جواب نمیداد و بر استماع بسنده میکرد چون یکسال تمام شد گفت ازین صبر یکساله من کار سی ساله کرده شد پس بحبیب راعی افتاد و کشایش او درین راه از و بود تا مردانه پائے درین راه نهاد و کتب را بآب فرا داد و عزلت گرفت و امید از خلق منقطع کرد **نقل ست** که بیست دینار ز میراث یافته بود و در بیست سال میخورد و مشایخ بعضے گفتند طریق ایثار ست نه نگاهداشتن او گفت من اینقدر ازان نگاه میدارم که سبب فراغت منست تا با این میسازم تا بمیرم هیچ از کار کردن نیاسود تا حدیکه نان در آب زدے و بیاشامیدے گفتے میان آشامیدن تا خائیدن پنجاه آیت از قرآن میتوانم خواندن روزگار ضایع کنم ابو بکر عیاش گفت بحجرهٔ داؤد در رفتم او را دیدم که پارهٔ نان خشک در دست داشت و میگریست گفتم یا داؤد چه بوده است ترا گفت میخواهم کر این نان پارهٔ بخورم و نمیدانم که حلال ست یا حرام و دیگرے پیش او رفت گفت سبوئے آب دیدم در آفتاب نهاده گفتم چرا در سایه

نهی گفت چون آنجا نهادم سایه بود اکنون از خدائے شرم دارم که از بهر نفس تنعم کنم **نقل است** که سرائے بزرگ داشت یکخانه خراب شدے و بخانه دیگر نشستے گفتند چرا عمارت خانه نکنی گفت با خدائے عز و جل عهد بسته ام که عمارت دنیا نکنم و همه سرائے او فروافتاد جز دهلیز آن شب که او را وفات رسید و دهلیز نیز فروافتاد یکے دیگر پیش او رفت و گفت سقف خانه شکسته است فرو خواهد افتاد گفت بیست سال ست تا این سقف را ندیده ام **نقل است** که وے را گفتند که چرا با خلق ننشینی گفت با که نشینم که اگر با خُردتر از خود نشینم مرا بکار دین امر نفرمایند و اگر با بزرگتر نشینم عیب من نشمرند و مرا در چشم من مے آرایند پس صحبت خلق را چه کنم گفتند چرا زن نخواهی گفت مومنه را نتوانم فریفت گفتند چگونه گفت چون او را بخواهم مؤنت او را در گردن خود کرده باشم گفتند آخر محاسن را شانه بکن گفت فارغ مانده ام که این کار کنم **نقل است** که شبے ماهتاب بود بر بام آمد و در آسمان مے نگریست و در ملکوت تفکر میکرد و میگریست تا بیخود شد و بیفتاد همسایه پنداشت که دزد بر بام ست با تیغے بر بام آمد داؤد را دید دست او را بگرفت و گفت ترا که انداخت گفت نمیدانم بیخود بودم مرا خبر نیست **نقل است** که او را دیدند که بنماز میدوید گفتند چه شتابست گفت لشکر بر در شهرست و منتظر منند گفتند کدام لشکر گفت مردگان گورستان و چون سلام باز دادے چنان رفتے که گوئی از کسے میگریزد تا در خانه رفتے و عظیم کراهیت داشتے بنماز شدن بسبب وحشت از خلق تا حقتعالے آن مؤنت از وے کفایت کرد **نقل است** که روزے مادرش او را دیده در آفتاب نشسته و عرق از وے روان شده گفت جان مادر گرمائے عظیم ست و تو صائم الدهری اگر در سایه نشینی چه باشد گفتے مادر از خدا شرم دارم که قدم از برائے خوش آمد نفس خویش بردارم و من خود روا نه دارم مادر گفت اینچه سخن ست اے جان مادر گفت در بغداد چون آن حالها ناشایسته دیدم دعا کردم تا حقتعالے روا از من باز گرفت تا معذور باشم و بجماعت حاضر نباید شد اکنون شانزده سال ست تا روا نه دارم و با تو نگفتم **نقل است** که دائم اندوهگین بودے چون شب درآمدے گفتے الهی اندوه تو ام بر همه اندوهها غلبه کرد و خواب از من بردو گفتے از اندوه که بیرون آید آنکه مصایب برو متواتر گردد وقتے درویشے گفت پیش داؤد رفتم او را خندان یافتم عجب داشتم گفتم یا ابا سلیمان این خوش دلی از چیست گفت سحرگاه مرا شرابے دادند که آنرا شراب انس گویند امروز عید کردم و شادی بیش کردم **نقل است** که نان میخورد ترسائے بگذشت پاره بدو داد تا بخورد آن شب ترسا خو جمیع شد و معروف کرخی در وجود آمد ابو ربیع واسطی گوید داؤد را گفتم مرا وصیتے کن گفت صم عن الدنیا

وافطر عن الآخرة گفت از دنیا دم درکش واز آخرت روزه گیر و مرگ را عید ساز واز مردمان بگریز چنانکه از
شیر گریزند دیگر از وی وصیتی خواست گفت زبان نگاهدار گفت زیادت کن گفت تنها باش از خلق واگر
توانی دل از ایشان بردار گفت زیادت کن گفت ازین جهان باید که بسنده کنی بسلامت دین چنانکه اهل جهان
پسند کرده اند بسلامت دنیا دیگری وصیتی خواست گفت جهدے بیکی در دنیا مقام خواهد بود و بدنیا
بکار آید واز برای آخرت چندان بکوش که ترا در آخرت مقام خواهد بود دیگری از وی وصیتی خواست گفت
مردگان منتظر تواند و گفت آدمی توبه و طاعت باز پس می افگند راست بدان می ماند که شکار کند
تا منفعت آن بدیگری برسد و مریدی را گفت اگر سلامت خواهی سلامی بر دنیا کن بوداع واگر کرامت
خواهی تکبیری برآخرة گوی تبر کی یعنی از هر دو بگذر تا بحق رسی **نقل ست** که فضیل عیاض در همه
عمر دو بار داؤد را دیده بود و بدان فخر کردی یکبار که زیر سقف شکسته نشسته بود گفت برخیز که
این سقف شکسته فرو خواهد افتاد گفت تا من درین صفه ام این سقف را ندیده ام یعنی چنانکه فضول
در سخن مکروه ست نظر بر غیر مالا بد حرام ست کانوا یکرهون فضول النظر کما یکرهون فضول الکلام
دوم بار گفت مرا پندی ده گفت از خلق بگریز و معروف کرخی رحمه الله گفت هیچکس ندیدم که دنیا خوار
تر داشت از وی و گفت جمله اهل دنیا و دنیا را در چشم او ذره مقدار نبودی اگر یکی را از ایشان
بدیدی شکایت کردی تا لاجرم از راه رسم چنان دور بود که گفتی هرگاه که من جامه بشویم دل
را متغیر یابم اما فقرا و درویشان را عظیم دوست داشتی و معتقد بودی و بچشم حرمت و مروت
نگریستی جنید گفت حجامی او را حجامت کرد دیناری زر بدو داد گفتند اسراف کردی گفت
هر کرا مروت نبود عبادت نباشد لا دین لمن لا مروة له **نقل ست** که یکی پیش وی بود و بسیار در وی
نگریست گفت ندانی که چنانکه بسیار گفتن کراهیت ست بسیار نگریستن هم کراهیت باشد **نقل ست**
که محمد و ابو یوسف را خلاف افتاد وی حکم او بودی چون پیش او آمدندی پشت بر ابو یوسف کردی
و روی به محمد آوردی و با وی اختلاط کردی و با ابو یوسف سخن نگفتی اگر قول محمد موافق بودی
گفتی قول اینست که این مرد میگوید واگر قول ابو یوسف را بودی گفتی قول این ست و نام او نبردی
گفتند هر دو در علم بزرگ اند چرا با او سخن میگوئی و عزیزش میداری و یکی را پیش خود نگذاری گفت
بجهت آنکه محمد بن حسن از سر نعمت بسیار بسر علم آمده است و علم سبب عز دین بود و ذل دنیا و ابو
یوسف از سر ذل و فاقه آمده بود و علم را سبب عز و جاه خود گردانیده بود و پس هرگز محمد چون او نبودی زیرا
که ابو حنیفه را تازیانه بزدند او قضا قبول نکرد و ابو یوسف قبول کرد هر که طریق استاد را خلاف

کند با او سخن نگویم نقل ست که هارون رشید از ابو یوسف درخواست که مرا پیش داود بر تا زیارت کنم ابو یوسف
بدر خانهٔ داود آمد بار نیافت از مادر داود درخواست تا شفاعت کرد که او را راه ده قبول نکرد و گفت
مرا با اهل دنیا و ظالمان چه کار مادر گفت بحق شیر من که او را راه دهی گفت من هرگز این ظالم را نه بینم
پس گفت الهی تو فرمودی که حق مادر نگاهدار که رضائے من در آن ست و اگر نه مرا با ایشان چه کار پس
بار داد در آمدند و بنشستند چون هارون بازگشت مهرے زر بنهاد و گفت حلال ست داود گفت برگیر
که مرا بدین حاجت نیست من خانهٔ فروختم از وجه حلال و آنرا نفقه میکنم و از خداے تعالےٰ خواسته ام
که چون این نفقه تمام شود جان من بستاند تا مرا بکسے حاجت نباشد و امید دارم که حاجت روا کرده باشد
پس هر دو بازگشتند ابو یوسف از وکیل خرج او پرسید که نفقات داود چند مانده است گفت ده درم
سیم هر روز دانگے سیم بخرج کردے حساب کرد تا روز آخر ابو یوسف پشت بمحراب باز داده بود
گفت امروز داود وفات کرده است نگاه کردند همچنان بود گفتند بچه دانستی گفت از نفقه
او حساب کردم که هیچ نمانده است و دانستم که دعائے او مستجاب باشد از مادرش حال وفات
او پرسید گفت همه شب نماز میکرد و آخر شب سر بسجده نهاد و بر نداشت مرا دل مشغول شد گفتم اے
پسر وقت نماز ست چون نگاه کردم وفات کرده بود بزرگے گفت که در ان دهلیز خفته بود در گرمائے عظیم
بود و خشتے زیر سر نهاده و در نزع بود و قرآن میخواند گفتم خواهی که بدین صحرات بیرون برم گفت شرم
دارم که برائے نفس درخواستے کنم که هرگز نفس بر من دست نیافته است و درین حال اولیتر که نباشد
پس همان شب وفات کرد و وصیت کرده بود که مرا از زیر دیوارے دفن کنید تا کسے پیش روئے من
نگذرد همچنان کردند و امروز همچنان ست و از پس آن بخوابش دیدند که در هوا مے پرید و مے گفت
این ساعت از زندان خلاص یافتم بیننده خواب بیامد تا خواب باز گوید او خود وفات کرده بود
و از پس مرگ او از آسمان آواز آمد که داود بمقصود رسید خداے تعالےٰ از و خوشنود ست والسلام

باب بست و دوم در ذکر حارث محاسبی رحمة الله علیه

آن سید اولیاء آن عمدة الاتقیاء آن محتشم محترم آن معتبر مفخم آن ختم کرده ذو المناقب شیخ عالم
حارث محاسبی رحمة الله علیه از جملهٔ علمائے مشایخ بود در علوم ظاهر و باطن و در معاملات و
اشارات مقبول جمله بود و رجوع اولیائے وقت در همه فن وا و را تصانیف
بسیار ست و در انواع علوم سخت عالی همت و بزرگوار بود و سخاوت و مروتے

تمام و در فراست و حذاقت نظیر نداشت و در وقت خود شیخ المشایخ بود و در تجرید و توحید مخصوص بود
و در مجاهده و مشاهده باقصی الغایت بود و در طریقت مجتهد و نزدیک او رضا از احوال است نه از مقامات
و شرح این طولی دارد مولد او در عهد حسن البصری بود و وفات او بغداد و شیخ ابو عبد الله خفیف
رحمة الله علیه گفت پنج کس از پیران ما اقتدا کنید و بحال ایشان تاسی جوئید و دیگران را تسلیم کنید
یکی حارث محاسبی و دوم جنید و سوم رویم و چهارم ابن عطا و پنجم عمرو بن عثمان مکی زیرا که ایشان جمع
کردند میان علم شریعت و طریقت و حقیقت و هر که جز این پنج اند اعتقاد را شایند اما این پنج هم اعتقاد
را شایند و هم اقتدا را شایند و بزرگان طریقت رحمهم الله گفته اند که ابو عبد الله خفیف ششم ایشان است
که هم اعتقاد را شاید و هم اقتدا را اما خویشتن ستودن نه کار ایشان ست نقل ست که حارث را سی
هزار دینار از پدر میراث باز ماند گفت به بیت المال برید تا سلطان را باشد گفتند چرا گفت پیغمبر علیه الصلوة
والسلام فرموده است که القدریة مجوس هذه الامة قدری گبر این امت است و پدر من قدری بود
و پیغمبر علیه الصلوة والسلام گفت میراث نبرد مسلمان از مغ و پدر من مغ بود و من مسلمان
و عنایت حق تعالی در حق او چنان بود که چون دست بطعامی بشبهت بردی رگی
در انگشت او کشیده شدی چنانکه انگشت فرمان او نبردی تا او بدانستی که آن لقمه
بوجه نیست و ترک کردی جنید گفت روزی پیش من آمد در وی اثر گرسنگی دیدم گفتم یا
ابا عم طعامی آرم گفت نیک آید در خانه شدم بطلب چیزی و شبانه چیزی از عروسی آورده
بودند پیش او بردم انگشت او را مطاوعت نکرد لقمه در دهان نهاد هر چند جهد کرد فرو
نشد در دهان میگردانید پس برخاست و بیرون شد بعد از آن او را دیدم پرسیدم از آن حال
گفت گرسنه بودم خواستم که دل ترا نگاه دارم لیکن مرا با خدای عز و جل نشانیست که هر طعام که در وی
شبهتی بود بحلق من فرو نشود و انگشت من مطاوعت نکند هر چند کوشیدم فرو نرفت آن طعام
را از کجا بود گفتم از خانه خویشاوندی پس گفتم امروز بخانه من آیی گفت آیم در آمد و پارهٔ نان خشک بود
بخوردیم گفت چیزی که پیش درویشان آری چنین آر و گفت سی سال است تا گوش من جز از سر من چیزی
نشنیده است پس سی سال دیگر حال من بگردید سر من جز از حق هیچ چیز نشنید و گفت کسی اگر در نماز بنده
او میان شاد شود و متوقف بوم تا نماز او باطل شود و باز اکنون غالب حال من آنست که باطل شود و در محاسبه
تمام داشت چنانکه او را محاسبی بدین جهت گفتندی گفت اهل محاسبه را چند خصلت است که بیازموده اند
در سخن که چون بران قیام نموده اند بتوفیق خدای تعالی بمنازل شریف پیوسته اند و هر چیز با نفوس

می آرایند در پرده از بهر تو و گفت شبی حوری دیدم از گوشه که میخندید و روشنی او تا بحدیکه صفت نتوان
کرد گفتم این روشنی و جمال از کجا آوردی گفت شبی قطره چند از دیده باریدی از آن آب روی من
شستند این همه بها و کمال از آن است که آب چشم شما پاکان گلگونه روی حوران ست هر چند بیشتر خوبتر
و گفت مرا عادت بود که بوقت نان خوردن نمک بیاوردندی تا نان بر نمک زدمی شبی در آن نمک
کنجدی بود خورده شد یکسال وقت خود گم کردم جائیکه کنجدی میگنجد صد هزار شهوت با دل تو آمیخته ندانم
چه خواهی کرد و گفت دوستی داشتم که هر چه خواستمی بدادی یکبار چیزی خواستم گفت چند خواهی حلاوت
دوستی او از دلم برفت و گفت بر فلان خلیفه انکار خواستم کرد و دانستم که قبول کنند بترسیدم لیکن فرمان
بسیار بودند نترسیدم که مرا ببینند و صلابت آن انکار در دل من شیرین گردد آنگاه بی اخلاص شوم
و گفت مریدی دیدم در مکه که هیچ نخوردی الا آب زمزم گفتم اگر این آب خشک شود چه خوری برخاست
و گفت جزاک الله خیرا چند سال زمزم پرست بودم و این بگفت و برفت احمد حواری گفت در وقت
احرام لبیک نگفتی حق تعالی بموسی علیه السلام وحی کرد که ظالمان امت خود را بگوی تا مرا یاد نکنند
که هر ظالم که مرا یاد کند من او را بلعنت یاد کنم پس گفت شنیده ام که هر که نفقه حج از مال شبهت کند و آنگاه
گوید لبیک او را گویند لا لبیک ولا سعدیک حتی ترد ما فی یدیک **نقل ست** که پسر فضیل طاقت
شنیدن آیه عذاب نداشت از فضیل پرسیدند که پسر تو بدرجه خوف بچه رسید گفت باندکی گناه این سخن را با
سلیمان گفتند گفت کسی را که خوف بیش بود از بسیاری گناه بود نه از اندکی **نقل ست** که صالح بن
عبد الکریم گفت رجا و خوف در دل مومن دو نور ست با او گفتند کدام روشن تر گفت رجا این سخن بسلیمان
رسید گفت سبحان الله این چگونه سخنیست که ما دیده ایم از خوف تقوی و صوم و صلوة و اعمال نیک میخیزد
و از رجا نخیزد و گفت من می ترسم از آتشی که آن عقوبت خدای عز و جل ست یا می ترسم از خدای که
عقوبت او آتش ست و گفت اصل همه چیزها در دنیا و آخرت خوف ست از حق تعالی هر گه رجا
بر خوف غالب شود دل فساد یابد و هر گه که خوف در دل دایم بود خشوع بر دل ظاهر گردد و اگر دایم نگردد
گاه گاه خوفی بر دل میگذرد هرگز دل را خشوع حاصل نیاید و گفت هرگز از دلی خوف جدا نشود الا که
آن دل خراب گردد یک روز احمد حواری را گفت چون مردمان را بینی که بر رجا عمل میکنند اگر توانی تو بر
خوف عمل کن لقمان حکیم پسر خود را گفت بترس از خدای ترسیدنی که نومید نشوی از رحمت او و امیدوار
بخدای امید داشتنی که در وی ایمن نباشی از مکر او و گفت چون دل خود را در شوق اندازی بعد از آن
در خوف انداز تا آن شوق را خوف از راه برگیرد یعنی تو این ساعت بخوف محتاج تری از آنکه بشوق

وگفت فاضلترین کارها خلاف نفس است و هر چیزی را علامتی است علامت خذلان دست بداشتن از
گریه است و هر چیزی را زنگاری است زنگار نور دل سیر خوردن است وگفت احتلام عقوبت است از آنجهت که علامت
سیری است وگفت هر که سیر خورد شش چیز بوی در آید در عبادت حلاوت نیابد و حفظ وی در یاد داشت حکمت
کم شود و از شفقت بر خلق محروم ماند که پندارد که همه جهان سیر اند و عبادت بر وی گران شود و شهوات در وی
زیادت گردد و همه مومنان گرد مساجد گردند و او گرد مزابل وگفت گرسنگی نزد خدای عز و جل از خزانهٔ اسرار است
که ندهد الا بکسی که او را دوست دارد وگفت چون آدمی سیر شود همه اعضای او بشهوات گرسنه شود و
چون گرسنه شود جملهٔ اعضای او از شهوات سیر شود یعنی تا شکم سیر نشود هیچ شهوت آرزو نکند وگفت
گرسنگی کلید آخرت است و سیری کلید دنیا وگفت هر گاه که ترا حاجتی بود از حوایج دنیا و آخرت هیچ
مخور تا آنوقت که آن حاجت روا شود از بهر آنکه سیر خوردن عقل را متغیر کند و بر تو باد بگرسنگی که نفس را
ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی بر تو ریزد وگفت اگر یک لقمه از حلال شب کمتر خورم دوستتر دارم
از آنکه تا روز نماز کنم زیرا که شب آنوقت آید که آفتاب فرو شود و شب دل مومن آنگاه بود که معده از
طعام پر بود وگفت صبر نکند از شهوت دنیا مگر نفسی که در دل وی نوری بود که با آخرتش مشغول میدارد وگفت
چون بنده صبر نکند بر آنکه دوست تر دارد چگونه صبر کند بر آنکه دوست ندارد وگفت بازنگشت آنکه
بازگشت الا از راه رسیدی برسیدی باز نگشتی آید وگفت خنک آنکه در همه عمر خویش یک خطوه باخلاص
دست دادش وگفت هر گاه که بنده خالص شود از بسیاری وسواس و ریا نجات یابد گفت اعمال
خالص اندک است وگفت اگر صادقی خواهد آنچه در دل وی بود صفت کند زبانش کار نکند وگفت
اگر صادق خواهد که صفت کند آنچه در دل اوست زبانش یاری ندهد وگفت صدق با زبان صادقان
همه برفت و نامی در زبان کاذبان نماند وگفت هر چیزی را زیوری است و زیور دل صدق خشوع است
وگفت صدق را مطیهٔ خویش ساز و حق را شمشیر خود ساز و خدای را غایت طالب خویش دان وگفت
قناعت رضا بجای ورع است از زهد این اول رضا و آن اول زهد وگفت خدای را بندگانند که شرم
دارند که با وی معاملت کنند بصبر پس با وی معاملت میکنند برضا یعنی در صبر یعنی آن بود که من خود صبر
دارم اما در رضا هیچ نبود و چنانکه باشد چنان نماید صبر تو بتخلق دارد و در رضا بود وگفت رضا آنست
که از خدای تعالی بهشت نخواهی و از دوزخ پناه نه طلبی وگفت من نمیشناسم زهد را حدی
و ورع را نهایتی ولیکن راه ستایش از وی میدانم وگفت از هر مقامی حالی بمن رسید مگر از رضا
که از وی بجز بوئی بمن نرسید با اینهمه اگر خلق عالم را در دوزخ برند و همه با کراهیت روند من برضا روم

زیراکه اگر رضائی من نیست در آمدن بدوزخ رضائی اوست و گفت ما در رضا بجائی رسیدیم که اگر هفت
طبقه دوزخ در چشم راست ما نهند در خاطر ما نگذرد که چرا در چشم چپ ننهادند و گفت تواضع آنست که در
عمل خود هیچ عجب پدید نکنی و گفت هرگز بنده تواضع نکند تا وقتی که نفس خویش را نداند و هرگز زهد نکند تا
نشناسد که دنیا هیچ نیست و زهد آنست که هرچه ترا از حق تعالی باز دارد ترک آن کنی و گفت علامت
زهد آنست که اگر کسی صوفی در توپوشد که قیمت آن سه درم بود دولت رغبت صوفی نبود که قیمتش
پنج درم بود و گفت بر هیچکس بزهد گواهی مده بجهت آنکه او در دل غائب ست از تو و در ورع حاضر و
گفت ورع در زبان سخت تر ست که سیم و زر بعمل و گفت حصن حصین نگه داشتن زبان ست و مغز
عبادت گرسنگی ست و دوستی دنیا سر همه گناهاست و گفت تصوف آنست که بر شخص افعالی میرود
که جز خدای تعالی نداند و پیوسته با خدای بود چنانکه جز خدای نداند و گفت تفکر در دنیا حجاب ست
در آخرت و تفکر در آخرت ثمرهٔ حکمت و زندگی دلهاست و گفت از عبرت علم زیادت شود و از تفکر خوف
نقل ست که اگر کسی در پیش او ذکر معصیتی کردی او زار بگریستی و گفتی بخدائی که در طاعت چندان
آفت می بینم که حاجت بمعصیت نیست و گفت عادت کنید چشم را بگریه و دل را بفکرت و گفت اگر بنده
بهیچ نگرید مگر برآنکه چه ضایع کرده است از روزگار خویش تا این غایت او را این اندوه تمام ست تا
وقت مرگ گفت هرکه خدای را شناخت دل را فارغ گرداند از فکر او مشغول بود بخدمت او میگرید بر خطاهای
خویش و گفت در بهشت صحراهاست چون بنده بذکر مشغول شود بنام او فرشتگان درختها می نشانند پس
چون بنده ذکر نکند ایشان نیز بس کنند و گفت هر که پند دهنده میخواهد باید که در اختلاف روز و شب
نگرد و گفت هر که نیکی کند بروز در شب مکافات یابد و گفت هر که در شب نیکی کند در روز مکافات یابد
هر که بصدق از شهوت باز آید حق تعالی از آن کریم تر ست که او را عذاب کند و آن شهوت از دل او برد
و گفت هر که نکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول شد روی بدنیا آورد و گفت مگر زن نیک که او از دنیا
نیست بلکه از آخرت ست یعنی ترا فارغ دارد تا بکار آخرت مشغول شوی اما هر که ترا از حق باز دارد از
مال و اهل و فرزند شوم ست و گفت هر عمل که آنرا به نقد در دنیا ثوابی نیابی بدانکه آنرا در آخرت جزائی
نخواهی یافت یعنی راحت قبول آن طاعت باید که اینجا بتو رسد آن یک نفس سرد
که از دل درویشی برآید بوقت آرزوئی که از یافت آن عاجز آید فاضلتر از هزار ساله طاعت عباد
توانگر و گفت بهترین سخاوت آن بود که موافق حاجت بود و گفت آخر قدم زاهدان اول قدم متوکلان ست و
گفت اگر غافلان بدانند که از ایشان چه فوت میشود از آنچه ایشان در آنند همه بسختی بمناجات بمیرند گفت حق تعالی

عارف را بر بستر خفته سر بگشاید و بروی روشن گرداند آنچه هرگز نگشاید ایستاده را در نماز و گفت عارف را چون
چشم دل گشاده شود چشم سر بسته شود بجز او هیچ نبیند چنانکه هم او گفت نزدیکترین چیزی که بدو
قربت جویند بخدای تعالی آنست که خدای بر دل تو مطلع ست از دل تو داند که از دنیا و آخرت هیچ نخواهی الا او را
و گفت اگر معرفت را صورت کنند بر جای هیچکس ننگرد در وی الا که بمیرد از زیبائی جمال او و تیره گردد همه
روشنیها در جنب نور او و گفت معرفت بخاموشی نزدیکتر ست که بسخن گفتن و دل مؤمن روشن ست
بذکر و ذکر غذای اوست و انس راحت وی و معاملت تجارت او و مسجد دوکان او و عبادت کسب او
و قرآن بضاعت او و دنیا مزرعهٔ او و قیامت خرمن گاه او و ثواب حق تعالی ثمرهٔ رنج او و گفت بهترین
چیزی درین روزگار صبر ست و صبر دو قسم ست صبر ست بر آنچه آنرا نخواهی و صبر از آنچه طالب
آنی و هر چه ترا هوا بر آن دعوت کند و حق ترا از آن نهی فرمود و گفت چیزی که درویش نبود شکر
در نعمت و صبر ست در بلا و گفت هر که نفس خود را قیمتی داند هرگز حلاوت خدمت نداند و گفت از
مردم گردانید آنرا اخوار کنند چنانکه من خود را اخوار گردانیدم توانند و گفت هر چیزی را کار دینی ست
و کار دین آخرت و بهشت ترک دنیاست و گفت در هر دلی که دوستی دنیا قرار گرفت دوستی
آخرت از آن دل رخت برداشت و گفت چون حکیم ترک کرد دنیا را بنور حکمت منور شد.
و گفت دنیا نزد خدای عز و جل کمتر ست از پر پشه و قیمت آن چه بود تا کسی در آن زاهد
شود و گفت هر که وسیلت جوید بخدای تعالی بتلف کردن نفس خویش خدای تعالی نفس وی بروی نگاه
دارد و او را اهل جنت گرداند و گفت خدای تعالی میفرماید که بندهٔ من اگر از من شرم داری عیبهای
ترا از مردمان پوشیده کنم و زلتهای ترا از لوح محفوظ محو کنم و روز قیامت در شمار با تو استقصا نکنم و مریدی
را گفت چون از دوستی خیانتی بینی عتاب مکن که باشد در عتاب سختی شنوی از آن سخت تر مرید گفت چون
بیازمودم چنان بود احمد حواری گفت یکروز شیخ جامهٔ سفید پوشیده بود و گفت کاشکی دل من در
میان دلها چون پیراهن من بودی در میان پیراهنهای این قوم و جنید رحمة الله علیه گفت
که احتیاط وی چنان بود که بسیار بودی که گفتی چیزی در دلم آمد از نکتهای این قوم و چند روز آنرا
نپذیرم الا بدو گواه عدل از کتاب و سنت و در مناجات گفتی الهی چگونه شایستهٔ خدمت تو بود آنکه
خدمتگار تو نتواند بود یا چگونه امید دارد برحمت تو آنکه شرم ندارد از معصیت تو و وی صاحب
معاذ جبل بود و علم از وی گرفته بود **نقل ست** که چون وفاتش نزدیک رسید اصحابنا گفتند ما را
بشارت ده که بحضرت خداوند غفور میروی گفت چرا نگوئی که بحضرت خداوندی میروی که بصغیره حساب کند

و بکبیره عذاب جان بداد بعد از وفات او را بخواب دیدند گفتند خدای عزوجل با تو چه کرد گفت رحمت کرد و عنایت نمود در حق من لیکن اشارت این قوم مرا عظیم زیان داشت یعنی انگشت نمای بودم در میان اهل این عالم والسلام

باب بست و چهارم در ذکر محمد سماک رحمة الله علیه

آن حافظ قرآن آن واعظ اخوان آن زاهد متمکن آن عابد متدین آن قطب افلاک محمد سماک رحمة الله علیه در همه وقت امام بود و مقبول انام کلامی عالی و بیانی شافی داشت و در موعظت آیتی بود و معروف کرخی را گشایش از سخنان او بود و خلیفه هارون الرشید او را چنان تواضع کردی که او گفت یا امیرالمؤمنین تواضع در شرف شریف ترست از بسیاری شرف تو و گفت حق تواضع آنست که خویشتن را بر هیچکس فضل ننهی و گفت پیش ازین مردمان همه دوائی بودند که بایشان شفا میافتند اکنون همه دردند که آنرا دوائی نیست پس طریق آنست که خدای عزوجل را مونس خود سازی و کتاب او همراز خود کنی گفت طمع رسنیست در گردن و بندیست بر پای بنه از گردن تا رهی و گفت بوقتی موعظت بر واعظان گران آمدی چنانکه اکنون عمل بر عالمان و وقتی واعظان اندک بودندی چنانکه اکنون عالمان اندک اند احمد حواری گفت ابن سماک رنجور شد من قاروره او به طبیب بردم و آن طبیب ترسا بود در راه پیری نورانی خوشبوئی پاکیزه و جامه نو پوشیده پیش من آمد و گفت کجا میبری این حال بگفتم گفت سبحان الله دوست خدای از دشمن خدا استعانت میطلبد باز گرد و بنزدیک ابن سماک رو تا دست برآن مقام نهد که رنج دارد و بر خواند اعوذ بالله من الشیطان الرجیم وبالحق انزلناه وبالحق نزل من باز گشتم و حال باز گفتم شیخ همچنان کرد و در حال شفا یافت بعد از آن شیخ مرا گفت او را شناختی گفتم نه گفت او خضر بود علیه السلام و ابن سماک در حالت نزع میگفت الهی دانی که در آن وقت که معصیت میکردم اهل طاعت ترا دوست میداشتم این را کفارت آن گردان نقل هست که او عزب بود او را گفتند چرا زن نکنی گفت از آنکه من طاقت دو شیطان ندارم گفتند چگونه گفت مرا شیطانی داد و او را شیطانی در دست دو شیطان چگونه طاقت آرم بعد از وفات او را بخواب دیدند گفتند خدای تعالی با تو چه کرد گفت همه فرخت و خلعت و اکرام کرد اما هیچکس را آن آب و روئی نیست که این قوم که تن در رنج و تعب داده اند و بار عیال کشیده والسلام

باب بست و پنجم در ذکر محمد ابن اسلم طوسی رحمة الله علیه

آن قطب دین و دولت آن شمع جمال جمع سنت آن امین گروه متین مطهر آن خلف بجان متبع آن متمکن بساط قدسی محمد ابن اسلم طوسی رحمة الله علیه یگانه جهان بود و مقتدای مطلق و او را لسان الرسول گفتندی و شحنه خراسان گفتندی کسی را در متابعت سُنت آن قدم نبود که او را همه عمر حرکات و سکنات او قانون سنت یافتند با امام علی ابن موسی الرضا به نیشاپور رسید و در راه همراه بودند و اسحق بن راهویه الحنظلی مهار شتر میکشید میان شهر و آمد پیرهنی پشمین پوشیده و کلاه نمدین بر سر و خریطه کتاب بر دوش مردمان چون او را چنان دیدند بگریستند و گفتند ما ترا بدین صفت نتوانیم دیدن داد وعظ بود تنی چند معدود به مجلس او آمدندی و با این همه از برکات نفس او پنجاه هزار آدمی براه راست باز آمدند و توبه کردند و دست از فساد باز داشتند پس مدت دو سال او را محبوس کردند گفتند بگو که قرآن مخلوق است و نمیگفت و در زندان هر آدینه غسل کردی و سجاده بر دوش افگندی و بدر زندان آمدی چون منع کردندی باز گشتی و گفتی الهی آنچه بر من بود کردم اکنون تو دانی چون از زندان خلاص یافت عبدالله بن طاهر که والی نیشاپور بود رسید اعیان شهر او را استقبال کردند و سه روز جمله شهر بسلام او شدند بعد از آن گفت هیچکس از معارف ماند که ما را بسلام نیامد گفتند دو کس یکی احمد حرب و دیگر محمد ابن اسلم طوسی گفت چرا گفتند ایشان علمای ربانی اند و بسلام سلاطین نروند عبدالله بن طاهر گفت اگر ایشان بسلام ما نیامدند ما بسلام ایشان رویم پس اول عزم احمد کرد شیخ را خبر کردند گفت چاره نیست از دیدن او در شد شیخ احمد سر در پیش افگنده بود تا ساعتی نیک برآمد بعد از آن سر برآورد و در عبدالله نگاه کرد و گفت شنیده بودم که مردی نیکو روئی اکنون منظر بیش از آن است نیکوتری پس این روی نیکو را بمعصیت و مخالفت امر خدای زشت مکن عبدالله عزم خدمت محمد ابن اسلم کرد محمد او را بار نداد عبدالله بدر خانه او همچنان سوار بایستاد و گفت آخر بوقت نماز بیرون آید و روز جمعه بود بوقت نماز محمد بن اسلم بیرون آمد چون نظر عبدالله به محمد اسلم رسید از اسپ در افتاد و بوسه بر پای او داد و گفت الهی از بهر آنکه من مردی بدم او مرا دشمن دارد و من از بهر آنکه او مردی نیک است او را دوست میدارم بفضل خود این بد را در کار نیک کن پس محمد ابن اسلم عزم طوس کرد و آنجا ساکن شد و در مسجدی سخت با برکت واد عرب بود اما آنجا مقام کرد و گفت بدر خانه او آب روان بود و او را آب روان

میبایست درین مدت از انجا کوزهٔ آب برنگرفت وگفت این آب مردمانست چون سالیش از حد در
گذشت آب از چاه برکشید و در جوئے ریخت و کوزهٔ آب از جوے برداشت بعد ازان به نیشاپور آمد نقل
ست که از اکابر طریقت یکے گفت من در روم بودم ناگاه ابلیس را دیدم که از هوا در افتاد و نزدیک بود
که از پاے در افتد گفتم اے ملعون اینچه حالتست گفت این ساعت محمد ابن اسلم در متوضا وضو کرد من
از بیم او آنجا افتادم و نزدیک بود که از پاے در افتم نقل ست که او پیوسته وام کردے و
بدرویشاں دادے وقتے جہودے بیامد و گفت من قرضے چند بر تو دارم محمد ابن اسلم گفت هیچ
ندارم اما قلم تراشیده بود و تراشهٔ قلم آنجا بود گفت این بردار چون برداشت حالی زر شد جهود گفت
در دینے که بدست عزیزے چوب زر شد این مرد باطل نباشد و در حال مسلمان شد نقل ست
که ابو علی فارمدی در نیشاپور به مجلس میگفت و امام الحرمین حاضر بود پرسید که العلماء ورثة الا
نبیاء کدام گروه اند ابو علی گفت نه همانا که سائل ست یا مسئول اما آن مردیست اینکه بدروازه خفته
است و اشارت به محمد ابن اسلم کرد نقل ست که در نیشاپور بیمار شد همسایه او را شبے بخواب دید که گفت
الحمد لله که ازیں رنج خلاص یافتم این شخص چون بیدار شد بیامد تا او را خبر کند او وفات کرده بود و چون بجنازش
مے بردند خرقهٔ کهنه که پوشیدے بر جنازه پوشیدند و نمد که بران نشستے بر جنازهٔ او افگندند و پیرزن
بربام بود گفت محمد ابن اسلم بمرد و آنچه داشت با خود برد و هرگز دنیا او را نتوانست فریفت والسلام

باب بست و ششم در ذکر احمد حرب رحمة الله علیه

آن مبین مقام ملت آن امین و امام سنت آن زبدهٔ زهاد آن قبلهٔ عباد آن قدوهٔ شرق و
غرب پیر خراسان احمد حرب رحمة الله علیه فضایل او بسیارست و در ورع همتا نداشت و در عبادت
یگانه و معتقد فیه تا بحدیکه یحیی معاذ رازی وصیت کرد که چون من وفات کنم سر من بر پاے
وے نهید و در تقوے چنان بود که مادرش مرغے بریان کرده بود گفت بخور که بخانه خود این را
پرورده ام و هیچ شبهت در وے نیست احمد گفت این مرغ روزے بربام همسایه رفت و دانهٔ چند
بخورد و آن همسایه لشکری ست حلق مرا نشاید و گفته اند که دو احمد بوده اند در نیشاپور یکے همه
دین بود و یکے همه دنیا یکے احمد حرب و یکے احمد بازرگان احمد حرب چندان ذکر حقتعالے بروے
غالب بود که مزین خواست تا موئے لب او راست کند و او از ذکر لب مے جنبانید
مزین گفت چندان توقف کن که موئے لبت راست کنم احمد گفت تو کار خود کن تا چند جائے

لب او بریده شد وقتی دوستی نامهٔ بوی نوشت مدتی مدید میخواست که جواب طلب کند و فرصت نمیافت تا روزی در میان اقامت مریدی را گفت جواب نامهٔ آن دوست بنویس و بگوی که دیگر نامه منویس که ما را فراغت جواب نیست و بنویس که بخدای مشغول باش والسلام و احمد بازرگان شخصی بود که چندان حرص دنیا بروی غالب بود که روزی کنیزک را گفت طعام آر کنیزک طعام آورد او همچنان حساب میکرد تا در خواب رفت چون بیدار شد گفت ای کنیزک نه ترا گفتم طعام آر دیگر باره طعام آورد همچنان بحساب مشغول شد و نخورد تا سه نوبت کنیزک چون خواجه را دید که در خواب ست انگشتی طعام بر لب و دهان او مالید چون خواجه بیدار شد دهان خود را آلوده دید گفت طشت آرید پنداشت که طعام خورده است و قی خواهد کرد نقل ست که احمد بن حرب فرزند را از آن خود بر توکل تحریص میکرد و گفته ای فرزند هرگاه که ترا چیزی باید بدان سوراخ رو و بگوی الٰهی مرا فلان چیز بده و اهل خانه را گفته بود که هر چه او خواهد در حال از سوراخ در اندازید مدتی چنین بود روزی اهل خانه غائب بودند و بر قاعدهٔ هر روز طعام خواست باری تعالیٰ از غیب طعام فرستاد اهل خانه در آمدند او را دیدند که طعام میخورد گفتند از کجا آمد گفت از آنجا که هر روزی آمد پس احمد گفت این طریق او مسلّم گشته است نقل ست که بزرگی گفت به مجلس احمد حرب بگذشتم کلمهٔ او را بر زبان رفت که دلم از آن کلمه روشن شد و چهل سال است تا هنوز در آن ذوقم و از دل من محو نشود نقل ست که شبی بصومعهٔ خود رفت بعبادت و بارانی عظیم می آمد خاطرش بر آن افتاد که نباید که باران در خانه افتد و کتاب تر شود آوازی شنید که یا احمد برخیز و باز بخانه رو که آنچه از تو بکار نیامد بخانه فرستادی احمد از آن خاطر توبه کرد نقل ست که روزی سادات نیشاپور بزیارت او رفتند و او را پسری بود عظیم رند پسر از در خانه مست در آمد و رباب در دست بر ایشان بگذشت و هیچ التفات بسادات نکرد تغیّری در خاطر سادات پدید آمد گفت معذور دارید که شب ما را از همسایه چیزی آوردند بخوردیم و آن شب اتفاق صحبت افتاد و این پسر در وجود آمد تفحص کردیم تا آن لقمه از کجا بود از خانهٔ سلطان آورده بودند نقل ست که همسایهٔ گبر داشت نام او بهرام بگر مالی بتجارت فرستاد و دزدان ببردند شیخ احمد چون بشنید یاران را گفت بیائید که همسایه ما را چنین حالی افتاده است تا غمخواری کنیم اگرچه گبر ست همسایه است برخاستند و بخانهٔ بهرام آمدند بهرام استقبال کرد و بوسه بر آستین شیخ داد و اعزاز و اکرام نمود و در بند آن شد که سفره پیش شیخ بنهد پنداشت که چیزی خوردن آمده است زیرا که قحط بود شیخ احمد گفت خاطر فارغ دار که بپرسش تو

آمده ایم شنیده ایم که مال تو دزد دیده اند بهرام گفت چنین ست اما در ان سه شکر واجبست یکے آنکه دیگران
از من بردند نه من از دیگران دوم آنکه نیمه بردند و نیمه با منست سوم آنکه دین با منست دنیا
بردند احمد را این سخن خوش آمد گفت بنویسید که ازین سخن بوے آشنائی مے آید پس شیخ گفت از بهر چه
آتش پرستی گفت تا فردا مرا نسوزد و با من بیوفائی نکند که چندین هیزم بخورد او داده ام تا مرا بخدای
عزوجل رساند شیخ گفت عظیم غلط کرده که آتش ضعیف ست و حساب که ازو برگرفته باطل ست
که اگر طفلے پارهٔ آب بر وے بریزد بمیرد و کسیکه چنین ضعیف بود چگونه بقوی رساند و قوت آن ندارد
که پارهٔ خاک از خود دفع کند ترا بحق چگونه رساند و آتش جاهلست از مشک و نجاست فرق نکند
در حال هر دو بسوزاند و نداند که کدام بهترست دیگر آنکه هفتاد سال ست تا او را میپرستی و من هرگز او را
نپرستیده ام بیا تا هر دو دست در آتش زنیم تا بنگری که وفاے ترا نگهدارد یا نه بهرام را این سخن در
دل افتاد و گفت تا که چهار مسئله از تو بپرسم اگر جواب بصواب دهی ایمان آرم شیخ گفت بپرس بهرام
گفت حقتعالے این خلق را چرا آفرید و چون آفرید رزق چرا داد و چون رزق داد چرا میرانید و چون
بمیرانید چرا برانگیخت شیخ گفت بیافرید تا خالقی تا او را بشناسند و رزق داد برزاقی تا او را بشناسند
و بمیرانید تا بقهاری او را بشناسند و زنده گردانید تا او را بقادری بدانند بهرام چون این بشنید
گفت در خاطرم افتاد تا این آتش که گفتی بیازمایم آتش آورد و شیخ دست را در آنجا نهاد ساعتے
نیک و او را هیچ المے و ضررے نرسید چون بهرام آنرا بدید گفت اشهد ان لا اله الا الله و اشهد
ان محمدا رسول الله چون او مسلمان شد شیخ نعره بزد و بیفتاد و بیهوش شد ساعتے بود بهوش
آمد یاران پرسیدند که چه حال بود گفت آنساعت که بهرام شهادت گفت در دلم ندا آمد که
اے احمد بعد از هفتاد سال بهرام ایمان آورد تو هفتاد سال در مسلمانی گذاشتی عاقبت چه خواهی
آورد نقل ست که احمد در همه عمر خود هیچ شبے نخفتے یاران گفتند اگر شبے بیاسائی چه شود گفت کسے
را که بهشت از بالا مے آرایند و دوزخ در زیر مے تابند و او نداند که از اهل کدام ست چگونه خواب آیدش
و گفت کاشکے بدانمے که مرا دشمن دارد و غیبت کند و بگوید تا او را زر و سیم فرستادمے تا چون کار
من میکند از زر من خرج کند و گفت از خداے عزوجل بترسید چندانکه توانید و طاعت ورزید
چنانکه دانید و گوش دارید تا دنیا شما را نفریبد چنانکه فریفتگان گذشته فریفته نکند تا چون ایشان ببلا مبتلا نشوید

باب بیست و هفتم در ذکر حاتم اصم رحمة الله علیه

آن زاہد زمانہ آن عابد یگانہ آن مُعرض از دنیا آن مقبل عقبے آن حاتم کرم حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ از بزرگان مشائخ بود و در خراسان بسر آمدہ بود و مرید شقیق بود و پیر خضرویہ و در زہد و ریاضت و ادب و ورع و صدق و احتیاط بے نظیر بود و گفت بعد از بلوغ یک نفس بے مراقبت و محاسبت از و بر نیامدہ بود و یکقدم بے صدق و اخلاص بر نگرفتہ تا حدے کہ جنید گفت او صدیق زمان ماست و او را در آخرت گرفتن نفس و دقایق مکر نفس و معرفت رعونتہائے نفس کلمات ست و تصانیف معتبر و نکتۂ او نظیر ندارد چنانکہ یاران را گفت اگر از شما پرسند کہ از حاتم چہ آموزید چہ جواب دہید گفتند گوئیم علم گفت اگر گویند او علم ندارد گفتند گوئیم حکمت گفت اگر گویند او حکمت ندارد گفتند شما بگوئید تا بدانیم گفت بگوئید دو چیز می آموزیم یکے خرسندی بد انچہ در دست ست دوم نومیدی از انچہ در دست دیگران ست کہ روزے یاران را گفت عمر ایست تا من رنج شما مے کشم یارے ہیچکس چنانکہ شایستہ باشد شدہ اید یکے گفت فلان کس چندین غزا کردہ است حاتم گفت غازی باشد و مرا شایستہ باید دیگرے گفت فلان کس بسے مال بذل کردہ است گفت مردے سخی بود گفتند فلان کس چندین حج کردہ است گفت مردے حاجی باشد و مرا شایستہ میباید گفتند بفرمائے تا مردے شایستہ چون باشد گفت آنکہ از خدا تعالے بترسد و بغیر او امید ندارد و کرم او تا حدے بود کہ زنے پیش او آمد و مسئلہ مے پرسید مگر بادے از وے رہا شد و خجل گشت حاتم گفت آواز بلند تر کن کہ نمیشنوم کہ گوشم گران ست تا زن خجل نشود و آن مسئلہ را جواب داد تا زن را چنان معلوم گشت کہ او نشنید و تا آن زن در حیات بود خود را کر ساختہ بود او را اصم ازان گویند نقل ست کہ در بلخ روزے مجلس میگفت و گفت الٰہی ہر کہ درین مجلس گناہگار تر ست او را بیامرز نباشے حاضر بود چون شب در آمد بہ نباشی شد و سر گور باز کرد آوازے شنید کہ امروز در مجلس حاتم اصم آمرزیدہ شدی و امشب باز سر گناہ میروی نباش توبہ کرد محمد رازی گوید چندین سال در خدمت حاتم بودم ہرگز ندیدم کہ در خشم شد مگر یکبار و آنچنان بود کہ در میان بازار میگذشت شاگرد او را بقالے گرفتہ بود و میگفت کالائے من گرفتی و خوردی سیم بدہ حاتم چون این بدید گفت اے عزیز مواسا کن گفت نمیکنم حاتم در خشم شد ردائے خود از دوش بر داشت و بر زمین زد میان بازار پر زر شد گفت آنچہ حق تست بر دار و زیادت مکن کہ دستت خشک شود بقال حق خویش بر داشت و از حرص دست بزیادت دراز کرد در حال دستش خشک شد نقل ست کہ یکے حاتم را بدعوت میبرد و اجابت نکرد الحاح نمود گفت بسہ شرط بیایم یکے آنکہ ہر جائے کہ خواہم بنشینم دوم آنچہ خود خواہم بخورم سوم آنچہ ترا گویم بکنی گفت روا باشد حاتم چون آنجا رفت در صف النعال نشست گفتند انچہ جائے

قست گفت شرط چنین کرده ام پس چون سفره نهادند حاتم دو قرص از آستین بیرون کرد و میخورد گفتند
شیخا ازین بخور گفت شرط کرده ام و سفره برگرفتند پس میزبان را گفت تابهٔ آهنین گرم کن و بیار همچنان
کرد و حاتم پای بر آن تابه نهاد و گفت قرصی خوردم بگذشت و پس گفت اعتقاد دارید که حقتعالی
فردای قیامت از هرچه خورده اید حساب کند گفتند بلی گفت انگارید که این عرصات ست یک
بیک پای برین تابه نهید و هرچه درین خانه خورده اید حساب باز دهید ایشان گفتند ما طاقت این نباشد پس
گفت فردای قیامت چگونه حساب خواهید داد و قال الله تعالی ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ تا جمله بگریه در آمدند
و بسیار بگریستند تا آن دعوت ماتم خانه شد **نقل ست** که یکی پیش حاتم آمد و گفت مالی بسیار دارم میخواهم که ترا و یاران ترا از آن
نصیب کنم حاتم گفت میترسم که چون بمیری مرا باید گفت ای روزی دهندهٔ آسمان روزی دهندهٔ زمین مرد یکی
حاتم را گفت از کجا میخوری گفت از خزینه گاه حق تعالی که نه زیادت شود و نه نقصان پذیرد آن مرد گفت مال مردمان
بافسوس میخوری حاتم گفت از مال تو هیچ خوردم گفت نه گفت کاشکی تو از مسلمانان بودی
گفت حجت میگوئی حاتم گفت حق تعالی روز قیامت از بنده حجت خواهد آن مرد گفت
این همه سخن است حاتم گفت سخن فرستاده است و مادر تو بر پدر تو بسخن حلال
گشت گفت روزی شما از آسمان می آید حاتم گفت روزی همه از آسمان می آید که
وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ گفت پنداشتم که از روزن خانه می آید اکنون ستان بحسب تا در
دهن تو آید حاتم گفت دو سال در گهوارستان خفته بودم و روزی در دهان من می آمد گفت هیچکس
را دیدی که بدرود ناکشته گفت موی سرت که بدرودی ناکشته است گفت در هوا رو تا رزق
بتو رسد گفت اگر مرغی شوم در هوا روزی بمن رسد گفت بزمین فرو رو تا برسد گفت اگر مور شوم
برسد آن مرد خاموش شد و توبه کرد و پس گفت یا شیخ مرا پندی ده حاتم گفت طمع از خلق ببر
تا ایشان نیز از تو ببرند و تنهائی میان خود و خدای تعالی نیکو کن تا خدای عز و جل آشکارا ترا
حرمت دارد و هر جا که باشی خالق را خدمت کن تا خلق او ترا خدمت کنند و یکی او را گفت از کجا
میخوری گفت وَلِلّٰهِ خَزَائِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ **نقل ست** که حاتم از احمد حنبل پرسید که
روزی میجوئی گفت بلی حاتم گفت پیش از وقت میجوئی یا پس از وقت یا در وقت احمد اندیشه کرد که
اگر گویم پیش از وقت گوید چرا روزگار خود ضائع کنی و اگر گویم پس از وقت گوید که
چه می جوئی چیزی که از تو درگذشت و اگر گویم در وقت گوید چرا مشغول شوی بچیزی
که حاضر بود فرو ماند درین مسئله بزرگی گفت جواب چنین میبایست داد که

جستن برانه فریضه است ونه واجب ونه سنت چه جویم چیزی که ازین هر سه نیست وطلب
کردن چیزی که او خود ترا میجوید بقول رسول صلی الله علیه وسلم او خود بتو آید جواب حاتم اصم که آن
مر ورا داد نیست علینا ان نعبده کما امرنا وعلیه ان یرزقنا کما وعدنا نقل ست که حامد
لفاف گفت حاتم اصم گفت هر روز بامداد ابلیس مرا وسوسه کند که امروز چه خوری گویم مرگ گوید چه پوشی گویم
کفن گوید کجا باشی گویم در گور گوید ناخوش مردی که توئی ومرا بگذارد وبرود نقل ست که با زن
گفت که بغزا میروم چهار ماه نفقه ترا چند رها کنم گفت چندانکه از زندگانیم خواهد بود حاتم گفت
زندگانی تو بدست من نیست گفت روزی هم بدست تو نیست چون حاتم برفت پیرزنی با
زن وی گفت حاتم روزی ترا چند بگذاشت گفت حاتم روزی خواره بود وبرفت اما روزی
دهنده اینجاست و گفت بغزا بودم ترکی مرا بگرفت وبیفگند تا بکشد دلم بهیچ مشغول نشد ونترسیدم
اما منتظر بودم تا چه حکم کرده اند واو کارد میجست ناگاه تیری برو آمد وبیفتاد وبمرد گفتم تو مرا
کشتی یا من ترا نقل ست که سفر خواست رفت یکی گفت که مرا وصیتی کن گفت اگر یار خواهی
ترا خدای عز وجل یار بس واگر همراه خواهی کرام الکاتبین بس واگر عبرت خواهی دنیا بس واگر مونس
خواهی ترا قرآن بس واگر کار خواهی عبادت بس واگر واعظ خواهی مرگ واگر اینکه گفتم ترا پسنده
نیست دوزخ ترا بس وروزی حامد لفاف را گفت چونی گفت بسلامت وعافیت گفت
سلامت بعد از گذشتن بر صراط ست وعافیت آنست که در بهشت باشی پس گفتند ترا چه آرزو
میکند گفت روزی تا بشب در عافیت گفتند همه روز در عافیتی گفت عافیت من آنست که آن روز
در حق عاصی نباشم نقل ست که حاتم را گفتند فلان کس مال بسیار جمع کرده است گفت زندگانی
با آن جمع کرده است گفتند نه گفت مرده را مال بچکار آید یکی حاتم را گفت ترا حاجتی ست گفت هست گفت
بخواه گفت حاجتم آنست که نه تو مرا بینی ونه من ترا یکی از مشایخ ازو پرسید که نماز چگونه کنی گفت
چون وقت نماز در آید وضوی ظاهر ووضوی باطن کنم ظاهر را بآب کنم وباطن را بتوبه وآنگاه بمسجد در آیم
ومسجد الحرام را مشاهده کنم ومقام ابراهیم را در میان دو ابروی خود نهم وبهشت را بر راست خود و
دوزخ را بر چپ وصراط را زیر قدم دارم وملک الموت را پس پشت انگارم ودل را بخدای سپارم آنگاه
تکبیری گویم با تعظیم وقیامی با حرمت وقرائتی با هیبت ورکوعی با تواضع وسجودی با تضرع وجلوسی
بحلم وسلامی بشکر نماز من چنین بود نقل ست که روزی بر جمعی از اهل علم بگذشت گفت اگر سه چیز در
شما ست والا دوزخ شما را واجب ست گفتند آن سه چیز چیست گفت حسرت دیروز که از شما بگذشت و نیکو نیامد

دران طاعت زیادت کردن ونه گناهان را عذرے خواستن اگر امروز بعذر دنیه مشغول شوید عذر حق امروز که گذارید دیگر وغنیمت امروز کوشیدن ودر صلاح کار خویش تا امکان باشد بطاعت وخشنود کردن خصمان وسوم ترس آنکه فردا ترا چه خواهد رسید نجات یا هلاک وگفت خدا تعالے سه چیز در سه چیز نهاده است فراغت در تجربه واخلاص در نومیدی از خلق ونجات از عذاب در طاعت تا مطیع باشد بامید نجات وگفت حذر کن از مرگ در سه حال که ترا بگیرد کبر وحرص وخرامیدن اما متکبر را خدائے عزوجل ازین جهان بیرون نبرد تا بچشاند اورا خواری از کمترین کس از اهل وے وحریص را بیرون نبرد ازین جهان مگر گرسنه وتشنه گلویش را بگیرد وگذرند تا چیزے بخورد واما خرامنده را بیرون نبرد ازین جهان تا اورا نغلطاند در بول وحدث وگفت اگر وزن کنی زهاد وعلماے روزگار ما کفت تو قرایان بسے زیادت آید از اکابر امرا وملوک وگفت بجایهاے پیراسته وباغهاے آراسته غره مشوید که هیچ جائے خوبتر از بهشت نیست وآدم دید آنچه دید ودیگر به بسیاری عمل غره نشوی که ابلیس با همه طاعت دید آنچه دید ودیگر بکثرت کرامت وعبادت غرّه نشوی که بلعم باچندان کرامت دبار نامه دید آنچه دید خدا در حق او فرمود فمثله كمثل الكلب ودیگر بدیدن پارسایان وعالمان غره نشوی که هیچ کس بزرگتر از مصطفے علیه الصلوٰة والسلام نبود وثعلبه در خدمت او بود وخویشان وے میدیدند واورا خدمت میکردند وسودے نداشت وگفت هر که در راه دین در آید اورا سه گونه مرگ بباید چشید موت الابیض وآن گرسنگی ست وموت الاسود وآن احتمال ست وموت الاحمر وآن مرقع داشتن ست وگفت هر که بمقدار یک سُبع قرآن وحکایت مشایخ در شباروزی بر خود عرض نکند دین خویش بسلامت نگاه نتواند داشت وگفت دل پنج نوع ست دلے ست مرده ودلے بیمار ودلے غافل ودل منتبه ودلے صحیح ودل مرده دل کافران ست ودل بیمار دل گناهکاران است ودل غافل دل نعمت خواران ست ودل منتبه دل جهودان ست قال الله تعالے وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ ودل صحیح دل هشیار ست با طاعت بسیار وخوف ملک جبّار وگفت سه وقت تعهد نفس کنی چون عمل کنی بیاد دار که خدائے عزوجل ناظر ست بتو وچون سخن گوئی یاد دار که خدائے میشنود آنچه میگوئی وچون خاموش باشی یاد دار که خدائے میداند که چگونه خاموشی وگفت شهوت سه قسم ست شهوتیست در خوردن وشهوتیست در گفتن وشهوتیست در نگریستن در خوردن اعتماد بر خدائے عزوجل نگاهدار ودر گفتن راستی نگاهدار ودر نگریستن عبرت نگاهدار وگفت در چهار موضع نفس خود را باز جوے در عمل صالح بے ریا ودر گفتن بے طمع ودر دادن بے منت ونگهداشتن بے بخل وگفت منافق

آنست که آنچه در دنیا بگیرد بحرص گیرد و آنچه منع کند بشک منع کند و اگر نفقه کند در معصیت کند و مومن آنچه گیرد بعلم غیبتی و خوف گیرد و اگر نگاه دارد بر وجه حق بود و اگر نفقه کند خالصاً لوجه الله تعالی بود و گفت جهاد سه است جهاد در سر با شیطان تا وقتیکه شکسته شود و جهاد بیست در علانیه باداء فرائض تا وقتیکه گذارده شود چنانچه فرموده اند نماز فرض بجماعت آشکارا و زکوة آشکارا و جهاد بیست با اعداء در غزو اسلام تا کشته شود یا بکشد و گفت مردم را از همه کس احتمال باید کرد الا از نفس خویش و گفت اول زهد اعتماد است بر خدای و میانه آن صبر است و آخر آن اخلاص است و گفت هر چیز را زینتی است و زینت عبادت خوف است و علامت خوف کوتاهی امل است و این آیة برخواند اَلَّا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا و گفت اگر خواهی که دوست خدای عز و جل باشی رضی باش بهر چه خدای کند و اگر خواهی که ترا در آسمان ها شناسند بر تو باد بصدق وعده و گفت شتاب زدگی از شیطان است مگر در پنج چیز طعام پیش مهمان نهادن و تجهیز میت و نکاح دختر بالغه و وام گذاردن و توبه از گناه نقل است که حاتم چیزے از کس قبول نکرد گفتند چرا قبول نکنی گفت از آنکه در گرفتن ذل خود و عز او می بینم و در ناگرفتن عز خود و ذل او می بینم و یکبار قبول کرد گفتند چون بود قبول کردی گفت عز او بر عز خود اختیار کردم نقل است که چون ببغداد آمد خلیفه را خبر کردند که زاهد خراسان آمده است او را طلب کرد چون حاتم از در در آمد خلیفه را گفت السلام علیک یا زاهد خلیفه گفت من زاهد نیم که همه دنیا در زیر فرمان منست زاهد توئی حاتم گفت نے که زاهد توئی خلیفه گفت چگونه گفت خدای تعالی میفرماید قُلْ مَتَاعُ الدُّنْیَا قَلِیْلٌ و تو باندک قناعت کرده زاهد تو باشی نه من که بدنیا و عقبی سر فرو نے آرم چگونه من زاهد باشم

باب بست و هشتم در ذکر سهل بن عبد الله تستری رحمة الله علیه

آن سیاح بیدای طریقت آن غواص دریای حقیقت آن شرف اکابر آن شرف خواطر آن جهدی راه و رهبری آن سهل بن عبد الله تستری رحمة الله علیه از محتشمان اهل تصوف و از کبار این طایفه بود و در این شیوه مجتهد وقت خود و سلطان طریقت و برهان حقیقت بود و براهین او بسیار است و در جوع و سهر شانے عالی داشت و از علمای مشایخ بود و از امام عهد و معتبر همه بود و در ریاضات و کرامات بے نظیر بود و در معاملات و اشارات بے بدل بود و در حقایق و دقایق بے همتا بود و علمای ظاهر گویند که میان شریعت و حقیقت او جمع کرده بود و عجب مدانکه این خود هر دو یکے ست که حقیقت روغن شریعت ست و شریعت مغز آن و پیر ذو النون

مصری بود دران سال که بحج رفته بود او را دریافت و هیچ شیخ را از عهد طفلی او باز این واقعه نبوده است
و فراست او تا حدے بود که ازو نقل کنند که گفت یاد دارم که حق تعالی گفت اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ و من گفتم بلیٰ
و در شکم مادر یاد دارم و گفت سه ساله بودم که مرا قیام شب بود و اندر نماز خالم محمد بن سوار همی نگریستے که او را قیام
شب بودے گفتے یا سهل بخسپ که دلم را مشغول میداری و من نهان و آشکارا نظاره او میکردم
تا چنان شد که خال خود را گفت که مرا حالتے می باشد صعب و چنان مے بینم که سر من در سجود است پیش
عرش و گفت تا کے گفتم تا ابد و گفت اے کودک نهان دار این حالت را و با کس مگوے پس گفت دل
یاد کن آنگاه از ان پس بزبان بگوے هر شب الله معی الله ناظری الله شاهدی سهل این کلمات
میگفت پس خال را خبر دادم گفت هر شب هفت بار بگوے گفتم پس از ان او را خبر دادم گفت هر
شب پانزده بار بگوے آن میگفتم و از ان حلاوتے در دلم پدید مے آمد چون یک سال برآمد خال گفت
نگهدار ترا آنچه آموختم و دائم بران باش تا در گور شوی که در دنیا و آخرت ثمرهٔ آن خواهد بود پس سالها
بگذشت و من همان میگفتم تا حلاوت آن یافتم پس خال گفت یا سهل هر که خدائے عز و جل با او بود و ویرا
می بیند چگونه معصیت کند روبروے خدا تعالے بر تو باد که معصیت نکنی پس در خلوت شدم آنگاه مرا
بدبیرستان فرستاد گفتم من میترسیم که همت من پراگنده شود با معلم شرط کنی که ساعتے پیش او باشم و چیزے
بیاموزم و بکار خود باز گردم بدین شرط بدبیرستان شدم و قرآن آموختم و هفت ساله بودم که روزه
داشتمے پیوسته و قوت او نان جوین بودے دوازده سالگی مرا مسئله افتاد که کس حل نمیتوانست کرد درخواستم
تا مرا به بصره فرستادند و آن مسئله از علمائے بصره پرسیدم هیچکس مرا جواب نداد بعبادان آمدم نزدیک
مردے که او را حبیب حمزه گفتندے ویرا پرسیدم جواب داد نیکو و یک چندے بایستادم مرا ازو فواید بسیار حاصل
گشت پس بتستر آمدم و قوت خود را بدان مقدار آوردم که سالے بیک درم مرا جو خریدندے و آس کردندے
و نان پختندے هر شبے بیک اوقیه روزه کشادمے بے نان خورش و عزم کردم که هر سه شبا روز روزه بکشایم
پس به پنج روز رسانیدم پس بهفت روز پس به بیست و پنج روز و بروایتے به هفتاد روز کار بودے که چهل
شبا روز بادام مغزے خوردے و گفت چندین سال بیازمودم در سیری و گرسنگی و در ابتدا ضعف از
گرسنگی بودے و قوت از سیری چون روزگارے برآمد قوت از گرسنگی بود و ضعف از سیری آنگاه
گفتم خداوندا سهل را دیده از هر دو بر دوز تا سیری در گرسنگی و گرسنگی در سیری از تو بیند و بیشتر
روزه در شعبان بودے که بفضیلت شعبان در اخبار آمده است و در ماه رمضان المبارک یکبار چیزے
خوردے و شب و روز در قیام بودے روزے گفت توبه فریضه است بر بنده هر نفسے خواه خاص خواه عام

خواه مطیع باش خواه عاصی و در تستر مرجع بود نسبت او را باز بدو علم کردند بروی خروج کرد بدین سخن که
از معصیت عاصی را توبه باید کرد و مطیع را از طاعت توبه باید کرد و روزگار او را در چشم عامه زشت گردانید و
احوال او را بمخالفت شرع منسوب کرد و تکفیر کرد و بتر دعوام و بزرگان و سهل سر آن نداشت که با او مناظره کند
سوز دین دامنش بگرفت و هر که داشت از ضیاع و عقار و اسباب و فرش و اوانی و زر و سیم بر کاغذها نو
و خلق را گرد کرد و آن کاغذپارها را بر سر ایشان افشاند هر کس که کاغذپارها برداشتند هر چه در آن کاغذ
نوشته بود بدیشان داد و شکرانه آنرا که دنیا ازو قبول کردند چون همه بداد سفر حجاز در پیش گرفت با نفس
گفت ای نفس مفلس گشتم پیش ازین آرزو مخواه که نیابی نفس با او شرط کرد که نخواهم چون بکوفه رسید گفت تا
اینجا از تو چیزی نخواستم اکنون پارهٔ نان و ماهی ده تا بخورم و ترا پیش تا مکه نرنجانم بکوفه در آمد خراس دید که
اشتر بسته بود گفت این اشتر را روزی چند کرا به دهند گفت دو درم شیخ گفت اشتر را بگشای و مرا
در بند تا نماز شام یکدرم بدهید اشتر را بگشادند و شیخ را در خراس بستند شبانگاه یکدرم بدادند نان و
ماهی خرید و در پیش نهاد و گفت ای نفس هرگاه که آرزو خواهی با خود قرار ده که از بامداد تا شب کار
ستوران کنی پس بکعبه رفت و مشایخ را دریافت آنگاه باز به تستر آمد و ذوالنون را آنجا دریافت
هرگز پشت بدیوار باز ننهاد و پای دراز نکرد و هیچ سوال را جواب نداد و بر منبر نیامد چهار ماه انگشت
پای بسته میداشت پس درویشان ازوی پرسید که انگشت ترا چه رسیده است گفت هیچ نرسیده است
آنگاه آن درویش بمصر رفت بنزدیک ذوالنون او را دید انگشت پای بر بسته گفت چه بوده است
گفت درد خاسته است اندکی باز گفت از چهار ما، باز گفت حساب کردم در آن وقت بود که او را درد
خاسته بود یعنی موافقت شرط است و واقعه باز گفتند ذوالنون گفت کسی مانده است که او را از درد
ما آگاهی ست و موافقت ما میکند نقل ست که روزی سهل در تستر پای گرد کرد و پشت بدیوار
نهاد و گفت سلونی عما بدا لکم گفتند پیش ازین نمیکردی گفت تا استاد زنده باشد شاگرد را باادب
باید بود تاریخ نوشتند همان وقت ذوالنون در گذشته بود نقل ست که عمرو لیث بیمار شد چنانکه همه
طبیبان در معالجه او عاجز شدند گفتند این کار کسی ست که دعا کند گفتند سهل مستجاب الدعوات
ست او را طلب کردند و بفرمان و حکم اولوا الامر اجابت کرد چون پیش او نشست گفت دعا در حق
کسی مستجاب شود که توبه کند بخدای باز گردد و ترا در زندان مظلومان در بند اند همه را رها باید کرد و توبه
باید کرد عمرو لیث چنان کرد که او گفت سهل گفت خداوندا چنانکه ذل معصیت با او نمودی عز
طاعت من بدو نمای و چنانکه باطنش را لباس انابت پوشیدی ظاهرش را لباس عافیت

درپوشان چون این مناجات تمام کرد عمرولیث در حال صحت یافت بسیار بدو عرضه کرد هیچ قبول نکرد
از انجا بیرون آمد مریدے گفت اگر چیزے قبول کردی تا در وجه قروض که کرده بودیم میگزاردیم به بودے
مرید را گفت ترا زر میباید بنگر آن مرید بنگریست همه دشت وصحرا دید زر گشته ولعل شده گفت کسے
را که با خداے عزوجل چنین حالے بود از مخلوق چگونه چیزے گیرد نقل ست که چون سهل سماع
شنیدے او را وجد پدید آمدے بیست وپنج روز در آن وجد باندے وطعام نخوردے واگر زمستان
بودے عرق میکردے که پیراهنش ترشدے چون دران حالت علما او را سوال کردندے گفتے
از من مپرسید که شما را از من واز کلام من درین وقت هیچ منفعت نباشد نقل ست که چون
بر آب برفتے قدمش ترنشدے گفتند میگویند که تو بر سر آب میروی گفت از موذن این مسجد
بپرس که وے مردے راست گوست گفت موذن گفت من این ندانم لیکن درین روزها در حوض
شد که غسلے کند در حوض افتاد واگر من نبودمے در آنجا بمردے وشیخ ابو علی دقاق گفت که او را
کرامت بسیارست لیکن خواست تا کرامات خود را بپوشاند نقل ست که یک روز در مسجد
نشسته بود کبوترے از هوا بیفتاد از گرما سهل گفت شاه کرمانی بمرد چون تفحص کردند همچنان بود یکے
از بزرگان گفت که روز آدینه پیش از نماز نزدیک سهل شدم مارے دران خانه بود بترسیدم گفتم در آیم
گفت در آے گفت کسے بحقیقت ایمان نرسد تا از چیزے که بر روے زمین ست ترسد مرا
گفت در نماز آدینه چگوئی گفتم میان من و مسجد یک شبانروز راه ست دست من بگرفت پس نگاه کردم خود
را در مسجد آدینه دیدم نماز کردم وبیرون آمدم دران مردم نگاه کردم گفت اهل لا اله الا الله بسیارند و مخلصان
اندک نقل ست که شیران وسباع نزدیک او آمدندے واو ایشان را مراعات کردے وغذا دادے
وتا امروز آن خانه را بیت السباع خوانند وسهل از بسکه قیام کرده بود وریاضت کشیده بر جاے باند وخرقة
البول او را پیدا شد چنانکه در ساعتے چند بار برخاستے وپیوسته ظرفے با خود داشتے اما چون وقت
نماز در آمدے بجاے رفتے وطهارت کردے ونماز کردے وچون بمنبر بر آمدے همه حرقتش برفتے
وهمه درد پاے زائل شدے وچون فرود آمدے باز علتش پدید آمدے اما یکذره از شریعت از وے
فوت نشدے نقل ست که مریدے را گفت جهد کن تا همه روز گوئی الله الله آن میگفت تا
بدان خوگرفت شیخ گفت شبها نیز باآن پیوند همچنان کرد تا چنان شد آن مرد که اگر خود در خواب بودے همان الله
الله میگفتے تا او را گفتند ازین باز گرد وبیاد داشت مشغول شو تا چنان شد که همه روزگارش مستغرق آن گشت
وقتے در خانه بود چوبے از بالا در افتاد وسرش بشکست وخون بر زمین بچکید وهمه نقش الله الله پدید مے آید نقل ست

که مریدی را روزگاری فرمود گفت نتوانم کرد اندیم زبان مردمان سهل روی فرا اصحاب کرد و گفت مرد بحقیقت این کار نرسد تا از دو صفت یکی حاصل نکند یا خلق از چشم وی بیفتد که جز خالق را نه بیند یا نفس او از چشم او بیفتد باک ندارد و بهر صفت که خلق او را ببینند یعنی همه حق را بیند نقل ست که در پیش مریدی حکایت میکرد که در بصره نانوائی ست که درجهٔ ولایت دارد مرید برخاست و ببصره رفت نانوا را دید محاسن خود در خریطه کرده بود چنانکه عادت نانوایان باشد چون چشم بر وی افتاد گفت اگر او را درجهٔ ولایت بودی از آتش احتراز نکردی پس سلام گفت و سوالی کرد نانوا گفت چون در ابتدا بچشم حقارت نگریستی ترا در سخن من فایده نبود نقل ست که گفت وقتی در بادیه میرفتم مجرد پیرزنی دیدم که می آمد عصا بر سر بسته و عصا در دست گرفته گفتم مگر از قافله باز مانده است دست بجیب بردم تا چیزی بدو دهم که ساختگی کند تا از مقصود باز نماند انگشت تعجب در دندان گرفت و دست بهوا کرد و مشتی زر گرفت و گفت تو از جیب میگیری و من از غیب این بگفت و ناپدید شد من در حسرت آن میرفتم تا بعرفات رسیدم چون بطواف گاه شدم کعبه را دیدم که گرد یکی طواف میکرد آنجا رفتم آن پیرزن را دیدم گفت ای سهل هر کس که قدم برگیرد تا جمال کعبه را ببیند لابد او را طواف کعبه باید کرد اما هر که قدم از خودی خود بر گیرد تا جمال کعبه ببیند لابد او را طواف حج باید کرد اما هر که قدم از خودی خود برگیرد تا جمال حق بیند کعبه گرد وی طواف باید کرد نقل ست که سهل گفت مردی از ابدالان بر من رسیده بود با او صحبت میکردم و از و مسائل حقیقت می پرسیدم و در شب تا وقتیکه نماز بامداد بگذاردی و بزیر آب شدی و در زیر آب نشستی تا وقت زوال چون اخی ابراهیم با تمام نماز گفتی او از زیر آب بیرون آمدی یک موئی بر وی تر نبودی نماز پیشین گذاردی پس بزیر آب شدی و از آن آب جز بوقت نماز بیرون نیامدی مدتی با من بود بدین صفت که درین مدت هیچ نخوردی و با هیچکس نخ نشستی تا وقتیکه برفت نقل ست که سهل گفت که شبی قیامت را بخواب دیدم و خلایق اندر میان موقف ایستاده بودند ناگاه مرغی سفید دیدم که از میان موقف از هر جای یکی را میگرفت و در بهشت میبرد گفتم آن چه مرغیست گفتند حقتعالی بر سر بندگان خود منت نهاده است ناگاه کاغذی از هوا پدید آمد باز کردم بر آنجا نوشته بود که این مرغیست کا ورا ورع گویند گفت بخواب دیدم که مرا در بهشت برده اند سی صدتن را دیدم گفتم السلام علیکم پس پرسیدم که خوفناک تر چیزی در دنیا که خوف شما از ان بیشتر بود چه بود گفتند خوف خاتمت و گفت چون حقتعالی خواست که روح در آدم دمد روح را بنام محمد در دمید و کنیت او ابو محمد کرد و در جمله بهشت یک برگ نیست که نام محمد بر وی نبشته نیست و هیچ درختی نیست و هیچ جائی نیست الا که بنام او کشته اند

وابتداء جملهٔ اشیا بنام او کرده اند و ختم جملهٔ انبیا بدو خواهد بود لاجرم نام خاتم النبیین آمد و گفت ابلیس را بخواب دیدم گفتم بر توحید
سخت تر گفت اشارت و لطائف بندگان بخداوند جهان و گفت ابلیس را دیدم در میان قومی بهمتش بند کردم چون آن
قوم برفتند گفتم رها نکنم تا در توحید سخنی نگوئی گفت در میان آمد و فصلی در توحید بگفت که اگر عارفان آن وقت حاضر
بودندی همه انگشت حیرت در دندان تعجب گرفتندی و گفت من کسی را دیدم در شبی که عظیم گرسنه بود لقمه پیش او آوردم که شبهت آلوده
بود ترک گرفت و بخورد آن شب از گرسنگی طاعت نتوانست کرد و سه سال بود تا شب در طاعت بود آن
شب مزد آن گرسنگی و دست از طعام بشبهت کشیدن با ثواب اعمال جملهٔ خلایق برابر کردند نفروخت و گفت
اگر شکم من پر خمر شود دوست تر دارم که از طعام حلال گفتند چرا گفت زیرا که چون شکم پر خمر شود عقل بیار آمد
و آتش شهوت فرو میرد و خلق از دست و زبان این شوند اما چون از طعام حلال پر شود فضول آرزو
کند و شهوات قوی گردد و نفس بطلب آرزوهای خود سر بر آورد و گفت خلوت درست نیاید مگر بحلال
خوردن و حلال درست نیاید مگر بخدای عزوجل دادن و گفت در شبانروزی هر که یکبار خورد
خوردن صدیقان ست و گفت درست نبود عبادت هیچکس را و اخلاص نبود عملی که میکند تا مرد گرسنه
نبود و گفت باید که چهار چیز پیش گیرد تا در عبادت درست آید گرسنگی و درویشی و خواری و قناعت
و گفت هر که گرسنگی کشد شیطان گرد او نگردد و بفرمان خدای عزوجل و چون سیر خوری طلب گرسنگی کن
که سر همه آفتها سیر خوردن ست و گفت هر که حرام خورد هفت اندام وی در معصیت افتد اگر خواهد و
اگر ناچار معصیت کند و هر که حلال خورد هفت اندام وی در طاعت بود و توفیق خیر بدو متصل بود و
گفت حلال صافی آن بود که در وی خدای عزوجل را فراموش نکند **نقل ست** که شاگردی را
گرسنگی بغایت رسید و چند روز بر آمد گفت یا استادی ما القوت قال ذکر الحی الذی لا یموت و گفت خلق
بر سه قسم اند گروهی با خود بجنگ اند برای عزوجل و گروهی با خلق بجنگ اند برای خدای و گروهی
با حق بجنگ اند برای خود که چرا قضای تو برضای ما نیست و مشیت تو بمشاورت ما نیست و گفت
هر که خواهد که در تقوی درست آید گو از همه گناهان دست بدار و گفت هر عمل که کند نه باقتدا کند جمله
عذاب نفس بود و گفت بنده را عبادت درست نیاید تا آنگاه که در عدم بر خویشتن اثر و هستی
نه بیند و در فنا اثر وجود و گفت بیرون رفتند علما و زهاد و عباد از دنیا و دلهای ایشان هنوز در
غلاف بود و گشاده نشد مگر دلهای صدیقان و شهدا و گفت ایمان مرد کامل نشود تا در وقتی
که عمل او کامل نبود و ورع او با خلاص او و مشاهده و اخلاص تبرا کردن بود از هر چه دون خدای
عزوجل ست و گفت بهترین خائفان مخلصان اند و بهترین مخلصان آن قوم اند که اخلاص

ایشان بمرگ پیوندد و گفت جز مخلصے واقف ریا نبود و گفت این قوم که بدین مقام پدید آیند
ایشان را به بلا حرکت داوند اگر بجنبیند جدا مانند و اگر بیارامیدند پیوستند و گفت هر که خدائے
عزوجل را نپرستد باختیار خلقش باید پرستید باضطرار و گفت حرامست بر دلے که بغیر خدائے
آرام تواند یافت که هرگز بوے یقین بوے رسد و گفت یقین حرامست بر دلے
که در وے چیزے بود که حق بدان راضی نبود که نورے در آن دل راه یابد و گفت هر وجدے که
کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود و گفت فاضلترین اعمال آن بود که بنده پاک گردد از
دیدن پاکی خویش و گفت همت آنست که زیادت طلبد چون تمام شود بمقصود رسد یا منقطع گردد
و اگر پدید نیاید خلل از وے افتاده باشد و گفت هر که نقل کند از نفسے به نفسے بے ذکر خدائے عزوجل
ضایع کند عمر خود را و گفت هر دل که با علم سخت گردد از همه دلها سخت تر گردد و علامت آن دل
که با عمل سخت گردد آن بود که تدبیرها و علتها بسته شود و تدبیر خویش بخداوند تسلیم تواند کرد و هر کرا
حقتعالے تدبیر او باز گذارد هم بدین جهان اورا دور اندازد و بدان جهان اورا در دوزخ اندازد و
گفت علماء سه قوم اند عالمیست بعلم ظاهر که علم خویش با اہل ظاهر میگوید و عالمیست بعلم باطن که علم
خویش با اہل آن میگوید و عالمیست که میان او و میان خدائے تعالے سرّ است آنرا بهیچکس نتواند گفت و
گفت آفتاب بر نیاید و فرو نرود بر هیچکس از روے زمین که بخداوند جاہل بود مگر آنکه خدائیتعالے را اگزیند
بتن و جان و مال و دنیا و آخرت و گفت هیچ معصیت عظیم تر از جہل نیست و گفت بدین فخر ما فقرا بچشم حقارت
منگرید که ایشان خلفائے انبیا اند کسے گفت علم شما چیست گفت این علم ما بتعرف نیاید ولیکن آن
علم بتکلف رہا نتواند کرد چون آن حدیث بیاید خود آن همه از تو بستاند و گفت اصول ما شش چیز است
تمسک بکتاب خدائیتعالے و اقتدا بسنت رسول علیه السلام و خوردن حلال و باز داشتن دست
از رنجانیدن خلق اگرچه ترا برنجانند و دور بودن از مناہی و تعجیل در ادائے حقوق و گفت اصول
مذہب ما سه چیز است اقتدا برسول علیه السلام در اخلاق و افعال و خوردن حلال و اخلاص در
افعال و گفت اول چیزیکه مبتدی را لازم آید توبه است و آن ندامت است و شهوات از دل بر
کندن و از حرکات مذمومه بحرکات محموده نقل کردن و دست ندهد بنده را توبه تا خاموشی را لازم خود
نگرداند و خاموشی لازم او نگردد تا خلوت نگیرد و خلوت لازم او نشود تا حلال نخورد و خوردن حلال
دست ندهد تا حق خدائیتعالے نگذارد و حق خدائیتعالے گذارده نشود مگر بحفظ جوارح و ازین همه که بر
شمردیم هیچ میسر نشود تا یاری نخواهد از خدائیتعالے برین جمله و گفت اول مقام عبودیت برخاستن از

از اختیار است و بیزار شدن از حول و قوت خویش و گفت بزرگترین مقامات آنست که خوئے بد خویش
بخوئے نیک بدل کند و گفت آدمیان را دو چیز هلاک گرداند طلب عز و خوف درویشی و گفت هر که
دل وے خاشع تر بود دیو گرد وے نگردد و گفت پنج چیز از گوهر نفس است درویشے که توانگری نماید و گرسنه
که سیری نماید و اندوهگینے که شادی نماید و مردے که او را با کسے دشمنی باشد دوستی نماید و کسے که بشب نماز کند
و بروز روزه دارد و قوت نماید از خود و گفت میان خداے و بنده هیچ حجابے غلیظ تر از حجاب دعوے نیست
و هیچ راه نیست بخداے عز و جل نزدیک تر از افتقار بخداے و گفت هر که مدعی بود خائف نبود و هر که
خائف نبود امین نبود و هر که امین نبود او بر خزائن پادشاه اطلاع نبود و گفت بوئے صدق نیابد هر که
مداهنت کند غیر خود را مداهنت با خود دریابد و گفت هر که با مبتدعے خو کند سنت از وے ببرد و هر که در روئے
مبتدعے بخندد حق تعالےٰ نور ایمان از وے ببرد و گفت هر مال که از اهل معاصی ستانند حرام باشد و گفت
مثل سنت در دنیا چون بهشت است در عقبےٰ و گفت هر که در بهشت شد ایمن شد از بلا همچنین هر که
بر جادهٔ سنت باشد ایمن شد از هوا و بدعت و گفت هر که طعن کند در کسب در سنت طعن کرده است
و هر که در توکل طعن کند در ایمان طعن کرده است و درست نیاید کسب اهل توکل را مگر بر جادهٔ سنت
و هر که اهل توکل است درست نیست کسب او مگر به نیت معاونت خلق تا دل خلق از و فارغ گردد و
گفت اگر توانی که بصبر نشینی چنان کن و از آن قوم مباش که صبر بر تو نشیند و گفت اصل جمله آفتها
اندکی صبر است در چیزها و غایت شکر عارف آنست که بداند که عاجز است از آنکه شکر او تواند
گذارد تا بجد شکر نتواند رسید و گفت خداے عز و جل را در هر ساعتے عطاها است و بزرگ
ترین عطاها آنست که ذکر خویش ترا الهام کند و گفت هیچ معصیت نیست بتر از فراموشی حق و
گفت هر که بخواباند چشم خویش از حرام هرگز در همه عمر هیچ چشم زخم بدو نرسد و گفت حق تعالےٰ
هیچ مکانے نیافرید از عرش تا ثرےٰ از دل مومن عزیز تر از بهر آنکه هیچ عطاے نداد خلق را از معرفت
عزیز تر و عزیز ترین عطاها در عزیز ترین مکان نهند و اگر در عالم مکانے بودے از دل مومن
عزیز تر معرفت خود آنجا نهادے و گفت عارف آنست که هرگز طعم او نگردد و هر دم خوشبوے
تر بود و گفت هیچ یاری ده نیست الا خداے تعالےٰ و هیچ دلیل نیست الا رسول خداے و هیچ
زاد نیست الا تقوےٰ و هیچ عمل نیست مگر صبر برین سه چیز که گفتم و گفت هیچ روز نگذرد که نه
حقتعالےٰ ندا کند که بندهٔ من تو انصاف نمیدهی ترا یاد میکنم و تو مرا فراموش میکنی
و ترا بخود میخوانم و تو بدرگاه کسے دیگر میروی و من بلاها از تو باز میدارم و تو بر گناه

مشغول مے باشی ای فرزند آدم فردا قیامت که حاضر آئی چه عذر آری وگفت خدا تعالی الخلق را بیافرید
وگفت با من راز گوئید واگر راز نگوئید بمن نگرید واگر این نکنید حاجت از من خواهید وگفت هرگز دل
زنده نشود تا نفس نمیرد وگفت هر که بر نفس خویش مالک شد عزیز شد و بر دیگران نیز مالک گشت چنانکه گفته
اند بادشاه هر تنی ست که هرگز هیچ خصم با تو بر نیاید چون با خود بر آمده باشی و هر کرا نفس بر وی مالک
شد ذلیل شد و اول جنایت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس وگفت خدای عزوجل را هیچ عبادت
نیست فاضلتر از مخالفت هوای نفس وگفت هر که نفس خود را شناسد خداوند خود را شناسد وگفت
هر که خدای تعالی را شناخت غرقه شد در دریای اندوه و شادی وگفت غایت معرفت حیرت است و دهشت
وگفت اول مقام معرفت آنست که بنده را یقین دهند در سر وی جمله جوارح وی بدان یقین آرام
گیرد یعنی خاطرهای بد از ضعف یقین بود وگفت اهل معرفت خدای اصحاب اعراف اند همه بر نشان
او را شناسند وگفت صادق آن بود که خدای تعالی فرشته بر وی گمارد که چون وقت نماز در آید بنده
را بنماز کردن دارد واگر خفته باشد بیدار کند وگفت از توبه تو نومیدی بیش از آن بود که از توبه
کفار و اهل معاصی وگفت لا اله الا الله لازم ست خلق را اعتقاد بدان در دل و اعتراف بدان
بزبان و وفا بدان بعمل وگفت اول توبه اجابت ست پس انابت پس توبه پس استغفار واجابت
بعمل بود و انابت بدل و توبه به نیت و استغفار از تقصیر وگفت صوفی آنست که صافی از کدورت
بود و پر شود از تفکر و در قرب خدای عزوجل منقطع گردد از بشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و
گفت تصوف اندک خوردنست و با خدای عزوجل آرام گرفتن و از خلق گریختن وگفت توکل
حال انبیاست هر که در توکل حال پیغمبر دارد گو سنت او فرو مگذار وگفت اول مقام در توکل آنست که
پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسال تا چنانکه خواهد او را بگرداند و او را هیچ ارادت نبود و حرکت
نباشد وگفت توکل درست نیاید الا ببذل روح و بذل روح نتوان کرد الا بترک تدبیر وگفت نشان
توکل سه چیز ست یکی آنکه سوال نکند و چون پدید آید نپذیرد و چون بپذیرفت بگذارد وگفت اهل
توکل را سه چیز دهند حقیقت یقین و مکاشفه غیبی و مشاهده قرب حقتعالی را متهم نداری یعنی آنچه
گفته است بتو رساند وگفت توکل آنست که اگر چیزی بود واگر نبود بر هر دو حال ساکن
باشی وگفت توکل دلی را بود که با خدای عزوجل زندگانی کند بی علاقه وگفت جمله
احوال را روییست و قفائیست مگر توکل را که همه رویست بی قفا معنی آنست که زهد و تقوی اجتناب
از دنیا بود و مجاهده در مخالفت نفس و هوا بود و علم و معرفت در دیدن و دانستن اشیاء و خوف

ورجا از لطف کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و عنا بود و رضا بالقضا و شکر بر نعما و صبر بر بلا و توکل بر خدای
بود لاجرم توکل همه روی بی قفا بود و اگر کسی گوید دوستی نیز همچنین بود که توکل بر خدا ایست گویم دوستی
با خدای بود نه بر خدای و گفت دوستی دست بگردن طاعت کردن بود و از مخالفت دور بودن و
گفت هر کرا خدای عزوجل دوست دارد عیش او دارد و گفت حیا بلندتر ست از خوف که حیا خاصان را
بود و خوف علما را و گفت عبودیت رضا دادن ست بفعل خدای عزوجل و گفت مراقبت آنست که از فوت
دنیا نترسی و از فوت آخرت هم نترسی و گفت خوف نر و رجا ماده است و فرزند هر دو ایمان ست و گفت
در هر دل که کبر بود خوف و رجا در آن دل قرار نگیرد و گفت خوف دور بودن ست از مناهی و رجا شتافتن ست
باوای اوامر و علم برجا درست نیاید الا خائف را و گفت بلندترین مقام خوف آنست که بندهٔ خائف
بود تا در علم ایزد تقدیر او بر چه رفته است و گفت مردی دعوی خوف کرد سهل گفت در سر تو بیرون
از خوف قطیعت هیچ خوف هست گفت هست گفت تو خدای را نشناختی که از قطیعت نترسی و گفت
صبر انتظار فرجست از خدای و گفت مکاشفه آنست که گفته است لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا و گفت فتوت
متابعت سنت ست و گفت زهد در سه چیز ست اول آن در مطعومات و آخر بزبله خواهد رسید و دوم در ملبوس که
مدروس و ناچیز خواهد گشت و زهد در صحبت اخوان که آخر آن فراق خواهد بود و زهد در دنیا که آخر آن فنا خواهد بود و گفت
ورع ترک دنیا ست و دنیا نفس ست هر که نفس خود را دوست دارد دشمن خدای را دوست گرفته است و
گفت سفر کردن از نفس بخدای صعب ست و گفت نفس از سه صفت خالی نیست یا کافر ست یا منافق یا مرائی و گفت
و گفت نفس را شر بسیارست یکی از آن شرها آنست که فرعون را فرعونی داد و آن دعوی خدائیست
و گفت انس با کسی گیر که بنزدیک او ست هرچه ترا می باید و گفت حق تعالی قرب داد ابرار
را بالخیرات و قرب داد به یقین و گفت روغن نگاه دارید تا عقلتان زیادت کند که هرگز خدای را
هیچ ولی ناقص در نیافته است و گفت تجلی بر سه حال ست تجلی ذات و آن مکاشفه است و
تجلی صفات و آن موضع نور ست و تجلی حکم ذات و آن آخرت است و ما فیها پرسیدند از
انس گفت انس آنست که اندامها انس گیرد به بنده و بنده انس گیرد بخدای و گفت ورع اول زهد ست
و زهد اول توکل و توکل اول درجهٔ عارف و معرفت اول قناعت ست و قناعت ترک
شهوات و آن اول رضا ست و رضا اول موافقت ست و پرسیدند که چه چیز سخت
تر بود بر نفس گفت اخلاص زیرا که نفس را در اخلاص هیچ نصیب نیست و گفت اخلاص
اجابت ست هر کرا اجابت نیست اخلاص نیست و گفت اخلاص آنست که چنانکه دین

را از خدا تعالیٰ گرفته بهیچکس ندهی جز بخداوند گفتند ما را وصف صادقان کن گفت شما
اسرار صادقان بیارید تا من شما را خبر دهم از وصف صادقان گفتند مشاهده چیست گفت
عبودیت گفتند عاصیان را انس بود گفت نه هر که اندیشهٔ معصیت کند گفتند بچه چیز بدان
ثواب رسد که نماز شب کند گفت بدانکه روز خیانت نکنند گفتند مردے میگوید که من برائے روز
حرکت نکنم تا مرا حرکت ندهند گفت این سخن نگوید مگر دو تن صدیقے یا زندیقے گفتند در شبانروزے
یکبار طعام خوردن چگوئی گفت خوردن صدیقان گفتند دو بار گفت خوردن مومنان گفتند سه بار
گفت بگوے تا آخرے کنند تا چون ستور میخورد پرسیدند از خوے نیکو گفت کمترین حالش بار کشیدن
و مکافات بدی ناکردن و او را آمرزش خواستن و بر و بخشودن و گفت روے آوردن بخدائے بهیبت
پرسیدند که چه چیز از لطف حق به بنده آرد گفت چون در گرسنگی و بیماری و بلا صبر کند الا ما شاء الله
تعالیٰ پرسیدند که کسے روزها ے بسیار هیچ نخورد کجا میشود آن گرسنگی گفت آن نار را نور بنشاند
و گفت گرسنگی را سه منزلت ست یکے جوع طبع و این موضع عقل ست و جوع موت و این موضع فساد
و جوع شهوت و این موضع اسراف ست پرسیدند که توبه چیست گفت آنکه گناه را فراموش کنی
مردے گفت توبه آنست که گناه فراموش نکنی سهل گفت چنین نیست که تو دانسته که ذکر جفا
در ایام وفا جفاست یکے گفت مرا وصیتے کن گفت رستگاری تو در چهار چیز ست بیخوابی
و تنهائی و کم خوردن و خاموشی گفت میخواهم که با تو صحبت دارم گفت چون از ما یکے بمیرد
با که صحبت داری گفت با خدائے گفت اکنون خود را با او دار گفت اگر تو از سباع
میترسی با من صحبت مدار گفت میگویند که شیر بزیارت تو مے آید گفت آرے سگ بر
سگ مے آید گفتند درویش کے آساید گفت آنگاه که خود را جز آن وقت نه بیند که
در آن بود گفت از جملهٔ خلق با کدام قوم صحبت داریم گفت با عارفان گفت از جهت آنکه
ایشان هیچ چیز را بسیار نشمرند و هر فعلے که رود آن را نزدیک ایشان تاویلے لاجرم ترا در همه حال معذور دارند

مناجات

و مناجات او ست که آلهی مرا یاد کردی و من کس نه و اگر من ترا یاد کنم چون من کس شوم مرا این شادی بس است و
از من ناکس نرکس تر و سهل عبد الله عالم و واعظ حقیقی بود و خلقے بسبب او براه باز آمدند و آن روز که وفات او
نزدیک رسید چهار صد مرید داشت آن مردان مرد بر بالینش نشسته بودند گفتند یا شیخ بر جائے تو که نشیند

بر منبر تو که سخن گوید گبرے بود که او را شادول گبر گفتندے شیخ چشم باز کرد و گفت بر جائے من شادول گبر نشیند ایشان گفتند مگر شیخ را در حالت نزع عقل اندک تفاوتے کرده است کسے را که چهار صد مرد عالم شاگرد بود گبرے را بر جائے خود نصب کند شیخ گفت شور و ربا قی کنید و بروید و شادول را بخوانید برفتند و او را بیاوردند شیخ چون او را بدید گفت چون سه روز از وفات من بگذرد بعد از نماز دیگر بر منبر من رو و خلق را وعظ گوے این بگفت و در گذشت روز دیگر بعد از نماز خلق جمع شدند شادول بیامد و بر منبر شد کلاه گبری بر سر زنار بر میان گفت آن مهتر شما رسول کرده است و مرا گفته که اے شادول وقت آن بیامد که آن زنار گبری را ببری اکنون ببریدم و کارد بنهاد و زنار ببرید و کلاه گبری از سر بنهاد و گفت اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله پس گفت شیخ گفته است که بگوے آنکه پیر شما بود و استاد شما نصیحت کرد و نصیحت استاد پذیرفتن شرط است اینک شادول زنار ظاهر برید اگر خواهید که بقیامت ما را ببینید بجوانمردی بر شما باد که همه زنارهائے باطن ببرید این بگفت و قیامت از آن خلق برخاست و حالات عجیب ظاهر شد **نقل ست** که آن روز که جنازه شیخ را برداشتند خلق بسیار جمع بودند و فریاد میکردند جهودے هفتاد ساله چون آن مشغله شنید بیرون آمد تا ببیند چه حالت ست چون جنازه برسید آواز برآورد کاے مردمان آنچه من مے بینم شما مے بینید گفتند چه مے بینی گفت فرشتگان از آسمان فرو مے آیند و خود را بر جنازهٔ او میمالند و در حال کلمهٔ شهادت بگفت و مسلمان شد ابو طلحه مالک گفت سهل آن روز که از مادر بوجود آمد روزه دار بود و آن روز که وفات کرد روزه دار بود و بچے رسید روزه ناگشوده **نقل ست** که روزے سهل نشسته بود با یاران مردے بگذشت سهل گفت این مرد سرے دارد چون نگه کردند آن مرد را باز ندیدند چون سهل وفات کرد مریدے بر سر خاک او نشسته بود همان مرد بگذشت مرید گفت اے خواجه این شیخ که اینجا دفن ست گفته است که تو سرے داری بحق آن خدائے که این سر تو را ازانی داشته است که چیزے بنمائے مرد بگور سهل اشارت کرد کاے سهل بگوے سهل در گور بآواز بلند گفت لا اله الا الله وحده لا شریک له گفت یا سهل میگویند که اهل گور را که لا اله الا الله وحده لا شریک له گفته باشد تاریکی گور نبود راست ست سهل جواب داد که راست ست ؛

باب بیست و نهم در ذکر معروف کرخی رحمة الله علیه

آن همدم انس و صال آن محرم حریم جلال آن مقتدائے صدر طریقت آن رهنمائے راه حقیقت آن عارف

اسرار شیخی قطبِ وقت معروف کرخی رحمة الله علیه مقدم طریقت بود و مقتدای طوایف مخصوص بانواع
لطائف و سید محبانِ وقت و خلاصه عارفان عهد بود بلکه اگر عارف نبودی معروف نبودی و کرامات و
ریاضات او بسیارست و در فتوی و تقوی آیتی عظیم و لطفی و قربی داشته است و در مقام انس و شوق
بغایت بوده است و مادر و پدرش ترسا بودند چون بمعلم فرستادندش استاد گفت بگو ثالث ثلاثة گفت
نه بل هو الله الواحد هرچند معلم میگفت بگوی ثالث ثلاثة است او میگفت یکی هرچند استادش میزد
سود نداشت یکبار سخت بزدش معروف بگریخت و او را باز نمیافتند مادر و پدرش گفتند کاشکی باز
آمدی و بهر دین که او خواستی ما موافقت کردمی وی برفت و بر دست علی ابن موسی الرضا رحمة الله علیه مسلمان شد
بعد ازان بچندگاه بیامد و در خانه پدر بکوفت گفتند کیست گفت معروف گفتند بر کدام دینی گفت بر دین
محمد رسول الله پدر و مادر نیز مسلمان شدند آنگاه بداود طائی افتاد و بسیار ریاضت کشید و عبادت
تمام بجای آورد و چندان در صدق قدم زد که مشارالیه گشت محمد ابن منصور طوسی گفت نزدیک
معروف بودم در بغداد و اثری در او دیدم گفتم دی روز پیش تو بودم این نشان نبود این چیست گفت
چیزیکه ترا ازان چاره نیست مپرس چیزی پرس که ترا بکار آید گفتم بحق معبود که بگوی گفت
دوش نماز میکردم خواستم که بمکه روم و طواف کنم بسوی زمزم رفتم تا آب خورم پایم بلغزید
و روی من بدان در آمد این نشان آنست نقل ست که گفت بدجله رفته بودم بطهارت و مصحف
و مصلا در مسجد نهاده بودم پیرزنی در آمد و بر گرفت و برفت معروف از پس او برفت تا بدو رسید با وی
سخن گفت و سر در پیش افگند تا چشم بر روی او نیفتد گفت هیچ پسرک قرآن خوان داری گفت نه گفت
مصحف بمن ده و مصلی ازان تو آن زن از حلم او شگفت بماند و هر دو بازداد معروف گفت مصلی ترا حلال
کردم بگیر زن از شرم بشتافت و برفت و از شرم آنرا نگرفت نقل ست که روزی با جمعی میرفت
جوانان جماعتی در فساد بودند چون از ایشان در گذشتند و بلب دجله رسیدند یاران گفتند یا شیخ دعا
کن تا حق تعالی این جمله را غرق کند تا شومی ایشان منقطع گردد و اثر فساد ایشان بدیگری معاودت
نکند معروف گفت دستها بردارید پس گفت الهی چنانکه درین جهان شان عیش خوش میداری
دران جهان شان هم عیش خوش ده اصحاب متعجب بماندند گفتند یا شیخ ما سر این نمیدانیم گفت توقف
کنید تا پیدا آید آن جمع چون شیخ را بدیدند رباب بشکستند و خمر بریختند و گریه بر ایشان
افتاد و در پای شیخ افتادند و توبه کردند شیخ گفت دیدید که مراد جمله حاصل شد بی غرق و
بی آنکه رنجی بکسی رسد نقل ست که سری سقطی گفت روز عیدی معروف را دیدم که دانه خرما میچید

گفتم این را چه میکنی گفت این کودک را دیدم میگریست گفتم چرا میگریی گفت من یتیمم و کودکان را جامه نو ست و مرا نه این دانها را می چینم تا بفروشم و ویرا جوز خرم تا بازی کند و تنگدل نبود سری گفت این کار من کفایت کنم و تو دل فارغ دار آن کودک را ببردم و جامه نو پوشانیدم و جوز خریدم و دل شاد کردم و در حال در دل من نورے پیدا شد و حال من دیگر گونه گشت نقل ست که روزے معروف را مسافرے رسید و در خانقاه قبله را نمیدانست روی بطرفی دیگر کرد و نماز گذارد و بعد ازان چون او را معلوم گشت خجل شد گفت آخر مرا چرا خبر نکردی شیخ گفت ما درویشانیم و درویش را با تصرف چه کار آن مسافر را چندان مراعات کرد که صفت نتوان کرد نقل ست که معروف را خالے بود که والی آن شهر بود روزے در جاے خراب بگذشت معروف را دید نشسته و نان میخورد و سگے در پیش او بود معروف یک لقمه در دهن خود مے نهاد و یک لقمه در دهن سگ میکرد خال گفت شرم نداری که با سگ نان میخوری گفت از شرم میدهم پس سر برآورد و مرغے را از هوا بخواند مرغ فرود آمد و بر دست وے نشست و از بر چشم و روے خود را بپوشید معروف گفت هر که از حقتعالے شرم دارد همه چیز از و شرم دارد و خالش خجل شد ازان گفتار خویش نقل ست که یک روز او را طهارت بشکست در حال تیمم کرد گفتند اینک دجله تیمم چرا میکنی گفت تواند بود که تا آنجا نرسم و بمیرم نقل ست که یکبار شوق بر و غالب شد ستونے بود برخاست و آن ستون را در کنار گرفت و چنان بفشرد که نزدیک بود که آن ستون پاره پاره گردد گفت جوانمردی در سه چیز ست یکے وفاے بیخلاف دوم ستایش بے جود سوم عطاے بے سوال و گفت علامت گرفتن خداے تعالے در حق کسے آنست که او را مشغول کند بکار نفس خویش و او را بکار نیاید و گفت علامت اولیاے خداے تعالے آنست که فکرت ایشان در خداے بود و فرار ایشان با خداے بود و گفت چون حقتعالے بنده را خیرے خواسته است در عمل خیر بر او بگشاید و در سخن شر بر او فرو بندد و سخن گفتن مرد در چیزے که بکار نیاید علامت خذلان ست و چون بکسے شرے خواهد بر عکس این بود و گفت حقیقت وفا بهوش باز آمدن ست از خواب غفلت و فارغ شدن اندیشه از فضول و آفت و گفت چون طلب بهشت بے عمل گناه ست و انتظار شفاعت بے نگاهداشت سنت نوعے ست از غرور و امید داشتن برحمت در نافرمانی جهل و حماقت ست و گفت تصوف گرفتن حقایق ست و گفتن دقایق و نومید شدن ازانچه در دست خلایق ست و گفت هر که عاشق ریاست ست هرگز فلاح نیابد و گفت من راهے میدانم بخداے تعالے نزدیک تر ازانکه از کسے چیزے نخواهی

وہیچ چیز نبود کہ کسے از تو خواہد وگفت چشم فرا خوابانید واگر ہمہ از نری بود یا مادہ وگفت زبان از مدح نگاہدارد
چنانکہ از ذم وپرسیدند کہ از چہ چیز دست یابیم بر طاعت گفت بدانکہ حب دنیا از دل بیرون کنی کہ اگر
اندک چیزے از دنیا در دل شما آید ہر سجدہ کہ کنید آن چیز را کنید وسوال کردند از محبت گفت محبت نہ
از تعلیم خلق ست کہ محبت از موہبت حق ست واز فضل او وگفت عارف اگر ہیچ نعمتے ندارد خود
ہمیشہ ہمگی وجود در نعمت ست **نقل ست** کہ یک روز طعامے خوش میخورد اورا گفتند چہ میخوری
گفت من مہمانم آنچہ مراد ہند آن خورم با اینہمہ یک روز با نفس میگفت کہ اے نفس خلاص دہ مرا تا
تو نیز خلاص یابی یکروز کسے از و وصیتے خواست گفت توکل بر خدا کن تا خداے با تو بود و باز گشت
تو بدو بود وگلہ از ہمہ شکایت با او کنی کہ جملہ خلایق نہ ترا منفعت توانند رسانید ونہ دفع مضرت توانند وگفت
التجاے کہ کنی از انجا کن کہ جملہ درمانہا نزدیک اوست وبدانکہ ہرچہ بتو فرو مے آید از رنجہا بلائے یا فاقہ
فرج یافتن در نہان داشتن ست ودیگرے گفت مرا وصیتے کن گفت حذر کن از انکہ خداے تعالے
ترا مے بیند وتو در زمرۂ جملہ مساکین نباشی سری گفت معروف مرا گفت چون ترا بخدا تعالے
حاجتے بود سوگندش دہ کہ یارب بحق معروف کرخی کہ حاجت من روا کنی کہ حال اجابت افتد
نقل ست کہ شیعہ سی ویک روز بر در رضا رضی اللہ عنہ مزاحمت کردند وپہلوے معروف کرخی
را بشکستند وبیمار شد سری اورا گفت مرا وصیتے کن گفت چون بمیرم پیراہن من بصدقہ دہ کہ مے
خواہم کہ از دنیا برہنہ بیرون روم چنانکہ از مادر برہنہ آمدم لاجرم در تجرید ہمتا نداشت واز قوت تجرید
او بود کہ بعد از وفات او را تریاک مجرب میگویند کہ بہر حاجت کہ بخاک او روند حقتعالے روا
گرداند پس چون وفات کرد ہمہ اہل ادیان در او دعوے کردند جہودان وترسایان ومومنان خادم
او گفت وصیت شیخ چنین ست کہ جنازۂ مرا ہر قوم کہ از زمین بردارند من از ایشانم جہودان نتوانستند
برداشت وترسایان ہم واہل اسلام بیایدند وبرداشتند وہم آنجا دفن کردند **نقل ست** کہ یکروز
روزہ دار بود روز بنماز دیگر رسیدہ بود در بازار میرفت سقائے گفت رحم اللہ من شرب خداے
رحمت کناد بر آنکہ این آب خورد آب بستد وباز خورد گفتند نہ روزہ دار بودی گفت بلے لیکن
بدعائے او رغبت کردم وچون وفات کرد بخوابش دیدند گفتند خداے تعالے با تو چہ کرد گفت مرا در کار
دعائے سقا کرد وبیامرزید ومحمد بن الحسین رحمۃ اللہ علیہ گفت معروف را بخواب دیدم گفتم خداے عز
وجل با تو چہ کرد گفت بیامرزید گفتم بزہد وورع گفت نہ اما بقول یک سخن از پسر سماک شنیدم بکوفہ کہ گفت
ہر کہ بکلی بخدا تعالے باز گردد خدا تعالے برحمت بدو باز گردد وہمہ خلق را بدو باز گرداند سخن او در دل

من افتاد و بجد ابتعالی باز گشتم و از جملۀ اشغال بادست بداشتم مگر خدمت علی ابن موسی الرضا رضی الله عنه این سخن او را گفتم اگر بپذیری این ترا الکفایت باشد شیخ سری سقطی گفت که شیخ معروف کرخی را بخواب دیدم زیر عرش چون یکے که مدهوش باشد و از حق تعالیٰ ندا میرسید کہ اے فرشتگان این کیست گفتند بار خدایا تو داناتری فرمان آمد که معروف ست که از دوستی ما واله گشته است جز بدیدار ما هوش باز نیابد و جز بلقائے ما از خود نیاساید

باب سی ام در ذکر سری سقطی رحمة الله علیه

آن نفس کشتۂ مجاهده آن دل زندۂ مشاهده آن سالک حضرت ملکوت آن شاهد عزت جبروت آن نقطۂ دایرۂ لا یفطی شیخ وقت سری سقطی رحمة الله علیه امام اهل تصوف بود و در اصناف علم بکمال بود و دریائے اندوه در و بود و کوه حلم و ثبات و خزانۂ مروت و شفقت بود و در رموز و اشارات اعجوبه بود و اول کسیکه در بغداد سخن حقایق و توحید گفت او بود و بیشتر مشایخ عراق مرید او بوده‌اند و خال جنید بود و مرید معروف بود و حبیب راعی او دیده بود رحمهم الله و در ابتدا در بغداد نشستے و دکانے داشت پرده در دکان آویخته بود هر روز هزار رکعت نماز میکردے یکے از کوه لکام بزیارت او آمد پرده از دکان برداشت و سلام کرد و سری را گفت فلان پیر از کوه لکام ترا سلام گفت سری گفت او بکوه ساکن شده است پس کارے نباشد مرد باید که در میان بازار مشغول تواند بود چنانکه از حق تعالیٰ غائب نشود نقل ست که در خرید و فروخت از ده دینار نیم دینار بیش سود طمع نداشتے یکبار بشصت دینار بادام گران شد دلال بیامد و گفت بفروش گفت بچند دلال گفت به نود دینار شیخ گفت قرار من آنست که از ده دینار نیم سود بخواهم دلال گفت من مال تو بنقصان نفروشم شیخ گفت من عزم خود را نقض نکنم نه دلال فروخت و نه سری روا داشت نقل ست که در اول سقط فروشی کردے یک روز بازار بغداد بسوخت گفت من نیز فارغ شدم بعد از آن نگاه کردند دکان او نسوخته بود چون این حال بدید آنچه داشت بدرویشان داد و طریق تصوف در پیش گرفت از و پرسیدند که ابتداے حال تو چگونه بود گفت روزے حبیب راعی بدکان من بگذشت من چیزے بدو دادم که بدرویشان ده گفت خیرک الله آن روز که این دعا بگفت دنیا بر دل من سرد گشت روزے دیگر معروف کرخی مے آمد کودکے یتیم با او گفت این یتیم را جامه کن من جامه کردم معروف گفت خدائے تعالیٰ دنیا را بر دل تو دشمن گرداناد و ترا ازین شغل راحت دهاد من بیکبارگی از دنیا فارغ آمدم از برکت دعائے او و کس در ریاضت آن مبالغه

نکرد که او تا بحدے که جنید گفت هیچکس را ندیدم در عبادت کاملتر از سری که نود و هشت سال بگذشت که پهلو بر زمین ننهاد مگر در بیماری مرگ و گفت چهل سال است تا نفس من گزر بانگبین میخواهد و ندادمش و گفت هر روز چند بار در آئینه نگرم از بیم آنکه نباید که از شومی گناه رویم سیاه شده باشد و گفت خواهم که اندوه دل خلق همه بر دل من باشد تا ایشان فارغ باشند از اندوه و گفت اگر برادرے پیش من آید و من دست بمحاسن فرو آرم ترسم که نامم در جریدهٔ منافقان ثبت کنند و بشر حافی گفت من از هیچکس سوال نکردمے مگر از سری که زهد او را دانسته بودم که شاد شدے که چیزے از دست او بیرون شدے جنید گفت روزے پیش سری سقطی رفتم میگریست گفتم چه بوده است گفت کودکے آمد و گفت امروز داه برآویزم تا آب سرد شود من در خواب شدم حورے را دیدم گفتم از آن کیستی گفت از آن آنکس که کوزه بر نیاویزد تا سرد شود پس کوزه را بر زمین زد و گفت اینک بنگر جنید گفت سفال کوزه را دیدم تا دیرگاه که افتاده بود جنید گفت شبے خفته بودم بیدار شدم سر من تقاضا کرد که بمسجد شونیزیه شوم رفتم بر در مسجد شخصے هایل دیدم بترسیدم مرا گفت یا جنید از من میترسی گفتم آرے گفت اگر خدایتعالے را بسزا شناختی جز از وے نترسیدی گفتم تو کیستی گفت ابلیس لعین گفتم میبایست تا ترا میدیدمے گفت آن ساعت که از من اندیشه کردی از خدا غافل شدی و ترا خبر نه مراد از تو دیدن من چه بود گفتم خواستم که پرسیم که ترا بر فقرا هیچ دست باشد گفت نه گفتم چرا گفت چون خواهم که بدنیاشان بگیرم بعقبی گریزند و چون خواهم که بعقبی شان بگیرم بمولے گریزند و مرا آنجا راه نیست گفتم اگر بر ایشان دست نیابی ایشان را هیچ بینی گفت بینم آنگاه که در سماع و وجد افتند بینم شان که از کجا مینالند چون این گفت ناپدید شد چون بمسجد در آمدم سری را دیدم سر بر زانو نهاده سر بر آورد و گفت دروغ میگوید آن دشمن خدایتعالی که ایشان خدای را عزیزتر از آنند که ایشان را بجبرئیل نماید با بلیس لعین کے نماید جنید گفت یا سری سقطی بجماعتے از مخنثان بر گذشتیم بدل من در آمد که ایشان چون خواهند بود سری گفت هرگز بر دل من نگذشته است که مرا بر هیچ آفریده فضل است در کل عالم گفتم یا شیخ و نه بر مخنثان گفت هرگز نے جنید گفت بنزدیک سری در شدم ویرا دیدم متغیر پرسیدم که چه بوده است گفت برنائے از پریان من آمد و سوال کرد که حیا چه باشد چون جواب دادم آب گشت چنین که مے بینی دیدم پری آب شده بود

نقل است که سری خواهرے داشت دستوری خواست که این خانه ترا بروبم اجازت نداد و گفت زندگانی من سزائے این نیست تا روزے خواهرش در آمد پیر زنے را دید که خانه او میرفت گفت اے برادر مرا دستوری ندادی تا خدمت تو کنم و اکنون نامحرمے آورده گفت اے خواهر دل مشغول مدار

که این دنیاست که در عشق ما سوخت و از ما محروم بود اکنون از حق تعالی دستوری خواست تا از سوز کار
ما او را نصیبی بود جاروب حجرهٔ ما بود و او ند بزرگی گوید که چندین مشایخ دیدم هیچکس را بر خلق خدای چنان
مشفق ندیدم که او را نقل ست که هر که سلامش کردی روی ترش کردی و جواب گفتی از سر
این معنی باز پرسیدند گفت رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده است که هر که سلام کند بر دیگری صد
رحمت فرود آید نود آنکس را بود که روی تازه دارد من روی ترش کردم تا نود رحمت او را بود و اگر
کسی گوید که این ایثار بود و درجهٔ ایثار از آنچه ایثار او کرد زیادت ست چگونه برادر را به از خود خواسته باشد
گوییم سخن متعلق بالظاهر روی ترش کردن را بظاهر حکم توانیم کرد اما بر ایثار حکم نتوانیم کردن تا از سر صدق
بود یا از سر اخلاص بود یا نبود لاجرم بظاهر آنچه بدست او بود بجای آورد نقل ست که یکبار یعقوب
را علیه السلام بخواب دید گفت ای پیغمبر خدای اینچه شورست که در جهان انداخته چون ترا از حضرت محبت
بر کمال هست حدیث یوسف بر باد دیدهٔ ندای بسر او رسید که باسری سقطی دل را نگاهدار و یوسف را بوی
نمودند نعره بزد و بیهوش بیفتاد و سیزده شبانروز بی عقل افتاده بود چون باز آمد ندای شنید که این
جزای آنکس ست که عاشقان درگاه ما را ملامت کند نقل ست که کسی پیش سری سقطی طعامی
آورد گفت چند روزست تا هیچ نخورده گفت پنج روز گفت گرسنگی تو گرسنگی بخل بوده است نه
گرسنگی فقر نقل ست که سری خواست که یکی از اولیاء الله را ببیند پس باتفاق یکی را
بر سر کوهی بدید چون بوی رسید سلام کرد و گفت تو کیستی گفت هو گفت چه میکنی گفت هو گفت
چه میخوری گفت هو گفت اینکه میگوئی هو از خدای تعالی را میخواهی نعره بزد و جان بداد و جنید
گفت روزی سری از من سوال کرد که محبت چیست گفتم گروهی گفته اند که موافقت است و گروهی
گفته اند که اشارت ست و چیزهای دیگر نیز گفته اند سری پوست دست خود بگرفت و بکشید
از دستش بر نخاست گفت بعزت او که اگر گوییم که این پوست از دوستی او خشک شده است
راست گوییم و از هوش بشد و روی او چون ماه گشت و سری گفت که بنده بجای برسد در محبت
که اگر تیری یا شمشیری بروی زنی خبر ندارد و او را خبری نبود اندر دل من تا آنگاه که آشکارا شد که
چنین ست و سری گفت چون خبر یابم که مردمان بر من می آیند تا از من علم آموزند دعا کنم و گوییم
الٰهی تو ایشان را علمی عطا کن که مشغول گردند تا من ایشان را بکار نبایم که من نخواهم که ایشان به پیش
من آیند نقل ست که یکی سی سال بود که بر مجاهده ایستاده بود گفتند این بچه یافتی گفت بدعای
سری گفتند چگونه گفت روزی بدر سرای او شدم و در بکوفتم او در خلوتی بود آواز داد

داد که کیست گفتم که آشناست گفت اگر آشنا بودے مشغول او بودے و پروائے ما نبودے پس گفت خداوندا
بخودش مشغول کن چنانکه پروائے کسش نبود در حال چیزے بسینهٔ من فرود آمد و کار من بدینجا رسید نقل
ست که یک روز مجلس میداشت یکے از ندیمان خلیفه میگذشت نام او احمد بن یزید کاتب با تجملے تمام
و جمعے خادمان و غلامان گرد او در آمده گفت باش تا بمجلس این مرد رویم که بهر جائے میرویم که نمی باید
رفت چون در آمد بر زبان سری برفت که در هژده هزار عالم هیچکس نیست از آدمی ضعیف تر و هیچکس
از انواع خلق در فرمان خدائے چنان عاصی نشود که آدمی بدین ضعیفی که عاصی شود در خداوندے بدین عظیمی
این سخن تیرے بود که از کمان سری جدا شد و بر جان او آمد چندان میگریست که از هوش برفت پس چنان
گریان برخاست و بخانه رفت و آن شب هیچ نخورد و سخن نگفت دیگر روز پیاده بمجلس آمد زرد شده و غمگین
روز سوم تنها پیاده با جامهٔ درویشان پوشیده چون مجلس تمام شد نزد سری آمد و گفت اے استاد آن سخن تو
مرا گرفته است و دنیا بر دل من سرد گردانیده میخواهم که از خلق عزلت گیرم و دنیا را بگذارم بیان کن مرا
راه سالکان سری گفت راه طریقت خواهی یا راه شریعت یا راه عام یا راه خاص گفت هر دو بیان
کن گفت راه عام آنست که پنج نماز بجماعت نگاهداری و زکوٰة بدهی اگر مال باشد و راه خاص آنست
که دنیا را پشت پائے زنی و بهیچ آرایش دنیا مشغول نشوی و اگر بدهند قبول نکنی اینست
بیان هر دو راه پس از انجا بیرون آمد و روئے بصحرا نهاد چون روزے چند بر آمد پیر زنے
روئے و موئے خراشیده و کنده بیامد نزدیک سری و گفت اے امام مسلمانان فرزندے داشتم
جوان و تازه روئے بمجلس تو آمد خندان و خرامان و باز میگشت گریان و گدازان اکنون چند
روز است تا غائب شده است نمیدانم تا کجاست تدبیر کار بکن از بس که زاری کرد سری را رحم
آمد گفت دل تنگی مکن که جز خیر نبود چون بیاید ترا خبر دهم که او ترک دنیا بگفته است و اهل دنیا را مانده
و تائب حقیقی شده چون مدتے بر آمد شبے احمد بیامد سری خادم را گفت برو و آن پیر زن را خبر ده
تا بیاید پس سری احمد را دید زرد روے شده و ضعیف گشته و قدِ چون سروش دوتا شده احمد
گفت اے استاد شفیق چنانکه مرا در راحت افگندی و از ظلمات دنیا برهانیدی ترا خدائے رحمت دو
جهانی ارزانی داراد ایشان درین سخن بودند که مادر احمد در آمد و عیال او با پسرے کوچک در آمدند
چون مادر را چشم بر احمد افتاد و بران حالش که هرگز ندیده بود بدید جامهٔ کهنه پوشیده و سر تراشیده
خویشتن را در کنار او افگند و عیال و پسرک از یکسو زاری میکردند خروشے از همه بر آمد سری گریان شد
عیال بچه را در پیش پیش انداخت و گفت هر جا که میروی او را با خود ببر هرچند کوشیدند تا او را بخانه برند سود

نداشت احمد گفت ای شیخ چرا ایشان را خبر کردی که کار با زیان خواهند آورد و گفت مادرت زاری کرده بود و من از وی پذیرفته بودم که خبر دهم احمد خواست که باز گردد و زنش گفت مرا بر زندگی بیوه کردی و فرزند را یتیم کردی چون او مدد طلبد چگویم پسر را با خود ببر احمد گفت چنین کنم و آن جامه نیکو از فرزند بیرون کرد و پارهٔ گلیم بر وی انداخت و زنبیل در دست او نهاد و روان شد مادر چون آن بدید گفت من طاقت این کار ندارم فرزند را در ربود احمد باز گشت و روی بصحرا نهاد تا سالی چند بر آمد نماز خفتن بود که یکی بخانقاه شیخ در آمد و گفت مرا احمد فرستاده است و میگوید که کار ما تنگ در آمده است مرا در یاب شیخ برفت احمد را دید در گورخانه بر خاک خفته و نفس بآخر آمده و زبان می جنبانید سری گوش کرد میگفت لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُوْنَ سری سر او بر داشت و بر کنار نهاد احمد چشم باز کرد و شیخ را دید گفت ای استاد بوقت آمدی که کار من به تنگ در آمده است پس وفات کرد سری گریان روی بصحرا نهاد تا کار او بسازد خلقی را دید که از شهر بیرون می آمدند گفت کجا میروید گفتند خبر نداری که دوش از آسمان آوازی آمد که هر که خواهد بر ولی خاص خدای نماز کند گو بگورستان شونیزیه شو د نقل سری چنین بود که از و مریدان چنین میخواستند و اگر از وی جنید خواست خود تمام بود و سخن اوست که ای جوانان کار بجوانی کنید پیش از آنکه به پیری رسید و ضعیف شوید و در تقصیر بمانید چنانکه من مانده ام و آن وقت که این سخن میگفت هیچ جوان طاقت عبادت او نداشتی و گفت سی سال ست که استغفار میکنم از یک شکر گفتن گفتند چگونه گفت روزی آتش در بازار بغداد افتاد یکی بیامد و گفت دکان تو نسوخت گفتم الحمد لله از شرم آنکه خود را از برادران مسلمانان خواستم و بر سلامت دنیائی حمد گفتم از آن استغفار میکنم و گفت اگر یک حرف از ورد که مراست فوت میشود هرگز آن را قضا نیست و گفت دور باشید از همسایگان توانگر و قرایان بازار و عالمان امیران و گفت هر که خواهد که بسلامت ماند دین او و براحت رسد دل او و تن او و اندک شود غم او گو از خلق عزلت کن که اکنون زمان عزلت ست و روزگار تنهائی و گفت جمله دنیا فضول ست مگر پنج چیز نانی که سد رمق بود و آبی که تشنگی برد و جامهٔ که عورت بپوشد و خانهٔ که آنجا توان بود و علمی که بر آن کار میکنند و گفت هر که معصیت که از سبب شهوت بود امید توان داشت بآمرزش آن و هر معصیت که از سبب کبر بود امید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا که معصیت ابلیس لعین از کبر بود و ذلت آدم از شهوت و گفت اگر کسی در بستان رود که در وی درختان بسیار بود و بر هر درختی مرغی نشسته بزبان

فصیح گوید السلام علیک یا ولی الله اگر آنکس نترسد که مکر ست و استدراج از وے باید ترسید و گفت
علامت استدراج کوری ست از عیوب نفس و گفت مکر قولیست بے عمل و گفت ادب ترجمان دل ست
و گفت قوی ترین قوتے آنست که بر نفس خویش غالب آئی و گفت هر که عاجز آید از ادب نفس خویش
از ادب غیر عاجز آید هزار بار و گفت هستند جمعے بسیار که گفت ایشان موافق فعل نیست اما اندک اند
کسانیکه فعل ایشان موافق گفت ایشانست و گفت هر که قدر نعمت نشناسد زوال آیدش از آنجا که
نداند و گفت هر که مطیع شود آنرا که موافق اوست مطیع شود آنکه دون اوست او را و گفت
زبان تو ترجمان دل تست و روئے تو آئینهٔ دل تو بر روئے تو پیدا آید آنچه در دل پنهان داری و گفت
دلها سه قسم اند دلیست مثل کوه که هیچکس آنرا از جائے نتواند جنبانید و دلیست مثل درخت بیخ او
ثابت اما باد او را گاه گاه بے حرکتے میدهد و دلیست مثل پرے که با باد بهر سو میرود و بهر سو میگردد و گفت
دلهائے ابرار معلق بخاتمت ست و دلهائے مقربان معلق بسابقیت ست معنی آنست که حسنات ابرار سیئات مقربانست
و حسنه سیئه از آن میشود که برو فرو مے آید بهر چه فرود آئی آن کار بر تو ختم شود و ابرار آن قوم اند که فرود آیند که
اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِیْ نَعِیْمٍ چون بر نعمت فرود آیند لاجرم دلهائے ایشان معلق بخاتمت بود اما سابقان را که مقربانند چشم بر ازل
بود لاجرم هرگز فرو نیایند که هرگز با ازل نتوان رسید ازین جهت چون بهیچ فرو نیایند نه بجز ایشان
به بهشت باید کشید و گفت حیا و اُنس بر در دل آیند اگر در دل آیند اگر در دلے زهد و ورع
یابند فرود آیند و اگر نے باز گردند و گفت پنج چیز ست که قرار نگیرد در دل اگر در آن
دل چیزے دیگر بود خوف از خدائے و رجا بخدائے و دوستی خدائے و حیا از خدائے و
اُنس بخدائے و گفت مقدار هر مردے در فهم خویش بمقدار نزدیکی او بود بخدائے
و گفت فهم کننده ترین خلق آن بود که فهم کند اسرار قرآن و تدبر کند در آن اسرار و گفت سابق
ترین خلق آن بود که بر حق صبر تواند کرد و گفت فردا امتان را با نبیا خوانند ولیکن دوستان را بخدائے باز
خوانند و گفت شوق برترین مقام عارفان ست و گفت عارف آنست که خوردن
او خوردن بیماران خفتن او خفتن مار گزیدگان و عیش او عیش غرقه شدگان و گفت
در بعضے کتابهائے منزلست که حقتعالے فرمود که اے بندهٔ من چون ذکر من بر تو غالب
شود من عاشق تو شوم و عشق اینجا بمعنے محبت ست و گفت عارف آفتاب صفت ست
که بر همه تابد و زمین شکل ست که بار همه موجودات کشد و آب نهاد ست که زندگانی
دلها ازو بود و آتش رنگ ست که عالم بدو روشن گردد و گفت تصوف نامیست سه معنی را یکے

آنکه معرفتش نور ورع او را فرو نگیرد و در علم باطن هیچ نگوید که نقض ظاهر کتاب بود و کرامات او را بران دارد
که مردم را از حرام باز دارد و گفت علامت زهد آرام گرفتن نفس ست از طلب و قناعت کردنست
بدانچه گرسنگی زائل شود ازو و راضی بودنست بدانچه عورت پوشی بود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن
خلق را از دل و گفت سرمایه عبادت زهد ست در دنیا و سرمایه فتوت رغبت است اندر دنیا و گفت
عیش بر زاهد خوش نبود که او بخود مشغول بود و عیش بر عارف خوش بود چون از خویشتن معزول بود و گفت
کارهای زهد همه بر دست گرفتم هر چه خواستم ازو یافتم مگر زهد و گفت هر که بیاراید در چشم خلق آنچه در وی نبود
بیفتد از نظر حق و گفت هر کرا بسیار آمیختن ست با خلق از اندکی صدق ست و گفت حسن خلق آنست
که خلق را نرنجانی و رنج خلق بکشی بی کینه و مکافات و گفت از هیچ بریده مشو بگمان و شک و دست از
صحبت او باز مدار بی عتاب و گفت قوی ترین خلق آنست که با خشم خود برآید و گفت
ترک گناه کردن سه وجه است یکی از خوف دوزخ دوم از رغبت بهشت سوم از
شرم خدای و گفت بنده کامل نشود تا دین خود بر شهوت اختیار نکند **نقل ست** که یک روز
در صبر سخن میگفت کژدمی چند بار او را زخم زد گفتند چرا او را دفع نکردی گفت شرم داشتم که در صبر سخن
میگفتم و در مناجات گفت الهی عظمت تو باز برید مرا از مناجات تو و شناخت تو مرا انس داد بتو
و اگر نه آنستی که تو فرموده که مرا یاد کن بزبان و اگر نه من یاد نکردمی یعنی تو در زبان نگنجی و زبانیکه بلهو
آلوده است بذکر تو چگونه گشاده گردانم جنید گفت که سری گفت که نمیخواهم که در بغداد بمیرم از بیم آنکه ترسم که
مرا زمین نپذیرد و رسوا شوم و مردمان بمن گمان نیکو برده اند ایشان را بد افتد و جنید گفت چون
بیمار شد بعیادت او رفتم بادبیزنی بود برگرفتم و بادش میکردم گفت ای جنید بنه که آتش از باد تیزتر شود
و افروخته گردد پس جنید گفت چگونه سری گفت عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ جنید گفت
وصیتی کن گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از صحبت خدای تعالی الشیخ جنید گفت اگر این سخن
پیش ازین گفتی با تو نیز صحبت نداشتمی پس در حال وفات کرد و برحمت ایزدی پیوست رحمة الله علیه

باب سی و یکم در ذکر فتح موصلی رحمة الله علیه

آن عالم فرع و اصل آن حاکم وصل و فصل آن ستوده حال فتح آن ربوده جلال آن محقق ولی فتح موصلی
رحمة الله علیه از بزرگان مشایخ بود و صاحب همت بود و عالی قدر در ورع و مجاهده بغایت بود و حزن و
خوفی غالب داشت و انقطاع از خلق تا حدی داشت که دست کلیه بهم بسته بود در شکل بازرگانان هر جا که

رفته پیش سجاده بنهادے تا کسی ندانستی که او کیست وقتی ولیی بدو رسید گفت بدین کلیدها چه مشکل گشائی
که بر خود ببستهٔ او جواب نداد نقل است که از بزرگی پرسیدند که فتح را هیچ علمی هست گفت بسنده است
و علم او بدانکه ترک دنیا کرده است حکی ابو عبدالله جلا گوید که در خانهٔ سری سقطی بودم چون پارهٔ از شب بگذشت
جامهای پاکیزه در پوشید و ردا در افگند گفتم درین وقت کجا میروی گفت بعیادت فتح موصلی چون بیرون
آمد عسسان او را بگرفتند و بزندان بردند چون روز شد فرمودند تا محبوسان را بزنند چون جلاد دست
برآورد تا او را بزند دستش در هوا بماند و نتوانست جنبانید گفتند چرا نمیزنی گفت پیرے برابر من ایستاده
است و میگوید مزن دست من کار نمیکند نگاه کردند تا آن پیر کیست فتح موصلی بود سری را از نزدیک
او بردند و دست از و برداشتند نقلست که از فتح سوال کردند از صدق دست در کورهٔ
آهنگرے کرد و پارهٔ آهن تافته بیرون آورد و بر کف دست نهاد و گفت صدق این است و فتح گفت
امیرالمومنین علی را رضی الله عنه بخواب دیدم گفتم مرا وصیتی کن فرمود ندیدم چیزے نیکوتر از تواضع توانگر
درویش را برای امید ثواب حق تعالی گفتم زیادت کن گفت نیکوتر از آن کبر درویش بر توانگر از اعتماد
او بر حق تعالی و فتح گفت وقتی در مسجد بودم با یاران خویش جوانی را دیدم پیراهنی خلق پوشیده و گفت
دانی که غریبان را حق بود فردا الفلان ساعت از خانهٔ من نشان خواه من مرده باشم مرا بشوی و این پیراهن
مرا کفن کن و دفن کن دیگر روز برفتم همچنان او را بدست خویش بشستم و آن پیراهن او را کفن
کردم و دفن ساختم چون خواستم که باز گردم دامنم بگرفت و گفت اے فتح اگر مرا نزدیک حق منزلتی
بود ترا مکافاتی کنم بدین که در حق من کردی پس گفت که مرد چنان میر که زنده باشد این بگفت
و خاموش شد نقلست که روزے میگریست و اشک خون آلود از دیدهٔ او مے آمد گفتند اے فتح
چرا بدینگونه گریانی گفت چون از گناه خویش یاد آرم از دیدهٔ من خون روان شود که نباید که گریستن
من بریا بود نه باخلاص نقلست که کسے فتح را پنجاه درم آورد و گفت در خبر است که هر که را بے
سوال چیزے دهند اگر رد کند بر خدای تعالی رد کرده باشد یک درم برگرفت و باقی باز داد و گفت
با سی پیر صحبت داشتم که ایشان از جملهٔ ابدال بودند همه گفتند پرهیز کن از صحبت خلق و همه کم خوردن
فرمودند و گفت اے مردمان هر که طعام و شراب از بیمار باز گیرد نه میرد گفتند آرے گفت همچنین هر که
دل خود را از علم و حکمت و سخن مشایخ باز گیرد بمیرد دل او گفت وقتی سوال کردند از راهی که
راه بخدای تعالی چگونه است گفت و یحک آنجا که روے آوری آنجاست و گفت که اهل معرفت آن
قومند که چون سخن گویند از خدای گویند و چون عمل کنند از برای خدا کنند و چون طلب کنند از خدای

کنند و گفت ہر کہ مواظبت و ملازمت کند بر دل آنجا شادی محبوب پدید آید و ہر کہ خدائے را بر گزیند بر ہوائے خویش از انجا دوستی خدا تعالے پدید آید و ہر کہ آرزو مند بود بخدائے روے بگرداند از ہر کہ جز او ست و چون فتح وفات کرد او را بخواب دیدند گفتند کہ خدا تعالےٰ با تو چہ کرد گفت حقتعالےٰ مرا فرمود کہ چرا چندین گریستی گفتم الٰہی از شرم گناہان خویش حق تعالےٰ فرمود کہ یا فتح فرشتہ موکل گناہان ترا فرمودہ بودم تا بر تو ہیچ گناہ ننویسد از بہر گریستن بسیار تو ٭

باب سی و دوم در ذکر احمد حواری رحمۃ اللہ علیہ

آن شیخ کبیر آن امام خطیر آن زین زمان آن رکن جہان آن ولی قبہ تواری قطب وقت احمد حواری رحمۃ اللہ علیہ یگانۂ وقت بود و در فنون علوم عالم و در طریقت بیانے عالی داشت و در حقایق و دقایق معتبر بود و در روایات و احادیث مقتدا و رجوع اہل عہد بود و از اکابر مشایخ شام بود و بہمہ زبانہا محمود بود تا حدیکہ جنید رحمۃ اللہ علیہ گفت احمد حواری ریحان شام ست و او مرید سلیمان دارائی بود و با سفیان عینیہ صحبت داشت و سخن او را در دلہا اثرے عجب بود و در ابتدا بتحصیل علم مشغول بود تا در علم بدرجۂ کمال رسید پس کتب بدریا انداخت و گفت نیکو دلیلے و راہبرے بودے مرا اما بعد از رسیدن بمقصود مشغول بودن بدلیل محال باشد کہ دلیل تا انگاہ باید کہ مرید در راہ بود چون بہ پیشگاہ پیدا آمد درگاہ و راہ را چہ قیمت پس کتب بدریا انداخت و بسبب آن رنجہائے عظیم کشید و مشایخ گفتند کہ این در حال سکر بودہ است نقل ست کہ میان سلیمان دارائی و احمد حواری عہد بود کہ ہیچ چیز احمد او را خلاف نکند یکروز سلیمان در حالے بود احمد را گفت تنورے تافتہ اند احمد برفت در انجا نشست چون بر آن حال زمانے بر آمد سلیمان را از احمد یاد آمد گفت طلبش کنید طلب کردند نمیافتند یادش آمد گفت در تنور نگرید کہ با من عہد کردہ است کہ مخالفت نکند چون نگہ کردند در تنور بود و موئے بر وے نسوختہ بود نقل ست کہ گفت کنیزکے را بخواب دیدم در غایت جمال کہ نورے از و لامع بود گفتم اے کنیزک روئے نیکو داری گفت اے احمد نیکوئی من از تست یاد داری کہ فلان شب بگریستی من از ان آب دیدہ تو در روئے مالیدم روئے من چنین نورانی شد و گفت بندہ تائب نبود بدل و استغفار نکند بزبان و از عہدۂ مظالم بیرون نیاید تا جہد نکند در عبادت چون چنین بود کہ گفتم از توبہ و اجتہاد زہد و صدق بر خیزد و از صدق توکل بر خیزد و از

استقامت معرفت برخیزد و بعد ازان لذات انس بود بعد از انس حیا بود و بعد از حیا خوف بود از مکر و استدراج
و در جمله این احوال از دل او مفارقت نکند از خوف آنکه نباید که این احوال از دل او برود و بعد از زوال
آید و از لقای حق باز ماند و گفت کسیکه بشناسد آنچه ازان بباید ترسید آسان شود بروی دور
بودن از هرچه او را ازان نهی کرده اند و گفت هر که عاقل تر بود بخدای تعالی عارف تر بود و زود تر بمنزل
برسد و گفت رجا قوت خائفانست و گفت فاضلترین گریه گریه بنده بود در فوت شدن اوقاتی
که نه در موافقت بوده است و گفت هر که بدنیا نظر کند بنظر ارادت و دوستی حقتعالی نور فقر و زهد از دل او
بیرون برده و گفت دنیا چون مزبله ایست و جایگاه جمع آمدن سگان ست و کمتر از سگ باشد آنکه
بر سر حاصل دنیا بنشیند از آنکه سگ از مزبله چون حاجت خود روا کند و سیر گردد باز گردد و گفت هر که
نفس خود را نشناسد او در دین خود در غرور بود و گفت مبتلا نگردانید حق تعالی بنده را بچیزی
سخت تر از غفلت و سخت دلی و گفت انبیا مرگ را کراهیت داشته اند که از ذکر حق باز می مانده
اند و گفت نشان دوست داشتن مر خدای تعالی را نشان دوست داشتن طاعت او
بود و گفت هیچ دلیلی نیست بشناختن خدای جز خدای تعالی اما دلیل طلب کردن از برای آداب
خدمت اوست و گفت هر که دوست دارد که او را بجز کردن بشناسد مشرک بود در عبادت
خدای تعالی از بهر آنکه هر که خدای را بدوستی پرستد دوست ندارد که خدمت او هیچکس بیند جز مخدوم والسلام

باب سی و سوم در ذکر احمد خضرویه رحمة الله علیه

آن جوانمرد راه آن پاکباز درگاه آن متصرف طریقت آن متوکل حقیقت آن صاحب فتوت صفی
احمد خضرویه بلخی رحمة الله علیه از معتبران مشایخ خراسان بود و از کاملان طریقت و مشهوران فتوت
و سلطانان ولایت بود و از مقبولان قربت و در ریاضات مشهور و در کلمات عالی مذکور و صاحب
تصانیف بود و هزار مرید داشت که هر هزار بر روی آب میرفتند و در هوا می پریدند همه صاحب
کرامات و در ابتدا مرید حاتم اصم بود و با ابوتراب صحبت داشته بود و از ابوحفص پرسیدند که
ازین طایفه که را دیدی گفت هیچکس را ندیدیم بلند همت تر و صادق احوال تر از احمد خضرویه و هم
ابوحفص گفت که اگر احمد نبودی فتوت و مروت ظاهر نگشتی و احمد جامه بشکل لشکریان
پوشیدی و فاطمه که عیال او بود در طریقت آیتی بود و از دختران امرای بلخ بود توبه کرده بود و کس
باحمد فرستاد که مرا از پدر بخواه احمد اجابت نکرد دیگر بار کس باحمد فرستاد که من ترا مردانه تر ازین

پیغام فرستادم که او را خود بینی راه بر باش نه راه بر احمد کس فرستاد و او را از پدرش بخواست پدرش بحکم تبرک او را با احمد داد و فاطمه ترک شغل دنیا بگفت و بحکم عزلت با احمد بیارامید تا احمد را قصد زیارت بایزید افتاد فاطمه با او برفت چون پیش بایزید آمدند نقاب فاطمه از رخ برداشت و با بایزید گستاخ وار و سخن آمد احمد از آن متغیر شد و غیرتی در دلش مستولی گشت گفت ای فاطمه این چه گستاخی بود که با بایزید کردی فاطمه گفت از آنکه تو محرم طبیعت منی و او محرم طریقت من از تو بهوا رسم و از و بخدای و دلیل بر این سخن آنست که او از صحبت من بے نیاز است و تو بمن محتاج و پیوسته بایزید با فاطمه گستاخ بودے تا روزے بایزید را چشم بر دست فاطمه افتاد که حنا بسته بود گفت یا فاطمه از برائے چه حنا بستۂ گفت بایزید تا این غایت که تو دست و حنائے من ندیده بودی مرا با تو انبساط بود اکنون که ترا نظر برین افتاد صحبت ما بر تو حرام شد و اگر کسے را اینجا خیالے افتد پیش ازین گفته ایم که بایزید گفت که از خدائے درخواست کردم تا مونث زنان از من باز گیرد تا چنان شد که زنان را و دیوار را در چشم من یکسان گردانیده است چون کسے چنین بود او از کجا زن بیند پس احمد و فاطمه از آنجا به نیشاپور آمدند و اہل نیشاپور را با احمد دل خوش بود و چون یحیی بن معاذ رازی رحمة الله علیه به نیشاپور آمد و قصد بلخ داشت احمد خواست که او را دعوتے سازد با فاطمه مشورت کرد و گفت دعوت یحیی را چه باید فاطمه گفت چندین گاو و گوسفند و حوائج و شمع و عطر و با اینهمه نیز بیست خر باید تا بکشیم احمد گفت خر بارے چه معنی دارد گفت چون کریمے بمهمان آید باید که سگان محلت را نیز از آن نصیبے بود این فاطمه در فتوت چنین بود تا لاجرم بایزید گفت که هر که میخواهد که مردے را در لباس زنان بیند گو در فاطمه نگر

نقل است که احمد گفت مدتے مدید نفس خود را قهر کردم روزے جماعتے بغزا میرفتند رغبتی عظیم در من پدید آمد و نفس احادیثے که در شان صواب غزا بود بر من میخواند و پیش من مے آورد گفتم از نفس نشاط طاعت نیاید این مکریست دیگر گفتم مگر از آنست که او را پیوسته بروزه میدارم از گرسنگی طاقتش نمانده است میخواهد که سفر کند تا روزه کشاید گفتم بسفر روزه نگشایم گفت روا داشتم گفتم مگر از بهر آن میگوید که من او را بشب نماز میفرمایم خواهد که بسفر رود تا شب بخسپد و بیارامد گفتم تا روز بیدار دارمت گفت روا دارم عجب داشتم و تفکر کردم مگر از آن مے گوید تا با خلق بیامیزد که در تنهائی ملول گشته است با خلق خواهد که انس گیرد گفت هر جا که روم بویرانه فرود آیم و با خلق ننشینم گفت شاید عاجز آمدم بتضرع بحق بازگشتم تا از مکر نفس مرا آگاه کند یا حق تعالے او را مقر گرداند تا با من گفت که تو

مرا انجلا فنائے مراد هر روز صد بار میکشی و خلق آنگاه نے بارے یکبار در غزو کشته شوم و باز [illegible]
جهان پر آوازه شود که زہے احمد خضرویه که درجهٔ شهدا یافت گفتم سبحان الله آن خدائے که نفسے را آفریند
بر زندگانی منافق و بعد از مرگ هم منافق نه بدین جهان مسلمان خواهد آورد و نه بدان جهان پنداشتم که طاعت
هیچ نداشتم که زنارے بندی پس خلاف او که میکردم زیادت کردم نقل ست که گفت یکبار بادیه
بتوکل فرو رفتم چون پاره راه برفتم خارے از مغیلان در پایم شکست بیرون نکردم و گفتم توکل باطل
شود همچنان میرفتم پایم آماس گرفت لنگان لنگان بمکه رفتم و حج بگذاردم و باز گشتم و جمله ...
چیزے از وے بیرون مے آمد و من بر همے تمام میرفتم و میساختم تا مردمان بدیدند و آن خار از
پائے من مجروح شده روے ببسطام آوردم و نیز دیدار بایزید در آمدم چون بایزید را چشم
بر من افتاد تبسمے کرد و گفت آن اشکال که بر پایت نهاد تمه کردی گفتم اختیار خود با اختیار او
باز گذاشتم شیخ گفت اے مشرک یعنی ترا وجودے و اختیارے هست این شرک بود نقل ست،
که گفت عز درویشی خویش را نهان دارید گفت درویشے در ماه رمضان توانگرے
را بخانه برده بود و در خانه وے جز نانے خشک نبود چون توانگر باز گشت صرّه زر پیش
فرستاد درویش باز فرستاد و گفت این سزائے آنکس ست که سر خویش با چون توئے آشکارا
کند ما این درویشی را بهر دو جهان نفروشیم نقل ست که دزدے در خانه او در آمد بسیار بگشت هیچ
نیافت چون نا امیدی باز میگشت احمد گفت اے برنا دلو برگیر و آب برکش و طهارت کن و نماز
مشغول شو تا چون چیزے برسد بتو دهیم تا تهیدست از خانه ما بیرون نروی برنا همچنان کرد چون
روز شد خواجه صد دینار بیاورد و بشیخ داد شیخ گفت بستان اے برنا که این جزائے یک شب
نماز تست دزد را حالتے پدید آمد و لرزه بر اعضائے او افتاد و گریان شد و گفت راه غلط کرده بودم یک شب از
بهر خدا کارے کردم مرا چنین اکرام کرد توبه کرد و بخدائے باز گشت و زر قبول نکرد و از مریدان شیخ شد نقل ست که یکے
که یکے از بزرگان گفت که احمد خضرویه را دیدم بگردونے نشسته و بزنجیرهائے زرین آن گردون را فرشتگان میکشیدند در هوا
گفتم یا شیخ بدین منزلت بکجا میروی گفت بزیارت دوستے گفتم ترا با چنین مقام بزیارت کسے چه احتیاج گفت اگر
من نروم او بیاید آنگاه درجهٔ زائران او را بود نه مرا نقل ست که یکبار درویشے در خانقاه آمد
با جامهٔ خلق و از رسم صوفیان فارغ و بوظائف حقیقت مشغول اصحاب
خانقاه بباطن با او انکار کردند و با شیخ خود گفتند که او از اهل خانقاه نیست تا روزے
احمد بسر چاه رفته دلوش در چاه افتاد خادم مر او را برنجانید احمد پیش شیخ

آمد و گفت فاتحہ برخوان تا دلو از چاہ برآید شیخ متوقف شد کہ این چہ التماس ست احمد گفت
اگر تو نمیخوانی اجازت دہ تا من بخوانم شیخ اجازت داد احمد فاتحہ برخواند دلو بر سر چاہ آمد
شیخ چون آن بدید کلاہ از سر بنہاد و گفت اے جوان تو کیستی کہ خرمن جاہ با در برابر دانۂ
تو کاہ شد احمد گفت یاران را بگوے تا بچشم حقارت در مسافران ننگرند من خود رفتم نقل ست
کہ یکے پیش احمد آمد و گفت رنجورم و درویش مرا طریقے آموز تا ازین محنت برہم گفت نام ہر پیشہ
کہ ہست بر کاغذے نویس و در توبرہ کن و پیش من آر مرد برفت و ہمچنان کرد احمد دست در
توبرہ کرد کاغذے برآمد بر آنجا نام دزدی نوشتہ بود احمد گفت ترا دزدی میباید کرد مرد عجب ماند
و گفت شیخ وقت مرا دزدی میفرماید چارہ نباشد نزدیک دزدان رفت کہ راہ زدندے و گفت
مرا بدین کار رغبتے ہست مہتر دزدان گفت کہ این کار را یک شرط ست کہ ہرچہ بفرماییم بکنی گفت
چنان کنم چند روز با ایشان میبود کاروانے بزدند و شخصے را کہ در آن میان مال بسیار داشت
بگرفتند و بیاوردند و آن نوپیشہ را گفتند کہ این را گردن بزن آن مرد توقف میکرد و با خود
گفت کہ این میر دزدان چندین کس را کشتہ باشد اگر من او را بکشم بہتر کہ این مرد بازرگان را مرد
درین اندیشہ بود کہ بازرگان گفت اگر بکارے آمدۂ پس باش والا از پے کارے دیگر رو
مرد گفت چون فرمان میباید برد فرمان حق اولےتر کہ فرمان مہتر دزدان شمشیر بکشید و سر مہتر دزدان
بینداخت دزدان دیگر چون بدیدند بگریختند و بازرگان خلاص یافت و آن مال بسلامت
بدو باز رسید و نصیبے تمام بدین مرد داد چنانچہ مستغنی شد نقل ست کہ وقتے درویشے مہمان
احمد آمد احمد ہفتاد شمع برافروخت درویش گفت مرا این ہیچ خوش نمے آید کہ تکلّف با تصوّف
نسبت ندارد احمد گفت برو و ہرچہ نہ از بہر خدا افروختہ ام بکش آن شب آن درویش تا بامداد
آب و خاک بر آن شمعہا میریخت یک شمع باز نتوانست نشاند دیگر روز درویش را گفت
کہ این ہمہ تعجب چیست برخیز تا عجایب بینی برخاستند و میرفتند تا بدر کلیسائے رسیدند مہتر ترسایان
نشستہ بود چون احمد را بدید با اصحاب گفت درآیید و خوانے بنہاد و گفت بخورید احمد گفت
کہ دوستان با دشمنان چیزے نخورند گفت اسلام عرضہ کن پس اسلام آورد و از قوم او ہفتاد
تن اسلام آوردند آن شب احمد بخواب دید کہ حق تعالٰی گفت اے احمد از برائے ما ہفتاد شمع
درگرفتی ما از برائے تو ہفتاد دل بنور ایمان برافروختیم نقل ست کہ احمد گفت جملہ خلق را
دیدم کہ چون گاو و خر از یک آخر علف میخوردند یکے گفت خواجہ تو کجا بودی گفت من

نیز با ایشان بودم اما فرق در میان ما و ایشان آن بود که ایشان میخوردند و میخندیدند و بہم جستند و نمیدانستند و من میخوردم و میگریستم و سر بر زانو نهاده بودم و میدانستم و گفت ہر کہ خدمت درویشان کند بسہ چیز مکرم شود و تواضع و حسن ادب و سخاوت و گفت ہر کہ خواہد کہ خدائے با او بود گو صدق را ملازم باش کہ میفرماید وَکُونُوا مَعَ الصّٰدِقِیْنَ و گفت ہر کہ صبر کند بر صبر خویش او صابر بود نہ آنکہ صبر کند و شکایت کند و گفت صبر زاد مضطران ست و رضا درجہ عارفان ست و گفت حقیقت معرفت آنست کہ دوست داری او را بدل و یاد کنی او را بزبان و ہمت بریدہ گردانی از ہر چہ غیر اوست و گفت نزدیکتر کسے بخدائے آنست کہ خلق او بیشتر ست و گفت نیست کسے کہ حق او را مطالبت کند بالائے خویش چون کسیکہ مطالبت کند بنعمائے خویش و از و سوال کردند کہ علامت محبت چیست گفت آنکہ عظیم نبود ہیچ چیز از دو کون در دل او از بہر آنکہ دل او پر بود از ذکر خدائے تعالیٰ و آنکہ ہیچ آرزو نبود او را اگر خدمت او از جہت آنکہ نہ بیند عز دنیا و آخرت مگر در خدمت او و آنکہ نفس خود را غریب بیند اگر چہ در میان اہل خویش بود از بہر آنکہ ہیچکس بدآنچہ او در آنست موافق او نبود در خدمت دوست او و گفت دلہا روندہ است یا گرد عرش گردد یا گرد پاکی و گفت دلہا جایگاہہاست چون از حق پر شود پدید آرد زیادتی انوار آن بر جوارح و ہر گاہ کہ از باطل پر شود پدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفت ہیچ خواب نیست گران تر از خواب غفلت و ہیچ مالک نیست بقوت تر از شہوت و اگر گرانی غفلت نبود ہرگز شہوت ظفر نتواند یافت و گفت تمام بندگی در آزادی بست و در تحقیق بندگی آزادی تمام شود و گفت شما را در دنیا و دین در میان دو متضاد زندگانی میباید کرد و گفت طریقہ ہویداست و حق روشن ست و داعی شنوندہ است پس بعد ازین تحیرے نیست الا از کوری و پرسیدند کہ کدام عمل فاضلتر ست گفت نگاہ داشتن سر از التفات کردن بچیزے غیر اللہ و یک روز پیش او بر خواندند کہ فَفِرُّوا اِلَی اللّٰہِ گفت تعلیم میدہند بدانکہ بہترین سفرے درگاہ خدا ایست و کسے گفت مرا وصیتے کن گفت بمیران نفس را تا زندہ گردد و چون او را وفات نزدیک رسید ہفتاد ہزار دینار وام بود کہ ہمہ بسائلین و مسافران دادہ بود و چون در نزع افتاد غریمانش یکبار بر سر بالین او جمع شدند احمد در ان حال در مناجات آمد و گفت الٰہی مرا بری و گرو ایشان جان من ست چون وثیقت از ایشان میستانی کسے را بگمار تا بحق ایشان قیام نماید آنگاہ جان من بستان درین سخن بود کہ کسے در بکوفت کہ غرمائے شیخ بیرون آیند ہمہ بیرون شدند و زر خویش تمام بگرفتند و وام گذاردہ شد احمد جان بحق تسلیم کرد رحمۃ اللہ علیہ

باب سی و چهارم در ذکر ابوتراب نخشبی رحمة الله علیه

آن مبارز صف بلا آن مرد میدان سعی آن فرد ایوان تقوی آن محقق حقیقت آن قطب وقت ابوتراب نخشبی رحمة الله علیه از عیار پیشگان طریقت و از مجردان راه بلا بود و از سیاحان بادیه فقر و از سیدان این طائفه بوده از اکابر مشایخ خراسان بود و در مجاهده و تقوی قدمی راسخ داشت و در اشارات و کلمات نفسی عالی و حیل موقف ایستاده بود و چندین سال هرگز سر بالین ننهاده بود مگر در حرم یکبار در سجده گاه بخواب شد قومی از حوران خواستند که خود را بروی عرضه کنند شیخ گفت مرا چندین استغراق ست بحق حق غفور که ندارم پروای حوران گفتند ای بزرگ هرچند چنین ست اما یاران ما شماتت میکنند که بشنوند که ما را پیش تو قبولی نیست تا رضوان جواب داد که ممکن نیست که شما را پیش این عزیز قبولی بود یا او را پروای شما بود بروید تا فردا که در بهشت قرار گیرد و بر سر یر مملکت نشیند آنگاه بیائید و تقصیری که رفته است بجای آرید ابوتراب گفت ای رضوان اگر من به بهشت فرو آیم گو خدمت کنید و ابن جلا گوید که سی صد پیر را دیدم در میان ایشان هیچکس بزرگ تر از چهار کس نبود اول ایشان ابوتراب بود و ابن جلا گوید که چون ابوتراب در مکه آمد تازه و خوش روی بود گفتم طعام کجا خوری گفت ببصره و دیگر ببغداد و دیگر اینجا نقل ست که چون از اصحاب خود چیزی دیدی که کراهیت داشتی خود توبه کردی و در مجاهده فزودی و گفتی بیچاره بشومی من در بلا افتاد و اصحاب را گفتی که هر که از شما مرقعی پوشید سوال کرد و هر که در خانقاه نشست سوال کرد و هر که از مصحف قرآن خواند سوال کرد یک روز یکی از اصحاب او بعد از سه شبانروز که هیچ نخورده بود دست بپوست خربزه دراز کرد گفت برو که تو تصوف را نشناسی ترا ببازار باید شد و گفت میان من و خدای عهدیست که چون دست بحرام دراز کنم مرا از آن باز دارد و گفت هیچ آرزو را بر دل من دست نبوده است مگر در وقتی در بادیه میرفتم آرزوی نان گرم و بیضه مرغ بر دلم گذر کرد اتفاقاً راه گم کردم و بقبیله افتادم جمعی ایستاده بودند و فریاد میکردند چون مرا دیدند در من آویختند و میگفتند کالای ما تو برده و دزدی همانا کالای ایشان برده بود پس دویست چوب مرا بزدند و ران میان پیری از آن قبیله بر من بگذشت نزدیک آمد و مرا بشناخت فریاد برآورد که این شیخ الشیوخ طریقت ست اینچه بی ادبی ست که با سید صدیقان طریقت میکنید آن قوم فریاد برآوردند و عذر خواستند گفتم ای برادران بحق وفای اسلام که هرگز

وقتی خوشتر ازین بر من نگذشت و تا سالها بود میخواستم که نفس را بکام خویش بہ بینم اکنون دیدم پس آن پیر
مرا بخانہ برد و دستوری خواست تا طعامے آرد پس برفت و نان گرم و بیضہ مرغ پیش من آورد خواستم کہ
دست دراز کنم آوازے شنیدم کہ اے ابوتراب بخور بعد از دویست تازیانہ و ہر آرزو کہ بر دل تو خواہد
گذشت بے دویست تازیانہ نخواہد بود **نقل ست** کہ ابوتراب را چند پسر بود و در عہد او گرگ مردم
خوار پدید آمدہ بود و چند پسرش را بدرید روزے بر سر سجادہ نشستہ بود گرگ قصد او کرد و او را خبر کردند و التفات
نکرد گرگ چون او را دید باز گشت و برفت **نقل ست** کہ یکبار با مریدان در بادیہ میرفت
اصحاب تشنہ بودند و خواستند کہ وضو سازند بشیخ مراجعت نمودند شیخ خطے بکشید آب برجوشید بخوردند
و وضو ساختند و ابو العباس گوید کہ با ابوتراب در بادیہ بودم یکے از اصحاب گفت کہ تشنہ ام شیخ
پاے بر زمین زد قدحے بر آمد از آبگینہ سفید کہ ازان نیکوتر نباشد و آب بخورد و ما را آب داد و
آن قدح تا بمکہ با ما بود و ابوتراب ابو العباس را گفت اصحاب تو چہ میگویند درین کارہا کہ حق تعالے
با اولیائے خویش میکند از کرامات او گفت ہیچکس ندیدم کہ بدین ایمان آرد الا اندکے ابوتراب گفت
ہر کہ بدین ایمان نیارد کافر بود و یکبار مریدان در بادیہ گفتند یا شیخ کہ گزیر نیست از قوت شیخ گفت
گزیر نیست از آنکہ گزیر نیست ابوتراب گفت کہ شبے در بادیہ میرفتم و شبے تاریک بود سیاہے
را دیدم چندانکہ منارہ ترسیدم و گفتم تو پری یا آدمی گفت تو مسلمانی یا کافری گفتم مسلمان
گفت مسلمان از بجز خدای تعالے نترسد پس دل من بخویش باز آمد و دانستم کہ فرستادہ غیب ست تسکین
گشت و خوف از من برفت و گفت غلامے دیدم در بادیہ بے زاد و راحلہ گفتم اگر او را حق تعالے
یقین بتو دے ہلاک گشتے پس گفتم اے غلام بچنین جاے بے زاد و راحلہ گفت اے پیر سر بردار
تا جز خداے ہیچکس را نہ بینی گفتم اکنون ہیچکس را این یقین کہ تو داری نباشد ہر کجا کہ خواہی میبری
و گفت مدت بیست سال نہ از کسے چیزے گرفتم و نہ کسے را چیزے دادم گفتند چگونہ گفت اگر
میگرفتم ازو میگرفتم و اگر میگرفتم ازو میگرفتم و گفت روزے طعام بر من عرضہ کردند منع کردم چہاردہ
روز گرسنہ ماندم از شومی آن منع کردن و گفت ہیچ ندیدم مرید را مضرتر از سفر کردن بر متابعت
نفس و ہیچ فساد بمرید راہ نیافت الا بسبب فساد سفرہائے باطل و گفت حقتعالے
فرمودہ است کہ دور باشید از کبایر و کبایر نیست الا دعوے فاسد و اشارت باطل
و اطلاق کردن عبارات الفاظ میان تہی بے حقیقت قال اللہ تعالے و
اِنَّ الشَّیٰطِیْنَ لَیُوْحُوْنَ اِلٰٓی اَوْلِیٰٓئِهِمْ لِیُجَادِلُوْکُمْ و گفت ہرگز ہیچکس برضاے خداے نرسد

اگر دنیا را در دل او یک ذره مقدار بود و گفت چون بنده صادق بود در عمل حلاوت یابد پیش از انکه
عمل کند و اگر اخلاص بجای آرد دران عبادت حلاوت یابد در انوقت که آن عبادت کند و گفت شما
سه چیز دوست میدارید و آن سه چیز از شما نیست نفس را دوست میدارید و نفس بنده خدایست و روح
را دوست میدارید و روح از آن خدایست و مال را دوست میدارید و مال از آن خدایست و دو چیز طلب
میکنید و نمییابید شادی و راحت و این هر دو در بهشت خواهد بود و گفت سبب وصول بحق تعالی نقد درجه
است ادنای آن اجابت ست و اعلای آن توکل کردن ست بر خدای بحقیقت و گفت توکل
آن ست که خود را در دریای عبودیت افگنی و دل در خدای بسته داری اگر دهد شکر کنی و اگر باز گیرد
صبر کنی و گفت هیچ چیز عارف را تیره نکند و همه تیرگیها بوی روشن گردد و گفت قناعت
گرفتن قوت ست از خدای و گفت ان دلها دلی ست که زنده است بنور فهم از خدای و گفت
هیچ چیز نیست از عبادت نافع تر از اصلاح خواطر و گفت اندیشه خود را نگاهدار زیرا که مقدمه همه
چیزهاست که هر کرا اندیشه درست شد بعد ازان هر چه بروی رود از افعال و احوال همه درست
بود و گفت خدای تعالی گویا گرداند علما را در هر روزگاری مناسب اعمال اهل روزگار و گفت حقیقت غنا
آنست که مستغنی باشی از هر که مثل تست و حقیقت فقر آنست که محتاج باشی بهر که مثل تست **نقل**
ست که کسی گفت ترا هیچ حاجت هست شیخ گفت مرا بتو و مثل تو حاجت نباشد که مرا بخدای حاجت
نیست یعنی در مقام رضام راضی را با حاجت چکار و گفت فقیر آنست که قوت او آن بود که بیابد و لباس
او آن بود که عورت بپوشد و مسکن او آن بود که در انجا باشد **نقل** ست که وفات او در بادیه بصره بود
از پس چند سال جماعتی بدو رسیدند او را دیدند بر پای ایستاده و روی بقبله کرده و لب خشک شده
و کوزه در پیش نهاده و عصا در دست گرفته و هیچ سباع گرد او ناگشته رحمة الله علیه

باب سی و پنجم در ذکر یحیی معاذ الرازی رحمة الله علیه

آن چشمه روضه رضا آن نقطه کعبه رجا آن ناطق حقایق آن واعظ خلایق آن مرید مراد یحیی معاذ
رحمة الله علیه لطیف روزگار بود و خلقی عظیم داشت و بسطی با قبض آمیخته و رجائی غالب
و کار خائفان پیش گرفته و زبان طریقت و محبت بود و گستاخ درگاه بود و
وعظی شافی داشت و او را یحیی واعظ گفتندی و در علم و عمل قدمی راسخ
داشت و بلطائف و حقایق مخصوص بود و بمجاهده و مشاهده موصوف و صاحب

تصنیف بود و سخنی موزون و نفسی پاکیزه داشت تا بحدیکه مشایخ گفته اند که خدای را دو یحیی بودند یکی از انبیا و یکی از اولیا یحیی زکریا صلوات الله علیهما طریق خوف چنان سپرد که همه صدیقان بخوف او از فلاح خویش نومید گشتند و یحیی معاذ طریق رجا را چنان سلوک کرد که دست همه مدعیان رجا او بر خاک مالید گفتند حال یحیی زکریا معلوم ست حال این یحیی چگونه بود گفت بمن رسیده است که هرگز او را جاهلیت نبود و هرگز بر او کبیره نرفت و در معامله ورزش آن جدی عظیم داشت که کس طاقت آن نداشتی از اصحاب او گفتند ای شیخ مقام تو مقام رجا و معاملت خائفان چیست گفت بدانکه ترک عبودیت ضلالت بود و خوف و رجا دو قائمهٔ ایمانند محال باشد که کسی بورزش رکنی از ارکان ایمان در ضلالت افتد خائف عبادت کند ترس قطیعت را و راجی امید وصلت را تا عبادت حاصل نباشد نه خوف درست آید نه رجا و چون عبادت حاصل بود بی خوف و رجا نبود و هیچکس از مشایخ این طائفه از پس خلفای راشدین بر منبر نشد مگر او نقل ست که روزی بر منبر آمد چهار هزار مرد حاضر بودند بنگریست و از منبر فرود آمد گفت برای آنکس که بر منبر آمده ایم حاضر نیست نقل ست که برادری داشت بمکه رفته بود و مجاور شده بود پس به یحیی نامه نوشت که مرا سه چیز آرزو بود دو را یافتم یکی مانده است دعا کن تا آن نیز بیابم و آن سه آرزو یکی آن بود که در آخر عمر در بقعهٔ مبارک بگذارم بحرم کعبه آمدم که فاضلترین بقاعست و دیگر آرزو آن بود که مرا خادمی بود تا مرا خدمت کند و آب از بهر وضو ساختن من آماده کند کنیزکی شایسته خدا داد و ارزانی داشت سیوم آرزو من آنست که پیش از مرگ ترا ببینم باشد که خدای تعالی روزی کند یحیی جواب نوشت که آنکه گفتی که آرزوی بهترین بقاع داشتم تو بهترین خلق باش و بهر بقعه که خواهی میباش بقعه بمردان عزیز شود نه مردان به بقعه و آنکه گفتی مرا خادمی آرزو بود یافتم اگر ترا مروت و جوانمردی بودی خادم حق را خادم خود نگردانیدی و از خدمت حق باز نداشتی و بخدمت خود مشغول نکردی ترا خادم میبایید بود مخدومی آرزو میکنی مخدومی از صفات حق ست و خادمی از صفات بنده بنده را بنده باید بود چون بنده صفات حق آرزو کند فرعونی بود و دیگر آنکه گفتی که مرا آرزوی دیدار تست اگر ترا از خدا خبر بودی از من ترا یاد نیامدی تو با حق تعالی چنان صحبت دار که ترا از برادر یاد نیاید که آنجا که فرزند قربان میباید کرد تا برادر چه رسد اگر او را یافته مرا چه میکنی و اگر نیافته از من ترا چه سود نقل ست که یکبار بدوستی نامه نوشت که دنیا چون خواب و آخرت چون بیداری هر که در خواب بیند که میگرید تعبیرش آن بود که در بیداری بخندد و شاد گردد تو در خواب دنیا بگری تا در بیداری آخرت بخندی و شاد گردی نقل ست که یحیی دختری داشت روزی بمادر گفت که مرا

فلان چیزے بباید یا در گفت از خدائے خواہ گفت اما در شرم دارم کہ بایست نفسانی خواہم از خدائے تعالیٰ
توبہ کہ آنچہ تو دہی ازان اوست نقل ست کہ یحییٰ وقتے با برادر بدر دہے بگذشت برادرش گفت
خوش دہے ست یحییٰ گفت خوشتر ازین دہ دل آنکس ست کہ ازین دہ فارغ ست الکنفی بالملک
عن الملک نقل است کہ یحییٰ را بدعوتے بردند و او مردے بود کہ چیزے کم خوردے الحاح کردند گفت ما
یکدم تازیانۂ ریاضت از دست نہیم کہ این ہوائے نفس ما در کمین گاہ مکر خود نشستہ است اگر یک
عنان بوے رہا کنیم ما را در ورطۂ ہلاک اندازد و شبے شمعے پیش او نہادہ بودند بادے درآمد و شمع
را بنشاند یحییٰ در گریہ آمد گفتند چرا میگریی ہمین ساعت باز در گیریم گفت ازین نمیگریم ازان میگریم
کہ شمعہائے ایمان و چراغہائے توحید کہ در سینہا افروختہ اند میترسم کہ از مہب بے نیازی بادے
درآید ہمچنین و او را فرو نشاند روزے پیش او گفتند کہ دنیا با ملک الموت بحبۂ نیرزد او گفت اگر ملک الموت
نیستے دنیا بحبۂ نیرزیدے پس گفت الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب گفت مرگ جسرے ست
کہ دوست را بدوست رساند و یکروز بدین آیت رسید اٰمَنّا بِرَبِّ الْعٰلَمِیْنَ گفت ایمان یک ساعت
از محو کردن کفر دویست سالہ عاجز نیاید ایمان ہفتاد سالہ از محو گناہ ہفتاد سالہ کے عاجز آید
و گفت اگر خدائے تعالیٰ روز قیامت گوید کہ چہ چیز خواہی گویم خداوندا آن میخواہم کہ مرا بقعر دوزخ
فرستی و بفرمائی تا از برائے من سراپردہ ہائے آتشین زنند و دران سراپردہ تختے آتشین بنہند
و چون ما در قعر دوزخ بر سریر مملکت بنشینیم در ستر فرمائی تا یک نفس برنہیم ازان آتش کہ
در ستر ما ودیعت نہادہ تا مالک را و خزنۂ دوزخ را کنیم عدم بریم و اگر این حکایت را از نقل
سندے خواہی جُزْ یا مؤمن فان نورک اطفأ لہبی تمام ست و گفت اگر دوزخ بمن بخشند
ہیچ عاشق را نسوزم از بہر آنکہ عاشق ہر روزے صد بار خود را سوختہ است سائلے گفت اگر عاشقے
را جرم بسیار بود نسوزی گفت نے از بہر آنکہ آن جرم باختیار نبودہ است و کار عاشقان
اضطراری بود نہ اختیاری و گفت ہر کہ شاد شود بخدمت خدائے جملہ اشیاء بخدمت او شاد
شوند و ہر کرا چشم روشن شود بخدائے تعالیٰ جملہ اشیاء چشم روشن شوند بنظر کردن در وے
و گفت نیست کسیکہ در خدائے متحیر شود ہمچون کسیکہ متحیر شود در عجایبے کہ بر وے میگذرد و گفت
خدائے ازان کریم تر ست کہ عارفان را دعوت کند بطعام بہشت کہ ایشان را ہمتے ست کہ جز بدیدار
خدائے سر فرو نیارند و گفت بر اندازۂ آنکہ تو خدائے را دوست داری خلق ترا دوست دارند بر قدر آنکہ
تو از خدائے بترسی خلق از تو بترسند و بر قدر آنکہ تو بخدائے مشغول باشی خلق بکار تو مشغول باشند و ہر کہ شرم

دارد از خدای در حال طاعت خدای تعالی شرم و کرم دارد که او را عذاب کند از بهر گناه و گفت حیاء
بنده حیای ندم بود و حیای خدای حیای کرم و گفت گمان بنده بخدای بر قدر معرفت بود بکرم خدا و
نبود هرگز کسی که ترک گناه کند برای نفس خویش که به نفس خویش نرسد چون کسی که ترک گناه کند از
شرم خدای بلکه میداند که خدای او را می بیند و چیزیکه نهی کرده است پس او از آن جهت اعراض کند نه از جهت
خوف و گفت گمان نیکو بخدای نیکوترین گمانهاست چون با اعمال شایسته و مراقبت بهم بود و اگر بغفلت
و معاصی بود آن آرزو بود که او را در خطر اندازد و گفت از عمل نیکو گمان نیکو خیزد و از عمل بد گمان بد و
گفت مغبون آنکس است که مهل گذارد روزگار خویش به بطالت و مسلط گرداند جوارح خود را بر هلاکت
و بمیرد پیش از آنکه بهوش آید از جنابت و گفت عبرت بحر وارث است و کسی را که بعبرت نگرد بمثقال هر که بعبرت بچشم
نه نگرد بمعاینه پند نپذیرد و نصیحت و هر که اعتبار گیرد بمعاینه مستغنی گردد از نصیحت و گفت دور باش
از صحبت سه قوم یکی علمای غافل دوم قرای مداهن سوم متصوفه جاهل و گفت تنهائی آرزوی
صدیقان است و انس گرفتن بخلق وحشت ایشان و گفت سه خصلت از صفت اولیاست
اعتماد کردن بخدای تعالی در همه چیزها و بی نیاز بودن از همه چیزها و رجوع کردن بدو در همه
چیزها و گفت اگر مرگ در بازار فروختندی و در طبق نهادندی سزاوار بودی اهل آخرت را که هیچ
نخریدندی جز مرگ و گفت اصحاب دنیا خدمت پرستاران و بندگان کنند و اصحاب آخرت
را خدمت احرار و زهاد و ابرار و بزرگواران کنند و گفت مرد حکیم نبود تا جمع نبود در وی سه خصلت
یکی آنکه بچشم نصیحت در توانگران نگرد نه بچشم حسد دوم آنکه بچشم شفقت در زنان نگرد
نه بچشم شهوت سوم آنکه بچشم تواضع در درویشان نگرد نه بچشم کبر و گفت هر که خیانت کند خدای
را در سر خدای تعالی پرده بدراند در آشکارا و گفت چون بنده انصاف خدای تعالی بدهد از نفس
خدای او را بیامرزد و گفت با مردمان سخن اندک گویید و با خدای سخن بسیار گویید و گفت چون عارفان
با خدای دوست از ادب بدارند هلاک شوند و گفت هر که را توانگری بخدای تعالی بود همیشه توانگر است و
هر که را توانگری بحسب خویش بود همیشه فقیر است با دل مجذوبان را میخواهد و بآخر مجاهده انداحیا نکه گفت
خدای را دو سرا نعمت فضلست و دو سرا نعمت تطهیر تو اگر بنده باشی در سرا باش و گفت
عجب میدارم از آن موحدان در دوزخ زبانه زنی که چگونه میسوزند آتش ایشان از صدق توحید ایشان و گفت
سبحان آن خدای که بنده گناه کند و خدای از و شرم دارد شرم کرم و گفت گناهی که ترا احتیاج گرداند
بر وی دوستر دارم از عملی که بدو نازند و گفت هر که خدای را دوست دارد و نفس را دشمن دارد و گفت

ولی خدای مرائی و منافقی نکند و چنین کس را دوست کم بود و گفت بد دوستی باشد که ترا حاجت آید
چیزے خواستن باز و یا او را گفتن که مارا بدعا یاد دار یا در زندگانی که با او کنی حاجت آید مدارا کردن
و با خاجت آید و عذر خواستن از سعی رفتے که از تو ظاهر شود و گفت نصیب مؤمن از تو سه چیز باید
که بود یکے آنکه اگر منفعتے نتوانی رسانیدن مضرتے نرسانی و اگر شادش نتوانی کردانید و غمگینش نکنی
و اگر مدحش نگوئی نکوهش نکنی و گفت هیچ حماقت بیش ازین نیست که تخم آتش اندازی و بهشت طمع
داری و گفت یکے گناه بعد از توبه زشت تر بود از هفتاد گناه پیش از توبه و گفت گناه مؤمن میان
بیم و امید بود چون روباهے بود میان دو شیر و گفت بنده است شمارا تدارها ترک گناه و گفت
عجب دارم از کسیکه پرهیز کند از طعام از بیم علت چرا پرهیز نکند از گناه از بیم عقوبت و گفت کرم خدای
در آفریدن دوزخ ظاهر تر ست از آنکه در آفریدن بهشت از بهر آنکه هر چند به بهشت وعده کرده است
اگر بیم دوزخ نبودے یک تن بر طاعت نبودے و گفت دنیا جایگاه اشغال ست و بنده
پیوسته میان شغل امید و بیم ست تا هرچه قرار گیرد اما بهشت و اما دوزخ و گفت
جملهٔ دنیا از اول تا آخر برابر یک ساعت غم نیرزد پس چگونه بود جملهٔ عمر در غم بودن از و
با نصیب اندک از و گفت دنیا دکان شیطان ست زنهار که از دکان او چیزے
ندزدی که از پس در آید و دیت از تو بعوض باز ستاند و گفت دنیا خمر شیطان ست هر که از و
مست شد هرگز از و بهوش باز نیاید مگر در آخرت میان لشکر خدای روز قیامت در ندامت و
خسران و گفت دنیا چون عروسے ست و جوینده او مشاطهٔ او و زاهد در دنیا کسے بود که روے او را
سیاه کند و موئے او را بکند و گفت در دنیا اندیشهٔ و غم ست و در آخرت عذاب و عقاب
پس از وے راحت کے خواهد بود و گفت خداوند میگوید که از من شکایت میکنید شمارا این بنده
نیست که هر دو جهان مراست و من شمارا و گفت در کسب کردن دنیا ذل نفوس ست و در
کسب کردن بهشت عز نفوس ست اے عجب از کسیکه اختیار کند خواری و مذلت
در طلب چیزے که باقی و جاوید نخواهد بود و گفت شومی دنیا ترا بدان درجه است که آرزوے آن ترا از
خدای مشغول میکند تا بیافت دنیا ترا چه رسد و گفت عاقل سه تن اند آنکه ترک دنیا کند و آنکه بنیاد لحد نهد
پیش از آنکه در لحد بود و آنکه خدای را راضی گرداند پیش از آنکه بدو رسد و گفت دو مصیبت ست
بنده را که اولین و آخرین سخت تر از آن نشنیده اند و آن وقت مرگ بود بنده را که مالے دارد
گفتند آن دو مصیبت کدام ست گفت یکے آنکه مالے که جمع کرده است از و بستانند دوم آنکه

انیک یک قرصه ازان باش حلال کنند و گفت دینار و درم کژدم ست دست بدان مکن تا افسون نیاموزی و اگر نه
زهر او ترا هلاک کند گفتند افسون او چیست گفت آنکه دخل او از حلال بود و خرج او بحق بود و گفت طلب دنیا
عاقل را نیکوتر از ترک دنیا جاهل را و گفت اے خداوندان علم قصرهاے تان قیصری و خانهاے تان کسروی
و عمارتهاے تان شدادی و کبر تان عادی ست این همه تان هست هیچ تان احمدی نیست و گفت جوینده
این جهان همیشه در ذل معصیت ست و جوینده آن جهان همیشه در عز طاعت ست و جوینده حق همیشه
در روح و راحت ست و گفت صوف پوشیدن دکانیست و سخن گفتن در زهد پیشه و آنکه طاعت
زیادت اظهار کند عرضه کننده است اینهمه نشانهاست و گفت هر که در توکل طعن کند در ایمان طعن کرده است
و گفت تکبر کردن بر آنکس که بمال تکبر کند تواضعست و گفت از پایگاه افتادن مردان آن بود که
از خود بر غلط افتند و گفت مرید را از سه چیز گزیر نیست خانه که در انجا متواری بود و کفافے که بدان
زیستن تواند و علمے که بدان حرفتے تواند کرد اما خانه خلوت ست و کفاف او توکل و حرفت او
عبادت و گفت مرید چون مبتلا گردد به بسیار خوردن ملائکه برو بگریند و هر کرا بحرص پرخوردن مبتلا کردند زود بود که
باتش شهوت سوخته گردد و گفت در تن فرزند آدم هزار عضوست جمله از شر و آن همه در دست شیطان ست
چون مرید گرسنه بود و نفس را ریاضت دهد آن جمله اعضا خشک شوند و باتش گرسنگی جمله سوخته گردد و گفت گرسنگی نورست
و سیر خوردن نارست و شهوت هیزم آن که ازو آتش تولد کند آن آتش فرو ننشیند تا که خداوند او را نسوزد و گفت
هیچ بنده سیر نخورد تا خداے تعالی ازو چیزے که هرگز بعد ازان آنرا نتواند یافت و گفت گرسنگی طعام خداے تعالی ست در
زمین همتا صادقان بدان قوت یابند و گفت گرسنگی مریدانرا ریاضت ست و تائبانرا تجربه ست و زاهدانرا سیاست ست
و عارفانرا مکرمت ست و گفت پناه میگیرم بخداے تعالے از زاهدے که فاسد گردانید معده خود را از بسیار خوردن طعامهاے
الوان توانگران و گفت سه قوم اند یکے زاهد دوم مشتاق سوم واصل زاهد معالجه بصبر کند و مشتاق
معالجه بشکر کند و واصل معالجه بولایت کند و گفت چون بینی که مرد اشارت به عمل کند بدانکه طریق
او طریق ورع ست و چون بینی که اشارت بآیات میکند بدانکه طریق او طریق ابدال ست
و چون بینی که اشارت بالا میکند بدانکه طریق او طریق محبان ست و چون بینی که
تعلق او بذکر ست بدانکه طریق او طریق عارفان ست و گفت مادام که تو شکر
میکنی شاکر نه و غایت شکر تحیر ست و گفت مرید آخرت را دل ساکن نشود مگر در
چهار موضع یا گوشه خانه یا مسجدے یا گورستانے یا موضعے که هیچکس اورا نتواند
دید پس با کسے که نشیند کسے باید که سیر نگردد از ذکر خداے تعالے گفتند بر مرید چه

سخت تر گفت هم نشینی اضداد و گفت بنگر انس خویش بخلوت انس خویش بخلوت و
انس تو بحق در خلوت اگر انس تو بخلوت بود چون از خلوت بیرون آئی انس تو برود
و اگر انس تو بخدای تعالی بود همه جای ترا یکی بود دشت و کوه و بیابان و گفت تنهائی
همنشین از صدیقانست و گفت در وقت نزول بلا حقایق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقادیر
حقایق رضا روی نماید چیزی و گفت هر که امروز چیزی را دوست میدارد فردا از پس در آیدش و هر که امروز چیزی
را دشمن دارد فردا آنچه دوست میدارد آن چیز بدو رسد و گفت ضایع شدن دین از طمع ست و باقی ماندن
دین در ورع ست و گفت با خوی نیک معصیت زیان ندارد و گفت مقدار یک سپند دانه از دوستی نزدیک
من دوست تر از آن ست که هفتاد سال عبادت بی دوستی و گفت اعمال محتاج ست به سه خصلت علم
و نیت و اخلاص استخراج جزا توان کرد و بر رضا دادن بقضا عیش را خوش توان گردانید
و گفت ایمان سه چیز ست خوف و رجا و محبت و در ضمن خوف ترک گناه ست تا از آتش
نجات یابی و در ضمن رجا در طاعت خوض کردن ست تا بهشت و درجات یابی و در
ضمن محبت احتمال مکروهات کردن ست تا رضای حق حاصل شود و گفت عارف آنست
که هیچ چیز دوست تر از ذکر ندارد و گفت معرفت بدل تو راه نیابد تا معرفت را نزدیک
تو حقی مانده باشد تا گذارد و گفت خوف درختی ست در دل و ثمرهٔ آن دعا و تضرع
چون خائف گردد جمله جوارح بطاعت اجابت کنند و از معاصی اجتناب نماید و گفت بلندترین منزل
طالبان خوف ست و بلندترین منزل واصلان حیا و گفت هر چیزی را زینتی ست و زینت
عبادت خوف ست و علامت خوف کوتاهی امل ست و گفت علامت فقر خوف فقر ست
و گفت بلندترین پرهیزگاری تواضع ست و گفت اخلاص نگاهداشتن عمل ست از عیوب
و گفت علامت شوق آنست که جوارح را از شهوات نگاهداری و علامت شوق بخدای
دوستی حیاتست با راحت بهم یعنی چون حیات بود و در رنجی بود شوقش زیادت گردد و گفت
طاعت خزانهٔ خداست و کلید آن دعاست و گفت توحید نور ست و شرک نار و نور توحید جمله سیئات
را بسوزاند و نار شرک جمله حسنات مشرکان را خاکستر گرداند و گفت چون توحید عاجز نیست
از محو هرچه در پیش رفته است از کفر و طغیان همچنین نیز عاجز نبود که محو گرداند هرچه بعد از آن رفته است
از گناه و عصیان و گفت ورع ایستادن بود بر حد علم بی تاویل و گفت ورع دو گونه است ورعی
بود بر ظاهر که نجنبید مگر بخدای و ورعی در باطن و آن آن بود که در دلت بجز خدای در نیاید و گفت

زهد سه حرفست زا و ها و دال، زا از ترک زینت ست و ها از ترک هوا ست و دال از ترک دنیاست وگفت
از زهد سخاوت خیزد بملک و از حب سخاوت خیزد بنفس و روح وگفت زاهد آنست که بر ترک دنیا حریص تر
بود از حریصی بر طلب دنیا وگفت زاهد بظاهر صافی ست و بباطن آمیخته است و عارف بباطن صافی ست
و بظاهر آمیخته وگفت فوت سخت تر ست از موت زیرا که موت انقطاع ست از خلق و فوت انقطاع
ست از حق وگفت هر که سخن گوید پیش از آنکه بشنید پشیمان شود و هر که بشنید و پس از ان بگوید سخن
سلامت یابد وگفت علامت توبهٔ نصوح سه چیز ست کم خوردن از بهر روزه و کم خفتن از بهر نماز و کم گفتن
از بهر خدای عز و جل وگفت ذکر حق جملهٔ گناه را غرقه گرداند تا خود رضای او چگونه بود و رضای او
غرقه کند آمال را تا خود حب او چگونه بود و حب او در دهشت اندازد عقول را تا خود وداد او چگونه
بود و وداد او فراموش گرداند هرچه دون اوست تا خود لطف او چگونه بود پرسیدند که بچه توان شناخت
که حق تعالی از ما راضی هست یا نه گفت اگر تو راضی باشی از و نشان آنست که او از تو راضی
ست گفتند آنگاه کسی بود که از و راضی نبود و دعوی معرفت او کند گفت آری هر که غافل
ماند از انعام و در خشم شود بسبب مقدوری چرا از نعمت و چرا از مصیبت راضی نبود د کسی گفت
کی بود که بمقام توکل رسم و ردای زهد در بر افگنم و با زاهدان بنشینم گفت آنگاه که نفس را در سر
ریاضت دهی تا بحدی که اگر حق تعالی ترا سه روز روزی ندهد ضعیف نگردی در نفس خود و اگر بدین
درجه نرسیده باشی نشستن تو بر بساط زاهدان جهل بود و از فضیحت تو ایمن نباشم گفتند فردا
کدام ایمن تر گفت آنکه امروز بیشتر ترسد گفتند مرد بتوکل کی رسد گفت آنگاه که خدای را بوکیلی رضا دهد گفتند توانگری
چه باشد گفت ایمن بودن بخدای تعالی گفتند عارف که باشد گفت آنکس که هست و نیست باشد گفتند
درویشی چیست گفت آنکه بخداوند خویش از جملهٔ کائنات توانگر شوی نقل ست که روزی در پیش او سخن
توانگری و درویشی میرفت گفت نه فردا توانگری وزنی خواهد داشت نه درویشی صبر و شکر وزنی خواهد داشت
باید که شکر آری و صبر کنی گفتند از خلق در زهد که ثابت قدم تر گفت آنکه یقین او بیشتر بود گفتند محبت را
نشان چیست گفت آنکه به نیکوئی زیادت نگردد و بجفا نقصان نگیرد یکی گفت مرا وصیتی کن گفت
سبحان الله چون نفس من از من قبول نمیکند دیگری از من قبول کی کند گفتند جماعتی را میبینیم که ترا
غیبت میکنند گفت اگر خدای تعالی مرا نخواهد آمرزید هیچ زیان ندارد مرا آنچه ایشان میگویند
و اگر نخواهد آمرزید پس من سزای آنم که ایشان میگویند گفتند چرا تو همه از رجا سخن میگوئی و همه از
کرم و لطف او شرح میدهی گفت لابد سخن چون منی با چون اوئی بجز از کرم و لطف نبود و او را

مناجات چنین بودے که گفتے خداوندا امیدم بتو بسیئات بیش از انست که امید من بتو بحسنات از بهر آنکه من خویشتن را چنان نمی یابم که اعتماد کنم بر طاعت باخلاص و من چگونه طاعت باخلاص توانم کرد و من بآفات معروف ولیکن خود را در گناه چنان مے بینم که اعتماد دارم بر عفو تو و تو چگونه گناه من عفو نکنی و تو بجود موصوفی و گفت الٰهی تو موسیٰ کلیم و هارون عزیز را بنزدیک فرعون طاغی باغی فرستادی و گفتی سخن با او نرم و آهسته گوئید الٰهی این لطف تست با کسیکه دعوی خدائی میکند خود لطف تو با کسے چگونه بود که بندگی تو از میان جان میکند الٰهی لطف تو با کسیکه اَنَا رَبُّکُمُ الاَعْلٰی گوید اینست لطف و کرم تو با کسیکه سُبْحَانَ رَبِّیَ الاَعْلٰی گوید که داند که چگونه خواهد بود و گفت الٰهی در جمله ملک و مال من جز گلیمے کهنه نیست با این همه اگر کسے بخواهد با آنکه بدان محتاجم دریغ ندارم ترا چندین هزار عالم رحمت ست و بذره محتاج نه و چندین هزار درمانده رحمت از ایشان دریغ داشتن چون بود و گفت الٰهی تو فرموده که مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا هر که نیکوئی بجا آرد بهتر از ان بدو باز دهیم هیچ چیز نیکوتر از ایمان نیست که بما داده چه بهتر از ان بما دهی جز لقائے تو خداوندا و گفت الٰهی چنانکه تو بکس نمانی کارهائے تو بکس نماند هر کسے که کسے را دوست دارد همه راحت آنکس جوید تو چون کسے را دوست داری بلا بر سر او بارانی و گفت خداوندا هر چه از دنیا مرا خواهی واد بکافران ده و هر چه در عقبیٰ بمن خواهی داد آنرا بمومنان ده که مرا بسنده است در دنیا یاد کرد تو و در عقبے دیدار تو و گفت الٰهی چگونه امتناع نمایم بسبب گناه دعاء از تو که نمے بینم ترا که امتناع نمائی بسبب گناه از من بعطا دادن اگر چه گناه میکنم تو همچنان عطا میدهی پس من نیز اگر چه گناه میکنم از دعاء باز نتوانم ایستاد و گفت الٰهی اگر من نتوانم که از گناه باز ایستم تو میتوانی که گناهم بیامرزی و گفت هر گناه که از من در وجود مے آید دو روے دارد یکے بلطف تو و یکے بضعف من یا بدان روے گناهم عفو کن که بلطف تو دارد و یا بدین روے بیامرز که بضعف من دارد و گفت الٰهی بد کرداری که مراست از تو میترسم و بفضلے که تراست از تو امید میدارم پس از من باز مدار فضلے که تراست به بد کرداری که مراست و گفت الٰهی بر من ببخشائے زیرا که من از آن توام و گفت الٰهی چگونه نترسم از تو و تو کریمی و چگونه نترسم از تو و تو عزیزی و گفت الٰهی چگونه خوانم ترا و من بنده عاصی و چگونه نخوانم ترا و تو خداوند کریم و گفت زہے خداوند پاک که بنده گناه کند و ترا شرم کرم بود و گفت الٰهی ترسم از تو زیرا که بنده ام و امید دارم بتو زیرا که خداوندی و گفت الٰهی تو دوست داری که من ترا دوست دارم با آنکه بے نیازی از من پس من چگونه ترا دوست

ندارم بااینهمه احتیاج که بتو دارم و گفت الٰهی من غریبم و ذکر تو غریب و من باذکر تو الفت گرفته‌ام زیرا که
غریب باغریب الفت گیرد و شیرین‌ترین عطاها در دل من رجائے تست و خوشترین سخنها بر زبان من
ثنائے تست و دوست‌ترین وقتها برمن وقت لقائے تست و گفت الٰهی مرا عمل بهشت نیست و طاقت
دوزخ ندارم اکنون کار بافضل تو افتاد و گفت الٰهی اگر فردا مرا گویند چه آوردی گویم خدایا از زندان موئے
بالیده و جامهٔ شوخگن و عالمے اندوه و خجلت برهم بسته چه توان آورد مرا بشوئے و خلعتے فرست و
مپرس نقل ست که یحیی را در شهر صد هزار درم وام افتاد که بر غازیان و حاجیان و فقرا و صوفیان و
علما نفقه کرده بود غرما تقاضا میکردند و دل او بدان مشغول بود در شب آدینه پیغمبر را صلی الله علیه و علی
آله وسلم بخواب دید که گفتے یا یحیٰے دلتنگ مشو که از تنگدلی تو من رنجور میباشم برخیز و بخراسان رو
که آن صد هزار درم نقره را یک کس سیصد هزار درم نهاده است از بهر تو تا ترا ازین اندیشه
فارغ کند گفت یارسول الله آن کجاست و آن شخص کیست گفت تو شهر بشهر میرو و سخن میگو که سخن تو
شفائے دلهاست که من چنانکه بخواب تو آمدم بخواب آنکس روم پس یحیٰے به نیشاپور آمد او را پیش
طاق منبر نهادند گفت اے مردمان نیشاپور من باشارت پیغمبر صلی الله علیه وسلم اینجا آمده‌ام که
فرموده است که وام تو در آنجا یک کس بگذارد و من صد هزار درم نقره وام دارم و بدانید که سخن مارا
بهر وقت جمالے بوده است اکنون وام حجاب آن آمد یکے از حاضران گفت من پنجاه هزار درم بدهم
دیگرے گفت من چهل هزار درم بدهم دیگرے گفت من ده هزار درم بدهم یحیٰے گفت البته نگیرم که
سید عالم صلی الله علیه وآله وسلم اشارت بیک تن کرده است پس سخن در آمد روز اول هفت جنازه
از مجلس او برداشتند پس در نیشاپور وام او گذارده نشد عزم بلخ کرد چون آنجا رسید مردمان بلخ
او را بازداشتند تا مدتے سخن گفت و توانگری را افضل نهاد صد هزار درمش بدادند شیخے در آن ناحیت
بود مگر خوشش نیامد که او توانگری را بر درویشی فضل نهاد گفت خدائے تعالیٰ برکت مکناد بر وے
چون از بلخ بیرون آمد راه زنان راهش بزدند و مال بردند گفتند از اثر دعائے آن پیر بود پس عزم
هری کرد و گویند بمرو رفت پس در هری قصهٔ وام و بخواب دیدن پیغمبر صلی الله علیه وسلم را باز گفت
دختر امیر هری در مجلس بود گفت اے امام دل از وام فارغ دار که آن شب که سید کائنات بخواب تو آمد همان شب
بخواب من آمد گفتم یارسول الله من نیز بیایم گفت نه که او خود نزدیک تو آید من از چندین گاه باز
در انتظار تو بودم چون پدرم را بشوهر داد هرچه دیگران از زرینه و سیمینه بود مرا از زر و نقره ساخت آنچه از نقره
است سیصد هزار درم ست جمله بتو ایثار کردم اما یک حاجت دارم و آن آنست که چهار روز دیگر مجلس دیگر بگوئے

یحیے چہار روز دیگر مجلس بگفت روز اول جنازہ برگرفتند و روز دیگر بیست و پنج جنازہ برگرفتند روز سیوم چہل جنازہ برگرفتند و روز چہارم ہفتاد جنازہ برگرفتند روز پنجم از شہرے بیرون آمد با ہفت اشتر وار نقرہ چون بہ بلخ رسید پسر او با او بود و آن مال مے آورد گفت نباید کہ چون در شہر رود مال بغریبان دہد و باقی بدر ویشان و ما بے نصیب مانیم و وقت سحر یحیے بمناجات مشغول بود سر بر زمین نہادہ مناجات میکرد و سنگے بر سر او زد و یحیے گفت باید کہ مال بغریبان دہید و جان بداد اہل طریقت او را بر گردن نہادند و بہ نیشاپور آوردند و بگورستان معمر دفن کردند والسلام

باب سی و ششم در ذکر شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ

آن نیر چشم بصیرت آن شاہباز صورت و سیرت آن صدیق معرفت آن مخلص بصفت آن نور چراغ روحانی شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ بزرگ عہد بود و محتشم روزگار و از عیاران طریقت بود و از صعلوکان سبیل حقیقت و تیز فراست بود و فراست او البتہ خطا نیفتادے و از ابنائے ملوک بود و صاحب تصنیف و کتابے ساختہ است نام آن مرأۃ الحکماء و بسیار مشائخ را دیدہ بود چون بو تراب و یحیے معاذ و غیر ایشان و او قبا پوشیدے چون بہ نیشاپور آمد ابو حفص حداد با عظمت خویش چون او را بدید برپاے خاست و پیش او آمد و گفت وجدت فی القباء ما طلبت فی العباء یافتم در قبا آنچہ مے جستم در عبا نقل ست کہ چہل سال نخفت و نمک در چشم مے پراگند تا چشمہاے او چون دو سکرہ خون شدہ بود و بعد از چہل سال کہ بخفت آن خداوند را کہ بیخوابی از بہر او میکشید بخواب دید و گفت بار خدایا من ترا بہ بیداری شب مے طلبیدم در خواب یافتم فرمود کہ یا شاہ ما را در خواب از ان بیدار بہا یافتی اگر آن بیداریہا نکشیدہ بودی چنین خوابے ندیدی بعد ازان او را میدیدند کہ ہر کجا کہ میرفتے بالشے میکردے و مے خفتے و میگفتے باشد کہ یکبار دیگر چنان خوابے بہ بینم و عاشق خواب خود شدہ بود و گفتے یک ذرہ ازین خواب خویش بہ بیداری ہر دو عالم ندہم نقل ست کہ شاہ را پسرے آمد بخطے سبز بر سینۂ او نوشتہ بود کہ اللہ جل جلالہ چون بحد جوانی رسید بتماشا مشغول شد و رباب زدن را بیاموخت و آوازے خوش داشت رباب میزد و میگریست شبے بیرون آمد و رباب زنان و سرود گویان بمحلہ فرو شد عروسے از کنار شوہر برخاست و بنظارۂ او آمد شوہر بیدار شد زن را ندید برخاست و آن حال مشاہدہ کرد آواز داد کہ ہنوز وقت توبہ نیامد آن سخن در دل او کارکرد گفت

آمد آمد و جامه بدرید و رباب بشکست و غسلی کرد و در خانه بنشست و آن الله جل جلاله که بر سینه وی نوشته داشت
سبز گشت و در سینه بنشست چهل روز هیچ نخورد پس بیرون رفت و پای افزار رحلت راست
کرد و پدر گفت هر چه ما را بچهل سال دادند این پسر را بچهل روز دادند نقل ست که شاه را دختری داشت و پادشاه
کرمان خواستگاری کرد شاه گفت مرا سه روز امان ده و دران سه روز گرد مسجدها میگشت روز سیوم درویشی
را دید که در مسجدی نماز نیکو میکرد شاه صبر کرد تا او از نماز فارغ شد گفت ای درویش اهل داری گفت نه
گفت اهل قرآن خواهی درویش را گفت مرا زن که دهد که سه درم بیش ندارم شاه گفت من هم دختر خویش
بتو این سه درم که داری یک درم بنان ده و یک درم بشیرینی ده و یک درم ببوی خوش و عقد نکاح بستند پس چنان کرد
و همان شب شاه دختر بوی تسلیم کرد دختر چون بخانه درویش در آمد نانی خشک دید بر سر کوزه
آب نهاده پرسید که این نان چیست گفت از دوش باز مانده است برای امشب نهاده بودم دختر خواست
که بیرون رود و بخانه پدر باز آید درویش گفت من دانستم که دختر شاه تن در بی‌نوائی ما ندهد دختر گفت
ای عزیز من نه از بینوائی تو میروم از ضعف ایمان و یقین تو میروم که از دوش باز نان نهاده از بهر فردا را
ولیکن عجب از پدر خود دارم که مرا بیست سال در خانه داشت و گفت ترا به پرهیزگاری دهم آنگاه بکسی داد
که بروزی خود بر خدای اعتماد ندارد درویش گفت این گناه را هیچ عذر کفارت پذیرد دختر شاه گفت
درین خانه یا من باشم یا نان خشک نقل ست که ابو حفص بشاه نامه نوشت و گفت
نظر کردم در نفس خود و عمل خود و تقصیر خود پس نا امید شدم والسلام شاه جواب نوشت
که نامه ترا آینه دل خویش گردانیدم اگر خالص بود مرا نا امیدی از نفس
خویش امیدم بخدای تعالی صافی شود و اگر صافی شود امید من بخدای صافی شود و خوف
من از خدا آنگاه نومید شوم از نفس خویش آنگاه خدا را یاد توانم کرد و اگر خدای را یاد کنم خدای
تعالی مرا یاد کند نجات یابم از مخلوقات و پیوسته شوم بجمله محبوبات نقل ست که میان
شاه و یحیی معاذ دوستی بودی در یک شهر جمع آمدند و شاه بمجلس یحیی نرفتی گفتند چرا نیائی
گفت صواب در این ست تا الحاح کردند اتفاقاً یک روز برفت و در گوشه بنشست که کس
ندانست سخن بر یحیی بسته شد گفت کسی حاضر ست که بسخن گفتن از من اولیتر ست شاه گفت
من بگفتم که مرا نا آمدن مصلحت ست و گفت که اهل فضل را فضل باشد بر همه تا آنگاه که فضل خویش
را نبینند چون بدیدند دیگر فضل شان نباشد و اهل ولایت را ولایت بر همه تا آنگاه که ولایت
خود را نبینند چون دیدند ولایت شان نبود و گفت فقر سر خدا است نزدیک بنده چون فقر

پنهان دارد امین بود و چون ظاهر گرداند اسم فقر ازو برخیزد و گفت علامت صدق سه چیز ست اول آنکه قدر دنیا از دل تو برود چنانکه پیش تو زر و سیم چون خاک بود تا هر گاه که زر و سیم بدست تو آید دست ازان چنان افشانی که از خاک دوم آنکه دیدن خلق از دل تو بیفتد چنانکه پیش تو مدح و ذم یکے بود که نه از مدح ایشان زیادت شوی و نه از ذم ایشان ناقص گردی و سیوم آنکه باز گرفتن شهوت از دل تو بیفتد تا چنان شوی از شادی گرسنگی و ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند در سیر خوردن و راندن شهوات پس هر گاه که چنین باشی ملازمت طریق مردان کن و اگر چنین نباشی ترا با این سخن چکار و گفت تیری سگالی اندوه دایم ست و گفت خوف احب آنست که دانی که تقصیر کرده در حقوق خداے عزوجل و گفت علامت رجا حسن ظاهر ست و گفت علامت صبر سه چیز ست ترک شکایت ست و صدق رضا و قبول قضا بدل خوشی و گفت علامت تقوی ورع ست و علامت ورع از شبهات باز ایستادن ست و گفت عشاق بعشق مرده در آمدند ازان بود که چون بوصالے رسیدند از خیالے بخداوندی دعوے کردند و گفت هر که چشم نگاهدارد از حرام و تن از شهوات و باطن آبادان دارد بمراقبت دایم و ظاهر آراسته دارد بمتابعت سنت و خو کند بحلال خوردن در فراست او خطا نه افتد **نقل** ست که روزے یاران را گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و غیبت کردن دور باشید و جز این هر چه خواهید کنید و گفت دنیا بگذار که توبه کردی و هواے نفس بگذار که بمراد رسیدی و ازو پرسیدند که به شب چونی گفت مرغے را که بر بابزن زده باشی و بآتش میگردانی حاجت نبود که ازو پرسی که چونی **نقل** ست که خواجه علی سیرجانی در پیش تربت شاه نان میدلو یک روز نان و خوردنی در پیش نهاده بود و میگفت خدایا مهمانے فرست تا باهم طعام خوریم ناگاه سگے در مسجد در آمد خواجه علی سیرجانی بانگ بر سگ زد چون سگ برفت هاتفے از گور شاه آواز داد که مهمان خواهی چون فرستیم بانگ برو زنی و باز گردانی در حال برخاست و بیرون دوید و گرد محلتها میگشت و آن سگ را ندید پس بصحرا طلب کرد و او را دید در گوشه خفته ما حضرے که داشت پیش او نهاد سگ هیچ التفات نکرد خواجه علی خجل شد و در مقام استغفار بایستاد و دستار از سر برگرفت و گفت توبه کردم سگ گفت احسنت ای خواجه علی شاد باش تو مهمان خواهی ترا چشم باید خواست اگر نه سبب شاه بودے دیدی آنچه دیدی والسلام

باب سی و هفتم در ذکر یوسف ابن الحسین رحمتہ الله علیه

آن معتکف حضرت دایم آن حجت ولایت وَلَا یَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ آن آفتاب تهائی آن در ظلمت آب زندگانی

آن شاهباز کونین قطب وقت یوسف ابن الحسین رحمة الله علیهما از اجلهٔ مشائخ کبار بود و از متقدمان اولیاء و عالم بانواع علوم ظاهر و باطن و زبانی داشت در بیان معارف و اسرار و پیر اهل رے و کوهستان بود و بسیار مشایخ را دیده بود و با ابوتراب صحبت داشته و از رفیقان ابوسعید خراز بود و مرید ذوالنّون مصری بود و عمرے دراز یافته بود و پیوسته در کار جدے بلیغ داشت و در ملازمت قدمے محکم داشت و همتے بلند در ریاضات و کراماتے شگرف داشت و ابتدائے حال او آن بود که در عرب با جماعتے بقبیله رسید القصّه چون دختر امیر عرب او را بدید فتنهٔ او شد که عظیم صاحب جمال بود و آن دختر فرصت جست و ناگاه خود را پیش او افگند او بلرزید و دختر را بگذاشت و بقبیلهٔ دور تر رفت و آن شب بخفت سر بزانو نهاده بود در خواب شد موضعے دید که در عمر مثل آن ندیده بود و جماعتے سبز پوشان دید و یکے بر تخت نشسته بود پادشاه وار و یوسف ابن الحسین را آرزو کرد که بداند که ایشان کیانند خود را بنزدیک ایشان افگند ایشان او را راه دادند و تعظیم کردند گفت شما کیانید گفتند فرشتگانیم و این که بر تخت نشسته است یوسف پیغمبرست علیه السلام که بزیارت یوسف بن حسین آمده است یوسف گفت مرا گریه آمد گفتم من که باشم که پیغمبر خدائے بزیارت من آمد است درین بودم که یوسف علیه السلام از تخت فرود آمد و مرا در کنار گرفت و با خود بر تخت نشاند بر پهلوئے خویش گفتم یا نبی الله من که باشم که با من این لطف کنی گفت دران ساعت که دختر بادشاه عرب با غایت جمال خود را پیش تو انداخت و تو خود را بحق تعالےٰ سپردی و پناه بدو جستی خدائے ترا بمن و جملهٔ ملائکه عرضه کرد و جلوه فرمود و گفت بنگر اے یوسف تو آن یوسفی که قصد کردی بزلیخا تا دفع کنی و او اوا و آن یوسف ست که قصد نکرد بدختر شاه عرب و بگریخت مرا با این فرشتگان بزیارت تو فرستاد و بشارت داد که تو از گزیدگان حقی پس گفت در هر عهدے شخصے نشانه باشد و درین عهد نشانه ذوالنّون مصری ست و نام اعظم او داند پیش او رو پس چون یوسف بن الحسین بیدار شد جمله نهادش درد و شوق گرفت روے بمصر نهاد و در آرزوئے اسم اعظم خدائے میبود چون بمسجد ذوالنّون رسید سلام کرد و بنشست ذوالنّون جواب سلام داد یوسف یکسال در گوشهٔ مسجد بنشست که زهره نداشت که از ذوالنّون چیزے پرسد چون یکسال بگذشت ذوالنّون گفت جوان از کجاست گفت از رے و یکسال دیگر هیچ نگفت یوسف هم دران گوشه میبود چون دیگر سال بگذشت ذوالنّون گفت جوان بچه کار آمده است گفت بزیارت شما یک سال دیگر هیچ نگفت بعد ازان گفت هیچ حاجتے هست گفت بدان آمده ام تا نام بزرگ خدائے را بمن آموزی تن زد و به یکسال دیگر هیچ نگفت بعد

ازان ذوالنون کاسہ چوبین سر پوشیدہ بدو داد و گفت برو و از رود نیل بگذر و فلان جایگاہ شخصے
ست این کاسہ را بدو دہ و ہرچہ با تو بگوید یاد گیر یوسف کاسہ بگرفت و روان شد چون پارہ راہ برفت
وسوسہ در وے پیدا شد کہ آیا درین کاسہ چہ باشد کہ مے جنبد چون سر کاسہ بگشاد موشے در آنجا بود بیرون
جست و برفت یوسف متحیر شد کہ اینجہ شاید بود گفت اکنون از کجا نزدیک این شخص روم یا باز گردم
و پیش ذوالنون روم عاقبت بران مستقیم شد کہ پیش آن شیخ رود پیش او رفت با کاسہ تہی چون آن
شخص او را بدید تبسمے کرد و گفت مگر نام بزرگ خدا تعالے از ذوالنون پرسیدہ و درخواست کردۂ
گفت آرے گفت ذوالنون بے صبری تو دیدہ بودہ است موشے بتو دادہ است سبحان اللہ تو موشے
را نگاہ نمیتوانی داشت نام اعظم را چگونہ نگاہ توانی داشت پس یوسف خجل گشتہ بمسجد ذوالنون باز
آمد ذوالنون گفت دوش ہفت بار از حق تعالے اجازت خواستم تا اسم اعظم ترا آموزم حق دستوری
نداد یعنی ہنوز وقت نیست پس فرمود کہ او را بموشے بیازمائے چون بیازمودم چنان بود اکنون بولایت
خویش باز گرد تا وقت آید یوسف گفت مرا وصیتے کن گفت ترا سہ وصیت کنم یکے بزرگ و یکے میانہ
و یکے خرد تر وصیت بزرگتر آنست کہ آنچہ خواندۂ و نوشتۂ جملہ را بشوئی و فراموش کنی تا حجاب برخیزد
یوسف گفت این نتوانم کرد گفت میانہ آنست کہ مرا فراموش کنی و نام من با کسے نگوئی کہ پیر من
چنین گفتہ و شیخ من چنان فرمودہ است کہ این ہمہ خویشتن ستائی ست گفت اینہم نتوانم گفت
وصیت خرد تر آنست کہ خلق را وصیت کنی و بخدا تعالے خوانی گفت این توانم ان شاء اللہ
تعالے گفت اما بشرطے نصیحت خلق کنی کہ خود را در میان نہ بینی گفت چنان کنم پس بری باز
آمد و او بزرگ زادۂ رے بود اہل رے او را استقبال کردند چون مجلس آغاز کرد و سخن حقایق بیان
کرد اہل ظاہر بخصمی او برخاستند کہ دران وقت ہمین علم صورت بیش نبود و او نیز در ملامت رفتے
تا چنان شد کہ کسے بمجلس او نمے آمد روزے آمد کہ مجلس گوید چون بمیان مجلس رسید کسے ندید خواست
کہ باز گردد پیرزنے آواز داد کہ نہ با ذوالنون عہد کردہ بودی کہ خلق را نصیحت از بہر خدا کنی
و خود را درمیان نہ بینی اکنون چرا باز میگردی چون این بشنید متحیر شد و سخن آغاز کرد اگر کسے بود
در مجلس و اگر نبود و پنجاہ سال برین حال بگذرانید و ابراہیم خواص از برکات صحبت او بجائے رسید
کہ بے زاد و راحلہ بادیہ را قطع میکرد نقلست کہ ابراہیم گفت شبے از شبہائے ندائے شنیدم کہ برو و یوسف
حسین را بگوے کہ تو از راندگانی ابراہیم گفت کہ مرا این سخن چنان سخت آمد کہ اگر کوہے بر سر من
زدندے آسان تر ازان بودے کہ این سخن با او میبایست گفت شبے دیگر ہمین آواز شنیدم کہ با

او بگوی که از راندگانی برخاستم و غسلی کردم و استغفار آوردم و متفکر بنشستم تا شب سوم با هول
نزا ازان گفتند که با او بگوی که از راندگانی و اگر نه زخمی خوری که بر نخیزی برخاستم و با اندوهی تمام در مسجد
شدم و او را در محراب نشسته دیدم چون چشمش بر من افتاد گفت هیچ بیتی یاد داری گفتم دارم پس بیتی تازه
بگفتم او را خوش آمد و دیر برپای بود و آب از چشمش روان شد چنانچه با خون آمیخته بود پس روی بمن آورد
و گفت از بامداد تا اکنون پیش من قرآن میخوانند که قطرهٔ آب از چشم من نیامد و مرا حالتی نبود بیک
بیت که بشنودم چنین حالتی پدید آمد که طوفان از چشم من بخاست گرفت مردمان راست میگویند که او زندیق است
و از حضرت خطاب راست می آید که او از راندگانست کسی که از بیتی چنین شود و از قرآن بر جای فسرده
باندرانده بود ابراهیم گفت که من متحیر بماندم در کار او و اعتقاد من سستی گرفت ترسیدم و برخاستم
و بباديه در آمدم اتفاقاً با خضر ع افتادم فرمود که یوسف حسین زخم خوردهٔ حق است ولی جای او
علیین است که در راه حق قدم چندان باید زد که اگر دست رد بر پیشانی تو نهند هنوز جای تو
اعلی علیین بود که هر که درین راه از بادشاهی بیفتد از وزارت نیفتد **نقل است** که عبدالواحد
زید مردی شطار بود و مادر و پدر او پیوسته از پی او میدویدندی که بغایت ناخلف بود
مادر و پدر هرگز فرزند ناخلف را دوست ندارند این پسر روزی به مجلس یوسف بن حسین بگذشت
او این کلمه میگفت که دعاهم بلطفه کانه محتاج الیهم حق تعالی بندهٔ عاصی را میخواند بلطف
خویش چنانکه کسی را بکسی حاجت بود عبدالواحد قبا بیرون کرد و کلاه بینداخت و نعره بزد و سر
بگورستان نهاد و سه شبانروز از دست برفت یوسف حسین او را بخواب دید و خطابی شنید
که ادرک الشاب التائب آن جوان تائب را دریاب یوسف میگردید و بر او می آمد تا بدو رسید
که سر او در کنار گرفت و چشم باز کرد و گفت او را که سه شبانروز ست تا ترا فرستاده اند اکنون می آئی
نقل است که در نیشاپور بازرگانی کنیزکی ترک خریده بود بهزار دینار و غریمی داشت در
شهری دیگر میگریخت و بازرگان از پی او میبایست رفت و در شهر نیشاپور بر هیچکس اعتماد نداشت
که آن کنیزک را بوی سپارد بر عثمان حیری آمد و بسی زاری کرد که این کنیزک مرا در سرای گذار یا نگاه
خویش تا من باز آیم که درین شهر بر تو اعتماد دارم ابوعثمان قبول نمیکرد الحاح کرد که زمانی تو او را
گوش دارند و مرا کاری برآید و مال من ضایع نشود پس کنیزک را بخانهٔ او فرستاد و برفت
یکروز چنان اتفاق افتاد که چشم ابوعثمان بی اختیار بر کنیزک افتاد و آن کنیزک بغایت صاحب
جمال بود در حال ابوعثمان را دل از دست برفت و هیچ ندانست که چه کند جز آنکه با شیخ خود ابوحفص

صدا او بگوید چون شیخ را چشم بروے افتاد گفت که ترا پیش یوسف حسین باید رفت او در حال پائے افزار راست کرد و بہ پیش یوسف رفت چون آنجا رسید نشان جست از یوسف حسین گفتند تو مردے صوفی و روشن دل و جامۂ اہل صلاح داری دریغ باشد ترا آنجا رفتن چه میکنی آن ملحد زندیق اباحتی لوطی را برو باز گرد که بسے زیان کنی از مصاحبت او ابوعثمان چون این بشنود پشیمان شد و باز گشت و مے آمد تا به نیشاپور رسید چون شیخ را چشم بروے افتاد گفت یوسف حسین را دیدی گفت نه گفت چرا گفت او را چنین و چنان نشان میدہند ابوحفص گفت یکبار دیگر باید شد و او را باید دید در حال ابو عثمان از گرد راه باز گشت و روے براه نهاد چون آنجا رسید دیگر باره از یوسف نشان خواست بتر از آن گفتند که بار اول گفته بودند گفت چاره نیست مہمے دارم نشان دادند چون بدر خانۂ او رسید پیرے را دید نشسته و در باز نهاده و پسرے امرد خوبروے پیش او نشسته و صراحی و پیاله نهاده و نورے از روئے او میتافت ابوعثمان ناگاه در آمد و سلام کرد یوسف حسین در سخن آمد و چندان سخن عجب عالی بگفت که ابوعثمان از ہوش برفت چون بخود باز آمد گفت اے خواجه از برائے خدائے با چنین کلماتے و چنین مشاہده اینچه حالت ست که تو داری و این چه شیوه است که تو گرفته خمر و امرد یوسف گفت این امرد پسر من ست و از مردمان کم کسے میداند که قرآنش مے آموزم و درین گلخن صراحی افگنده دیدم کوزۂ نداشتیم این بر گرفته ایم و شسته ایم و اینجا نهاده تا اگر کسے را آبے باید بخورد ابو عثمان گفت از برائے الله این چرا میکنی که مردمان میگویند ترا آنچه میگویند گفت از برائے آنکه تا ہیچ کنیزک ترک با امانت بخانۂ من نفرستند ابوعثمان چون آن بشنید در دست و پائے او افتاد و دانست که ہر که خود را بصلاح مشغول کرده است در کار او را کے از ملامت میباید نقل ست که در چشم یوسف حسین سرخی بود و ظاہر و فتورے بود از غایت بیخوابی از خواہرش پرسیدند که عبادت او چگونه است گفت چون از نماز خفتن فارغ شود تا روز بر پائے بایستد نه رکوع کند و نه سجود پس از یوسف حسین پرسیدند که تا روز بر پائے ایستادن چه عبادت بود یوسف گفت نماز فریضه آسان میگذارم اما میخواہم که نماز شب کنم ہمچنین ہمه شب ایستاده باشم که امکان آن نبود که تکبیر توانم کرد از عظمت خدائے تعالے که چیزے بمن در آید که مرا ہمچنان میدارد تا وقت صبح چون صبح طالع شد آنگاه فریضه بگذارم نقل ست که وقتے بجنید نامه نوشت که خدائے تعالے طعم نفس تو ترا مچشاناد اگر این طعم ترا چشاند پس از آن ہیچ نه بینی و گفت ہر امتے را صفوتے ست که ایشان ودیعت خدائے عز و جل اند که ایشان را از خلق خویش پنہان دارد اگر ایشان درین امت ہستند صوفیانند

وگفت آفت صوفیان در صحبت کودکان ست و در معاشرت اضداد و در رفاقت زنان وگفت قومے
که میدانند که خدای تعالی ایشانرا می‌بیند پس ایشان شرم میدارند از نظر حق بدیشان که از مهابت چیزے کنند جز ازان
وے و هر که بحقیقت ذکر خدای کند ذکر غیر خدای فراموش کند و یاد کرد او هر که فراموش کند ذکر جمله اشیاء در ذکر
حق همه چیز برو نگاهدارند از بهر آنکه او را خدای عوض بود از همه چیز وگفت اشارت خلق بر قدر یافت خلق ست
و یافت خلق بر قدر شناخت ابدال خلق ست و شناخت خلق بر قدر محبت خلق ست و هیچ حالی نیست
بنزدیک خدای تعالی دوست تر از محبت بنده مر خدا را و پرسیدند از محبت گفت هر که خدای را دوست دارد
خواری و ذل او سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدای را بیشتر بود وگفت علامت شناخت انس
آن بود که دور باشد از هرچه قاطع او آید از ذکر دوست وگفت علامت صادق دو چیز ست
تنهائی دوست داشتن و پنهان داشتن طاعت وگفت توحید خاص آنست
که اندر سر و دل چنان پندارد که پیش حضرت او ایستاده است تدبیر او بر وی همی رود اندر احکام
و قدرت او اندر دریاهاے توحید او از خویشتن فانی شده و او را خبر نه اکنون که هست همچنان
ست که پیش ازین بود اندر جریان حکم او وگفت هر که در بحر توحید افتاد هر روز تشنه تر بود و هرگز سیراب
نگردد زیرا که تشنگی حقیقت دارد و آن جز بحق ساکن نگردد وگفت عزیز ترین چیزے در دنیا اخلاص ست
که هر چند جهد کنم تا ریا را از دل برون کنم بنوعے دگر از دل من بر روید وگفت اگر خدای را بینم با جمله
معصیتها دوست تر دارم که با ذرهٔ تصنع بینم وگفت علامت زاهد آنست که طلب مفقود نکند تا وقتیکه
موجود خود را مفقود نکند وگفت غایت عبودیت آنست که بندهٔ او باشی در همه چیزے وگفت هر که بشناخت
او را بتعظیم عبادت کرد او را ابدا وگفت ذلیل ترین مردمان طماع ست چنانکه شریف ترین انسان
درویش صادق صابر بود و چون یوسف را وفات رسید گفت بار خدایا نصیحت کردم خلق را
قولا و نصیحت کردم نفس را فعلا خیانت نفس من بنصیحت خلق خویش بخش و بعد از وفات او را
بخواب دیدند گفتند که خدای عزوجل با تو چه کرد گفت مرا بیامرزید گفتند بچه سبب گفت
ببرکت آنکه هرگز هزل را با جد نیامیختم رحمة الله علیه

باب سی و هشتم در ذکر ابو حفص حداد رحمة الله علیه

آن قدوهٔ رجال آن نقطهٔ کمال آن عابد صادق آن زاهد عاشق آن سلطان اوتاد قطب عالم ابو حفص حداد
رحمة الله علیه پادشاه مشایخ بود علی الاطلاق و خلیفهٔ حق بود باستحقاق و از محتشمان این طائفه بود و کے

بزرگی او نبود در وقت وی و در ریاضت و کرامت و مروت و فتوت اعجوبه بود و در کشف و بیان یگانه و
معلم و ملقن بی نظیر و بی واسطه با خدای بود و پیر ابوعثمان حیری بود و شاه شجاع از کرمان بزیارت او آمد و در
صحبت او ببغداد شد بزیارت مشایخ و ابتدای حال او آن بود که بر کنیزکی عاشق شد و صبر و قرار از وی
برفت او را گفتند در شارستان نیشاپور جهودیست جادوگر تدبیر کار او تواند کرد ابوحفص بنزدیک او رفت
و حال با او گفت جهود گفت ترا چهل روز عبادت نباید کرد و نیت نیکو نباید اندیشید تا من حیل کنم و
بجادوئی ترا بمقصود رسانم ابوحفص رفت و چنان کرد چون چهل روز برآمد پیش جهود آمد جهود آن طلسم
کرد هیچ موثر نبود جهود گفت در این چهل روز از تو بیشک خیری در وجود آمده است نیک اندیشه کن
ابوحفص رح گفت که درین چهل روز اعمال خیر بر ظاهر من هیچ نرفته است اما آنکه در راه که میرفتم سنگی
از راه بر کناری انداختم تا کسی بران نیفتد جهود گفت میازار آن خداوند را که چهل روز فرمان او ضایع
کنی و او از کرم اینقدار رنج تو ضایع نکند ازین سخن آتشی در دل ابوحفص افتاد بر دست جهود توبه
کرد و همان آهنگری میکرد و واقعه خود پنهان میداشت و هر روز یک دینار کسب میکرد و شب را همه بدرویشان
میداد و در کلیدان بیوه زنان می انداخت چنانکه ندانستی و نماز خفتن دریوزه کردی و بدان روزه گشادی
و وقت بودی که در حوضی که تره شسته بودندی رفتی و بقایای آن برچیدی و بشستی و از آن
نانخورش کردی مدتی برین نوع روزگار میگذاشت تا روزی نابینائی در بازار میگذشت
و این آیت میخواند که اعوذ بالله من الشیطان الرجیم بسم الله الرحمن الرحیم وبدا لهم من الله ما لم یکونوا
یحتسبون دلش بدین آیت مشغول شد چیزی بروی درآمد دست در کوره کرد و آهن تافته بیرون آورد
و بر سندان نهاد شاگردان چون آن بدیدند گفتند ای استاد این چه حالتست او بانگ بر شاگردان
زد که بکوبید گفتند کجا بکوبیم چون ابوحفص بخود باز آمد آهن تافته را در دست خود دید بیفگند و در حال
دکان را بغارت بداد و گفت ما چندین گاه خواستیم که این کار را بتکلف رها کنیم نکردیم تا آنگاه
که این حدیث حمله آورد و ما را از ما بستاند و اگرچه من دست از کار نداشتم تا کار دست از من نداشت
فایده نبود پس روی بریاضت سخت نهاد و عزلت و مراقبت پیش گرفت چنانکه نقل است که
در همسایگی او استماع احادیث میکردند با او گفتند ای شیخ چرا نمی آئی تا تو نیز استماع کنی گفت
من سی سالست که میخواهم تا داد یک حدیث بدهم نمیتوانم سماع دیگر احادیث چگونه کنم گفتند آن
کدام است گفت آنکه پیغمبر فرماید من حسن اسلام المرء ترکه ما لا یعنیه از نیکوئی اسلام مرد آنست
که ترک کند آنچه بکار او نیاید نقل است که روزی با یاران بصحرا رفته بود و وقت ایشان

خوش گشته بود ناگاه آهوئے از کوه درآمد و سر بر کنار ابوحفص رح نهاد ابوحفص رح طپانچه بر روئے خود میزد و فریاد
میکرد و آهو برفت و شیخ بحال خود باز آمد یاران سوال کردند که این چه بود گفت چون وقت ناخوش شد در
خاطرم آمد که کاشکے گوسفندے بودے تا بریان کردمے و یاران امشب پراگنده نشدندے در حال آهو
بیامد یاران گفتند یا شیخ کسے را با خدائے چنین حال بود فریاد چرا کند گفت نمیدانید که مراد بر کنار نهادن
از در بیرون کردن ست اگر خدائے بفرعون نیکوئی خواستے مراد او نیل را کسے روان کردے نقل ست
که هر وقت در خشم شدے در خوشخوئی سخن گفتے تا خشم او ساکن شدے پس سخن دیگر رفتے نقل ست
که روزے یکے را دید گریان و سرگردان و سوزان ابوحفص رح گفت ترا چه بوده است گفت در همه دنیا
خرے داشتم گم شده است شیخ همانجا بایستاد و گفت بعزت تو که گام برنگیرم تا خرید و باز نرسد
در حال خر پدید آمد ابوعثمان رح حیری گوید که روزے پیش ابوحفص رفتم مویز دیدم در پیش او یکے برداشتم
و در دهان نهادم بجست و حلق من بگرفت و گفت اے خائن مویز مرا بخوردی از چه وجه گفتم من از تو
دل تو دانم و بر تو اعتماد دارم و دانسته ام که هر چه داری ایثار کنی گفت اے جاهل من بر دل خویش
اعتماد ندارم تو بر دل من اعتماد چگونه داری به پاکی حق تعالے که عمر نیست که در هوس آنم که از من چه
خواهد زاد و نمیدانم کسیکه درون خود نداند دیگرے درون او چه داند ابوعثمان گفت که با ابا حفص بخانه
بخانه ابوبکر حنفیه بودیم و جمعے اصحاب آنجا بودند درویشے را یاد کردیم و گفتیم کاشکے اینجا بودے ابوحفص رح
گفت اگر کاغذ بودے رقعه نوشتمے تا بیامدے گفتیم کاغذ هست گفت خداوند این خانه ببازار رفته
است و شاید که مرده باشد و کاغذ وارث را باشد نشاید نوشت هم عثمان گفت که ابوحفص را گفتم که مرا
چنان روشن شده است که مجلس گویم گفت ترا چه برین آورده است گفتم شفقت بر خلق پس
گفت شفقت تو بر خلق تا بچه حد ست گفتم تا بدان حد که اگر حقتعالیٰ مرا بدل مومنان در دوزخ کند
و عذاب کند روا دارم گفت بسم الله الرحمن الرحیم اما چون مجلس گوئی اول دل خود را پند ده و تن
خود را و دیگر باید که جمع آمدن مردمان ترا غره نکند که ایشان ظاهر ترا مراقبت کنند و حق تعالیٰ باطن
ترا پس منبر آمدم ابوحفص حاضر آمد و پنهان بنشست چنانکه من او را ندیدم چون مجلس بآخر رسید
سائلے برخاست و گفت مرا پیرهنے میباید ابوعثمان رح در حال پیرهن بیرون کرد و بداد ابوحفص رح
برخاست و گفت یا کذاب انزل من المنبر از منبر فرود آے اے دروغگوے گفتم چه دروغ گفتم گفت دعوے
کردی که مرا شفقت بر خلق بیش ست که بر خود و بصدقه دادن سبقت کردی تا فضل سابقان ترا باشد خود را بهتر خواستی
از دیگران اگر دعوے تو راست بودے زمانے درنگ کردی تا فضل سابقان دیگرے را بودے پس تو کذابی و منبر جاے کذابان

نیست نقل ست که در بازار میرفت جهودے پیش آمد شیخ را حالتی پدید آمد از هوش برفت چون بهوش
آمد گفتند ترا چه رسیده است گفت مردے دیدم لباس عدل پوشیده و خود را دیدم لباس فضل پوشیده
ترسیدم که نباید لباس فضل از سر من برکشند و در ان جهود پوشند و لباس عدل از و برکشند و در من پوشند
و گفت سی سال چنان بودم که خلق را خشمگین میدیدم که در من مے نگریست سبحان الله آن خود چه سوز و
بیم بوده باشد او را در انحال نقل ست که ابوحفص را عزم افتاد که بحج رود و او عجمی بود و عامی و تازی
نمیدانست چون ببغداد رسید مریدان گفتند با یکدیگر که شینی عظیم باشد که شیخ الشیوخ خراسان را ترجمانی
باید تا سخن ایشان بداند پس جنید مریدانرا باستقبال فرستاد و چون بخانقاه برسیدند شیخ ابوحفص در
حال عربی آغاز کرد چنانچه اهل بغداد در فصاحت او متحیر شدند و جماعتی اکابر بر وے جمع آمدند و از فتوت
سوال کردند ابوحفص گفت عبارت زبان شما دارید شما بگوئید جنید گفت فتوت پیش من آنست
که فتوت که کرده باشی از خود نه بینی و آنچه کرده باشی نگوئی که آن من کرده ام و بخود نسبت ندهی
ابوحفص گفت نیکوست آنچه گفتی اما بنزدیک من فتوت انصاف دادن ست و انصاف ناطلبیدن
جنید گفت در عمل آرید اصحابنا ابوحفص گفت این سخن راست نیاید چون جنید این بشنید گفت
برخیزید اصحابنا که زیادت آورد ابوحفص بر آدم و ذریت او در جوانمردی یعنی خط گرد جمله اولاد آدم
در کشید در جوانمردی اگر جوانمردی این ست که او میگوید با خود در راه جوانمردی نبوده ایم و ابوحفص
اصحاب را عظیم بهیبت و ادب داشتی و هیچ مرید از هیبت او پیش او سخن نیارستے گفت و چشم
بر روے او باز نتوانستی کرد و پیش او بر پاے بودندے همه دست برهم نهاده و زهره و یارا نداشتندے
که بے امر او بنشستندے و ابوحفص سلطان وار نشسته بودے جنید گفت اصحاب را آداب سلاطین مے
آموزی ابوحفص گفت تو عنوان نامه پیش نے بینی اما از عنوان دلیل توان ساخت که در نامه
چیست پس ابوحفص گفت دیگے زیره با و حلواے بفرما تا بسازند جنید فرمود تا بساختند ابوحفص
گفت این بر سر حمالے نهید تا آنجا برد که مانده شود بنهد و هر خانه که آنجا نزدیکتر باشد آواز دهد
و هر که بیرون آید باو دهد مرید گفت در پے حمال روان شدم چندانکه طاقت داشت میرفت چون
طاقتش نماند بر در خانه فرو گرفت در خانه بکوفتیم و آواز دادیم پیرے بیرون آمد گفت اگر زیره با و
حلوا داری در کشایم مرید گفت من متحیر بماندم از ان پیر پرسیدم که این چه حالت ست مرا
خبر ده گفت دوش در مناجات در خاطرم بگذشت که مدت مدید ست تا فرزندان از من زیره
با و حلوا میخواهند بسوال چه حاجت ست دانستم که بر زمین نیفتاده باشد نقل ست که مریدے

بود ابوحفص را اخت با ادب جنید چند بار در وی نگریست و آن ادب او خوشش آمد ابوحفص را گفت چند
گاه است تا این جوان در خدمت شماست گفت ده سال است گفت ادبی تمام دارد و فری عجب
و بس شایسته جوانی است گفت آری هفده هزار دینار در راه ما باخت و هفده هزار دینار دیگر وام دارد
که هم در راه ما صرف کرده است و هنوز زهرهٔ آن ندارد که از ما سخنی پرسد پس ابوحفص روی به بادیه نهاد
و گفت شانزده روز هیچ آب نیافتیم یک روز بلب آب رسیدیم و انتظار میکردیم میان علم و یقین ابوتراب
نخشبی پدید آمد و مرا گفت ترا چه نشانده است گفتم میان علم و یقین انتظار میکنیم تا غلبه کدام را بود تا
یار آن دیگر باشیم که غالب آید یعنی اگر غلبه علم را بود آب خورم و اگر یقین را بود بروم ابوتراب گفت در کار
تو بزرگ شود نقل ست که چون ابوحفص بمکه رسید جملهٔ مساکین را دید مضطر و مانده خواست که
در حق ایشان انعامی کند حالتی بر وی پدید آمد دست فرو کرد و سنگی برداشت و گفت بعزت تو
اگر چیزی بمن ندهی همه قنادیل مسجد بشکنم این بگفت و در طواف آمد در حال یکی بیامد و صرهٔ
زر بداد تا بدو بر مساکین صرف کرد پس چون از حج بگذارد و بغداد آمد و اصحاب جنید استقبال کردند جنید گفت
یا شیخ راه آورد ما چیست ابوحفص گفت مگر یکی از اصحاب ما چنانکه بایست زندگانی
نمیتوانست کردن اینم فتوح بود گفتم اگر کسی از برادران ترک اولی بیند آنرا از خود عذری
برانگیزد و بی او آن عذرا از خویشتن بخواهد و اگر بدان عذر گناه برنخیزد و حق بدست
تو بود عذر بهتر انگیزد وی او عذرا از خویش بخواهد همچنین تا چهل بار اگر بعد ازین غبار برنخیزد
و چهل عذر در مقابلهٔ آن جرم نیفتد بنشین و با خود بگوی که زهی کاه نفس زهی گران تاریک زهی
خود رای بی ادب زهی ناجوانمرد و جلفی که برادری برای جرمی چهل عذر از تو خواست و تو یکی قبول
نکردی و همچنان بر سر کار خودی من دست از تو بشستم چنانکه خواهی میباش جنید چون این بشنید تعجب
کرد یعنی این قوت که را تواند بود نقل ست که شبلی چهار ماه او را مهمان کرد و هر بار طعامی و حلوای
دیگر آوردی شیخ بوقت وداع گفت ای شبلی اگر وقتی به نیشاپور آئی میزبانی و جوانمردی ترا
بیاموزم گفت یا ابوحفص چه کردم گفت تکلف کردی و متکلف جوانمرد نبود مهمان را چنان باید داشت که
خود را تا از آمدن مهمان گرانی نباشد و برفتن شادی نبود و چون تکلف کنی آمدن او بر تو گران بود که
رفتن او ترا خوش آید و هر کرا با مهمان این حال بود ناجوانمردی بود چون شبلی به نیشاپور افتاد
بنزدیک ابوحفص فرود آمد چهل تن بودند ابوحفص چهل و یک چراغ در گیرانید شبلی گفت نگفته بودی
که تکلف نباید کرد گفت چه تکلف کردم گفت آنکه چهل و یک چراغ در گیرانیدهٔ ابوحفص گفت برخیز و بنشان

شبلی برخاست و هر چند جهد کرد جز یک چراغ نتوانست کشتن باقی همچنان میسوخت شبلی گفت اینچه حال ست که یکے کشته شد و چهل بر جائے افروخته ماند گفت شما چهل تن بودید فرستادهٔ خدائے و مهمان فرستادهٔ خدائے بود از برائے هر فرستاده چراغے در گرفتم برائے رضائے خدائے و یکے را در گیرانیدم برائے خود آن چهل که از برائے خدائے بود نتوانستی کشت و اینکه برائے من بود توانستی نشاند تو هر چه کردی در بغداد از بهر من کردی لاجرم آن تکلف بود و این نه و ابو علی ثقفی گوید که ابوحفص گفت هر که احوال و افعال خویش را بهر وقتے نسنجد بمیزان کتاب و سنت و خواطر خود را متهم ندارد او را از جمله مردان مشمر و از و پرسیدند که ولی را خاموشی به یا سخن گفتن گفت اگر سخن گوی آفت سخن بداند و لذت خاموشی از خدائے دو عمر نوح در خواهد تا در خاموشی بگذراند گفتند چرا دنیا را دشمن میداری گفت زبراکه سرائے ست که هر ساعت بنده را در گناه دیگر مے اندازد و گفت اگر بدانست توبه نیکیست و توبه هم در دنیا حاصل مے آید گفت چنین ست اما در گناهے که در دنیا کرده مے آید یقین ست و توبه شکنیم و در خطریم گفتند عبودیت چیست گفت آنکه ترک هر چه تراست بکنی و ملازم باشی چیزے را که ترا بدو فرموده اند و از و پرسیدند درویشی چیست گفت بحضرت خدائے شکستگی عرضه کردن گفتند نشان دوستان چیست گفت آنکه روزے که بمیرد دوشاد شوند یعنی چنان مجرد از دنیا بیرون شود که از و چیزے نماند که آن چیز خلاف دعوے او بود در تجرید گفتند ولی کیست گفت آنکه از نفس خویش اخلاص طلبد گفتند بخل چیست گفت آنکه ترک ایثار کند در وقتے که بدان محتاج بود و گفت ایثار آنست که مقدم داری نصیب برادران بر نصیب خود در کارهائے دنیا و آخرت و گفت کرم انداختن دنیاست برائے آنکس که بدان محتاج ست و روئے آوردن بخدائے بسبب احتیاجے که تراست که بحق تعالے و گفت نیکوترین وسیلتے که بنده بدان تقرب جوید بخدائے تعالے دوام فقر ست بهمه حالها و ملازم گرفتن سنت ست در همه فعلها و طلب قوت حلال و گفت هر که خود را متهم ندارد در همه وقتها و همه حالها و مخالفت خود نکند مغرور بود و هر که بعین رضا بخود نگریست هلاک شد و گفت خوف چراغ دل بود و آنچه در دل بود از خیر و شر بدان چراغ توان دید و گفت کسے را فقر درست نباید تا آنگاه که چیزے دادن دوست تر ندارد از چیزے گرفتن و گفت کس نرسد که دعوے فراست کند ولیکن از فراست دیگران بباید ترسید و گفت هر که دهد و نستاند او مرد ست و هر که دهد و ستاند نیم مرد ست و گفت هر که نه دهد و نه ستاند او مگسے ست نه کسے و در و

هیچ چیز نیست ابو عثمان رح گفت معنی این سخن از وے پرسیدم گفت هر که از خداے بستاند و بخداے دهد
او مرد نیست زیرا که او درین حالت خود را مے بیند هر که دهد و بستاند او نیم مرد نیست زیرا که در آنچه میکند خود
را مے بیند که در ناستدن فضلے ست و هر که نه دهد و نه ستاند او هیچ کس نیست زیرا که گمان او چنین ست که دهنده
و ستاننده اوست نه خدای تعالے و گفت هر که در همه حال فضل خدای تعالے ترا پیشے بود تا معبود معهود بود و گفت
فاضل ترین چیزے اہل اعمال را مراقبت خویش ست با خدای تعالے و گفت نیکوست استغنا بخداے و زشت ست
استغنا بلئام و گفت هر که یک جرعه از شراب شوق چشد بیهوش شود بصفتے که بهوش نتواند آمد مگر وقت لقاے
حق تعالے و مشاهدهٔ او و گفت حال مفارقت نکند از علم و مفارقت بکند با قبول و گفت خلق خبر میدهند
از وصول و از قرب و از مقامات عالی و مرا همه آرزوے آنست که دلالت کنند مرا براهے که آن بحق رساند
مرا اگر همه یک لحظه بود و گفت عبادات در ظاهر سرورست و در حقیقت غرور از بهر آنکه مقدور ست سبقت
گرفته است و اصل آنست که کس بفعل خود شاد نگردد تا مغرور نشود و گفت معاصی برید کفرست چنانکه زهر برید
مرگ ست و گفت هر که داند که او را برخواهند انگیخت و حساب خواهند کرد و از معاصی اجتناب نماید و از مخالفات
روے نگرداند یقین ست که از سر خویش خبر میدهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و گفت هر که دوست
دارد که دل او متواضع گردد گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشان لازم گیرد و گفت روشنی تنها بخدمت
ست و روشنی جانها باستقامت ست و گفت تقوے در حلال محض ست و بس و گفت تصوف همه ادب ست
و گفت بنده در توبه هیچکاره نیست زیرا که توبه آنست که بدو آید نه آنکه از و آید و گفت هر که عملے کند که
شایسته بود آنرا به بندد تا ازان فراموش گرداند و گفت نابینا حقا آنست که خداے را باشیا بیند و
اشیا را بخداے نه بیند و بینا آنست که از خداے بود نظر او بمکونات و یکے از وے وصیت خواست گفت
لازم یک در باش تا همه درها بر تو بگشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن نهند و محمش
گفت بیست و دو سال با ابو حفص صحبت داشتم ندیدم که هرگز بر غفلت و انبساط خدا را یاد کردے
و چون یاد کردے در حال متغیر شدے که هر گاه که خداے را یاد کردے بر سبیل
حضور و تعظیم حرمت یاد کردے و چنان متغیر گشتے که هر که حاضر بودے آن حالت
در وے بدیدے و سخن اوست که گفت در وقت نزع دل شکسته باید بود همه دل بر تقصیر
هائے خویش و پرسیدند که بچه روے بخداے آورده گفت فقیر که روے بغنی آورد بچه
آرد الا بفقر و فرو ماندگی و وصیت عبد الله سلمی آن بود که سر من بر پاے

ابو حفص شهید رحمة الله علیه

باب سی و نهم در ذکر حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ

آن یگانۂ قیامت آن نشانۂ ملامت آن پیر ارباب ذوق آن شیخ اصلاب شوق آن موزون ابرار حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ از کبار این قوم بود و موصوف بورع و تقوےٰ و در فقہ و علم حدیث درجۂ بلند داشت و در عیوب نفس صاحب نظر بود و مجاہدہ و معاملہ بغایت داشت و کلامے در دلہا موثر و عالی و مذہب سفیان ثوری داشت و مرید ابو تراب بود و پیر عبد اللہ مبارک بود و بملامت خلق مبتلا بود و مذہب ملامتیان در نیشاپور ازو منتشر شد و در طریقت مجتہد و صاحب مذہب بود و جمعے ازین طائفہ بدو تولا کنند و ایشان را قصاریان گویند و در تقوے چنان بود کہ شبے بر بالین دوستے بود و آن دوست در نزع بود چون وفات کرد چراغ بنشاند گفتند چرا چنین کردی گفت تا این ساعت مال دوست ما بود اکنون مال یتیمان ست ما را نشاید سوختن و گفت روزے در جویبار حیرۂ نیشاپور میرفتم عیارے بود جوانمرد و بفتوت معروف و عیاران نیشاپور در حکم او بودندے بمن رسید گفت یا نوح جوانمردی چہ چیز ست گفت جوانمردی من خواہی یا از آن خویش گفتم ہر دو را بگوے گفت جوانمردی من آنست کہ قبا بیرون کنم و مرقع در پوشم و معاملہ کہ مرقع در پیش گیرم تا صوفی شوم و از شرم خلق دران جامہ از معصیت پرہیزم و جوانمردی تو آنست کہ مرقع بیرون کنی تا تو بخلق و خلق بتو فریفتہ نگردند و ازان تو حفظ حقیقت بر اسرار و ازان من حفظ شریعت بر اظہار و این اصلے عظیم ست و تو مرقع بیرون کنی تا خلق بتو و تو بخلق فتنہ نگردی نقل ست کہ چون کار او بلند شد و کلمات او منتشر گشت ائمہ و اکابر نیشاپور گفتند کہ ترا مجلس باید گفت و خلق را نصیحت باید فرمود کہ سخن تو فائدہ دلہا ست گفت مرا سخن گفتن روا نیست ازانکہ دل من در دنیا و جاہ بستہ است سخن من شما را فایدۂ نیست و در دلہا اثر نکند و سخنے کہ در دلہا موثر نبود گفتن آن بر علم استہزا کردن بود و بر شریعت استخفاف و سخن گفتن آنرا مسلم بود کہ بخاموشی او دین باطل شود و چون بگوید خلل برخیزد و گفت نشاید مجلس ما کہ در علم سخن گوید چون ہمان سخن گفتن را کسے دیگر میگوید و نیابت دارد روا نبود کہ سخن گوید تا نہ بیند کہ فرضے با و اجب ست بر و سخن گفتن تا او را صلاحیت آن بود گفتند نشان صلاحیت آن چہ بود گفت آنکہ ہر سخن کہ گفتہ باشد ہرگز باز نگوید و در وے تدبیر آن نبود کہ بعد ازین چہ خواہم گفت و سخن

چراغ ازان ... ت

او از غیب بود چندانکه از غیب بدو می آید میگوید و خود را در میان نمی بیند پرسیدند که چرا سخن سلف
نافع تر ست گفت از بهر آنکه ایشان سخن از برای عز اسلام گفتند و از برای نجات نفس و از برای
رضای حق و ما از جهت عز نفس و طلب دنیا و قبول خلق میگوئیم و گفت باید که علم حقتعالی بتو نیکو
تر از آن باشد که علم خلق یعنی با حق معامله در خلا نیکوتر از آن کنی که در ملا و گفت هر که محقق بود و در حال خود
از حال خود خبر نتواند داد و گفت فاش مگردان بر هیچکس آنچه واجب کند که از تو نیز پنهان بود و گفت
هر چه خواهی که پوشیده بود بر هیچکس آشکارا مکن و گفت هر که خصلتی بینی از خیر از وی جدائی مکن که زود
باشد که از برکات او خیری بتو رسد و گفت من شما را بدو چیز وصیت میکنم صحبت علما و احتمال
کردن از جهال و گفت صحبت با صوفیان دارید که زشتی را نزدیک ایشان عذرها بود و
نیکوئی پیش ایشان بس خطری ندارد تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان بس در غلط افتی و گفت
هر که در سیرتهای سلف نظر کند تقصیر خویش بداند و باز پس ماندن خویش از درجهٔ مردان و گفت
بسنده است آنچه بتو میرساند بآسانی بی رنج اما رنج که هست در زیادت طلبیدنست و گفت شکر
نعمت آنست که خود را طفیلی بینی. گفت هر که تواند که کور شود از دیدن نقصان نفس گو کور مباش و
گفت هر کرا پندارد نفس او بهتر ست از نفس فرعونی کبر آشکارا کردنست و گفت هرگاه که مستی را
بینی که در خشم بگذرد او را ملامت مکنی که نباید که همان بلا مبتلا گردی و گفت ملامت ترک سلامت ست
و پرسیدند از ملامت گفت این راه بر خلق دشوار ست و مغلق اما طرفی بگویم رجای مرجیان و
خوف قدریان صفت ملامتی بود یعنی در رجا چندان رفته اند که مرجیان را بدان سبب همه کس ملامت
میکنند و در خوف چندان سلوک کرده اند اندیشید که قدریان را از آنجهت خلق ملامت میکنند تا
او در همه حال نشانهٔ تیر ملامت بود و گفت من نیکو خوئی را ندانم مگر در سخاوت و نشناسم بدخوئی
را الا در بخل و گفت هر که خود را ملکی داند بخیل بود و گفت حال فقیر در تواضع ست چون بفقر خویش
تکبر کند بر جملهٔ اغنیا در تکبر زیادت آید و گفت تواضع آن باشد که کس را بخود محتاج نه بینی نه درین جهان
و نه دران جهان و گفت منصب حق فقیر را چندان بود که او متواضع بود و چون تواضع ترک کرد
همه خیرات ترک کرد و گفت مبارزت زیرکی عجب ست و از آنست که مشایخ و بزرگان چشیز زیرکان
را ازین راه دور داشته اند و گفت اصل همه محنتها بسیار خوردنست و آفت دین بسیار خوردنست
و گفت هر کرا مشغول گردانید بطلب دنیا از آخرت ذلیل و خوار گشت یا در دنیا یا در آخرت و گفت خوار
دار دنیا را تا بزرگ نمائی در چشم اهل دنیا و عبدالله مبارک رحمة الله علیه گفت که حمدون قصار رحمة الله علیه

علیہ مرا وصیت کرد کہ تا توانی از بہر دنیا خشم مگیر سوال کردندش کہ بندہ کیست گفت آنکہ خود را نپرستد و دوست ندارد کہ او را پرستند سوال کردند کہ زہد چیست گفت زہد نزدیک من آنست کہ بدانچہ در دست تست ساکن دل تر نباشی از آنچہ در ضمان خداوند ست سوال کردند توکل گفت توکل آنست کہ اگر دہ ہزار درم ترا وام ست چشم بہیچ نداری و نومید نباشی از حق سبحانہ و تعالیٰ بگذاردن آن وام و گفت توکل دست بخدائے زدن ست و گفت اگر توانی کہ کار خود بخدای تعالیٰ باز گذاری بہتر از آنکہ بحیلہ و تدبیر مشغول باشی و گفت جزع نکند در مصیبت مگر کسیکہ خدائے را متہم داشتہ باشد و گفت ابلیس و یاران او بہیچ چیز چنان شاد نشوند کہ بسہ چیز یکے آنکہ مومنے را بکشد دوم آنکہ یکے در کفر بمیرد سوم آنکہ از دلے کہ در وبیم درویشی بود عبداللہ مبارک گفت چون حمدون قصار بیمار شد او را گفتند کہ فرزندان را وصیتے کن گفت من برایشان از توانگری بیش از آن میترسم کہ از درویشی عبداللہ در حال نزع گفت کہ مرا در میان زنان مگذار رحمة اللہ علیہ چون وفات کنم وفات او در سنہ احدیٰ و تسعین و مائتین رحمة اللہ علیہ

باب چہل و دوم ذکر منصور عمار رحمة اللہ علیہ

آن سائق راہ معنی آن ناقد نقد تقوی آن نگین خاتم ہدایت آن امین عالم ولایت آن مشہور اسرار منصور عمار رحمة اللہ علیہ از حکمائے مشایخ بود و از سادات این طایفہ بود و در موعظت تمام داشت چنانکہ در وعظ کسے بہتر از و سخن نگفت و در انواع علوم کامل بود و در معاملت و معرفت تمام بود و بعضے از متصوفہ در باب وے مبالغت کنند و او از اصحاب عراقیان بود و مقبول اہل خراسان بود و از مرو بود و نیز گویند کہ از بوشنج بود و بصرہ مقیم شد و سبب توبۂ او آن بود کہ در راہ کاغذے بیافت بر وے نوشتہ کہ بسم اللہ الرحمن الرحیم بر داشت و جائے پاکیزہ نیافت کہ آن را بنہد بخورد پس بخواب دید کہ گفتند بحرمتے کہ نام ما را داشتی در حکمت بر تو کشادہ گردانیدیم مدتے ریاضت کشید و موعظت آغاز کرد نقل ست کہ جوانے بہ مجلس فساد مشغول بود چہار درم سیم بغلام داد کہ نقل مجلس بخر غلام را گذر بر مجلس منصور بود گفت ساعتے درین مجلس توقف کنم کہ دلم از آن مجلس بگرفت منصور چیزے میخواست از بہر درویشے گفت کیست تا چہار درم بدہد تا او را چہار دعا کنم غلام گفت ہیچ بہ از آن نیست کہ این چہار درم بدو دہم تا دعا مرا باشد پس آن چہار درم بداد منصور گفت چہ دعا خواہی غلام گفت اول آنکہ مرا آزادی دہد دوم

آنکه خدای تعالی خواجهٔ مرا توبه دهد سوم آنکه عوض این چهار درم باز دهد چهارم آنکه بر من و بر خواجهٔ من و بر تو و بر حاضران مجلس رحمت کند منصور دعا کرد و غلام بخانهٔ خواجه رفت خواجه گفت چرا دیر آمدی و چه آوردی غلام حکایت باز گفت که چهار درم را بچهار دعا دادم که منصور عمار بر من دعا کرد خواجه گفت چه دعاهاست گفت اول آنکه خدای تعالی مرا آزادی دهد و عوض چهار درم باز دهد و ترا توبه دهد و بر من و تو و منصور عمار رحمت کند خواجه گفت خدای را گواه گرفتم که آزادت کردم خدای را توبه کردم که دیگر بسر معصیت باز نروم و عوض چهار درم چهار صد درم بدهم اکنون آنکه بدست من بود بجای آوردم اما آنچه نیست بدست من نتوانم کرد همان شب بخواب دید که هاتفی گفت ای جوان آنچه بدست تو بود بالیقین خود بجای آوردی و آنچه بدست ماست پاکرمی خود نیز بجای آریم بر تو و بر غلام و بر منصور عمار و بر مجلسیان او رحمت کردیم **نقل ست** که روزی مجلس میگفت یکی رقعهٔ بوی داد و بر وی این بیت نوشته بود **شعر** وغیر تقی یأمر الناس بالتقی طبیب یداوی الناس وهو مریض ، یعنی که متقی نیست و خلق را بتقوی میفرماید چون طبیبی بود که مردمان را دوا کند و او از همه بیمارتر منصور گفت ای مرد تو بقول من عمل کن که قول و علم من ترا سود دارد و عمل ناکردن من ترا زیان ندارد و گفت شبی بیرون آمدم بدر خانهٔ رسیدم یکی مناجات میکرد که خدایا این گناه که بر من رفت از بهر خلاف تو نبود بلکه این از نفس من بود که مرا راه زد و ابلیس مدد کرد لاجرم در گناه افتادم اگر تو دستم نگیری که گیرد و اگر تو در نگذاری که در گذارد و لجابر من این گناهان خویش را منصور گفت مرا گریه آمد چون این سخن شنیدم آغاز کردم که اعوذ بالله من الشیطان الرجیم بسم الله الرحمن الرحیم یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَکُمْ وَأَهْلِیکُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ الآیة بامداد بدر آن خانه گذشتم خروشی می آمد گفتم چه بوده است یکی گفت فرزندم دوش از بیم خدای بمرده است که یکی در کوی من آیتی برخواند نعره بزد و جان بداد منصور گفت او را من کشتم **نقل ست** که هارون الرشید منصور را گفت از تو سوالی کنم و سه روز مهلت دهم در جواب گفت بگوی گفت عالم ترین خلق کیست و جاهل ترین خلق کیست منصور عمار از پیش او بیرون آمد و از راه باز گشت و گفت یا امیر المؤمنین جواب شنو عالم ترین خلق مطیع ترسناک ست و جاهلترین خلق عاصی ایمن ست و سخن اوست که پاک است آن خدائیکه دل عارفان را محل ذکر گردانید و دل زاهدان را محل توکل و دل متوکلان را منبع رضا و دل درویشان را جای قناعت و دل اهل دنیا را وطن طمع گردانید

وگفت مردمان دو قسم اند یا بخود عارفند یا بحق آنکه بخود عارف بود شغلش مجاہدہ و ریاضت بود و آنکہ بحق عارف بود شغلش عبادت و طلب رضا بود وگفت مردمان بر دو گونہ اند یکے نیاز مند اند بخدا تعالےٰ و این قوم در درجۂ بزرگتر بن اند بحکم ظاہر شریعت و دیگر آنکہ بدیگر افتقارش نباشد از انکہ میداند کہ آنچہ خدائے قسمت کردہ است در ازل از خلق و رزق و اجل و حیات و سعادت و شقاوت جز آن نباشد پس این کس در عین افتقار ست بحق و در عین استغناء ست از غیر حق وگفت حکمت سخن گوید در دل عارفان بزبان تصدیق و در دل زاہدان بزبان تفصیل و در دل عابدان بزبان توفیق و در دل مریدان بزبان تفکر و در دل عالمان بزبان تذکر وگفت خنک آنکسے کہ بامداد برخیزد و عبادت حرفت او بود و درویشی آرزوے او و عزلت مقام او و آخرت ہمت او و مرگ فکرت او بود و امید داشتن بتو بہ رحمت او وگفت دلہائے بندگان جملہ روحانی صفت اند پس ہر گاہ کہ بدلہا دنیا راہ یافت روحے کہ بدان دلہا میرسید در حجاب شود وگفت نیکوترین لباسے بندہ را تواضع و شکستگی ست و نیکوترین لباسے عارفان تقوےٰ ست وگفت ہر کہ مشغول ذکر خلق شد از ذکر حق باز ماند وگفت سلامت نفس در مخالفت او ست و بلائے تو در متابعت او وگفت ہر کہ جزع کند از مصائب دنیا زود بود کہ در مصیبت دین افتد وگفت آرزوئے دنیا را ترک دہ تا از غم راحت یابی و زبان نگاہدار تا از عذر خواستن برہی وگفت شادی تو بمعصیت در آن ساعت کہ توانی بر دوست یابی بتر از معصیت کردن تو بود وگفت ہر جا کہ رسی سنگ بر آہن زن تا باشد کہ سوختۂ در میان باشد اگر نبود گو معذور دار کہ براہ گذر تا قافلۂ افتادہ بودی و چون منصور عمار وفات کرد ابو الحسن شعرانی او را بخواب دید گفت خدائے با تو چہ کرد گفت مرا گفت منصور عمار توئی گفتم بلے گفت تو بودی کہ خلق را از دنیا بیزار میکردی و خود بدان کار نکردی گفتم خداوندا چنین ست کہ میفرمائی الا ہرگز مجلس نگفتم کہ ثنائے پاک تو اول نگفتم آنگاہ بر پیغمبر تو صلوات دادم آنگاہ خلق را نصیحت کردم خداوند فرمود کہ راست میگوئی پس فرشتگان را فرمود کہ کرسی بنہید او را تا در آسمان میان ملائکہ مرا ثنا گوید چنانکہ بر زمین میان آدمیان میگفت رحمۃ اللہ علیہ

باب چہل و ہفتم در ذکر احمد ابن عاصم الانطاکی رحمۃ اللہ علیہ

آن امام صاحب صدر آن ہمام صاحب قدر آن مبارز وحید و حمید آن مجاہد اہل عہد آن مقدس عالم پاکی احمد بن عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ از قدمائے مشایخ بود و از کبار اولیاء و عالم بود بانواع علوم

ظاهر و باطن و مجاهدهٔ تمام داشت و عمرے دراز یافت و اتباع تابعین را یافته بود و مرید محاسبی بود و بشر رح
و سری رح را دیده بود و فضیل را یافته و ابو سلیمان دارانی او را جاسوس القلوب خواندے از تیزی فراست
او و او را کلماتی لطیف ست و اشارات بدیع چنانکه یکے از و پرسید که تو مشتاق خدائی گفت نه گفتند
چرا گفت از جهت آنکه شوق بغایت بود اما چون غائب حاضر بود کجا شوق بود گفتند معرفت
چیست گفت مدارج آن سه است اول اثبات وحدانیت واحد قهار دوم بریده کردن دل از ما
سوی الله سوم آنکه هیچکس را عبادت کردن آن راه نیست وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ
مِن نُّورٍ گفتند علامت محبت چیست گفت آنکه عبادت او اندک بود و تفکر او دایم و خلوت او بسیار
و خاموشی او پیوسته چون در وے نگرند او را نه بینند و چون خوانند نشنوندش و چون مصیبتے رسد
غمگین نگردد و چون صولی بدو روے نهد شاد نگردد و از هیچکس نترسد و از هیچکس امید ندارد و گفتند
خوف و رجا چیست و علامت هر دو کدام است گفت علامت خوف گریه و علامت رجا طلب
هر که صاحب رجاست و طلب ندارد دروغگوے ست و هر که صاحب خوف ست و گریه ندارد
کذاب ست و گفت راضی ترین مردمان بنجات کسے را دیدم که او ترسناک بود بر نفس خویش که نباید
و ترسناک ترین خلق بهلاک کسے را یافتم که او ایمن تر بود بر نفس خویش و گفت
آن ندیدی که یونس علیه السلام چون گمان برد که حق تعالی او را عتاب نکند
چگونه عقوبت روے بوے نهاد و گفت کمترین الیقین آنست که چون بدل رسد
دل را پر نور کند و پاک کند از وے هر شکے که باشد و در دل شکر و خوف خداے پدید آید و
یقین معرفت عظمت خدای تعالی بود بر قدر عظمت خداے تواند بود که عظمت معرفت عظمت
خداے تعالی بود و گفت چون با اهل صدق نشینید بصدق نشینید که ایشان جاسوسان دلها اند
در دلهاے شما روند و بیرون آیند و گفت نشان رجا آنست که چون نیکوئی بدو رسد او را الهام
شکر دهند با امید تمام نعمت از خداے بروے اندر دنیا و تمامی عفو اندر آخرت و گفت نشان زهد
چهار چیز ست اعتماد بر خداے و بیزاری از خلق و اخلاص برای حق و احتمال ظلم از جهت کرامت
دین و گفت نشان اندکی معرفت بنده بنفس خویش از اندکی حیا بود و اندکی خوف و گفت هر که
بخدای تعالی عارف تر از خداے ترسان تر و گفت چون صلاح دل جوئی یاری خواه بروے بنگاه
داشت زبان و گفت نافع ترین فقرے آن بود که تو بدان متجمل و راضی باشی و نافع
ترین عقلے آن بود که ترا آشنا گرداند تا نعمت خداے را بر خویشتن بینی

ویاری بود ترا بر شکر آن و برخیزد بخلاف هوا و گفت نافع ترین اخلاص آن بود که دور کند از تو ریا و تصنع و تزین و گفت بزرگترین تواضع آن بود که دور کند از تو کبر و خشم را در تو میراند و گفت زیان کار ترا معاصی آن بود که طاعت کنی بر جهل که ضرر آن بر تو بیش از آن بود که معصیت کنی بر جهل و گفت هر که اندکی گناه را آسان شمرد و خرد گیرد زود بود که در و آفت بسیار افتد و گفت خواص غوطه میکنند در دریای فکرت و عام سرگشته و گمراه میگردند در بیابان غفلت و گفت امام جمله علمها علم ست و امام علمها عنایت حق ست و گفت یقین نوریست که حق تعالی در دل بنده پدید آرد تا بدان نور جمله امور آخرت مشاهده کند و بقوت آن نور جمله حجابها که میان او و میان آنچه در آخرت ست بسوزد تا بدان نور مطالعه جمله کارها که در آخرت ست میکند چنانکه گوئی او در امشاهده است و گفت اخلاص آنست که چون عمل کنی دوست نداری که ترا بدان عمل یاد کنند و ترا بزرگ دارند از سبب عمل تو و طلب نکنی ثواب عمل خویش از هیچکس مگر از خدای این اخلاص عمل بود و گفت عمل کن و چنان دان که هیچکس نیست در زمین بجز تو و هیچکس نیست در آسمان بجز او و گفت این روزی چند که مانده است غنیمت شمر و این قدر عمر که داری در صلاح گذار تا که بیامرزد آنچه از پیش گذشته است و گفت دوای دل پنج چیز ست همنشینی اهل صلاح و خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری کردن در وقت سحر و گفت عدل دو قسم ست عدلیست ظاهر میان تو و میان خلق و عدلیست باطن میان تو و میان حق و طریق عدل استقامت ست و طریق فضل طریق فضیلت ست و گفت موافق اهل صلاحیم در اعمال جوارح و مخالف ایشانیم بهمتها و گفت حقتعالی میفرماید اِنَّمَآ اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ و ما فتنه زیادت می کنیم نقل ست که شبی سی و نه کس از اصحاب او جمع شدند و سفره بنهادند نان اندک بود شیخ پاره پاره کرد و پیش هر یک پاره بنهاد و چراغ برداشت چون چراغ باز آوردند همه نان پارها بر جای بود که هیچکس بقصد ایثار نخورده بود مریدان را چنین تربیت کرده رحمة الله علیه و اصحابه

باب چهل و دوم در ذکر عبد الله خبیق رحمة الله علیه

آن غواص دریای دین آن دُر دریای یقین آن قطب مکنت آن رکن سنت آن امام اهل جذبه و اهل سبق عبد الله خبیق رحمة الله علیه از زهاد متصوفه بود و از متورعان و متوکلان بود و در حلال خوردن مبالغتی تمام داشت و با یوسف اسباط صحبت داشته بود و در اصل کوفی بود و در انطاکیه ساکن بود و مذهب

سفیان بن سعید ثوری داشت در فقه و در معاملت و حقیقت و اصحاب او را دیده بود و کلماتی لطیف داشت فتح موصلی گفت اول کاو را دیدم مرا گفت یا خراسانی چهار چیز بیش نیست چشم و زبان و دل و هوا بچشم جائے منگر که نشاید و بزبان چیزے مگوے که خدا تعالیٰ در دل تو بخلاف آن داند و دل از خیانت و کبر بر مسلمانان و هوا نگاهدار در سر هیچ مجوے بهوا اگر این هر چهار بدین صفت نباشد خاکستر بسر باید کرد که در ان شقاوت تو بود و گفت حق تعالیٰ دلها را موضع ذکر آفرید چون با نفس صحبت داشتند موضع شهوت شدند و پاک ندارد شهوت را از دل مگر خوفی بیقرار کننده یا شوقی بے آرام کننده و گفت هر که خواهد که بندگانی خویش شناسد باید که دل بد شکسته دار و طمع مدار تا از کل آزاد شوی و گفت اندوه مخور مگر از برائے چیزے که فردا ترا از ان مضرت بود و شادمان مباش الا بچیزے که فردا ترا شاد کند و گفت رمیده ترین بندگان خدائے آن بود که بدل وحشی تر بود ایشان را اگر انس بودے با خدائے همه چیز را با ایشان انس بودے و گفت نافع ترین خوفها آن بود که از معصیت باز دارد و نافع ترین امیدها آن بود که کار بر تو آسان گرداند و گفت هر که باطل بسیار شنود ذوق طاعت از دل او برود و گفت نافع ترین خوف آن بود که اندوه ترا دایم کند بر آنچه فوت شده است از عمر در غفلت و فکرت را لازم تو گرداند در بقیت عمر تو و گفت رجا سه گونه بود مردے بود که نیکوئی کند و امید دارد که بپذیرند و مردے بود که زشتی کند و توبه کند و امید دارد که بیامرزد و قبول کند سوم رجائے کاذب بود که پیوسته گناه کند و امید آمرزش دارد و هر که بدکردار بود خوف او باید که بر رجا غالب بود و گفت اخلاص در عمل سخت تر ست از عمل و عمل خود چنان ست که عاجز مے آیند از گزاردن آن مردان تا با خلاص کی رسد و گفت مستغنی نتواند بود و هیچ حال از جمله احوال از صدق و صدق مستغنی ست از جمله احوال و هر که بصدق بود و آنچه میان او و میان خدائے که بحقیقت ست مطلع گردد و دور آسمانها و زمینها و اگر توانی که هیچکس بر تو سبقت نگیرد در کار خداوند هیچ مگزین که او ترا از همه چیزها بهتر بود والسلام خیر الاتمام

باب چهل و سوم در ذکر جنید بغدادی رحمة الله علیه

آن شیخ علی الاطلاق آن قطب باستحقاق آن منبع اسرار آن مرقع انوار آن سبق برده بر استادی سلطان طریقت و ارشاد جنید بغدادی شیخ الشیوخ عالم بود و امام ائمه جهان و در فنون علوم کامل و در اصول

و فروع عفتی و در معاملات و ریاضات شامل و در کلمات لطیفہ اشارات عالی بر ہمہ سبقت داشت و
از اول حال تا آخر کار پسندیدہ و محمود و مقبول ہمہ فرقہ بود و جملہ بر امامت او متفق بودند و سخن او در
طریقت حجت ست و ہمہ زبانہا ستودہ است و ہیچکس بظاہر و باطن او انگشت نتوانست نہاد و
اعتراض نتوانست کرد بخلاف سنت مگر کسے کہ کور بودے و مقتدائے اہل تصوف بود و او را سید الطایفہ
گفتہ اند و لسان القوم خواندہ و اعبد المشایخ نوشتہ و طاؤس العلماء دانستہ و سلطان المحققین
داشتہ کہ در شریعت و طریقت و حقیقت باقصے الغایت بودہ است و در عشق و زہد بے نظیر بود و در
طریقت مجتہد بود و بیشتر مشایخ مذہب او داشتہ اند و طریق او طریق صحو ست بخلاف طیفوریان
کہ اصحاب بایزید اند و معروف ترین طریقے در طریقت و مشہور ترین مذہبے مذہب جنید ست
و در وقت او مرجع جملہ مشایخ جنید بودہ است و او را تصانیف بسیار ست ہمہ در اشارات و حقایق
و معانی و اول کسیکہ علم اشارت منتشر کرد او بود و باچنین روزگار بارہا دشمنان و حاسدان
بکفر و زندقہ بر وے گواہی دادہ اند و او صحبت محاسبی یافتہ بود و خواہرزادہ سری سقطی بود و مرید
او بود تا بحدیکہ روزے از سری پرسیدند کہ ہیچ مرید را از پیر درجہ بلندتر بود و گفت باشد
و برہان آن ظاہر ست جنید را درجہ بالائے درجہ منست و جنید ہمہ درد و شوق و عشق
بودہ است و در شیوہ معرفت و کشف توحید شانے رفیع داشت و در مجاہدہ و مشاہدہ و فقر آیتے بودہ است و میآرند
کہ با آن عظمت کہ سہل تستری داشت جنید گفت صاحب آیات و سباق غایات ست و لیکن دل نداشت آنست یعنی
ملک صفت بودہ است چنانکہ آدم علیہ السلام ہمہ درد و عبادت بود یعنی درد کشیدن کارے دیگر ست و ایشان
کہ چہ میگویند ما را آن کار نیست و ما را نرسد کہ یکے از ایشان را افضل نہیم بر دیگرے
ابتدائے حال او آن بود کہ از کودکی باز دردزدہ بود و طلب کار و با ادب و با فراست
و فکرت و تیز فہمی عجب بود روزے از دبیرستان بخانہ آمد پدر را دید گریان
گفت اے پدر سبب گریہ چیست گفت امروز زکوٰۃ مال چیزے بر خال تو
فرستادم قبول نکرد میگریم کہ عمر خویش درین پنج درم بسر بردم و این خود
دوستے را از دوستان خدائے تعالےٰ را نمے شاید جنید گفت بمن دہ تا بدہ و ہم
بدو و او برفت و در خانہ خال را بزد و سری گفت کیست گفت جنید ست در بکشائے
و این فریضہ زکوٰۃ بستان سری جواب داد کہ نمے ستانم جنید گفت بحق آن خدائے
کہ با تو فضل کرد و با پدرم عدل کرد کہ بستانی سری گفت یا جنید با من چہ فضل کرد

وبا پدرت چه عدل کرد جنید گفت با ما آن فضل کرد که ترا دنیا داد و با پدرم آن عدل کرد که او را بدنیا
مشغول گردانید تو اگر خواهی قبول کنی و اگر خواهی رد کنی و پدرم اگر خواهد و اگر نه فریضهٔ زکوٰة را بمستحق باید
رسانید سری را این سخن خوش آمد و گفت اے پسر پیش از آنکه این زکوٰة قبول کنم ترا قبول کردم و در بگشاد
و آن زکوٰة بگرفت و او را در دل خود جائے داد و جنید هفت ساله بود که سری او را با خود بحج برد در مسجد حرام
در میان چهار صد پیر مسئلهٔ شکر میرفت چهار صد قول بگفتند سری گفت اے جنید تو نیز بگوے جنید
ساعتے سر در پیش افگند پس گفت شکر آنست که نعمتے که خدائے ترا داده باشد بدان نعمت در وے
عاصی نشوی و نعمت او را سرمایهٔ معصیت نسازی هر چهار صد پیر گفتند احسنت یا قرة عین الصدیقین
و همه اتفاق کردند که به ازین نتوان گفت و گفتند اے پسر زود بود که حظ تو از خدائے زبان تو بود پس سری
گفت اے پسر تو این از کجا آوردی جنید گفت این از مجالست تو پس به بغداد باز آمد و آبگینه فروشی
کردے هر روز بدوکان شدے و پرده فرو گذاشتے و چهار صد رکعت نماز کردے مدتے
برین بر آمده دکان را بگذاشت و در دهلیز خانهٔ سری خانهٔ بود و آنجا نشست و پاسبانی دل خویش
پیش گرفت و سجاده در حین مراقبت باز کشید تا هیچ چیز بدون حق بر خاطر او گذر نکرد و
چهل سال همچنین بنشست چنانکه سی سال نماز خفتن بگذاردے و بر پاے بایستادے
و تا وقت صبح الله الله میگفتے و هم بران وضو فریضهٔ بامداد گذاردے گفت که چون
چهل سال بر آمد مرا گمان افتاد که بمقصود رسیدم در حال هاتفے آواز داد که یا جنید گاه
آن آمد که گوشهٔ زنار تو بتو نمایم چون این شنیدم گفتم خداوندا جنید را چه گناه ندا کردند که گناهے
خواهی بیش ازین که تو هستی جنید آه بر آورد و سر در کشید و گفت من لم یکن للوصال اهلا ✦
فکل حسناته ذنوب ✦ پس در آن خانه بنشست و همه شب الله الله میگفت مخالفان در کار او
زبان دراز کردند و قصهٔ او با خلیفه بگفتند خلیفه گفت او را بے حجتے منع نتوان کرد گفتند خلق بسخن
او در فتنه مے افتند خلیفه کنیزکے داشت که بسه هزار دینارش خریده بود و بجمال او کسے نبود
در عهد خویش آیتے بود در زیبائی و ملاحت و خلیفه عاشق او بود فرمود تا او را بزر و زیور
بیاراستند و جواهر نفیس بر وے بستند و او را گفتند که ترا بفلان موضع پیش جنید میباید رفتن
و نقاب از روئے بر داشتن و خود را بر وے عرضه کردن و با او بگفتن که مال بسیار دارم و مرا
از کار عالم دل گرفته است آمده ام تا مرا بخواهی و در صحبت تو روے بطاعت آرم که دلم
با اهل دنیا قرار نمیگیرد و جز با تو و چندانکه توانی جهد کنی و چاپلوسی نمائی پس خادمے را با کنیزک

روان کرد تا حال را مشاهده کند پس کنیزک پیش جنید آمده نقاب برانداخت جنید را بے اختیار نظر بروے افتاد چون او را بدید در حال سر پیش افگند کنیزک زبان بکشاد و هرچه او را تعلیم داده بودند باز گفت زاری کرد و میگفت تا از حد در گذشت جنید خاموش میبود ناگاه سر برآورد و گفت آه آه و در کنیزک دمید در حال بفتاد و جان بداد خادم برفت و خلیفه را خبر کرد آتشے در جان خلیفه افتاد و پشیمان شد و گفت هرکه با ایشان آن کند که نباید کرد آن بیند که نباید دید برخاست و پیش جنید آمد و گفت چنین کسے را پیش خود نتوان خواند پس گفت اے شیخ دلت داد تا چنان لعبتے را بسوختی شیخ گفت اے امیر المومنین ترا شفقت بر مومنان چنین ست که میخواستی که ریاضات و بیخوابی و جان کندن چهل ساله ما بباد بر دهی من در میانه کیستم مکن تا نکنند و بعد از آن کار جنید بالا گرفت و آوازهٔ او بعالم منتشر شد و در هرچه او را امتحان میکردند هزار چندان بود در سخن آمد تا وقتے گفت با مردمان سخن نگفتم تا سی کس از ابدال مرا اشارت نکردند که شاید که تو خلق را بخدائے تعالےٰ خوانی و گفت دو بیست پیر را خدمت کردم که پیش از هفت تن اقتدا نشایستند و گفت ما این تصرف بقیل و قال نگرفته ایم و بجنگ و کارزار بچنگ نیاورده ایم ما از گرسنگی و بیخوابی و دست داشتن از دنیا و بریدن از آنچه دوست داشته ایم و اندر چشم ما آراسته بود و گفت این راه کسے باید که کتاب خدائے بر دست راست گیرد و سنت مصطفےٰ صلے اللہ علیہ وسلم را بر دست چپ و در روشنائی این دو شمع میرود تا نه در مغاک شبهت افتد و نه در ظلمت بدعت و گفت شیخ ما در اصول و فروع و بلا کشیدن امیر المومنین علی ابن ابی طالب ست که مرتضےٰ را بسبب جنگ ها از چیزها حکایت کردندے که هیچکس طاقت شنیدن آن نداشتے که او امیرے بود که حق تعالےٰ او را چندان علم و حکمت کرامت کرده بود و گفت اگر مرتضےٰ این یک سخن نگفتے اصحاب طریقت چه کردندے و آن سخن آنست که سوال کردند از مرتضےٰ که خدائے را بچه شناختی گفت بدانکه شناسا گردانید مرا بخود که او خداوندیست که شبه او نتواند بود و هیچ صورتے وا او را در نتوان یافت بهیچ جنسے و او را بقیاس نتوان کرد بهیچ خلقے که او نزدیکیست در دوری خویش و دوریست در نزدیکی خویش بالائے همه چیزها ست و نتوان گفت که تحت او چیزیست و او نیست چون چیزے و نیست از چیزے نیست بر چیزے سبحان آن خدائے که او چنین ست و چنین و نیست هیچ چیز غیر او و اگر کسے شرح این سخن دهد مجلدے برآید فهم من فهم و گفت ده هزار مرید صادق را با جنید در تیه صدق کشیدند و در معرفت همه را در دریائے قهر فرو بردند تا

ابو القاسم جنید را بر سر آوردند و از ما خورشید فلک ارادت ساختند و گفت اگر من هزار سال بزیم از اعمال یک ذره کم نکنم مگر مرا از آن باز دارند و گفت بگناه اولین و آخرین من ماخوذم که ابو القاسم جنید را از عهدهٔ نقیر و قطمیر همه بیرون می باید آمد این نشان کلیت بود چون کسی خود را کل بیند و همه خلق را بمشابت اعضای خود بیند و بمقام امیر المومنین کنفس واحدة برسد بخشش این بود که خواجهٔ عالم فرموده ما اُوذی نبیٌّ مثل ما اوذیتُ و گفت روزگاری چنان گذاشتم که اهل زمین و آسمان بر من می گریستند باز چنان شدم که من غیبت ایشان میگریستم اکنون چنان شده‌ام که نه از ایشان خبر دارم و نه از خود و گفت ده سال بر در دل نشستم بپاسبانی و دل را نگاهداشتم تا ده سال دل من مرا نگاه داشت اکنون بیست سال ست که نه من از دل خبر دارم و نه دل از من و گفت خدای تعالیٰ سی سال ست که بزبان جنید سخن گفت و جنید در میان نه و خلق را خبر نه و گفت بیست سال ست تا در حواشی این علم سخن گفتم اما آنچه غوامض آن بود نگفتم که زبانها را از گفتن منع کرده اند و دل را از ادراک آن محروم گردانیده اند و گفت خوف مرا منقبض می گرداند و رجا منبسط میکند پس هرگاه که منقبض شوم بخوف آنجا فنای من بود و هرگاه که منبسط شوم برجا مرا بمن باز دهند و گفت اگر فردا خدای تعالیٰ مرا گوید که مرا ببین گویم که نه بینم که چشم در دوستی غیر بود و بیگانه و غیرت غیریت مرا از دیدار باز میدارد که در دنیا بی واسطهٔ چشم همی دیدمش و گفت تا بدانستم انّ الکلام لغی الفواد سی ساله نماز را قضا کردم و گفت بیست سال تکبیر اول از من فوت نشد چنانکه اگر در نماز مرا اندیشهٔ دنیا در آمدی آن نماز را قضا کردمی و اگر اندیشهٔ بهشت و آخرت در آمدی سجدهٔ سهو کردمی یک روز اصحاب را گفت اگر بدانستمی که نماز بیرون فریضه دو رکعت فاضلتر از نشستن با شماست هرگز با شما ننشستمی **نقل ست** که جنید پیوسته روزه داشتی چون یاران در آمدندی روزه کشادی و گفتی فضل مساعدت با برادران کمتر از فضل روزه نبود و گویند که میان شیخ جنید و ابوبکر کسائی هزار مسئله مراسله بود چون کسائی بمرد فرمود که این مسائل با من در خاک نهید جنید گفت من چنین دوست میدارم که آن مسائل بدست خلق نیفتد **نقل ست** که جنید جامهٔ رسم علما پوشیدی گفتند ای پیر طریقت چه باشد اگر برای خاطر اصحاب مرقع در پوشی گفت اگر بدانستمی که بمرقع کاری بر می آید از آهن و آتش لباسی ساختمی و در پوشیدمی ولیکن هر ساعت در باطن ندا می آید لیس الاعتبار بالخرقة انما الاعتبار بالحرقة چون سخن جنید عظیم شد و سخن او را چنان دیدند سری گفت ترا وعظ میباید گفت جنید متردد شد و رغبت

نیکرد و میگفت با وجود شیخ ادب نبود تا شبی مصطفی صلی الله علیه وسلم را بخواب دید که فرمودش که
سخن گوی بامداد برخاست تا به سری گوید سری را دید بر در ایستاده گفت در بند آن بودی که دیگران ترا
گویند سخن گوی اکنون بباید گفت که سخن ترا سبب نجات عالمیان گردانیده اند چون بگفتار مریدان
و بشفاعت مشایخ بغداد نگفتی من گفتم بگوی نگفتی اکنون که پیغمبر صلی الله علیه وسلم گفت بباید گفت
جنید قبول کرد و استغفار کرد و گفت سری را تو چه دانستی که من پیغمبر را علیه السلام بخواب دیدم سری گفت
من خدای را بخواب دیدم که فرمود رسول را فرستادم تا جنید را بگوید که تا بر منبر سخن گوید گفت
بگویم بشرط آنکه چهل تن زیادت نباشند یکروز در مجلس گفت چهل تن بودند هژده کس جان بدادند و بیست
و دو کس بیهوش شدند ایشان را مردمان بر گردن نهادند و بردند یک روز در مسجد جامع مجلس
میگفت غلامی ترسا در لباس مسلمانان در آمد و گفت ایها الشیخ قول پیغمبر ست اتقوا فراسة
المؤمن فانه ینظر بنور الله پرهیز کنید از فراست مومن که او بنور خدای می بیند جنید
گفت قول آنست که مسلمان شوی و زنار ببری که وقت مسلمانی ست پس در حال غلام
مسلمان شد خلق غلو کردند پس چون مجلس چند بگفت بیش نگفت و در خانه متواری شد و هر چند کسان و صحاب
کردند سود نداشت گفت مرا خوش نیاید خویشتن را هلاک نتوانم کرد و بعد از دو سال بی
استدعای خلق بر منبر شد و سخن آغاز کرد گفتند چه حال بود گفت در حدیثی دیدم که پیغمبر صلی
الله علیه وسلم فرموده است که در آخر زمان زعیم خلق آن بود که بدترین ایشان بود و ایشان را
سخن گوید پس من خود را بدترین خلق میدانم برای راستی سخن پیغمبر میگویم تا سخن او را خلاف نکرده باشم
وقتی یکی از وی پرسید که بدین درجه بچه رسیدی گفت بدانکه چهل سال در آن درجه شب بر یک قدم
مجاهده ایستاده بودم یعنی بر آستانه سری سقطی نقل ست که گفت یکروز دلم گم شده بود گفتم
الهی دل من باز ده ندای شنیدم که یا جنید ما دل تو بدان ربوده ایم تا با ما بمانی باز میخواهی تا
بغیر ما التفات نمائی نقل ست که چون حسین منصور حلاج در غلبه حالت از عمرو ابن عثمان مکی
تبرا کرد و نزدیک جنید آمد جنید گفت بچه آمده چنان نباید که با سهل بن عبد الله تستری و عمرو
وابن عثمان کردی حسین گفت صحو و سکر دو صفت اند بنده را پیوسته بنده از خداوند محجوب باوصاف
وی فانی نشود جنید گفت ای پسر منصور خطا کردی در صحو و سکر ازان خلاف نیست که صحو
عبارت ست از صحت حال با حق و این در تحت صفت و اکتساب خلق نباید و من ای
پسر منصور در کلام تو بسیار فضول می بینم و عبارات بی معنی نقل ست که جنید گفت جوانی

دیدم در بادیه در زیر درخت مغیلان نشسته گفتم چه نشانده است ترا اینجا گفت حالی داشتم اینجا گم کردم جنید گفت برفتم و حج کردم چون بازگشتم او را همانجا دیدم گفتم سبب بودن تو اینجا چیست گفت آنچه جستم اینجا بازیافتم لاجرم این مقام را ملازمت کردم جنید گفت ندانم کدام حال شریف تر از دو حال ملازمت کردن در طلب یا ملازمت در حال یافتن **نقل ست** که روزی شبلی گفت اگر حق تعالی در روز قیامت مرا مخیر گرداند میان دوزخ و بهشت من دوزخ اختیار کنم از آنکه بهشت اختیار منست و دوزخ مراد دوست هر که اختیار خویش بر اختیار دوست برگزیند محب نباشد جنید را ازین سخن خبر دادند گفت شبلی کودکی میکند و اگر مرا مخیر کنند من اختیار نکنم گویم بنده را با اختیار چکار هر جا که فرستی بروم و هر جا که داری بباشم مرا اختیار آن باشد که تو خواهی **نقل ست** که روزی کسی پیش جنید آمد و گفت یک ساعت حاضر باش تا سخنی چند بگویم جنید گفت ای جوانمرد تو از من چیزی می طلبی که چندین گاه ست تا من می طلبم و سالها است که میخواهم تا یک نفس بحق حاضر شوم نیافته ام این ساعت بتو حاضر چون توانم شد **نقل ست** که رویم گفت در بادیه میرفتم عجوزه دیدم عصا در دست و میان بسته مرا گفت چون ببغداد روی جنید را بگوی که شرم نداری که حدیث او کنی پیش عوام چون رسالت گذاردم جنید گفت با او بگوی که معاذ الله ما حدیث او پیش او میگوئیم که از و حدیث نتوان کرد **نقل ست** که یکی از بزرگان پیغمبر را صلی الله علیه وسلم بخواب دید نشسته و جنید حاضر کسی درآمد و فتوی در آورد پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم اشارت کرد که بجنید ده تا جواب گوید گفت یا رسول الله چون تو حاضر باشی بجنید چون دهند پیغمبر فرمود که چندانکه انبیا را بهمه امت خود مباهات بود مرا بجنید مباهات ست و جعفر بن نصر گوید که جنید درمی بمن داد که انجیر وزیت بخریدم چون روزه بگشاد یک انجیر در دهن نهاد و بینداخت و بگریست و مرا گفت بردار گفتم چه بود گفت هاتفی آواز داد که شرم نداری که چیزی برای ما بر خویشتن حرام کردی باز گرد آن می گردی و این بیت بگفت **بیت**

نون الهوان من الهوی مسروقة ٭ وصریع کل هوی صریع هوان

نقل ست که یکبار رنجور شد گفت اللهم اشفنی هاتفی آواز داد که ای جنید میان بنده و خدای چکار داری تو در میان ما میا و بدانچه فرموده اند مشغول شو و بدانچه ترا ابتلا کرده اند صبر کن ترا با اختیار چکار **نقل ست** که روزی بعیادت شخصی رفت درویش مینالید جنید گفت از که مینالی درویش دم درکشید گفت این صبر با که میکنی درویش فریاد بر آورد که نه سامان نالیدن هست و نه قوت صبر کردن

نقل ست کہ یکبار جنید را پائے درد میکرد فاتحہ برخواند و بر پائے دمید ہاتفے آواز داد کہ شرم نداری
کہ کلام ما را در حق نفس خویش صرف کنی نقل ست کہ یکبار چشمش درد میکرد و طبیب گفت آب
مرسان گفت وضو چون سازم گفت اگر چشمت بکار ست آب مرسان و طبیب ترسا بود چون برفت
جنید وضو ساخت و نماز کرد و سر بنهاد و بخفت چون برخاست چشمش نیکو شده بود آوازے شنید
کہ جنید در طلب رضائے ما ترک چشم کردی اگر بدان عزم جملہ اہل دوزخ را از ما بخواستی اجابت یافتی چون
طبیب باز آمد چشمش صحت یافتہ بود گفت چہ کردی حال باز گفت ترسا مسلمان شد و گفت این
علاج خالق ست نہ علاج مخلوق و درد چشم مرا بوده است نہ ترا و طبیب تو بوده نہ من نقل ست کہ
بزرگے پیش جنید مے آمد ابلیس لعین را دید کہ میگریخت چون پیش جنید آمد او را دید گرم شده و خشم بر وظاہر
گشته و یکے را میرنجانید آن مرد گفت اے شیخ من شنیده ام کہ ابلیس لعین را بر فرزند آدم آن وقت بیشتر
دست بود کہ او در خشم شود و تو این ساعت بدین صفتی ابلیس را دیدم کہ میگریخت چون ست جنید گفت
تو نشنیده و ندانی کہ ما اگر در خشم میشویم بخود در خشم نشویم بلکہ بحق در خشم شویم لاجرم ابلیس لعین ہیچ
وقت از ما چنان نگریزد کہ آن وقت کہ در خشم شویم و دیگران از بہر حظ نفس خویش در خشم شوند
پس اگر نہ آن بودے کہ حق تعالے فرموده است کہ اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم
گویند و اگر نہ من ہرگز استعاذت نخواستمے نقل ست کہ گفت یکروز خواستم
تا ابلیس لعین را ببینم روزے بر در مسجد بودم پیرے مے آمد از دور روے بمن آورد چون او را دیدم وحشتے
در دل من پدید آمد گفتم اے پیر تو کیستی گفت آرزوے تو گفتم اے ملعون چہ چیز ترا از سجده کردن
آدم منع کرد گفت یا جنید ترا چہ صورت بندد کہ من غیر او را سجده کنم جنید گفت من متحیر شدم در سخن
او در سرم ندا کردند کہ بگوے کہ دروغ میگوئی اگر بنده بودی از امر سر نہ پیچیدی و بہ نہیش تقرب
نکردی ابلیس چون این ندا از سر من بشنید بانگے کرد و گفت باللہ کہ مرا بسوختی و ناپدید شد نقل
ست کہ شبلی روزے گفت لا حول ولا قوة الا باللہ جنید گفت این گفتار تنگدلانست و تنگدلی
از دست داشتن رضا بود بقضا نقل ست کہ کسے پیش او گفت کہ برادران درین روزگار
عزیز شده اند و نایافت گشته و چند بار گفت جنید گفت اگر کسے میخواہی کہ مؤنت تو کشد عزیز ست و اگر کسے
میخواہی کہ تو مؤنت او کشی این چنین برادران نزدیک من بسیار اند نقل ست کہ شبے با مریدے در راه
میرفت سگے بانگ کرد جنید گفت لبیک لبیک مرید از آن حال سوال کرد جنید گفت قوت و دبدبہ
سگ از قہر حق تعالے دیدم و آواز از حق تعالے شنیدم سگ را در میان ندیدم لاجرم لبیک جواب

داوم ویک روز زار میگریست سوال کردند که سبب گریه چیست گفت اگر بلا اژدهای شود اول کسے
من باشم که خود را لقمهٔ دهانش سازم و با این همه عمرے گذاشتم در طلب بلا و هنوز با من میگویند که ترا
چندین بندگی نیست که بلائے ما ارزد گفتند ابوسعید خراز را بوقت مرگ تواجد بسیار بود جنید گفت
عجب نبود اگر از شوق جان او بپرد گفتند اینچه مقام بود گفت غایت محبت و این مقامے عزیز ست
که جملهٔ عقول را مستغرق گرداند و جملهٔ نفوس را فراموش گرداند و این عالی ترین مقامے ست علم و معرفت
را درین مقام راه نبود که بنده بجائے رسد که داند که خدائے او را دوست میدارد لاجرم این بنده
گوید بحق من بر تو و بجاه من نزدیک تو و نیز گوید بدوستی تو مرا بس گفت این قومے باشند که بر خدائے
ناز کنند و انس بدو گیرند و میان ایشان و خدائے حشمت برخاسته بود و الیشان گویند که نزدیک
عام شنیع باشد جنید گفت شبے در خواب دیدم که بحضرت خدائے ایستاده بودمے مرا گفتے که این سخن
از کجا میگوئی گفتم آنچه میگویم حق میگویم فرمود که راست میگوئی نقل ست که ابن شیخ مجلس
جنید بگذشت و را گفتند چون مے بینی سخن او گفت سخن او را صولتے مے بینم گفتند که آنچه جنید میگوید بعلم
باز میخواند گفت این میدانم اما آن میدانم که سخن او صولتے دارد که وی آن سخن را حق میراند
بر زبان او چنانکه جنید نقل ست که چون در توحید سخن راندے هر بار بعبارتے دیگر
آغاز کردے که کسے را فهم بدان نرسیدے و روزے شبلی در مسجد او گفت الله جل جلاله جنید
اے شبلی اگر خدائے غائب ست ذکر غائب غیبت ست و غیبت حرام ست و اگر حاضر ست در
مشاهدهٔ حاضر نام او بردن ترک حرمت ست و یک روز سخن مے گفت کسے برپائے خاست و
گفت من در سخن تو نمیرسم گفت طاعت هفتاد ساله زیر پائے نه تا برسی گفت نهادم و نمیرسم گفت
سر زیر پائے نه اگر نرسی جرم من دان و کسے در مجلس جنید را ثنائے میگفت جنید گفت از آنچه تو
میگوئی مرا هیچ نیست تو ذکر خدائے را میکنی و ثنا او را میگوئی نقل ست که کسے در مجلس جنید
برپائے خاست و گفت دل کدام وقت خوش بود گفت آن وقت که او در دل بود و یکے پانصد
دینار پیش جنید آورد جنید گفت بجز این که آورده هیچ دیگر داری گفت بسیار گفت هیچ دیگر میخواهی
گفت بلے گفت بردار که تو بدین اولیتری که من با اینکه هیچ ندارم هیچ نمیخواهم نقل ست
که جنید از مسجد جامع بیرون مے آمد بعد از نماز خلق بسیار دید روے با اصحاب کرد
و گفت این همه حشو بهشت اند اما همنشینی را قومے دیگرند نقل ست که درویشے
مردے در مسجد سوال کرد و جنید حاضر بود در دلش آمد که این مرد تندرست ست کسب تواند کرد سوال

چرا میکنند من خواری بر خود چرا مے نهد شب بخواب دید که طبقے پیش او نهادند سرپوشیده و گفتند بخور چون سرپوش از طبق برداشت آن درویش را دید مرده بر طبق نهاده جنید گفت من آدمی نخورم گفتند پس چرا او را در مسجد میخوردی جنید گفت دانستم که غیبت کرده ام بدل او را نه بخاطر میگیرند گفت از هیبت آن بیدار شدم و برخاستم و طهارت کردم و دو رکعت نماز بگذاردم و بطلب آن درویش بیرون آمدم او را دیدم برلب دجله نشسته و از ان تره ریزها که شسته بودند از سر آب میگرفت و میخورد سر برگردِ مرا دید که بنزدیک او میرفتم گفت اے جنید توبه کردی از انچه در حق ما مے اندیشیدی گفتم کردم گفت اکنون برو وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ و بعد از ان خاطر نگاهدار نقل ست که جنید گفت که من اخلاص از حجامے آموختم که وقتے که بمکه بودم مزینے موئے خواجه راست میکرد گفتم موئے من از بهر خدا مے میتوانی ستردن گفت توانم و چشم پر آب کرد و آن خواجه را گفت برخیز تمام ناکرده که چون حدیث خدائے آمد همه در باقی شد پس مرا بنشاند و بوسه بر سر من داد و موئیم باز کرد پس کاغذے بمن داد و ران قراضهٔ چند گفت بگیر و بحاجت خود صرف کن با خود نیت کردم که اول فتوحے که مرا بود بجائے او مرد تے کنم پس بسے بر نیامد که مرا از بصره جره زر فرستادند پیش آن مرد مزین بردم گفت انچه چیزست گفتم نیت کرده بودم که هر فتوحے که اول مرا باشد بتو دهم گفت اے مرد از خدا شرم نداری که مرا گفتی از برائے خدا موئے من باز کن پس چیزے مرادهی و آنرا در عوض و بدل آری کرا دیدی که از بهر خدا کارے کرد و مزد گرفت و گفت شبے بنماز مشغول شدم هر چند جهد کردم نفس مرا در یک سجده موافقت نمیکرد و هیچ تفکرے نتوانستم کرد دلتنگ شدم خواستم که از خانه بیرون آیم چون در بکشادم جوانے را دیدم بر در نشسته و گلیمے پوشیده گفت تا این ساعت انتظار تو میکردم گفتم این تو بودی که امشب مرا بے قرار میکردی گفت آرے مسئله مرا جواب ده چگوئی در نفس که هرگز درد او دوا روے او گردد یا نه گفتم آرے چون مخالفت او کنی درد او دوا روئے او گردد چون این بگفتم او بگریبان خود نگریست گفت اے نفس چندین بار از من همین جواب شنیدی اکنون از جنید نیز بشنو و برخاست و برفت و ندانم که از کجا آمد و بکجا رفت و گفت یونس [۲] چندان بگریست که نابینا شد و چندان در نماز بایستاد که پشتش دوتا شد و گفت بعزت تو که اگر میان من و حضرت تو دریائے از آتش بود در راه بر آنجا بود و من بدانم در آیم از غایت آشنائی که بخدمت تو دارم نقل ست که وقتے علی بن سهل نامهٔ نوشت بجنید که خواب غفلت ست و قرار و چنان باید

ن ۱ آن ساعتم
ن ۲ مسجد عشرت مرده
ن ۳ چرا دادی میخوردی مسیب

که محب را خواب و قرار نباشد که اگر بخسپد از مقصود باز ماند و از خود و وقت خود غافل ماند چنانکه حق تعالی بداؤد پیغمبر علیه السلام وحی فرستاد که دروغ گفت آنکه دعوی محبت ما کرد و چون شب درآمد بخفت و از دوستی من بپرداخت جنید جواب نوشت که بیداری ما معاملت ماست در راه حق و خواب ما فضل حقیست بر ما پس آنچه بی اختیار ما بود از حق بهتر از آن بود که باختیار ما بود و آن ما بحق والنوم موهبة من الله علی المحبین آن عطائی بود از حق تعالی بر دوستان و عجب از جنید آنست که صاحب صحو بوده است و درین نامه تربیت اهل سکر میکند تواند بود که آنجا معنی این حدیث خواهد که نوم العالم عبادة یا آن میخواهد که تنام عینای ولا ینام قلبی **نقل ست** که در بغداد روزی دزدی را دید که آویخته بودند جنید برفت و پای او بوسه داد گفتند اینچه حالتست گفت هزار رحمت بر او باد که در کار خود مرد بوده در ینکار که شروع کرد بجائی رسانید که سر در سر آن کرد **نقل ست** که پیرزنی در پیش جنید آمد و گفت پسرم غائب ست دعا کن تا باز آید جنید گفت صبر کن پیرزن برفت و صبر کرد این بار آمد جنید گفت صبر کن پیرزن گفت هیچ صبرم نمانده است از برای خدای چارهٔ من بساز جنید گفت اگر راست میگوئی پسرت باز آید که حق سبحانه و تعالی میفرماید که اَمَّنْ یُّجِیْبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ و دعائی بگفت پیرزن بخانه رفت پسر باز آمده بود **نقل ست** که شبی دزدی بخانهٔ جنید آمد جز پیراهنی نیافت روز دیگر جنید در بازار میرفت پیراهن در دست دلال دید و خریدار میگفت آشنا میخواهم تا گواهی دهد که این از آن تست تا بخرم جنید گفت من آشنام آن مرد بخرید **نقل ست** که کسی پیش جنید شکایت کرد که گرسنه ام و برهنه گفت برو و ایمن باش که او گرسنگی و برهنگی بکسی ندهد که بروی تشنیع زند و جهان را پر از شکایت کند او بصدیقان و دوستان خود دهد تو شکایت مکن **نقل ست** که روزی جنید با اصحاب نشسته بود دنیاداری بیامد و درویشی را بخواند و با خود ببرد چون ساعتی برآمد آن درویش درآمد زنبیلی بر سر نهاده بود و در وی انواع مطعومات و در پی آن درویش خواجه می آمد جنید را غیرت آمد فرمود که آن زنبیل را بر روی آن دنیادار باز زنید که درویشی میباید که حمالی او کند آنگاه گفت اگر درویشان را نعمت نیست همت هست اگر دنیا نیست آخرت هست **نقل ست** که یکی از توانگران صدقهٔ خویش جز بصوفیان ندادی گفتند صوفیان قومی اند که همت ایشان جز خدای نیست چون ایشان را حاجتی باشد همت ایشان پراگنده شود از حق تعالی بماند و من یک دل بحضرت خدای برم دوست تر دارم که هزار دل که همت ایشان دنیا بود این

سخن جنید رسید گفت این سخن ولیی ست از اولیای خدا تعالی بعد از آن اتفاق چنان افتاد که
آن مرد مفلس شد از آن سبب که هرچه صوفیان ازو خرید ندی بها نگرفتی جنید مالی بوی داد و گفت
چون تو مردی را تجارت زیان ندارد نقل ست که جنید مریدی داشت که مال بسیار در قدم شیخ
باخته بود خانه مانده بودش گفت بجای چکنم شیخ گفت که خانه بفروش و زر بیار تا کار تو انجام گیرد برخت
و بفروخت و زر بیاورد شیخ فرمود که در دجله انداز رفت و در دجله انداخت و از عقب شیخ روانه شد
جنید او را براند و خود را بیگانه ساخت. و گفت از من باز گرد تو مرا گفتی هرچند می آمد شیخ او را میراند
تا آنگاه که راهش انجام گرفت نقل ست که جوانی را در مجلس جنید حالتی پدید آمد توبه کرد و هرچه داشت
برانداخت و هزار دینار برداشت تا پیش جنید آرد گفتند حضرت جنید و حضرت دنیا و آن حضرت
را آلوده دنیا نتوان کرد بر لب دجله نشست و هر بار یک دینار در دجله می انداخت تا هزار بار
چون هیچ نماند دست تهی بخانقاه آمد چشم جنید بروی افتاد گفت قدمی را که بیکبار باید نهاد
تو هزار بار نهی ما را نشائی بد کردی کاز دولت بر نیامد که بیکبار در دجله میر بختی و درین راه نیز اگر همچنین
کنی و بحساب کنی هیچ جای نرسی باز بگیر و با بازار رو که حساب و صرفه و دین در بازار نیکو آید
نقل ست که مریدی را از آن او صورت بست که بدرجه کمال رسیده ام و مرا تنها بودن بهتر
از صحبت کرانه کرد و در گوشه رفت و بنشست تا چنان شد که هر شب اشتری بیاوردندی و
گفتندی که ترا به بهشت میبریم او بران اشتر نشستی و میراندی تا جائی خرم پدید آمدی گروهی
با صورتهای زیبا و طعامهای پاکیزه و آبهای روان و تا سحرگاه او را آنجا بداشتندی پس بخواب
در شدی چون بیدار شدی خود را بصومعه خویش یافتی تا رعونت در وی پدید آمد و گفت مرا هر شب به بهشت می
برند این سخن بجنید رسید برخاست و بدر صومعه او رفت و او را دید با تکبری و پنداری حال پرسید مرید
جمله باز گفت شیخ گفت امشب چون بدان موضع رسی سه بار بگوی لاحول ولا قوة الا بالله
العلی العظیم چون شب درآمد بر عادت معهود همچنان اشتر بیاوردند و او را میبردند و او بدل انکار
شیخ میکرد چون بدان موضع رسید از راه آزمایش لاحول بگفت همه بخروشیدند و برفتند
و او را آنجا تنها بگذاشتند و خود را در مزبله دید استخوانهای مرده در پیش نهاده و
نشسته پس بر خطاهای خود واقف گشت و توبه کرد و دیگر بخدمت شیخ پیوست
و بدانست که مرید را تنها بودن زهر ست نقل ست که جنید سخن می گفت مریدی
نعره بزد شیخ او را منع کرد و برنجانید و گفت اگر ره زدی دیگر نعره زنی مهجورت گردانم و شیخ باسر سخن

خویش رفت آن جوان خویشتن را نگاه میداشت تا بجائے رسید که طاقتش نماند و هلاک شد او را بدید
در میان دلش خط اخضر شده نقل ست که یکبار از مریدے ترک ادبے در وجود آمد از شرم بیرون رفت و در مسجد
شونیزیه بنشست جنید را گذر برو افتاد و بروے نگریست آن مرد از هیبت شیخ بیفتاد و سرش
بشکست و قطرهائے خون که بر زمین میچکید الله جل جلاله نوشته میشد جنید گفت جلوه گری میکنی یعنی بمقامے
رسیده ام بدانکه همه کودکان در ذکر با تو برابر ند مرد باید که بمذکور رسد این سخن بر جان مرید آمد و
جان بداد او را دفن کردند بعد از ان بزرگے در خواب دید او را و گفت خود را چون یافتی گفت سالهاست
تا مے دوم و میسر روم اکنون با سر کفر خویش رسیده ام و این در دوست است همه پنداشتها مرا بوده است
نقل ست که جنید را در بصره مریدے بود در خلوت نشسته مگر یک روز اندیشه گناهے
در خاطر او بگذشت چون در آئینه نگاه کرد روے خود را سیاه دید متحیر شد و هر حیله که کرد
سود نداشت از شرم روے بکس ننمود تا سه روز بر آمد آن سیاهی روی او پاره پاره سپید میشد
تا تمام سپید گشت ناگاه یکے در او بزد و گفت کیست گفت نامه از جنید آورده برخواند نوشته
بود که چرا در حضرت عزت در مقام عبودیت بادب نباشی که امروز سه شبانروز ست که مرا گازری میبایست
کرد تا سیاهی روئیت بسپیدی بدل شود نقل ست که مگر روزے از مریدے نکته صادر
شد خجل گشت و از خانقاه برفت و تا مدتے باز نیامد تا روزے جنید با اصحاب در بازار میرفت
شیخ را چشم بر آن مرید افتاد و آن مرید بگریخت و کوچه غلط کرد شیخ اصحاب را گفت که شما بخانقاه روید که
ما را مرغے از دام نفور شده است و از عقب آن مرید روان شد مرید باز نگریست جنید را دید که در پے
او مے آمد گام تیز کرد و میرفت تا بجائے رسید که راه نبود روے از شرم بدیوار نهاد و گفت اے شیخ
کجا مے آئی شیخ گفت آنجا که مریدے را روے بدیوار آید شیخ او بکار آید که او را بخانقاه باز
برد تا چنان شود که دیوار راه او باز دهد نقل ست که جنید با مریدے در بادیه آمد گوشه جیب
مرید دریده بود آفتاب بر گردنش مے تافت تا بحدیکه بسوخت و خون روان شد بریان
مرید بر گفت که گرم روزے ست شیخ بهیبت در وے نگریست و گفت برو که تو اهل صحبت
نیستی و او را مهجور گردانید نقل ست که شیخ مریدے داشت که او را از همه مریدان نیکوتر داشتے
بعضے غیرت کردند شیخ گفت ادب و فهم او غالب ست و ما را نظر بر آنست امتحانے کنیم تا
شما را معلوم گردد پس بهر مریدے مرغے و کاردے داد و گفت جائے بکشید که کس نه بیند همه برفتند
و کشتند الا آن مرید که مرغ را زنده باز آورد شیخ فرمود چرا نکشتی گفت هر جا که میروم حاضر و ناظر ست جنید

گفت دیدید که فهم او چونست همه استغفار کردند **نقل ست** که جنید را هشت مرید بودند که از خواص او
بودند پس آن مریدان را در خاطر گذشت که ما را بغزا می باید رفت شیخ خادم را فرمود که اسباب غزا ترتیب
کند پس شیخ با ایشان بروم رفت بغزا چون صف برکشیدند گبری در آمد و هر هشت مرید را شهید کرد
نه هودج دیدم در هوا ایستاده هر یکی که کشته میشد روح او را در آن هودج می نهادند پس یک هودج باند گفتم
که مگر آن از ما خواهد بود جنگ در پیوستم همان گبر بیرون آمد گفت ابوالقسم الجنید آن هودج از آن منست تو
ببغداد باز گرد و پیر قوم باش و مرا ایمان عرضه کن عرضه کردم گبر مسلمان شد و بهمان شمشیر که ایشان را
شهید کرده بود هشت کافر را از قوم خویش بکشت و او نیز شهادت یافت جنید گفت جان او نیز در آن
هودج نهادند و ناپدید شد **نقل ست** که جنید را گفتند یک سال ست تا فلان کس سر
از زانو بر نگرفته است و طعام و شراب نخورده و جنبندگان در وی افتاده و او را از آن خبر نه چگوئی
در چنین مردی که او در جمع جمع ست یا نه گفت بشوید انشاء الله تعالیٰ **نقل ست** که سیدی
بوده است که او را ناصری گفتندی عزم حج کرد چون ببغداد رسید بزیارت جنید رفت گفت سید
از کجا گفت از گیلان گفت از فرزندان کیستی گفت از فرزندان امیرالمؤمنین علی رضی الله عنه جنید
گفت پدر تو دو شمشیر میزد یکی با کافران یکی با نفس ای سید تو که فرزند اوئی کدام شمشیر میزنی سید
چون این بشنید خود را نگاه نتوانست داشت بیفتاد و بر زمین غلطید و میگریست و میگفت
ای شیخ حج من اینجا بود مرا بخدا ای راه نمای جنید گفت این سینهٔ تو حرم خاص خدا ایست تا توانی هیچ
نامحرم را در حرم خاص او راه مده گفت تمام شد تمام شد شیخ جنید را کلماتی عالی ست و او
فرمود که فتوت بشام ست و فصاحت بعراق و صدق بخراسان و گفت درین راه قاطعان
بسیار و بر راه سه گونه دام می اندازند دام مکر و استدراج و دام قهر و دیگر دام لطف و این
را نهایت نیست اکنون مردی باید که فرقی کند میان دامها و گفت نفس رحمانی چون از
سر پدید آید و نفس و سینه و دل بمیرد و بر هیچ نگذرد الا آن چیز را بسوزد و اگر همه عرش بود و
گفت چون قدرت معاینه گردد صاحب او نفس بکراهیت تواند زد و چون عظمت معاینه گردد
آنجا از نفس زدن مانع باشند و چون هیبت معاینه شود و آنجا کسی نفسی زند کافر شود و گفت
که باضطرار از مردی بر آید جمله حجابها و گناهها که میان خدا و بنده است بسوزد و گفت صاحب
تعظیم را نفس زدن تواند بود اما آن نفس از وی گناه بود و تواند که از ما زایل نشود و صاحب هیبت صاحب
حمد ست و درین نزدیک او گناه بود و تواند که اینجا نفس زند و گفت خنک آنکسی که او را در همه عمر

یک ساعت بوده است وگفت لحظات کفر انست و خطرات ایمان و اشارات غفران یعنی لحظه اختیاری
بود وگفت بندگان دو قسم اند بندگان حق اند و بندگان حقیقت اما بندگان حق آنجا اند که اعوذ برضاك
من سخطك وگفت خدای تعالی از بندگان دو علم میخواهد یکی شناخت علم عبودیت و دوم شناخت
علم ربوبیت هرچه جز این دو قسم ست حظ نفس ست وگفت شریف ترین نسبها و بلند ترین نسبتی
این ست که با فکرت بود در میدان توحید وگفت همه راهها بر خلق لبسته است مگر که بر راه محمد
رود صلی الله علیه وسلم که هر که حافظ قرآن نباشد و حدیث پیغمبر نوشته باشد بوی اقتدا مکنید زیرا که
علم بکتاب و سنت باز بسته است وگفت میان خدای و بنده چهار دریاست تا بنده آنرا قطع نکند
بحق نرسد یکی دنیاست و کشتی او زهد ست و یکی آدمیانند و کشتی آن دور بودن تو از ایشان و یکی
ابلیس ست و کشتی او بغض ست و یکی هواست و کشتی آن مخالفت ست وگفت میان هوا جس
نفسانی و وساوس شیطانی فرق آنست که نفس بچیزی الحاح کند و تو منع کنی و او معاودت میکند
اگرچه بعد از مدتی بود تا وقتیکه بمراد خود رسد اما چون شیطان دعوتی کند و تو بخلاف او کنی او ترک آن دعوت
کند وگفت این نفس بد فرماینده است بهلاک خواند و یاری دشمنان کند و متابع هوا بود و بهمه بدیها متهم
بود وگفت ابلیس مشاهده نیافت در طاعتش و آدم مشاهده گم نکرد در زلتش وگفت عطا علت طاعت نیست آنچه در
ازل بخته است و لیکن بشارت میدهد بر آنکه در ازل حکم رحمت بر طاعت کنند و نیکو رفته است وگفت مرد بسبب مروت آید نه بجهور و گفت
دل دوستان خدای تعالی جای سر خدا ست و خدای سر خود در دلی ننهد که در وی دوستی
دنیا باشد وگفت اساس فساد آنست که قیام کنی بمراد نفس وگفت غافل بودن از خدای سخت
تر از آنکه در آتش شدن وگفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو هیچ باقی مانده بود
وگفت نفس هرگز با حق الفت نگیرد وگفت هر که نفس خویش بشناسد بروی عبودیت آسان گردد
هر که نیکو بود رعایت و ولایت او دایم بود وگفت هر کرا معاملت بر خلاف اشارت بود او مدعی کذاب
بود وگفت هر که گوید که الله تعالی بی مشاهده دروغ زن بود وگفت هر که نشناخت خدای را هرگز
شاد نشود وگفت هر که خواهد که تا دین او بسلامت بود و تن او آسوده و دل او با عافیت گو از
مردمان جدا باش که این زمانه وحشت ست و خردمند کسی بود که تنهائی اختیار
کند وگفت هر کرا علم بیقین نرسیده است و یقین بخوف و خوف بعمل و عمل بورع
و ورع باخلاص و اخلاص بمشاهده او از هالکان ست وگفت مردانی بوده اند که بیقین
بر آب میرفته اند و آن مردان که از تشنگی میمردند یقین ایشان فاضلتر وگفت

برعایت حقوق نتوان رسید مگر بحراست قلوب وگفت اگر جملۀ دنیا یک کس را بود زیانش ندارد واگر سر رشتۀ یک دانه خرما کند زیادتش دارد وگفت اگر توانی که اوانی خانه تو بجز سفال نباشد بکن وگفت بنده آنست که با هیچکس شکایت نکند وترک تقصیر کند در خدمت وتقصیر در تدبیرست وگفت هرگاه که یاران وبرادران حاضر آیند نافله براندازد وگفت مرید صادق بے نیاز بود از علم عالمان وگفت بدرستیکه حق تعالے معاملۀ که در آخرت با بندگان خواهد کرد براندازۀ آن بود که بندگان در اول کرده باشند وگفت بدرستیکه خدایتعالے وتقدس بدل بندگان نزدیک شود براندازۀ آن که بنده را نجویش قریب بیند وگفت اگر از تو تحقیق مبیدراه بر تو آسان گردانند واگر مردانه باشی در اول مصائب بر تو روشن شود پس چیز از عجائب لطائف والصبر عند الصدمة الاولی وگفت جملۀ جلیل بدل مجهودست ونبود کسیکه خدائے را طلب کند بدل مجهود چون کسیکه اورا طلب کند از طریق خود وگفت جملۀ علم علما بدو حرف باز مانده است تصحیح ملت وتجرید خدمت وگفت حیات هر که بنفس بود ممات او برفتن جان بود وحیات هر که بخدایتعالے بود او نقل کند از حیات طبع بحیات اصل وحیات بر حقیقت این ست وهر چشمے که بعبرت حق ننگرد نابینا به وهر زبان که بذکر حق مشغول نباشد گنگ به وهر گوشے که بحق شنیدن مترصد نباشد کر به وهر تنے که بخدمت او در کار نیاید مرده به وگفت هر که دست درعمل خود زد پایش از جائے بشد وهر که دست در مال زد درافتاد وهر که دست در خدائے زد جلیل وبزرگوار گشت وگفت چون حق تعالے بمریدے نیکوئی خواهد او را پیش صوفیان افگند واز قرایان باز دارد وگفت نشاید مرید را که چیزے آموزد مگر آنچه در نماز بدان احتیاج ست وفاتحه وقل هو اللہ احد تمام ست وهر مرید که زن کند وعلم نویسد که از وهیچ نیاید وگفت هر که میان حضرت تو پرۀ طعام نهاده است ومیخواهد که لذت مناجات یابد این هرگز نبود وگفت دنیا در دل مریدان تلخ تر از صبرست چون حق معرفت بدل ایشان رسد آن صبر شیرین تر از عسل گردد وگفت زمین درخشان ست از مرقعیان چنانکه آسمان درخشان ست از ستارگان وگفت شما که درویشانید شمارا بخدائے شناسند واز برائے او اکرام کنند بنگرید تا در خلا با حق چگونه اید وگفت فاضلترین اعمال علم اوقات ست وآن علم آنست که نگاهدارندۀ نفس باشی ونگاهدارندۀ دل ودین وگفت خواطر چهارست خاطریست از حق که بنده را دعوت کند بانتباه وخاطریست از فرشته که بنده را دعوت کند بطاعت وخاطریست از نفس که بنده را دعوت

کند بآرایش و تنعم بدنیا خاطریست از شیطان که دعوت بنده را کند بحقد و حسد و عداوت و گفت بلا چراغ
عارفانست و بیدار کننده مریدان و هلاک کننده غافلان و گفت همت اشارت خدایست و ارادت
اشارت فرشته و خاطر اشارات معرفت و صیت اشارت شیطان و شهوت اشارت نفس و لهو اشارت
کفر و گفت خدای هرگز صاحب همت را عقوبت نکند اگرچه بروی معصیت رود و گفت هر کرا همت ست
او بیناست و هر کرا ارادت ست نابیناست و گفت هیچ شخص بر هیچ شخص سبقت نگیرد و هیچ عملی
بر هیچ عملی بیشی نیابد ولیکن آن بود که همت صاحب همت بر همتهای دیگر سبقت گیرد و همتها از اعمال
غیری بیش شود و گفت اجماع چهار هزار پیر طریقت ست که هرگاه دل خود را طلبی ملازم حق بینی و گفت
هر که در موافقت بحقیقت رسیده باشد از آن ترسد که حظ او از خدای فوت شود بچیزی دیگر و گفت
مقامات بشواهد ست هر کرا مشاهده احوال ست او رفیق ست و هر کرا مشاهده صفات ست
او اسیر ست که رنج اینجا رسد که خودی خود بر جای بود و در شبانروزی هزار بارش بباید مرد و چون
او فانی شد و شهود حق حاصل گشت امیر شد و گفت سخن انبیا خبر باشد از حضور و کلام صدیقان
اشارت ست از مشاهده گفت اول چیزی که ظاهر شود از احوال مرد احوال خالص شدن افعال ایشان
باشد و هر کرا سر خالص نبود هیچ فعل او صافی نبود و گفت صوفی چون زمین باشد که همه
پلیدی در وی افگنند و همه نیکوئی ازو بیرون آرند و گفت تصوف
ذکریست باجتماع و وجدیست باستماع و عملیست باتباع و گفت تصوف اصطفا ست
هر که گزیده شد از ماسوی الله او صوفی ست و گفت صوفی آنست که دل او چون دل ابراهیم
ست سلامت یافته بود از دوستی دنیا و بجای آرنده فرمان خدای تعالی و تسلیم
او تسلیم اسمعیل ست و اندوه او اندوه داؤد و فقر او فقر عیسی و صبر او چون ایوب و شوق
او شوق موسی و در وقت مناجات اخلاص او اخلاص محمد صلی الله علیه وسلم و گفت
تصوف نعتیست که اقامت بنده در آنست گفتند نعت حق ست یا نعمت خلق گفت
حقیقتش نعت حق ست و رسمش نعت خلق و گفت تصوف آن بود که با خدای باشی بی
علایق و گفت تصوف آن بود که ترا از تو بمیراند و بخود زنده کند و گفت تصوف ذکریست بس
وجدیست بس خ این ست نه آن تا نماند چنانکه نبود و از ذات تصوف ازو پرسیدند گفت بر تو باد
که ظاهرش بگیری و از حقیقتش نپرسی که ستم کردن بود بروی و گفت صوفیان آنانند که قیام ایشان
بخداوند ست از آنجا که نداند الا او چنانکه نقل ست که جوانی در میان اصحاب جنید افتاد و چند روز

سر برنیاورد و دیگر نماز و برخاست و برفت جنید مریدی را فرمود که بر عقب او برو و سوال کن که صوفی که بصفا
موصوف است چگونه دریابد آنرا که او را وصف نیست مرید رفت و پرسید جوان گفت کن بلا وصف
تن ذلک لمن لا وصف له بی وصف باش تا بی وصف را دریابی جنید چون این بشنید در
عظمت این سخن فرو شد و گفت دریغا که عظیم بود و ما قدر او ندانستیم و گفت عارف را هفتاد
مقام است کمابیش یکی ازان هفتاد نا یافتن مراد این جهان است و گفت عارف را حالی
از حالی باز ندارد و منزلی از منزلی و گفت عارف آنست که حق تعالی از سر او سخن گوید و او
خاموش و گفت عارف آنست که در درجات میگردد چنانکه هیچ چیز او را حجاب نکند و باز ندارد و گفت
معرفت دو قسم است معرفت تعرف است و معرفت تعریف معرفت تعرف آنست که خویشتن
را با ایشان آشنا گرداند و معرفت تعریف آن باشد که ایشان را آشنا گرداند بجود و گفت معرفت
مشغولیست بخدا و گفت معرفت مکر خدا ایست یعنی هر که پندارد که عارف است ممکور است
و گفت معرفت وجود جهلست در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن گفت عارف و معروف
اوست و گفت علم چیزیست محیط و معرفت چیزیست محیط پس خدا کجاست و بنده کجا یعنی
علم خدا راست و معرفت بنده را و هر دو محیط اند و این محیط از آنست که عکس آنست چون
این محیط دران محیط فرو شود شرک نماند تا تو خدای و بنده میگوئی شرک می اندیشی بلکه عارف
و معروف یکی ست چنانکه گفته است در حقیقت اوست اینجا خدای و بنده کجاست یعنی خدای
راست همه از روی حقیقت و گفت اول علم است پس معرفت بانکار پس جحود است بانکار پس
نفی است پس غرق است پس هلاک چون پرده برخیزد همه خداوند حجابند و گفت علم آنست که قدر
خود بدانی و گفت اثبات مکر است و علم باثبات مکر است و حرکات عذر است و آنچه موجود است
در داخل مکر و عذر است و گفت علم توحید جداست از وجود او و وجود او مفارق علم است بدو
و گفت بیست سال است تا علم توحید را درنوشته اند و مردمان بر حواشی آن سخنی میگویند و
گفت توحید خدای را دانستن است و دانستن قدم اوست از حدث یعنی دانی اگر سیر در دریا باشم
امانه دریا باشد و گفت غایت توحید انکار توحید است یعنی هر توحید که بدانی انکار کنی که نه توحید است
و گفت محبت امانت خدایست و گفت هر محبت که بعوض بود چون عوض برخیزد محبت برخیزد و
گفت محبت درست نشود مگر در میان دو تن آنچنان دو تن که یکی دیگری را گوید ای
من و چون محبت درست گردد شرط ادب بیفتد و گفت حق تعالی حرام گردانیده

گردانیده است محبت صاحب علایق وگفت محبت افراط میل ست بے بے مثل وگفت بجهت خدای اگر توان
رسید تا بجان خود در راه او سخاوت نکنی وگفت انس یافتن بوعدها و اعتماد کردن بران خلل ست در سخاوت و
گفت اهل انس در خلوت و مناجات چیزها گویند که عامه را کفر نماید و اگر عوام آنرا بشنوند ایشانرا تکفیر کنند و
ایشان در احوال خویش همان مزید یابند و هرچه گویند ایشانرا احتمال کنند و لایق ایشان این بود وگفت مشاهده
غرقست و وجد هلاک وگفت وجد زنده کننده همه است و مشاهده میراننده همه وگفت مشاهده اقامت
ربوبیت ست و ازالت عبودیت بشرط آنکه تو درمیان هیچ نه بینی خود را وگفت معاینه شدن چیزے
با یافت ذات آن چیز مشاهده است گفت هلاک وجد ست وگفت وجد انقطاع اوصاف ست در
ظهور ذات در سرور یعنی آنچه اوصاف توئی تست منقطع گردد و آنچه ذات تست در روغے بیرون آید و
نماید وگفت قرب بوجد جمع ست و غیبت در بشریت تفرقه است وگفت مراقبت آن بود که
که ترسنده باشد بر فوت شده و ازو پرسیدند که فرق چیست میان مراقبت و حیا گفت مراقبت انتظار
غایب ست و حیا خجلت از حاضر مشاهده وگفت چون وقت فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ چیز
عزیزتر از وقت نیست وگفت اگر صادقے هزار سال روے بحق آرد پس یک لحظه از حق اعراض
پس یک لحظه از حق اعراض کند آنچه دران لحظه ازو فوت شده باشد بیش از ان بود که دران هزار سال حاصل کرده باشد یعنی دران لحظه
حاصل تواند کرد آنچه دران هزار سال حاصل کرده بود و معنی دیگر آنست که تمام مضرت ضایع شدن حضور آن یک لحظه که از خدا اعراض کرده
باشد هزار ساله طاعت و حضور جبر آن هیچ ادبی نتوان کرد وگفت هیچ بر اولیاء خدا سخت تر از نگاهداشتن انفاس در اوقات نیست
وگفت عبودیت در دو خصلت ست صدق اختیار بخدائے در نهان و آشکارا و اقتدا نیکو کردن
برسول خدائے وگفت عبودیت ترک شغلها ست و مشغول بودن بدانچه اصل فراغت ست وگفت
عبودیت ترک گرفتن این دو نسبت ست یکے ساکن شدن در لذت دوم اعتماد کردن بر حرکت
چون این دو عبودیت گذارده آمد وگفت شکر آنست که نفس خود را نه اهل نعمت شمرد وگفت شکر
را علتے ست و آن آنست که نفس خود را مزید بدان مطالبت کند و با خدائے ایستاده باشد
بحظ نفس وگفت حد زهد تهی دست بودن ست و خالی بودن از مشغله آن وگفت حقیقت صدق
آنست که راست گوئی اندر مهم ترین کارے که ازو نجات نیابی مگر بدروغ وگفت هیچکس نیست که
طلب صدق کند و نیابد و اگر همه نیابد بعضے بیابد وگفت صادق روزے چهل بار از حالے بحالے
بگردد و مرائی چهل سال بر یک حال بماند وگفت علامت فقرائے صادق آنست که سوال
نکنند و معارضه نکنند و اگر کسے با او معارضه کند او خاموش کند وگفت تصدیق زیادت شود و

نقصان نگیرد و اقرار زبان نه زیادت شود و نه نقصان پذیرد و عمل ارکان زیادت شود و نقصان
پذیرد و گفت غایت صبر توکل ست قال الله تعالی الَّذِیْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰی رَبِّهِمْ یَتَوَکَّلُوْنَ و گفت
صبر باز داشتن بود نفس را با خدای بے آنکه جزع کند و گفت صبر فرو بردن تلخیها ست و روئے
ترش ناکردن و گفت توکل خوردن بے طمع ست یعنی طعام و ر میان نه بندد و گفت توکل آنست
که خدای را باشی چنانکه پیش ازان که موجود نبودی خدای را بودی و گفت پیش ازین توکل حقیقت بود اکنون
علم ست و گفت توکل نه کسب کردن ست و نه ناکردن لیکن سکون دل ست بوعده حقتعالے که
داده است و گفت یقین قرار گرفتن علمے بود در دل که بهیچ حال نگردد و از دل خالی نبود و گفت
یقین آنست که غم رزق نکنی و اندوه رزق نخوری و آن از تو کفایت آید و آن آنست که بعلمے
که در گردن تو کرده اند مشغول شوی که بیقین او رزق تو بتو رساند و گفت فتوت آنست که با درویشان
نقار نکنی و با توانگران معارضه نکنی و گفت جوانمردی آنست که بار خویشتن بر دیگرے ننهی و آنچه داری
بذل کنی و گفت تواضع آنست که تکبر نکنی بر اهل هر دو سرائے و مستغنی باشی بحق تعالےٰ و گفت خلق
چهار چیز ست سخاوت و الفت و نصیحت و شفقت و گفت صحبت با فاسق نیکو خو دوست تر دارم
که با قرای بد خو و گفت حیا دیدن آلا ست و دیدن تقصیر پس ازین هر دو حالت حالتے زاید که آنرا حیا
گویند و گفت عنایت پیش از آب و گل بوده است و گفت حال چیزیست که بدل فرود آید اما دائم
نبود و گفت رضا رفع اختیار ست و گفت رضا آنست که بلا را نعمت شمری و گفت فقر دریائے
بلاست و خالی شدن دل ست از اشکال و گفت خوف آنست که بیرون شوی از خوف و ترک
عمل گیری بعسی و سوف و گفت صوم نصفے از طریقت ست و گفت توبه را سه معنی ست اول
ندامت دوم عزم بر ترک معاودت سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت و گفت حقیقت ذکر
فانی شدن ذاکر ست در ذکر و ذکر در مشاهده مذکور و گفت مکر آنست که کسے بر آب میرود و در هوا
میپرد و همه او را درین تصدیق مے کنند و اشارت او را درین تصحیح میکنند این جمله مکر بود کسے را که
داند و گفت ایمن بودن مرید از مکر از کبایر بود و ایمن بودن واصل از مکر کفر بود پرسیدند که چه
حالست که مرد آسوده و آرمیده بود چون سماع شنود اضطرابے در وے پدید آید گفت حقتعالیٰ
ذریت آدم را در میثاق خطاب اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ کرد همه ارواح مستغرق لذت آن خطاب گشتند
چون درین عالم سماع بشنوند آن با خاطر ایشان آید و در حرکت آیند و اضطراب ازان نمایند
و از تصوف سوال کردند گفت صافی کردن دل ست از مراجعت خلقت و مفارقت کردن

از اخلاف طبیعت وفرو میرانیدن صفات بشریت و دور بودن از دواعی نفسانی وفرود آمدن بر صفات روحانی وبلند شدن بعلوم حقیقی وبکار داشتن آنچه اولیٰ تر ست الی الابد ونصیحت کردن جملۂ امت ووفا بجاے آوردن بر حقیقت ومتابعت پیغمبر در شریعت وپرسیدند که تصوف چیست گفت تصوف غیر نیست که در وے هیچ صلح نبود ورویم پرسید از ذات تصوف گفت بر تو باد که دور باشی ازین سخن تصوف را بظاهر بگیر و از ذات سوال مکن پس رویم الحاح کرد گفت صوفیان قومے اند قایم با خداے تعالیٰ چنانکه ایشان را ندانند مگر خداے وازو پرسیدند که از همه زشتیها چه زشت تر ست گفت صوفی را بخل وسوال کردند از توحید گفتند توحید چیست گفت صفت بندگی همه ذل ست و عجز وضعف و استکانت وصفت خداوند همه عز وقدرت وهر که این جدا تواند کرد یا آنکه گم شده است موحد ست باز پرسیدند از توحید گفت یقین ست گفتند شرحے باید گفت آنکه بشناسی که حرکات وسکنات خلق همه فعل خداے ست تنها که کسے را با او شرکت نیست چون این بجاے آوردی شرط توحید بجاے آوردی سوال کردند از فنا وبقا گفت بقا حق را است وفنا مادون او را گفتند تجرید چیست گفت آنکه ظاهر او مجرد بود از اعراض وباطن او از اعراض سوال کردند از محبت گفت آنکه صفات محبوب عوض صفات محبت بنشیند قال رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذا احببته کنت له سمعاً وبصراً سوال کردند از انس گفت آن بود که حشمت بر خیزد وسوال کردند از تفکر گفت درین چند وجه ست تفکر یست در آیات خداے وعلامتش آن بود که ازو معرفت زاید وتفکر یست در آلاء ونعماے خداے که ازو محبت زاید از حق تعالیٰ وتفکر یست در وعدۂ حق تعالیٰ وازو هیبت زاید از حق تعالیٰ اگر کسے گوید چرا از فکرت در وعده هیبت زاید گویم از اعتماد کرم خداے تعالیٰ از خداے تعالیٰ بگریزد و بمعصیت مشغول شود وسوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون بنده جملۂ اشیا را ملک خداے تعالیٰ بیند و پدید آمدن جمله از خداے بیند وقیام جمله بخداے بیند ومرجع جمله بخداے بیند چنانکه خداے تعالیٰ گفته است فَسُبْحَانَ الَّذِیْ بِیَدِہٖ مَلَکُوْتُ کُلِّ شَیْءٍ وَّاِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ واین همه او را محقق بود بصفوت عبودیت رسیده بود وسوال کردند از حقیقت مراقبت گفت حالے ست که مراقبت انتظار میکند از آنچه از وقوع او نترسد لاجرم خلقے بود چنانکه کسے از شبخون ترسد ونخسپد قال الله تعالیٰ فَارْتَقِبْ یعنی فانتظر سوال کردند از صادق وصدیق وصدق گفت صدق صفت صادق ست وصادق آنست که چون او را بینی چنان بینی که شنوده باشی خبر او وچون معاینه بود بلکه خبر او اگر یکبار بتو رسیده بود همه عمرش همچنان یابی وصدیق آنست که پیوسته صدق او در افعال واقوال واحوال بود

سوال کردند از اخلاص گفت فرض فی فرض و نفل فی نفل گفت اخلاص فریضه است در هر چه
فریضه بود چون نماز و غیر آن و نماز که فریضه است فرض ست و سنت با اخلاص بودن و با اخلاص بودن
مغز نماز بود و مغز نماز سنت یاز سوال کردند از اخلاص گفت فناست از فعل خویش و برداشتن
فعل خویش و دیدن از پیش و گفت اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معامله خدائے و نفس یعنی
دعوے ربوبیت میکند سوال کردند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت ست در هر نفسے سوال
کردند که بلاے او چکار کند گفت توبه است که مرد را پالاید و هر که درین بوته پالوده گشت هرگز بلا او را
پیش نماید سوال کردند از شفقت بر خلق گفت آنست که بطوع آنچه طلب میکنند با ایشان دهی
و بار بر ایشان ننهی که ایشان طاقت آن نیارند و با ایشان سخنے نگوئی که ندانند گفتند تنها بودن
کے درست آید گفت وقتے که از نفس خویش عزلت گیری و آنچه ترا دی نوشته اند امروز
در پس تو شود گفتند عزیزترین خلق کیست گفت درویش راضی گفتند صحبت با که داریم گفت
باکسیکه هر نیکی که با تو کرده است فراموش کند و آنچه بر وے بود میگذارد گفتند هیچ چیز هست
از گریستن فاضلتر گفت گریستن بر گریستن گفتند بنده کیست گفت آنکه از بندگی دیگران
آزاد گردد گفتند مرید کیست و مراد چیست گفت مرید آنکه در سیاست بود از علم و مراد در رعایت
حق تعالے زیرا که مرید دونده بود و مراد پرنده دونده در پرنده کے رسد گفتند راه بخدا چگونه است
گفت دنیا را ترک گیر که یافتی و نفس را خلاص کردی بحق پیوستی گفتند تواضع چیست گفت
سر فرو داشتن و پهلو بر برداشتن گفتند میگوئی که حجاب سه است نفس و خلق و دنیا گفت این
حجاب عام ست اما حجاب خاص سه است دیدن طاعت و دیدن ثواب و دیدن کرامت و گفت
ذلت عالم میل ست از حلال بحرام و ذلت زاهد میلست از بقا بفنا و ذلت عارف میلست از کریم
بکرامت گفت فرق میان دل مومن و منافق چیست گفت دل مومن در ساعتے هفتاد بار بگردد و
دل منافق در هفتاد سال یکبار نگردد نقل ست که جنید را دیدند که میگفت یارب فردائے قیامت
مرا نابینا انگیز از برائے آنکه تا آنکسے که ترا نه بیند نبا بیند چون وفاتش نزدیک آمد چنین میگویند
که گفت هفت سفره بنهید تا بجمله وهان اصحاب جان بدهم چون کار تنگ برآمد گفت مرا وضو دهید مگر در
وضو تخلیل اصابع فراموش کردند فرمود تا تخلیل بجاے آوردند پس در سجود افتاد و میگریست گفتند
اے سید طائفه با این همه عبادت و طاعت که از پیش فرستاده چه وقت سجود ست گفت هیچ
جنید محتاج تر ازین وقت نبود و در حال قرآن خواندن آغاز کرد مریدے گفت قرآن میخوانی گفت اولیتر ازین

بمن که خواهد بود این وقت صحیفهٔ من درخواهند نوردید که هفتاد ساله طاعت خود را می بینم از هوا بیک تار موی آویخته و بادی درآمده و آنرا می جنبانند ندانم که باد قطعیت ست یا باد وصلت بریک جانب صراط و بر دیگر جانب ملک الموت و قاضی که عدل صفت اوست میل نکند و راهی پیش من نهاده اند و من ندانم که مرا بکدام راه خواهند برد و پس قرآن ختم کرد و از سورة البقره هفتاد آیت بخواند و کارش تنگ درآمد گفتند بگوی الله گفت من فراموش نکرده ام که یاد باید پس تسبیح آغاز کرد و بانگشت عقد میگرفت تا چهار انگشت عقد کرد و انگشت مسبحه را فرو گذاشت و گفت بسم الله الرحمن الرحیم و دیده فراز کرد و جان بداد چون غسال بوقت غسل خواست که آب بچشم او رساند هاتفی آواز داد که دست از دیدهٔ دوست ما بدار که چشمی که از گفتار نام ما بسته شد جز بلقای ما باز نکند پس غسال بسی جهد کرد که انگشت بعقد تسبیح فرو گرفته بود بگشاید نتوانست و آوازی شنید که دستی که بنام ما بسته شد جز بفرمان ما کشاده نگردد و چون جنازه برگرفتند کبوتری سفید بیامد و بر گوشهٔ جنازه او نشست اصحاب بسیار جهد کردند تا مگر در خیزد سود نداشت تا آواز داد که مرا و خود را مرنجانید که چنگ من بمسمار عشق بر گوشهٔ جنازهٔ او دوخته شمارنج مبرید که امروز قالب جنید نصیب کروبیانست و اگر زحمت و غوغائے شما نبودے کالبد او چون باز سپید پریدی در هوا پس یکی او را بخواب دید گفت جواب منکر و نکیر چون دادی گفت چون آن دو مقرب از درگاه عزت با آن هیبت نزدیک من آمدند و گفتند من ربک من در ایشان نگریستم و خندیدم و گفتم که آنروز که مرا پرسنده او بود که الست بربکم من جواب دادم که بلی اکنون شما آمده اید که پرسید خدای تو کیست کسیکه جواب سلطان داده باشد از غلام که اندیشد هم امروز بزبان او میگویم الذی خلقنی فهو یهدین بجرمت از پیش من برفتند و گفتند او هنوز در سکر محبت ست و دیگری او را بخواب دید گفت خدا تعالی با تو چه کرد گفت رحمت کرد و آن همه اشارات و عبارات را باد هبرد و کار بانه بقیاس آن بود که دانستیم صد هزار داند هزار نقطهٔ نبوت سر افگنده و خاموش اند ما نیز خاموش شدیم تا کار چگونه شود حریری گفت جنید را بخواب دیدم گفتم خدای با تو چه کرد گفت رحمت کرد و بیامرزید و هیچ حاصل نیامد مگر آن دو رکعت نماز که در نیم شب میکردم **نقل ست** که شبلی بر سر خاک جنید ایستاده بود کسی از و مسئله پرسید او جواب نداد و گفت شعر انی لاستحییه فی التراب بنیتا + کما کنت استحییه و هو یرانی + بزرگان را حال حیات و ممات یکیست من شرم دارم که در پیش خاک او جواب مسئله دهم چنانکه در حال حیات از و شرم داشتمی رحمة الله علیه

باب چهل و چهارم در ذکر عمرو ابن عثمان مکی رحمة الله علیه

آن شیخ الشیوخ طریقت آن اصل اصول حقیقت آن شمع عالم آن چراغ حرم آن انسان مکی عمرو ابن عثمان

قدس الله روحه العزیز از بزرگان طریقت بود و از سادات این قوم بود و از محتشمان و معتبران این طائفه
و همه منقاد او بودند و سخن او پیش همه مقبول بود و بریاضت و ورع مخصوص بود و بحقایق و لطائف موصوف و
روزگارے ستوده داشت و هرگز سکر را بر خود دست نداد و در صحو رقت و تصانیف لطیف داشت در
طریقت واردات او بجنید بود و بعد از آنکه ابوسعید خراز را دیده بود و پیر حرم بود و سالهائے دراز آنجا معتکف
بود نقل ست که روزے حسین منصور حلاج را دید که چیزے مینوشت گفت این چیست گفت چیزے مینویسیم
و با قرآن مقابله کنم عمرو او را دعاے بد کرد و براند پیران گفتند هر چه حسین رسید همه از دعاے آن پیر بود نقل
ست که روزے ترجمهٔ گنجنامه در زیر سجاده نهاده بود و بطهارت رفته در متوضا بخاطرش آمد بیرون آمد و
گفت بردند چون نگاه کرد برده بودند گفت آن مرد که آن گنجنامه برد دستها و پایهایش ببرند و بر دارش کنند
و بسوزند و خاکسترش بباد و بر دهند او گنجنامه را مے دزد و او را بسر گنج میباید رسید و دران گنجنامه این نوشته
بود که دران وقت که جام آدم در قالب میدمیدم جمله فرشتگان را بسجود فرمودم همه سر بر خاک نهادند مگر ابلیس لعین
که گفت سر بازم و جان ببازم و سر نهم و شاید که لعنتم کنند و طاغی و فاسق و مرائی گویند سجده نکرد تا سر آدم
بدید و بدانست لاجرم جز ابلیس لعین هیچکس بر سر آدم وقوف نیافت و کسے سر ابلیس لعین را ندانست مگر آدمؑ پس
ابلیس لعین بر سر آدم وقوف یافت از آن سجده نکرد تا بدید که بسر دیدن مشغول بود ابلیس لعین از آن مردود بود
که بر دیدهٔ او گنج نهاده بودند و گفتند ما گنجے در خاک بنهادیم و شرط گنج آنست که یکس نه بیند و لیکن شرط
آنست که سرش ببرند تا غمازی نکند پس ابلیس لعین فریاد بر آورد که مهلتم ده و مرا اندرین کشش و لیکن گنج بر
دیدهٔ من نهادند و این دیده بسلامت نرود و صمصام لاابالی فرمود که انک من المنظرین ترا مهلت دادیم
و لیکن کار دیگر کنیم متهمت گردانیدیم تا دروغ زن باشی و هیچکس ترا راست گوے نداند و گویند کان
مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖ او شیطان ست کجا گوید لاجرم ملعون ست و مطرود و مخذول و
مجهول ست گنجنامهٔ عمرو ابن عثمان این بود و همه را در کتاب محبت گفته است که حق تعالیٰ دلها
را بیافرید پیش از جانها بهفت هزار سال و اندر روضهٔ انس بداشت و سرها را پیش از جانها بیافرید بهزار
سال و در درجهٔ وصل بداشت و هر روز سیصد و شصت نظر کرامت کرد و کلمهٔ محبت بجانهاے می شنوانید و
سیصد و شصت لطیفهٔ انس بر دلها ظاهر گردانید و سیصد و شصت بار کشف جمال بر سر تجلی کرد تا جمله
اندر کون نگاه کردند از خود گرامی تر کس ندیدند حق تعالیٰ بدان مر ایشانرا امتحان کرد سر او جان زندان
کرد و جان را در دل محبوس گردانید و دل را در تن باز داشت آنگاه عقل را در ایشان مرکب گردانید و انبیا را
فرستاد و فرمانها داد آنگاه هر کسے از اهل آن مر مقام خود را جویان شدند حق تعالیٰ نماز فرمود شان تن را اندر

تاریخ وفات حضرت جنید بغدادیؒ ، معدن علم و قلزم عرفان ، سید الطایفه جنیدست آن ، شافعی مذهب است آن عارف ، بشنو از من اگر نهٔ واقف ، سال ترحیل او ز هفت طبق ، گفت هاتف جنید واصل حق
۳۰۲ سنه ه

نماز شد و دل در محبت پیوست جان بقربت رسید سر بوصلت قرار گرفت **نقل ست** که از حرم کعبه
بعراق نامه نوشت بجنید و حریری و شبلی که بدانید که شما عزیزان و پیران عراقید که هر که از زمین حجاز و
جمال کعبه باید باوے گویید لم تکونوا بالغیه الا بشق الانفس و هر که انبساط قرب و درگاه عزت باید با او
گویید لم تکونوا بالغیه الا بشق الارواح و در آخر نامه نوشت که این خطے ست از عمرو ابن عثمان
مکی و از پیران و عزیزان حجاز که این همه با خود اند و در خود اند و بر خود اند و اگر از شما کسے هست که همت بلند
دارد گو در آے درین راه که در وے دو هزار کوه آتشین ست و دو هزار دریاے مغرق و مهلک
و اگر این پایگاه ندارید دعوے مکنید که بدعوے هیچ نمیدهند چون نامه بجنید رسید پیران عراق را جمع کرد و نامه
بر ایشان خواند آنگاه جنید گفت بیایید و بگویید که تا ازین کوههاے آتشین چه میخواهد گفتند مراد ازین
غیبتی ست تام و دو هزار بار نیست شود و دو هزار بار هست نگردد او بدرگاه عزت نرسد جنید رح گفت من
ازین دو هزار یکے بیش بسر نبرده ام حریری گفت دولت ترا که آخر پاره از راه بریده که من هنوز سه قدم بیش نه
بریده ام آنگاه شبلی رح بهاهاے بگریست و گفت خنک ترا که تو یک کوه گذاشته و تو نیز سه قدم بریده
که من بارے هنوز گرد از دور ندیده ام **نقل ست** که چون عمرو ابن عثمان باصفهان آمد از جهت اینکه جوانے
بصحبت او بود و پیوسته پس آن جوان بیمار شد و دراز بکشید روزے جمعے بعیادت آمدند جوان بشیخ اشارت
کرد که قوال را بگوے تا بیتے برگوید شیخ قوال را گفت که این بیت بگوے بیت مالی مرضت فلم
یعدنی عاید منکم و یمرض عبدکم فاعود + چون آن جوانمرد بشنود در حال صحت بافت و نالانی از وے برفت
و پدر او را بعمرو ابن عثمان سپرد و یکے از بزرگان شد و پرسیدند از معنی أَفَمَن شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهُ
لِلْإِسْلَامِ گفت معنی آنست که چون نظر بنده بر عظمت علم وحدانیت و جلال ربوبیت افتاد دل کشاده شود
بعد از ان هرچه نظر بر وے افتد نابینا شود و گفت بر تو باد که پرهیز کنی از تفکر کردن در چیزے از عظمت
خداے تعالی یا در چیزے از صفات خداے که تفکر در خداے معصیت ست و کفر و گفت جمع آنست که
حق تعالی خطاب کرد مر بندگان را در میثاق و تفرقه آنست که عبارت میکند از وے با وجود بهم و گفت عبارت
بر کیفیت وجد دوستان نیفتد از انکه آن سر حق ست بنزدیک مومنان و گفت اول مشاهده قربت ست
و معرفت علم الیقین و حقایق آن و گفت اول مشاهده زوائد یقین ست و اول یقین آخر حقیقت ست و گفت
محبت داخل ست در رضا و رضا در محبت از جهت آنکه دوست نداری مگر آنکه بدان راضی نباشی مگر بآنچه دوست
داری و گفت تصوف آنست که بنده در هر وقتے مشغول بچیزے بود که در انوقت آن اولیتر بود و گفت
صبر ایستادن بود با خداے تعالی و گرفتن بلا بخوشی و آسانی والله اعلم و احکم بالصواب

باب چہل و پنجم در ذکر ابو سعید خراز رحمۃ اللہ علیہ

آن پختۂ جہان قدس آن سوختۂ مقام اُنس آن قدوۂ طارم طریقت آن غرقۂ قلزم حقیقت آن معظم عالم اعزاز قطب وقت ابو سعید خراز از جملۂ مشایخ کبار بود و از قدمائے ابرار و اشرافی عظیم داشت و در ورع و در ریاضت بغایت بود بکرامت مخصوص و در حقایق و دقایق بکمال و در ہمہ فن سر آمدہ بود و در مرید پروردن آیتے بود و او را لسان التصوف گفتہ اند و این لقب از جہت آن یافت کہ درین علم کس را زبان حقیقت چون او نبود و درین علم چہار صد کتاب تصنیف کرد و در تجرید و انقطاع بے ہمتا بود و اصل او از بغداد بود ذو النون رح را دیدہ بود و با بشر و سری رح صحبت داشتہ بود و در طریقت مجتہد بود و ابتدا عبارت از حالت بقا و فنا او کرد و طریقت خود را در دو عبارت متضمن گردانید و در دقایق علوم بعضے از علمائے ظاہر بروے انکار کردند و او را بکفر منسوب کردند بعضے الفاظ کہ در تصانیف او دیدند و آن کتاب را کتاب السر نام بود و معنی آنرا فہم نکردندے و در آنجا گفتہ بود و آوردہ کہ ان عبدا رجع الی اللہ وتعلق باللہ وسکن فی قرب اللہ قد نسی نفسہ وما سوی اللہ فلو قلت لہ من این انت و ایش تریدلم یکن لہ جواب غیر اللہ گفت چون بندہ بخدائے رجوع کرد و در قرب خدائے ساکن شد ہم نفس خویش را ہم ماسوی اللہ را فراموش کند اگر او را گویند کہ تو از کجائی و چہ خواہی او را ہیچ جواب خوبتر ازان نباید کہ گوید اللہ و در صفت این قوم کہ او میگوید کہ بعضے ازین قوم گویند چہ میخواہی گوید اللہ اگر چنان بود کہ ہمہ اندامہائے او درین معنی بسخن آیند ہمہ گویند کہ اللہ زیرا اعضا و مفاصل او بر آمدہ بود از نور اللہ کہ مجذوب و بستۂ درویش بود در قرب بغایتے رسد کہ ہیچکس نتواند کہ در پیش او گوید اللہ از جہت آنکہ اینجا ہر چہ رود از حقیقت رود بر حقیقت و از خدا تعالے رود بر خدا تعالے چون اینجا ہیچ از اللہ نباید بود چگونہ کسے گوید اللہ و جملۂ عقل عقلا اینجا رسد در حیرت بماند تمام شد این سخن و گفت سالہا با صوفیان صحبت داشتم کہ ہرگز میان من و ایشان مخالفت نبود از آنکہ ہم با ایشان بودم و ہم با خود و گفت ہمہ را مخیر کردند میان قرب و بعد من بعد اختیار کردم کہ مرا طاقت قرب نبود چنانکہ لقمان گفت مرا مخیر کردند میان حکمت و نبوت من حکمت اختیار کردم کہ طاقت بار نبوت نداشتم نقل ست کہ گفت شبے بخواب دیدم کہ دو فرشتہ از آسمان فرود آمدند و مرا گفتند کہ صدق چیست گفتم الوفا بالعہود گفتند صدقت و باز بآسمان رفتند و گفت شبے رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم بخواب دیدم فرمود کہ مرا دوست داری گفتم معذور دار کہ دوستی خدائے مرا مشغول کردہ است از دوستی تو پس گفت ہر کہ خدائے را دوست دارد مرا دوست داشتہ باشد

وگفت ابلیس را بخواب دیدم عصا برگرفتم تا او را بزنم هاتفی آواز داد که او از عصا نترسد از نوری ترسد که
که در دل باشد گفتمش بیا گفت شما را چه کنم که شما انداخته اید آنچه من بدان مردم را می فریبم گفتم آن چیست گفت
دنیا چون برفت باز نگریست و گفت مرا در شما لطیفه ایست که بدان مراد خود از شما بیابم گفتم آن چیست
گفت صحبت با کودکان و گفت بدمشق بودم رسول را صلی الله علیه وسلم بخواب دیدم که می آمد و بر ابوبکر و عمر
رضی الله عنهما تکیه زده و من با خود بیتی میگفتم و انگشت بر سینه میزدم رسول گفت که شر این از خیر این
بیش است یعنی سماع نباید کرد **و نقل ست** که ابو سعید را دو پسر بود یکی پیش از وی وفات کرد شبی او را
بخواب دید گفت خدای با تو چه کرد گفت مرا در جوار خود فرود آورد و گرامی داشت ابو سعید گفت ای پسر مرا وصیتی
کن گفت ای پدر با خدای تعالی معاملت مکن گفت زیادت کن گفت ای پدر اگر گویم طاقت نداری
گفت از خدای تعالی یاری خواهم گفت ای پدر میان خود و خدای تعالی جز یک پیراهن مگذار. بعد از آن
ابو سعید سی سال در حیات بود که هرگز پیراهنی دیگر نپوشید و گفت که وقتی نفس مرا بران داشت که از خدای
تعالی چیزی خواهم هاتفی آواز داد که از خدای تعالی جز خدای تعالی چیزی میخواهی اهل محبت او کسی از خدای
تعالی شرم میدارم که برای روزی چیزی جمع کنم بعد از آنکه او ضمان کرده است و گفت وقتی در بادیه رفتم
گرسنگی بر من غلبه کرد نفس چیزی طلبید و گفت از خدای چیزی بخواه گفتم این کار متوکلان نیست چون نفس
نومید شد کاری دیگر آغاز کرد و گفت اگر طعام نمیخواهی یاری بخواه در صبر قصد کردم که یاری خواهم از حضرت
حق مرا در یافت آوازی شنودم که این دوست ما میگوید که ما بدو نزدیکیم و منکر است که آنکس را که
سوی ما آید ضایع نگذاریم تا از ما قوت صبر میخواهد عجز و ضعف خود پیش آرد و پندارد که ما او را ندیده است نه
ما او را یعنی بطعام خواستن محجوب شد از آنکه طعام خیر ما بود و صبر هم محجوب باشد که صبر غیر ماست و گفت وقتی
در بادیه میشدم بی زاد و مرا فاقه رسید چشم بر منزل افتاد شاد شدم که بمنزل رسیدم انگه بنفس سکون یافت
سوگند خوردم که در آن منزل فرود نیایم گوری فرو بردم و در آنجا نشستم جمعی کاروانیان در آن منزل نزول
کرده بودند ناگاه مرا چنان دیدند شفاعت کردند و مرا پیش خود بردند پرسیدم که شما چه دانستید که من اینجا ام گفتند
ما آوازی شنودیم که یکی از اولیای خدای تعالی خود را در میان ریگ باز داشته است او را دریابید ما بدین کار
آمدیم و گفت یک چند هر روز یکبار طعامی خوردمی در بادیه میرفتم سه روز هیچ نیافتم روز چهارم ضعفی در من پدید
آمد و طبع بعادت طعام طلبید بر جای بنشستم هاتفی آواز داد که اختیار کن تا سببی خواهی دفع ضعف یا طعامی
گفتم الهی سببی در حال قوتی در من پدید آمد و دوازده منزل دیگر رفتم بی طعام و شراب و گفت یکروز بر کناره
دریا میگذشتم جوانی دیدم مرقع پوشیده و محبره در آویخته گفتم بسیمای این جوان عیان است معامله اش عیان است

چون در وے نگرم گویم از رسیدگانست و چون در مجرہ مینگرم گویم از طالب علمانست بیا تا بپرسم کہ از کدام ست پس گفتم ایجوان راہ بخدائے چیست گفت راہ بخدائے دو ست یکے راہ خوص و یکے راہ عوام ترا از راہ خوص ہیچ نیست اما راہ عوام این ست کہ تو مے سپری و معاملت خود را علت وصول بحق مے نہی و مجرہ را آلت حجاب مے شمری و گفت یک روز بصحرا رفتم دہ سگِ شبانان درندہ روے بمن نہادند چون بمن نزدیک رسیدند من بنشستم و روے بمراقبت نہادم سگے سپید دران میان بود بران سگان دیگر حملہ کرد و ہمہ را از من دور کرد و از من جدا نشد تا آنگاہ کہ دور برفتم پس چون نگاہ کردم او را ندیدم

نقل ست کہ روزے در ورع سخن میگفت عباس المہتدی بگذشت و گفت یا ابوسعید رح شرم نداری کہ در زیر بنائے دواتقی نشینی و از حوض زبیدہ آب خوری پس در ورع سخن گوئی ابوسعید رح در حال تسلیم گشت و گفت راست میگوئی و سخن او ست کہ آفرینش طبایع وضعی اعکس ست کہ بد و نیکوئی کند و گفت عجب آنکہ مرنہ ہمہ مر خداوند را محسن نداند چگونہ دل بکلیت بدو سپارد و گفت و شمتی فقرا بعضے با بعضے از غیرت حق بود تا ازان بایکدیگر آرام نتوانند گرفت و گفت حق تعالٰے مطالبہ کند اعمال را از اولیائے خود چون او را برگزیدہ اند و اختیار کردہ کہ سوا اندرد ایشانرا کہ میان او و میان ایشان در آیندہ بود و احتمال نکند کہ ایشانرا در ہیچ کار راحتے بود لابد و گفت چون حق تعالٰے خواہد کہ دوست گیرد بندہ را در ذکر بروے کشادہ گرداند پس او را در سرائے فردانیت فرود آرد و محل جلال و عظمت بروے مکشوف گرداند پس ہر گاہ کہ چشم او بر جلال و عظمت افتد باقی ماند او بے او در حفظ خدائے افتد و گفت اول مقامات اہل معرفت تحیر ست با افتقار پس سرور ست با اتصال پس فنا ست با انتباہ پس بقا ست با انتظار و نرسید ہیچ مخلوقے بالائے این و اگر کسے گوید پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم نرسید گویم رسید اما نور خویش چنانکہ ہمہ را حق تعالٰے یکبار متجلی شود و ابوبکر را رضی اللہ عنہ صد بار و ہر کسے را در خور آنکس چنانکہ پیش ازین گفتیم از مرید ابوتراب و بایزید و گفت ہر کہ گمان برد کہ بجہد بوصال حق رسد خود را در رنج بے نہایت افگند و ہر گاہ کہ گمان برد کہ بے جہد بو رسد خود را در تمنی بے غایت انداخت و گفت خلق در قبضۂ خدائید و در ملک او اند ہر گاہ کہ مشاہدۂ او حاصل شود میان بندہ و خدائے در سر نہد و در وہم بندہ جز خدائے ہیچ نماند و گفت وقت عزیز خود را جز بعزیز ترین چیز ہا مکن و عزیز ترین چیزہائے بندہ شغلے باشد بین الماضی و المستقبل یعنی وقت نگاہدار و گفت ہر کہ بنور فراست نگرد بنور حق نگرستہ باشد و مادۂ علم او از حق باشد و از سہو و غفلت نباشد بلکہ حکم از بود کہ زبان بندہ را بدان گویا کند و گفت از بندگان حق قومے اند کہ ایشان را خشیت خدائے خاموش گردانیدہ است و ایشان فصحا و بلغا اند در نطق بدو و گفت ہر کرا معرفت در دل قرار گرفت درست آنست کہ در ہر دو سرائے نبیند جز او را نشنود جز از و و مشغول نبود جز بوے و گفت فنا فنائے بندہ باشد از ولایت بہ بندگی و بقا بقائے

بنده باشد در حضور الهی و گفت فنا متلاشی شدنست بحق و بقا حضورست با حق و گفت حقیقت دین
پاکی دلست از همه چیزها و آرام دل با حق و گفت هر باطن که ظاهر بخلاف آن باشد باطل باشد و گفت ذکر
سه وجه ست ذکریست بزبان و دل ازان غافل و این ذکر عادت بود و ذکریست بزبان و دل حاضر و این ذکر طلب
ثواب بود و ذکریست که دل بر ان ذکر گرداند و زبان را گنگ کند قدر این ذکر کس نداند جز خدای و گفت
اول توحید فانی شدن ست از همه چیزها و بخدای باز گشتن بکلی و گفت عارف تا نرسیده است یاری
میخواهد از همه چیز و چون برسد مستغنی گردد بخدای از همه چیز و بدو محتاج گردد بهمه چیز و گفت حقیقت قرب
آنست که بدل احساس چیزی نتوانی کرد و بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت و گفت علم آنست که در عمل
آرد ترا و یقین آنست که بر گیرد ترا و گفت تصوف تمکین ست از وقت و پرسیدند از تصوف گفت آنست
که صافی بود از خداوند خویش و پر بود از انوار و در عین لذت بود از ذکر و دیگر پرسیدند از تصوف گفت چیست
گمان تو بقومی که بدهند تا گشایش یابند و منع کنند تا نیابند پس ندا میکنند باسرار که بگریید بر ما و پرسیدند که
عارف را گریستن بود گفت گریستن او چندان بود که در راه باشد چون بحقایق قرب رسید و طعم وصال
چشید گریه زایل شود و گفت عیش زاهد خوش نبود که بخویشتن مشغول باشد و گفت خلق عظیم آن بود که او را همت
نبود جز حق تعالی و گفت توکل اعتماد دل ست بر حق سبحانه و تعالی و گفت توکل اضطرابی ست بی سکون
و سکونی بی اضطراب یعنی صاحب توکل باید که چنان مضطرب بود در یافت که هرگزش سکون نبود و چنان
سکونش بود در یافت که هرگزش حرکت نبود و گفت هر که تحکم تواند کرد میان آنچه میان او و خداست
بتقوی و مراقبت بکشف و مشاهده نتواند رسید و گفت غره مشوید بصفای عبودیت که منقطع ست
از نفس و ساکن ست با خدای گفتند چونست که حق توانگران با درویشان نمیرسد گفت سه چیز را یکی آنکه ایشان
دارند حلال نبود دوم آنکه بران موافق نباشند سوم آنکه درویشان بلا اختیار کرده اند والسلام علی خیر الانام

باب چهل و ششم در ذکر ابو الحسن النوری رحمة الله علیه

آن مجذوب وحدت آن مسلوب غرت آن قبلهٔ انوار آن نقطهٔ اسرار آن خویشتن کشته از در دوری لطیف
عالم ابو الحسن النوری یگانهٔ عهد و قدوهٔ وقت و ظریف اهل تصوف بود و شریف اهل محبت و ریاضاتی
شگرف و معاملاتی پسندیده و نکاتی عالی و رموزی عجیب و نظری صحیح و فراستی صادق و عشقی بکمال و شوقی
بی نهایت داشت و مشایخ بر تقدیم او متفق بودند و او را امیر القلوب گفتندی و قمر الصوفیه خواندندی و
مرید سری سقطی بود و صحبت احمد حواری یافته بود و از اقران جنید بود و در طریقت مجتهد و صاحب مذهب

بوده از صدور علما و مشایخ بوده و او در طریقت براهین قاطع است و حجج لامع و قاعدهٔ مذهبش آنست
که تصوف را بر فقر تفضیل نهد و معاملتش موافق جنید بوده و از نوادر طریقت او یکے آنست که صحبت بے
ایثار حرام داند و صحبت ایثار حق صاحب سابق فرماید بر حق خویش و گوید صحبت با درویشان فریضه است
و عزلت ناپسندیده و ایثار صاحب بر صاحب هم فریضه گوید و او را نوری از آن گفتند که چون در شب
تاریک سخن گفتے نورے از دهان او بیرون آمدے چنانکه خانه روشن شدے و نیز از آنش نوری گفتندے که
بنور فراستش از اسرار باطن خبر دادے و دیگر از جهت آنش گفتند که او را صومعه بود در صحرا که همه شب آنجا
نماز کردی و خلق آنجا بنظاره شدندے بشب نورے دیدندے که میدرخشیدے و از صومعهٔ او بالا بر میشدے
و ابو احمد مغازلی گفت که هیچکس ندیدم بعبادت نوری گفتند جنید را گفت نه جنید را و در ابتدا چنان بود که هر روز
از خانه بیرون آمدے که بدکان میروم و نان برداشتے و بصدقه دادے و در مسجد شدے و نماز کردے
تا نماز پیشین پس بدکان آمدے اهل خانه پنداشتندے که در دکان نان خورده است همچنین بیست سال
بود که هیچکس بر احوال او مطلع نشد نقل است که گفت سالها جهد کردم و خود را بزندان بازداشتم و پشت
بر خلق کردم و ریاضتها کشیدم راه بر من گشاده نشد با خود گفتم که چیزے باید کرد که کار برآید یا تن فروشود و باز
رهم پس با خود گفتم اے تن تو سالها بمراد خود خوردی و دیدی و گفتی و شنیدی و رفتی و آمدی و خفتی و خاستی
و عیش کردی و شهوت راندی این همه بر تو تاوانست اکنون در چاه شو تا بندت برنهم و هر چه حقوق
حقست در گردن قلاده کنم اگر بر آن بمانی صاحب دولتے شدی و اگر نه بارے در راه حق فروشوی چهل سال
چنین کردم و می شنودم که اهل این طایفه نازک بود که هرچه ایشان بینند و شنوند آن بدانند من در خود آن
ندیدم گفتم قول انبیاء و اولیا حق بود مگر من مجاهده برپا کردم و این خلل از من است که آنجا اختلاف را راه نیست آنگه گفتم
اکنون گرد خویش برآیم تا بنگرم که چیست بخود فرو نگرستم آفت آن بود که نفس با دل من یکے شده بود و چون نفس
با دل یکے شود بلا آن بود که هرچه بدل آید نفس حظ خویشتن از آن برگیرد و چون دیدم که هرچه دل از درگاه
حق حظے می یافت نفس از دل قسم خود مے ستد و نفس از آن حظ بر جاے میماند و پرورده میشد چون آن بدیدم بعد
از آن هرچه نفس من بدان بیاسودے نکردمے و چنگ در چیزے دیگر زدمے مثلاً اگر او را با نماز و روزه انس بودے
یا با صدقه یا با خلوت یا با جلوت و در ساختن آن را همه بیرون انداختمے و پیوندهاے همه بریده گردانیدم تا آنکه
اسرار در من پدید آمدن گرفت پس گفتم تو کیستی گفت من از در کان بے کامی و اکنون با مریدان بگوے
که کان من کان بے کامی است و در مادر کان نامرادی است آنگه بدجله رفتم و میان دو زورق بایستادم و گفتم نروم
تا ماهی در شست من نیفتد آخر درافتاد چون برکشیدم گفتم الحمد لله که کار من نیک آمد برفتم و با جنید گفتم که

مرا چنین فتوحے پدید آمد گفت اے ابو الحسن آنکه ماهی افتاد اگر مارے بودے کرامت تو بودے لیکن چو تو در میان آمدی غریب ست نه کرامت آن بودے که تو در میان نه بودی سبحان الله که آن آزادگان چه مردان بوده اند **نقل ست** که چون غلام خلیل بدشمنی این طایفه بیرون آمد و با هر کسے بنوعے خصومتے ظاهر کرد و پیش خلیفه رفت و گفت جماعتے پدید آمده اند که سرود میگویند و رقص میکنند و کفریات میگویند و همه روز تماشا ها میکنند و در سرابها پنهان سخن میگویند این قومے اند از زنادقه و اگر امیر المؤمنین فرمان دهد بکشتن ایشان مذهب زنادقه متلاشی شود که سر همه این گروهند اگر این خیر از دست خلیفه بر آید من ثواب جزیل را ضامنم خلیفه فرمود که ایشانرا همه حاضر گردانید ابو حمزه بود و رقام و شبلی و نوری و جنید و جماعتے از اصحاب همه را پیش خلیفه بردند پس خلیفه فرمود تا ایشانرا بقتل آرند سیاف قصد کشتن رقام کرد نوری بر جست و خود را در پیش افگند و بجاے رقام بنشست طرب کنان و خندان ارکان دولت ازان حالت عجب داشتند گفتند اے بیخبر شمشیر چنان چیزے نیست که بران شتاب زدگی کنند و هنوز نوبت تو نیست نوری گفت طریقت من بر ایثار ست و عزیزترین چیزهاے دنیا زندگانی ست میخواهم تا این نفسے چند را در کار این برادران کنم تا عمر نیز ایثار کرده باشم با آنکه یک نفس در دنیا نزدیک من دوست تر از هزار سال آخرت ست از بهر آنکه این سراے خدمت ست و آن سراے قربت و قربت بخدمت باشد خلیفه از انصاف او و قدم صدق او متعجب شد فرمود که توقف کنند و بقاضی رجوع کنند و قاضی را فرمود که تا در کار ایشان نظر کند قاضی گفت بے حجتے ایشانرا منع نتوان کرد و قاضی میدانست که جنید در علوم کامل ست و سخن نوری شنیده بود گفت ازین دیوانه مزاجے از فقه بپرسم یعنی از شبلی رح که او جواب نتواند گفت پس گفت از بیست دینار چند زکوة باید داد شبلی رح گفت بیست و نیم دینار باید داد گفت این که کرده است گفت صدیق رض کرده است که چهل هزار دینار بداد و هیچ باز نگرفت گفت این نیم دینار چیست گفت غرامت را که آن بیست دینار را چرا نگاهداشت تا نیم دینارش باید داد پس از نوری مسئله پرسید در حال جواب داد و قاضی خجل شد آنگاه نوری رح گفت اے قاضی این همه پرسیدی و هنوز هیچ نپرسیدی که خداے را مردانے اند که قیام همه بدوست و حرکت و سکون همه بدوست و همه زنده بدوند و نطق و سکون همه بدوست و حرکت پاینده بمشاهده او اند اگر یک لحظه از مشاهده حق باز مانند جان ایشان بر آید بدو خسپند و بدو خورند و بدو گیرند و بدو بینند و بدو شنوند و بدو باشند علم این بود نه آنکه تو پرسیدی قاضی در کلام او متحیر شد خلیفه را گفت اگر اینها ملحدان و زندیقان اند من حکم کنم که در روے زمین موحد نیست پس خلیفه ایشانرا بخواند و بنواخت گفت حاجت خواهید گفتند حاجت آنست که مارا فراموش کنی نه بقبول خود مشرف گردانی و نه برد خود مهجور کنی که مارا رد تو چون قبول تو ست و قبول تو چون رد تو خلیفه

بسیار بگریست و ایشانرا بکرامتے تمام باز گردانید نقل ست که نوری مردے را دید که در نماز با محاسن خویش
بازی میکرد گفت دست از محاسن حق بدار این سخن بخلیفه رسانیدند فقها اجماع کردند که او بدین
سخن کافر شد او را باید کشت پس او را پیش خلیفه آوردند گفت این سخن تو گفتی گفت بلے گفت چرا گفتی گفت
بنده از آن کیست گفت از آن خداے گفت محاسن بنده از آن که باشد گفت از آن آنکس که بنده از آن او
بود پس خلیفه گفت الحمد لله که مارا خداے از کشتن او نگاهداشت وگفت چهل سال که تا میان نفس من
و دل جدائی کرده اند که درین چهل سال هیچ آرزو نکرد مارا بهیچ شهوتم نبرد و هیچ در علم نیامد این همه آنوقت
بود که خدایرا بشناختم وگفت نورے درخشان دیدم در غیب پیوسته در وے نظر میکردم تا وقتیکه همه آن
نور شدم وگفت وقتے از خدایتعالے درخواستم که مرا حالتے دایم دهد هاتفے آواز داد که اے ابو الحسن در دایم صبر
نتوان کرد الا دایم نقل ست که روزے جنید پیش نوری شد نوری تظلم پیش جنید بر خاک افتاد و گفت
حرب من سخت شده است و طاقت من طاق آمده سی سالست که چون او پدید مے آید من گم میشوم من
چون پدید مے آیم او غایب میشود حضور او در غیبت من ست هر چند زاری میکنم میگوید یا من باشم یا تو جنید اصحاب
را گفت بنگرید کسے را که درمانده و ممتحن و متحیر حقتعالے ست پس جنید گفت اے نوری چنان باید بود اگر نهان
اگر آشکارا که تو تو نباشی همه او باشد نقل ست که جمعے پیش جنید آمدند و خبر دادند که سه شبانروز ست
تا نوری بر سر یک خشت میگردد و الله الله میگوید که هیچ طعام شراب نخورده است و هیچ نخفته است اما
بوقت نماز نماز میگذارد و اصحاب جنید گفتند او هشیار ست و فانی نیست از بهر آنکه اوقات نماز میداند و
آداب آن بجاے مے آرد پس این تکلف باشد نه فنا که فانی را از هیچ چیز خبر نباشد جنید گفت چنین نیست
که شما میگوئید آنها که در وجد باشند محفوظ باشند پس خداے ایشانرا نگاهدارد از آنکه وقت خدمت از خدمت محروم
مانند پس جنید نزدیک نوری آمد و گفت یا ابا الحسن اگر دانی که باوے خروش سود میدارد تا من نیز در خروش
آیم و اگر دانی که رضا بهتر تسلیم کن تا دلت فارغ شود نوری از خروش باز ایستاد و گفت نیکو معلمی که توئی
مارا نقل ست که شبلی یکروز مجلس میگفت نوری در آمد و بر کناره باز ایستاد و گفت السلام علیک یا ابابکر شبلی گفت
وعلیک السلام یا امیر القلوب گفت حق تعالی راضی نباشد از عالمے که در علم گفتن آنرا در عمل نیارد یعنی چنان باید
که میگوید اگر تو در عملی جاے نگاهدار و الا از منبر فرود آے شبلی نگاه کرد خود را راست نیافت فرود آمد چهار ماه
در خانه بنشست و بیرون نیامد بعد ازان مردمان جمع شدند و او را بیرون آوردند و بر منبر کردند نوری خبر
یافت برفت وگفت یا ابابکر تو بر ایشان پوشیده کردی لاجرم بر منبرت کردند و من ایشانرا نصیحت کردم
بسنگم براندند و بمزبلها انداختند شبلی گفت یا امیر القلوب نصیحت تو چه بود و پوشیده کردن من چه بود گفت

نصیحت من آن بود که رها کردم خلقی خدای تعالی را بخدای و پوشیده کردن تو آن بود که تو حجاب شوی میان
خلق و خدای و تو کیستی که میان خدای و خلق او واسطه شوی پس من نبینم الا از فضول نقل ست که جوانی
پای برهنه از اصفهان عزم زیارت نوری کرد نوری مریدی را فرمود تا یک فرسنگ راه بجاروب بروب
که مریدی می آید پای برهنه و این حدیث بروی تافته است چون جوان از راه برسید گفتند از کجا می
آئی گفت از اصفهان نوری گفت اگر آن ملک که در اصفهان ست کوشکی کرفی و هزار دینار در وی خرج
کردی و کنیزکی خریدی بهزار دینار با جمال تمام و هزار دینار دیگر اسباب بتو دادی تو در مقابلهٔ این طلب
قبول کردی و چنان بود که ملک اصفهان همچنین که نوری کرامات فرمود بدین جوان میداده است کوشک و
کنیزک و زر که بستان و ترک این طلب کن نگرفته بود و آمده جوان چون صفت حال خود بشنید فریاد
برآورد که مرا فرمان نوری گفت اگر هژده هزار عالم بر طبقی بنهد و در پیش مرید نهد اگر در وی نگرد مسلمش نبود
که حدیث خدای تعالی کند نقل ست که نوری با یکی نشسته بود و هر دو زار میگریستند چون آن شخص برفت
روی بیاران کرد و گفت دانستید که او که بود گفتند نه گفت ابلیس بود علیه اللعنة که حکایت خدمتهای خود میکرد
و از درد فراق چنین میگریست من نیز در موافقتا و میگریستم جعفر خلدی رحمه الله گفت روزی نوری در
خلوت بود و مناجات میکرد من که گوش داشتم تا چه میگوید بگفت بار خدایا اهل دوزخ را عذاب کنی و جمله آفریدهٔ تواند
بعلم و قدرت و ارادت قدیم و هر آینه دوزخ را از مردم پر خواهی کرد و قادری بر آنکه دوزخ را از من پر کنی و ایشان
را به بهشت فرستی جعفر گفت من متحیر شدم پس همان شب بخواب دیدم که کسی بیامدی و مرا گفتی که خدای فرمود
است که ابوالحسن را بگوی که ما ترا بدان تعظیم و شفقت بر خلق بخشیدیم نقل ست که گفت یکبار طواف گاه را
خالی یافتم طواف میکردم و هر گاه که بحجر الاسود میرسیدم این دعا میکردم که اللهم ارزقنی حالا و صفةً لا اتغیّر منه
خدایا مرا صفتی و حالی روزی کن که از آن نگردم ناگاه از میان کعبه آوازی شنودم که یا ابا الحسن میخواهی
که با ما برابری کنی ما ئیم که از صفات خود نگردیم اما بندگان گردان داریم تا ربوبیت از عبودیت پیدا
گردد شبلی گفت یکروز نزدیک نوری شدم او را دیدم بمراقبت نشسته چنانکه موئی بر تن او حرکت
نمیکرد گفتم مراقبتی چنین نیکو از که آموختی گفت از گربه که بر در سوراخ موش بود و او بسیاری از من ساکن تر بود
نقل ست که شبی اهل قادسیه آوازی شنیدند که ولی از اولیای حق درین وادی ست و آنجا سباع و
درندگانند او را دریابید جمله بیرون آمدند بوادی السباع رفتند نوری را دیدند که گوری فرو برده بود و
در وی نشسته شفاعت کردند و او را بشهر آوردند پس از وی پرسیدند که اینچه حال بود گفت چند روز
در بادیه بودم هیچ طعام نیافتم چون نزدیک شهر رسیدم نخلستانی دیدم نفس خرمی کرد و از من رطب خواست گفتم

ترا هنوز جائے از و مانده است درین وادی فرود آمدست تا شیرانت از هم بدرند نقل ست که روزے در آب
غسل میکرد دزدے بیامد و جامهٔ او ببرد هنوز از آب بیرون نیامده بود که دزد باز آمد و دست خشک شده نوری
گفت الٰهی چون جامهٔ من باز آورد تو دستش باز ده در حال دست او نیکو شد نقل ست که از نوری پرسیدند
که خدای تعالٰی با تو چه کند گفت چون در گرمابه روم جامهٔ من نگاه میدارد گفتند چگونه گفت روزے در گرمابه شدم
یکے بیامد و جامهٔ من ببرد گفتم خداوندا جامهٔ من باز ده در حال آمد و بیامد و جامهٔ من باز آورد و عذر خواست نقل
ست که وقتے در بازار نخاستان بغداد آتش در افتاد و خلق بسیار میسوختند دو غلام بچهٔ رومی بودند عظیم خوب رو
و با جمال آتش گرد ایشان درگرفت و نخاسے از دور فریاد میکرد و خواجهٔ غلامان میگفت هر که غلام بچگان را
بیرون آرد دو هزار دینار مغربی بدهم و هیچکس را یارائے آن نبود که پیرامن آن گردد ناگاه نوری برسید و آن واقعه
مشاهده کرد و گفت بسم الله الرحمن الرحیم و پائے در آتش نهاد و آن دو غلام بچه را بسلامت بیرون آورد و خواجهٔ
غلامان دو هزار دینار پیش نوری نهاد گفت برگیر و خدائے را شکر کن که این منزلت مرتبت بآن رسید یا داده اند که
دنیا را بآخرت بدل کرده ایم نقل ست که نوری خادمهٔ داشت زیتونه نام گفت روزے نان و شیر پیش او بردم تا بخورد
نوری آتش بدست گردانیده بود و انگشتانش سیاه شده بود همچنان بانگشت سیاه نان میخورد خادمه با خود گفت
که نا هنجار مردیست که بانگشت سیاه میخورد و نمیشوید در حال یکے بیامد که برجامه برده و دزد دیده و خادمه را بگرفت
و بسته برد نوری بیرون آمد و گفت او را مرنجانید که جامه اینک می آرند در حال کسے بیامد و آن جامه بیاورد نوری
را گفت بار دیگر گوئی نا هنجار مردیست خادمه گفت توبه کردم نقل ست که نوری یکے را دید که بارش افتاده بود
و دراز گوشش مرده و آن شخص بغایت فرو مانده و زار میگریست نوری پائے بر دراز گوش نهاد که برخیز چه جائے خوابست
در حال برخاست آن شخص بار بر وے نهاد و برفت نقل ست که نوری بیمار شد جنید بعیادتش آمد و گل و میوه
آورد و بعد از آن جنید رنجور شد نوری با اصحاب بعیادت او شد پس گفت اے یاران هر کسے از رنج جنید پاره
بردارید گفتند برداشتیم در حال صحت یافت نوری جنید را گفت که چون بعیادت تو روی چنین برنه چنان که گل و
میوه آری و نوری گفت پیرے دیدم ضعیف که او را تازیانه میزدند و او هیچ فریاد نمیکرد و صبر میکرد چون بزندانش
فرستادند بر عقبش برفتم و گفتم اے پیر تو چنین ضعیف و بے قوت بر زخم چون صبر کردی گفت اے فرزند بهمت
بلا توان کشید نه بتن گفتم بنزد تو صبر چیست گفت آنکه در بلا آمدن را چنان پندارد که از بلا بیرون رفتن
پرسیدند که راه بمعرفت چیست گفت هفت دریاست از نار و نور چون ازین هفت بگذری آنگاه لقمه کردی معرفت
خلق او چنانکه اولین و آخرین را بیک لقمه فرو بردی نقل ست که ابو حمزه اشارت کردے بتقرب روزے نوری
یکے از اصحاب ابو حمزه را دید گفت ابو حمزه را بگوے که نوری سلام میرساند و میگوید که قرب قرب آنچه ما در آنیم

بعد بعد بود و سوال کردند از عبودیت گفت مشاهدهٔ ربوبیت است سوال کردند که آدمی مستحق آن کی شود که خلق را سخن گوید گفت وقتیکه از خدای فهم کند و راصلاحیت آن بود که خلق خدای را تفهیم کند و اگر از خدای فهم نمیکند بلائے او عام بلاء و الله عباد الله عام بود و سوال کردند از اشارت گفت اشارت از عبارت مستغنی است و یافتن از اشارت بحق استغراق سرایر است بصدق و سوال کردند از وجد گفت بجدائی که ممتنع است زبان از نعت حقیقت او و گنگ است بلاغت او ب ز... جواهر او که کار وجد آن بزرگترین کارهاست و هیچ در وے پسعر مان ترا زمعالجه وجد نیست و گفت وجد زبانه ایست که در سر بنبد و از شوق پدید آید که اندامها بجنبش آیند از شادی یا از اندوه پرسیدند که دلیل چیست بر خدای تعالی گفت هم خدای تعالی گفتند پس حال عقل چیست گفت عقل عاجز است و عاجز دلالت تواند کرد جز بر عاجزے که مثل او بود و گفت مدار مسلمانی بر خلق بسته است تا سر بر خط رسول صلی الله علیه وسلم ننهند کشاده نشود و گفت صوفیان آن قومند که جانهای ایشان از کدورت بشریت آزاد گشته است و از آفت نفس صافی شده و از هوا خلاص یافته تا در صف اول و درجه اعلی با حق بیارامیده اند و از غیر او رمیده نه مالک بودند نه مملوک و گفت صوفی آن بود که هیچ چیز در بند وے نیابد و وے در بند هیچ چیز نشود و گفت تصوف نه رسوم است نه علوم لیکن اخلاقیست یعنی اگر رسم بودے بمجاهده بدست آمدے و اگر علم بودے بتعلیم حاصل شدے بلکه اخلاقیست تخلقوا باخلاق الله و بخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم دست دهد و نه بعلوم و گفت تصوف آزادیست و جوانمردی و ترک تکلف و گفت تصوف ترک جمله نصیبهاے نفس است برائے نصیب حق سبحانه و تعالی و گفت تصوف دشمنی دنیا و دوستی مولی است

نقل است که روزے نابینائے الله الله میگفت نوری پیش او رفت و گفت تو او را چه دانی و اگر دانی زنده کے مانی این بگفت و بیهوش شد و بیفتاد پس برخاست و روے بصحرا نهاد و در نیستانے شد و میگشت و از آن نے و پایهاے او میبرفت و در پهلوے او میرفت و خون میریخت و هر قطره خون که بر برگ نے میچکید نقش الله ظاهر میشد ابونصر سراج رحمه الله گوید چون او را بخانه آوردند گفتند بگوے لا اله الا الله گفت آخر بهمانجا میروم پس همانجا وفات کرد جنید گفت تا نوری بمرد هیچکس در حقیقت صدق سخن نگفت که صدیق زمانه او بود رحمة الله علیه

باب چهل و هفتم در ذکر عثمان الحیری رحمة الله علیه

آن حاضر اسرار طریقت آن ناظر انوار حقیقت آن ادب یافتهٔ عتبهٔ عبودیت آن جگر سوختهٔ جذبهٔ ربوبیت آن سبق برده در مریدی و پیری قطب وقت عثمان حیری از اکابر مشایخ خراسان بود و از معتبران اهل تصوف بود و رفیع قدر و عالی همت بود و مقبول اصحاب و مخصوص بانواع کرامات و ریاضات و عظم شانی

داشت و اشارتی بلند در فنون علم طریقت و شریعت کامل و بی نظیر بود و سخنی موثر داشت و هیچکس را
در بزرگی او سخن نیست چنانکه اهل طریقت در عهد او چنین گفته اند که در دنیا سه مرد اند که ایشان را چهارم نیست
ابوعثمان در نیشاپور و جنید در بغداد و ابوعبدالله جلا در شام و عبدالله بن محمد الرازی رح گفت رویم و یوسف
ابن الحسین و محمد فضل و ابوعلی جرجانی و غیر ایشان را دیدم هیچکس ازین قوم شناساتر بخدای از ابوعثمان نبود
و اظهار تصوف در خراسان او کرد و او با جنید و رویم و یوسف حسین و محمد فضل صحبت داشته بود
و او را سه پیر بزرگوار بودند اول یحیی بن معاذ دوم شاه شجاع کرمانی سوم ابوحفص حداد و هیچکس از مشایخ
از دل پیران چنان بهره نیافت که ابوعثمان در نیشاپور او را منبر نهادند تا سخن اهل تصوف بیان کرد و ابتدای
او آن بود که گفت پیوسته دلم از حقیقت چیزی میطلبید در حال طفولیت و از اهل ظاهر نفرتی میبود و پیوسته
بر آن میبودم که جز این که عامه بر آنند چیزی دیگر هست و شریعت را اسراریست جز این ظاهر نقل ست
که روزی به دبیرستان میرفت با چهار غلام در قفا یکی ترک یکی رومی و یکی حبشی و یکی کشمیری با دواتی زرین و
دستاری زربفت و خزی گرانمایه پوشیده در کاروانسرای نظر کرد خری را دید پشت ریش شده و کلاغی منقار
گوشت از پشت او بر می کند و میخورد و او را چندان قوت نه که دفع آن کند که دهنش به پشت نمی رسید او را رحم آمد
غلام را گفت تو با من از بهر چرائی گفت از بهر آنکه هر اندیشه که بر خاطر تو بگذرد با تو در آن یار و مددگار باشیم
در حال آن جبه خز بیرون کرد و بر پشت آن دراز گوش پوشید و دستار قصب چون تنگی بمیان او فرو بست
و برفت خر بزبان حال در حضرت عزت مناجات کرد ابوعثمان رح هنوز بخانه نرسیده بود که واقعهٔ مردان بدو
فرود آمد شوریده بمجلس یحیی بن معاذ رفت و از سخن یحیی کار تمام بروی گشاده شد از مادر و پدر ببرید و چندگاه
در خدمت یحیی بود و ریاضت کشید تا جمعی از پیش شاه شجاع کرمانی برسیدند و حکایت شاه باز گفتند او را
میلی عظیم بدیدن شاه باز دید آمد دستوری خواست و بکرمان شد او را شاه بار نداد و گفت تو با رجا خو کرده و مقام
یحیی رح رجاست کسی که پروردهٔ رجا بود از وی سلوک نیاید که بر جا تقلید کردن کاهلی بار آورد و رجا یحیی را
تحقیقی ست و ترا تقلیدی تا بسیار تضرع نموده و بست روز بر در او معتکف شد تا شاه او را بار داد و مدتی در
صحبت او بماند فواید بسیار گرفت تا شاه عزم نیشاپور کرد و بزیارت ابوحفص و ابوعثمان با او بیامد و شاه قبا
میپوشید ابوحفص شاه را بسیار ثنا گفت و ابوعثمان را همت صحبت ابوحفص بود اما حشمت شاه او را ازان
باز میداشت که شاه عظیم غیور بود و ابوعثمان از خدا میخواست تا سببی سازد که او پیش ابوحفص بماند بی آزار
شاه از آنکه کار ابوحفص بلند میدید پس شاه عزم مراجعت کرد ابوعثمان نیز موافقت کرد ابوعثمان را همه دل با ابو
حفص بود تا روزی ابوحفص شاه را گفت ای شاه بحکم انبساط این جوان را اینجا بگذار که ما را با او خوش ست شاه

روی سوی او کرد و گفت اجابت کن پس شاه برفت و ابوعثمان آنجا بماند آنچه دید و رسید آنجا که رسید تا
تا ابوحفص در حق او گفت آن وعظ یحیی یعنی ابن معاذ او را ببیان آورده است تا کی لصلاح آید یعنی اول آتشی بوده است
کسی می بایسته است تا آنرا زیادت کند و کسی را یاری آن بوده است نقل ست که ابوعثمان گفت که در
حال جوانی ابوحفص مرا از پیش خود دور کرد و گفت نخواهم که دیگر نزدیک من آئی من هیچ نگفتم و دلم نداد که پشت بر
وی کنم همچنان روی بسوی او کرده بودم و میرفتم تا از چشم او غائب شدم گریان گریان و در برابر او جائی
ساختم و سوراخی بریدم تا از آن سوراخ او را میدیدم و عزم کردم که از آنجا بیرون نیایم و از برابر او نخیزم مگر بفرمان
شیخ چون او مرا چنان دید و آن حال مشاهده کرد مرا بخواند و دختر خود بمن داد و سخن اوست که چهل سال است تا
خداوند مرا در حالیکه داشته است مکروه نبوده ام و مرا از هیچ حال بحالی دیگر نقل کرده است که من در آن خشمناک
بوده ام و دلیل بر این سخن آنست که بر سر وقت منکری بود او را روزی او را بدعوت خواند ابوعثمان
روان شد تا بدر سرای او صاحب دعوت گفت ای شکم خوار چیزی نیست بازگرد ابوعثمان بازگشت دیگر
آواز داد بیا ابوعثمان پیش او شد گفت نیکو جدی داری در خوردن چیزی کمتر ست برو برفت دیگر بارش
بخواند ابوعثمان بیامد و گفت سنگ هست میخوری برو همچنین تا سی بارش میخواند و سخن تلخ میگفت و او یک
ذره از آنچه بود متغیر نمیشد چون سی بار تمام شد صاحب دعوت را دست و پای از کار شد و گریه برو افتاد
و توبه کرد و مرید او گشت و گفت تو چه مردی که سی بارت بخواری براندم یکذره تغیر در تو پدید نیامد ابوعثمان گفت
این سهل کاریست کار سگان چنین بود که ایشانرا بخوانی بیایند و برانی بروند و در ایشان هیچ تغیر پدید نیاید این
بس کاری نبود که سگان با ما برابر آیند کار مردان دیگرست نقل ست که روزی میرفت کسی از بامی طشت
خاکستر بر سر او ریخت مریدان در خشم شدند خواستند که آنکس را جفا گویند گفت هزار شکر میباید گفت که کسیکه
سزای آن بود که آتش بر سر او ریزند با خاکستری صلح کنند دولتی تمام بود ابوعمرو گفت در ابتدا توبه کردم در
مجلس ابوعثمان و مدتی بر آن توبه بودم باز در معصیت افتادم و از خدمت او اعراض کردم گفت ای پسر چه
از ما میگریزی با دشمنان خود منشین مگر معصوم باشی از آنکه دشمنان عیب تو بینند و چون تو معیوب باشی دشمن
شاد شود و چون معصوم باشی غمگین گردد و اگر ترا باید که معصیتی کنی پیش ما آئی تا ما بلای تو بجان کشیم و تو دشمن
کام نگردی چون شیخ آن بگفت دلم از گناه سیر شد و توبه نصوح کردم نقل ست که جوانی قلاش میرفت ربابی
در دست و سر مست ناگاه ابوعثمان را دید موی در زیر کلاه پنهان کرد و رباب در آستین کرد پنداشت که شیخ
احتساب خواهد کرد ابوعثمان از سر شفقت نزدیک او شد و گفت مترس که برادران همه یکی باشند جوان توبه
کرد شیخ او را بخانقاه فرستاد و غسلش فرمود و خرقه در وی پوشید پس شیخ سر بر آورد و گفت الهی من از آن

خود کردم باقی تر اید باید کرد و در حال واقعهٔ مردان بدو فرود آمد چنانکه ابو عثمان از آن واقعه متحیر شد نماز دیگر را
ابو عثمان مغربی در رسید ابو عثمان حیری آواز داد که اے شیخ در رشک میسوزم بجاے تو که هرچه ما بعمرے
دراز طمع میداشتیم رایگان بسر این جوان در افگندند که از معدهٔ او هنوز بوے خرما مے آید تا بدانی که کار عنایت
ازلی دارد نه عمل و کار کشش دارد نه کوشش کار سابقت دارد نه عاقبت کار خالق دارد نه خلق نقلست که یکے از وے
پرسید که بزبان ذکر میگویم و دل بدان باز نمیگردد گفت شکر کن که بارے یک عضو مطیع شد و یک جزو را از
تو راه داد تا باشد که دل نیز موافقت کند نقلست که مریدے پرسید که شیخا چگوئی در حق کسیکه اگر سبب از بهر
او بر خیزند خوشش آید و اگر بر نخیزند ناخوشش آید شیخ هیچ نگفت تا یکروز در میان جمعے بود گفت از من
مسئله سوال کردند چنین و چنین چه گویم چنین کس را که اگر درین بماند گو خواه ترسا میرد و خواه جهود نقلست
که مریدے ده سال خدمت او کرد و از آداب خدمت هیچ باز نگرفت و با او بسفر حجاز شد و رنجها و محنتها
کشیدن و درین مدت با شیخ گفتے که سرے از اسرار با من بگوے تا بعد از ده سال شیخ با او گفت چون بمرو روی
ازار پایے بکش که این سخن مراد ست فهم من این سخن ورنے یابد فهم من درین سخن مردان نزدیک ست
کار از ابو سعید ابو الخیر پرسیدند که معرفت چیست گفت آنکه کودکان را گوئید بینی پاک کن آنگاه حدیث کن
و سخن اوست که صحبت با خداے بحسن ادب باید کرد و دوام هیبت و صحبت با رسول بحسن متابعت
سنت و لزوم ظاهر علم و صحبت با اولیا بحرمت داشتن و خدمت کردن و صحبت با برادران بتازه روئی اگر
در گناه نباشند و صحبت با جهال بدعا و رحمت کردن بر ایشان و گفت چون مریدے چیزے شنود از علم این قوم
آنرا کار فرماید نور آن در دل وے بود در آخر عمر نفع آن بدو رسد و هر که از آن سخن شنود او را سود دارد و هر که چیزے
شنود از علم ایشان و بدان کار نکند حکایتے را باشد که یاد گیرد و فراموش کند و گفت هر کرا در ابتدا ارادت درست
نبود او را بروزگار زیادت نکند الا ادبار و گفت هر که سنت را بر خویشتن امیر کند حکمت گوید و هر که هوا را بر خود امیر
کند بدعت گوید و گفت هیچکس عیبهاے خود نه بیند همه نیکو بیند و عیبهاے نفس کسے بیند که اندر همه حال خویشتن
را نکوهیده دارد و گفت مرد تمام نشود تا در دل وے چهار چیز برابر نگردد منع و عطا و ذل و عز و گفت عزیزترین
چیزها بر روے زمین سه چیز ست عالمے که سخن از علم خویش گوید و مریدیکه او را طمع نبود و عارفے که صفت
حق کند بے کیفیت و گفت اصل ما درین طریقت خاموشی ست و بسنده کردن بعلم خداے و گفت خلاف سنت
ظاهر علامت ریاے باطن بود و گفت عزیز اوست آنرا که خداے بمعرفت عزیز کرد که خود را بمعصیت ذلیل
نکند و گفت صلاح دل در چهار چیز ست در فقر بخداے و استغنا از غیر خداے و تواضع و مراقبت و هر کرا اندیشه او

× × نسخہ ۲ جز ازو بیا ۱ نسخہ ۱ تمام ۱ یکے بر ۱ عزیز ۲ نسخہ ۱ کرشی ۱ بارل ۱ نسخہ

در جملهٔ معانی خدای تعالی بود نصیب او در جملهٔ معانی از خدای ناقص بود و گفت هر که تفکر در آخرت بیادآوری آن کند
غیبت و آخرتش پدید آید و گفت هر که زاهد شود در نصیب خویش در راحت و عز و ریاست دنیا فنا و غرورش پدید
آید و رحمت بر بندگان خدای تعالی و گفت زهد دوست داشتن از دنیاست و پاک نا داشتن اندر دوست هر کو
و گفت اندوهگین آنکس بود که پروای آتش نبود که او را اندوهی نرسد و گفت اندوه همه چیز فضیلت مومن
ست اگر بسبب معصیتی نبود و گفت خوف از عدل اوست و رجا از فضل او و گفت صدق خوف پرهیز
کردن ست از روزگار بظاهر و باطن و گفت خوف خاص در وقت بود و خوف عام در مستقبل و گفت خوف
بخدای رساند و عجب از خدای دور گرداند و گفت صبر آن بود که خو کرده بود بمکاره کشیدن و گفت
شکر عام بر طعام بود و بر لباس و شکر خاص بر آنچه در دل ایشان در آید از معانی و گفت اصل تواضع از
سه چیز ست از آنچه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنچه از گناه خویش یاد کند و از آنچه از احتیاج خویش بخدا یاد کند
و گفت توکل بسنده کردن ست بخدای از آنکه اعتماد بر وی دارد و گفت هر که از حیا سخن گوید و شرم ندارد از
خدای در آنچه گوید مستدرج بود و گفت قناعت آن بود که اندیشه و قصد کار فردا او را اندک بود و گفت شوق ثمرهٔ
محبت بود هر که خدای را دوست دارد آرزومند خدای و لقای خدای بود و گفت بقدر آنکه بدل بنده از خدای تعالی
سروری رسد بنده را بدو اشتیاق پدید آید و بقدر اشتیاق که بنده از دور ماندن یابد از دوری او ترسد و
گفت بخوف محبت درست گردد و بملازمت ادب دوستی موکد گردد و گفت محبت را از آن نام محبت کردند
که هر چه در دل بود جز محبوب محو گرداند و گفت هر که وحشت غفلت نچشیده باشد حلاوت انس نیابد و گفت
تفویض آن بود که علمی که ندانی بعالم آن بگذاری و گفت تفویض مقدمهٔ رضاست و الرضا باب الله الاعظم
و گفت زهد در حرام فریضه است و در مباح سنت و در حلال قربت و گفت علامت سعادت آنست
که مطیع باشی و ترسی که مبادا مردود باشی و علامت شقاوت آنست که معصیت میکنی و امید میداری که
مقبول باشی و گفت عاقل آنست که از هر چه ترسد پیش از آنکه در افتد کار آن بسازد و گفت تو در زندانی
در مطاوعت کردن شهوات خویش چون کار بخدای بازگذاری سلامت یابی و براحت برسی و گفت
بسبر کردن بر طاعت تا قوت نشود از تو طاعت بود و صبر کردن از معصیت تا نجات یابی از اصرار بر معصیت
هم طاعت بود و گفت صحبت کن با اغنیا بتعزز و با فقرا بتذلل که تعزز بر اغنیا تواضع بود و
تذلل فقرا را تشریف تر ست و گفت شاد بودن تو بدنیا شاد بودن بخدای از دلت ببرد و ترس تو از
غیر خدای ترس تو از خدای از دلت پاک گرداند و امید داشتن بغیر خدای امید داشتن بخدای از دلت
دور کند و گفت موافق آنست که از غیر خدای نترسد و بغیر او امید ندارد و رضای او بر هوای نفس خویش

بگزیند و گفت خوف از خدائے ترا بخدائے رساند و کبر و عجب نفس ترا از خدائے منقطع گرداند و خوار و حقیر داشتن خلق را بیماریست کہ ہرگز دوا نہ پذیرد و گفت آدمیان بر اخلاق خویش اند تا مادام کہ خلاف ہوائے ایشان کردہ نیاید و چون خلاف ایشان کردہ آید جملہ خداوندان اخلاق کریم خداوندان اخلاق لئیم شوند و گفت اصل عداوت از سہ چیزست طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول خلق و گفت ہر قطع کہ مرید را افتد از دنیا آن غنیمت بود و گفت ادب اعتماد گاہ فقر ست و آرایش اغنیا و گفت حق تعالٰے واجب کردہ است بر کرم خویش عفو کردن بندگانے کہ تقصیر کردہ اند در عبادت کہ فرمودہ است کتب ربکم علی نفسہ الرحمۃ و گفت اخلاص آن بود کہ نفس را دران حظ نبود در ہیچ حال و این اخلاص عوام بود و اخلاص خواص بر ایشان رود نہ بایشان بود و طاعتہا کہ مے آرند شان و ایشان ازان بیرون و ایشان را دران طاعت وید از نفیتد و آن را بچیزے نشمرند و گفت اخلاص صدق نیت ست با خدائے تعالٰے و گفت اخلاص نسیان رویت خلق بود بدایم نظر بخالق نقل ست کہ یکے از فرغانہ عزم حج کرد چون بہ نیشاپور رسید پیش ابو عثمان رفت و سلام کرد جواب نداد با خود گفت مسلمانے بر مسلمانے سلام کند جواب نیاید ابو عثمان گفت حج چنین کنند کہ مادر را بگذارند رنجور و عزم حج کنند نیکو نباشد مرد باز گشت و بفرغانہ آمد تا مادر در حیات بود خدمت او کرد و بعد ازان عزم خدمت ابو عثمان کرد چون آنجا رسید ابو عثمان پیش او باز دوید و او را اکرام کرد و پس آن جوان بسیار سعی کرد تا ابو عثمان ستور بانی بوے دہد بوے داد بر آن کار میبود تا ابو عثمان را وفات رسید و آثار مرگ بر و ظاہر شد پسرش جامہ بدرید ابو عثمان چون آن بدید گفت اے پسر خلاف سنت کردی و خلاف سنت ظاہر کردن نشان نفاق باشد کما قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم کل اناء یترشح بما فیہ و در حضور تمام جان بداد رحمۃ اللہ علیہ والسلام

باب چہل و ہشتم در ذکر ابو عبداللہ جلا رحمۃ اللہ علیہ

آن سفینہ بحر دیانت آن سکینہ اہل متانت آن بدرقہ مقامات آن آئینہ کرامات آن آفتاب فلک رضا ابو عبد اللہ جلا رحمۃ اللہ علیہ از جملہ مشایخ کبار بود و از اکابر قدمائے شام بود محمود و مقبول این طایفہ بودہ مخصوص بکلماتے رفیع و اشاراتے بدیع و در حقایق معارف و دقایق لطایف بے نظیر بود و ابو تراب را و ذوالنون را دیدہ بود و صحبت جنیدؒ و نوریؒ دریافتہ بود و ابو عمرو دمشقی گفت کہ از و شنیدہ ام کہ گفت در ابتدا مادر و پدر را گفتم کہ مرا در کار خدائے کنید گفتند کردیم پس از پیش ایشان برفتم مدتے چون باز آمدم و بدر خانہ خود رفتم و در بزدم گفتند کیست گفتم فرزند شما گفتند ما را فرزندے بود بخدائے بخشیدیم

وما آنچه بخشیدیم باز نستانیم و مرا در نگشاوند نقل ست که گفت روزے جوانے را دیدم ترسا صاحب جمال در مشاهدهٔ او متحیر شدم و در مقابلهٔ او ایستادم جنید رح بر من گذر کرد با او گفتم یا استاد این چنین روے باتش دوزخ بخواهد سوخت مرا گفت این بازار چه نفس ست و دام شیطان که ترا برین میدارد نه نظارهٔ عبرت که اگر نظر بعبرت بودے در هر ذره هزار عالم اعجوبه بسیار ست اما زود باشد که تو بدین بے حرمتی و نظر در وے معذب شوی و گفت چون جنید رح برفت مرا قرآن فراموش شد تا سالها استعانت خواستم از حق تعالی و زاری کردم و توبه کردم تا حق تعالی بفضل خویش باز قرآن عطا کرد اکنون چندگاه هست که زهره ندارم که بهیچ چیز از موجودات التفات کنم تا وقت خود را بنظر کردن در اشیا ضایع گردانم نقل ست که سوال کردند از فقر خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه حال بود گفت چهار دانگ سیم داشتم شرمم آمد که در فقر سخن گویم بصدقه کردم آنگاه آمدم تا از فقر سخن گویم و گفت بمدینه رسیدم رنج دیده و فاقه کشیده تا نزدیک تربت معطر و روضهٔ منور خواجهٔ کائنات علیه افضل الصلوات رسیدم گفتم مهمان تو آمده ام بس بخواب شدم پیغمبر را علیه الصلوٰة والسلام بخواب دیدم که قرصے بمن داد نیمه بخوردم چون بیدار شدم نیمهٔ دیگر در دست داشتم و پرسیدند که مرد کے مستحق اسم فقر گردد گفت آنگاه که از وے هیچ باقی نماند گفتند چگونه مرد تائب گردد گفت آنگاه که فرشتهٔ دست چپ بست روز بر وے هیچ سیئه ننویسد و گفت هر که مدح و ذم مردمان پیش او یکسان باشد او زاهد بود و هر که بر فرایض قیام نماید باول وقت او عابد باشد و هر که همه افعال از خدا بیند موحد بود و زاهد آن بود که در دنیا بچشم زوال نگرد تا در چشم او حقیر شود و دل بآسانی از و تواند برداشت و گفت همت عارف باید که حق باشد و از حق تعالی بهیچ چیز باز نگرد و گفت هر که تقوے با او صحبت نکند در درویشی حرام محض خورد و گفت تصوف فقریست مجرد از اسباب و گفت اگر نه شرف تواضع استے حکم فقر آنستے که بر وے و گفت تواضع شکر معرفت ست و تواضع شکر عز و صبر شکر مصیبت و گفت خائف آنست که از عمها او را ایمن کنند و گفت هر که بنفس خویش بمرتبه رسد زود از آنجا بیفتد و هر کرا برسانند بمرتبه بران مقام ثابت تواند بود و گفت هر حق که باطلے با او شریک تواند بود از قسم حق بقسم باطل آمد از جهت آنکه حق غیور ست و گفت قصد کردن تو برزق ترا از حق دور گرداند و محتاج خلق گرداند نقل ست که چون وفاتش نزدیک رسید بخندید و چون بمرد همچنان خندان بود طبیب گفت زنده است بنفس بنگریستند مرده بود رحمة الله علیه

باب چهل و نهم در ذکر ابو محمد رویم رحمة الله علیه

آن صوفی پردهٔ شناخت آن ولی قبهٔ نواخت آن زبدهٔ بے زلل آن صادق بے بدل آن آفتاب بے غیم امام

عبد ابو محمد رویم رح از جملهٔ مشایخ کبار بود و ممدوح همه بود و با امامت و بزرگی او همه متفق بودند و از صاحب سران جنید
بود و در مذهب داؤد فقیه الفقها بود و در علم تفسیر قرآن حظی تمام داشت و در فنون علوم بکمال بود و مشار الیه
قوم بود و صاحب همت و صاحب فراست بود و احوال پسندیده داشت و ریاضتهای بلیغ کشیده بود و سفرها بر توکل کرده
و تصانیف بسیار دارد و در طریقت دست و می آرند که گفت بیست سال است که تا بر دل من فکر هیچ طعام گذر نکرده
که نه در حال حاضر شده است و گفت یک روز در بغداد در گرمگاهی بکوچهٔ بگذشتم تشنگی بر من غلبه کرد از خانهٔ
آب خواستم کودکی در باز کرد و کوزهٔ آب بمن داد و پس گفت صوفی بروز آب خورد و چون آن بشنودم هرگز دیگر
بروز آب نخوردم نقل است که روزی کسی پیش او آمد و گفت چگونه است حال تو گفت چگونه بود حال
او که دین او هوای او باشد و همت او دنیای او نه نیکوکاری از خلق رمیده و نه عارفی از خلق گزیده نه تقی نه نقی
پرسیدند که اول چیزی که حق تعالی بر بنده فریضه کرده است چیست گفت معرفت وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ
إِلَّا لِيَعْبُدُونِ و گفت حق تعالی نهان کرده است چیزها را مگر خویش را و گفت حاضران سه وجه اند حاضری است
شاهد وعید لاجرم دایم در هیبت بود و حاضری است شاهد وعده لاجرم دایم در غیبت و حاضری است شاهد حق لاجرم دایم در طرب بود
و گفت چون حق تعالی ترا گفتار و کردار روزی کرد سعادتی بود و چون گفتار ترا باز ستاند و کردار تو بگذارد نعمتی بود و چون کردار باز
گیرد و گفتار تو بگذارد مصیبتی بود و چون هر دو باز گیرد آفتی بود و گفت گشتن تو با هر گروهی که بود از مردمان بسلامت تر بود که با صوفیان
که همه خلق را مطالبت از ظاهر شرع بود مگر این طایفه که مطالبت ایشان بحقیقت ورع بود و دوام صدق و هر که با
با ایشان نشیند و ایشان را در آنچه ایشان محقق اند خلافی کند خدای نور ایمان از دل او باز گیرد و گفت حکیم آنست که حکمها
بر برادران فراخ کند و بر خود تنگ کند که بر ایشان فراخ کردن ایمان علم بود و بر خود تنگ کردن از حکم ورع بود و گفتند
آداب سفر چیست گفت آنکه مسافر را اندیشه از قدم درنگذرد و آنجا که دلش آرام گرفت منزلش بود و گفت آرام
گیر بر بساط و پرهیز کن از انبساط و صبر کن بر ضرب سیاط تا وقتیکه بگذری از صراط و گفت تصوف مبنی بر سه
خصلت است تعلق ساختن بفقر و افتقار و محقق شدن ببذل و ایثار و ترک گرفتن از اعتراض و اختیار و گفت
تصوف ایستادنست بر افعال حسن و گفت توحید محو آثار بشریت است و تجرید الهیت و گفت عارف را آئینه است که
چون در آن نگرد مولی او بدو متجلی شود و گفت تمامی حقایق آن بود که مقارن علم بود و گفت ترک تامل شدن جمله معتبر ضایعات
است و گفت انس آنست که وحشتی در تو پدید آید از ماسوی الله و از نفس خود و گفت انس سرور دل است
بحلاوت خطاب و گفت انس خلوت گرفتن است از غیر خدای و گفت همت ساکن نشود مگر بمحبت و ارادت ساکن
نشود مگر بدوری از منیت و منیت کسی را بود که گام فراخ نهد و گفت محبت وفاست با وصال و حرمت است
با طلب وصال و گفت یقین مشاهده است و از لغت فقیر پرسیدند فقیر آنست که نگاه دارد سر خویش را و گوش

دارد نفس خود را و بگذارد فرایض خدای را و گفت صبر ترک شکایت ست و شکر آن بود که آنچه توانائی بود در آن بکنی و گفت توبه آن بود که از توبه توبه کنی و گفت تواضع ذلیلی قلوب ست و جلیلی علام الغیوب و گفت شهوت خفی آفت است که ظاهر نشود مگر در وقت عمل و گفت خاطرات حق ست و خطرات امارت ست و اشارات بشارت ست و گفت نفس نعوذ و اشارات حرام ست و خطرات مکاشفات ست و معاینات جلال و گفت زهد حقیر داشتن دنیا بود و آثار او را از دل ستردن و گفت خالف آنست که از غیر خدای نترسد و گفت سخا آن بود که اگر دوزخ را بر دست راست بدارند نگوید که بر دست چپ میباید و گفت رضا استقبال کردن احکام ست بدل خوشی و گفت اخلاص در عمل آن بود که در دو سرای عوض آن چشم ندارد **نقل ست** که عبد الله خفیف از وی وصیت خواست گفت کمترین کارے درین راه بذل روح ست اگر این خواهی بترهات صوفیان مشغول مشو **نقل ست** که در آخر عمر خود را در میان دنیاداران نهان کرد و معتمد خلیفه شد بقضا و مقصود او آن بود تا خود را پس پرده باز دارد و محجوب گرداند تا شیخ جنید رحمة الله علیه گفت ما عارفان فارغ مشغولیم و رویم مشغول فارغ رحمة الله علیه والله اعلم

باب پنجاه در ذکر ابن عطا رحمة الله علیه

آن قطب عالم روحانی آن معدن حکمت ربانی آن ساکن کعبه سبحانی آن گوهر بحر وفا امام المشایخ ابن عطا رحمة الله علیه سلطان اهل التحقیق بود و برهان اهل توحید و در فنون علم آیتے بود و با صول و فروع مفتی و مجلس را از مشایخ پیش از او در اسرار تنزیل و معانی تاویل آن کسے شرح نکرده است و در آن لطایف بیان کسے نداشته است که او را کمالے عظیم بود و جمله اقران او را محترم داشته اند ابو سعید خراز در کار او مبالغت کرده و جز او را به تصوف مسلم نداشتے و او از کبار مریدان جنید بود **نقل ست** که روزے جمعے بصومعه او شدند بدیدن او جمله صومعه را تر دیدند از آب زده و او گریان گفتند چه حالت ست گفت مرا حالتے پدید آمد از خجالت گرد صومعه میگشتم و میگریستم گفتند سبب چه بود گفت در کودکی کبوترے از آن کسے گرفته بودم یادم آمد آنکه هزار درم بثواب خداوندش بصدقه داده بودم هنوز دلم قرار نگرفت میگریم تا حال من چه شود پرسیدند که هر روز از قرآن چند بخوانی گفت پیش از این هر شبانروزے ختمے کردمے اکنون چهارده سالست که میخوانم امروز به سوره انفال رسیده ام یعنی پیش از این از سر غفلت میخواندم **نقل ست** که ابن عطا ده پسر داشت همه صاحب جمال با پدر بسفرے میرفتند در راه دزدان بر ایشان زدند و یک یک پسر را چشم می بستند و گردن میزدند و او هیچ نمیگفت و روے بآسمان میکرد و میخندید تا نه پسرش را بکشتند چون پسر دهم را چشم بستند و گردن میزدند

نسخه | تا و دلیل آن | گفت بود | کار و مادر اعلم | در تفسیر و حقایق | آن ما در مشرق | دقایق آن تعزرت | و مسایل آن در علم | بیان و لطایف | آن کمالے | عظیم | بود

روے با پدر کرد و گفت زہے بے شفقت پدری کہ تو ئی نہ پسرت را کشتند و تو میخندی و ہیچ نمیگوئی گفت
جان پدر کسیکہ او این میکند با او ہیچ نتوان گفت او خود میداند و مے بیند و میتواند اگر خواہد نگاہدارد آن
دزد چون این سخن بشنید حالتے بروے پیدا گشت گفت اے پیر چرا این سخن پیش ازین نگفتی تا ہیچ پسرت کشتہ
نشدے **نقل ست** کہ روزے با جنید گفت اغنیا فاضلتر اند از فقرا کہ با اغنیا بقیامت حساب کنند و
حساب شنوانیدن کلام بیواسطہ باشد و محل عتاب و عتاب از دوست فاضلتر از حساب جنید رح گفت
فقرا فاضلتر از اغنیا اند کہ از فقرا عذر خواہند و عذر فاضلتر از عتاب شیخ علی ابن عثمان الجلابی اینجا لطیفہ
میگوید کہ در تحقیق محبت عذر بیگانگی بود و عتاب بر مخالفت دوست بود و عذر رد موجب تقصیر بود من
نیز اینجا حرفے بگویم در عتاب شر از سوے بندہ مے افتد کہ حقتعالے بندہ را غنی گردانیدہ است و بندہ از
شر نفس بفضول مشغول شدہ نا بعبادت گرفتار شدہ است اما در فقر شر از سوے حق مے افتد کہ بندہ را فقر داد تا بندہ
بسبب فقر آن ہمہ رنج کشید پس آنرا عذر میباید خواست و عذر از حق بود کہ عوض ہمہ چیزہا ستکہ ہر کہ فقیر تر
بود بحقتعالے نزدیک تر بود کہ انتم الفقراء الی اللہ ان اکرمکم عند اللہ اتقکم و ہر کہ توانگر تر بود از حق
دور تر بود کہ درویشیکہ توانگر را تواضع کند ثلثے از دینش برود پس این توانگر مغرور توانگرے بود کہ واند
کہ چون باشد کہ ایشان بحقیقت مردگانند کہ ایاکم و مجالسۃ الموتی و بعد از پانصد سال از درویشان بحق
راہ یابند و عتابیکہ پانصد سال انتظار باید کشید از عذرے کہ اہل آن پیا پانصد سال غرق وصل باشند
کجا بہتر باشد چگوئی کہ پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم و فرزندان خود را جز فقر روا نداشت و بیگانگانرا بعطا توانگر
میکرد کجا توان گفت کہ توانگر از درویش فاضلتر پس قول جنید رح ست **نقل ست** کہ بعضے از متکلمان ابن
عطا را گفتند کہ صوفیان را چیست کہ الفاظے اشتقاق کردہ اند کہ در مستمعان غریب ست و ازین زبان
معتاد را ترک کردہ ابن عطا رح گفت این از آن کردہ اند کہ نخواستند کہ جز این طایفہ این را بدانند کہ
پیش ایشان عزیز ست و نخواستند کہ الفاظ مستعمل عام را بکار دارند لفظے خاص پیدا کردند و او را کلماتے لطیف
عالی ست و سخن اوست کہ بہترین عمل آنست کہ کردہ اند و بہترین علم آنست کہ گفتہ اند ہر چہ نگفتہ اند مگو و
ہر چہ نکردہ اند مکن و گفت مرد اسرار را کہ جویند در میدان علم جویند اگر نیابند در میدان حکمت اگر نباشد در میدان
توحید اگر در این سہ میدان نباشد طمع از دین او گسستہ کن و گفت کہ بزرگترین دعویہا آنست کہ دعوے
کند در خدا ابتلائے و اشارت کند بخدا یا سخن کند از خدا و قدم در میان انبساط نہد انہیم کہ گفتیم
از صفات در دروغ زبانست و گفت نشاید کہ التفات کند بصفات و بر صفات فرود آید و گفت ہر علمے
را بیانے ہست و ہر بیانے را زبانے و ہر زبانے را عبارتے و ہر عبارتے را طریقتے و ہر طریقت را جمعے اند

پس هر که میان احوال جدا تواند کرد او را رسد که سخن گوید و گفت هر که خود را بآداب سنت آراسته دارد حق تعالی
دل او را بنور معرفت منور گرداند و گفت هیچ مقام نیست برتر از موافقت در فرمانها و در اخلاق
و گفت بزرگترین غفلت است که از خدای تعالی غافل ماند و از فرمانهای او و از معامله او و گفت بنده است
مقهور و علتی ست مقدور در میان هر دو بنده نیست معذور و گفت نفسهای خود را در راه هوای نفس خود
صرف مکن بعد از آن از برای هر که خواهی از موجودات صرف کن و گفت افضل طاعات گوش داشتن
حق ست بر دوام اوقات و گفت اگر کسی بیست سال در شیوهٔ نفاق قدم زند و درین مدت یک قدم برای
نفع برادری بردارد فاضلتر از آنکه شصت سال عبادت باخلاص کند و از آن نجات نفس خود خواهد و گفت
هر که بچیزی دون خدای ساکن بود بلای او در آن چیز بود و گفت صحیح ترین عقلها عقلی ست که موافق توفیق
بود و بدترین طاعات طاعتی ست که از و عجب خیزد و بهترین گناهان گناهیست که توبه از پس آن درآید
و گفت آرام گرفتن باسباب مغرور شدن ست و ایستادن بر احوال بریدن ست از محوّل احوال و گفت باطن
جای نظر حق ست و ظاهر جای نظر خلق جای نظر حق تعالی بپاکی سزاوارتر از جای نظر خلق و گفت هر کرا
اول مدخل او بهمت بود بخدای رسد و هر کرا اول مدخل او بارادت بود بآخرت رسد و هر کرا اول مدخل او بازی بود
بدنیا رسد و گفت هر چه بنده را از آخرت باز دارد دنیا بود و بعضی را دنیا سرای بود و بعضی را تجارتی و بعضی را عزّ و غلبه و بعضی
را علمی و مفاخرتی بعلم و بعضی را مجلسی و محفلی و بعضی را نفسی و شهوتی همت هر یکی از خلق بحد خویش بسته اند که
در آنند و گفت دلها را شهوتی ست و ارواح را شهوتی و نفوس را شهوتی همه شهوتها را جمع کردند شهوات
ارواح قرب بود و شهوات دلها مشاهده و شهوات نفس لذت گرفتن براحت و گفت سرشت نفس بی ادبیست
و بنده مامور ست بملازمت ادب نفس بر آنچه او را سرشته اند میرود اندر میدان مخالفت و بنده او را بجهد
بر پای میدارد از مطالبت هر که عنان او گشاده کند در فساد با او شریک بود پرسیدند که بر خدای تعالی
چه دشمن تر گفت رویت نفس و احوالهای او و عوض جستن بر فعل خویش و گفت قوت منافق خوردن و
آشامیدن بود و قوت مومن ذکر و جهد بود و گفت انصافی که در میان خداوند و بنده بود در سه چیز ست
استعانت و جهد و ادب از بنده استعانت خواستن و از خدای توفیق دادن و از بنده ادب بندگی بجای آوردن
و از خدای تعالی کرامت دادن و گفت هر کرا ادب یافته باشد آداب او آداب صدیقان او را بساط صحبت بساط انس بود و انبساط
و گفت هر کرا از ادب محروم کنند از همه خیرانش محروم کردند و گفت تقصیر ادب در قرب صعب تر بود از
تقصیر ادب در بعد که از جهال کبایر درگذارند و صدیقان را بچشم زخمی و التفاتی بگیرند و گفت هلاکت اولیا
بلحظات قلوب ست و هلاکت عارفان بخطرات اشارات و هلاکت موحدان باشارات حقیقت و گفت

موحدان بر سه طبقه اند اول آنکه نظر در وقت حالت میکنند دوم آنکه نظر در عاقبت میکنند سوم آنکه نظر در حقایق میکنند و گفت ادنی منازل مرسلان اعلی مراتب شهدا است و ادنی منازل شهدا اعلی منازل صلحا ست و ادنی منازل صلحا اعلی منازل مومنان ست و گفت حقتعالی را بندگانند که اتصال ایشان بحق درست شود و چشمهای ایشان تا ابد بدو روشن شود ایشان را حیات نبود الا بدو و بسبب اتصال و لهای ایشان بدو ایشان را بصفای یقین نظر دایم بود که حیات ایشان بحیات او موصول بود لاجرم ایشان را تا ابد مرگ نبود و گفت چون کشف شود ربوبیت در سر صاحب آن نفس زندان بدو حرام گردد و بر وی که هرگز باز نیاید و گفت غیرت فریضه است بر اولیای خدای پس گفت چه نیکوست غیرت در وقت منادمت در محبت و گفت اگر صاحب غیرتی را حالتی صحیح بود کشتن او فاضلتر از آن بود که غیری یعنی حال صحیح صاحب غیرت چنان بغایت بود که هر که او را بکشد ثواب یابد تا از ان آتش غیرت بر بد و گفت همت آنست که هیچ از عوارض آن را باطل نتوان گردانید و گفت همت آن بود که در دنیا نبود و گفت زندگی محبت بدل ست و زندگی مشتاق با شک و زندگی عارف بذکر و زندگی موحد بزبان و زندگی صاحب تعظیم بنفس و زندگی صاحب همت با نقطاع از نفس و این زندگی سوختن و غرقه شدن بود اگر کسے گوید زندگی موحد بزبان چگونه بود گوییم باطنش همه توحید گرفته باشد و یک ذره از باطنش خبر نبود جز آنکه زبان مے جنباند چنانکه بایزید رح گفت که سی سال ست تا بایزید را مے جویم و زندگی صاحب تعظیم بنفس چنان بود که زبانش از کار شده بود و نفسے مانده و زندگی صاحب همت منقطع شدن نفس او بود و اگر در ان هیبت نفس زند هلاک شود کما قال علیه السلام لی مع الله وقت نه من دگنجم که نبی مرسل و نه جبرائیل ع و گفت علم چهار ست علم معرفت و علم عبادت و علم عبودیت و علم خدمت و گفت حقیقت اسم بنده است و هر حقی را حقیقتی ست و هر حقیقتی را حقی و هر حقی را حقی یعنی هر حقیقت که تو دانی اسم بنده بود و آن بے نشان ست و نے نهایت ست و چون بے نشان بے نهایت بود و گفت حقیقت توحید نشان توحید ست و این سخن هر حقیقتی را حقے بود بیان آنست که حقیقت اسم بنده بود و صدق توحید آن بود که قایم به یکے بود و گفت محبت بر دوام عتاب بود و گفت چون محب دعوای مملکت کند از محبت بیفتد و گفت وجد انقطاع اوصاف ست تا نشان ارادت نماید همه اندوه گردد و گفت هر گاه تو با وجد توانی کرد وجد از تو دور ست و گفت نشان نبوت برخاستن حجابست میان قلوب و علام الغیوب و گفت علم بزرگترین هیبت ست و حیا چون از این هر دو دور نماید هیچ دو نماید و گفت هر کرا تو به

نسخۀ ادنی مراتب شهدا ست　اعلی منازل صدیقان　ادنی منازل صدیقانست و　ادنی منازل انبیا اعلی　ادنی منازل انبیاست و　منازل مرسلان اعلی　نسخۀ و گفت ادنی　نسخۀ چهارم　چهارم طبقه

بعلم درست بود توبهٔ او مقبول بود و گفت عقل آلت عبودیت ست نه اشراف بر ربوبیت و گفت هر که توکل
کند بر خدای متوکل بود بر خدای بر توکل خویش نه برای نیت دیگر و گفت توکل حسن التجا ست بحق تعالی
و صدق افتقار ست بدو و گفت توکل آنست که تا شدت فاقه در تو پدید آید بهیچ سبب باز ننگری و از حقیقت
سکون بیرون نیائی چنانکه حق داند که تو بدان راست ایستاده و گفت معرفت را سه رکن ست هیبت و
حیا و انس و گفت رضا نظر کردن دلست باختیار قدیم خدای در آنچه در ازل بنده را اختیار کرده است و آن
دست داشتن از خشم ست و گفت رضا آنست که بدوام در دو چیز نظاره کند یکی آنکه بیند که آنچه بوقت بمن
رسید مراد را ازل این اختیار کرده است و دیگر بیند که آنچه مرا اختیار کرد نیکوتر و فاضلتر ست و گفت اخلاص آنست
که خالص بود از آفات و گفت تواضع قبول حق بود و گفت تقوی آنست که ظاهر نیست و باطنی ظاهر نگاه داشتن
حدها ست و باطن او نیت و اخلاص پرسیدند که ابتدای این کار چیست و انتهاش کدام ست گفت
ابتداش معرفت ست و انتهاش توحید و گفت قرار گرفتن و چیز ست آداب عبودیت و تعظیم حق معرفت
و ربوبیت گفت ادب ایستادن ست با هر چه نیکو داشته اند گفتند این چگونه بود گفت آنکه معامله با خدای
بادب کند پنهان و آشکارا چون این بجای آوری ادیب باشی اگرچه عجمی باشی پرسیدند که از طاعتها
کدام فاضلتر ست گفت مراقبت حق تعالی بر دوام وقت پرسیدند از شوق گفت سوختن دل بود و پاره
شدن جگر و زبانه زدن آتش در وی پرسیدند که شوق برتر یا محبت گفت محبت زیرا که شوق از وی خیزد
و گفت چون آوازهٔ عصیان آدم برآمد جمله چیزها بر آدم بگریستند مگر زر و سیم حق تعالی بدیشان وحی فرستاد
که چرا شما بر آدم نگریستید گفتند ما نگرییم بر کسیکه در تو عاصی شود حق تعالی فرمود بعزت و جلال من که قیمت همه چیزها
بشما آشکارا کنم و جمله فرزندان آدم را خادم شما کنم و یکی او را گفت عزلت خواهم گرفت گفت یا که خواهی پیوست
چون از خلق ببریدی آنگه گفت پس چکنم گفت بظاهر با خلق میباش و بباطن با حق تعالی و روزی اصحاب
خود را گفت که بچه بلند شود مرد بعضی گفتند بروزه و بعضی گفتند بنماز تا ابن عطا رح گفت بلندی نیافت
آنکه یافت الا بخوی خوش **نقل ست** که یکبار پیش اصحاب پای دراز کرده بود گفت ترک ادب میان اهل ادب
ادب ست چنانکه رسول صلی اللہ علیہ وسلم پای دراز کرده بود و پیش ابوبکر رض و عمر رض که با ایشان صافی تر بود چون
عثمان رض درآمد پای مبارک گرد کرد **نقل ست** که ابن عطا رح را بزندقه منسوب کردند و با خلیفه بگفتند و
علی ابن عیسی که وزیر بود بر وی متغیر شد او را بخواند و بسیار جفا گفت و ابن عطا رح نیز او را سخنهای سخت گفت

[illegible] در بعضی نسخ [illegible] ... و گفت [illegible] ... تصوف [illegible] ... و گفت استطاعت [illegible] ... نسخه [illegible]

[illegible]

وزیر در خشم شد فرمود تا موزہ از پایش بکشیدند و بر سرش میزدند تا بیخبر شد پس ابن عطا اور او عاے بد کرد و گفت قطع اللہ یدیک و رجلیک یعنی خدائے ببرد گرداند دست و پائے ترا و جان بداو بعد از مدتے خلیفہ بر وزیر متغیر شد و بفرمود تا دست و پائے او ببریدند بعضے از مشایخ مواخذہ میکردند بر ابن عطا کہ چرا ور او عائے بد کرد و بایستے کہ او را دعائے نیک کردے اما عذر اینچنین گفتہ اند کہ از ان دعا ئے بد کرد کہ تو اند بود کہ او ظالم بود برائے نصیب مسلمانان دیگر دعا کرد و گفتند کہ ابن عطا از اہل فراست بود میدید کہ با او چہ خواہند کرد موافقت قضا کرد تا حق تعالے بر زبان او رانند واو در میان نہ و مرا چنان مینماید ابن عطا علیہ الرحمۃ او را نیک خواست نہ بد تا وزیر درجۂ شہدا یافت از درجۂ خواری کشیدن در دنیا از منصب و مال و جاہ و بر سر کشتن این وجہے نیکوست و چون چنین دانی پس ابن عطا او را نیکوئی خواستہ باشد کہ عقوبت این جہان در جنب آخرت سہل ست نہ بد رحمۃ اللہ علیہ

باب پنجاہ و پنجم در ذکر ابراہیم بن داؤد الرقی رحمۃ اللہ علیہ

آن قبلۂ اتقیا آن قدوۂ اصفیا آن در دام مرغ سابق آن در شام صبح صادق آن فانی خود و باقی متقی ابراہیم بن داؤد الرقی از اکابر علما و مشایخ بود و از قدمائے طریقت و محترم و صاحب کرامات بود و ریاضت و کلماتے عالی داشت و از بزرگان شام بود و از اقران جنیدؒ بود و از یاران ابن جلا بود و عمرے دراز یافت نقل ست کہ درویشے در بادیہ رفت شبے قصد او کرد چون نزدیک او رسید و درویش نگاہ کرد روے بر خاک نہاد و برفت چون درویش در خود نگاہ کرد پارۂ از خرقۂ رقیؒ بر جامۂ خود دید دانست کہ شیر حرمت او از برکت آن داشت و سخن اوست کہ گفت معرفت اثبات حق ست بیرون از ہر چہ وہم بدو رسد و گفت قدرت آشکار است و چشمہا کشادہ است لیکن دیدہا ضعیف ست و گفت نشان دوستی حق بر گزیدن طاعت اوست و متابعت رسول صلی اللہ علیہ وسلم و گفت ضعیف ترین خلق آنست کہ عاجز بود ز دست داشتن از شہوات و قوی ترین آن بود کہ قادر بود بر ترک آن و گفت قیمت ہر آدمی بر قدر ہمت او بود اگر ہمت او در دنیا بود پس او را ہیچ قیمت نبود و اگر ہمت او رضائے خدائے تعالے بود ممکن نبود کہ در توان یافت غایت قیمت او را یا توقف توان یافت بران و گفت راضی آنست کہ سوال نکند و مبالغت کردن در دعا از شروط رضا نیست و گفت توکل آرام گرفتن ست بر آنچہ خدائے تعالےٰ ضمان کردہ است و گفت آنچہ کفایت ست بتو میرسد بے رنج اما مشغولی و رنج در زیادت طلبیدن ست و کفایت درویشان در توکل ست بکفایت حق و توانگران اعتماد کردن ست بر املاک و اسباب و گفت ادب کردن

درویشان آن وقت بود که از حقیقت بعلم آیند و گفت مادام که در دل تو خطرے بود اعراض کون را یقین دان که ترا بنزدیک خدای هیچ خطرے نیست و گفت هر که عزیز شود بچیزے جز بخدای درست آنست که در عز خویش خوار ست و گفت پسندیده است مرا از دنیا دو چیز یکے صحبت فقرا دوم حرمت اولیا علیهم الرحمة

باب پنجاه و دوم در ذکر یوسف اسباط رحمة الله علیه

آن مجاهد مردان مرد آن مبارز میدان درد آن خو کردهٔ تقوای آن پروردهٔ معنی آن مخلص محتاط یوسف اسباط از زهاد و عباد این طایفه بود و در تابعین بزهد او کسے نبود و در مراقبه و محاسبه کمالے داشت و معرفت و حالت خود نهان داشتے و ریاضتے عجب کشیدے و از دنیا انقطاع کلی داشت و کلماتے شافی بسیار مشائخ کبار را دیده بود نقل ست که هفتاد هزار درم میراث یافت هیچ از ان نخورد و خرج نکرد و برگ خرما بافتے و از مزد آن قوت میساخت گفت چهل سال بر من گذشت که مرا پیراهنے نو نبوده نه ملکے نه عاریتے مگر خرقه کهنه و وقتے بحذیفه مرعشی نامه نوشت که شنیده ام که دین خود را بدو حبه فروختهٔ و آن آنست که در بازار کسے چیزے میخرید آنکس بدانگے میگفت و تو به سه خواستی و او از برای آنکه ترا بشناخت آن مساهحت از بهر صلاحیت تو کرده است و این حکایت را بعکس نوشته بودند و در کتابے معتمد چنین یافتیم و هم او بحذیفه نوشت که هر کرا فضایل بنزدیک او دوست تر از گناه بود او فریفته است و هر که قرآن خواند و دنیا برگزیند او استهزا کننده است و من میترسم که آنچه ظاهر میشود از اعمال ما بر ما زیانکارتر بود از گناه ما و هر کرا درم و دینار در دل بزرگتر ست از بزرگی آخرت چگونه امید دارد بخدای در دین و دنیای خویش و گفت اگر شبے بصدق با خدای خود کار کنم دوست تر دارم از آنکه در راه خدای شمشیر بزنم و هم او بحذیفه نوشت که وصیت میکنم ترا بتقوی خدای تعالی و عمل کردن بر آنچه تعلیم داده است ترا و مراقبت چنانکه هیچکس نه بیند ترا آنجا که مراقبت کنی الا حق تعالی و ساختگی کردن چیزے را که هیچکس را دفع آن حیلتے نیست در وقت فرود آمدن آن پشیمانی سود ندارد و شبلی گفت از یوسف اسباط پرسیدند که غایت تواضع چیست گفت آنکه از خانه بیرون آئی و هر کرا بینی چنان دانی که از تو بهتر ست و گفت اندک ورع را جزای بسیار عمل دهند و اندک تواضع را جزای اجتهاد بسیار دهند و گفت علامت تواضع آنست که سخن حق قبول کنی از هر که گوید و رفق کنی با کسیکه فروتر بود و بزرگ داری آنرا که بالای تو بود در رتبت و اگر زلّتے بینی احتمال کنی و هر چه بتو رسد بر آن شکر کنی و خشم فرو خوری و هر جا که باشی رجوع با خدای کنی و بر توانگران تکبر کنی و گفت توبه را ده مقام ست دور بودن از جهال و ترک گرفتن با جاهلان و روی گردانیدن از منکران و دور رفتن از محبوبات و شتافتن بخیرات و درست

کردن توبه لازم بودن بر توبه و ادا کردن مظالم و طلب غنیمت و تضییع فوت و گفت علامت زهد ده چیز
است ترک موجود و ترک آرزوی مفقود و خدمت معبود و ایثار مولی و صفای معنی و متعزز شدن بعزیز
و احترام مشفق و زهد در مباح و طلب ارباح و قلت ارواح یعنی آسایش و گفت از علامات زهد یکی آنست
که بداند که بنده زهد نتواند کرد در زهد الا بامیّتی بخدای تعالی و گفت علامت ورع ده چیز ست درنگ کردن
در متشابهات و بیرون آمدن از شبهات و تفتیش کردن و از تشویش احتراز کردن و گوش داشتن
زیادت و نقصان و مداومت کردن برضای رحمن و از سر صفا تعلق ساختن با امانات و روی گردانیدن
از موضع آفات و دور بودن از طریق عاهات و اعراض از سر مباهات و گفت علامت صبر ده چیز ست
حبس کردن نفس و استحکام ورع و ملازمت بر طلب اُنس و نفی جزع و استطاعت ورع و محافظت
بر طاعات و استقصا بر واجبات و صدق در معاملات و طول قیام در مجاهدات و اصلاح جنایات و گفت محو
نگرداند شهوت را از دل مگر خوفی که مرد را برانگیزاند یا شوقی که مرد را بی آرام کند و گفت مراقبت را چند علامت
ست برگزیدن چیزی که خدای آنرا برگزیده است و عزم کردن نیکو بخدای و شناختن افزونی و تقصیر از
جهت خدای و آرام گرفتن دل بخدای و منقطع شدن از جمله خلایق بخدای و گفت صادق را چند علامت ست
دل با زبان راست داشتن و قول با فعل برابر داشتن و ترک طلب محمدت اینجهانی گفتن و ریاست
ناگرفتن و آخرت بدنیا گزیدن و نفس قهر کردن و گفت توکل را نیز چند علامت ست آرام گرفتن بدانچه
حق ضمان کرده است و ایستادن بر آنچه بتو رسد از رفیع و دون تسلیم کردن بابلیون و تعلق گرفتن دل میان
کاف و نون یعنی چنان داند که هنوز کاف بنون نه پیوسته است لاجرم هرچه از کاف و نون بود توکل درست
بود و قدم در عبودیت نهادن و از ربوبیت بیرون آمدن یعنی دعوی فرعونی و منی نکند و ترک اختیار کند
و قطع علایق و نومیدی از خلایق و دخول در حقایق و بدست آوردن دقایق و گفت عمل کن عمل مردی که او
معاینه می بیند که او را نجات نخواهد بود مگر بدان عمل و توکل کن توکل مردی که او معاینه می بیند که بدو نخواهد
رسید الا آنکه حق تعالی در ازل برای او نوشته است و حکم کرده و گفت اُنس را پنج علامت ست ایمن نشستن
در خلوت و طول وحشت از مخالطت و لذت یافتن بذکر و راحت یافتن در مجاهدت و چنگ در زدن بحبل طاعت
و گفت علامت حیا انقباض دلست پیدا آمدن در کار و وزن کردن سخن پیش از گفتن و دور بودن از آنچه
خواهی کرد که بجهت آن عذر خواهی و ترک خوض کردن در چیزی که از آن شرم زده خواهی شد و نگاه داشتن
چشم و زبان و گوش و ترک فرح و ترک آرایش حیات دنیا و یاد کردن گورستان و مردگان و گفت
شوق را علامات اینهاست دوست داشتن مرگ در وقت راحت و دشمن داشتن حیات در طرب وقت صحت

در غیبت وانس گرفتن بذکر حق وبقرار شدن در وقت نشر آلاء حق سبحانه وتعالی ومورد آمدن در وقت تفکر خاصه در ساعتی که نظر تو بحق بود و پرسیدند از جمع وتفرقه گفت جمع جمع کردن دل است در معرفت وتفرقه متفرق گردانیدن در احوال وسخن اوست که نماز جماعت بر تو فریضه نیست وطلب حلال بر تو فریضه است

باب پنجاه و سوم در ذکر ابو یعقوب ابن اسحٰق النهرجوری رحمة الله علیه

آن مشرف رقم فضیلت آن مقرب حرم وسیلت آن منور حال آن معطر وصال آن شاهد مقامات مشهوری ابو یعقوب ابن اسحٰق النهرجوری رحمة الله علیه از کبار این طایفه بود و لطفی عظیم داشت بخدمت و ادب مخصوص و مقبول اصحاب بود و سوزی بغایت داشت و مجاهده سخت و مراقبتی بر کمال و کلماتی پسندیده و افتاده اند هیچ پیر از مشایخ نورانی‌تر از وی نبود و صحبت عمرو بن عثمان مکی یافته بود و سالها مجاور حرم بود و آنجا وفات یافت **نقل است** که یک ساعت از عبادت و مجاهده نیاسودی و یکدم خوشدل نبودی یکبار در مناجات بنالید با حق تعالی بسرش ندا آمد که یا ابا یعقوب تو بنده و بنده را با راحت چکار **نقل است** که کسی باوی گفت که در دل خویشتن سختی می‌یابم و با فلان شیخ و فلان شیخ مشورت کردم یکی روزه فرمود یکی سفر بود کردم زایل نشد تو چه فرمائی یعقوب گفت ایشان خطا کردند و کار تو طریق تو آنست که بر آن ساعت که خلق بخسپند بمسجد روی و تضرع و زاری کنی و گوئی خداوندا در کار تو متحیرم مرا دست گیر آن مرد گفت چنان کردم او را گفت زایل شد و کسی دیگر با او گفت که نماز میکنم و حلاوت آن بدل نمی‌یابم گفت چون طلب دل و نماز کنی حلاوت نماز نیابی چنانکه در مثل گفته اند که اگر دستغر خر را در پا عقبه چون نهی عقبه بقطع تو اذکر وگفت روزی در مرقع یکی بچشم زرده بدیدم که در طواف میگفت اعوذ بک منک ... گفتم این چه دعاست گفت روزی نظر کردم بکسی که در نظرم خوش آمد طپانچه از هوا در آمد و بر یک چشم من زد که بدو نگرنده بودم و کور کرد و آوازی شنودم که یک نظر را طپانچه اگر زیادت نگریستی زیادت زدیمی و گفت دنیا دریاست و کناره او آخرت است و کشتی او تقوی و مردمان همه مسافر و گفت هر کرا سیری بطعام بود همیشه گرسنه بود و هر کرا توانگری بمال بود همیشه درویش بود و هر که حاجت خود عرض خلق کند همیشه محروم بود و هر که در کار خویش یاری از خدای نخواهد همیشه مخذول بود و گفت نوال نیست نعمتی را که شاکری یابد و بقا نیست آنرا که کفران آرد در نعمت و گفت چون بنده بکمال رسید از حقیقت یقین بلا نزد یک او نعمت گردد و رخا مصیبت و گفت اصل سیاست کم خوردن است و کم گفتن و کم خفتن و ترک شهوات کردن و گفت بنده تا خود چون فانی شود بحق باقی شود لاجرم هیچ نامش نخوانند الا العبد فاوحی الی عبده ما اوحی و گفت هر که در عبودیت استعمال علم رضا نکند عبودیت در فنا و بقای او صحت ندارد او مدعی کذاب است و گفت شادی

در سه خصلت ست یکے شادی بطاعت خدای و دیگر شادی نزدیک بودن بخدای و دور بودن از خلق سوم شادی یاد کردن خدای و فراموش کردن خلق و نشان آنکه شادی بخدای بود سه چیز ست یکے آنکه همیشه در طاعت داشتن بود دوم آنکه دور باشد از دنیا و اهل دنیا سوم آنکه با بیست خلق از و بیفتد کی هیچ چیز یاد نکند با خدای مگر آنچه خدای را باشد فاضلترین کارها آن باشد که بعلم پیوسته باشد و گفت عارف ترین بخدای آن بود که متحیر تر بود در خدای و گفت عارف بحق نرسد مگر دل بریده گرداند از سه چیز علم و عمل و خلوت یعنی در این هر سه از این هر سه بریده باشد یکے از وے پرسید که عارف بر هیچ چیز تاسف خورد جز بر خدای گفت عارف نه بیند هیچ چیز بجز خدای تا بر آن تاسف خورد و گفت بکدام چشم نگرد گفت بچشم فنا و زوال و گفت مشاهدهٔ ارواح تحقیق ست و مشاهدهٔ قلوب تحقیق و گفت جمع عین حق ست آنکه جملهٔ اشیاء بدو قایم بود و تفرقه صفت حقیقت از باطل یعنی هر چه دون حق ست باطل ست به نسبت بحق و هر صفت که باطل کند حق را آن تفرقه بود و گفت جمع آنست کی تعلیم داد آدم را از اسما و تفرقه آنست که از آن علم پراگنده شده و منتشر گشت در باب او و گفت ارزاق متوکلان بر خداوند ست میرسد بعلم خدای بدیشان و بر ایشان میرود بے شغلے و رنجے و غیر ایشان همه روز در طلب آن مشغول و رنج کش و گفت متوکل بدرستی و حقیقت آنست که رنج و مونت خود از خلق برگرفته باشد نه شکایت کند از آنچه بدو رسد و نه ذم کند کسے را که منع کندش از جهت آنکه نه بیند منع و عطا الا از خدای تعالی و گفت توکل بحقیقت ابراهیم خلیل را بود که جبرئیل در آن وقت که او را گفت هیچ حاجت داری گفت بتو نه زیرا که از نفس خود غایب بود و جز خدای هیچ چیز را نمیدید و گفت اهل توکل را در حقایق توکل اوقاتے ست در غلبات که اگر در آن غلبات بر آتش بروند خبر نیابند و اگر ایشان را در آن حالت در آتش اندازند هیچ مضرت بدیشان نرسد و اگر تیر بر ایشان زنند و ایشان را مجروح گردانند الم نیابند و نیز وقت باشد که اگر پشه ایشان را بگزد و نبرسند و باندک حرکتے از جاے بروند و از و پرسیدند که طریق بخدای تعالی چگونه است گفت دور بودن از جهال و صحبت داشتن با علما و استعمال کردن علم و دایم بر ذکر بودن پرسیدند از تصوف گفت اول تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ پس آخر ذرات قلوب ست بود ایع حنه ز انجا که همه اخطاب کرده است حق تعالی و آن همه در صورت ذرات بوده است تا خبر داده است کما قال عز و جل اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوْا بَلٰی والله اعلم

باب پنجاه و چهارم در ذکر سمنون محب رحمة الله علیه

آن بی خوف همه حب آن بی عقل همه لب آن پروانهٔ شمع جمال آن آشفتهٔ صبح وصال آن ساکن مضطرب محبوب حق سمنون محب رحمة الله علیه در شان خویش یگانه بود و مقبول اهل زمانه و الطف المشایخ بود و اشارات لطیف

داشت و رموزے عجیب و غریب و در محبت آیتے بود و جملہ مشایخ بہ بزرگی او مقر بودند و او را از فنون
محبت سمنونؒ محب گفتندے و او خود را سمنون کذاب خواندے و صحبت سری سقطی رح یافتہ بود و او از
اقران جنید رح بود و او را در محبت مذہب خاص ست و تقدیم محبت کردہ است بر معرفت و بیشترے از
مشایخ این طایفہ معرفت را بر محبت مقدم داشتہ اند و او میگوید کہ محبت اصل و قاعدہ راہ خدا ایست و احوال
و مقامات ہمہ بہ نسبت با محبت بازی اند و در محلے کہ طالب آنرا اشناسد زوال بران روا نباشد و در محل
محبت مادام کہ ذات موجود بود **نقل ست** کہ آن وقت کہ از حجاز مے آمد اہل فید او را گفتند کہ از بہر ما مجلس
گوے بر منبر شد و سخن گفت مستمع نیافت روے بقنادیل کرد و گفت کہ با شما میگویم سخن محبت در حال آن
قندیلہا ہمہ در حرکت و رقص آمدند و برہم زدند تا ہمہ پارہ پارہ میشدند و مے افتادند **نقل ست** کہ یکبار از محبت
سخن میگفت مرغے از ہوا در آمد و بر سر او نشست و پس از سر او فرو آمد و بر دست او نشست پس بر کنار
او نشست پس از کنار بر زمین نشست و چندانے منقار بر زمین زد کہ خون از منقار او روان شد پس
بیفتاد و بمرد **نقل ست** کہ وے در آخر عمر برائے متابعت سنت زنے خواست و او را از ان زن دخترے در
وجود آمد چون سہ سالہ شد سمنونؒ را با او پیوندے عظیم پدید آمد ہمان شب قیامت بخواب دید و دید کہ علمے
را نصب کردندے از بہر قومے و در پائے آن علم قومے دید و نور آن علم جملہ عرصات فرو گرفتہ بود سمنون
پرسید کہ این علم کدام قوم ست گفتند از ان محبان آن قوم کہ یُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ در حق ایشان ست سمنون
خود را در میان ایشان انداخت یکے بیامد کہ او را بیرون کند سمنونؒ فریاد بر آورد کہ آخر چرا مرا بیرون میکنی
گفت تو ازین قوم نیستی گفت آخر مرا سمنون محب گویند و حقتعالے از دل من میداند در حال ہاتفے
آواز داد کہ تو از محبان بودی ولیکن چون دل تو بدان دختر میل کرد نام تو از جریدہ محبان محو کردند
سمنون ہم در خواب فریاد بر آورد و گفت بار خدایا اگر این طفل قاطع راہ من خواہد بود او را از راہ بردار
در حال از حال از خانہ فریاد بر آمد سمنون رح از خواب بیدار شد و گفت چہ بودہ است گفتند دختر تو از بام
در افتاد و بمرد **نقل ست** کہ یکبار در مناجات میگفت الٰہی در ہر چہ مرا بیازمائی دران راستم یابی و
دران تسلیم کنم و دم نزنم در ہمان شب دردے مستولی شد چنانکہ جانش بر خاست آمد او دم نمیزد آہ
نمیکرد بامداد ہمسایگان گفتندے شیخ دوش ترا چہ افتادہ بود کہ از فریاد و فغان تو تا روز نخفتیم و او ہیچ
فریاد نکردہ بود اما صورت حال او بر صورت و بگوش مستمعان فریاد رسانیدہ بود تا حق تعالے بوے باز نمود
کہ خموشی خموشی باطن ست کہ اگر بحقیقت خموش بودی ہمسایگان را خبر نبودے چیزے تو انی بگوے **نقل**
ست کہ بکرو دین بیت میخواند بیت لیس فی سواک حظ فکیف ما شئت فاختبرنی یعنی مرا جز در تو تعجب

نیست و دلم بغیر تو مایل نیست و هر چه خواهی امتحان کن در حال بول وی بسته شد بدین تا نهایت معرفت
و بوده است میگفت که عمو دروغ زن خود را دعا کنید تا حقتعالی شفا دهد و ابو محمد مغازلی گوید با سمنون در
بغداد بودم چهل هزار درم بر درویشان نفقه کردند و هیچ با ما ندادند سمنون رح گفت بیا تا بجای هر درمی
که ایشان نفقه کردند ما رکعتی نماز کنیم پس بمداین رفتیم و چهل هزار رکعت نماز کردیم نقل است
که غلام خلیل خود را پیش خلیفه بتصوف معروف کرده بود و دین بدنیا فروخته و پیوسته در پیش خلیفه عیب
مشایخ گفتی و مرادش آن بود که تا همه مهجور باشند و کس بدیشان التفات نکند و جاه او برجای بماند و رسوا نشود
پس چون جاه سمنون رح در بغداد بلند و صیت او منتشر شد غلام خلیل رنجهای بسیار بدو رسانید و بر او افتراها
کرد و فرصت میجست تا پیش خلیفه او را چگونه رسوا کند تا چنان افتاد که زنی منعمه خود را بروی عرضه کرد که
مرا بخواه سمنون او را قبول نکرد زن پیش جنید رفت که سمنون رح را بگوی تا مرا بخواهد جنید او را دور کرد و بوی
التفات نکرد آن زن پیش غلام خلیل رفت و سمنون را تهمتی نهاد غلام خلیل شاد شد و فرصت را غنیمت
شمرد و خلیفه را بروی متغیر گردانید چنانکه بفرمود که سمنون را و جلاد را حاضر کردند خلیفه چندانکه خواست
تا حکم کند که سمنون رح را بکشند زبانش بگرفت چنانچه هیچ سخن نتوانست کرد چون شب بخفت بخواب دید که
زوال ملک تو در کشتن سمنون است بامداد سمنون را بخواند و عذرها خواست و او را باعزاز تمام بازگردانید چون
غلام خلیل آن حالت را مشاهده کرد در حق سمنون دشمنی او زیادت شد تا باخر عمر مجذوم شد یعنی خوره در وی
افتاد بسبب رنجانیدن سمنون رح کسی حکایت او در پیش اکابر مشایخ گفت که غلام خلیل را خوره در افتاده است
گفت همانا روشن کرد طریقت هست در وی بست و نه نیک کرده است که او منازع مشایخ
بود گاه گاه مشایخ را با عمال او راه میگرفت خدایش شفا دهاد این سخن به غلام خلیل رسانیدند که فلان شیخ
چنین فرمود توبه کرد و از کرده پشیمان شد و هر چه داشت از دنیا در پیش اهل تصوف فرستاد و ایشان هیچ
قبول نکردند بنگر که انکار این طایفه تا بچه حد است که آخر منکر را بمقام توبه میرساند خود که بیک اقرار در دل حال
او چون بود لاجرم گفته اند که هیچکس در ایشان زبان نکند و از و سوال کردند از محبت گفت صفائی محبت
دوستی است با ذکر دایم چنانکه حقتعالی فرموده است اُذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا و گفت محبان خدای
شرف دنیا و آخرت بردند لان النبی علیه السلام قال المرء مع من احبه گفت مرد با آن بود که دوست دارد او را
پس محبان خدا در دنیا و آخرت با خدای باشند و گفت عبارت نتوان کرد از چیزی مگر از آن چیز رقیق تر و لطیف
تر بود و هیچ چیز رقیق تر و لطیف تر نباشد از محبت پس بچه از محبت عبارت توان کرد یعنی از محبت عبارت
نتوان کرد گفتند چرا نسب او ببلا مقرون کرده اند گفت تا هر سفله دعوی محبت او نکند چون بلا بیند هزیمت شود

پرسیدند از فقر گفت فقیر آنست که بفقر انس گیرد چنانکه جاهل بنقد و فقیر را از نقد چنان وحشت بود که جاهل را
از فقر و گفت تصوف آنست که هیچ چیز ملک تو نباشد و تو از ملک هیچ چیز نباشی والله اعلم بالصواب

باب پنجاه و پنجم در ذکر ابو محمد مرتعش رحمة الله علیه

آن یگانهٔ سابق معنی آن متین لایق تقوی آن سالک بساط وجدان پرورش ابو محمد مرتعش رحمة الله علیه
از بزرگان مشایخ و معتبران اهل تصوف بود و مقبول اکابر بود و سفرها در تجرید کرده بود و دیگر بجد تمام شایسته
معروف بود و از حیرهٔ نیشاپور بود و ابو حفص را دیده بود و با ابو عثمان و جنید صحبت داشته و مقام او
در شونیزیه بود و در بغداد وفات کرد نقل ست که گفت سیزده سال حج کردم بر توکل چون نگاه کردم همه
بر هوای نفس بود گفتند بچه دانستی گفت مادرم گفت که سبوی آب بیار بر من گران آمد دانستم که آن حجها بر شره
نفس بود درویشی گفت در بغداد بودم و خاطر حج داشتم در دلم آمد که مرتعش پانزده درم آرد تا
کوزه و نعلینی خرم و در بادیه روم در حال یکی در بزد در باز کردم او بود و پانزده درم داشت گفت بستان و مرا
رنجه مدار نقل ست که مرتعش روزی در محلهٔ از بغداد میرفت تشنه بود بدر خانه رسید آب خواست یکی
بیرون دوید کوزهٔ آب در دست دل مرتعش صید جمال او شد آب خورد و همانجا بنشست تا خداوند
خانه بیاید گفت ای خواجه از خانهٔ تو شربتی آب بمن دادند و دلم بردند و لی شربتی آب بهای گران باشد
آن خداوند سرای خواجهٔ معتبر بود و او را میشناخت گفت ای شیخ آن دختر من ست اگر رغبت نمائی بتو
دهم گفت میخواهم پس آن خواجه مجمعی ساخت و دختر بوی داد و بفرمود تا مرتعش را بگرمابه بردند و خرقه از و
بر کشیدند و دستی جامهٔ نغز در و پوشیدند چون با عروس در خلوت رفت بنماز مشغول شد ناگاه در میان
فریاد بر آورد که خرقهٔ من بیارید آن جامهٔ گرانمایه بیرون کرد و باز همان خرقه در پوشید و زن را طلاق داد
و بیرون آمد پرسیدند که این چه حالت بود گفت بسرم ندا کردند که بیک نظر که بخلاف ما کردی لباس اهل
صلاح از ظاهر تو بر کشیدیم اگر یک نظر دیگر کنی لباس آشنائی از باطنت بر کشیم نقل ست که او را گفتند
که فلان کس بر سر آب میرود و در هوا میپرد گفت آنکه او را خدا توفیق دهد که مخالفت هوای خود کند بزرگتر
از آن بود که در هوا پرد و بر روی آب برود نقل ست که در آخر ماه رمضان در مسجد شونیزیه معتکف نشسته
بود چون روز عید بنشست بیرون آمد و اعتکاف باطل کرد گفتند چه چیز ترا از اعتکاف بیزار کرد گفت جماعتی را دیدم انبوه
و دیدن طاعت ایشان بر من گران آمد و سخن اوست که هر که گمان برد که فعل او او را از آتش نجات

[illegible]

ویرا بہ بہشت رساند نفس خود را در خطر انداختہ باشد و ہر کہ اعتماد بر فضل خداے کند حق تعالے او را بہشت رساند کما قال اللہ تعالی قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا وگفت آرام گرفتن اسباب دل منقطع گشتن از اعتماد کردن بر سبب الاسباب ست پرسیدند کہ بندہ بچہ چیز دوستی خداے تعالے حاصل کند گفت بدشمنی آنکہ خداے آنرا دشمن گرفتہ است و آن دنیاست و نفس وگفت اصل توحید سہ چیز ست شناختن خدا را بربوبیت و اقرار کردن خداے را بوحدانیت و نفی کردن جملہ انداد وگفت عارف صید معروفست کہ معروف او را صید کردہ است تا مکرمش گرداند و در خطیرۂ قدسش بنشاند وگفت درست کردن معاملات بدو چیز ست صبر و اخلاص صبر بروے و اخلاص در وے وگفت مخلص چون دل بحق دہد سکوت باشد و چون بخلق دہد نکرت وگفت تصوف حسن خلق ست وگفت تصوف حالیست کہ غایب گرداند صاحب آنرا از گفت وگوے وی و بجذبۂ ذوالمنن و از انجا بیرون گرداند تا خداے باند و او نیست شود وگفت این نسخہ مذہبے ست ہمہ جد بہزل قطعاً آمیختہ نباید گردانید وگفت عزیزترین نشستن فقرا آن بود کہ با فقر انشینید چنین ببینی کہ فقیر از فقیر جدا اگر دو بدانکہ از علتے خالی نیست نقل ست کہ بعضے از اصحاب از و وصیت خواستند گفت پیش کسے روید کہ او شما را بہتر از من باشد و مرا بکسے باز گذارید کہ باز شما باشد واللہ اعلم بالصواب

باب پنجاہ و ششم در ذکر ابو عبداللہ محمد ابن محمد فضل رحمۃ اللہ علیہ

آن متمکن بکرامات و حقایق آن متعین باشارات و دقایق آن مقبول طوایف مخصوص لطائف آن مرغزار عشق و عقل ابو عبداللہ محمد فضل رحمۃ اللہ علیہ از کبار مشایخ اہل خراسان بود و ستودۂ ہمہ و در ریاضت و فتوت بے نظیر بود و مرید خضریہ بود و ترمذی رح را دیدہ بود و ابو عثمان حیری رح را بدو میلے عظیم بود چنانکہ یکبار نامہ بدو نوشت کہ علامت شقاوت چیست گفت سہ چیز یکے آنکہ حق تعالے او را علمے روزی گرداند و از عمل محروم کند دوم آنکہ او را عمل دہد و از اخلاص محروم گرداند سوم آنکہ او را صحبت صالحان روزی کند و از حرمت داشتن ایشان محروم گرداند و ابو عثمان حیری گفت کہ محمد فضل بلخی سمسار مردانست و ہم ابو عثمان رح گفت اگر قوتے داشتمے در پناہ محمد فضل شدمے تا سر من بدیدار او روشن و صافی شدے و او از اہل بلخ جفاہاے

بسیار دید و زبان طعن دراز کردند و او را از بلخ بیرون کردند و او ایشان را دعائے بد کرد و گفت الٰہی صدق از ایشان باز گیر نقل ست کہ ازو سوال کردند کہ سلامت صدور بچہ حاصل آید گفت ایستادن بر حق الیقین آن حیاتے بود تا بعد ازان علم الیقین و ہند تا بعلم الیقین مطالعۂ عین الیقین کنند تا اینجا سلامت صدور ست تا نخست عین الیقین نبود علم الیقین نباشد کہ کسے را کہ کعبہ ندید ہرگز او را علم الیقین نبود بکعبہ پس معلوم شد کہ علم الیقین بعد از عین الیقین تواند بود کہ آن علمے کہ پیش از عین الیقین بود آن تہمت بود و اجتہاد و از ینجا بود کہ گاہ صواب افتد و گاہ خطا چون علم الیقین پیدا آید بعلم الیقین مطالعۂ اسرار و حقائق عین الیقین توان کرد و مثالش چنان بود کہ کسے در چاہے افتادہ باشد و بزرگ شدہ ناگاہ او را از چاہ بیرون آرند و ر آفتاب متحیر گردد و مدتے دران دیدن اثبات نماید تا با آفتاب دیدن خو کند و چنان شود کہ با آفتابش علمے پدید آید کہ بدان علم مطالعۂ اسرار آفتاب تواند کرد و گفت عجب دارم ازانکس کہ بہوائے خود بخانۂ او شود و زیارت کند چرا قدم بر ہوا ننہد تا بدو رسد و با او دیدار کند و گفت صوفی آنست کہ صافی شود از ہمہ بلاہا و غائب نشود گردد از ہمہ عطاہا و گفت راحت در اخلاص ست از آرزو ہائے نفس و گفت چون مرید بگوشۂ خاطر در دنیا نگرد تو پیش درویے منگر کہ او مرید طریقت نیست و گفت اسلام بچہار چیز از مردم مفارقت کند یکے آنکہ عمل نکند بدانچہ داند دوم آنکہ عمل کند بدانچہ نداند سوم آنکہ نجوید آنچہ نداند چہارم آنکہ مردمان را منع بکنند از آموختن علم و گفت علم سہ حرف ست عین و لام و میم عین علم ست و لام عمل ست و میم مخلص حق ست در علم و عمل و گفت بزرگترین اہل معرفت مجتہدترین ایشان ست در ادائے شریعت و پارغبت ترین در حفظ سنت و متابعت و گفت محبت ایثارست و آن چہار معنی ست یکے دوام ذکر بدل و شاد بودن بدان دوم اُنسے عظیم گرفتن بذکر حق و سوم قطع اشغال و از ہر قاطع کہ ہست باز بریدن و چہارم او را بر خود برگزیدن و بر ہر چہ غیر اوست چنانکہ حق تعالیٰ میفرماید قُلْ اِنْ کَانَ اٰبَآؤُکُمْ وَاَبْنَآؤُکُمْ وَاِخْوَانُکُمْ وَاَزْوَاجُکُمْ وَعَشِیْرَتُکُمْ الی قولہ اَحَبَّ اِلَیْکُمْ مِّنَ اللّٰہِ وَرَسُوْلِہٖ وصف محبان حق این ہست کہ محبت ایشان بر معنی ایثار بود و بعد ازین معاملت ایشان بر چہار منزل رود یکے محبت دوم ہیبت سوم چہارم تعظیم و گفت ایثار زاہدان بوقت بے نیازی بود و ایثار جوانمردان بوقت حاجت و گفت زہد در دنیا ترک ست و اگر توانی ایثار کنی و اگر نتوانی خوار داری

باب پنجاہ و ہفتم در ذکر ابو الحسن بوشنجی رحمۃ اللہ علیہ

آن صادق کار دیدہ آن مخلص بار کشیدہ آن موحد یگانگی شیخ ابو الحسن بوشنجی رحمۃ اللہ علیہ از جوانمردان

خراسان بود و محتشم ترین اهل زمانه و اعلم ترین مشایخ در طریقت و در تجرید قدمے ثابت داشت و ابو عثمان رح
و ابن عطار رح و جریری را و ابو عمرو دمشقی رح را دیده بود و سالها از بوشنج برفت و در عراق میبود و چون
باز آمد بزندقه منسوب کردند از انجا به نیشاپور رفت و عمر آنجا گذاشت چنانکه بزهد موسوم گشت نقل
ست که روستائے خرے گم کرده بود بیامد و دامن ابو الحسن رح بگرفت که خر من تو دزدیده ابو الحسن رح
گفت اے جوانمرد غلط کرده من خر ترا اکنون مے بینم نمے شنید شیخ دست برداشت و گفت الٰهی مرا ازبے
باز خر و حالی خر پدید آمد روستائے عذر خواست و گفت اے شیخ من دانستم که تو نبرده لیکن خود را بر
درگاه او آبروئے نمیدیدم خواستم که تو حلقهٔ برین در زنی که مقصود من بر آید نقل ست که روزے
میرفت چنانکه صوفیان باشند ناگاه ترکے قفائے بروے زد و برفت مردمان گفتند با آن ترک که او
فلان شیخ معروفست چرا چنین کردی ترک بعذر پیش آمد شیخ گفت فارغ باش که ما آن از تو مے بینیم از انجا
که آن رفت غلط بود نقل ست که روزے در متوضا بخاطرش آمد که این پیراهن بفلان درویش مے باید
داد و در حال خادم را بخواند و گفت این پیراهن من ببر و بفلان درویش ده خادم گفت چندان توقف کن که از
متوضا بیرون آئی گفت ترسم که نباید که شیطان لع آن راهم زند و این اندیشه از دلم ببرد یکے پرسید که چگونه گفت
دندانم فرسوده شد از خوردن نعمتهائے خدا و زبانم از کار بشد از شکایت کردن از خدائے و از و پرسیدند که
مروت چیست گفت دست برداشتن از آنچه بر تو حرام ست تا مروتے باشد که با کرام الکاتبین کرده باشند
پرسیدند از تصوف چیست گفت امروز اسمے ست و پدید نے و پیش ازین حقیقتے بود بے اسم و هم از تصوف
پرسیدند گفت کوتاهی امل ست و مداومت عمل پرسیدند از فتوت گفت مراعات نیکو کردن و بر موافقتی
دایم بودن و از نفس خویش بظاهر چیزے نادیدن که بر مخالفت آن بود باطن تو و گفت توحید آن بود که بدانی
که او مانند هیچ ذات نیست و گفت اخلاص آنست که کرام الکاتبین نتوانند نوشت و شیطان لع آنرا تباه نتواند
کرد و آدمی برو مطلع نتواند شد و گفت اول ایمان با آخر پیوسته است گفتند ایمان و توکل چیست گفت آنکه
نان از پیش خویش خوری و لقمه خورد خائی بآرام دل و بدانی که آنچه ترا است از تو فوت نشود و گفت هر که
خود را خوار داشت خدای تعالیٰ او را رفیع القدر گرداند و هر که خود را عزیز داشت حق تعالیٰ او را خوار گرداند کسے
از و دعائے خواست گفت حق تعالیٰ ترا نگاهدارد از فتنهٔ تو نقل ست که درویشے بر سر خاک او رفت و
از حق تعالیٰ دنیائے خواست شبے ابو الحسن رح را بخواب دید گفت اے درویش چون بسر خاک ما
آئی دنیا مخواه اگر دنیا و نعمت دنیا خواهی بسر خاک خواجگان دنیا رو و چون بسر خاک ما آئی همت
از دو کون بریدن خواه رحمة الله علیه

باب پنجاه و ششم در ذکر محمد علی حکیم الترمذی رحمة الله علیه

آن سلیم سنت آن عظیم ملت آن مجتهد اولیا آن متفرد اصفیا آن محرم حرم ابدی شیخ محمد علی حکیم ترمذی رحمة الله علیه از محتشمان مشایخ بود و از معروفان اهل ولایت و بهمه زبان ستوده بود و در شرح معانی آیتی بود و در احادیث و روایات و اخبار بغایت بود و شفقتی وافر و خلقی عظیم داشت و ریاضات و کرامات او بسیار است و در فنون علوم کامل بود و در شریعت و طریقت مجتهد بود و ترمذیان جماعتی اقتدا بدو کنند و مذهب او بر علم بوده است که او عالم ربانی بوده است و حکیم امت بود و مقلد کسی نبود که صاحب کشف بود و صاحب اسرار و او را حکمتی بغایت بوده است چنانکه او را حکیم الاولیا خوانده اند و صحبت بوتراب یافته و خضر را دیده و این بلا یافته بود و با یحیی معاذ سخن گفته چنانکه گفت یک روز سخنی میگفتم مناظره امیر یحیی متحیر شد و آن سخن و او را تصانیف بسیار است همه مشهور و مذکور و در وقت او در ترمذ کسی نبود که سخن او را فهم کردی و از اهل شهر محجوب بودی و در ابتدا با دو کس از طالب علمان راست شد که تا هر سه بطلب علم روند چون عزم مصمم کرد مادری داشت گفت ای جان مادر من ضعیفم و بی کس و متولی کار من توئی مرا بکه میگذاری از این سخن دردی بدل او در آمد و ترک سفر کرد آن دو رفیق برفتند چون پنج ماه بر آمد شیخ روزی در گورستان نشسته بود و زار زار میگریست که من اینجا ضایع و جاهل ماندم و رفیقان من فردا بیایند عالم شده ناگاه پیری نورانی از گوشه در آمد و گفت سبب گریه چیست او حال خویش باز گفت آن پیر گفت خواهی تا من ترا هر روز همین جا سبقی بگویم تا زود از ایشان درگذری گفت خواهم آن پیر سه سال او را سبق میگفت بعد از آن او را معلوم شد که او خضر است علیه السلام گفت من این دولت از رضای مادر یافتم و همچنان آن پیر آمدی و واقعات از یکدیگر پرسیدندی و ابوبکر وراق گفت که هر یکشنبه خضر پیش او آمدی و بحثها کردندی و هم او نقل کند که روزی محمد حکیم مرا گفت که امروز من ترا بجائی خواهم برد گفتم فرمان شیخ را باشد با او برفتم دیری بر نیامد که بیابانی دیدم عظیم صعب و تختی زرین در میان آن بیابان نهاده در زیر درختی سبز و چشمه آب روان و یکی بر آن تخت نشسته و لباسی زیبا پوشیده چون شیخ نزدیک او رفت او برخاست و شیخ را بر آن تخت نشاند چون ساعتی بر آمد از هر طرفی یکی آمد تا چهل تن جمع شدند و اشارتی کرد با آسمان طعامی پدید آمد بخوردند شیخ سوالی بکرد و آن مرد جوابی بداد و در جواب سخن بسیار گفت که من از آن یک کلمه فهم نکردم پس دستوری خواست و باز گشت و مرا گفت که برو که سعید گشتی چون زمانی بر آمد بترمذ باز آمدیم گفتم ای شیخ آن چه جای بود و آن مرد که بود گفت آن تیه بنی اسرائیل بود و آن مرد قطب المدار بود

گفتم بیک ساعت چون بتیهٔ بنی اسرائیل رسیدیم گفت یا ابابکر ترا نه بار رسیدن کار ست ونه بار رسیدن وجگونگی **نقل ست** که گفت هر چند با نفس بکوشیدم تا ویرا بطاعت وادارم با من بر نیامد ازخود نومید شدم گفتم بگر خدای این نفس را از بهر دوزخ آفریده است دوزخی را چه پرورم بکنار جیحون رفتم ودو دستها گفتم تا مرا دست و پای به بست و برفت آنگاه من به پهلو بگشتم تا خود را در جیحون اندازم گفتم باشد که غرقه شوم آب بزد و دست من بگشاد و موجی برآمد ومرا بر کنار انداخت ازخود نومید شدم گفتم سبحان الله نفسی آفریدهٔ که نه بهشت را شاید ونه دوزخ را در آن ساعت که من ازخود نومید گشتم ببرکت آن سر من گشاده شد بدیدم آنچه مرا بایست و همان ساعت ازخود غایب شدم تا زیستم ببرکت آن ساعت و ابوبکر وراق گوید که شیخ روزی جزوی از تصانیف خود بمن داد که این را بر در جیحون انداز چون مطالعه کردم همه مغز حقایق بود ولم بار ندادکه در آب اندازم درخانه نهادم وگفتم انداختم گفت چه دیدی گفتم هیچ ندیدم گفت نینداختهٔ مرا عجب آمد پس گفت برو بینداز رفتم وبینداختم در جیحون در حال جیحون را دیدم که ازهم بازشد وصندوقی سر گشاده پدید آمد آن جزو در آن صندوق افتاد و سر صندوق بهم بازآمد وجیحون قرار گرفت بازآمدم شیخ گفت اکنون در جیحون انداختهٔ گفتم بعزت حق که سر این با من بگوی گفت چیزی در علم این طایفه تصنیف کرده بودم که تحقیق آن بر همه عقول مشکل بود وبرادرم خضر از من خواسته بود وآن صندوق را ماهی بفرمان او آورده بود وحق تعالی آن آب را فرمان داده است تا بدو رساند **نقل ست** که یکبار همه تصانیف خود را در آب انداخت خضر علیه السلام بیامد وهمه را باز گرفت و پیش او بازآورد وگفت خود را بدین مشغول میدار وگفت هرگز یک جزو تصنیف نکردم تا گویند تصنیف اوست ولیکن چون وقت بر من تنگ شدی مرا بدان تسلی بودی **نقل ست** که در مدت عمر خویش هزار و یکبار خدای را بخواب دید **نقل ست** که در عهد او زاهدی بوده است صاحب طبع و پیوسته بر خواجه محمد حکیم اعتراض کردی وخاصه کلبه داشت در همه دنیا چون از حجاز باز آمد سگی در خانهٔ او بچه کرده بود که آن خانه در نداشت شیخ نخواست که آن سگ را باختیار بر کند یا بمدد که خود برود آن روز هفتاد بار بسر آن سگ رفت که باشد که خود برخیزد وبچگان او را تشویش ندهد پس آن شب آن زاهد که بر وی اعتراض میکرد رسول را صلی الله علیه وسلم بخواب دید که با او گفت که تو با کسی برابری میکنی که هفتاد بار از بهر سگی مسامحت کرد اگر سعادت ابدی خواهی برو و کمر طاعت او بر میان بند وآن زاهد از جواب سلام محمد حکیم رح دادن تنگ داشتی بعد از آن همه عمر در خدمت شیخ گذرانید **نقل ست** که از عیال او پرسیدند که چون شیخ خشم گیرد شما دانید گفت بلی چون از ما بیازارد نه ونیازمند تر باشد ونیکوئی بیشتر کند و چیزی نخورد و گریه کند وگوید الهی من ترا چه آزرده ام تا ایشان را بر من بیرون

آوردی الٰہی توبہ کردم ایشان از اصلاح باز آرما بدانیم و توبہ کنیم تا شیخ را اذان باز آریم نقل ست کہ
مدتی خواست کہ تا خضر را ببیند و نمی دید کنیزکی داشت جامۂ کودک شستہ بود و طشتی پر از بول
و نجاست کردہ شیخ جامۂ سفید بسنت پوشیدہ بود و روز آدینہ بود و بمسجد جامع میرفت مگر آن کنیزک بسبب
درخواستی از شیخ بخشم بود و آن طشت بسر شیخ فرو ریخت شیخ تحمل کرد و ہیچ نگفت و آن خشم فرو خورد و حال
خضر را دید گفت بدین بار کہ کشیدی مرا دیدی نقل ست کہ یکی انگشت زن کرد او را چنان او نبود کہ ہرگز
در پیش عیال ہم بی باک نکردہ است آنکس کہ این بشنید در حال عزم زیارت او کرد شیخ را در مسجد بیافت
ساعتی صبر کرد تا او بیرون آمد مرد بر عقب او روان شد و با خود گفت کاشکی بدانستمی کہ این سخن کہ از او گفتند
راست ست یا نہ شیخ بفراست دانست رہ باز پس کرد و بینی پاک کرد آن مرد با خود گفت مگر دروغ
گفتند یا این تازیانہ کہ شیخ بر من میزند تا سر بزرگان نطلبم شیخ باز پس نگریست و گفت ای پسر راست
گفتہ اند اما اگر خواہی کہ سر ہمہ پیش تو نہند سر خلق بر خلق نگاہدار کہ ہر کہ سر ملوک را ضایع کند ہم سری را اشتیات
نقل ست کہ در جوانی زنی با جمال الدار او را بخود دعوت کرد کہ محمد حکیم عظیم نیکو روی بود و او التفات
نکرد روزی آن زن خبر یافت کہ محمد در باغی ست خود را بیاراست و در آنجا رفت شیخ چون او را بدید بگریخت
و زن بر عقب بمید و بیدو و میگفت آخر چرا از خون من سعی میکنی شیخ التفات نکرد و از دیواری فرو جست
و برفت بعد از آنکہ پیر شدہ بود روزی مطالعۂ احوال و اقوال خود میکرد آن حالت یادش آمد در خاطرش
گذر کرد کہ چہ بودی کہ آن روز حاجت آن زن روا کردمی کہ جوان بودم و بعد از ان توبہ کردمی چون این
در خاطرش بگذشت رنجور شد گفت ای نفس خبیث پر معصیت در جوانی این در خاطر نبود اکنون در پیری
بعد از چندین ریاضت و مجاہدہ پشیمانی بر نا کردن گناہ از چہ آمد عظیم اندوہگین شد و سہ روز در ماتم
این معنی بنشست بعد از سہ روز پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم بخواب دید کہ گفت رنجور مشو کہ نہ از ان ست
کہ در روزگار تو تراجعی ست بلکہ این خاطر از ان بود کہ از وفات ما چہل سال دیگر گذشت کہ مدت ما از این
دنیا دور تر کشید و ما نیز دور تر افتادیم نہ ترا جرمیست و نہ حالت ترا قصوری آنچہ دیدی از دراز کشیدن
مدت مفارقت ما ست نہ آفت نست کہ ضعف ترا نقصان نقل ست کہ گفت یکبار بیمار شدم از اوراد
زیادتی باز ماندم گفتم دریغا تندرستی کہ از من چندین خیرات در وجود می آمد اکنون ہمہ گسستہ شد آوازی شنودم
کہ ای محمد اینچہ سخن بود کہ گفتی کسی کہ تو کنی چنان بود کہ ما کنیم کار تو جز سہو و غفلت نبود و کار ما جز صدق
نبود گفت از ان سخن ندم خوردم و توبہ کردم و سخن اوست کہ مرد بعد از ان کہ بسی ریاضت کشیدہ
باشد و بسی ادب ظاہر بجای آوردہ و تہذیب اخلاق حاصل کردہ انواع عطاہای خداوند تعالی

در دل خود بازیابد و دل او بدان سبب وسعتی گیرد و سینهٔ او منشرح گردد و نفس او بفضای توحید
در آید و بدان شاد گردد لاجرم اینجای ترک عزلت گیرد و در سخن آید و شرح دهد فتوحی را و برین نه در نمود
باشد تا خلق او را بسبب سخن او و بسبب فتوح او از غیب گرامی دارند و اعزاز کنند و بزرگ شمرند تا نفس
اینجای فریفته شود و هیچ نشیری از بحهد و بر گردن او نشیند و آن لذات که در ابتدای مجاهده در خود
یافته باشد منبسط گردد چنانکه ماهی که از دام بجهد چگونه بدریا غوص کند و هرگز دیگر او را بدام نتوان آورد
نفس که بفضای توحید رسد هزار بار خبیث تر و مکار تر از آن بود که بدام او در نیفتد از آنکه در اول بسته
بود و اینجا گشاده و منبسط است و در اول از ضیق بشریت آلت خویش ساخته بود و اینجا از وسعت
توحید آلت خود سازد و پس از نفس ایمن مباش و گوش دار تا بر نفس ظفر یابی و ازین آفت که گفتیم چند
کنی که شیطان لعن درون نشسته است چنانکه آن حکایت محمد حکیم نقل کرده است که چون آدم و حوا بهم
رسیدند و توبهٔ ایشان قبول افتاد یک روز آدم بکاری رفته بود و ابلیس بیامد بچهٔ خود را که نام او
خناس بود بیاورد و پیش حوا بسپرد و گفت یک ساعت او را نگاه دار تا باز آیم چون ابلیس برفت آدم
باز آمد خناس را دید حوا را گفت این کیست گفت فرزند ابلیس لعن است آورده و بمن سپرده آدم حوا را
برنجانید که چرا قبول کردی و در خشم شد و آن بچه او را بکشت و پاره پاره کرد و هر پاره از درختی در آویخت
و برفت ابلیس لعن بیامد و فرزند طلب کرد حوا گفت که آدم او را بکشت ابلیس لعن خناس را آواز داد در حال
اعضای او باهم جمع گشت و زنده شد و در پیش حوا نشست دیگر باره ابلیس لعن بحوا سپرد
حوا گفت من سپارکه آدم بیاید و مرا برنجاند ابلیس لعن الحاح کرد و او را بسپرد و برفت چون آدم بیامد
دگر باره او را دید حوا را برنجانید که چرا فرمان ابلیس لعن میبری و فریفتهٔ سخن او میشوی و آن بچهٔ او را بکشت
و بسوخت و خاکستر او را نیمه در دریا بریخت و نیمه بصحرا و برفت ابلیس لعن باز آمد و فرزند طلب کرد
حوا حال باز گفت ابلیس لعن دیگر خناس را آواز داد و ذرات او دیگر بهم پیوست و زنده شد و پیش
ابلیس بنشست آنگاه ابلیس حوا را سوگند داد که این نوبت دیگر قبول کن حوا قبول نمیکرد و سوگند
مغلظ داد تا قبول کرد چون آدم بیامد و او را دید گفت خدای داند که وضع این چه خواهد بود که سخن
این دشمن خدای قبول میکنی و سخن من نمی شنوی و در خشم شد و خناس را بکشت و قلیه کرد و
نیمهٔ بخورد و یک نیمه بحوا داد و گویند بار آخرین خناس را بصفت گوسپندی آورده بود چون ابلیس لعن
باز آمد و فرزند طلب کرد حوا حال بگفت ابلیس لعن گفت مقصود من این بود که خود را در سینهٔ آدمی
جای کنم اکنون مقصودم حاصل شد چنانکه حق تعالی پیغمبر را میفرماید که یَکَادُ الَّذِیْ یُوَسْوِسُ فِیْ صُدُوْرِ النَّاسِ مِنَ الْجِنَّةِ

والنّاس وگفت هر کرا یک صفت از صفات نفسانی باقی بود آزاد نبود و چون مکاتب بود که اگر یک درم
بروے باقی بود آزاد نبود و بندهٔ آن یک درم بود اما آنرا که آزاد کرده باشند در وے هیچ نمانده باشد
همچنین کس مجذوب بود که حق تعالیٰ او را از بندگی نفس آزاد کرده بود در آن وقت که او را جذب کرده بود
پس او آزاد حقیقی بود کما قال الله یَجْتَبِیْ اِلَیْهِ مَنْ یَّشَاءُ وَیَهْدِیْ اِلَیْهِ مَنْ یُّنِیْبُ اهل اجتبا آن قوم اند
که در جذبه افتادند و اهل هدایت آن قوم اند که با انابت بود راه جویند وگفت مجذوب را منازل است
چندانکه بعضے را از ایشان ثلث نبوت دهند و بعضے را نصفے و بعضے را زیادت از نصفے تا بجائے برسد
که مجذوبے افتد که خط او از نبوت بیش از همه مجذوبان بود و خاتم الاولیاء بود و مهتر جملهٔ اولیا بود چنانکه
مصطفی صلی الله علیه وسلم خاتم الانبیا بود و مهتر همه او بود و ختم نبوت بدو بود وگفت این مجذوب
تواند که مهدی بود اگر کسے گوید که اولیا را از نبوت نصیب چون بود گوئیم پیغمبر صلی الله علیه وسلم گفت
اقتصاد و رویاے صالح و سمت حسن یک جزو است از بیست و چهار جزو نبوت و مجذوب را اقتصاد و هدے
صالح تواند بود و فرمود که جذب جزویست از پیغمبری و جائے دیگر گفت که هر که یک درم از حرام بخصم باز
دهد درجهٔ از نبوت بیابد پس این همه مجذوب را تواند بود و درست تر ایشان اولیا آنست که در اصول علم
سخن گویند قایلے گفت آن چگونه بود گفت علم ابتدا بود و علم مقادیر و علم عهد میثاق و علم حروف و این
اصول حکمت است و حکمت علما این است این علم از بزرگان اولیا ظاهر شود و کسے از ایشان قبول نتواند
کرد مگر آنکس که او را از ولایت حظے بود وگفتند اولیا از سوء خاتمت ترسند گفت بلے و آن خوف خطرات بود
در ره فترے نبود که خداے دوست ندارد که عیش خویش را بر وے تیره نگرداند وگفت مشغول بذکر او چنان
باید بود که از وے سوال نتوان کرد و آن مقام بزرگتر است از آنکه بلیغمیان فهم کنند گفتند بلیغمیان کدام
قوم اند گفت آنانکه ایشان آیات الٰهی را اهل خ اند و نرسیده اند از تقوے و جوانمردی گفت تقوے آنست که
در قیامت دامن تو هیچکس نگیرد و جوانمردی آنست که تو دامن هیچکس نگیری وگفت عزیز کسے است که معصیت
او را خوار نکرده است و آزاد کسے است که طمع او را بنده نگردانیده است و خواجه کسے است که شیطان او را
اسیر نکرده است و عاقل کسے است که پرهیزگاری کند براے خداے و حساب نفس خویش کند وگفت هر که
در طریقت افتاد و را با اهل معصیت هیچ انکار نماند وگفت هر که از چیزے بترسد از وے بگریزد و هر که از خداے بترسد در وے گریزد

نسخه ۱
وگفت این بعض اهل ضلالت [illegible]
[illegible]
نسخه [illegible]
مشغول بود و جهان [illegible]
نسخه آیات الٰهی [illegible]
علم این طریقه [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

وگفت اصل مسلمانی دو چیز است یکی دیدن منت و دوم خوف قطیعت و گفت بر هیچ کم کرده آن غم نباید خورد که بر کم کردن نیست که هیچ کار خیر بی نیت درست نیاید و گفت هر کراهمت دین گردد همه کارهای دنیاوی ببرکت همت او دینی گردد و گفت هر کراهمت او دنیا بود همه کار دین او بشومی دنیا تباه گردد و گفت هر که بسنده کند از علم بسخن بی زهد در زندقه افتد هر که بسنده کند بفقه بی ورع در فسق گرفتار گردد و گفت هر که باوصاف عبودیت جاهل بود باوصاف ربوبیت جاهلتر بود و گفت تو میخواهی تا بقای نفس حق را بشناسی و نفس تو خود را نمیتوانی شناخت پس چگونه حق را توانی شناخت و گفت بدترین خصال مرد دوستی کبر است و اختیار در کارها زیرا که کبر از کسی لایق بود که ذات او بی عیب بود و اختیار از کسی درست آید که علم او بی جهل بود و گفت حسد گرگ گرسنه در گوسفندان چندان تباهی نکند که یکساعت شیطان کند با تو و حسد شیطان آن نکند که نفس کند با تو و گفت بنده است مغرور آن عیب که شما میکنید او را آنچه زیانکار اوست و گفت حقتعالی ضمان رزق بندگان کرده است پس بندگان را ضمان توکل باید کرد و گفت مراقبت آنرا باید کرد که هیچ نظر او غایب نیست شکر کسی را باید گفت که هیچ نعمت او از تو منقطع نیست و خضوع او را باید کرد که قدم از ملک و سلطنت او بیرون نتوانی نهاد و گفت جوانمرد آن مرد که در آگندری و مفلسی پیش او یکسان بود و گفت حقیقت محبت خدای تعالی دوام انس است بذکر او و گفت اینکه میگویند که دل متناهی است راست نیست از آنکه هر دلی که معلوم است که چون آنجا رسد بایستد اما معنی آنست که راه نامتناهی است چنان دانم که بدین سخن صورت بخواسته است که دل بمعنی متناهی نیست چنانکه در شرح القلب بیان کرده ایم و گفت که اسم اعظم هرگز متجلی نشد الا در عهد پیغمبر ما محمد مصطفی علیه افضل الصلوات و التحیات

باب پنجاه و نهم در ذکر ابوبکر وراق رحمة الله علیه

آن خزانه علم و حکمت آن یگانه حلم و عصمت آن شرف عباد آن کنف زهاد آن مجرد آفاق ابوبکر وراق رحمة الله علیه از اکابر زهاد و عباد مشایخ بود و در ورع و تقوی تمام بود و در تجرید و تفرید کمالی شگرف داشت و در معامله و ادب بی نظیر بود چنانکه مشایخ او را مؤدب الاولیاء خوانده اند و کشته نفس و مبارک نفس بود

[illegible] نسخه ... [illegible]

[illegible]

و با محمد حکیم هم صحبت داشته بود و او را ادب المشایخ گفتندی و از یاران خضر بوده و او را در ریاضات و آداب تصنیف بسیارست و مریدان را از سفر باز داشتی و گفتی کلید همه برکتی صبر ست در موضع ارادت تا آنگاه که ترا ارادت درست گردد و چون ارادت درست شد اول برکتها بر تو گشاده گشت نقل ست که عمری در آرزوی خضر علیه السلام بود و هر روز بگورستانی شدی و در رفتن و آمدن جزوی از قرآن برخواندی روزی پای از دروازه بیرون نهاد پیری نورانی پدید آمد و سلام کرد گفت صحبت خواهی گفت خواهم پس با او برفت و در راه با او سخن میگفت چون باز خواست گشت گفت عمری بود تا میخواستی که مرا ببینی امروز که با من صحبت داشتی از خواندن جزوی قرآن محروم ماندی چون صحبت خضر چنین ست صحبت دیگران چون خواهد بود تا بدانی که عزلت و تجرید و تنهائی بر همه کارها شرف دارد نقل ست که فرزندی داشت بدبیرستان فرستاد یک روز او را دید که میگریست و رنگش رفته بود گفت ترا چه افتاده است گفت استاد مرا آیتی آموخت از آن چنین شدم گفت آن کدام ست گفت قوله تعالی یَوْمًا یَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِیبًا آن روز که کودکان را پیر گرداند پس کودک از بیم این آیت بیمار شد و بمرد پدرش بر سر گور او میگریست و میگفت ای ابوبکر فرزند تو بیک آیت چنین شد که جان بداد و تو چندین سال ست که ختم میکنی و در تو هیچ اثر نکرد نقل ست که هر گاه که از مسجد باز گشتی و از نماز فارغ شدی چنان رفتی که کسی حذر کرده باشد یا جنایتی بزرگ کرده باشد نقل ست که کسی بزیارت او آمد چون باز میگشت گفت مرا وصیتی کن گفت خیر دنیا و آخرت در اندکی مال یافتم و شر هر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان و گفت در راه مکه رفتم راه دیدم مرا گفت تو کیستی گفتم که مردی غریبم گفت شکایت از وحشت غربت میکنی یا انس بخداوند خویش نگرفته چون این بشنیدم چندانی قدرتم نماند که کلمه بپرسم و بگریم باز گشتم تا او برفت و گفت وقتی دری بر من کشادند و گفتند بخواه گفتم خداوندا آن قوم که انبیا بودند و سر غوغای آفرینش و پیش روان سپاه معلوم ست که هر کجا بلائی وارد شد بر دل ایشان فرود آمد و تو آن خداوندی که یکذره بجز از تو بکسی نرسد چه بخواهم مرا هم درین مقام بیچارگی رها کن که طاقت بلا ندارم و گفت مردمان سه گروهند یکی امرا دوم علما سوم فقرا چون امرا تباه شوند معاش و اکتساب خلق تباه شود و چون علما تباه شوند دین خلایق تباه شود و چون فقرا تباه شوند دل خلایق تباه شود و گفت اصل غلبه نفس مقارنت شهوات ست چون هوا غالب شود دل تاریک گردد و چون دل تاریک شود خلق را دشمن گیرد و خلق نیز او را دشمن گیرند و بر خلق جفا آغاز کند و جور کردن پیشه گیرد و گفت از روزگار آدم تا اکنون هیچ فتنه ظاهر نشد مگر بسبب آمیختن خلق با خلق و از آن وقت تا اکنون هیچکس سلامت نیافت مگر آنکه از اختلاط کرانه گرفت و کسی از او صحبت

از او صحبت نیکان گزیند چون با نیکان بنشیند نیک شود و چون با بدان نشیند بد شود

خواست گفت ستیزه گیر بود و سر دو پاے او شکن و کاردے برگیرد نه باز ابر گفت اینکه طاقت ار و گفت
آنکه زبان سر او در نطق آمد و گوش همت او از خداے شنود باید که زبان ظاهر او گنگ بود و گوش صورت او کر بود
و این بزبان بریدن و پاے شکستن و دست نهد و گفت که حکما از پس انبیا اند و بعد از نبوت هیچ درجه نیست
مگر حکمت و حکمت احکام امور ست و اول نشان حکمت خاموشی ست و سخن گفتن بقدر حاجت و گفت خاموشی
عارف نافع تر بود و کلام او خوشتر بود و گفت خداے از خلق هشت چیز میخواهد از دل دو چیز تعظیم فرمان
حق و شفقت بر خلق خداے و از زبان او دو چیز اقرار کردن بتوحید و رفق کردن با خلق و از اندامها
دو چیز طاعت داشتن خداے و یاری دادن مومنان و از خلق دو چیز صبر در حکم خداے و حلم با خلق خداے
و گفت هر که بر نفس خود عاشق شد کبر و حسد و خواری برو عاشق شد و گفت اگر طمع را گویند که پدر تو کیست
گوید شک در مقدور و اگر گویند غایت تو چیست گوید حرمان و گفت یکے از بزرگان گفته است که شیطان
گوید که من بدین الهی نیستم که از آغاز مومن را بکافری وسوسه کنم اول در الشهوات حلال حریص کنم چون
بران حریص گشت و هوا بروے چیره شد و قوت گرفت و بر معاصی دلیر شد بکافری وسوسه کنم و گفت
پنج چیز ست که همیشه با تو اند اگر صحبت این پنج بدانی نجات یابی و اگر ندانی هلاک شوی اول خداے تعالے
پس نفس پس شیطان پس دنیا پس خلقان با خداے موافقت کردن بهر چه کند بنده کار باشی با نفس
بمخالفت با شیطان بعداوت با دنیا بحذر با خلقان بشفقت اگر این بجا آری رستی و گفت تا از مخلوقات نیز بی
انس با حق تعالی طمع مدار و تا دولت را در اشتغال گروان داری طمع فکرت و عبرت مدار و تا سینه از طلب
ریاست و مهتری پاک نکنی طمع الهام و حکمت مدار و گفت صحبت با عقلا باتفاق کن و با زهاد بحسن مدارا و با
جهال بصبر جمیل و گفت اصل آدمی از آب ست و خاک کس بود که آب برو غالب بود در لطف و لینت باید داد
که اگر کار بعنف کند متغیر گردد و بمقصود نرسد و کس بود که خاک برو غالب بود او را باید کوفت و بسختی بباید داشت
شریعت را و آموخت تا او کاسه را بشاید و گفت حق تعالے خواست که آب را بیافریند از هر الوان لون او کرد
از هر طعام طعم او گردانید چون همه الوان را بیامیخت تا لون آب گشت ازین معنے که کسے لون آب ندانست
و چون همه طعام را بیامیخت تا طعم آب گشت ازین سبب کسے طعم آن ندانست از خوردن او لذت حیات
و کسے را او کیفیت لذت او خبر نه که کس را ازین معنی که موجب حیات ست چیز نیست و جعلنا

(۱) [illegible]

مِنَ الْمَآءِ کُلَّ شَیْءٍ حَیٍّ و دلیل این ست و گفت خرم دل درویشے که در دنیا سلطان را از و خراج نیست و در آخرت جبار عالم را باو شمارے نیست و گفت بامداد برخیزم و مردمان را ببینم دانم که کیست که لقمهٔ حلال خورده است و کیست که حرام خورده است و هر که بامداد برخیزد و زبان را بلغو و غیبت و فحش مشغول کند بدانم که او لقمهٔ حرام خورده است و هر که بامداد برخیزد و زبان بذکر و تهلیل و استغفار مشغول کند دانم که او لقمهٔ حلال خورده است و گفت صدق نگاهدار در آنچه میان تو و میان خدا است و صبر نگاهدار در آنچه میان تو و میان نفس ست و گفت یقین نوریست که بنده بدان منور گردد در احوال خویش پس آن نور بر ساند او را بدرجهٔ متقیان و پرسیدند از زهد گفت زهد سه حرفست زا و ها و دال زا ترک زینت ست و ها ترک هوا و دال ترک دنیا و گفت یقین فزود آرندهٔ دل ست و کمال ایمان ست بدو و گفت یقین بر سه وجه ست یقین خبر و یقین دلالت و یقین مشاهده و گفت هر کرا معرفت بخدائے درست شود هیبت و خشیت بر وے ظاهر شود و گفت شکر نعمت مشاهدهٔ منت ست و نگاهداشتن حرمت و گفت توکل فرا گرفتن وقت ست صافی از کدورت انتظار چنانکه نه تاسف خورد بدانچه گذشت و چشم دارد بدانکه خواهد آمد و گفت هر که کارها از جهت آسمان بیند صبر کند و هر کار از جهت زمین بیند متحیر گردد و گفت احتراز کنید از اخلاق بد چنانکه از لقمهٔ حرام نقل ست که چون او وفات یافت بخوابش دیدند زرد و غمگین و گریان گفتند اے شیخ سبب گریه و ضعف چیست گفت از انکه درین گورستان که منم از ده جنازه که مے آرند یکے با ایمان نمرده است دیگرے او را بخواب دید پرسید که خدا با تو چه کرد گفت مرا حضرت خود بداشت و نامهٔ بدست من داد میخواندم تا بجائے رسیدم همه نامه سیاه شد چنانچه هیچ نتوانستم خواندن ندا آمد که آن گناه بر تو پوشیده ام و از کرم ما نسزد که درین جهان ترا رسوا کنم اکنون عفو کردم

باب شصت در ذکر عبد الله منازل رحمة الله علیه

آن هدف تیر ملامت آن صدف دُرِّ کرامت آن مجرد رجال آن مشرف کمال آن خزانهٔ فضایل عبد الله منازل رحمة الله علیه یگانهٔ روزگار بود و شیخ ملامتیان و متورع و متوکل بود و معرض بود هم از دنیا و هم از خلق و مرید حمدون قصار بود و عالم بود بعلوم باطن و ظاهر و بسیار حدیث نوشته بود و سماع کرده و در وقت او مجرد تر از وے کسے نبود چنانکه وقتے ابو علی ثقفی رح سخنے میگفت عبد الله گفت یا ابا علی مرگ را ساخته باش که از ان چاره نیست ابو علی گفت تو ساخته باش عبد الله دست را بالین کرد و سر بروے نهاد و گفت من مردم در حال بمرد ابو علی منفعل شد زیرا که با او مقابله نتوانست کرد که ابو علی را علایق بود و عبد الله مجرد بود و سخن اوست که گفت ابو علی ثقفی رح وقتے که سخن گفتے از برائے خود گفتے نه از برائے خلق و گفت از هر چه

عبارت کنی بزبان خویش باید کرد که از حال خود عبارت کننده باشی و نباشی بسخن خویش عبارت کننده
وحکایت کننده از غیرے **نقل** ست که کسے روزے از وے مسئلہ پرسید جواب گفت آنم و گفت
که یکبار دیگر باز گوے گفت من در پشیمانی آنم که یکبار چرا گفتم و گفت هیچکس فریضه ضایع نکند تا از فریضها
تا ابتلا نگردد بضایع کردن سنتها و هر که بترک سنتے مبتلا گردد زود بود که در بدعتے افتد و گفت فاضلترین
وقتهائے تو آنست که از خواطر و وسواس نفس رسته باشی و مردمان از ظن بد تو رسته باشند و گفت هر که نفس او
ملازمت چیزے کند که بدان احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم چندانکه از کثرت والات بتو احتیاج ست
و گفت آدمی عاشق ست بر شقاوت خویش یعنی همه آن خواهد که سبب بدبختی او بود و یکے از اصحاب را گفت شما
عاشق شده اید بر کسے که بر شما عاشق ست و گفت عجب از کسے میدارم که از حیا سخن گوید و از خدائے شرم ندارد
یعنی چون خدا را متکلم بیند چگونه شرم ندارد که در کلام آید و گفت هر که را محبت داوند و فقر اگر او را خشیت
ندهند او فریفته است و گفت خدمت ادب ست نه مداومت بر خدمت که ادب در خدمت عزیز تر ست از خدمت
و گفت ما بادب محتاج تریم که به بسیاری علم و گفت هر که قدر خویش در چشم خلق بزرگ داند برو آسیب آن بود
که نفس او در چشم او خوار گردد ندیدی که ابراهیم را علیه السلام حق تعالی خلیل خود خواند و گفت وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ
أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ و گفت احکام غیب در دنیا بر کسے ظاهر نگردد و لیکن فضیحت دعوے ظاهر گردد و گفت
هرگز تسلیم و دعوے در یک حال جمع نشود و گفت هر که محجوب گردد بچیزے از علم خویش هرگز عیب خویش نه بیند
و گفت هر فقر که از ضرورت بود آن فقر را هیچ فضیلت نبود و گفت حقیقت فقر انقطاع ست از دنیا و
آخرت و گفت هر که مشغول شود باوقات گذشته بیفایده نقد وقت از دست بدهد و گفت آدمی از پس و پیش
نگاه تواند کرد و او غایب ست در حال از مقام و وقت خویش و گفت تو ظاهراً دعوے عبودیت میکنی اما باطناً
سر باوصاف ربوبیت بر آورده و گفت عبودیت اضطراری ست نه اختیاری و گفت هر که طعم عبودیت
چشید او را عیش نیست و گفت عبودیت رجوع کردنست در جمله چیزها بخدا بحز اضطرار و گفت بنده بنده او بود
تا خادمے از بهر خود نجوید چون خادمے جست از حد بندگی افتاد و ادب از دست بداد و گفت هیچ چیز نیست در
کسے که خواری بندگی و خواری سوال و خواری رد نچشیده است و گفت حقتعالی یاد کرده است انواع عباد
را الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ختم مقامات بر استغفار
کرده است تا بنده بینا گردد بر تقصیر خویش در جملهٔ احوال و افعال پس از همه استغفار کند و گفت هر که سابقه نفس خویش
از نفس خویش بر گیرد عیش خلایق در سایهٔ او بود و گفت تفویض با کسب هم بهتر بود از خلوت بے کسب و گفت
هر که درین حدیث از سر ضعف آید قوی گردد و هر که از سر قوت در آید ضعیف گردد و فضیحت گردد و گفت اگر

درست شود بنده را یک نفس در جمله عمر بی ریا و بیشک برکات آن نفس تا آخر عمر با او بماند و گفت عجایب آنست
که از هیچ چیزش عجب نیاید نقل ست که مردی ازو دعا کرد و گفت خدایت بدهاد آنچه امید داری گفت
امید بعد از معرفت بود معرفت کو و وفات او در نیشاپور بود خاکش در مشهد انبارست احمد ابن اسود رح
گفت او را بخواب دیدم گفتم عبد الله رح بگوی تا کار را ساخته باشد که بعد از سالی بخواهد مرد با
عبد الله رح گفتم گفت این مدتی مدید و عهدی بعید ست که طاقت دارد که سالی دیگر انتظار کند

باب شصت و هفتم در ذکر علی سهل اصفهانی رحمة الله علیه

آن خواجه درویش آن ماهر بی خویش آن داننده غیوب آن بیننده عیوب آن خزانه حقایق و معانی
شیخ علی سهل اصفهانی رحمة الله علیه بس بزرگ و معتبر بود و جنید رح را بدو مکاتبات لطیف ست و صاحب
ابو تراب رح و قرین جنید رح بود و سخن او در حقایق بلند ست و معاملات و ریاضات او کامل و بیانی
شافی دارد در طریقت و عمرو بن عثمان رح بزیارت او با صفهان آمد و سی هزار درم وام داشت علی
سهل رح همه بگذارد و سخن او ست که گفت شتافتن بطاعت از علامات توفیق بود و از مخالفتها
باز داشتن از علامات رعایت بود و مراعات اسرار از علامات بیداری بود و بدعوی بیرون آمدن از
رعنائیهای بشریت بود و هر که در بدایت ارادت درست نکرده باشد در نهایت عافیت و سلامت
نیابد گفتند در معنی یافت سخن بگوی گفت هر که پندارد که نزدیک ترست بحقیقت بعید ترست چنانکه
آفتاب بر روزن آبگینه می افتد کودکان خواهند که آن ذره را بگیرند دست پر کنند پندارند که آن در قبضه
ایشان آمد چون دست باز کنند هیچ نه بینند و گفت حضور بحق فاضلتر از یقین بحق از آنکه حضور در دل
متوطن بود و غفلت بر آن روا نباشد و یقین حضوری بود که گاه بیاید و گاه برود و حاضران در پیشگاه
باشند و موقنان بر درگاه و گفت عاقلان بر حکم خدای تعالی زندگانی میکنند و اگر ایشان در رحمت خدای
تعالی و عارفان در قرب خدای تعالی و گفت حرام ست کسی را که خدای را میخواند و میداند و با غیر
او آرام میگیرد و گفت بر شما باد که بپرهیزید از غرور حسن اعمال با فساد باطن اسرار یعنی ابلیس چنین بود و گفت
توانگری التماس کردم در علم یافتم و فخر التماس کردم در فقر یافتم و عافیت التماس کردم در زهد یافتم و
قلت حساب التماس کردم در خاموشی یافتم و راحت التماس کردم در نومیدی یافتم و گفت از وقت
آدم علیه السلام تا الی یومنا هذا آدمیان از دل سخن گفتند و میگویند و من کسی میخواهم که مرا وصف کند که
دل چیست یا چگونه است و نمی یابم و از وی پرسیدند از حقیقت توحید گفت نزدیک ست از آنجا که گمانها

اما دوست از آنجا که حقایق ست نقل ست که سهل رح گفت که شما پندارید که مرگ من چون مرگ شما بود که بیمار شوید و مردمان بعیادت شما آیند مرا بخوانند اجابت کنم روزے میرفت گفت لبیک و سر بنهاد شیخ ابو الحسن مزین گفت که من گفتم او را که بگوے اشهد ان لا اله الا الله تبسمے کرد و گفت مرا میگوئی که کلمه بگوے بعزت او که میان من و او جز حجاب عزت نیست و جان بداد بعد از آن ابو الحسن رح محاسن خود گرفت و گفت چون من حجامے اولیائے خدائے را شهادت تلقین کند وا خجلتاه و زار بگریست رحمة الله علیه

باب شصت و دوم ذکر شیخ خیر نساج رحمة الله علیه

آن مفتی هدایت آن مهدی ولایت آن حارث عمل و شرع آن عارف اصل و فرع آن معطی حاج شیخ خیر نساج رحمة الله علیه استاد بشیر مشائخ بود و در وعظ و معامله بیانے شافی داشت و عبارتے مهذب و خلقے و حلمے بغایت ورع و مجاهده تمام و نفسے مؤثر و شبلی و ابراهیم رح خواص هر دو در مجلس او توبه کردند و شبلی را پیش جنید فرستاد از بهر حرمت جنید را و او مرید سری سقطی رح بود و جنید او را محترم داشتے و ابو حمزه بغدادی در شان او مبالغت کردے و سبب آنکه او را ابو خیر نساج گفتند آن بود که وے از مولد خود بساره رفت بعزم حج گذرش بر کوفه بود بدر دروازه بیرون آمد مرقعه پاره پاره داشت و بر رنگ او سیاه فام بود وے شخصے او را دید گفت این ابلهے بنماید او را گفت تو غلامی گفت آرے گفت از خواجه گریخته گفت بلے گفت من ترا نگاه دارم تا بخواجه سپارم گفت من عمر نیست که در آرزوے آنم که مرا بخواجه سپار و گفت حالیا بنده منی و خیر نامی و از حسن عقیدت که المومن لا یکذب بخلاف او نکرد و همراه او شد و بخانه او رفت و نساجی بیاموخت تا سالها کار کرد و هر گاه که گفتے خیر گفتے لبیک تا مرد از آن گفتن پشیمان شد که صدق و ادب و فراست او دید و عبادت بسیار او مشاهده کرد و گفت برو که من غلط کرده بودم تو بیچ بنده من نیستی پس از انجا بمکه رفت تا بدان درجه رسید که جنید رح گفت خیر خیر ناست و دوست داشتے که او را خیر خواندندے گفت روا نباشد که مسلمانے مرا نامے نهاده من او را بگردانم نقل ست که گاهے جولاهگی کردے گاهے بلب دجله شدے ماهیان بوے تقرب جستندے و چیز هاش مے آوردندے روزے کرباس پیر زنے میبافت پیر زن گفت اگر سیم مزد بیارم و ترا نیابم بکه دهم گفت بدجله انداز پیر زن سیم بیاورد شیخ حاضر نبود بدجله انداخت شیخ بکنار دجله رفت ماهی آن سیم بیاورد و بشیخ داد مشائخ چون این بشنیدند از وے پسندیده نگفتند او را باز بچه مشغول کرده اند این همه نشان حجاب ست و تو اند که نشان حجاب بود غیر او را اما او را نبود چنانکه سلیمان را نبود نقل ست که گفت شبے در خانه بودم در خاطر من آمد که جنید رحمه الله بر در ست آن خاطر را نفی کردم تا سه بار در خاطرم آمد بعد از آن بیرون آمدم

جنید رحمه الله بر در بود گفت چرا بخاطر اول بیرون نیامدی و گفت در مسجدے شدم درویشے دیدم آوبخت و گفت یا ابا الشیخ بر من بخشائے کہ مرا محنتے بزرگ پیش آمده است یعنی بلا از من باز گرفته اند و عافیت داده حالش بنگریستم یک بنارش فتوح بود و گفت خوف تازیانهٔ حق ست بندگانے را که بے ادبی خو کرده باشند تا بدان راست کنند و گفت نشان آنکه عمل بنهایت رسیده است آنست که دران عمل که کنند جز عجز و تقصیر نه بینند **نقل ست** که خیر صد و بیست سال عمر یافت چون وفاتش نزدیک رسید نماز شام بود عزرائیل علیه السلام سایه انداخت خیر رحمه الله سر از بالین برداشت و گفت عافاک الله توقف کن و کار را باش که تو بندهٔ ماموری و من بندهٔ مامور ترا فرموده اند که جان او بردار و مرا فرموده اند که چون وقت آید نماز بگذار آنچه ترا فرموده اند فوت نخواهد شد و آنچه مرا فرموده اند فوت میشود صبر کن تا طهارت کنم پس طهارت کرد و نماز گذارد و بعد جان بحق تسلیم کرد و او را بخواب دیدند گفتند خدائے تعالیٰ با تو چه کرد گفت از من آن مپرس و لیکن از دنیائے نجس شما باز رستم رحمة الله علیه ؛

باب شصت و سوم در ذکر ابوحمزة الخراسانی رحمة الله علیه

آن شریف اقران آن لطیف اخوان آن متمکن طریقت آن متوکل حقیقت آن کعبهٔ مسلمانی ابوحمزهٔ خراسانی رحمة الله علیه از اجلهٔ مشائخ خراسان بود و از اکابر طریقت و رفیع القدر بود و عالی همت و در فراست همتا نداشت و در توکل بنهایت رسیده بود و در تجرید بغایت بود و در ریاضت و کرامت او بسیار ست و مناقب او بیشمار و خلوتهائے شایسته داشت و شیخ ابوتراب رحمه الله را دیده بود و جنید را دریافته **نقل ست** که یکبار بتوکل در بادیه رفته بود و نذر کرده که در راه از هیچکس چیزے نخواهد و بکس التفات نکند و برین نذر بادیه قطع کند و نه دلو داشت و نه رسن پارهٔ سیم در جیب داشت که خواهر بدو داده بود ناگاه توکل و اد خویش طلب کرد و بخود گفت شرم نداری که آنکه سقف آسمان را بے ستون نگاه دارد معدهٔ ترا بے سیم پوشیدهٔ تو نگاه نتواند داشت ابوحمزه رحمه الله آن سیم را بینداخت و سیر رفت چاهے بود در راه دران چاه افتاد اما خللے بدو نرسید زیرا که نفیس ست و در بود و زمانے بر آمد نفس فریاد بر آورد و ابوحمزه رحمه الله خاموش بنشست یکے میگذشت بدان چاه رسید رفت و خارے چند بیاورد و سر چاه بپوشید نفس زاری آغاز کرد و گفت که حق تعالیٰ میفرماید که وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ابوحمزه رحمه الله گفت توکل از ان زبر دست ترست که بعجز و سالوسی نفسانی باطل شود و آنکس که بر بالائے چاه نگاه میداشت در چاه هم نگاه تواند داشت روئے بقبلهٔ توکل آورد و سر فرو برد و اضطرار بکمال رسید و توکل برقرار بود ناگاه شیرے بیامد و سر چاه باز کرد و دو دست در لب چاه استوار کرد و پا در چاه آویخت

ابو حمزه رح گفت من بهر این گربه نگم الهامش دادند که خلاف عادت ست دست در زن دست فرو زد و بر آمد
و آوازے شنید که یا ابا حمزه الیس هذا احسن نجیناک من التلف بالتلف چون توکل بر ما کردی
باکسیکه هلاکت تو بود بر دست او ترا نجات دادیم پس غیبر روے بر خاک مالید و برفت نقل ست
که جنید یک روز ابلیس را دید برهنه بر گردن مردم میجست گفت اے لعین ازین مردمان نداری گفت
اینها مردم نیستند مردم آنها اند که در مسجد شونیزیه نشسته اند که جگرم را سوختند چون بمسجد شونیزیه شدم
ابو حمزه را دیدم سر بگریبان فرو برده چون مرا دید گفت دروغ گفت آن ملعون که اولیائے خدائے ازان
عزیز تر اند که ابلیس را بر ایشان اطلاع افتد نقل ست که او محرم بود در میان گلیمے در سالے یکبار
بیرون آمدے و احرام باطل کردے باز احرام بستے سوال کردندش از انس گفت انس آنست که دل تنگی پدید
آید از زیستن با خلق و گفت غریب آنست که او را از اقربا و علائق وحشت بود و انس گرفته است دل
او در موافقت حق سبحانه و تعالے و گفت هر که دوستی مرگ در دل گیرد هر چه باقی بود بر دو دوست گردانند
و هر چه فانی ست بر و دشمن گردانند و گفت توکل آنست که بامداد که بر خیزد از شامش یاد نیاید و چون شب
در آید از بامدادش یاد نیاید یکے از و وصیت خواست گفت توشه بیار ساز این سفر را که در پیش داری و
وفات او در نیشاپور بود و در جوار ابو حفص حداد ش دفن کرده اند رحمة الله علیه ؛

باب شصت و چهارم در ذکر احمد مسروق رحمة الله علیه

آن رکن روزگار آن قطب ابرار آن فرید دهر آن وحید عصر آن هم عاشق و هم معشوق شیخ وقت احمد
مسروق رحمة الله علیه از اکابر مشائخ خراسان بود و از طوس بود و در بغداد نشستے و باتفاق همه از جمله
اولیائے خدائے بود و او را با قطب المدار علیه صحبت بود و او خود از اقطاب بود از و پرسیدند که ما را بگوے
که قطب کیست ظاهر نکرد اما بحکم اشارت چنان نمود که او ست و او چهل تن از اهل تمکین را خدمت کرده بود و از ایشان
فائدها گرفته و اندر علوم ظاهر و باطن تمام بود و در مجاهده و تقوے بغایت درجه داشت و صحبت
محاسبی و سری سقطی ره یافته بود نقل ست که گفت پیرے نزدیک ما آمد و سخن نیکو میگفت و نغز بیت شیرین
سخن بود و خوش زبان و نیکو خاطر و گفت هر خاطرے که شما را در آید با من بگوئید مرا در دل آمد که او جهود ست
یا ترسی همگفتم بر وے این سخن گران آمد گفت با او مگو پس گفتم چاره نیست تا این مرد را خبر بدهم
پس او را گفتم که تو فرمودی که هر چه در خاطر شما در آید مرا خبر دهید مرا در خاطر مے آید که تو جهودی ساعتے سر
در پیش افگند و سر بر آورد و گفت راست گفتی و شهادت آورد و مسلمان شد پس گفت همه دنیا

حضرت شیخ گفت اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمد رسول الله

گشتم و ملتفاو نه بها دیدم گفتم اگر با هیچکس چیزے نباشد با این قدم باشد پیش شما آمدم با امتحان
شما را بر حق یافتم و گفت احمد مسروق ست که هر که بجز خداوند شاد شود شادی وے جمله اندوه گردد و هر کرا در
خدمت خداے انس نباشد انس او جمله وحشت بود و هر که در خواطر دل با خداے ادب خداے او را در حرکات
جوارح معصوم دارد و گفت هر که محصن شود در تقوی آسان گردد بر وے اعراض از دنیا و گفت تقوی آنست
که بگوشه چشم در لذات دنیا نظر نکنی و بدل نیز در آن تفکر نکنی و گفت بزرگ داشتن حرمت مومن از بزرگ
داشتن خداے بود و از حرمت داشت بنده بحرمت خداے او بحقیقت تقوی برسد و گفت در باطل
نگریستن معرفت از دل ببرد و گفت هر کرا مودت حق تعالی یار بود کس بر وے غالب نشود و گفت دنیا را
بوحشت فراغ کرده اند تا انس مطیعان خداے بخدای تعالی بود نه بدنیا و گفت خوف باید که بیش از رجا بود که
حقتعالی بهشت آفرید پس دوزخ و کسے تا بر دوزخ گذر نکند به بهشت نتواند رسید و گفت بیشتر چیزے که
عارف از آن بترسد قرب حق بود و گفت درخت معرفت را آب فکرت دهند و درخت غفلت را آب جهل دهند و
درخت توبه را آب ندامت دهند و درخت محبت را آب موافقت دهند و گفت هرگه کرامت طمع داری و
پیش از آن پاے در درجۀ انابت ثابت نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هرگاه که ارادت طلب کنی پیش از درست
کردن مقام توبه در میدان غفلت باشی و گفت زهد آنست که جز خدای تعالی عز و جل هیچ چیز پادشاه نگردد
و گفت تا تو از شکم مادر بیرون آمده در خراب کردن عمر خویشی رحمة الله علیه علی التابعین والمحبین اجمعین ؛

باب شصت و پنجم در ذکر عبدالله احمد مغربی رحمة الله علیه

آن شیخ ملت آن قطب دولت آن زین اصحاب آن رکن ارباب آن صبح مشرق یثربی عبدالله احمد
مغربی رح استاد مشائخ بود و از قدماے کبار و استاد اولیا و عماد اصفیا بود و ولایتے شگرف داشت و در
تربیت کردن مریدان آیتے بود و حرمت او در دلها بسیار ست و حظے بیشمار و در توکل و بتجرید در ظاهر
و باطن کس را قدم او نبود و این دو ابراهیم که از و خاسته اند خود شرح دهنده کمال او بس باشد ابراهیم
شیبانی دوم ابراهیم خواص و او پیر بر دو بود و او را کلماتے رفیع ست و براهین واضح و عمر او صد و بیست
سال بود و کارهاے او عجیب بود و هیچ چیز که دست آدمی بدو رسیده بودے نخوردے جز هیچ گیاه و مریدان
او هر کجا که یافتندے براو بردندے و از این نوع عادت کرده بود و او پیوسته سفر کردے و یاران با او
بودندے و دایم احرام گرفته بودے و هرگز جامه او شوخگن نشدے و موے او نبالیدے **نقل ست**
که گفت سرائے از میراث یافته بودم به پنجاه دینار بفروختم و در میان بستم و در بادیه رفتم در میان بادیه اعرابی

پیش من آمد مرا گفت چه داری با خود گفتم راست گفتن بهتر گفتم پنجاه دینار دارم گفت بمن ده بدو دادم بگشاد و بدید پس شتر بخوابانید و مرا گفت برنشین و زر باز داد گفتم ترا چه رسید گفت مرا اندر راستی تو دل بر مهر شد با من بیچ آمد و مدتی در صحبت من بود و از اولیای حق شد **نقل ست** که گفت یکبار در بادیه میرفتم غلامی دیدم تر و تازه و بی زاد و راحله میرفت گفتم ای آزاد مرد کجا میروی گفت از سوی چپ و راست بنگر پس سر بردار تا هیچ می بینی جز خدای **نقل ست** که او چهار پسر داشت هر چهار را پیشه آموخت یکی گفت ای خواجه اینچه لایق ایشان نیست گفت کسبی در آموزند تا بعد از من بجهت آنکه گویند ما پسر فلانیم جگر صدیقان نخورند و کاری کنند در وقت حاجت وگفت فاضلترین اعمال عمارت اوقاتست بمراقبت وگفت هر که دعوی بندگی کند و او را هنوز مرادی مانده باشد او در دعوی خود دروغ زن ست که بندگی از کسی درست آید که از مرادات خویش فانی گردد و بمراد خدای باقی شود و نام او آن بود که خداوندش نهاده بود و نعت او آن بود که بهر چه او را خوانند او از بندگی جواب دهد و او را نه اسم بود و نه رسم و نه جواب وگفت خوارترین مردمان درویشی بود که با توانگران مداهنه کند و عظیمترین آنکه خلق را تواضع کند وگفت درویشان امینان خداوند در زمین و حجت خدایند بر بندگان و ببرکت ایشان بلا از خلق منقطع گردد وگفت درویشی که از دنیا احتراز کرده است اگر چه هیچ عمل از اعمال فضایل نکرده است ذره از و فاضلتر از متعبدان مجتهد وگفت هرگز منصف تر از دنیا ندیدم که تا او را خدمت کنی او ترا خدمت کند و چون ترک او کنی او نیز ترک تو کند وگفت زیرک نیست کسی الا این طایفه که همه سوخته اند بسبب بندگی خویش و بسبب آنچه یافته باشند و وفات او بر طور سینا بوده است و تربتش هم بر آنجاست رحمة الله علیه

باب شصت و ششم در ذکر ابوعلی الجرجانی رحمة الله علیه

آن عمدهٔ اولیا آن زبدهٔ اصفیا آن مقبول با امامت آن مخصوص بکرامت آن شیخ جهانی ابوعلی جرجانی رحمة الله علیه از کبار مشایخ خراسان بود و از جوان مردان طریقت بود و در مجاهده بکمال بود و او را تصانیف ست و در معاملات معتبر و مشهور بود و کلماتی مقبول مذکور و مرید حکیم ترمذی بود و سخن اوست که قرارگاه خلق میدان غفلت ست و اعتماد ایشان بر ظن و تهمت و نزدیک ایشان چنان ست که کردار ایشان بر حقیقت ست و سخن شان بر اسرار و مکاشفت وگفت سه چیز از عقد توحید ست خوف و رجا و محبت و زیادتی خوف از ترک گناه ست بسبب وعید دیدن و زیادتی رجا از عمل صالح بود و بسبب وعده دیدن و زیادتی محبت از بسیاری ذکر بود بسبب منت دیدن پس خایف هیچ نیاساید از هرب و راجی هیچ

نیاساید از طلب و محب هیچ نیاساید از طرب بذکر محبوب پس خوف ناری منورست و رجا نوری منورست و محبت نور انوارست و گفت علامت سعادت آن بود که بر بنده گذاردن طاعت آسان بود و موافقت کردن و سنت با فعال بروی دشوار نبود و محب اهل صلاح بود و با برادران نیکوخو بود و در راه حق تعالی چیزی بذل تواند کرد و بکار مسلمانان قیام تواند نمود و بمراعات اوقات خویش تواند کردن و گفت بدبخت آنکس بود که معاصی ظاهر گرداند که بروی فراموش گردانیده است و گفت ولی آن بود که از حال خویش فانی بود و بمشاهدهٔ خدای تعالی باقی بود و حق تعالی متولی اعمال او بود و او را بخود هیچ اختیار نبود و گفت عارف آن بود که جملهٔ دل خویش بمولی داده بود و تن بخدمت خلق سپرده و گفت گمان نیکو بردن بخدای غایت معرفت بود و گمان بد بردن بنفس اصل معرفت بود و گفت هر که ملازمت کند بر درگاه مولای خویش بعد از لزوم چه بود مگر در گشادن و هر که صبر کند بر خدای تعالی بعد از صبر چه بود جز وصول بحق و گفت صاحب استقامت باش نه طالب کرامت که نفس تو کرامت خواهد و خدای استقامت و گفت رضا سرای عبودیت ست و صبر در اوست و تفویض خانهٔ او و مرگ بر درست و فراغت در سرای و راحت در خانه و گفت بخل سه حرفست بی ست و آن بلاست و خی ست و آن خسرانست و لامست و آن لومست پس بخیل بلای ست بر نفس خود و خاسرست در نفاق خویش و ملومست در بخل خویش ٭

باب شصت و هفتم در ذکر ابوبکر کتانی رحمة الله علیه

آن صاحب مقام استقامت آن عالی همت امامت آن شمع عالم توفیق آن رکن کعبهٔ تحقیق آن قبلهٔ روحانی شیخ ابوبکر کتانی رحمة الله علیه شیخ مکه بود و پیر زمان بود و در ورع و تقوی و زهد و معرفت یگانه بود و از کبار مشایخ حجاز بود و در طریقت صاحب تصنیف بود و صاحب تمکین و در ولایت صاحب مقام بود و در فراست صاحب عمل و در مجاهدت و ریاضت بزرگوار و در انواع علوم کامل بود خاصه در علم حقایق و معرفت و صحبت جنید رح و ابوسعید رح خراز و نوری دریافته بود و او را چراغ حرم گفتند و در مکه مجاور بود تا وفات کرد و از اول تا آخر شب نماز کردی و قرآن ختم کردی و در طواف دوازده هزار ختم کرده بود و سی سال در مکه زیر ناودان نشسته بود که درین سی سال بهر شبانروزی یکبار طهارت کردی و درین سی سال خواب نکرد و در ابتدا از مادر دستوری خواست تا بسفر حجاز رود و پیش قدمی دوش چون برفت در بادیه شبی حالتی بروی پدید آمد که موجب غسل بود گفت مگر شرط نیامده ام از بادیه باز گشت چون بدر خانه رسید مادر را دید که در پس در مضطرب نشسته بود گفت ای مادر نه تو اجازت داده بودی گفت بلی

امانت را بی تو نمی توانستم دیدن در پس در نشستم و نیت کردم که بر نخیزم تا تو نیائی پس چون مادر وفات کرد و از رضای مادر دل فارغ شد روی در بادیه نهاد و گفت در میان بادیه درویشی را دیدم مرده و میخندید گفتم تو مرده و میخندی گفت آری محبت خدا چنین بود ابو الحسین مزین رح چنین گوید بادیه فرو رفتم بتوکل بی زاد و راحله چون بکنارهٔ حوض رسیدم بنشستم و با خود گفتم که بادیه را بی زاد و راحله بریدم از آن بکنار حوض کسی بانگ زد بر من که ای حجام لا تحدث نفسک بالاباطیل نگاه کردم کتانی را دیدم توبه کردم و بخدای باز گشتم و گفت مرا اندک غباری بود با امیر المؤمنین علی رضی الله عنه بجهت آنکه رسول صلی الله علیه وسلم فرموده است لا فتی الا علی شرط فتوت آن بودی که اگر چه معاویه رض بر باطل بود و او بر حق کار بدو باز گذاشتی تا چندین خونها ریخته نشدی و گفت میان مروه و صفا خانهٔ داشتم شبی در آنجا مصطفی را صلی الله علیه وسلم بخواب دیدم با چهار یار در آمد و مرا در کنار گرفت پس اشارتی کرد با بوبکر رض که او کیست گفتم ابو بکر رض بعمر رض اشارت کرد گفتم عمر رض بعثمان رض اشارت کرد گفتم عثمان رض بمرتضی رض اشارت کرد من شرم داشتم از آن غبار که بود پس مصطفی علیه السلام مرا با امیر برادری داد تا یکدیگر را در کنار گرفتیم ایشان برفتند امیر المؤمنین علی مرا گفت بیا تا بکوه بوقبیس رویم بر سر کوه رفتیم و نظاره کردیم چون از خواب در آمدم خود را در کوه بوقبیس دیدم و ذره از آن غبار در سینهٔ من نمانده بود و گفت مسافری در صحبت من بود و بر دل من گران بود او را چیزی بخشیدم تا گرانی بر دل من سبک تر شود آن گرانی از دل من نمی شد پس او را بخانه بردم و گفتم پای بر سر و چشم من نه گفت من این نکنم بسیار الحاح کردم تا پای بر روی من نهاد و میداشت چندانکه آن گرانی از دل من بشد و دوستی او در دل من افتاد و مرا دویست درم از وجه حلال فتوح بود نزدیک او بردم و بر کنار سجادهٔ او نهادم که در وجه خویش صرف کن بگوشهٔ چشم در من نگریست و گفت این وقت را بهفتاد هزار دینار خریده ام از ضیاع و اسباب تو میخواهی که مرا بدین قدر غره کنی برخاست و سجاده برافشاند و برفت هرگز چون عز او و ذل خود ندیدم آن زمان که درمها بر میچیدم

نقل است که مریدی داشت نگر در حالت نزع بود چشم باز کرد و در کعبه نگریست اشتری بگذشت لگدی بزد و چشمش بیرون انداخت حالی بسر شیخ ندا کردند که در این حالت ارادت غیبی و مکاشفات حقیقی بوی فرو می آیند و او بکعبه نگریست ادبش کردند که در حضور رب البیت نظارهٔ بیت کردن روا نبود نقل است که روزی پیری از باب بنی شیبه در آمد با شکوه ردا در برافگنده و پیش ابو بکر کتانی رح آمد و گفت ای شیخ چرا آنجا نروی که مقام ابراهیم است و مردمان نشسته اند و احادیث استماع میکنند تا تو نیز بشنوی که پیری بزرگ رسیده است و اخبار عالی املا میکند ابو بکر رح سر بر آورد و گفت ای شیخ از که روایت میکند گفت از

عبد الرحمن واز معمر واز زهری واز ابوهریره واو از پیغمبر صلی الله علیه وسلم گفت ای شیخ دراز اسناد
آوردی هرچه ایشان آنجا باسناد خبر میگویند ما اینجا بی اسناد می شنویم پیر گفت از که می شنوی گفت
حدثنی قلبی عن ربی ولم سخن از خدای می شنوم پیر گفت برین چه دلیل داری گفت دلیل آنست که
تو خضری خضر گفت تا این وقت پنداشتم که خدای را هیچ ولی نیست که من او را نشناخته باشم تا ابوبکر کتانی
را دیدم که او مرا بشناخت و من او را نشناختم دانستم که خدای را بسیار ولی هست که مرا شناسند و من ایشان را
نشناسم نقل ست که گفت روزی در نماز بودم طراری در آمد و ردا از کتف من باز کرد و ببازار برد تا
بفروشد در حال هر دو دستش خشک شد باز آمد شیخ در نماز بود ردا بر کتف شیخ انداخت و بنشست که
مردم چون او را چنان دیده بودند حال پرسیدند بگفت گفتند مصلحت آنست که عذر بری چون از نماز
فارغ شد او بنالید و بگریست شیخ گفت ترا چه افتاد طرار واقعه بگفت شیخ گفت بعزت و جلال خدای که از آن ردا
خبر دارم و نه از آوردن پس گفت الهی برده باز آورد و آنچه ازو ستده بود بازده در حال دستش نیک شد و گفت
جوانی صاحب جمال را بخواب دیدم گفتم تو کیستی گفت من تقوی ام گفتم تو کجا میباشی گفت در دل اندهگینان
در حال زنی را دیدم عظیم زشت و سیاه گفتم تو کیستی گفت معصیت یعنی خنده گفتم تو کجا باشی گفت در دل اهل
نشاط چون بیدار شدم نیت کردم که هرگز نخندم مگر که خنده بر من غالب شود و گفت شصت و پنجاه و یکبار پیغمبر را
صلی الله علیه وسلم بخواب دیدم و ازو مسایل پرسیدم و یک شب دیگر هم پیغمبر را صلی الله علیه وسلم بخواب
دیدم گفتم چه کنم تا خدای دل مرا نمیراند او گفت هر روز چهل بار بگوی یا حی یا قیوم لا اله الا انت
اسئلک ان تحیی قلبی بنور معرفتک ابدا و گفت روزی درویشی پیش من آمد و میگریست و میگفت
ده روز ست تا هیچ نخورده ام تا با بعضی از یاران شکایت کردم از گرسنگی و بازار گنده کردمی ورقی افتاده دیدم
برداشتم بران نوشته بود که خدای بگرسنگی تو عالم نیست که ازو شکایت میکنی و کسی ازو صحبت خواست گفت
چنانکه فردا خدا را خواهد بود تو امروز او را باش و گفت انس بمخلوقات عقوبت ست و قرب اهل دنیا معصیت
و میل کردن بایشان مذلت و گفت زاهد آنست که هیچ نیابد و دل شاد بود و دنیا یافتن و جد لازم داند تا
بوقت مرگ و احتمال ذل کردن بصیر و راضی بودن تا بمیرد و گفت تصوف همه خلق ست هر کرا خلق بیشتر تصوف
بیشتر و گفت فراست پیدا شدن یقین ست و دیدار غیب و آن از ایمان ست و گفت محبت ایثار ست
برای محبوب و گفت تصوف صفوت مشاهده است و گفت صوفی کسی ست که طاعت او نزدیک او جنایت
ست که از آن استغفارش باید کرد و گفت استغفار توبه است و توبه اسمی ست جامع شش معنی را اول
پشیمانی بر آنچه رفته باشد دوم عزم کردن بدانکه پیش بگناه رجوع نکند سیوم بگذارد هر فریضه که میان

او و خدا لیست که ضایع کرده باشد و چهارم اولیے مظالم خلق هیچ بگذارد و هر گوشت و شحمے که از حرام رسته
باشد ششم تن را الم طاعت بچشاند چنانکه حلاوت معصیتش چشانیده است و گفت اول وجد حلوست یعنی شیرین
و میانه مر یعنی تلخ و آخر سقم یعنی بیماری و گفت توکل و اصل متابعت علم ست و در حقیقت کامل شدن
یقین و گفت عبادت هفتاد و دو باب ست و هفتاد و یکے از آن در حیاست بخدا و گفت علم بخدا تمامترست
از عبادت خدای را عزوجل و گفت طعامے مشتهی لقمه ایست از ذکر خدای در دهان یقین که در حالت توحید
آن لقمه را از مایده رضا برگرفته باشی یا گمان نیکو بکرامت حق و گفت هرگز حقتعالے بندگان را زبان
بدعا کشاده نکند و بعذر خواستن مشغول نگرداند تا در مغفرت بر ایشان کشاده نکند و گفت چون افتقار
بخدای درست شود غنا بوی درست شود بجهت آنکه این دو تمام نشوند الا بیکدیگر و گفت در وی
بوقت انتباه از غفلت و انقطاع از حظ نفسانی و لرزیدن از بیم قطیعت فاضلتر از عبادت جن و انس
گفت اعمال جامه بندگیست هر که خدای او را در وقت قسمت از رحمت دور کرد امروز عمل ازو برگیرد و هر کرا
نزدیک گردانید بر اعمال ملازمت کند و چون پیشه داند و گفت دنیا را بر بلوے قسمت کردند و بهشت را
بر تقوے و گفت از حکم مرید سه چیزست یکے خوابش در وقت غلبه بود و خوردش در وقت فاقه و سخنش
در وقت ضرورت بود و گفت شهوت مهار دیوست و هر که مهار دیو گرفت با دیو بهم بود و گفت بتن در
دنیا باش و بدل در آخرت و گفت چون از خدای توفیق خواهی ابتدا بعمل کن و گفت ما دین خدای بنی
بر سه قسم یافتیم بر حق و بر عدل و بر صدق حق بر جوارح ست و عدل بر قلوب و صدق بر عقل یعنی حق جز بظاهر
نتوان دانست کما قال علیه السلام نحن نحکم بالظاهر ابلیس و ادریس در عالم باطن بودند تا ظاهر نشدند
معلوم نشد که ابلیس بر باطلست و ادریس بر حق ست و عدل بر دل ست قسمت بعدل دل تواند کرد و بحسب
هر یکے و صدق بعقل توان کرد که فردا از صدق سوال کنند و از عاقلان کنند و گفت وجود عطا از حق شهود
حقتعالے ست بحق از جهت آنکه حق ست دلیل بر هر چیزے و هیچ چیز دون حق دلیل نیست بر حق و گفت
خدای را بادیست که آنرا باد صبح گویند که آن باد مخزون ست در زیر عرش و در وقت سحر وزیدن گیرد و نالها و
استغفار بر گیرد و بملک جبار رساند و گفت شکر کردن در موضع استغفار گناه ست و استغفار در موضع شکر
گناه. **نقل ست** که چون کتانی را اجل نزدیک آمد گفتند در حال حیات عمل تو چه بود که بدین مقام رسیدی
گفت اگر اجل من نزدیک نبودے نگفتمے پس گفت چهل سال دربان دل خویش بودم و هر چه غیر خدای
بود از دل دور میکردم تا دل من چنان شد که هیچ چیز ندانست جز خداتعالے رحمة الله علیه

باب شصت و ششم در ذکر عبدالله خفیف رحمة الله علیه

آن مقرب احدیت آن مقدس صمدیت آن برکشیدهٔ درگاه آن برگزیدهٔ اله آن محقق لطیف قطب وقت
عبدالله خفیف رح شیخ المشایخ عهد خویش بود و یگانهٔ عالم و در علوم ظاهر و باطن مقتدا بود و رجوع اهل طریقت
در آن عهد بود شانی عظیم داشت و خاطری خطیر و احترامی بغایت داشت و فضایل او نه چندانست که بتوان
شمرد و ذکر توان کرد و پوشیده نیست مجتهد بود و در طریقت و مذهبی خاص دارد و در طریقت جماعتی از
متصوفه تولا بدو کنند و در چهل روز تصنیفی از غوامض حقایق بساختی و در علوم ظاهر بسی تصنیف
لطیف دارد همه مقبول و مشهور و آن مجاهدات که او کرده است در وسع بشر نیاید و آن نظر که در حقایق
و اسرار او را بود در عهد او کسی نداشت و بعد از وی در فارس خلقی نماند چنانکه نسبت بدو درست کردی
و او از ابنای ملوک بود و در تجرید بسی سفرها کرده بود و رویم رح و جریری و ابن عطا رح و جنید رح و منصور
حلاج را دیده بود و در ابتدا که درد دینش بگرفت در هر رکعتی نماز ده هزار بار قل هو الله میخواند بسیار
بودی که از بامداد تا شبانگاه هزار رکعت نماز کردی و بیست سال پلاسی پوشیده بود و هر سال
چهار چله بداشتی و آن روز که وفات کرد چهل چله پیاپی داشته بود و در چلهٔ آخر وفات کرد و پلاس از خود
بیرون نکردی در وقت او پیری بود از محققان اما از علمای طریقت نبود اما بزرگ بود و در پارس بودی و او را
محمد ذکری رح خواندندی و هرگز مرقع نپوشیده بود از عبدالله خفیف پرسیدند که شرط مرقع چیست و پوشیدن
مرقع کرا مسلم است گفت شرط مرقع آنست که محمد ذکری رح در میان پیراهن سپید بجای آرد و ما در میان
پلاس سپید ایم که بجای توانیم آورد یا نه و او را خفیف از آن گفتند که هر شب غذای او در وقت افطار هفت مویز
بیش نبود سبکبار بود و سبکروح و سبک حساب و شبی خادم را گفت که مویز بیار آن شب خادم هشت مویز داد
تا بخورد و حلاوت طاعت بر قاعدهٔ هر شب نیافت بدانست که مویز هشت بوده است خادم را بخواند و از
سوال کرد گفت دوش هشت مویز آوردم گفت چرا گفت ترا بغایت ضعیف دیدم دلم درد گرفت گفتم تا قوتی
پیدا گردد شیخ گفت پس تو یار من نبوده دشمن من بوده که اگر یار من بودی شش مویز آوردی پس او را مهجور
گرد و خادمی دیگر را بخدمت نصب فرمود و گفت چهل سال ست تا مرا قبول ست در میان خاص و عام چندان
نعمت دنیا بر من ریختند که آن را حد نبود و من چنان زیستم که هرگز زکات بر من واجب نشد و گفت در
ابتدا که عزم حج کردم چون بغداد رسیدم چندان پندار در سرم بود که بزیارت جنید رح نرفتم چون در بادیه شدم
رسنی در کوزه داشتم تشنگی بر من غلبه کرد چشمه دیدم که آهوی از آنجا آب میخورد چون بسر چاه رفتم آب بچاه

فرو شد گفتم الٰہی عبداللہ را قدر از آہوئے کمتر ست آوازے شنیدم کہ آہو دلو و رسن نداشت و تو داری
و فتم خوش شد آن زابنید اختم و روان گشتم آوازے شنودم کہ ما ترا تجربہ میکردیم تا چون صبر کنی اکنون باز گرد
و آب خور باز گشتم و آب بسر چاہ آمدہ بود بخوردم و طہارت کردم چنانکہ تا بمدینہ دیگر بطہارت احتیاج
نبود چون از مکہ باز گشتم در جامع بغداد شدم چشم جنیدؒ بر من افتاد گفت اگر صبر کردی از زیر قدمت
آب بر آمدے وگفت در جوانی کسے پیش من آمد و من گرسنہ بودم اثر گرسنگی در من بدید مرا بخانہ برد و
طعامے ساختہ بود اما گوشت بوے گرفتہ بود و من بکراہیت میخوردم و او لقمہ میساخت و در دہان من مے نہاد
تا یکبار آن تغیر من بدید خجل شد و من نیز خجل شدم برخاستم و با یاران قصد حج کردیم چون بقادسیہ رسیدیم
راہ گم کردیم و چند شبانروز ہیچ خوردنی نیافتیم تا چنان شدیم کہ بہم ہلاکت بود عاقبت بقبیلہ رسیدیم و
سگے بچند دینار بخریدیم و قربان کردیم و بریان کردیم لقمۂ از ان بمن دادند خواستم تا بخورم از ان درویش یادم
آمد کہ مرا مہمان بردہ بود کہ خجل شد در حال توبہ کردم تا راہ بمن نمودند حج کردیم و باز آمدیم و آن درویش را طلب
کردم و عذر خواستم وگفت یکبار مرا نشان دادند کہ در مصر پیرے و جوانے بمراقبت نشستہ اند آنجا رفتم دو
شخص را دیدم روئے بقبلہ آوردہ سہ بار سلام کردم جواب ندادند گفتم بخدائے بر شما کہ جواب سلام من باز دہید
آن جوان سر برآورد وگفت یا ابن خفیف دنیا اندک ست و ازین اندک اندکے بیش نماندہ است ازین
اندک نصیب بسیار بستان مگر فارغی کہ بسلام من مے پردازی این بگفت و سر فرو برد و من گرسنہ و
تشنہ بودم گرسنگی فراموش کردم و ہمگی من ایشان گرفتند پس با ایشان نماز پیشین و نماز دیگر بگذاردم وگفتم
مرا پندے دہید جوان گفت یا ابن خفیف ما اہل مصیبتیم ما را زبان پند نبود کسے باید کہ اصحاب مصیبت
را سخنے گوید سہ روز آنجا بودم کہ نہ چیزے خوردیم و نہ خفتیم پس گفتم مرا پندے دہید آن جوان سر برآورد و
گفت صحبت کسے طلب کن کہ دیدن او ترا از خدا یاد دہد و ہیبت او در دل تو افتد و ترا بزبان فعل پند دہد
نہ بزبان گفتار **نقل ست** کہ گفت یکسال بروم بودم روزے بصحرا رفتم رہبانے را دیدم کہ بیاوردند چو
خیلالے و بسوختند و خاکستر او در چشم کوران میکشیدند بینا میشدند و بیماران میخوردند شفا یافتند عجب داشتم
وگفتم کہ ایشان بر باطل اند این چگونہ است آن شب در خواب پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم دیدم گفتم یا رسول اللہ
اینجا چہ میکنی گفت از بہر تو آمدہ ام گفتم یا رسول اللہ این چہ حالست رسول اللہ فرمود کہ این اثر صدق و
ریاضت ست کہ در باطل ست اگر در حق بود چگونہ بود وگفت شبے پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم بخواب دیدم کہ
بیامد و مرا بسر پاے بیدار میکرد و من در وے نگاہ میکردم فرمود کہ ہر کہ راہے بداند و رفتن آن راہ پیش گیرد و پس از
سلوک باز ایستد حقتعالے او را عذابے کند کہ ہیچکس را از عالمیان نکند وگفت کہ پیغمبر علیہ السلام بر سر

و دو انگشت پای نماز کرده است و عبدالله خفیف رحمه الله سنت رسول علیه السلام بجای آورده خواست که آن
نماز نیز بگذارد یک رکعت بگذارد و دوم نتوانست پیغمبر را بخواب دید که با او بگفت آن نماز خاص مراست تو
مکن نقل ست که نیم شب خادم را گفت که برو و از برای من زنی بیار که در نکاح آورم خادم گفت کسی را
نمیدانم اما دختری که هست اگر خواهی بیارم گفت بیار خادم رفت و بیاورد شیخ نکاح کرد چون هفت ماه بیامد
فرزندی بیامد و بمرد شیخ خادم را گفت دختر را بگوی تا طلاق بستاند و اگر خواهد همی نشین خادم گفت ای
شیخ اینچه سرست که نیم شب زن خواستی گفت در خواب قیامت را دیدم و خلق بسیار همه درمانده و غرق شده
ناگاه طفلی بیامد و دست پدر بگرفت و چون باد از صراط بگذرانید من نیز خواستم که مرا طفلی بود اکنون مقصود من
حاصل شد نقل ست که چهار صد نکاح کرده بود و بدان سبب که او از ابنای ملوک بود چون توبه کرد و حال او
بکمال رسید و بود و تقرب میکردند دو دو و سه سه در عقد می آوردند الا زنی چهل سال در عقد او بود و او دختر
ازان وزیری بود یک روز زنانیکه در عقد او بودند از یکدیگر پرسیدند که شیخ با شما در خلوت چگونه است همه
گفتند ما را از صحبت او هیچ خبر نیست اگر کسی را ازین معنی آگاهی باشد دختر وزیر را باشد از وی سوال کردند
گفت شبی که شیخ بخانهٔ من می آمد مرا خبر دادند من طعام ساختم و زینت کردم چون شیخ درآمد طعام
پیش آوردم ساعتی در من نگریست پس دست من بگرفت و در آستین خود کشید و بر سینه نهاد و بر شکم خود می
مالید پانزده گره زده افتاده بود گفت ای دختر نپرسی که این چیست سوال کردم گفت اینهمه از شدت صبر ست
که گره برگره بسته ام ازچنین روی و ازچنین طعام که در پیش من آورده این بگفت و برخاست و مرا پیش
ازین با او گستاخی نبود که او بغایت در ریاضت بود نقل ست که او را دو مرید بودند یکی را احمد کبیر گفتندی
و یکی را احمد صغیر و شیخ با احمد کهین بودی اصحاب را ازان غیرتی آمد که احمد مهین قدم ست و کارها دیده در ریاضتها
وافر کشیده است شیخ بفراست بدانست گفت من بشما نمایم هر دو را پس احمد مه را آواز داد احمد گفت لبیک
گفت آن شتر که بر در خانقاه خفته است بردار و بر بام خانقاه بر احمد مه گفت ای شیخ شتر بر بام چون
توان برد شیخ بگفت بگذار پس گفت ای احمد که گفت لبیک گفت آن شتر که بر در خانقاه ست بردار
و بر بام خانقاه بر احمد که میان در بست و آستین برزد و بیرون رفت و در زیر شتر دست کرد و شتر را
نتوانست جنبانید شیخ گفت بگذار که معلوم شد پس با اصحاب گفت که احمد که از آن خود بجای آورد و
بفرمان ما قیام نمود و باعتراض پیش نیامد و بفرمان نگه کرد نه بکار که توان کرد یا نه و آن بحجت مشغول شد و
بمناظره ایستاد که از حال ظاهر مطالعهٔ باطن توان کرد نقل ست که وقتی شیخ را مسافری رسید خرقهٔ سیاه
در بر و شملهٔ سیاه بر سر و پیراهنی سیاه و ازاری سیاه شیخ را باطن بجنبید غیرت آمد گفت بای جامه چرا سیاه کرده گفت

خدایان مرده اند یعنی نفس و هوا و گفت أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ شیخ گفت او را بیرون کنید بیرون کردند
پس گفت باز آریدش باز آوردند دیگر فرمود که بیرونش کنید همچنین تا هفتاد بارش بیرون میکردند و باز پس میخواندند
و درویش هیچ تغیر نمیکرد بعد از آن شیخ برخاست و سرش بوسید و عذر خواست و گفت ترا مسلم است سیاه
پوشیدن که درین هفتاد بار که خواری با تو کردند متغیر نشدی نقل است که دو صوفی از جانبی دور عزم زیارت
او کردند چون بخانقاه شیخ رسیدند شیخ را در خانقاه ندیدند گفتند بخانهٔ عضد الدوله رفته است ایشان گفتند
که شیخ را با سلاطین چکار انکاری در خاطر ایشان آمد پس گفتند که طواف شهر کنیم در بازار میگشتند
بدکان خیاطی رسیدند خواستند که جیب خرقه بدوزند که دریده بود بر دکان رفتند ناگاه مقراض از میان دکان
گم شد صوفیان را بگرفتند و بخانهٔ عضد الدوله بردند و شیخ خفیف رح آنجا بود عضد الدوله فرمود که صوفیان را
دست ببرند شیخ گفت که صوفیان را رها کنید که بی گناه است پس شیخ با ایشان گفت که اندیشهٔ شمارا است
بود اما آمدن ما پیش سلطان از جهت چنین کارهاست که واقع میشود آن هر دو مرید شدند تا بدانی که هر که دست
از دامن مردان کوتاه کند دست بادو بد نقل است که شیخ را مسافری رسید و اسهالش پدید آمد
تا شب بود که شیخ پنجاه بار طاس او برگرفتی آخر شب چشم شیخ گرم شد آن مسافر را تقاضا پدید آمد آواز
داد شیخ حاضر نبود بانگ برداشت و گفت آخر کجائی که لعنت بر تو باد شیخ از خواب برجست و طاس
برداشت و پیش او برد و روی زرد روز دیگر مریدان گفتند که او چنین لفظی گفت و ما بر جای نماندیم
و تو صبر میکنی شیخ گفت من چنین شنیدم که گفت رحمت بر تو باد و سخن اوست که حق تعالی
ملائکه و جن و انس را بیافرید و عصمت و کفایت و حیلت بیافرید پس ملائکه را گفتند اختیار کنید ایشان
عصمت اختیار کردند پس جن را گفتند اختیار کنید عصمت اختیار کردند پس گفتند ملائکه برین سبقت
دارند جنیان کفایت اختیار کردند پس انس را گفتند اختیار کنید عصمت اختیار کردند گفتند عصمت ملائکه
اختیار کرده اند انس کفایت اختیار کردند گفتند کفایت جنیان اختیار کرده اند پس بنی آدم حیلت
اختیار کردند و بحیلت جهدی میکنند ابو احمد رح صغیر گفت یا شیخ مرا وسوسه رنجه میدارد شیخ گفت
صوفیانیکه من دیده ام بر دیو سخریت کردندی اکنون دیو بر صوفی سخریت میکند و گفت صوفی آنست
که صوف پوشد بر صفا و هوا را بچشاند طعم جفا و دنیا را بیندازد از پس قفا و گفت منزه بودن از دنیا
عین راحت ست در وقت بیرون شدن از دنیا و گفت تصوف صبر ست در تحت مجاری اقدار و فرا
گرفتن ست از دست ملک جبار و قطع کردن بیابان و کوهسار و گفت رضا بر دو قسم بود رضا بدو اند
تدبیر بود و رضا از و در آنچه قضا کند و گفت ایمان تصدیق دلست بر آنچه از غیب برو کشف افتد

گفت ارادت رنج دائم ست و ترک راحت و گفت وصلت آنست که محبوب اتصال پدید آید از جمله چیزها و غیبت اختد از جمله چیزها جز حقتعالی و گفت انبساط بر خاستن احتشام ست در وقت سوال و گفت تقوی دور بودن ست از هرچه ترا از خدای دور گرداند و گفت ریاضت باشکستن نفس ست بخدمت و منع کردن نفس از قرب در خدمت و رجذب منفعت و گفت قناعت طلب ناکردن آنرا که در دست تو نیست و بی نیاز شدن از آنچه در دست تو است و گفت زهد راحت یافتن ست از بیرون آمدن از ملک و گفت اندوه تن باز دارد از طرب و گفت رجا شاد بودن بود بوجود وصل او و گفت فقر نیستی ملک بود و بیرون آمدن از صفات و گفت یقین تحقیق اسرار بود بحکمت های غیب پرسیدند که عبودیت بکی درست آید گفت چون همه کارهای خود با خدای افگند و در بلاها صبر کند پرسیدند که درویشی که سه روز گرسنه بود پس از آن بیرون آید و سوال کند بدان قدر که او را کفایت و ما یحتاج بود او را چه گویند گفت کذاب گفت چیزی میخورید و خاموش میباشید و اگر درویشی از در در آید همه فضیحت شوید نقل ست که در حال وفات خادم را گفت من بندهٔ عاصی بودم گریزپای چون وفات کنم غلی بر گردن من نه و بندی بر پای و دستم از پس بر بند و در رویم بقبله بنشان باشد که در پذیرد چون وفات کرد خادم خواست که وصیت بجا آرد هاتفی آواز داد که ای بیخبر مکن میخواهی که عزیز ما را خوار گردانی او ترک داد رحمة الله علیه و التابعین اجمعین والسلام

باب شصت و نهم در ذکر ابو محمد جریری رحمة الله علیه

آن ولی قبهٔ ولایت آن صفی کعبهٔ هدایت آن متمکن عاشق آن متدین صادق آن در مشاهدهٔ حقائق همه بصیری شیخ وقت ابو محمد جریری رحمة الله علیه یگانهٔ وقت بود و برگزیدهٔ زمانه بود و در میان اقران واقف بود بر دقائق طریقت و پسندیده بهمه نوع و کامل بود در ادب و در انواع علوم حظی داشت و در فقه مفتی و امام بود و در علم اصول بغایت بود و در طریقت استاد بود تا حدی که جنید رح مریدان را گفت که ولیعهد من اوست و صحبت عبدالله تستری یافته بود و آداب او چنان بود که گفت که بیست سال ست تا پای در خلوت دراز نکرده ام که حسن ادب با خدای اولیتر نقل ست که یکسال در مکه مقام کرد و نخفت و سخن نگفت و پشت باز ننهاد و پای دراز نکرد و ابوبکر کتانی رح گفت اینچنین بچه توانستی کرد گفت صدق باطن مرا بران داشت که تا ظاهر مرا قوت کرد و چون جنید رح وفات کرد او را بجای جنید رح بنشاندند و گفت روزی باز سفید دیدم چهل سال الصیادی برخاستم و باز نیافتمش گفتند بگو گفت روز ادریس نماز

دیگر جوانے از در خانقاه در آمد پائے برهنه و موے بالیده و روئے زرد گشته طهارت کرد و دو رکعت
نماز بگذارد و سر بگریبان فرو برد تا نماز شام و چون نماز شام بگذارد و سر بگریبان فرو برد و آن شب خلیفه
دعوتے ساخته بود صوفیان را بدعوت خوانده بود پیش او رفتم و گفتم اے درویش بدعوت میروم
پیش خلیفه اجابت میکنی گفت سر دعوت خلیفه ندارم اما مرا عصیده میباید دیگر تو دانی گفتم مگر تو مسلمانی
ست که با ما موافقت نمیکند و آرزوے خواهد نیندیشیدم و بدعوت رفتم چون باز آمدم درویش همچنان
سر فرو برده بود برفتم و بخفتم رسول را صلے الله علیه وسلم بخواب دیدم که مے آمد و دو پیر با او و خلقے عظیم بر اثر او
و آن دو پیر یکے ابراهیم خلیل بود و یکے موسے کلیم علیهما السلام و صد و بیست هزار نبی با او پیش رفتم و سلام
کردم روے از من بگردانید گفتم یا رسول الله چه کرده ام که روے مبارک از من میگردانی گفت یکے از
دوستان ما از تو عصیده خواست تو بخیلی کردی از خواب در آمدم و گریان گشتم آواز در خانقاه بگوش من
آمد نگاه کردم آن درویش بود که بیرون میرفت گفتم اے عزیز چندان توقف کن که آرزوے تو راست کنم
درویش روے باز پس کرد و گفت هرگاه که درویشے از تو عصیده خواهد صد و بیست هزار پیغمبر را بشفیع
باید آوردن تا آرزوے او راست کنی دشوار کارے بود این بگفت و برفت **نقل ست** که در جامع
بغداد درویشے بود که در زمستان و تابستان او را جز یک پیراهن نبودے از وے پرسیدند او گفت من
مولع بودم بجامه نیکو پوشیدن تا شبے در خواب دیدم که در بهشت میرفتم جماعتے را دیدم بر مائده نشسته خواستم
که با ایشان موافقت کنم و بنشینم فرشته دست من بگرفت و گفت تو از ایشان نه که آن قوم در یک پیرهن
بوده اند و تو نبوده چون بیدار شدم نذر کردم که باقی عمر جز این پیراهن نپوشم **نقل ست** که جریری
مجلس میداشت جوانے برخاست و گفت دلم گم شده است دعا کن تا باز دهد گفت ما همه درین
مصیبتیم و گفت در قرن اول معامله بدین بود اکنون دین فرسوده شد و قرن دوم را معامله بوفا بود و آن
نیز نماند قرن سوم را معامله بمروت بود و آن نیز برخاست قرن چهارم را معامله بحیا بود و آن نیز برفت اکنون
مردمان چنان شده اند که معامله خود بر هیبت میکنند و گفت هر که گوش بحدیث نفس دارد در حکم
شهوات اسیر گردد و باز دارندش اندر زندان هوا و خداے تعالے همه فایدها بر دل او حرام گرداند و از سخن
حق متهنیا بود وے را نیز اجابت نباشد و هر که بدون اندازه خویش رضا دهد خداے او را بر کشد زیادت از
غایت او و یکے گفت اصل کار دل چیست گفت آن اصل مقاربت بود که خدا را مے بیند و مشاهده صنع او
میکند و گفت توکل معاینه شدن اضطرار ست و گفت صبر آنست که فرق نکند میان حال نعمت و محنت
آرام نفس در هر دو حال و صبر سکون نفس ست در بلا و گفت اخلاص ثمره یقین ست و ریا ثمره شک و

درویشی

گفت کمال شکر در مشاهدهٔ عجز ست از شکر و پرسیدند از عزلت گفت بیرون شدن ست از میان زحمتها و سر نگاه داشتن اگر بر تو زحمت نکنند و گفت محاربهٔ عامیان با خطرات نفس ست و محاربهٔ ابدال با فکرت و محاربهٔ زهاد با شهوات و محاربهٔ تائبان با زلات و محاربهٔ مریدان با منی و لذات و گفت دوام ایمان و پایداری دین و صلاح تن در سه چیز ست یکی بسنده کردن دوم پرهیز کردن سوم غذا نگاه داشتن و گفت هر که بخدای بسند کند سرش بصلاح باشد و گفت هر که از مناهی پرهیز کند سرش نیکو شود هر که غذا نگاه دارد نفسش ریاضت یابد پس پاداش اکتفا صفوت معرفت بود و عاقبت تقوی حسن خلقت بود و عاقبت احتمال تندرستی و اعتدال طبیعت و گفت و بیان اصول بشنیدن فروع بود و درست کردن فروع بعرضه دادن بود بر اصول و راه نیست بمقام مشاهد و وصول مگر بتعظیم آنچه خدای آنرا تعظیم کرده است از وسایل و وسایط فروع و گفت خدای زنده گرداند بنده را بانوار خویش هرگز آن بنده نمیرد تا ابد و چون بمیراند بنده را بخذلان خویش هرگز او را زنده نگرداند تا ابد و گفت مرجع عارفان بخدای تعالی در بدایت بود و مرجع عوام بخدای بعد از نومیدی بود و گفت چون مصطفی صلی الله علیه وسلم نظر کرد بحق حق را بدید باقی ماند با حق بحق بی زمان و مکان از جهت آنکه حاصل شد او را حضور آنکه نه حضور ست و نه مکان از اوصاف او مجرد گشت باوصاف حق تعالی والله اعلم و احکم بالصواب

باب هفتادو در ذکر حسین منصور حلاج رحمة الله علیه

آن قتیل الله فی سبیل الله آن شیر بیشهٔ تحقیق آن شجاع صفدر صدیق آن غرقهٔ بحر مواج حسین منصور حلاج رحمة الله علیه کار او کاری عجب بوده است و واقعات غرایب که خاص بدو بود که هم در غایت سوز و اشتیاق بود و در شدت لهب فراق مست و بیقرار بود و شوریدهٔ روزگار بود و عاشق صادق و پاکباز بود و جدی و جهدی عظیم داشت و ریاضتی و کراماتی عجب و عالی همت و رفیع قدر و زیبا سخن بود و او را تصانیف بسیار ست بعباراتی مشکل و کلماتی مغلق و در حقایق و اسرار و معانی و معارف سخت کامل بود و فصاحتی و بلاغتی داشت در سخن که کس نداشت و وقت نظری داشت و فراستی و کیاستی که کس را نبود و جملهٔ روزگار او را اساس بر بلا بوده است از اول تا آخر و بیشتر مشایخ در کار او ابا کردند و گفتند که او را در تصوف قدمی نیست مگر ابن عطا رح و عبدالله خفیف رح و شبلی رح و ابوالقاسم نصرآبادی و جملهٔ متاخرین الا ما شاء الله که او را قبول کرده اند و شیخ ابوسعید ابوالخیر و شیخ ابوالقاسم گرگانی و شیخ ابوعلی فارمدی و امام یوسف همدانی رضی الله عنهم در کار او سری داشته اند و باز بعضی در کار او متوقف اند چون استاد ابوالقاسم رح قشیری که در حق او گفت اگر او مقبول بود برد خلق مردود نگردد و اگر مردود

بود و بقبول خلق مقبول نبود و باز بعضے بسحر او را نسبت کنند و بعضے اصحاب ظاہر او را بکفر منسوب کنند و
بعضے گویند از اصحاب حلول بود و بعضے گویند تولا باتحاد داشت و ہر کہ بوے توحید شنیدہ باشد ہرگز او را
خیال حلول و اتحاد نتواند افتاد و ہر کہ این سخن گوید سرّش از توحید خبر دارد و شرح دادن این را طولے
دارد و این کتاب جاے آن نیست اما جماعتے بودہ اند از زنادقہ در بغداد چہ در خیال حلول و چہ در غلط اتحاد
کہ خود را حلاجی گفتہ اند و نسبت بدو کردہ و سخن او فہم ناکردہ بدان کشتن و سوختن بتقلید محض فخر کردہ اند
چنانکہ دو تن را در بلخ ہمین واقعہ افتاد کہ حسین را اما تقلید درین واقعہ شرط نیست و مرا عجب مے آید کہ کسے
روا دارد کہ از درختے انی انا اللہ برآید و درخت در میان نہ چرا روا نبود از حسین رح انا الحق برآید و حسین در میان
نہ و چنانکہ حق تعالے بزبان عمر رض سخن گفت بزبان حسین رح سخن گفت و اینجا نہ حلول کار دارد نہ اتحاد و بعضے
گویند حسین منصور حلاج دیگرست و حسین رح منصور ملحد دیگر کہ حسین ملحد بغدادی بودہ است استاد محمد زکریا
و رفیق ابو سعید قرمطی و او ساحر بودہ است و در شہر واسط پروردہ شد و عبد اللہ خفیف گفتہ است حسین منصور
عالمے ربانیست و شبلی رح گفتہ است من و حلاج یک چیزیم اما مرا بدیوانگی نسبت کردند خلاص یافتم و عقل
او او را ہلاک کرد و اگر او مطعون بودے این دو بزرگوار در حق او نگفتندے ما را دو گواہ تمام ست و او تا بود پیوستہ
در عبادت و ریاضت بودہ است و در بیان معرفت و توحید و در زیّ اہل صلاح و در شرع و سنت بود اگر
ازو یک سخن بظہور آمد کہ گویندہ آن حقیقت بود چہ آن سخن بدعت بود اما بعضے مشائخ کہ او را مہجور گردانیدہ اند نہ از
جہت مذہب و دین ست بلکہ از آن بود کہ ناخوشنودی و عقوق مشائخ از سرمستی او پس این بار آورد و چنانکہ
اول بتستر آمد و دو سال در صحبت عبد اللہ تستری بود پس قصد بغداد کرد و اول سفر کہ کرد در ہجدہ سالگی کرد
پس از تستر ببصرہ شد پس از بصرہ بدو خرقہ رفت و تعلق بعمرو بن عثمان مکی کرد و ہژدہ ماہ با او صحبت داشت
و ابو یعقوب اقطع دختر بدو داد پس عمرو ازو رنجیدہ شد حسین رح آن گنجنامہ برگرفت کہ در پیش ذکر آن کردیم
و ببغداد نزدیک جنید آمد و جنید رح بسکوت و خلوت فرمود و چندگاہ در صحبت او صبر کرد پس قصد حجاز کرد و یک
سال آنجا مجاور بود باز ببغداد آمد با جماعتے صوفیان و قصد جنید کرد و ازوے مسئلہ پرسید جنید جواب نداد
و گفت زود بود کہ تو سر چوب پارہ سرخ کنی یعنی سر دار حسین رح گفت آن روز من سر دار سرخ کنم کہ تو جامہ اہل
صورت درپوشی چنانکہ نقل ست کہ بزرگانیکہ بودند ہمہ نوشتند کہ حسین رح کشتنی ست جنید در جامہ
صوفیان بود ننوشت خلیفہ گفت کہ خط جنید باید جنید از خانقاہ بمدرسہ رفت و جامہ ائمہ درپوشید
و آن خط نوشت کہ نحن نحکم بالظاہر یعنی بر ظاہر حال کشتنی ست و فتوے بر ظاہر ست اما باطن خداے
داند پس چون حسین رح از جنید جواب مسئلہ کہ پرسیدہ بود نیافت آن سبب متغیر شد و بے دستوری او زن خود را

برگرفت و باز به تستر آمد و قریب یکسال آنجا بود و قبول عظیم در دل خلق او را پدید آمد و او در هیچ سخن اهل زمانه را هیچ وزن ننهادی تا حسد او در دل خلق پدید آمد و عمرو ابو عثمان در باب او نامها نوشت بخوزستان و احوال او در چشم اہل خوزستان قبیح گردانید و او را نیز ازان قصہ دل بگرفت جامہ صوفیان بیرون کرد و قبا در پوشید و بصحبت ابناء دنیا مشغول گشت و او را ہمہ یکے بود و پنجسال ناپدید شد و دران مدت بعضے بخراسان و ماوراء النہر بود و بعضے بنیمروز و سیستان و کرمان پس بپارس باز آمد و اہل فارس را کتب نفیس تصنیف کرد و اہل اہواز را سخن گفت و نزدیک خاص و عام مقبول گشت و از اسرار خلق را میگفت تا او را حلاج الاسرار گفتند پس ببصرہ شد بار دیگر مرقع در پوشید و قصد حرم کرد و از اصحاب مرقع دران سفر با او بسیار برفتند چون بمکہ شد ابو یعقوب نہرجوری بسحرش منسوب کرد تا او از آنجا ببصرہ باز آمد و یکسال ببصرہ بود و باز باہواز آمد پس گفت ببلاد شرک میروم تا خلق را بخدائے خوانم بہندوستان شد و باز بخراسان آمد و بماوراء النہر رفت و پس بماچین شد و خلق را بخدائے خواند و ایشان را تصانیف کرد و چون باز آمد از اقصائے عالم بدو نامہ نوشتندے در نامہ ہند ابو المغیث نوشتندے و در نامہ چین ابو المعین و در نامہ خراسان ابو المہر و در نامہ پارس ابو عبداللہ زاہد و در نامہ خوزستان حلاج الاسرار و در بغدادش مصطلم نام کردند و در بصرہ مخبر پس اقاویل در وے بسیار گشت بعد ازان قصد مکہ کرد و دو سال مجاور بود چون باز آمد احوال وے متغیر گشت و ازان حالت برنگے دیگر شد کہ خلق را بمعنے ہمیخواند کہ کسے بران وقوف نمے یافت تا چنین نقل کنند کہ حسین را از پنجاہ شہر بیرون کردہ اند و بروے روزگارے گذشتہ است کہ عجب تر ازان نبود و او را حلاج ازان گفتہ اند کہ یکبار بانبارے از پنبہ بگذشت اشارتے کرد بیکبار دانہ از پنبہ جدا شد خلق ازان متحیر شدند **نقل ست** کہ در شبانروزے چہار صد رکعت نماز کردے و بر خود فریضہ دانستے گفتند درین درجہ کہ توئی این ہمہ رنج چراست او گفت رنج و راحت در حال دوستان اثر نکند کہ دوستان فانی صفت باشند نہ رنج در ایشان اثر کند نہ راحت **نقل ست** کہ در پنجاہ سالگی گفتہ است کہ تا اکنون ہیچ مذہب نگرفتہ ام اما از مذہبہا آنچہ دشوار تر بود اختیار کردہ ام و امروز کہ پنجاہ سالہ ام ہزار سالہ نماز بگذاردہ ام و ہر نمازے را غسلے کردہ **نقل ست** کہ در ابتدا کہ در ریاضت بود دلقے داشت کہ بیست سال بیرون نکردہ بود روزے بستم از وے بیرون کردند شپش یافتند در آن و زن کردند یکے ازو نیم دانگ سنگ برآمد **نقل ست** کہ روزے شخصے پیش او در آمد عقربے دید گرد او میگشت و باز میگشت آن شخص قصد کشتن او کرد حلاج گفت دست از و بدار کہ دوازدہ سال ست تا او ندیم ماست و گرد ما میگردد و رشید خرد سمرقندی کہ قصد کعبہ داشت مجلس گفت در راہ و روایت کرد کہ حلاج با چہار صد صوفی روے ببادیہ نہادہ چون روزے چند برآمد گرسنگی بنہایت کشید اصحاب گفتند خواجہ ما را سر بریان میباید گفت بنشینید و

صف کشید همه در پیش او صف کشیدند او دست از پس میکرد و سر بریان و دو تا گرده گرم بهر یکی میداد و
تا چهارصد سر از پس پشت بیرون آورد و همه سیر بخوردند گفتند خواجه ما را رطب میباید برپای خاست و گفت
مرا بجنبانید همچون درختی بجنبانند چندان رطب ازو بریخت که همه سیر شدند پس برفتند هر جا که در راه
شیخ پشت بخاربنی باز گذاشتی رطب بار آوردی نقل است که طایفهٔ در بادیه او را گفتند ما را انجیر میباید دست
بگشاد طبقی انجیر تازه بیاورد و پیش ایشان بنهاد و یکبار دیگر حلوا خواستند طبقی حلوای گرم پیش ایشان
بنهاد گفتند ایها الشیخ این جنس حلوا در باب الطاق بغداد باشد گفت نزدیک من باب الطاق و بغداد و بادیه
همه یکیست و حلواگری آنجا انگشتری بود یک طبق حلوا باز نیافت و ازان عجب بماند که هیچکس پیرامن او نگشته
بود ناگاه بعد از چندگاه آن طبق را بگرفت پیش برفتند باصحاب حلاج رسیدند آن حال بگفتند و حلواگر تاریخ
آن بعینه یاد داشت ایشان نیز همان روز نشان دادند حلواگر بزیارت حلاج آمد متعجب بماند و مرید او شد نقل
ست که یکبار در سفر بادیه چهار هزار آدمی با او بودند برفت تا بکعبه یکسال در آفتاب بایستاد برهنه تا
روغن از اعضای او بر سنگ میرفت و پوست باز می افگند و از آنجا نجنبید هر روز قرصکی بیاوردندی و کنارهای
آن بخوردی باقی بر سر کوزه نهادی و گویند عقرب بجامهٔ او آشیان کرده بود پس در عرفات گفت یا
دلیل المتحیرین اگر کافرم در کافریم بیفزای چون دید که هرکس آنروز دعا میکرد او سر بتل ریگ باز نهاد
و نظاره میکرد چون همه بازگشتند بخلوت نفسی بزد و گفت پادشاها عزیزا پاکت دانم و پاکت گویم از همه
تسبیح مسبحان و از همه تهلیل مهللان و از همه پندار صاحب پنداران و گفت الهی تو دانی که چون عاجزم
از مواضع شکر تو بجای من شکر کن خویش را که شکر آنست و بس نقل ست که یک روز در بادیه ابراهیم
خواص را دید گفت در چه کاری گفت مقامات توکل درست میکنم گفت همه عمر در عمارت شکم کردی در
توحید کی فانی خواهی شد یعنی اصل توکل در ناخوردنست و تو همه عمر در کار شکم کردی خواه بخوردن و خواه
بناخوردن فنا در توحید کی خواهد بود نقل ست که گفت مرغی را دیدم از مرغان متصوفه گفتم تو بکدام
پر می پری بسوی او گفت بپر و بالی که دارم گفتم پر و بال قطع کن کلا و لیس کمثله شیء ست تو بدو نتوانی
رسید نقل ست که حسین منصور گفت ابلیس میگذشت موسی را دید علیه السلام موسی گفت ای رانده چرا
سجده نکردی تا رانده نشدی گفت بد نکردم بغیر او نگاه نکردم چنانکه تو که چون دیدار خواستی گفتند انظر الی
الجبل تو بکوه باز نگریستی من گفتم جز ترا سجده نکنم و بجز تو کس ننگرم ازو پرسیدند که در موسی چگوئی گفت حق
گفتند در فرعون چگوئی گفت حق گفتند معنی این چیست گفت ایشان دو صفت اند که میروند در ابد آنچه
رانده اند ایشانرا در ازل ازو سؤال پرسیدند که عارف را وقت باشد گفت نه از بهر آنکه وقت صفت

صاحب وقت ست و هر که با صفت خود آرام گیرد عارف نبود معنیش آنست که لی مع الله وقت پرسیدند
که طریق بخدای چگونه است گفت دو قدم ست و رسیدی یک قدم از دنیا برگیر و دیگر قدم از عقبی واینک
رسیدی بمولی و پرسیدند از فقر گفت فقیر آنست که مستغنی ست از ما سوی الله و ناظرست بالله
و گفت صوفی وحدانی الذات ست نه او یک کس را قبول کند و نه یک کس او را و گفت صوفی آنست که اشارت
از خدای کند و خلق اشارت بخدای کنند یعنی او در میان محو بود و گفت معرفت عبارت ست از دیدن اشیا و
هلاک همه در معنی و گفت چون بنده بمقام معرفت رسد غیب بدو وحی فرستد و سر او را گنگ گرداند
تا هیچ خاطر نیابد او را مگر خاطر حق و گفت هر که التماس حق کند بنور ایمان چنان بود که کسی آفتاب جوید
بنور کواکب و گفت حکمت تیرهاست و دل مومنان هدفهاست و تیرانداز خدای و خطا محال و گفت
صاحب فراست به نخست نظر مقصود را دریابد و ویرا هیچ گمان و شک نباشد و گفت از اخلاق مردان
مومن آنست که قصد توانگریش میانه بود اگر بود قانع بود در فاقه و گفت خلق عظیم آنست که جفای خلق در او
اثر نکند پس از آنکه حق را شناخته باشد و گفت توکل آن بود که تا در شهر کسی سزاوارتر از خود بخوردن بخورد
و گفت اخلاص تصفیه عمل ست از شوائب کدورت و گفت زبان گویا هلاک دلهای خاموش و گفتگوی در علل بسته
است و افعال در شرکت بسته است و حق جدا از این همه است از اینجمله و ما یؤمن اکثرهم بالله الا و هم مشرکون
و گفت بصایر بینندگان و معارف عارفان و نور علماء ربانی و طریق سابقان ناجی از ازل و ابد و هر چه در میان
هر دوست از وحدت ست اما که بدانند لمن کان له قلب او القی السمع و هو شهید و گفت در عالم رضا
اژدهائیست که آنرا یقین خوانند هژده هزار عالم در کام او چون ذره ایست در بیابانی و گفت اندوه او
اگر منصور شود انبیا و اولیا جمله روی بدو آرند یکی را نیز از بهشت یاد نیاید و گفت ما همه سال در طلب
بلای او بائیم چون سلطانی که دایم در طلب ولایت باشد و گفت هر که به همه مقامات بندگی فرا رسد و بجای
آورد آنرا او گردد و گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند آنرا و گفت مرید در سایه توبه خویش ست
و مراد در سایه عصمت و گفت مرید آنست که سبقت دارد اجتهاد او بر مکشوفات و مراد آنست که مکشوفات
او بر اجتهاد سابق ست و گفت وقت مرد صدف دریا سفینه مرد است فردا این صدف پاره و صعید قیامت
بر زمین زنند و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس ست و آخرت بگذاشتن زهد دل ست و ترک خویشتن گفتن
زهد جانست و گفت تا زهد داغ انبیاء را باز داده است هنوز داغی بر هیچ دل ننهاده است گفتند و
عبادت از تو ست یا دست عبادت گفت این دو دست را هیچ جای وصول نیست و دو عابد من ل وصول
هیچ نرسد و آن شرک راه مرد آنست و دست عبادت بدان تکلیف شرعی و شرطی هیچ نرسد

اما دوستی که از آفرینش برتر رسد اگر خواهد دوست سعادت ست وگفت آن حال که بیک موی کونین بار از
جای برداری تو برداشته عنایت باشی ونخست تا محمول نباشی حامل نتوانی بود وآن یک لحظه که یک
موی از خویش حمل نتوانی کرد از دست عنایت در افتاده باشی وگفت نه منفصل ست بشریت ازو ونه
متصل ست بدو وگفت او آنست که متجلی شود از سر سوزنی آنرا که خواهد ومحتجب گردد در آسمان
وزمین از آنکه خواهد پس بر تو باد که مغرور نگردی بخدای تعالی ونومید نشوی ازوی ورغبت نکنی در محبت او
وراضی نباشی که نه محب باشی و در اثبات او ملکن و بنفی او ملکن بر تو باد که از توحید پرهیز کنی وگفت روا نبود
کسی را که یکی بیند یا یکی را یاد کند یا گوید که یکی را شناختیم آن یکی را که جمله احاد ازو ظاهرست وگفت
اسمای خدای تعالی از انجا که ادراک ست رسم ست و از انجا که حق ست حقیقت نیست وگفت هوا حیات
نفس ست و حق حیات دل ست و حقیقت حیات جانست وگفت نزانها که محجوب کرد ایشانرا اگر آگاه کند
از علوم قدرت جمله مضطرب آیند واگر کشف کند چیزی از حقیقت بر ایشان جمله بمیرند وگفت هر که اعمال بیند
محجوب گردد از معمول وهر که معمول بیند از رؤیت اعمال محجوب گردد وگفت انبیاء علیهم السلام غالب اند بر
احوال ومالک احوال اند پس میگردانند احوال را نه احوال ایشانرا وغیر انبیا چنانند که سلطنت احوال راست بر
ایشان تا احوال ایشانرا میگردانند نه ایشان احوالرا نقل ست که ازو صبر پرسیدندش گفت صبر
آنست که دست و پای ببرند و از دار بیاویزندش برین پل و عجب اینکه همه با او بکردند و آهی نکرد نقل ست ازو
که یک روز شبلی را نزدیک او شد تا او را پند داد گفت یا ابابکر دستی برنه که ما قصد کاری عظیم کرده ایم وسرگشته
کاری گشته ایم وچنین کاری وسرگشته چنین کاری راتر تندمزن که ما خود کشتن را پیش داریم چون خلق در
کار او متحیر شدند ومنکر بیقیاس ومقر بیشمار پدید آمدند وکارهای عجایب ازو پدید میشد وزبانها در وی دراز گشت
وسخن او پیش خلیفه بسیار شد بر کشتن او اتفاق کردند دست آویز ساختند که او میگوید انا الحق پس او را گفتند که
بگو هو الحق گفت بلی همه اوست ولیکن شما میگوئید گم شده است بلکه حسین گم شده است بحر محیط گم نشود وکم نگردد
جنید را گفتند این سخن که حلاج میگوید تاویلی ندارد گفت بگذارید تا بکشندش که نه روز تاویل ست
پس محمد داؤد وجماعتی از اهل علم بروی خروج کردند وکارش نزدیک معتصم قبیح کردند وعلی ابن عیسی الوزیر
بروی متغیر شد پس بزندان باز داشتندش یکسال اما خلق پیش او رفتندی ومسائل و واقعات پرسیدندی
تا خلق را ازو منع کردند ودر مدت پنج ماه کس نزدیک او نشد مگر یکبار ابن عطا رح ویکبار عبد الله خفیف رح
ویکبار ابن عطا رح بدو کس فرستاد که ای شیخ عذر این سخن که گفته بخواه تا از زندان خلاص یابی حلاج
گفت کسی که گفت گو عذر بخواهد ابن عطا رح این بشنید بگریست وگفت ما خود چند یک حسین منصوریم نقل ست

کہ نخست شب کہ حسین را محبوس کردند بیامدند حسین را ندیدند ہیچ جاے جملہ زندان بگشتند کسے را نیافتند دوم شب بیامدند نہ زندان بازیافتند ہرچند زندان طلب کردند ندیدند سوم شب بیامدند او را در زندان یافتند گفتند اول شب کجا بودی و دوم شب کہ نہ تو بودی و نہ زندان اکنون ہر دو پیدا شدید گفت آرے نخست شب من بحضرت بودم دوم شب حضرت اینجا بود و از آن زندان ناپدید بود اکنون مرا باز آوردند براے حفظ شریعت بیائید و کار خویش بکنید نقل است کہ در شبانروزے در بند ہزار رکعت نماز کردے گفتند میگوئی من حقم این نماز کرا میکنی گفت ما دانیم قدر ما نقل است کہ یک شب در زندان سی صد تن محبوس بودند گفت اے زندانیان آزادتان کنم گفتند چرا خود را آزاد نکنی گفت ما در بند خداوندیم و پاس شریعت میداریم اگر خواہیم بیک اشارت ہمہ بندہا بگشائیم پس بانگشت اشارت کرد آن ہمہ بندہا از ہم فرو ریخت ایشان گفتند اکنون از کجا بیرون شویم در زندان بستہ است اشارتے دیگر کرد و رخنہا پدید آمد گفت سر خویش گیرید گفتند تو نیائی گفت ما را با او سریست کہ جز بر سر دار نتوان گفت دیگر روز گفتند کجا اند زندانیان گفت آزاد کردیم گفتند پس تو چرا ماندی گفت حق را با ما عتابیست کہ بایستادیم این خبر بخلیفہ رسید گفت فتنہ خواہد خاست او را بکشید یا بچوب زنید تا ازین سخن باز آید بیرون آوردند و سی صد چوب بزدندش تا بود کہ از آن باز ایستد آن چوب زنندہ گفت ہر چوبے کہ میزدم آوازے فصیح میشنیدم کہ یا ابن منصور لا تخف اے پسر منصور مترس پیر عبد الجلیل صفار گفت اعتقاد من در آن چوب زنندہ بیش از آنست کہ در حسین از بہر آنکہ او را چہ قوت بود در کار شریعت کہ چنان آوازے میشنود و دستش سست نمیشد و از زدن باز نمی ایستاد پس او را ببردند تا بر دار کنند صد ہزار خلق گرد آمدہ بودند او چشم گرد برے آوردے و گفتے حق حق حق انا الحق درویشے بمیان در رفت و گفت عشق چیست گفت امروز بینی و فردا بینی و پس فردا بینی یعنی آن روزش بکشتند و دوم روزش بسوختند و سوم روزش بر باد دادند یعنی عشق اینست خادم در آن حالت وصیتے خواست گفت نفس را بچیزے مشغول دار ورنہ او ترا بچیزے مشغول گرداند کہ آن ناکردنی بود کہ با خویش بودن کار اقویاست پسرش گفت اے پدر مرا وصیتے کن گفت اے فرزند وصیت آنست کہ چون جہانیان در اعمال کوشند تو در چیزے کوشی کہ ذرہ از آن بہ از ہمہ اعمال جن و انس بود و آن نیست الا ذرہ از علم حقیقت پس در راہ معرفت عیار وار میخرامید و دست افشان با سیزدہ بند گران گفتند این خرامیدن تو چراست گفت زیرا کہ مے شوم تا بنحرگاہ مے شوم و نعرہ زنان میگفت شعر

ندیمی غیر منسوب الی شیء من الحیف — سقانی مثل ما یشرب کفعل الضیف بالضیف
فلما دارت الکاس دعا بالنطع والسیف — کذا من یشرب الراح مع التنین فی الصیف

گفت حریف من منسوب بحیف بداو شرابی چنانکه مهمان مهمان را دهد چون دوری چند درگردید شمشیر
و نطع خواست که سزای کسیکه با اژدها در تموز شراب کهنه خورد این بود چون بزیر دارش بردند
بباب الطاق بوسه بر دار داد و آنگاه پای بر نردبان نهاد گفتند حال چیست گفت معراج مردان سر دارست
پس او میزری در میان داشت و طیلسان بر افگنده دست برداشت و روی بقبله مناجات کرد و گفت آنچه
خواست یافت چون بر دار شد جماعتی که مریدانش بودند سوالش کردند که چگوئی در ما که مقران توایم و در منکران
که سنگ خواهند انداخت گفت ایشان را دو ثواب و شما را یک ثواب باشد از بهر آنکه شما را بمن حسن ظنی
بیش نیست و ایشان از قوت توحید و صلابت شریعت می جنبند و توحید در شرع اصل بود و حسن ظن فرع
نقل ست که در جوانی بزنی نگریسته بود گفت آه آن چه بود که بدین رفت که بعد از سالها گو راز مکافات
آن میکشند پس از نردبان فرو نگریست خادم را گفت هر که چنان برنگرد چنین فرو نگرد پس شبلی برابر او
در آمد و باواز بلند بانگ کرد که اَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعٰلَمِیْنَ و گفت ما التصوف یا حلاج گفت کمترین
اینست که می بینی گفت بلندترین کدام ست گفت ترا بدان راه نیست پس هر کسی سنگی در وی انداختند شبلی
موافقت را گلی در انداخت حلاج آهی بکرد گفتند از این همه سنگ انداختند هیچ نگفتی بدین گل آه بکنی گفت
آنها نمیدانند معذوراند ازو سختم می آید اگر چه گلی بیش نیست او که میداند باید انداخت پس پس بر نردبان دار
دستش باز کردند خنده بکرد گفتند خنده بر چیست گفت دست از نسبت آدم باز کردن آسان ست مردان
آنند که دست صفات ما را که کلاه همت از تارک عرش در کشید قطع کنند پس پایهایش ببریدند تبسمی کرد
گفت اگر سفر خاک بدین پا کرده ام قدم دیگر دارم که هم اکنون سفر هر دو عالم بکند اگر توانید آن قدم ببرید پس
دو دست خون آلوده در روی مالید تا هم ساعد و رویش خون آلود شد گفتند این چرا میکنی گفت بسی
خون از من برفت دانم که رویم زرد شده باشد شما پندارید که زردی من از ترس ست خون در روی
در مالم تا در چشم مردم سرخ روی نمایم که گلگونه روی مردان خون ایشان ست گفتند اگر روی بخون سرخ
کردی ساعد باری بخون چرا می آلائی گفت وضو میسازم گفتند چه وضو گفت رکعتان فی العشق لا یصح
وضوءهما الا بالدم در عشق دو رکعت ست که وضوء آن درست نیست مگر بخون پس چشمهایش بر کشیدند
رستخیزی از خلق برخاست بعضی میگریستند و بعضی سنگ می انداختند پس خواستند که زبانش ببرند گفت
چندانی صبر کنید که سخنی بگویم روی سوی آسمان کرد و گفت الهی بدین رنجی که از برای تو بر من میدارند
محروم شان مکن و ازین دولت شان بی نصیب مکن الحمد لله که اگر دست و پای من بریدند در راه تو
بریدند و اگر سر از تن باز میکنند در مشاهده جلال تو میکنند بر سر دار پس گوش و بینی او باز کردند و مردان

سنگ روان کردند عجوزهٔ می آمد کوزه در دست چون حسین را بدید گفت بزنید سنگ و محکم زنید تا این حلاج
رعنا را با سخن خدای چکار ست آخر این سخن او بود که حسب الواحد افراد الواحد حسب الواحد افراد الواحد له
و این آیت برخواند یَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُوْنَ وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مُشْفِقُوْنَ مِنْهَا وَ
یَعْلَمُوْنَ اَنَّهَا الْحَقُّ و این آخر کلام او بود و پس زبانش ببریدند آنگاه نماز شام بود که فرمان
خلیفه آمد که سرش از تن جدا کنند در میان سر بریدن یک خنده بزد و جان بداد و ایشان در خروش
بماندند و حسین رح گوئے قضا به پایان رضا انداخت و از یک یک بند او خروش انا الحق می آمد پس
پاره پاره کردندش که از دگردنی و پشتی بیش نماند همچنان از سر و پشت انا الحق می آمد دیگر روز
گفتند این فتنه بیش از آن تولد خواهد کرد که در حال حیات او پس اعضاء بسوختند از آن خاکستر
همان آواز می آمد چنانکه در وقت قتل هر خونیکه از وے می برآمد بر زمین نقش انا الحق می گشت چنانکه آن دو ریش با
سر بشکستند خونش همه الله الله شد و ماندند بدجله فرو دادند بر سر آب همان حرف میگفت پس حسین خادم را گفته بود
که خاکستر با دجله فرو دهند بغداد را آفت بود که آب جوش بر آورد و در وے بغداد نهد بود که بغداد را فرو برد خرقهٔ ما
پیش آن آب باز برو اگر نه و مار از بغداد بر آید خادم چون دید که آب جوش بر آورد خرقهٔ شیخ پیش آن آب باز برد
در حال آن آب ساکن شد و آن خاکستر خاموش گشت تا جمع کردند و در خاک کردند و کس را از اہل طریقت این
فتوح بر نیامد بزرگے گفته است با اہل معنی چون حسین منصور را به بغیه تا خود چه معاملت رفته است تا با این دعویان
چه خواهد رفت عباسهٔ طوسی رح گفته است فردا حسین منصور را بعرصات قیامت بزنجیر بسته می آرند که اگر گشاده بود
جملهٔ عرصات قیامت را برہم زند **نقل ست** که یکے از مشائخ گفت آن شب تا روز زیر دار او بودم و نماز
میکردم چون روز بود ہاتفے آواز داد اطلعناه علی سر من اسرارنا فافشی سرنا فهذا جزاء من یفشی سر
الملوک اور اطلاع دادیم بر سرے از اسرار خویش و او آن سر را فاش گردانید اینست جزائے کسے که سر ملوک
فاش کند **نقل ست** که شبلی رح گفت آن شب بسر گور او شدم و همه شب نماز کردم چون سحرگاه بود مناجات
کردم و گفتم الٰہی این بندهٔ بود مومن و عارف و موحد محب این بلا باوے چرا کرده اند گفت خواب بر من
در آمد بخواب چنان دیدم که قیامت ست و از حق فرمان آمدے که این از آن کردیم که سر ما با غیر میگفت و مے
که او را در آب دجله با ما بیابیست گفتن او با اغیار میگفت و شبلی رح گفت یکبار دیگرش بخواب دیدم گفتم حق
با تو چه کرد گفت مرا در مقعد صدق فرود آورد و اکرام کرد گفتم با این خلق چه کرد گفت بر ہر دو گروه رحمت کرد آنکه
بر من شفقت برد و مرا بدانست از آن رحمت کرد و آنکه ندانستند از جهت حق عداوت بردند ایشان نیز رحمت
کرد هر دو معذور بودند و کسے دیگرش بخواب دید که در قیامت ایستاده بود جامے بر دست و سرش بر تن گفتند

گفتند این چیست گفت او جام بدست سر بریدگان میدهد شبلی گفت چون حسین را بردار کردند ابلیس در نظر او آمد و گفت یک تو گفتی و یک من تو انا الحق گفتی و من انا خیر منه گفتم لعنت بار آورد و ترا مقصد صدق ثمرات چیست حلاج گفت تو انا از جهت خود گفتی و من از خود دور کرده تا دانی اینجاست مراحمت آمد و ترا لعنت تا بدانی که منی کردن نیکو نیست و منی از خود دور کردن بغایت نیکوست رحمة اللہ علیہ

باب هفتاد و یکم در ذکر ابوبکر واسطی رحمة اللہ علیہ

آن معظم مسند عنایت آن در صدر ولایت آن بحر رموز و دقایق آن خضر کنز حقایق آن ورا صفت قابضی ابوبکر واسطی قطب جهان بود که امی رحمة اللہ علیہ کامل ترین مشایخ عهد بود و شیخ الشیوخ وقت و عالی ترین اصحاب و بزرگ همت تر از و کس نشان نداد و در حقایق و معارفه هیچکس قدم از وی پیش ننهاد و در توحید و تجرید و تفویض بر همه سابق بود و از قدمای اصحاب جنید بود و گویند از فرغانه بود و بواسط نشستی و به همه زبانها محمود بود و در همه دلها مقبول تا صاحب نفسی نبود بعد او و تا او بیرون نیامد عبارتی غامض در اشارتی مثل و معانی عجب و کلماتی بلند تا هر کسی را مجال نبود گرد آن گشتن و در فنون علوم بکمال بود و در معاملتی و مجاهداتی که او کشید در وسع کس نیاید و توجهی که در جمله امور بحد انتهائی او داشت کسی را نبود و سخن جنید کسی زیباتر از وی بیان نکرد نقل ست که از بغداد شهرش بیرون کردند و در هر شهری که آمدی زود ش بدر کوندی چون به باورد آمد قرار گرفت و مردم باورد بروی جمع شدند اما کلمات او فهم نکردند تا حادثه افتاد که از آنجا هم برفت و بمرو آمد وقت فهم مردم مرو را در طبع او قبول کرده عمر آنجا بگذاشت نقل ست که یک روز با اصحاب میگفت که هرگز تا ابوبکر بالغ شد روز بروی گواهی نتوانند دادن بخوردن و شب گواهی نتوانند دادن بخفتن و هم او میگوید که وقتی حاضر آمدم همچنین مرغکی بر سر من پرید بر طریق عبث بنغلت او را بگرفتم و در دست بداشتم مرغکی دیگر بیامد بالای سر من بانگ میکرد و صورت بستم که مگر مادرش ست یا جفت پشیمان شدم و او را رها کردم از دست اتفاقا مرده بود بغایت دل تنگ شدم و بیماری آغاز افتاد و مدت یکسال در آن بیماری بودم یک شب مصطفی را صلوات اللہ و سلامه علیه بخواب دیدم گفتم یا رسول اللہ یک سال ست تا نماز از قیام بقعود آورده ام و ضعیف گشته و بیماری اثری تمام کرده گفت سبب آنست که شکست منک عصفور فی الحضرة کنجشک از تو در حضرت عزت شکایت کرد و عذر خواستن فایده نبود پس از آن گربه در خانه بود و بچه آورده من در میان بیماری بکینه در بودم و تنگی میکردم ملخی آمد بچه گربه را گرفتند من عضای خویش بر آن مار زدم مار گربه را از دهان بیفگند مادرش بیامد و بچه را برگرفت و ببرد

من در ساعت بهتر شدم و بیماری روی بنقصان نهاد و نماز بقیام باز بردم آن شب مصطفی را صلی الله
علیه وآله وسلم بخواب دیدم گفتم یا رسول الله امروز تمام بحال صحت باز آمدم گفت سبب آن بود که تشکرت
منك هدية تحت الحضرة گر به در حضرت از تو شکر گفت نقل ست که یک روز در خانه با اصحاب نشسته بود
و در آن خانه روزنی بود ناگاه آفتاب بدان روزن در افتاد و صد هزار ذره بهم برآمدن گرفتند شیخ گفت
شما این حرکت ذرها هیچ تشویش می آرد اصحاب گفتند نه شیخ گفت مرد موحد آنست که اگر کونین و عالمین و ما
فیهما همچنین در حرکت آید ذره در درون او تفرقه نیاید اگر موحد ست و گفت الذاکر دون لذکره اکثر غفلة
من الناسی لذکره یاد کنندگان مر یاد او را غفلت زیادت بود از فراموش کننده ذکر او از آنکه چون او را
یاد دارد اگر ذکرش فراموش کند زیان ندارد و زیان آن دارد که ذکرش یاد کند و او را فراموش کند که ذکر
غیر مذکور باشد پس اعراض از مذکور با پنداشت ذکر بغفلت نزدیک تر بود از اعراض بی پنداشت و ناسی بنسیان
و غیبت از مذکور پنداشت حضور نیست پس پنداشت حضور بی حضور بغفلت نزدیکتر از غیبت بی
پنداشت از آنکه هلاک طلاب حق سزاوار در پنداشت ایشان ست آنجا که پنداشت بیشتر معنی کمتر
و آنجا که معنی بیشتر پنداشت کمتر و حقیقت پنداشت ایشان تهمت عقل باشد و عقل از همت حاصل
آید و همت را با این همت هیچ مقاربت نباشد و اصل ذکر یا در غیبت یا در حضور چون غایب از خود تمام
بود و بحق حضور آن ذکر بود که آن مشاهده باشد و چون از حق غیبت بود و بخود حضور آن نه ذکر بود که غیبت
بود و غیبت از غفلت بود نقل ست که یک روز در بیمارستان دیوانه دید های هوئی میکرد و
نعره میزد گفت آخر چنین بندی گران بر پای تو نهاده اند چه جای نشاط ست و های هوی گفت
ای غافل بند بر پای منست نه بر دل من و یک روز شیخ بر گورستان جهودان میگذشت گفت این
قومی اند همه معذور و ایشان را عذر نیست مردمان این سخن بشنیدند او را میکشیدند تا بدر سرای قاضی
آوردند قاضی بانگ بر نهاد که این چه سخن ست که تو گفتی که جهود معذورند گفت از آنجا که قضای او ست معذورند
نقل ست که شیخ را مریدی بود روزی غسل جمعه آسان فرا گرفت و روی بمسجد نهاد در راه بیفتاد و
درویش مجروح شد تا لابرش باز بایست گشت و غسل کرد شیخ گفت شاد بدان باش که سخت فرا گیرند که اگر
فرو گذارند از تو فارغ اند نقل ست که شیخ وقتی به نیشاپور آمد اصحاب ابو عثمان رح را پرسید که پیر شما چه
فرماید گفتند بطاعت دایم و تقصیر در وی دیدن شیخ گفت این گبرگی محض ست چرا غیبت نفرماید بدیدار
آفریننده و داننده آن نقل ست که شیخ ابو سعید رح ابوالخیر عزم زیارت مرو کرد آنگاه بفرمود تا کلوخ
برای استنجا در توبره نهادند گفتند که خواجه در مرو کلوخ باشد سر این چیست گفت شیخ ابوبکر واسطی گفته

است و او از موحدان وقت خویش بود که خاک مرو خلقی زنده است روا ندارم که آنجا که زنده است استنجا
کنم و ملوث گردانم و از کلمات اوست که در راه حق خلق نیست و در راه خلق حق نیست هر که روی در خود
دارد قفای وی بر دین بود و هر که روی در دین دارد قفای وی بر خود بود که هر جا که توئی تست حظ نفست
و خلاف راحت و هر جا که ناکامی ست مجال دین آنجاست شرع توحید است و حق توحید شرح توحید را گذر بدریای
نبوت ست و حق توحید بحر محیط است راه شرع برآن است سمع و بصر و قال و شناخت و حال و این همه اثبات
تقاضا کند و اثبات تو نسبت شرک دارد و وحدانیت از شرک منزه است ایمان که رو در کعبه شرک دو
ایمان بزرگ ست اما بجنب حق تعالی شرک صورت نپذیرد و معرفت همچنین و علم و حال این خلق در دریای کینونیت
غرق شده اند و اسباب دستگیر ایشان بواسطه انبیا از دریای خلقیت و بشریت بیرون گذرند و در دریای وحدانیت
غرق شوند و مستهلک شوند و کس از ایشان نشان ندهد شرع توحید چون چراغ ست و حق توحید چون آفتاب
پس چون آفتاب نقاب از جمال جهان آرای خود برگیرد نور چراغ بعالم عدم باز شود موجودی بود در عدم
و نور چراغ را با انوار آفتاب هیچ ولایت نبود شرع توحید نسخ پذیرد و حق توحید نسخ پذیر نیست زبان نسخ پذیر
ست زبان بدل نسخ شود و چون مرد بدل رسد زبان گنگ شود و دل بجان نسخ شود آنگاه هرچه گوید من
الله بود و این سخن در عین غیبت در صفت ست صفت بگردد اما عین نگردد آفتاب آب ناید آب را گرم کند
صفت آب بگردد اما عین آب نگردد حق تعالی در حق بیگانگان گفت اَمْوَاتٌ غَیْرُ اَحْیَآءٍ در صورت زنده
اند و در صفت مرده اند زندگانی آن بود که ذات از حیات متمتع بود و ایشان زبان زده حیات وجود اند و
از مومنان خبر داد بَلْ اَحْیَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ مرد باید که جان بر سر راه نهد بیجان براه فرد شود این طائفان
معدومان موجود اند و بیگانگان موجودان معدوم اند هر که بخود زنده است زنده باشد نه مرگ کالبد ست عدم
نه عدم کالبد ست آنجا که وجود ست جان نامحرم ست تا کار بکالبد چه رسد و گفت شناخت توحید وجود
هیچکس نپذیرد و کس را زهره آن نیست که قدم بصحرای وجود نهد چنانکه مشایخ گفته اند اثبات التوحید
فساد فی التوحید و پیری میگوید اکثر ذنبی معرفتی ایاه که با وجود خود خطیئه وجود او میخوانند بر شرک خود گواهی میدهد
و هر که با وجود او خطیئه وجود خود میخواند بر کفر خود سجل میکند و هر که با هستی او هستی خود بیند کافر ست و هر که با
هستی خود هستی او طلب ناشناخته است هر که خود را دید او را ندید و هر که او را دید خود را ندید و از خودش یاد نماند
جان از شادی بپرید و در پرده عزت بماند حق تعالی او را از حضرت قدس خلیفه فرستاد تا در ولایت
انسانیت او را نیابت میدارد و او را بخلق می نماید و او این کس را نه عبادت بود و نه اشارت نه زبان
نه دل نه دیده نه حروف نه صورت نه کلمه نه صورت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبادت کند کفر بود و اگر اشارت

کند شرک بود و اگر گوید دانستم جهل بود و اگر گوید بشناختم فرعونی بود و اگر گوید نشناختم مخذول و معطل بود و عدمی
بود در وجودی و وجودی بود در عدم نه موجود بود بر حقیقت و نه معدوم باشد بر حقیقت و هم موجود بود بر حقیقت
و هم معدوم عبارت محرم راه توحید نیست و شنود محرم راه توحید نیست و دانست محرم راه توحید نیست و خیال و
توهم و ظن این همه گرد حدث شود و توحید در عالم قدس خویش پاکست و منزه از گفت و شنود و عبارت
و اشارت و دید و صورت و خیال و حس و جهات و چنین و چنان این همه لوث بشریت دارد و شناخت توحید
از لوث بشریت منزه است وحده لاشریک له این اقتضا میکند پرتوی از شواهد الهیت بتابد بالشریت
آن کند که عصای موسی با سحرهٔ فرعون کرد والله غالب علی امره نور الهی همه چیزها را در کنف خود دارد و گوید
شما بصحرای وجود میایید که آتش غیرت همه را بسوزد ما خود رزق شما بشما رسانیم اسرار مشایخ در حد توحید
ستست عین توحید آنجا که سنا و کبریای اوست وجود و عدم خلق هر دو یکسانست و از آنجا که جبروت است
افتقار و انکسار و افتخار خلق یکیست این خلق آنجا که قدرتست آشکارااند و آنجا که توحیدست منفی خود را
انکار نتوانند کرد که در انکار خود انکار قدرتست و خود را اثبات نتوانند کرد که ساحت توحید نه روی اثبات نه روی
نفی هم مثبت هم منفی قدرتست ترا جلوه میکند وحدانیت معزول میکند و گفت همهٔ آسمانها و زمینها زبان
تسبیح و تهلیل است و لیکن دل نیست و دل معنی است که جز در آدم و فرزندان وی نیست و دل آن بود که راه
شهوت و نعمت دنیا ببست و اختیار بر تو ببندد و راه بر تو باشد زبان دل میباید که ترا از جهنم نجات کند نه زبان
قول مرد باید که گنگ گویا بود نه گویای گنگ مرده آنست که معبود دیگر در پیراهن وی است آنرا قهر کند و جهد کند و قهر کردن
و ریش کند نه لعنت کردن شیطان ابلیس میگوید از چهرهٔ ما آئینه ساختند و در پیش تو نهادند و از چهرهٔ تو آئینه
ساختند و در پیش ما نهادند ما در تو نگریم و بر خود میگرییم و تو در ما مینگری و بر خود میخندی یا که راه رفتن از و
بیاموز او بر راه باطل سر میفگند و ملامت عالم در پذیرفت و در راه خود مرد آمد تو از دل خود فتوی خواه اگر هر دو
کون بر تو لعنت کند هزیمت خواهی شد قدم درین راه منه و اگر این حدیث بملامت هر دو سرا ارزد زهر این شربت
نوش کن اگر در هر دو عالم کاه برگی بچشم حقارت بیرون نگری کلید عهد باز فرستاده باشی تا هر چه که در تن تست
از وسعت هیچکی آن بانکار بر تو بیرون نیاید تولای تو بحضرت درست نیاید چیزی مطلب که آن چیز در طلب
تست یعنی بهشت و از چیزی هزیمت مشو که آن چیز از تو هزیمت شود یعنی دوزخ تو از و سعادت خواه چون او
ترا باشد همه چیزها ترا باشد یعنی حق و گفت هر چه دون او از آن جز او تو باید که در حق چیز دیگر مو باشد که دولی
و سه راه درین شرک است تا نه زبان داند که دیده چه دید و نه دیده دیده را شناخت تا خود نگوئی تا بر مینیست تو وارد
او و مشواهد الهیت محو شود و حدیث محو و فکر میگویند این ستر قطعی ... کند دیگر راه نمی بیکنند و خود را اثبات

میکنند نشان آنکه مرد را بصحرای حقیقت آورده باشند آنست که همه پوششها از پیش دیده او برداشته باشند
که او ورای همه چیزها باشد نه چیزی ورای او و گفت گوینده بحقیقت آن بود که گفت او برسد و در دو او را
سخن نمانده او از آن سخن گفتن خود آزاد بود و سخن که روی در حضرت دارد آن بود که مستمع را ملال نگیرد و مخالفت
و موافقت را نیز بازی کنند و گوینده را در فزایدت میشود و هر سخنی که مستمع را مفلس نکند و هر دو عالم از دست
وی بیرون نکند این سخن اعتنوی نفس میگوید نفس بزبان معرفت آن سخن خلق بیرون میدهد تا او در غرور خود
میباشد و خلق و گفت غرور ظلمات بعضها فوق بعض هر که سخن این گوینده بشنود چشمه اند
چشمهای زندگانی در سینه وی خشک شود هرگز از آن چشمه حکمت نزاید هرگز از خانه خود بیرون آید و را
باز بخانه خود و اند این کس را سخن گفتن در طریقت مسلم نیست درویش بنور دل رود و در روزگار ما
بعصا میروند زیرا که نابینا اند و هر که داند که چه میگوید و از کجا میگوید و با که میگوید این کس را سخن مسلم بود
و چنانکه زنان را حیض است مریدان را در راه ارادت حیض است و حیض راه مرید از گفت افتد و کس بود که در حیض
بماند و هرگز پاک نشود و کس باشد که او را حیض نباشد همه ایام طهر بود و هیچ چیز را آن قیمت نیست که سخن را
و سخن صفتی است از صفات ذات و همه انبیا متکلم بوده اند و لیکن ما را سخن با آنکس است که دعوی کند که
او را زبان غیب است مرد باید که گوینده و خاموش بود و خاموش گوینده که این حدیث ورای گفت و خاموشی
نخست چشمه زبان باید که بسته شود تا چشمه دل بگشاید هزار زبان خدای گویا فصاحت و در دست
زبانی بینی بدو زخ یک دل خدا شناس با نور نه بینی صد دوزخ مرید صادق را از خاموشی بیرون فایده
بیش از گفت بود و گفت خلعت فرستادند اشرک آمیخته چنانکه کسی را شربتی دهند با زهر آمیخته یکی را اگر استی
یکی را فراستی یکی را حکمتی و یکی را اشناختند هر عاشق خلعت شد آنچه مقصود ست ماند و این همه
مقامها در عالم شریعت کسی را که بنور شرع روند زهد و ورع و توکل و تسلیم و تفویض و رضا و اخلاص و یقین این همه
شریعت و منزل راه روان است که بر مرکب دل سفر کنند و این همه فراشانند بر درگاه حجرها بر میدارند تا
بضیاء روح نزدیک و نزدیکتر شوند و آن کسانیکه بر مرکب روح سفر کنند این احوال صفات را آنجا گذر نبود
آنجا نه زهد بود نه ورع نه توکل نه تسلیم نه ماانند این روش مردگان باید که بروح بود چنانکه مرکب که روح ست نشان
پذیر نیست هر که [illegible] از راه خبر دهد از صفات نفس خود خبر میدهد که این حدیث نشان پذیر نیست از طلب پاک
ست و از نظر پاک ست هر که از پی نظر طلب بر میان بسته هرچند بیش طلبید دورتر بود تا ایشان بنودند که کار
ما از علت میدانگست و نظر علت است طلب شمار [illegible] بحکم [illegible]
که شمار [illegible] نظر علت دیده بود و گفت این خلق در عالم عبودیت فرو شدند [illegible]

این دریای عبودیت عبره نتوانست کردن چون سرّ این بدانی آنگاه بندگی از تو درست آید در راه اهل حقیقت
صمم ست تا عدم قبلهٔ انسان نباید راه رو نباید و در راه اهل شریعت در اثبات ست هر که بخود نفی کند در زندقه
افتد اما در راه حقیقت بود تو هیچ نباید هر که در راه حقیقت خود را اثبات کند در کفر افتد بر درگاه شریعت
اثبات باید کرد و بر درگاه حقیقت نفی دیدهٔ صورت جز صورت نه بیند و دیدهٔ صفت جز صفت نه بیند
و این حدیث ورای عین ست و ورای صفت باید که از دریای سینهٔ تو نهنگی خیزد ذات خوار و صفات خوار
و صورت خوار تا هر وصف و صورت که در عالم ست فرو خورد آنگاه مرد روان شود و لا یبقی فی الدار دیّار
دولت در عدم تعبیه است و شقاوت در وجود در راه عدم در قهر ست و در راه وجود در لطف و این خلق عاشق
وجود و منهزم از عدم از برای آنکه نه عدم دانند نه وجود این که خلق وجود دانند نه وجود ست بحقیقت بلکه عدم ست
و آنچه عدم میدانند نه عدم ست عدم این جوانمردان بجا اشارت کنند که عدمی بود عین وجود و محوی بود
عین اثبات هر دو طرف او از عین حدیث پاک ست و وجود بیت که یکطرف او رقم حیات دارد و لم یکن
فکان و گفت مرید اول قدم مختار باشد چون بالغ شود اختیارش نماند علم او در جهل خود بیند هستی او
در نیستی خود بیند اختیار او در بی اختیاری خود بیند بیان کردن بیش ازین لعنت اشارت و عبارت محرم
این حدیث نیست این حدیث نه اشارت ست نه عبارت نه قال نه حال نه بود نه نبود اگر خواهی که مجاهده
بدانی بدانی که در دریای شرک بند در عین مجاهده ست و در دریای اسلام مشاهده باید که مجاهده که در آن مشاهده
نبود آن مجاهده نبود همچنان بود که کسی چیزی به بول بشوید پندارد که پاک شد رنگ برود اما همچنان نجس بود
بیرون مرد که درون مرد ست آنجا که قدم این جوانمرد است همه مریدان مشرک اند و بارادت راه مریدان
بر شرک ست ایمان را ضد ست و آن کفر ست و توحید را ضد ست و آن تشبیه ست ضد نفی این شرک ست نفی همه
حجابست این همه در درگاه سهاست که مرید از این باید گذشتن و این زنارها باید بریدن در هر کاری نفس
تو در آن موافق باشد با دل دل برگیر از آن و هر کاری که در وی خلاف نفس ست آنرا الجزانه قبول فرستند
و اگر چه صورت طاعت ندارد و أُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ و گفت همه چیزها که در عرف
اسم آمد و در وجود آمد کمتر از ذره ایست در قبضهٔ قدرت و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد و بهر
بهر دو نزدیکتر میشود عقل میگریزد زیرا که عقل عاجز ست و عاجزی را در آن کس هم بعاجزی بود و معرفت عبودیت
نزدیک مقربان حضرت باطل شدن عقل ست از بهر آنکه عقل آلت اقامت کردن عبودیت ست نه آلت
دریافتن حقیقت هر کرا مشغول کردند باقامت بندگی وا ز وی ادراک حقیقت خواستند عبودیت از و
فوت شد و بمعرفت حقیقت نرسید و گفت فاضلترین عبادات غایب بودنست از اوقات و گفت ما پدید

آمدگان ازل و ابدیم و درین شک نیست و ازل نشان ربانی ست در وقت ازل الآزال آنکه خلق را بدین این
خواند و گفت سخن در راه معاملت نیکوست و لیکن در حقایق بادیست که از بیابان شرک جهد و نکوئی ست
که از عالم بشریت پدید آید و گفت چهار چیز ست که مناسبت ندارد و بجال عارف لایق نبود زهد و صبر و توکل
و رضا که این چهار چیز صفت قالبهاست و صفت روح ازین منزه است و گفت فرزند لقول وابد باشی بهتر ازانکه
فرزند اخلاص و صفا و صدق و حیا و گفت نیست بودن در راه حق بهتر ازانکه بتجرید و توحید نظر بود و آنجا
منزل بود دیا و توقف بود یا مشرب گاه سازد و گفت هر که دریافت وحدانیت و یگانگی واحد مقصود حق گردید
و هر که صفت نعت جلال و دریافت حق مقصود او شد و گفت هر جنایت که باشد رعایت و عنایت اصل
آنرا از بیروز برکند و هیچ نگذارد و گفت خدای عزوجل ترا در مذلت افلاس و درماندگی و شکستگی بمید بهتر ازانکه
در پنداشت علم و جلوه کردن عز معاملت و گفت هر کرا مقصود از یگانگی جز و انست آنکس مغبون و نگونسار
ست و تحقیق یکی گفتن آنست که بی قصد و بی نیت در آید و نیست راه حق شود و بفنا از هستی خود در آنکه
نقطۀ یگانگی بحق وی قیام کند بی نیت و بود او وجود درین صورت نبندد و گفت چنانکه راست گویان را است
گفتند در حقایق و اسرار عارفان دروغ گفتند در حقیقت حق و گفت زشت ترین اخلاق آنست که با تقدیر
در آویزی یعنی آنچه تقدیر ازلی باشد تو خواهی که بضد آن بیرون آئی و آنچه قسمت رفته است خواهی که
بتغلب و آرزو و دعا آن بگردانی و گفت این قوم چهار صنف اند یکی شناخت و طلب کرد و یافت و دیگری
طلب کرد و نیافت و دیگر نیافت و نیز با هیچ چیز آرام نیافت مگر با وی و چهارم شناخت و طلب نکرد زیراکه
عزیزتر ازانست که طلب در رشد و آشکاراتر ازانست که در طلب باید کرد و گفت چون پیر بر من وفا
و عهد ایستاده باشد هیچ باک ندارم از حوادث که در روزگار پدید آید و گفت هر گاه که تاریکی طمع بر سر آید
نفس و حجاب افتد از همه خطائی نفسانی و گفت معرفت دو است معرفت خصوص و معرفت اثبات اما
معرفت خصوص مشترک ست و آن شرکت معرفت اسماء و صفات و دلایل و نشانها و برهانها و حجابهاست و
معرفت اثبات آنست که بدو راه نیست از نعت قدیم پدید آید و چون پدید آید معرفت تو نیست و ناچیز شود
زیراکه معرفت تو محدث ست و چون صفت و نعت قدیم تجلی کند همه محدثات نیست شود زیراکه هر چه مکتسب
بود آنرا عوض بود و عوض خارج ست از فضل آنگاه گفت همه اندیشها یکی کن و بر یکی بایست و همه
نگریستن را با یکی آور که نظر همه نگرندگان یکی مثل نسبت مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ
و گفت روح از عالم کون خود بیرون نیامده است اگر بیرون نیامده بودی دل بر و در آمدی و این سخن در
پیمانه هر کسی نگنجد و گفت پدید آرنده چیزها و متوالی کارها پیداتر از کارهاست و تو میخواهی که شریک او

گردی و گفت حجاب هر موجودی بوجود اوست از وجود خود و گفت چون ظاهر شود حق بر اسرار خوف و رجا
زائل شود و گفت عوام در صفات عبودیت میگردند و خواص هم در اند بصفات ربوبیت تا مشاهده میکنند حق
از صفات حق از جهت آنکه عوام آن صفات احتمال نتوانند کرد و بسبب ضعف اسرار خویش و دوری ایشان
از مصادر حق و گفت چون ربوبیت بر سر ایشان فرو آید جملهٔ رسوم را محو گرداند و از اضطراب بگذارد و گفت چون
نظر کنی بخدای تعالی جمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی و گفت خلق را جمع گردانید
در علم خویش و متفرق گردانید در حکم خویش و قسمت خویش بلکه جمع در حقیقت تفرقه است و تفرقه جمع
و گفت ازل و ابد و اعمار و اوقات و دهور جمله چون برقی ست سطوع قال النبی صلی الله علیه
وآله وسلم لی مع الله وقت لا یسعنی فیه معه شیء غیر الله و گفت شریف ترین نسبتها آن نسبت
که نسبت جوئی بخدای بعبودیت و گفت افضل طاعات حفظ اوقات ست و گفت مخلوق اگرچه عظیم قدر
بود و بزرگ خطر چون حق او را ادب کند متلاشی شود و گفت هر که گوید من با قدرت منازعت کرده ام
و گفت هر که خدای را پرستد برای بهشت او مزدور نفس خویش ست و هر که خدای را پرستد برای خدای او
بخدا جاهل ست یعنی خدای بی نیاز ست از عبادت تو و تو پنداری برای او در کاری و تو کار برای خود
میکنی و گفت دورترین مردمان از خدای آن بود که خدای را بیش یاد کند یعنی من عرف الله کَلَّ
لسانُهُ او نباید که یاد کند اگر بزبان او یاد کند این ذکری حقیقی باشد که زبان او گنگ شده و غیب بر
زبان او گویا شده و ذکر او غیر او بود و گفت از تعظیم حرمات خداوند آن بود که باز ننگری بچیزی
از کونین و نه بچیزی از طریقهای کونین و گفت صفت جمال و جلال مصادمت کردند از هر دو روح تولد کرد و
گفت اگر جان کافری آشکارا شود اهل همه عالم او را سجود کنند پندارند که حق ست از غایت حسن لطافت و
تن همه تاریک ست چراغ او سر ست هر کرا سر نیست او همیشه در تاریکی ست و گفت احوال خلق قسمتی ست که
کرده اند و حکمتی ست که پرداخته است حیلت و حرکت را بدریافت این مجال نیست و گفت بیزارم از آن خلق
که بطاعت من از من خوشنود شوند و بمعصیت من از من خشم گیرند پس ایشان دربند من ست تا من حکیم نه بلکه دوستان
در ازل دوستان اند و دشمنان در ازل دشمنان اند و گفت هر که خویشتن را از آن خدای بیند جملهٔ اشیا را بخدای
بیند بی نیاز شود از جملهٔ اشیا بخدای و گفت اگر حیات و بقای دلها بخداست یعنی تا تو دانی که تو با آن خدای
خیال شرک داری بخدای فنا از فنا حاصل آید و گفت شرک دیدن تقصیر ست و عثرات نفس و ملامت
کردن نفس را و گفت محبت هرگز درست نیاید تا اعراض را در نفس او اثری بود و شواهد لعلل او خطری بود محبت
نسیان جملهٔ اشیا ست در استغراق مشاهدهٔ محبوب و فانی شدن محب از محبوب بمحبوب و گفت در همه صفتها

رحمت ست مگر در محبت که در وی هیچ رحمت نیست بکشند پس از کشته دیت خواهند و گفت عبودیت آنست که
اعتماد برخیزد از حرکت و سکون خویش که هرگاه که این دو صفت از مرو ساقط شد بحق عبودیت رسید و گفت
توبهٔ مقبول آنست که مقبول بوده باشد پیش از گناه و گفت خوف و رجا دو قهاراند که از بی ادبی باز دارند و گفت
توبهٔ نصوح آن بود که بر صاحب او اثر معصیت نماند پنهان و آشکارا و هر کرا توبهٔ نصوح بود بامداد و شب او بر
گونه که بود باک ندارد و گفت تقوی آن بود که از تقوی خویش متقی بود و گفت اهل زهد که تکبر کنند بر ابنای
دنیا ایشان در زهد مدعی اند برای آنکه اگر دنیا را در دل ایشان وقعی نبودی برای اعراض کردن از آن بر
دیگری تکبر نکردندی و گفت چند صولت آوری بزهد در چیزی باعراض از چیزی که جملهٔ آن نزد خدای تعالی از
پر پشه بیش نیست و گفت صوفی آنست که سخن از اعتبار گوید و سر او منور شده باشد بفکرت و گفت بنده را
معرفت درست نباید تا صفت او آن بود که بخدای مشغول گردد یا نیازمند بود یعنی مشغولی او بنیازمندی است و حجاب
و گفت هر که خدای را بشناخت منقطع شد بلکه گنگ گشت و گفت هر که بمحل انس نتواند رسید هرگز او را وحشت
نبود از جملهٔ اکوان و گفت چشم عوض داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل بود و گفت قسمتها کرده شده است
و صفتها پیدا شده چون قسمت کرده شد بسعی و حرکت چگونه توان یافت و گفت هر کرا بندگی کردن از وی
خواهند و حقیقت حق تعالی بدانستن از هر دو مقام ضایع ماند و گفت طلب کردم معدن ولهای عارفان در
هوای روح ملکوت دیدم که می پریدند و نزدیک خدای تعالی و بدو باقی و رجوع شان با او و گفت تا مرد
چنان نگردد که از آنجا که سر اوقات عرش ست تا آنجا که منتهی ثری ست هر ذره آینهٔ توحید وی گردد و در هر
ذره او را آینهٔ توحید او درست نیاید و گفت هر چند توانید رضا را کار فرمائید چنان مباشید که رضا شما را کار فرماید
که محجوب گردید از لذت رویت و از حقیقت آنچه مطالعه کنند یعنی چون از رضا لذت یافت از شهود حق باز
ماند و گفت نگر بلذت طاعت و حلاوت و عبادات او غره نشوی که آن زهر قاتل ست و گفت شاد بودن
بدانا از غرور جهل ست لذت یافتن باعمال نوعی از غفلت ست و گفت که مباشید از آن قوم که انعام
او را مقابل کنند بطاعات و لیکن فرزندان ازل باشید نه فرزند عمل بحرکات دل شریف تر از عمل بحرکات
جوارح اگر فعل را نزدیک حق تعالی قیمتی بودی چهل سال پیغمبر صلی الله علیه و آله خالی نماندی از آن نه آنکه عمل
کن تو با عمل مباش و گفت هر که از قسمت آورد آنچه او را در ازل رفته است از سوال و دعا فارغ آید و گفت
من بدانم ایمان مومنم که حق از من دانست از آنکه بدان دانسته که من دانم مرا اعتماد نیست و گفت بنده
گوید اوحد اکبر یعنی خدای از آن بزرگتر ست که با وی بدین فعل توان پیوست یا بترک این فعل از وی توان
بریده بود از بهر آنکه پیوستن و بریدن با وی بحرکات نیست ولیکن بسابق ازلیت و گفت چنانکه طفل از

حرم بیرون آید فردا دولت روزگار مرد بود و محبت ارباب او از وقت او بیرون آید و گفت مردمان بر سه طبقه اند
اول آن قوم اند که خدای بر ایشان منت نهاد بانوار هدایت پس ایشان معصوم‌اند از کفر و شرک و نفاق و طبقهٔ دوم آن
قومند که منت نهاد خدای بر ایشان بانوار عنایت پس ایشان هم معصوم‌اند از صغایر و کبایر و طبقهٔ سوم آن
قومند که خدای عزوجل منت نهاد بر ایشان بکفایت پس ایشان معصوم‌اند از خاطر فاسد و از حرکات اهل غفلت
و گفت جستن و اشتن فخر و سرعت غضب و حب منزلت از دیدن نفس است و این خلع عبودیت بود و کوشیدن با الهیت و گفت هر که
بشناخت او را غایت شد و هر که غرق شد در بحر شوق او بگذشت و هر که علمی کرد لوجه الله ثواب بسبب هر که اسخط دریافت عذاب فرو آمد و
گفت بلندترین مقام خوف آن بود که ترسد که خدای درو نگرد بخشمگین و او را بمقت گرفتار کند و ازو اعراض نماید و گفت
حقیقت خوف در وقت مرگ ظاهر شود و گفت علامت صلوق آن بود که در برادران پیوسته بود و میل نهاد بود
با خدای تعالی و گفت خلق عظیم آنست که با هیچکس خصومت نکند و کس را با او خصومت نباشد از قوت معرفت
و گفت فزع اکبر نداء قطیعت بود که ندا کنند که ای اهل بهشت خلود و لاموت و ای اهل دوزخ خلود و لاموت
پس گویند اِخْسَئُوْا فِیْهَا وَلَا تُکَلِّمُوْنِ و گفت شرمگین را که عرق از وی میریزد آن زیادتی بود که در وی بود
و گفت اختیار بد آنچه در ازل رفت بهتر از معارضهٔ وقت و گفت آن خصلت که نیکو نماید و تمام شود و بنا بود آن
او همه نکوئیها زشت بود استقامت و گفت ترا فرستادند آنچه نصیب نفس تست گشاده کردند بد آنچه نصیب
نفس خواهد داد و گفت فراست نور روشنائی بود که اندر دلها پذیرفتند و معرفتی بود مکین اندر اسرار از غیب
بغیب میبرد تا چیزها بیند از آنجا که حق بدو نماید تا از ضمیر خلق سخن میگوید و گفت این قوم را اشارت بود پس
حرکات اکنون نمانده است جز حسرات و گفت این بی ادبی خویش را اخلاص نام کرده اند و شره را انبساط
و دون همتی را بلدی همه از راه برگشته‌اند و براه مذموم میروند زندگانی در مشاهدهٔ ایشان ناخوش بود و نقصان
روح اگر سخن گویند بخشم گویند و اگر خطاب کنند بتکبر کنند و نفس ایشان خبر میدهد از ضمیر ایشان و شره ایشان
در خوردن منادی میکند از آنچه در سر ایشان است قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ اَنّٰی یُؤْفَکُوْنَ و گفت ما مبتلا شده ایم بروزگاری
که نیست اندرو آداب اسلام و نه اخلاق جاهلیت و نه احکام خداوندان مروت و گفت جوالی اگر فتند و
بر سگ بکردند و پارهٔ فرشته با این سگان در جوال کردند هر چند جهد میکنیم با این سگان بر نیائیم تا باری
در آشنایان نیفتند و پرسیدند از ایمان گفت ایمان چهل سال در گبرگی باید گذاشت تا مرد بایمان رسد
گفتند یا شیخ معنی این چه بود گفت پیغمبر صلی الله علیه وسلم تا چهل ساله نبود ایشان را وحی نیامد نه آنکه ایشان را
در آن ساعت ایمان نبودی نعوذ بالله اما آن کمال بعد از نبوت ایشان را حاصل شد اول آن کمال نبودی
اما تو صاحب نفس اماره باشی و نفس گبر است بحکم حدیث تا از گبرگی نفس خلاص نباشی بایمان حقیقی نرسی گفتند

هیچکس از مقام محمد صلی الله علیه وسلم بگذشت یا نه گفت هیچکس بمقام محمد صلی الله علیه وسلم نرسید هر که دعوی کند که کسی از مقام او بگذشته باگذر و زندیق بود نهایت درجهٔ اولیا بدایت درجهٔ انبیاست گفتند کدام طعام مشتهی تر گفت لقمه که از ذکر خدای عزوجل بدست یقین برگیری از مایدهٔ معرفت در حالتیکه نیکوگمان باشی بخدای نقل است که در وقت وفات گفتند که ما را وصیتی کن گفت ارادت خدای در خویش نگاه دارید دیگری وصیت خواست گفت پاس اوقات انفاس خویش را نگاه دار والله اعلم

باب هفتاد و دوم در ذکر ابو عمرو نخیل رحمة الله علیه

آن حامل جد و جهد آن کامل نذر و عهد آن فرد وحدانیت آن مرد فردانیت آن مطلق عالم قیل شیخ وقت ابو عمرو نخیل رحمة الله علیه از کبار مشایخ وقت بود و از بزرگان اصحاب تصوف بود و در ورع و معرفت و ریاضت و کرامت شانی بزرگ داشت و مقبول طوائف بود و از نیشاپور بود و جنید را دیده و آخر کسیکه از شاگردان ابو عثمان رح بمرد او بود و او را نظری دقیق است چنانکه نقل است که شیخ ابو القاسم رح نصر آبادی با او بهم در سماعی بودند ابو عمرو رح گفت این سماع چرا میشنوی گفت سماع شنویم به از آنکه بنشینیم و غیبت کنیم و شنویم ابو عمرو رح گفت اگر در سماع یک حرکت کرده آید که توانی کنکی صد ساله غیبت از آن به نقل است که عهد کرده بود که چهل سال از خدای جز رضائی او نخواهد دختری داشت بحکم عبد الرحمن سلمی بود و این دختر را اسهالی پدید آمد جملهٔ اطبا از علاج او فرو ماندند شبی ابو عبد الرحمن رح سرپوشیده را گفت سوار ای و این پدرت دار گفت چگونه گفت اگر گناهی بکند حق تعالی این همه سهل گرداند گفت این از همه عجیبتر است گفت پدرت عهد کرده است چهل سال باز کند حق تعالی جز رضای حق نخواهد اگر این عهد بشکند و دعا بکند حق تعالی شفای کند سرپوشیده نیم شب در حجره نشست و نزدیک پدر آمد پدر گفت بیست ساله است تا از اینجا برفتهٔ هیچ گاه نیامدی اکنون نیم شب چرا آمدی گفت پدری دارم چو تو و شوهری چون عبد الرحمن رح امام وقت و زندگانی دوست میدارم تا او را و عبد الرحمن رح را می بینم و سر خدای از تو می شنوم و من نیز در میانه خدای را یاد میکنم آمدم تا عهد بشکنی و دعائی بگوئی تا حق تعالی شفا دهد ابو عمرو گفت نقض عهد روا نیست اگر امروز نمیری فردا بمیری اگر مرد لی مرده بهتر بر مادر جان پدر و مادر گناه میفگن اگر من عهد بشکنم تو بد فرزندی باشی دختر گفت پس یکدیگر را وداع بکنیم که مرا چیزی سبیل می آید که اجل من نزدیک است و من ازین علت نمیرم پدرش گفت بیایم و بر جنازهٔ تو نماز کنم پس دختر پدر را وداع کرد و بسرای رفت و علت بصحت بدل گشت و بعد از وفات پدر چهل سال دیگر بزیست

بیت آنجا که یکی بند قبای تو بود * که مادر و پدر بجای تو بود * و او را سخنان عالی است و از وی آمد که

گفت صافی نشود قدم هیچکس در عبودیت تا آنگاه که همه کارهای خویشتن جز ریا نبیند و همه حالهای خویش جز دعوی نداند و
گفت حالی که نتیجه علم باشد اگرچه عظیم و خطیر باشد ضرر آن بخداوندش زیادت از منفعت آن بود و گفت هر که فریضه
ضایع کند در وقت حق بروی لذت آن فریضه حرام کند و گفت آفت بنده در رضای نفس اوست بدانچه در او ست
و گفت هر که در چشم خویش گرامی بود آسان بود گناه او بر او و گفت هر که دیدار او ترا مهذب نگرداند یقین دان که او
مهذب نیست و ادب نیافته است و گفت بیشتر دعویها که تولد کند در انتها از فساد ابتدا بود چه هر که او ابتدا اساس درست بوده باشد
انتهایش درست آید و گفت هر که قادر بود در پیش خلق بترک گرفتن جاه آسان بود بر وی ترک دنیا کردن و ترک اهل دنیا گفتن و دیدن
گفت هر که راست آید با قیاس او او هرگز کور نگردد و هر که کور شد بدو هرگز راست نشود و گفت هر کرا فکرتی صحیح بود نطق او صدق بود اعمالش سر
صدق بود و عمل او از سر اخلاص و گفت هر که خواهد که بشناسد که چند است قدر معرفت او نزدیک خدای عز و جل گو
بنگر تا چند است قدر هیبت خدای نزدیک او در وقت خدمت و گفت انس گرفتن با غیر الله وحشت است و گفت
فروترین مرتبه توکل حسن ظن است بخدای عز و جل و گفت تصوف صبر کردن است در تحت امر و نهی والله اعلم

باب هفتاد و سوم در ذکر جعفر جلدی رحمة الله علیه

آن صاحب همت آن نایب امت آن کوه حلم آن بحر علم آن دولتیار ازلی و ابدی شیخ وقت جعفر جلدی
رضی الله عنه عالم زمانه بود و در علم طریقت یگانه بود و از کبرای اصحاب جنید رح بود و از قدمای ایشان و در
انواع علوم متبحر و در اصناف حقایق متعین و او را کلماتی عالی است حواله آن بکسی دیگر کرده و سخن اوست
که گفت صد و سی دیوان تصوف نزدیک من است گفتند از کتب محمد حکیم ترمذی هیچ هست گفت نه که من او را
از شمار صوفیان ندانم بلکه او امین مشایخ بود و مقبول بود نقل است که شصت حج کرده بود و مریدی داشت او را
حمزه علوی گفتندی شبی حمزه رح قصد کرد که بخانه خویش رود شیخ گفت امشب اینجا باش مگر حمزه رح طعامی مرغ در تنور
نهاد تا فرزندانش دیگر روز پگاه بخورند گفت اگر اینجا باشم امشب فردا نماز بامداد اینجا باید کرد و توقف باید نمود تا نماز چاشت
با شیخ بگذارم و بیرون شوم و طفلان گرسنه مانند و در بند من باشند گفت شیخا میروم گفت اینجا باش گفت مهمی دارم
گفت تو دانی بخانه آمد و آن طعام مرغ در تنور نهاد پس روز دیگر کنیزک را گفت آن طعام بیار کنیزک دیگ از تنور
برآورد و در راه که می آمد پایش بسنگ برآمد و دیگ بشکست جمله بریخت مرغ در راهگذر افتاد حمزه رح گفت یاران آن مرغ
بیارید تا بشوییم و بخوریم ناگاه سگی بیامد و مرغ ببرد حمزه گفت اگرچه از دست شد برخیزم تا صحبت شیخ باری از دست
نشود پیش شیخ رفت چون شیخ را چشم برآمد گفت هر که گوشت پاره دل مشایخ گوش ندارد حق تعالی گوشت را سگی
موکل کند نقل است که یک شب پیغمبر را صلی الله علیه و آله وسلم بخواب دید پرسید که تصوف چیست گفت حالتی

که تو ظاهر شود عین ربوبیت مضمحل گردد و عین عبودیت و گفت تصوف طرح نفس است در عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت از وی پرسیدند از تلوین فقر گفت تلوین ایشان تلوّن بود برای زیادتی از بهر آنکه هرکه با تلوین نبود زیادتی نبود و گفت چون درویشی را بینی که بسیار خورد بدانکه از سه چیز خالی نیست یا وقتی که بر وی گذشته است در آن وقت چنان بوده است که باید یا بعد ازین خواهد بود چنانکه نه بر جاده بود یا در حال خود موافقتی ندارد از وی پرسیدند از توکل گفت توکل آنست که اگر چیزی بود و اگر نبود دل در هر دو حالت یکسان بود بلکه اگر نبود طربی در وی بود و اگر بود آن طرب نبود بلکه توکل استقامت است با خدای در هر دو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یک ساعت است و گفت فتوت حقیر داشتن نفس است و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا دور گرداند از مواضع هلاک و گفت بنده خالص باش خدای را تا از اغیار نباشی و گفت سعی اصرار برای برادران بود نه برای نفس خویش و گفت شریف همت باش که بهمت شریف بمقام مردان توان رسید نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معامله نیابد تا لذت نفس هیچ باید از جهت آنکه اهل حقیقت قطع کرده آن علایق که ایشان را قاطع است از حق پیش از آنکه آن علایق راه بر ایشان بریده گرداند و گفت هرکه جهد نکند و معرفت خویش قبول نکنند خدمت او و گفت روح صلاح بهرکه رسد لازم گیرد مطالبهٔ نفس بصدق در جملهٔ احوال و هرکه روح معرفت بدو رسد شناسد موارد و مصادر کارها و هرکه روح مشاهده بدو رسد مکرم کرد و بعلم لدنی آورده اند که او را انگشتری بود در دجله افتاد دعائی دانست برخواند آن دعا را و نگین در میان کتاب خویش بازیافت ابونصر سراج گفت دعا این بود و خاک او بشونیزیه است آنجا که خاک سری سقطی ست و خاک جنید رح ٭

باب هفتاد و چهارم در ذکر ابو الخیر اقطع رحمة الله علیه

آن پیش رو صف رجال آن بدرقهٔ راه کمال آن پیک بادیهٔ بلا آن مرد مرتبهٔ رضا آن طلیعهٔ فقر مطلع شیخ وقت ابو الخیر اقطع رحمة الله علیه از کبار مشایخ بود و از اشراف اقران و محمود بود و او را آیات و کرامات و ریاضات بسیار است ذکر آن کردن طولی دارد و صاحب فراست عظیم و اصل وی از مغرب بود با ابن جلا رح صحبت داشته بود و سباع و وحوش و طیور با وی انس گرفته و با شیر و اژدها هم قرین گر وی حیوانات پیش او بسیار آمدندی و گفت در کوه لبنان بودم سلطان می آمد و هر کرا می دید یک دینار بر دست می نهاد یک دینار بمن داد بیت دست در کنار فشیق انداختم پس بشهر آمدم چنان اتفاق افتاد که بی وضو مصحف برگرفتم چون بمیان بازار رسیدم قومی دزدی کرده بودند و گریخته خلق بهم برآمده

در صوفیان آویختند شیخ گفت مهتر ایشان منم ایشان را خلاص دهید با مریدان گفت هر چه با من کنند هیچ مگوئید عاقبت شیخ را بردند دستش ببریدند چون ایشان را معلوم شد از حال شیخ بسی تشویر خوردند و عذرها خواستند چون بخانه رفت عیالش فریاد برآورد گفت خاموش که جای تهنیت است نه جای تعزیت اگر دست ما بریدندی دل ما ببریدندی از آنکه این دست خیانت کرده بود و بی وضو مصحف گرفته و هم لشکری در کنار رفیق انداخته **نقل است** که در دست شیخ خوره افتاد طبیبان گفتند دستش باید برید او رضا نمیداد مریدان گفتند صبر کنید تا در نماز شود که در نماز او را از بریدن خبر نباشد چون در نماز شد دستش ببریدند چون شیخ نماز تمام کرد دست را بریده یافت و گفت دل را صافی نتوان کرد الا بتصحیح نیت با حق تعالی و تن را صفا نتوان داد الا بخدمت اولیاء و گفت دلها را جایگاهها است دلیست که جای ایمان است و علامت آن آنست که شفقت کند بر جمله مسلمانان و جهد کند در کارهای مسلمانان و یاری دادن ایشان در آنچه صلاح ایشان در آن بود و دلیست که جایگاه نفاق است و علامت آن حقد است و غل و غش و حسد و گفت دعوی رعونتی است که کوه تحمل آن نتوان کرد و هیچکس بر تشریف زهد الا که تشریف زهد الا که بموافقت حق سبحانه و تعالی قرار گیرد و آداب عبودیت بجای آورد و فریضهای حق جل جلاله بتمامی ادا کند و صحبت با صالحان دارد و از بدان دور باشد ٭

باب هفتاد و پنجم در ذکر ابو عبدالله محمد ابن الحسن التروغندی رحمة الله علیه

آن شاهد صادق و آن عارف عاشق آن صاحب قبول و آن تمامی وصول آن همه در عین آرزومندی محمد ابن الحسین تروغندی رحمة الله علیه یگانه عهد و نشانه وقت بود و از بزرگان مشایخ طوس و کبار اصحاب ورع و تقوی و تجرید بکمال و او را کرامات و ریاضات پسندیده است و صحبت ابو عثمان حیری یافته بود و مشایخ بسیار دیده و گفت مرید در رنج طلب است اما مراد رسته از عنا و تعب و گفت صوفی بخداوند بود و زاهد بنفس و گفت حق تعالی هر بنده را از معرفت خویش باندازه کاری که در پیش دارند بخشیده است و باری ابتلا از بلا بر گردن ایشان نهاده است بمقدار معرفت که او را بخشیده است تا آن معرفت و باری دهنده او بود در آن بلا و گفت آنکه شهوت مستی نفسانی مستور و گفت هر که فرمان حق سبحانه و تعالی در جوانی ضایع کند حق سبحانه و تعالی او را در پیری خوار دارد و گفت هر که خدمت کند بصدق یک روز جوانمرد برابر کنت آن یک روز چه بود اگر او برسد پس حال کسی چون بود که همه عمر در خدمت بود در عفو ایشان صرف کند و گفت هیچ نفس نیست

در اجتماع برادران بسبب وحشت فراق و هیچ وسیلتی نیست بجز لطف خداوند تعالی و آفت هر آنکه دنیا
را ترک کند برای جاه دنیا آن از غایت حب دنیا بود ٭ ٭ ٭ ٭

باب هشتاد و ششم در ذکر قطب الاولیا ابی اسحق ابراهیم بن شهریار گازرونی رحمة الله علیه

آن پیش رو و پیشوای اهل طریقت و حقیقت بود شرح حال و مناقب و فضایل و خصایل او بیش از آنست که توان شمرد هم بعلم حقیقت و معرفت آراسته و هم بمتابعت شریعت و سنت معاملتی پسندیده داشت و هم در ریاضت و تجرید و فراست بغایت کمال بود و در آداب و احوال و مقامات مشایخ آیتی بود و شانی و التفاتی عظیم داشت و صحبت مشایخ بسیار یافته بود و تربت شیخ را تریاک اکبر میگویند از آنکه هر چه از حق و طلبند حق تعالی بفضل خود آن مقصود ایشان را بر آورده روا گرداند **نقل ست** که آن شب که شیخ بوجود آمده بود از آن خانه نوری دیدند چون عمودی که باسمان پیوسته بود و شاخها داشت و بهر اطرافی شاخی از آن نور معرفت پدید آمد و شیخ مسلمان بود اما جدش گبر بود **نقل ست** که در طفلی پدر شیخ را پیش معلم فرستاد تا قرآن آموزد جدش منع کرد و بگفت صنعتی آموزد حق او را ولی الله خواهد اینجا برسد در پیش بود و شیخ میخواست تا قرآن آموزد و شیخ با پدر و مادر و جد ماجراها کرد تا راضی شدند و شیخ در تحصیل علم چنان حریص بود که پیش از همه کودکان حاضر میشد تا بر همه سابق آمد و گفت هر که در طفلی و جوانی مطیع حق تعالی باشد در پیری همچنان مطیع او باشد و باطن او بنور معرفت منور باشد و ینابیع حکمت از دل او بر زبان او روان باشد و هر که در طفلی و جوانی عصیان کند و در پیری توبه کند او را مطیع خوانند اما کمال شایستگی حکمت او را دست دهد و کمتر و گفت در ابتدا که تحصیل علم میکردم خواستم که طریقت از شیخی بگیرم و بخدمت طریق آن شیخ ملازم باشم و در طلبی استخاره کردم و سر بسجده نهادم و الله اعلم مرا آگاه گردان از سه شیخ یکی عبدالله خفیف و حارث محاسبی و ابو عمرو ابن علی رحمهم الله که رجوع بکدام شیخ کنم و در خواب شدم چنان دیدم که شخصی بیامد و اشتری بیاورد و بر آن اشتر باری بود و حمل آن خروار کتاب و مرا گفت این کتابها از آن شیخ ابی عبدالله خفیف است و تمام بار این اشتر از بهر تو فرستاده است چون بیدار شدم دانستم که حواله بخدمت وی است میدانستم شیخ ابی عبدالله رحمه الله باید و کتابهای شیخ ابی عبدالله پیش شیخ آورد یقین زیاده شد و طریقت او برگزیدم و متابعت او اختیار کردم **نقل ست** که پدرش گفت تو درویشی و استطاعت آن نداری که سفر کنی برسد او را احسان کن مبادا که در این کار حاجتمند شوی

شیخ هیچ نگفت تا در ماه رمضان جماعتی مسافران برسیدند و هیچ موجود نبود و شام نزدیک ناگاه یکی درآمد و ده خروار نان پخته و مویز و انجیر بیاورد و گفت این را بدرویشان و مسافران صرف کن چون پدر شیخ آن بدید ترک ملامت کرد و قوی دل شد و گفت چندانکه توانی خدمت خلایق میکن که حق تعالی اترا ضایع نگذارد نقل ست که چون خواست که عمارت مسجد کند مصطفی را صلی الله علیه وآله وسلم بخواب دید که آمده بود و بنیاد مسجدی نهاد روز دیگر صفت آن مسجد بنیاد کرد دیگر مصطفی را صلی الله علیه وآله وسلم در خواب دید که با اصحاب آمده بود و مسجد را فراخ تر از آن عمارت میفرمود بعد از آن شیخ از آن فراخ تر کرد نقل ست که چون شیخ عزم حج کرد در بصره جمعی مشایخ حاضر شدند و سفره در میان آوردند گوشت پخته در آن بود شیخ گوشت نخورد ایشان گمان بردند که شیخ گوشت نمیخورد بعد از آن شیخ گفت چون ایشان چنین گمان بردند گوشت نتوان خورد با نفس که چون در میان جمع بودی که گوشت نمی خورم چون خالی شوی تنها خواهی خورد عهد کرد که تا زنده بود گوشت نخورد و خرما نیز نذر کرده بود و نمیخورد و شکر نیز نذر کرده بود و نمیخورد وقتی شیخ رنجور بود طبیب شکر فرمود چندانکه جهد کردند نخورد و هرگز از جوی خورشید مجوسی که حاکم کازرون بود آب نخورد نقل ست که شیخ وصیت کرده بود مریدان را که هرگز هیچ چیز تنها مخورید نقل ست که مریدی اجازت خواست که خویشان را پرستش کند شیخ او را اجازت نداد پس اتفاق چنان افتاد که برفت خویشان تباهه پخته بودند وی نیز بموافقت ایشان لقمهٔ چند بخورد چون بخدمت شیخ آمد اتفاقاً او را با درویشی مناظره افتاد و جرم بطرف وی شد هر چه پوشیده بود بغرامت بدرویشان داد و برهنه بخانهٔ شیخ چون او را بدید گفت تباهه بود که کار تو تباه بکرد نقل ست که بجهت قوت شیخ قدری غله از قدس آورده بود که از تخم ساخته و زمینهای مباح بکشتندی و بقدر حاجت قوت شیخ از آن بودی و در جامه نیز احتیاط تمام کردی و تخم آن از حلال حاصل کرده و هر سال زرع کردندی و جامهٔ شیخ از آن بودی و گاه بودی که صوف پوشیدی و بغایت متورع و متقی بوده است نقل ست که در ابتدا اصحاب شیخ از غایت فقر و اضطرار گیاه میخوردند چنانکه سبزی گیاه از زیر پوست ایشان پیدا بودی و جامه پاره های کهنه بر پیوندی و در نماز کردندی و از آن ستر عورت ساختندی و وفات شیخ در روز یکشنبه ثامن ذیقعده سنه ست و عشرین و اربعمائه بود و عمر شیخ هفتاد و دو سال بود و گویند هفتاد و سه قدس الله سره نقل ست که روزی شیخ مجلس میگفت و عالمی از خراسان حاضر بود و خلق بسیار و وقتی خوش پیدا شد و خلق و سان بیعت حاضر بودند در خاطر آن عالم بگذشت که امیر و مغفر و مکرم در

علم بی‌خبرم از شیخ دارم چه فرست که این احوال قبول و جمعیت که شیخ راست مرا نیست و شیخ بفراست بدانست
بر سر منبر القندیل کرد و گفت ای درویشان آن آب قندیل بار و غن مناظره میکند که چرا نیست که
من از تو عزیزترم و حیات همه خلق بمن است و تو آمده و بر سر من نشسته روغن جواب میدهد که این از آنست
که من رنجهای گوناگون کشیده‌ام از کاشتن و درودن و کوفتن بعد از آن سنگ آسیا بر سر من
گردانیده‌اند و بعد از آن خود را میسوزم و دیگران را روشنائی میدهم ازین سبب برتری یافته‌ام چون شیخ
از منبر فرود آمد آن عالم بیامد و توبه کرد و عذرها خواست و گفت روزی اندیشه کردم که چرا
مشغولم بستدن صدقات و بدرویشان مقیم و مسافر صرف کردن مرا باستدن و دادن چه کار
مبادا که تقصیری رود و در قیامت بعتاب و حساب آن درمانم خواستم که درویشان را بگویم که تا
هر کس باز بوطن خود روند و بعبادت مشغول شوند در خواب شدم مصطفی را صلی الله علیه و آله
وسلم دیدم که مرا گفت که یا ابراهیم بستان و بده و مترس **نقل ست** که دو کس بخدمت شیخ آمدند
و هر یک را از دنیا طمعی بود و شیخ بر منبر وعظ میگفت در میانه سخن فرمود که هر که بزیارت ابراهیم
کند باید که جسته لله را بود و هیچ طمعی دنیاوی در میان نباشد و هر که بطمع و غرض دنیاوی پیش آورد هیچ
ثوابی نخواهد بود پس جزوی از قرآن در دست داشت فرمود که بحق آن خدای که این کلام وی است که آنچه درین
کتاب فرموده است از اوامر و نواهی بجای آورده‌ام قاضی طاهر در آن مجلس حاضر بود در خاطرش بگذشت
که شیخ زیان نخواسته است چگونه همه اوامر و نواهی بجای آورده باشد شیخ روی بوی کرد و گفت حقتعالی
این سینه را از من عفو کرده است و گفت تنها در صحرا عبادت میکنم چون در سجده سبحان ربی الاعلی میگویم
از ریگ و کلوخ آن زمین میشنوم که موافقت من تسبیح میکنند **نقل ست** که جهودی
مسافری بشیخ آمده بود در پس ستون مسجد نشسته و پنهان می داشت شیخ هر روز سفره بوی می
فرستاد و بعد از مدتی اجازت خواست که برود گفت ای جهود چرا میروی جایت خوش نیست جهود
شرم زده شد و گفت ای شیخ چون میدانستی که جهودم این اعزاز و اکرام چرا میکردی شیخ فرمود که
کم از سگ نیست که بدو نان نداند **نقل ست** که ابو الفضل در ایام برادر شیخ آمد شیخ و هم از خمر
خوردن او بکسی گفت شیخ را نیم وزیر شهر الک مبادا که توبه شکسته شیخ فرود تو بکن اگر از ان قد
مجمع ایشان ترا زحمت دهند فرمانی مرا یاد کن پس توبه کرد و برفت و بعد از ان روزی
در مجلس خمر خوارگان حاضر بود و پیش وزیر الحاح میکردند تا خمر خورد پس گفت ای
شیخ کجائی در حال گربه در میان دوید و آن آلت خمر بشکست و بریخت

ومجلس ایشان بهم برآمد ابوالفضل چون آن کرامات بدید بسیار بگریست وزیر گفت سبب گریه تو
چیست حال خود باوزیر بگفت وزیر او را گفت همچنان بر توبه میباش و بگرا و ر از حمت نداد نقل ست
که پدرے و پسرے پیش شیخ آمدند تا توبه کنند شیخ فرمود که هر که پیش ما توبه کند و توبه بشکند ویرا در
دنیا و آخرت عذاب و عقوبت باشد پس ایشان توبه کردند اتفاق چنان افتاد که توبه بشکستند روزے
آتش مے افروختند آتش در ایشان افتاد و هر دو بسوختند نقل ست که روزے مرغے بیامد و بر دست
شیخ نشست شیخ فرمود که این مرغ چون از من ایمن ست بر دست من نشست و همچنین روزے
آهوئے بیامد و از میان مردم بگذشت تا بخدمت شیخ رسید شیخ دست مبارک بر سر آهو بمالید
و گفت قصد ما کرده است پس خادم را فرمود تا آهو را بصحرا برد و رها کرد نقل ست که از شیخ
بوئے خوش آمدے که نه بوئے مشک و عود بود و هر جا که بگذشتے بوئے آن باقی ماندے نقل ست
که روزے میگفت عجب دارم از آنکس که جامه پاک دارد و آنرا برنگے میکند و از آن شهرت ست
یعنی رنگ نیل و چون این بشنود طیلسانے برنگ نیل داشت پس گفتند ز بهر شما این
طیلسان از نیل حلال ست که از برائے من از کرمان آورده اند و گفت هر که حساب خود
نکند در خوردن و آشامیدن و پوشیدن حال وے چون حال بهایم باشد و گفت ذکر حق تعالی
بدل فراگیر و دنیا را بدست و چنان مباش که ذکر را بزبان گیری و دنیا را بدل و گفت بینائی مومن
بنور دل بود از آنکه آخرت غیب ست و نور دل غیب الغیب توان دید و گفت کمترین
عقوبت عارف آنست که حلاوت ذکر از وے بربایند و گفت دنیاداران بندگان العبید جوارح
روکنند و بظاهر وے نگرند و حق تعالی بندگان الحبیب دل رو کنند و باطن وے نگرد و اذا دعیتم
فتحبیک احسانهم و گفت اے قوم چه بوده است که با هم گردید هر چه هست در خداوند کنید که شما را
در دنیا و آخرت اندوه گزیست و گفت امروز در کازرون بیشتر گبر اند و مسلمان اند لیکن چنانکه ایشان را
میتوان شمرد امام روز باشد که بیشتر مسلمان باشند و گبران اندک شوند نقل ست
که بیست و چهار هزار گبر و جهود بر دست شیخ مسلمان شدند و گفت مرد آنست که بستاند
و بدهد و نیم مرد آنست که بدهد و نستاند و نامرد آنست که نه دهد و نستاند و گفت در خواب
دیدم که از این مسجد تا آسمان معراجے پیوسته بودے مردم مے آمدند و بدان معراج
تا آسمان میشدند و گفت حق تعالی این بقعه را کرامتے داده است که هر که قصد زیارت
این بقعه کند مقصود وے که دارد دینی و دنیاوی حق تعالی او را کرامت کند و گفت

در این روزی چند در دنیا اگر ترا برهنگی و گرسنگی و ذل و فاقه رسد صبر کن که بدو دی بگذریم نعیم آخرت
رسی و گفت سه گروه فلاح نیابند بخیلان و کاهلان و ملولان و گفت جهد کنید که چون از سابقان نتوانید
بودن باری از دوستان ایشان باشید المرء مع من احب و گفت جهد کن در دنیا تا از غفلت بیدار
شوی که در آخرت پشیمانی سود ندارد و گفت در همه خیرات برادران مسلمان را پیش دار تا حق تعالی
ترا فردا پیش دارد و گفت مومن تا لذات دنیا ترک نکند لذت ذکر حق تعالی نیابد و گفت حق تعالی
هر بنده را عطائی داد و مرا حلاوت مناجات داد و هر کسی را انس بچیزی داد و مرا انس بخود داد
و گفت بارخدایا همه کس ترا میخوانند و میطلبند تو را آنی و باکیستی پس گفت اِنَّ اللّٰہَ مَعَ الَّذِیْنَ
اتَّقَوْا وَالَّذِیْنَ هُمْ مُحْسِنُوْنَ حق تعالی با آنکس است که در خلا و ملا از ذکر وی غافل نشود چون
نام وی بشنود در ادای آن بشتابد و چون نهی بیند از آن باز ایستد و گفت چه آن کن که
در میانه شب برخیزی و وضو سازی و چهار رکعت نماز کنی و اگر نفس طاعت نکند دو رکعت
بکن و اگر نتوانی چون بیدار شوی بگوی لا اله الا الله محمد رسول الله نقل است که
روزی شیری بسته در پیش رباط میگذرانیدند شیخ چون بدید گفت ای شیر تا چه گناه کرده که بدین
بند و دام گرفتار شدی پس گفت ای قوم بر حال خود تعجب کنید که شیطان را دامهای
بسیار است که ما آن را نمی‌شناسیم بس شیران طریقت که در دام شیطان لعین گرفتار شده‌اند اصحاب
بگریستند و گفت خداوندا اگر در روز قیامت با من نیکوئی خواهی کرد مرا بر بالای مدار در همه
دوستان و یاران مرا بمن نمای تا خرم شوند و بفضل و رحمت تو همه با یکدیگر در بهشت شویم و اگر حال
بگونه دیگر است مرا براهی فرست بدوزخ که کس مرا نه بیند تا دشمنان من شادمانی نکنند و گفت هر آنکس
که هوای شهوت بر وی غالب است باید که زن کند تا در فتنه نیفتد و اگر دیوار و زن پیش من یکسان
نبودی زن کردمی و گفت من همچو غرقه ام در دریا که گاه گاه امید خلاص میدارم و گاه از خوف هلاک
میترسم و گفت حق تعالی پیغمبر را بدان که بنده من از همه عالم اعراض کن و روی بحضرت آور که ترا
از من در هر حال ناگزیر است تا چند از من گریزی و روی از من بگردانی و گفت بدبخت کسی
باشد که از دنیا برود و لذت انس و مناجات حق تعالی نچشیده باشد و در این چشیده پیوسته مسلم
میگوید گفت چگونه نترسد بنده که از اندر نفس و شیطان از یک جانب و سلطان از یک جانب و او
در میانه عاجز و گفت بلاها در کار دنیا با انتظام باشد که آخر وقتش بی نظام بود هر که هر دو کس نیست
نیک نبود و گفت هر که بر گناه در این دنیا دلیری کند بالش بر دهد هر که با ... دلیری کند خانه اش ایمان

ورزد دنیاوش بروود وایمانش بخطر باشد وگفت کہ پرہیز بدانکہ فریضہ شوید بقرب کردن مردمان
نزدیک شما کہ آن از قیمتہائے بزرگ ست وآفت بسیار وگفت سخی را سرکیسہ گشادہ باشد ودستہائے
وے گشادہ ودرہائے بہشت گشادہ بروے وبخیل را سرکیسہ بستہ باشد ودستے وے از عطا دادن بستہ
ودرہائے بہشت بستہ بروے وگفت خداوندا نعمتہائے تو بر ما بیشمارست از جملہ آن توفیق دادی
تا بزبان ذکر تو میکنیم وبدل شکر تو میگوئیم وتو خداوند قادر کریم وما بندگان عاجز مسکین سپاس ترا
وشکر ترا ونعمتہا ہمہ از فضل توست وگفت ہر کہ دست وا از آزار دیگر مسلمان را باز نداز
ن نیست وگفت پیش چہار کس دست تہی مروید پیش عیال وبیمار وصوفی وسلطان وگفت چون
دست خود بینی کہ بمخالفت مشغول ست وزبان بکذب وغیبت ودیگر جوارح بموافقت
ہوائے نفس الہام وکشف وعطا از کجا حاصل شود ترا وگفت حق تعالے عقوبت کند عام را و
عتاب کند خاص را وتا مادام کہ عتاب میکند ہنوز محبت باقی ست نقل ست کہ چون کسے
بخدمت شیخ آمدے تا طریق سلوک سپرد شیخ او را گفتے اے فرزند صوفی ودرویشی کارے سخت ست
گرسنگی وتشنگی وبرہنگی بباید کشید وخواری وشمار گدایان خواندن اگر تحمل اینہا دارید آئید واگر نہ ہمچنان
بکار خود مشغول باشید وعبادت خدا میکنید وگفت بترسید وبا ہیچکس بد مکنید کہ اگر کسے باکسے بدی کند
حق تعالے کسے بگمارد تا با وے مکافات آن کند وبدی کما قال اللہ تعالے ان احسنتم احسنتم
لانفسکم وان اساتم فلہا وگفت حق تعالے را شرابی ست در غیب کہ بجز اولیاء را بدہد وچون ایشان را
شراب بیاشامند از طعام وشراب مستغنی گردند وگفت دوست خدا ہرگز دوست دنیا نبود ودوست
دنیا ہرگز دوست خداے نبود وشیخ این دعا گفتے اللہم اجعل ہذہ البقعة عامرة بنی کرام واولیائک
واصفیائک الی الابد واجعل قوتنا وقوتہم یوما بیوم من الحلال من حیث لا یحتسب اللہم اجعلنا
من المتحابین فیک ومن المتباذلین فیک ومن المتزاورین فیک بحرمة نبینا محمد المصطفے صلوات
اللہ وسلامہ علیہ وننظر الی حوائجہ کما ینظر الارباب فی حوائج العبید والی ما یعملہ من الذنوب
اللہم اغننا بجلالک عن حرامک وبفضلک عن من سواک وبطاعتک عن معصیتک یا من
اذا دعی اجاب واذا سئل اعطی ہب لنا من لدنک رحمة وہیئ لنا من امرنا رشدا
اللہم اغننا عن باب الاطباء وعن باب الامراء وعن باب الاغنیاء اللہم لا تجعلنا
بثناء الناس مغرورین ولا عن خدمتک مہجورین ولا عن بابک
مطرودین ولا بنعمتک مستدرجین ولا من الذین یاطون

الدنیا بالدین والرحمته یا ارحم الراحمین وصلے الله علی خیر خلقه محمد وآله
اجمعین الطیبین الطاهرین وسلم تسلیماً دائماً ابداً کثیراً برحمتک یا ارحم
الراحمین وگفت الهی ابراهیم خلیل تو علیه السلام از حضرت تو درخواست که ربنا انی اسکنت
من ذریتی بواد غیر ذی زرع عند بیتک المحرم ربنا لیقیموا الصلوٰة فاجعل
افئدة من الناس تهوی الیهم وارزقهم من الثمرات لعلهم یشکرون
و دعائے وے اجابت کردی و اگر من ابراهیم خلیل نیستم تو رب جلیل هستی من نیز دعا میکنم و از تو
درمیخواهم اللهم انک تجعل هذا الوادی الفقر والمکان الوعر اهلا عامراً بذکرک واولیائک
من عبادک واصفیائک و اگر این مکان مکه نیست بارے از وادی فقر خالی نیست از خیرات
خالی گردان و اهل این بقعه را ایمن گردان در دنیا و آخرت و از مکر شیطان نگاهدار اللهم اجعل
دعائی مرفوعا وندائی مسموعا واجعل افئدة من الناس تهوی الیهم وهممهم واقفة
علیه حتی یتصل فیه الخیرات ویدوم اقامة الطاعات وگفت من چگونه از حق تعالے
نترسم و حبیب و خلیل و کلیم صلوات الله علیهم ترسنده بودند و روح علیه السلام
ترسنده است وگفت اهل دنیا متاع دنیا دوست میدارند و من ذکر خدائے
و قرآن خواندن دوست میدارم وگفت در معنی این حدیث که ان الشیطان یجری من الانسان
مجری الدم گفت از انکه شیطان پلیدست و خون پلید و پلید گذرد اما ذکر حق تعالے پاک ست
و روح پاک پاک در پاک گذرد وگفت کرامت ولی آنست که حق تعالے بر دست او براند از خیرات
و هر آنکس که بر دست وے چیزے رود و از خیرات که بر دست دیگرے نرود و آن کرامت ولیست
و پرسیدند که دوست نجاست و پلیدی از دوست میدارد چون ست که حقتعالے بنده مومن
را بگناه آلوده میکند چه سرست درین گفت این از جمله حکمت حق تعالی است که بنده گناه کند
و توبه کند تا لطف و رحمت حقتعالے آشکارا شود و قدر طاعت بشناسد و چون تشنه و گرسنه
شود قدر طعام و شراب بداند و چون رنجور شود قدر صحت و عافیت بداند وگفت عبادت حظ نفس ست
و اشارت حظ روح عبادت از ان بدن ست و اشارت از ان روح و پرسیدند که چون رزق مقسوم ست
سوال و طلب از حقتعالے چراست گفت تا عز و شرف مومن ظاهر شود کما قال لو اعطیتک من غیر
مسئلة لم یظهر کمال شئ فلک فامرتک بالسوال لتبین عونی فاجیبک وگفت لباس تقوے مرقع ست
از انکه از دیدن صاحب مرقع امنے و ذوقے حاصل شود نقل ست که روزے شیخ میگذشت و مردم

زیارت میکردند طفلگان نیز زیارت میکردند گفتند یا شیخ کودکان بی عقل ترا چگونه می شناسند و زیارت
میکنند گفت از آنکه در شب این طفلگان در خواب شدند من بدعای خیر و صلاح ایشان ستاده ام و گفت
نهایت مجاهدها آنست که بخشند هر حبه که دارند بر آنکس که هیچ چیزی ندارد یعنی حق تعالی و غایت
آن بذل روحست و گفت ایمان خاص ست و اسلام عام و پرسیدند که اگر اصحاب سلاطین و متعلقان
ایشان چیزی به شیخ آورند و گویند از وجه حلال ست قبول فرمائی گفت نه از آنکه ترک صلاح خود
کرده اند چون در بند صلاح خود نیند چگونه صلاح دیگری نگاهدارند و گفت هر که بغیر از حق تعالی
وخدمتی و عزتی طلبید از دنیا زود تا هم بدان طلب عزت خوار شود و شیخ این شعر بسیار
خواندی مصاحبة الغریب مع الغریب ٭ کمن بنی البناء علی الثلوج ٭ فذاب الثلج حانهدام
البناء ٭ وقس عزم الغریب علی الخروج کاندرون ولی دو مهر نورزت و دو دل خلق نبوت
خوش بود مهر آن فراگشت و پوست فروت و گفت باید که اندر میان شب چون روی
بحضرت آری بگوئی ای توکت لوش چو من هست و ی من بکم کس چون تو نیست و گفتی بهت بودار
قول من الست بربکم فبوادی ردین و گفت باید که پیوسته بتحصیل علوم شرعی مشغول باشی که اهل طریقت
و حقیقت را در همه حال از علوم گزیر نیست بعد ازان چون علم آموختی از ریا و سمعت پرهیز کن هرچه دانی
پنهان بکن و پیوسته در طلب رضای حق تعالی باش و جهد کن تا آن علم بعمل آوری و اگر نه چون کالبدی
که بی روح بود و درخت بی بهار و صد زنهار تا بعلم و عمل هیچ چیز از حطام دنیا طلب نکنی و پرهیز از آنکه علم ترا پیشه
بود که بدان جذب کنی و مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم فرمود که هر که بعمل آخرت طلب دنیا کند آب رویش
برود و نامش بر بدی ببرند و نام وی در میان اهل دوزخ ثبت کنند و هر که بکار دنیا طلب آخرت کند او را
در آخرت هیچ نصیب کم نبود و بعد از علم خواندن هیچ چیز فاضلتر از طلب حلال کردن نیست و طعام
و لباس که عمل حرام خوار قبول نکنند و دعای وی اجابت نکنند و باید که پیوسته در لباس شکست
باشی و ترک زینت و تجمل کنی و بدانکه عز تو در طلب طاعت و بندگی حق تعالی است که باید که پیوسته
قناعت پیشه گیری و مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم فرمود که بدترین امت من آن گروهند که تنهای
ایشان و نعمت رسته باشند و در بند پرورش اعضا باشند و جهد کن که پیوسته صحبت با صالحان و درویشان
داری که مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم فرمود که حق تعالی پیوسته نگاهدار این امت ست تا مادام که سه کار نا کرده باشند
یکی عالمان بزیارت امیران نشده باشند و بهتران مر بدتران را بزرگ نداشته باشند و از قاریان اهل طریقت و اهل
متابعت سنت با امیران ظالمان میل نکرده باشند و اگر این افعال کنند حق تعالی خواری و درویشی و رسوائی بدیشان

گمارد و جباری بدیشان مسلط کند تا پیوسته ایشان از امیر نجانند و زنهار تا بزنان نامحرم و امردان نظر نکنی که آن تیریست از تیرهای شیطان و قطعا با اهل بدعت صحبت مکن و پیوسته امر معروف فرو مگذار و نصیحت اصحاب بکن و جهد کن که بامداد و شبانگاه بقرآن خواندن مشغول باشی که رحمت بر خواننده قرآن و مستمع می بارد و جهد کن که بر نماز شب بطهارت تمام که فضیلت و اثری عظیم دارد و برتو باد که پیوسته از مردمان عزلت گیری و در عزلت جهد کن تا شیطان ترا در وادیها و رسوائیها نیفگند و اگر نتوانی میان در بند چون مردان و بخدمت خلق خدای مشغول باش **نقل ست** که چون وفات شیخ نزدیک رسید اصحاب جمع شدند و در خدمت شیخ و شیخ فرمود که بروید که از دنیا رحلت خواهم کرد اکنون چهار چیز وصیت میکنم از من قبول کنید و بجای آورید که اول هر آنکس که بخلافت بجای من بنشیند او را باوقار و تمکین دارید و فرمان او بر دید و دیدار او را حرمت و درس قرآن کنید و اگر غریبی و مسافری برسد جهد کنید تا وی را باعزاز و تمکین فرود آرید و رها مکنید که بگوشه دیگر نشیند و دل با یکدیگر راست کنید **نقل ست** که جریده داشت که نام توبه کاران و مریدان و دوستان بر آن نوشته بود وصیت کرد تا با شیخ در قبر نهادند **نقل ست** که بعد از وفات شیخ را بخواب دیدند گفتند حق تعالی با تو چه کرد گفت اول کرامتی که با من کرد آن بود که آن کسانی که نامهای ایشان در آن تذکره نوشته بود جمله را بمن بخشید و شیخ گفتی خداوندا هر آنکسی که بحاجتی نزدیک من آید و زیارت من در یابد بمقصود و مطلوب وی برسان و اگر جان وی برود رحمت کن قدس الله روحه العزیز

باب هفتاد و هفتم در ذکر ابو الحسن خرقانی رحمة الله علیه

آن بحر اندوه آن بلیغ تر از کوه آن آفتاب الهی آن آسمان نامتناهی آن اعجوبه ربانی قطب وقت ابو الحسن خرقانی رضی الله عنه سلطان مشایخ و قطب اوتاد و ابدال بود و پیشوای اهل طریقت و حقیقت بود و متمکن و کوه صفت بود و در معرفت و توحید و تحقیق بنهایت کمال و دایما از تن بر ریاضت و مجاهده و بدل در حضور و مشاهده و عالی همت و بزرگ مرتبه بود و در حضرت عزت آشنائی عظیم داشت و در گستاخی کردن با حضرت خداوند تعالی چنان بود که صفت نتوان کرد **نقل ست** که شیخ بایزید هر سال بزیارت دهستان شدی که آنجا قبور شهداست و چون بر خرقان گذر کردی بایستادی و نفس بر کشیدی مریدان از وی سوال کردندی که شیخا هیچ بوی نمی شنویم او گفتی از این ده دزدان بوی مردی می شنوم کنیت وی ابو الحسن و علی نام وی و بسه درجه از من در پیش بود بار عیال کشد

درخت نشاند و کشت کند نقل ست که شیخ در ابتدا دوازده سال نماز خفتن بجماعت
در خرقان بگذاردی و روی بزیارت شیخ بایزید نهادی و چون آنجا رفتی بایستادی
و گفتی بار خدایا ازان خلعتی که بایزید رح را دادهٔ ابو الحسن رح را نصیبی ده و آنگاه باز گشتی
چنانکه نماز صبح در خرقان گذاردی بطهارت نماز خفتن و چون از زیارت شیخ بایزید باز می آمدی
پشت بر خاک وی نکردی همچنین روی بخاک او از پس باز آمدی تا خرقان و بعد از دوازده
سال از تربت شیخ بایزید آوازی آمد که ای ابو الحسن گاه آن آمد که بنشینی شیخ گفت ای بایزید همتی
بیدار که امی ام از رموز شریعت چیزی زیادت ندانم آواز آمد که ای ابو الحسن آنچه مرا دادند از برکات
تو بود ابو الحسن گفت تو سی و نه سال پیش از من بودی گفت بلی ولیکن چون بخرقان گذر کردمی
نوری دیدمی که از خرقان تا آسمان بر میشدی و سی سال با خداوند بحاجتی درمانده
بودم بسرم ندا کردند که ای بایزید رح بحرمت آن نور را شفیع آر و شیخ ابو الحسن گفت چون
بخرقان آمدم به بیست و چهار روز جملهٔ قرآن بیاموختم و در روایتی دیگر آنست که بایزید رح گفت
فاتحه آغاز کن چون بخرقان رسیدم قرآن ختم کردم نقل ست که باغ داشت یکبار بیل
فرو برد نقره برآمد دوم بار فرو برد زر برآمد سوم بار مروارید و جواهر برآمد ابو الحسن رح گفت خداوندا ابو الحسن
بدین فریفته نگردد من بدین دنیا از تو بر نگردم و گاه می بودی که گاوی بستی چون وقت
نماز در آمدی شیخ در نماز شدی و گاو همچنان سیر میکردی تا وقتیکه شیخ باز آمدی نقل ست
که عمرو رح ابو العباس رح شیخ را گفت بیا تا هر دو دست یکدیگر گیریم و از زیر این درخت بجهیم و آن
درختی بود که هزار گوسفند در سایهٔ آن بخفتی شیخ گفت بیا تا هر دو دست لطف حق گیریم و بالای
هر دو عالم بجهیم که نه بهشت التفات کنیم نه بدوزخ روزی شیخ المشایخ پیش آمد طاسی پر آب پیش
شیخ نهاده بود شیخ المشایخ دست در آب کرد و ماهی زنده بیرون آورد و در پیش شیخ نهاد شیخ
نگاه کرد تنوری تافته بود دست دران تنور کرد و ماهی زنده برآورد و گفت از آب ماهی زنده
بیرون آوردن سهل بود از آتش باید نمودن شیخ المشایخ گفت بیا تا برین
تنور فرو شویم تا بزندگی که برآید گفت یا عبد الله بیا تا بنیستی خود فرو شویم تا بهستی او که برآید شیخ المشایخ دیگر
سخن نگفت نقل ست که شیخ المشایخ گفت سی سال ست که از پس شیخ نخفته ام و در هر قدم که پای در نهادم
قدم بود در پیش خود دیدم تا جدیکه ده سال ست نمیخواهم که در بسطام پیش از و بزیارت بایزید رح هم نمیتوانم که از خرقان
سه فرسنگ آمده باشد نه کسی پیش از من آنجا رسیده باشد نقل ست که روزی شیخ در میان

سخن میگفت هر که طالب این حدیث ست قبله و جمله اینست و چهار انگشت فرو گرفت و اشارت بدان کرد و
آن یکی گشاده داشت پس این سخن بشیخ المشایخ رسید او از سر غیرت گفت چون قبلهٔ دیگر پدید آمد
آن قبله را راه فرو بندیم پس در آن سال راه حج بسته شد هر که عزیمت کرده بود بادیه دران سال راهش بزدند
یا هلاک شدند و نرسیدند پس شیخ المشایخ را گفتند این هلاک خلق بر چه نهیم گفت جایی که پیلان پهلو شکستند
اگر سارخکی چند هلاک شوند باکی نبود **نقل ست** که وقتی جماعتی بسفر می شدند و بدو گفتند شیخا راه
مخوفست ما را دعایی بیاموز تا اگر بلایی پدید آید بدان دفع شود شیخ گفت چون بلایی پدید آید از
ابوالحسن یاد کنید قوم را آن سخن خوش نیامد آخر چون برفتند و راهزنان پیش آمدند و قصد ایشان کردند
از ایشان شخصی در حال از شیخ ابوالحسن یاد کرد او از چشم ایشان ناپدید شد عیاران فریاد در گرفتند
که اینجا مردی بود کجا شد که او را نمی بینیم و نه بار و ستور او را تا بدان سبب بدو و بقماشش
او هیچ آفت نرسیده و دیگران مال برده و برهنه بماندند چون آن شخص را بدیدند بسلامت تعجب
بماندند تا او گفت سبب چه بود چون پیش شیخ باز آمدند پرسیدند لله الله تعالی بعزائی که سر آن
چیست که همه خدای تعالی را خواندیم کار ما بر نیامد و این شخص ترا همی خواند از چشم ایشان ناپدید شد
شیخ گفت شما حق تعالی را بمجاز خوانید و ابوالحسن بحقیقت شما ابوالحسن را یاد کنید تا
ابوالحسن برای شما خدای تعالی را یاد کند که کار شما بر آید که اگر بمجاز و عادت خدای تعالی را هزار بار
یاد کنید سود ندارد **نقل ست** که مریدی از شیخ درخواست که مرا دستوری ده تا بکوه لبنان
شوم و قطب عالم را ببینم شیخ دستوری داد چون بلبنان رسید جمعی دید نشسته روی بقبله و جنازه در پیش
نماز نمیکردند مرید پرسید که بدین جنازه چرا نماز نکنید گفتند تا قطب عالم بیاید که روزی پنج بار قطب
اینجا امامت کند مرید شاد شد یک زمان بود همه از جای بجستند گفت شیخ را دیدم که پیش ایستاده
و نماز بکرد و مرا دهشت افتاد چون بخود باز آمدم مرده را دفن کرده بودند و شیخ رفته گفتم این
شخص که بود گفتند ابوالحسن خرقانی گفتم که باز آید گفتند نماز دیگر آید من زاری کردم که من
مرید اویم و من چنین سخنی گفته ام شفیع شفاعت کنید تا مرا بخرقان برد که مدتی شد تا در سفرم پس
چون وقت نماز در آمد دیگر باره شیخ را دیدم همه پیش شد چون سلام باز داد من دست در دامن
آوردم و مرا دهشت افتاد گفت شرط آنست که آنچه دیدی اظهار نکنی که من از خدای تعالی درخواست
کرده ام تا بدین جهان مرا از خلق باز پوشیده دارد و از آفریده هیچکس مرا ندید مگر زنده دلان
بایزید بود **نقل ست** که امام بسماع میخواست مشهد بعراق بشیخ گفت اینجا کس

از سماع

هست که اسنادش عالی‌تر ست گفت نه همانا شیخ گفت من مرد امی ام هرچه حق سبحانه وتعالی داده است
مرا منت نهاد و علم خود مرا داد منت نهاد گفت ای شیخ تو سماع از که داری گفت از رسول صلی الله علیه وآله
وسلم مرورا این سخن معقول نیامد شبانه بخواب دید مهتر و بهتر هر دو عالم را صلی الله علیه وآله وسلم که فرمود
جوان مردان راست است میگوید دیگر روز بیامد و آغاز کرد حدیث خواندن جائی بودے که شیخ گفتے
این حدیث پیغمبر نیست گفتے بچه دانستی شیخ گفت چون تو حدیث آغاز کنی دو چشم من برابروی پیغمبر بود صلی الله
علیه وآله وسلم که چون ابروی مبارک درهم کشیدے مرا معلوم شدے که ازین تبرا میکند عبد الله انصاری گوید
مرا بند بر پای نهادند و سلخ میبردند و در همه راه باخود اندیشه میکردم که بهمه حال بند بر پای من ترک ادبی رفته
چون درمیان شهر رسیدم گفتند مردمان سنگ بربام آورده اند تا در تو اندازند اندران ساعت
مرا کشف افتاد که روزی سجاده شیخ باز می انداختم سر پای من بدانجا باز آمد در حال توبه کردم
دیدم که دستهای ایشان همچنان بماند و سنگی نه توانستند انداخت نقل ست که چون
شیخ ابو سعید بر شیخ رسید قرص چند جوین بود مهد وده که زن پخته بود شیخ او را گفت ازارے
برین قرصها انداز و چندانکه میخواهی ببر و میگیر و ازار برمگیر زن چنان کرد نقل ست که چون
خلق بسیار گرد آمدند قرص چندانکه خادم همی آورد دیگر باقی بود تا یکبار ازار برداشتند. قرص نماند
شیخ گفت خطا کردی اگر ازار برنگرفتی همچنان تا قیامت قرص از زیر آن بیرون می آوردندی چون
از نان خوردن فارغ آمدند شیخ ابو سعید رح گفت دستوری هست تا چیزے برگویند نقل ست که شیخ
هرگز سماع نکردے چون شیخ ابو سعید بزیارت او آمد بخرقان بعد طعام خوردن شیخ را گفت دستوری هست
که چیزے برگویند شیخ گفت مارا پروای سماع نیست لیکن بموافقت تو این بشنوم پس قوالان
بدست نالش میتے بگفتند شیخ در همه عمر پیش ازین یک نوبت سماع نکرده بود پس شیخ ابی سعید رح
گفت ای شیخ وقت ست که برخیزی شیخ برخاست و سه بار آستین بجنبانید و هفت بار قدم بر زمین
زد جمله دیوار خانقاه بر موافقت او در جنبش آمدند شیخ ابو سعید گفت یا شیخ بس کن که بناها خراب شود
پس گفت بعزت خدائے که آسمان و زمین بر موافقت تو در رقص آمدند شیخ گفت سماع کسے را مسلم ست
که از بالائے سر تا عرش کشاده بیند و از زیر تا تحت الثری پس اصحاب را گفت اگر شمارا گویند که این رقص
چرا می کنید بگوئید بر موافقت قومے که برخاسته اند و ایشان اینچنین باشند نقل ست که شیخ
ابو سعید رح و شیخ ابو الحسن رح خواستند که بسط ازین یکے بدین آید و قبض آن یکے بدان شود
یکدیگر را در بر گرفتند هر دو صفت نقل افتاد شیخ ابو سعید از شب تا روز سر بزانو نهاده بود و میگریست

و شیخ ابو الحسن رحمه همه شب نعره میزد و رقص میکرد و شیخ ابو سعید بیامد و شیخ ابو الحسن را گفت
بیا و خرقهٔ من بمن باز ده که مرا طاقت آن نیست چون روز شد شیخ ابو الحسن رح باز آمد گفت ای
شیخ اندوه من بمن باز ده که ما را با آن اندوه خود خوشتر ست تا دیگر نقل افتاد پس ابو سعید را گفت
فردا قیامت در میا که همه لطفی نیسازی تا تخت من بروم و فزع قیامت بنشانم آنگاه تو در آئی
پس گفت خدای تعالی کافری را آن قوت داده بود که چهار فرسنگ کوهی بود و تیه اشتر تا بر سر لشکر
موسی زند علیه السلام چه عجب اگر مومن را آن قوت بدهد که فزع قیامت را بنشاند پس شیخ ابو سعید
باز گشت و سنگی بود بر درگاه محاسن در آنجا مالید شیخ ابو الحسن رح از بهر احترام فرمود تا آن سنگ را
بر کندند و بمحراب باز آوردند چون شب در آمد بامداد آن سنگ بجایگاه خویش باز آمده بود
شیخ دیگر بار بمحراب باز آورد و دیگر شب همچنان بدرگاه باز آمده بود و همچنین تا سه نوبت شیخ
ابو الحسن گفت اکنون همچنان بر درگاه گذارید که شیخ ابو سعید رح لطف بسی میکند پس بفرمود
تا آنرا آنجا بینا ساختند و دری دیگر گشادند پس شیخ ابو الحسن چون بوداع او آمد گفت من
ترا بولایت عهد خویش برگزیدم که سی سال ست که از حق کسی میخواستم تا سخنی چند از آنکه در دل
دارم با او گویم کسی محرم نیافتم که بدو گویم چنانکه دانشود تا که ترا فرستادند لاجرم شیخ ابو سعید رح آنجا
سخن نگفته است زیادتی گفتند چرا آنجا سخنی نگفتی گفت ما را باستماع فرستاده بودند پس گفت
از یک بحر یک عبارت کنند پس گفت من خشتی نپخته بودم چون بخرقان رسیدم گوهر باز گشتم
نقل ست که شیخ ابو سعید رح گفت بر سر منبر پسر شیخ ابو الحسن رح آنجا حاضر بود که کسانیکه از خود
نجات یافته اند پاک از خود بیرون آمدند از عهد نبوت الی یومنا هذا العقدی رسیدند و اگر خواهید
جمله بر شمرم و اگر کسی از خود پاک شد اینک پدر این خواجه و اشارت پیش به پسر شیخ ابو الحسن
کرد و استاد ابو القاسم قشیری گفت چون بولایت خرقان در آمدم فصاحتم برسید و عبارتم
نماند از حشمت آن پیر پنداشتم از ولایت خود معزول شدم نقل ست که ابو علی سینا رح باوازهٔ شیخ
عزم خرقان کرد چون بوثاق آمد شیخ بهیمه رفته بود پرسید که شیخ کجاست زنش گفت زندیق
کذاب را چه میکنی همچنین بسی جفا گفت در خاطرش آمد شیخ را که زنش منکر او بود چه حالش بود ابو علی سینا
عزم صحرا کرد تا شیخ را ببیند شیخ را یافت که همی آمد و خروارے هیزم بر شیرے نهاده ابو علی رح از دست برفت
گفت شیخا این چه حالت ست گفت آری تا ما بار چنان گرگی نکشیم یعنی زن چنین شیری بار ما نکشد پس
بوثاق باز آمد ابو علی رح بنشست و سخن آغاز کرد و بسی گفت و شیخ پارهٔ گل بر آب کرده بود تا دیوارے

عمارت کند دلش گرفت بر خاست و گفت مرا معذور میدار که این دیوار عمارت می باید کرد و بر سر دیوار شد ناگاه تیر از دستش بیفتاد ابو علی رح بر خاست تا آن تیر بدست شیخ بدهد پیش از آنکه ابو علی رح بر خاستے و آنجا رسیدے آن تیر بر خاست از جاے و بدست شیخ باز شد ابو علی رح یکبارگی از اینجا از دست برفت و تصدیقے عظیم بدین از حد بیش بدید آمد تا بعد ازین طریقت بفلسفہ کشید چنانکه نقل ست که عضد الدولہ یکے وزیر او را در بغداد او درد شکم بر خاست جملہ اطبا را جمع کردند و از ان عاجز ماندند تا آخر نعلین شیخ بر شکم او فرو بیاوردند حق سبحانہ و تعالیٰ اشفا بداد نقل ست که مردے پیش شیخ آمد و گفت میخواهم که خرقہ در من پوشی شیخ گفت اول مسئلہ مرا جواب دہ گفت اگر مردے چادر زنے در سر کشد زن شود گفت نہ گفت اگر نیز زنے جامۂ مردے در پوشد هم مرد نشود و اگر تو مرد نیستی بخرقہ پوشیدن مرد نخواهی گشت

نقل ست که شخصے نزد شیخ آمد و گفت اجازت دہ تا خلق را بخداے تعالیٰ دعوت کنم گفت چون خلق را دعوت کنی بحق تعالیٰ زینهار تا بخود دعوت نکنی گفت شیخا خلق را بشیخ دعوت توان کرد گفت آرے که اگر دیگرے دعوت کند و ترا ناخوش آید نشان آن ست که بخود دعوت میکنی

نقل ست که وقتے سلطان محمود وعده داده بود ایاز را که خلعت خویش در تو خواهم پوشید و تیغ برہنہ بر رسم غلامان بر بالاے سر تو خواهم آورد چون محمود بزیارت شیخ آمد رسول فرستاد که شیخ را بگوئید که سلطان براے تو از غزنین بدینجا آمد تو نیز از براے او از خانقاه بخیمہ او در آے و رسول را گفت اگر نیاید این آیت برخوان قولہ تعالیٰ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِي الْاَمْرِ مِنْكُمْ رسول باید و پیغام بگذارد شیخ گفت مرا معذور دارید پس این آیت بر خواند شیخ گفت محمود را بگوئید که چنان در اطیعوا اللہ مستغرقم که در اطیعوا الرسول خجالتها دارم تا باولی الامر چہ رسد رسول بیامد و بہ محمود باز گفت محمود را رقت آورد و گفت برخیزید که او نہ ازان مردانست که ما گمان برده بودیم پس جامۂ خویش با ایاز در پوشید و ده کنیزک را جامۂ غلامان در بر کرد و خود بسلاح داری ایاز پیش و پیش او مے آمد با اصحاب روے بصومعۂ شیخ نهاد چون از در صومعہ در آمد سلام گفت شیخ جواب گفت اما بر پاے نخاست پس روے بمحمود کرد و در ایاز ننگریست محمود گفت بر پاے نخاستی سلطان را شیخ گفت این همه دام بود سلطان گفت آرے دام ست اما مرغش تو نہ پس دست محمود بگرفت و گفت پیش آے چون پیش آمد محمود گفت سخنے بگوے گفت این نامحرمان را بیرون فرست محمود اشارت کرد تا کنیزکان بیرون رفتند محمود گفت مرا از بایزید رح سخنے و حکایتے بگوے شیخ گفت بایزید چنین گفته است که هر که مرا دید از رقم شقاوت ایمن شد محمود گفت از قدم

پیغمبر را بدانست صلی الله علیه وآله وسلم را بوجهل و بولهب چندان منکران او را دیدند و از اهل شقاوت اند
شیخ گفت محمود را ادب نگاه دار و تصرف در ولایت خویش کن که مصطفی را صلی الله علیه وآله وسلم کسی ندید
جز چهار یار او و صحابه او و دلیل برین آنست وَتَرٰىهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُوْنَ محمود
را این سخن خوش آمد گفت مرا پندی ده گفت چهار چیز نگاه دار اول پرهیز از مناهی و نماز با جماعت
و سخاوت و شفقت بر خلق خدای تعالی محمود گفت مرا دعا کن گفت خود اینک دعا می کنم
اللهم اغفر للمؤمنین والمؤمنات گفت دعای خاص بگوی گفت ای محمود عاقبت محمود
باد پس محمود بدره زر پیش نهاد شیخ قرص جوین پیش محمود نهاد و گفت بخور محمود همی خایید و در گلوش
میگرفت شیخ گفت مگر در حلقت همی گیرد گفت آری گفت میخواهی که ما را این بدره زر تو نیز در
گلو بگیرد بگیر که این را طلاق داده ایم محمود گفت چیزی قبول کن گفت نکنم گفت پس مرا از خود یاد
گاری ده شیخ پیراهنی از آن خود بدو داد محمود چون باز همی گشت گفت شیخا خوش صومعه داری
شیخ گفت آن همه داری این نیز می بایدت پس در وقت رفتن شیخ او را بپای خاست محمود
گفت اول که در آمدم التفات نکردی اکنون برپای میخیزی این همه کرامت چیست و آن
چه بود شیخ گفت اول در رعونت پادشاهی و امتحان در آمدی و در آخر در انکسار و درویشی
میروی که آفتاب دولت درویشی بر تو تافته است اول برای پادشاهی تو نخاستم اکنون برای
درویشی تو برمیخیزم پس سلطان برفت و در آن وقت بسومنات شد بیم آن افتاد که شکسته شود
ناگاه از اسپ فرود آمد و بگوشه شد و روی بر خاک نهاد و آن پیراهن شیخ بر دست گرفت و
گفت الهی بآب روی خداوند این خرقه که ما را برین کفار ظفر ده که هرچه از غنیمت میگیرم بدرویشان
دهم ناگاه از جانب کفار غبری و ظلمتی پدید آمد تا همه تیغ بر یکدیگر نهادند و قتل میکردند و متفرق
میشدند تا لشکر اسلام ظفر یافت و آن شب محمود بخواب دید که شیخ میگفت ای محمود آب روی
خرقه ما بردی بر درگاه حق که اگر در آن ساعت درخواستی جمله کفار را اسلام روزی کردی نقل
است که یک شب شیخ گفت امشب در فلان بیابان راه میزنند و چندین کس را مجروح
کردند چون از آن حال تفتیش کردند چنان بود که شیخ فرموده بود و این عجب که همین شب سر
پسر شیخ ببریدند و در آستانه او نهادند و شیخ هیچ خبر نداشت و زنش منکر او بود و میگفت
چه گوئی کسی را که از چندین فرسنگ خبر میدهد و خبرش نبود که سر پسرش بریده باشد و در
آستانه او نهاده شیخ گفت آری آنوقت که میدیدیم پرده برداشته بود و آنوقت که پسر را شهید

میگریند پرده فرو گذاشته پس مادر پسر دید در حال گیسو برید و بر سر پسر نهاد و نوحه آغاز کرد شیخ نیز پاره
از محاسن ببرید و بران سر بنهاد و گفت این تخم هر دو پاشیده ایم تو گیسو بریدی من نیز موافقت کردم
نقل ست که شیخ با درویشان بسیار در خانقاه نشسته بودند و هفت روز بود که چیزی نخورده
بودند مردی بدر خانقاه آمد با خرواری آرد و گوسفندی بیاورد و آواز داد که این جهت صوفیان آورده ام شیخ
فرمود هر که از شما نسبت تصوف درست کرده باشد این را بستاند که من زهره ندارم که لاف از تصوف
زنم هیچکس آن را نستد از پس بردند نقل ست که شیخ گفت دو برادر بودند و مادری هر شب
یک برادر بخدمت والده مشغول شدی و یک برادر بخدمت خداوند تعالی آن شخص که بخدمت خدای
تعالی مشغول بود با خدمت حبش خوش بود برادر را گفت امشب نیز خدمت خدای تعالی ایمن
ایثار کن چنان کرد آن شب بخدمت خداوند سر بسجده نهاد در خواب شد دید که آوازی آمد
که برادر ترا بیامرزیدیم و ترا بدو بخشیدیم او گفت آخر من بخدمت خدای تعالی مشغولم و او بخدمت
والده مرا در کار او میکنید گفتند آری زانکه آنچه تو میکنی ما ازین بی نیازیم ولیکن مادرت
بی نیاز نیست که برادرت خدمت کند نقل ست که چهل سال شیخ سر بر بالین ننهاده نماز
صبح بوضوی نماز خفتن کرد ناگاه بالش خواست اصحاب شاد شدند گفتند شیخا چه بود گفت ابوالحسن
استغنا و بی نیازی حق امشب مشاهده کرد و گفت سی سال ست تا بغیر حق یک اندیشه در خاطر من
گذر نکرده است نقل ست که روزی مرقع پوشی از هوا درآمد و پیش شیخ پای بر زمین میزد و میگفت
جنید وقتم شبلی وقتم بایزید وقتم شیخ بر پای خاست و پای بر زمین میزد و میگفت خدای وقتم و مصطفی
وقتم و معنی همانست که در انا الحق حسین منصور شرح داده ایم که او نبود و گوینده که عیب بر اولیا از ود
خلاف سنت چنانکه فرمود علیه السلام انی لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن نقل ست که روزی
بسرش ندا کردند که ای ابا الحسن از خلقان و از منکر و نکیر نمی ترسی گفت من از زهرگان شتر هم نترسم
که چهار وندان شد از آواز جرس شتر سد پس ندا آمد که از قیامت و از صعوبات و فزع آن نترسی
گفت نمی اندیشم که چون در قیامت مرا از خاک برآری و خلق را در عرصات حاضر گردانی
من در آن موقف پیراهن ابوالحسنی خود را از سر برکشم و در دریای وحدانیت غوطه خورم تا همه واحد
بود و ابوالحسن نبود موکل خوف و مبشر رجا پیش که رود نقل ست که شبی نماز میگذارد آوازی
شنید که هان ای ابوالحسن خواهی که آنچه از تو میدانیم با خلق بگوییم تا سنگسارت کنند شیخ گفت خداوندا
خواهی تا آنچه از رحمت تو میدانم و از کرم تو می بینم با خلق بگویم تا نیز دیگر ترا سجود نکنند آوازی شنیدم

که نه تو گوئی و نه من کنم **نقل ست** که یکبار میگفت الٰهی ملک الموت را بمن مفرست که من جان بوی ندهم که نه
از وستده ام که باز بدو دهم من جان از تو ستده ام جز بتو باز ندهم وگفت در سرم ندا کردند که ایمان چیست
گفتم خداوندا آن ایمان که تو آورده ما را تمام ست وگفت ندائے آید که تو یائی و ما تو جواب میدهیم گفتم تو
خداوند قادری و ما بندهٔ عاجز وگفت حق تعالے از خلق نشان بندگی خواست واز من نشان خداوندی
وگفت چون بگرد عرش رسیدم صف صف ملائکه پیش باز آمدند و مباهات میکردند که ما کرو
بیانیم و ما روحانیانیم من گفتم ما الٰهیانیم تا همه خجل گشتند و مشایخ شاد گشتند بجواب دادن من وگفت
سه چیز را نهایت آن ندانستم غایت درجات مصطفےٰ صلی الله علیه وآله وسلم ندانستم وغایت کید
نفس ندانستم وغایت معرفت ندانستم وگفت مرا چون پارهٔ خاک جمع کردند پس بادی بر آمد
و هفت آسمان و زمین از من پر گرد و من خود ناپدید شدم وگفت حق تعالے مرا قدمے داد که بیک
قدم از عرش بثرا شدم و از ثرے بعرش باز آمدم پس بدانستم که هیچ جائے نرفته ام پس حق ندا
کرد که آنکس که قدم او و بساط او این بود کجا تواند رسید پس من گفتم ورانا سفرا که مائیم وکوتاه سفرا که
مائیم که هر چند سیر ویم از پس خویشتنیم وگفت چهار هزار کلام از حق شنیده ام اگر بده هزار رسیدے آنرا
نهایت نبودے که چه پدیدار آمدے وگفت بر خویشتن چنان قادر بودم که خواستم که پلاس سیاه دیبائے
رومی گردد چنان گردید اکنون سپاس خداوندرا که همچنان ست وگفت دل ما ز دنیا و آخرت ببریدیم
و بخداے باز بردیم وگفت آنکس که او را با حق تعالی چندان راه بود که از زمین تا آسمان تا بعرش و از
عرش تا بقاب قوسین و از قاب قوسین تا بمقام نور اگر چه پیشه خویشتن را فرا نماید نیک مرد
نبود وگفت امی ام نیک بالا حق یعنی همگی من آنچه هست همه حق محوست بحقیقت وآنچه مانده است
خیالست وگفت آنچه در دلمنست اگر قطرهٔ بیرون آید جهان چنان شود که در عهد نوح علیه السلام
وگفت آگاه نیز که من از میان شما بشده باشم و در پس کوه قاف یکے را از فرزندان من ملک
الموت آمده باشد و جان میگیرد و باوے سختی میکند من دست از گور بر کشم و لطف خداے
تعالے بر لب و دندان او بریزم وگفت چیز کیمیا تران خدا یتعالے و من هیگر و دیگن نیز زمے بخداے
تعالے باز گردانم وگفت الٰهی اگر مرا چیزے خواهی داد چنان چیزے ده که از زمان آدم
علیه السلام تا قیامت هیچ پیران نگذشته باشد که من باد ماندهٔ هیچکس نتوانم خورد وگفت هر نیکوئی که
از عهد آدم علیه السلام تا این ساعت و از این تا بقیامت یا پیران کرد تنها با پیغمبر کرد و هر نیکوئی که
با مریدان همه پیران کرد تنها با شما کرد وگفت هر شب نماز شام آرام نگیرم تا حساب خویش با حق تعالی

بازنکنم وگفت باخلاص کار خویشتن ندیدم تا آفریده تنها خویشتن را ندیدم وگفت اگر حق تعالی اور قیامت تمامت خلق را بمن بخشد این چشم که در پیش دارم باز آن ننگرم از علو همت که بر درگاه خداوند دارم وگفت چگوئی درحق مردے که قدم نه بویرانی دارد ونه بآبادانی وحق تعالی او را مقامے داشته است که در قیامت حق تعالی او را برانگیزاند وخلق ویرانی وآبادانی بنور روے برخیزند وهمه خلق را بوے بخشد که او دعا نکند درین جهان وشفاعت نکند دران جهان وگفت در دنیا زیر خار بنے با خداوند زندگانی کنم دوستر ازان دارم که در بهشت زیر درخت طوبی که از وے خبرے ندارم وگفت اینجا نشسته باشم گاه چندان قوت ازان خداوند با من باشد که گویم که دست بکنم واز جائے آسمان برگیرم واگر پائے بر زمین زنم به نشیب فرو برم وگاه باشد که خویشتن باز نگرم روے با خدائے کنم وگویم این تن وخلق که مراست چندین سلطنت بچه کار آید وگفت چشنده ام خود ناپدید وشنونده ام وخود ناپدید وگفت دست از کار باز نگرفتم تا چنان ندیدم که دست بهوا فراز کردم واز هوا در دست من سبوئے زر کردند دام نکردم ودست بران فراز نکردم سبب آنکه کرامت بود وهر که از کرامت فرا گیرد آن در بروے ببندند ودیگرش نبود وگفت فرو شوم که ناپدید شوم در هر دو جهان دریابم که همه من باشم زنهار تا مرده دل وقرا نباشی وگفت بسنگ سفید مسئله باز پرسیدم چهار هزار مسئله مرا جواب کرد در کرامت وگفت شبانروزے بیست وچهار ساعت است در یک ساعت هزار بار بمیرم وبیست وسه ساعت را صفت پدید نیست وگفت مردم بروز در روزه وشب در نماز باشند تا بمیدانی که بمنزل رسند ومنزل خود من بودم وگفت ازان چهار ماه باز که در شکم مادر بجنبیدم تا باکنون همه چیز یاد دارم وآن وقت نیز که ازین بیرون شده باشم تا بقیامت هرچه برود وآنچه خواهد رفت همه بتو باز نمایم پس گفت مردم فلان کس را گویند امام است نبود جز آنکس که از هرچه آفریده بود خبر ندارد از عرش تا ثرے واز مشرق تا مغرب وگفت مرا دیدارے است در آدمیان ودیدارے در ملائکه وهمچنین در جنیان وپرنده وچرنده وهمه جانوران دیدارے است واز هرچه بیافریده است برکرانه جهان نشانه بتوانم دادن از انچه بنواحی وگرد بر گرد ماست وگفت از ترکستان تا بدر شام کسے را خارے در انگشت رود یا قدمے در سنگ آید یا اندوهے در دل باشد آن انگشت از آن من است ویا آن قدم مراست وآن اندوه در دل منست واگر اندوه در دلیست آن دل ازان من است وگفت اگر آنچه مرا با اوست بگویم خلق عمل نکنند واگر آنچه او را با منست بگویم چون آتشے بود که در پنبه افگنی دریغ دارم که با خویشتن باشم وسخن او بزبان بگویم وشرم میدارم که با او ایستاده باشم وسخن او گویم که

من در کار وانے نباشیم که کاروان سالار مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم نباشد وگفت خلایق را اول و آخرے ست که آنچه اول کنند با آخر شان مکافات کنند پس حق تعالی مرا وقتے داده است که اول و آخر بوقت من آرزومند ست وگفت من نگویم که بهشت و دوزخ نیست اما میگویم دوزخ و بهشت را نیز دیگر من جائے نیست زیرا که آن هر دو آفریده است و آنجا که منم آفریده را جائے نیست وگفت با خاص نتوانم گفت که پرده بدرند و با عام نتوانم گفت که بوے راه نبرند و با تن خویش نتوانم گفت که عجب آورد و زبانے ندارم که از دو باز گویم وگفت چون حق تعالی با من بلطف خویش در آمد ملایکه را غیرت آمد پس مرا از ایشان پوشیده کرد پس مرا نیست بکرد و از آفریده ببرد تا بعد از آن از خود با خود میگفت و میگرد و اگر نه آن بودے که او را حکم چنین ست والا کرام الکاتبین مرا ندیدندے وگفت در رحم مادر بسوختم چون بر روے زمین آمدم بگداختم چون بحد بلوغ رسیدم پیر گشتم وگفت همه آفریدهٔ او چون کشتی ست و ملاح آن منم و بر دا این کشتی مرا مشغول نکند از آنچه من در آنم وگفت حق تعالی مرا فکرتے داد که هر چه او آفریده است در آن بدیدم پس در آن بماندم شغل شب و روز در من برسید پس آن فکرت بینائی که دید پس خشیع گردید پس انبساط و محبت و هیبت گردید پس گرانباری پس از آن فکرت به یگانگی او در افتادم پس بجائے رسیدم که فکرت حکمت گردید پس صراط مستقیم و شفقت بر خلق گردید چنانکه بر خلق او مشفق تر از خود کسے را ندیدم پس گفتم کاشکے بدل همه خلایق من بمردمے تا خلق را تلخی زهر مرگ نبایستے چشید و بدل همه خلق حساب با من کردندے تا خلایق را حساب نبایستے دید و کاشکے عوض همه خلق مرا عقوبت کردندے تا خلایق را عذاب دوزخ نبایستے کشید وگفت حق تعالی دوستان خود را در مقامے بدارد که آنجا حد مخلوق نبود و ابو الحسن بدین سخن صادق ست اگر من از لطف او سخن گویم خلق مرا دیوانه خوانند و آنچه خوردم و پوشیدم و آنچه دیدم و شنیدم و هر چه آفریده است از خلق مرا حجاب نکرد وگفت حق تعالی مرا فرمود که ترا بدیشان نمایم با آنکس نمایم که مرا دوست دارد من او را دوست دارم اکنون مے نگرم تا کرا آورد هر کس را که امروز درین حرم آورد فردا او را آنجا با من حاضر کنند وگفتم الهی نزدیک خود برا از حق تعالی ندا آمد که مرا بر تو حکم ست ترا همچنان میدارم تا هر که من او را دوست دارم بیاید و ترا به بیند و اگر نتواند آمدن نام تو او را بشنوانم تا ترا دوست گیرد که ترا از پاکی خویش آفریدیم ترا دوست ندارند بجز پاکان وگفت تا جائے دوستی من خدا نگرفت مرا دوست خلق ندارد وگفت چون بتن بحضرت او شدم دل را بخواندم بیامد پس ایمان و یقین و عقل و نفس بیایند دل را بمیان این هر چهار در آوردم تلقین اخلاص را بر گرفته و اخلاص

عمل را نگرفت تا بحق رسیدم پس نقابے پدید آمد کہ از ان خویش ندیدم ہمہ حق دیدم پس ہر چہار چیز کہ آنجا
بردہ بودم محتاج من گردیدند و گفت من از ہر چہ دون حق تعالیٰ است زاہد گردیدم پس آنوقت تحقیق
بخواندم از حق جواب شنیدم بدانستم کہ از خلق درگذشتم لبیک اللھم لبیک بزدم و محرم گردیدم پس
حج کردم و در وحدانیت طواف کردم بیت المعمور مرا زیارت کرد و کعبہ مرا تسبیح ملایکہ مرا ثنا گفتند
نورے پدید آمد کہ سرائے حق دران میان بود چون بسرائے حق رسیدم از ان من ہیچ نماندہ بود و
گفت ہمہ عبادات و کرامات را حد و ثواب پدید است و ذکر اولیا را برائے حق تعالیٰ حد و ثواب
پدید نیست و گفت سخت چنان دانستم کہ امانتے بر ما نہادہ است چون بہتر بدیدم خداوندی
خویش بر ما نہادہ بود و گفت من شما را از معاملہ خویش ہیچ نشان نمیگویم اما شما را نشان از یکی
خداوند و رحمت و دوستی او میدہم کہ موج بر موج میزند و کشتی بر کشتی مے شکند و گفت کہ پنجاہ سال است
کہ از حق تعالیٰ سخن میگویم کہ دل و زبان مرا بدان ہیچ ترقی نیست و گفت ہفتاد و سہ سال با حق تعالیٰ
زندگانی کردم کہ یک سجدہ بر مخالفت شرع نکردم و یک نفس بر موافقت نفس نزدم و سیر چنان کردم کہ از عرش
تا ثرے مرا یک قدم کردند و گفت از حق تعالیٰ ندائے شنیدم کہ بندہ من اگر با اندوہ پیش من آئی شادمانت کنم و اگر با نیاز
و فقر بیائی توانگرت گردانم چون از خویش بکلی دست بداری آب و ہوا مسخر تو کنم و گفت وقتے ہمہ گنجہائے روئے
زمین حاضر کردند کہ دیدار من بر آن افگنند گفتم خداوندا مغرور باد آنکہ بچنین چیزہا مغرور شود پس از ان حق تعالیٰ خطاب
کرد اے ابوالحسن دنیا را در تو نصیب نیست آخرت را ہم از دو سرائے ترا منم و گفت حق تعالیٰ زندگانی من بر چشم من
گناہ گردانید و گفت تا دست از دنیا بداشتم ہرگز باسیرش نرسیدم و تا گفتم اللہ ہیچ مخلوق باز نگردیدم و
گفت ہر چہ مرا اعمال بندگان آید من بتوفیق حق تعالیٰ بکردم و ہر چہ عطائے او بود با ہمہ بندگان
بفضل خود مرا بداد این سخن گاہ از معاملہ گویم گاہ از عطا کہ اینجا کہ منم خلق را اینجا راہ نیست و شخصے را
گفت خواہی کہ با خضر علیہ السلام صحبت داری گفت خواہم گفت شصت سال عمر کہ ضایع کردی
بار سر گیر ترا حق تعالیٰ آفریدہ است میخواہی کہ صحبت با خضر علیہ السلام داری تا صحبت من یا
او ست ہرگز مرا تمنا نیاید کہ با ہیچ آفریدہ صحبت کنم و گفت خلق نتوانند کہ مرا
ستایش یا نکوہش کنند کہ ہر چہ از من بعبارت آرند من بخلاف آن باشم
و گفت وقت ہمہ چیز رسد و ہیچ چیز بوقت در نرسد و خلق ہمہ وقت اند و ابوالحسن خداوند
وقت ہر چہ از وقت خویش گویم آفریدہ از ان بہر بہشت شود چنان جوانمردان
از وقت مصطفیٰ علیہ السلام تا ہستی حق اقرار دہند و گفت چون ہستی

او در نگریستم نیستی من از من بمن نمود و چون به نیستی خود نگریستم هستی و خداوندی خود بمن نمود و درین اندوه
بماندم تا با دلیکه بود از حق تعالی ندا آمد که بهستی خویش اقرار ده گفتم بجز تو کیست که بهستی تو
اقرار دهد نه خود گفته شهد الله و گفت حق تعالی چون این طریق بر من بگشود در روشنی این راه
چندان فرق بود که هر سال گویا از کفر به نبوت می شدم و گفت روز و شب بیست و چهار ساعت
ست هر من یک نفس ست و آن نفس از حق و با حق ست دعوی من نه با خلق ست اگر پای آنجا بر
نهم که همت ست بجائی برسم که ملائکه حجابت را آنجا راه نبود و گفت آنکسانی را که آنجا آورد همه با
تو دیدم بعضی را بیشتر و بعضی را کمتر گفتم خداوندا آنچه تو در ایشان آفریده با ایشان باز نمای گفت
ای ابو الحسن حکم دنیا همچنان مانده است اگر ایشان را با ایشان وانمایم دنیا خراب شود و گفت از
خویشتن سیر شدم خود را در آب انداختم غرقه نگشتم پس خود را در آتش انداختم آتش نسوخت چهار
ماه و ده روز قوت و طعام از وی باز گرفتم نمردم پس سر بر آستان عجز نهادم آنگاه فتوح سر در کرد
تا بجایگاهی رسیدم که صفت نتوان کرد و گفت بدار بایستادم اعمال خلق آسمان و زمین را
بدیدم و معامله ایشان مرا در چشم بچیزی نیامد به نسبت آنچه من دیدم از آن او پس از حق تعالی ندا
آمد که تو و همه خلق نزدیک من چنانند که این همه نزدیک تواند و گفت من نه عابدم نه زاهد نه عالم نه
صوفی ندا آمد تو یکی من از آن یکی تو یکی ام و گفت چون مرد بود که با خداوند چنین نه ایستد که آسمان
و زمین و کوه ایستاده است و هر که خویشتن را به یک مردی فرا نماید او نیک نیست از آنکه یکی صفت
خداوند ست و گفت اگر خواهی که بکرامت رسی یک روز بخور و سه روز مخور سوم روز بخور پنج روز بخور
چهارده روز مخور اول چهارده روز بخور ماهی مخور اول ماهی بخور چهل روز مخور اول چهل روز بخور چهار ماه
مخور اول چهار ماه بخور سالی مخور آنگاه چیزی پدید آید چون ماری چیزی در دهان گرفته در دهان تو
نهد بعد از آن هرگز ار خوری شاید و گفت من در مجاهده ایستاده بودم و شکم من خشک شده بود
آن مار پدید آمد گفتم الهی هیچ چیز بواسطه نخواهم پس حلاوتی در معدهٔ من پدید آمد بویا تر از
مشک خوشتر از شهد پس آن سر حلق من واکرد پس ندا آمد که ای ابو الحسن ما ترا از معدهٔ
تهی طعام آریم و از جگر تشنه آب دهیم اگر نه آن بودی که حکم او چنین رفته است و الا از آنجا
خوردی که خلق ندیدندی و گفت من عمل خویش با خلاص ندیدم تا بغیر از وی کسی را میدیدم
چون از خلق غائب گشتم و نه همه او را دیدم اخلاص پدیدار آمد پس بی نیازی او در نگریستم کردار همه
خلایق وزن پر پشه ندیدم و چون برحمت وی نگریستم همه خلایق را وزن و قدر ارزن علانه ندیدم ازین

هر دو چه آید آنجا و گفت از کار خدای تعالی العجب بماندم چندین سال خدا از من بپرده بود و مرا خردمند
بخلق مینمود و گفت کهی چه بودی که دوزخ و بهشت نه بودی تا پدید آمدی که خداوند پرست کیست
و گفت خداوند بازاری بر من پیدا کرد درین بازار بعضی گفتنی بود و بعضی شنودنی و بعضی دانستنی
پس در پای افتادم آن بازار از پیش من برگرفت پس خداوند بندگی بر من ظاهر کرد اول و آخر خویش
قیامت دیدم هر چه باول بمن داد و باخر همان داد پس از موی سر من تا ناخن پای بر صراط گذرانید و گفت
چون از خویشتن گذشتی صراط و دوزخ واپس کردی و گفت هر کس را از خداوند رستگاری
بود امامارا از وی دوام بود خداوند قوت دهاد تا این بار گران بکشیم و گفت عجب بماند از کردار خداوند
که در اول چندین بازار در اندرون این پوست تن من نهاد و بی آگاهی من پس باخر آگاه کرد تا
من چنین متحیر گردیدم یا دلیل المتحیرین زدنی تحیراً و گفت کلاه سرم عرش است و پای پایه تحت الثری
و بر دو دست مشرق و مغرب و گفت طریق بحق تعالی عدد نتوان کرد چندانکه بنده است هر یکی
را بحق تعالی راهیست پس بهر راهی که رفتم قومی را دیدم گفتم خداوندا مرا راهی بیرون بر که من
و تو باشیم خلق را در آن راه نباشد راه اندوه در پیش من نهاد و گفت اندوه باری گرانست نتوانند
کشید و گفت هر که نزدیک حق تعالی مردست نزدیک خلق طفل است و هر که نزدیک خلق مردست
آنجا نامردست و این سخن نگاه دارید که من در وقتی ام که آنرا صفت پدید نیست و گفت هر که سخنان من
بشنود و پندارد که من خدا را ستوده ام مغز وی بر دارند و هر که پندارد که خود را ستوده ام دلش بر دارد که
این سخنان من از دریای پاک است که از آن خلق در وی هیچ نیست و گفت عافیت در تنهائی
یافتم و سلامت در خاموشی و گفت در دل من ندا آمد که ای ابوالحسن فرمان مرا استاده باش که من
زنده ام که هرگز نمیرم تا ترا حیاتی دهم که در آن مرگ نبود و هر چه ترا نهی کرده ام از آن دور باش که
که پادشاهی و ملک مرا زوال نیست تا ترا ملکی دهم که آنرا زوال نباشد و گفت هر که مرا شناخت
و دوست داشت حق را دوست داشت و حق او را دوست داشت و هر که بصحبت جوانمردان
پیوست بصحبت حق تعالی پیوست و گفت چون زبان من بذکر و توحید حق تعالی گشاده شد آسمانها و زمینها را
دیدم که گرد بر گرد من طواف میکردند و خلق از آن غافل و گفت در دل من ندا کردند که خلایق از من بهشت میطلبند و بشکر
ایمان قیام نکرده اند و چیزی دیگر میطلبند و گفت که بامداد عالم طلب زیادتی علم کند و زاهد طلب زیادتی زهد کند
ابوالحسن در بند آن بود که سروری بدل برادر مسلمانی رساند و گفت هر که اینجا می آید باید که چنان داند که در
قیامت من باتیم تا او را پیش کنم و در بهشت نروم و اگر چنین اعتقاد نمیتواند کرد گو اینجا میا و بر من سلام مکن و گفت

چیزی بمن در آمد که مرا سی روز فرو گرداند از آنچه این خلق بدان زنده اند از دنیا و آخرت آنگاه مرا زندگانی
داد که در آن مرگ نبود و گفت اگر من یک سخن را بعبارت بنیشاپور بگویم دیگر مجلس بر منبر نشود و گفت
با خدای خلق صلحی کردم که دیگر هرگز جنگ نکنم و گفتند اگر نه آن بودی که خلایق مرا گویند بدرجه بایزید
رسیده است دیگر از کردار هرچه بایزید رح با حق تعالی گفته ست و باندیشیده است با شما بگفتمی
از آنکه هرچه بایزید باندیشه آنجا رسیده است ابوالحسن رح بقدم آنجا رسیده است و گفت بایزید گفته است هم مقیم
نه مسافر و من مقیم در یگانگی و سفر میکنم در یکتائی او و گفت تا حق تعالی مرا از من پدید آورد بهشت
در طلب منست و دوزخ در خوف منست و اگر بهشت و دوزخ اینجا که من هستم گذر کنند هر دو با
اهل خویش در من فانی شوند و باز ندا آمد که ابوالحسن رح همه چیزی بتو دهیم مگر خداوندی گفتم خداوندا
این داد دهم از میان بیرون کن که آن میان بیگانگان رود و آن غیرت بود که نیاید که بیگانگی
بماند و گفت خلق آن گویند که ایشان را با حق تعالی بود و ابوالحسن رح آن گوید که حق را با او بود و گفت
سی سال ست که روی خلق سخن میگویم خلق پندارند که من با ایشان میگویم و من خود با حق
تعالی میگویم بیک سخن این خلق خیانت نکرده ام از آنکه بباطن با حق تعالی بودم
و اگر مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم از این در آید مرا خاموش نباید بود و گفت پدر و مادرم از
فرزند آدم بودند اما اینجا که منم نه آدمی ام و نه آدم جوانمردی راستی با خدائیست و بس و گفت نقطه خفته
بودم و از گوشه عرش چیزی قطره قطره بچکید بر اثر حلاوت در باطنم پدید می آمد و گفت من با
بایزید و اویس قرنی در یک کفن بودیم و گفت در همه جهان زنده مارا بدید و آن بایزید بود و نقل ست
که یکروز این آیت میخواند که ان بطش ربک لشدید گفت بطش من سخت تر از بطش اوست
که او عالم را بگیرد و من دامن کبریائی او بگیرم و گفت چیزی بر دلم نشان از عشق که در عالم کس را محرم
آن نیافتم که با وی بگویم و گفت در قیامت حق تعالی مرا گوید که بمن آی هرچه خواهی گویم خداوندا
تو عالمتری گوید بهمت تو ترا دادم حاجت خواه گویم الهی آن جماعت را خواهم که در وقت من بودند و از پس
من تا بقیامت بزیارت من آمدند و نیامدند و نام من شنیدند و نشنیدند پس از حق تعالی ندا آید که در دنیا آن
کردی که ما گفتیم اکنون نیز ما آن کنیم که تو گوئی پس حق تعالی همه را فرا پیش من کند و مصطفی صلی الله
علیه وآله وسلم گوید اگر خواهی تا ترا از پیش خویش جای کنم گویم یا رسول الله من در دنیا پس رو تو بودم
اینجا نیز پس رو توام پس بساطی از نور بگسترانند ابوالحسن و ترند جامگان ابی الحسن بر آنجا جمع آیند
مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم پیر وانی را عرض دهد که در اولین و آخرین مثل ایشان نبود حق تعالی ابوالحسن رح

را در مقابل ایشان آرد و گوید اے محمد ایشان ضعیفان تو اند و ابو الحسن ضعیف است و گفت حق تعالی خطاب
کرد بمن کہ ہر کہ ازین رود تو آبے خورده است ہمہ را بتو بخشیدیم و گفت روز قیامت من نیز یاریتان
خود را شفاعت کنم کہ ایشان خود شفاعت دیگران کنند و گفت ہر کہ استماع سخن ما کرده باشد و کمترین
درجہ اش آن بود کہ در قیامت حسابش نکنند و گفت در باطن ندا کردند کہ ہمہ چیز تو از راہ اتمام شیخ
غیر الحقیقة سہ بار بکر ریکرده کہ غیر الحقیقة و گفت گاه من ابو الحسن را دیدم و گاه او ابو الحسن من ست یعنی چون
ابو الحسن در فنا بود ے ابو الحسن او بود ے و چون در بقا بود ے ہر چہ دیدے ہمہ خود دیدے و آنچہ دیدے
ابو الحسن او بود ے و گفت بنفقد ہزار نردبان بے نہایت باز نہادم تا بحق تعالیٰ رسیدم
با وجود آنکہ قدم بر نخست پایہ نردبان کہ نہادم بحق تعالیٰ رسیده بودم و گفت مردان را با یکدیگر
خلاف ست کہ فردا او را بہ بینید یا نہ ابو الحسن وا و ستد بنقد میکند و گفت اگر بر بساط محبتم بداری
دران مست گردم در دوستی و اگر بر بساط ہیبتم بداری دیوانہ گردم در سلطنت تو چون
نور انبساط سر بر زند ہر دو خود من باشم و منی من تو ئی و گفت خداوندا یک شخص بود کہ
مرا بتو خواند و آن مصطفےٰ صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم چون از وے فرا گذری ہمہ خلق آسمان
و زمین سا من بتو خواندم و این بیان حقیقت ست با ثبات شریعت ابو الحسن در میان در
غیبت و گفت روے بخدائے تعالیٰ باز کردم و گفتم الٰہی خوشی بتو در بود اشارت بہ بہشت و گفت
از حق تعالیٰ ندا آمد کہ ہمہ خلق را از گناه عفو کردم مگر کسے را کہ دعوے دوستی من کرده بود پس من نیز گفتم
اگر از انطرف عفو پدید نیست ازین طرف ہم ندامت پدید نیست بکوش تا بکوشیم کہ ما بر آنچہ گفتہ ایم
پشیمان نباشیم و گفت خداوندا روز قیامت داوری ہمہ کس بگسلد اما آن داوری کہ میان من
و تو ہست ہرگز نگسلد و گفت الٰہی نعمت تو فانی ست و نعمت من باقی از آنکہ نعمت تو منم و
نعمت من تو ئی و گفت الٰہی در قیامت پیغمبران علیہ السلام بر منبرہائے نور نشینند و خلق
بنظاره ایشان بوند و اولیاء بر سر کرسیہا نشینند از نور و خلق بنظاره ایشان بوند ابو الحسن
بر بساط یگانگی نشیند تا خلق بنظاره تو کنند و گفت الٰہی سہ چیز از من بدست خلق مکن یکے جان من
کہ جان از تو گرفتہ ام بملک الموت ندہم و چون روز شب تو با منی کرام الکاتبین در میان چکار دارند و سوال
منکر و نکیر نخواہم کہ اگر نور یقین تو با ایشان دہم بتو ایمان نیارند دست وا زگیرم و گفت اگر بنده ہمہ
مقامہا بیالی حق بگذارد ہستی حق تعالیٰ ہیچ بروے آشکارا نشود ہر چہ از وہم گرفتہ است باز باوند و گفت
خداوندا مرا بر مقامے مدار کہ گویم خلق و حق یا گویم من و تو بفضل خود مرا در مقامے دار کہ من در میان نباشم

همه تو باشی و گفت خداوندا اگر خلق را بیازارم چون مرا ببینند راه بگردانند و چندین ترا بیازردم و تو
با مائی که این راه پاکانست و گفت الهی با تو دستی بزنم تا تو پیدا گردم در میان همه آفریده یا فرو شوم
چنانکه ناپدید گردم و گفت چون دو بود دو هستا بود و چون یکی بود بی هستا بود و گفت خداوندا هر چه از آن
من است در کار تو کردم و هر چه از آن تو هست هم در کار تو کردم تا منی من از میان برخیزد و همه تو باشی
و گفت در همه جای بنده توام و چاکر رسول تو و خادم خلق تو و گفت هشتاد و چهار تکبیر بر آوردم یکی
بر دنیا دوم بر خلق سوم بر نفس چهارم بر آخرت پنجم بر دید طاعت این مقدار با خلق بتوان گفت
هفتاد و نه دیگر مجال گفتن نیست و گفت چهل قدم برفتم یک قدم از ان از ثری تا عرش بود دیگر
قدمها را صفت نتوان کرد و گفت خداوندا چون مرا یاد کنی جان فدای ذکر تو باد و چون دل من
ترا یاد کند نفس و تن من فدای دل من باد و گفت الهی چون تنم درد کند شفاءم تو دهی چون توام
درد کنی شفاءم که دهد و گفت خداوندا تو مرا نه برای خویش آفریدی و از مادر برای تو زادم مرا صید
هیچ آفریده مکن و گفت خداوندا بندگان تو بعضی نماز و طاعت دوست دارند و بعضی حج و
غزا بعضی علم و سجاده مرا از ان یاد کن که زندگانی دوست نیستیم چیز برای تو بود و گفت
خداوندا اگر تنی و دلی از نور بودی هم خدمت ترا نشایستی فکیف تنی و دلی چنین
آشفته کی ترا شاید و گفت خداوندا هیچکس بود از دوستان تو که نام تو بشنود بر تا
بینائی خویش زیر قدم او کنم و گفت خداوندا من در دنیا چندانکه ترا نام لا نخواهم زد تو فردا هر چه
خواهی با من میکن و گفت الهی گروهی اند که روز قیامت ایشان شهید خیزند که در سبیل تو کشته شده
باشند من در قیامت آن شهید برخیزم که بشمشیر شوق تو کشته شده باشم و دردی دارم که تا هستی
تو باقی است آن درد باقی است و گفت در همه کارها اول طلب بود پس یافت الا این حدیث
که اول یافت بود پس طلب و نامردان پای آبله کردند و مردان سرین پی در پی آبله کردند و
گفت کس بود که هفتاد سال یکبار آگاهی یابد و کس بود که به پنجاه سال و کس بود که بچهل سال
و کس بود که ببیست سال و کس بود که بده سال و کس بود که در سالی یکبار و کس بود که بهر ماهی
یکبار و کس بود که از وقت نماز تا وقت نماز و کس بود که بر او احکام میرانند و او را از این جهان
خبر نبود و گفت زینهار تا آسان آسان نگوئی که من مردی ام تا هفتاد سال سجده خود
چنان بینی که تکبیر اول بخراسان بپیوندی و سلام بکعبه باز دهی و از بالا تا عرش بر بینی و از
زیر تا ثری بر بینی آنوقت بدانی که همچنان بی نمازی و مرد نیستی و گفت خلایق بعضی

در کعبه طواف کنند و بعضے در بیت المعمور طواف کنند و بعضے گرد عرش و جوانمردان در یگانگی او طواف
کنند و گفت همه مسلمانان نماز کنند و روزه دارند اما مرد آنکس ست که شصت سال برو بگذرد که فرشته
بروی هیچ ننویسد که او را از آن شرم باید داشت از حق تعالی و حق را فراموش نکند یک لحظه و گویند در بنی
اسرائیل کس بودے که سالے در سجود بودے و دو سال او را مشاهده ایست که این امت دارند که یکساعت
فکرت بنده با یکسال سجود ایشان برابر بود و گفت باید که دل خویش چون موج دریا بینی پس آتشے از
میان موج بر آید و تن را در آن آتش بسوزد پس از میان سوخته درخت و خار بر آید و میوه بقا از آن
درخت ظاهر و حاصل شود پس چون آن میوه بخوری آب آن میوه بگذرد دل فرو شود آنگاه فانی شوی
در یگانگی او و گفت حق تعالے را بر روے زمین بندگانند که در دل ایشان نورے گشاده است از یگانگی
خویش که اگر هر چه از عرش تا ثرا است در آن نور گذر کند همه را بسوزد چنانکه هر مرغے در آتش افتد
گفت اگر آنچه اندرون پوست اولیا بود مقدار ذره از میان دو لب ایشان بیرون آید همه خلق
آسمان و زمین در فزع افتند و گفت حق تعالے را بندگانند که در شب بر پشت زمین چون در خانه
تاریک خفته باشند و لحاف بر سرے در کشیده ستارگان آسمان و ماه و سیر ایشان مے بینند
و طاعت و معصیت خلایق مے بینند که بآسمان مے برند و ارزاق خلایق مے بینند که از آسمان
بر زمین مے آید و ملایکه را که از آسمان بر زمین مے آیند و باز بآسمان مے روند مے بینند و آفتاب که
در زمین گذر مے کند مے بینند و گفت مردان خدائے همیشه بودند و باشند و خطاب الست بربکم
بعضے چنان شنیدند که نه همه منم و گفت حق تعالی با اولیاے خویش لطف کند اما لطف حق تعالی
چون مکر او بود و گفت هر که از خدائے تعالے بخداے نگرد خلق را موجود نه بیند و گفت مثل جان
چون مرغیست که پرے بمشرق دارد و پرے بمغرب و پا بثرا و سر بجائے که آنجا نشان نتوان
داد و گفت دوست چون با دوست حاضر آید همه دوست را بیند و خود را نه بیند و گفت آنرا
که اندیشه بدل اندر آید که او را استغفار باید کردن آن دوستی را نشاید و گفت سر جوانمردان را
حق تعالی اندرین جهان و در آن جهان آشکارا نکند و ایشان نیز آشکارا نکنند و گفت اندکی تعظیم بهتر
از بسیاری علم و عبادت و زهد بود و گفت چون حق تعالی موسے علیه السلام گفت لن ترانی زبان همه
جوانمردان از این سوال سخن خاموش گردانید و گفت چشم جوانمردان بر غیب خداوند بود تا از آنجا چیزے
بدل ایشان رفتند تا بچشند آنچه انبیا و اولیا علیهم السلام چشیده اند و حق تعالے باری بر دل
جوانمردان نهاده است که اگر ذره از آن بار بر همه آفریدگان بر نهند نیست شوند از آنکه اولیاے خود را

خود نگاه میدارد تا آن بار میتوانند کشید و اگر نه رگ و استخوان ایشان از یکدیگر جدا شدی و گفت حقتعالی
را در روی زمین بندگانند که چون خدای را یاد کنند شیران از هیبت آن فرو مانند و ماهیان از رفتن
باز ایستند و ملایکه آسمان و هیبت افتد آسمان و زمین و ملایکه بنور آن روشن شوند و گاه باشد که زمین
بجنبد تا خلق پندارند که زلزله است و گاه باشد که از عرش تا ثری بجنبد و گفت سه جایگاه ملایکه از
اولیا هیبت بیشتر دارند یکی ملک الموت در وقت نزع و دوم کرام الکاتبین در وقت نبشتن سوم منکر و نکیر
وقت سوال و گفت آنرا که حقتعالی بر دارد مر او را پاکی دهد که از آن آلودگی و تاریکی نباشد و قدرتی
دهد که هرچه گوید میان کاف و نون باشد و گفت ندا آمد از خداوند که بندهٔ من آنرا که تو میجویی
با دل خود نیست با خدا او را چون توان یافتن از آنکه این راه بسته از خداوند بخداوند هیچ بنده آن
بار نباید که پای مردی کند و گفت چون بعمر خویش نگریستم طاعت هفتاد ساله خویش یکساعت
دیدم و چون بمعصیت خود نگریستم عمر خود را از نزار عمر نوح یافتم و گفت تا بیقین ندانستم
که رزق من بر اوست دست از کار وا نگرفتم و تا عجز خلق ندیدم پشت بر خلایق نکردم و گفت
چنان زندگانی کنید که کرام الکاتبین را باز فرستید و اگر نتوانید چنان زندگانی کنید که
شبانگاه دیوان از دست ایشان فرا گیرید و آنچه باید محو و ثبت کنید و کمتر آنکه چنان باشید که چون
ملایکه باز بحضرت شوند نیکی کردند بدی نکردند و گفت مردان خداوند را اندوه و شادی نبود و اگر
بود هم از وی بود و گفت صحبت با خدای کنید و با خلق مکنید که دوست و دشمنی خداوند است و گفت
کس بود که در سه روز یکه شود و باز آید و کس بود که در شبانروزی و کس بود که در شبی و کس بود
که در یک لحظه برود و باز آید و این قدرت بود و گفت تا حق تعالی جل جلاله بنده را در میان خلق بیگو
فکرتش از خلق جدا نشود اما چون دل او را همه از خلق جدا کند بعد از آن در مخلوقش فکرت نبود فکرتش
با خداوند بود یعنی در دلش فکرت نماند و گفت حق تعالی عز شانه قادر است که در موضعی بدارد و او را
همه جایگها بیک جا بنماید و گفت حق تعالی هر مومنی را هیبت چهل ملک بدهد و آن کمترین بود که
بایشان داده باشد و آن هیبت از خلقان باز پوشند تا خلقان با ایشان عیش توانند کردن و گفت
اگر کسی جای نشسته چشمش بر لوح افتد روا بود و فواید برد لیکن بستایش تن ندهد و
گفت اگر حقتعالی جل جلاله و عظم شانه را بخود شناسی علمی با تو بود و اگر با ایمان شناسی ما
لحتی با تو برود و اگر بمعرفت شناسی دردی با تو بود و گفت علی دهقان گفت مرسی
بیکه. اندیشه ناصواب گر بکند دو ساله را از حق باز پس افتد و گفت من هیچکس را باستادی

نگرفته ام از آنکه دلیل من استاد من حق تعالی بود اما همه پیر از خدمت کردم و گفت دانشمندی مر شیخ را
گفت خرد و ایمان و معرفت را جایگاه کجاست گفت تو رنگ اینها بمن نمای تا من جایگاه تو نمایم پس
دانشمند بگریست و از شیخ سوال کردند که مردان رسیده کدام باشند گفت چون از مصطفی
صلی الله علیه وآله وسلم درگذشتی مردان باشد که او را هیچ ازین در بیاید و تا مخلوق باشی همه در باید یعنی
از عالم امر باش نه از عالم خلق و گفت مردان از آن مقام که باشند سخن نگویند بازپس تر آیند تا شنونده سخن
فهم کند و گفت خلق هیچ نازند بدانچه همی دانند تا آنگاه که بدانند که هیچ نمیدانند چون بدانستی که هیچ
ندانستی شرم دار و از دانش خویش آنگاه معرفت بکمال شود و گفت حق تعالی را بتهمت نباید
دانست و به پنداشت نباید دانست که گوئی میدانمش و او را ندانسته باشی خدای را چنان باید
دانست که هرچند او را بدانی گوئی کاشکی او را بهتر ازین بدانستمی و گفت بنده چنان نیکوتر بود که از
خداوند خویش نه بزندگانی واگردد و نه بمرگ و گفت حق تعالی چون بنده را بسوی خویش راه نماید
سفر و اقامت آن بنده در یگانگی او بود و سفر و اقامت او بهتر بود و گفت دلی که بیمار حق بود
خوش بود زیرا که شفای وی هم حق تعالی بود و گفت هر که با حق تعالی زندگی کند دیدنیها همه
دیده بود و شنیدنیها همه شنیده و کردنیها همه کرده و دانستنی همه دانسته و گفت بهای
آسمان و زمین طاعت با انکار این جوانمردان هیچ نارزد و گفت درین راه بازارهاست
که بازار طریقت جوانمردان خوانند و در آن بازار صورتها بود نیکو چون روندگان آنجا رسند آنجا نمایند
و آن صورت کرامت بود و طاعت دیدن بود و دنیا و آخرت بود و لطف بود و بهشت بود اگر یک
التفات کنند بدینها بازمانند و بحق تعالی نرسند پس بنده چنان بهتر که همه خلق را بگذارد و با خدا بخلوت
درشود و سر بسجده نهد و از دریای لطف گذر کند تا به یگانگی حق رسد و خویشتن را فرو گذارد تا آن
همه بروی میراند و او خود در میان نبود و گفت علم را ظاهریست و آنست که علمای ظاهر
میگویند و باطنی ست و آنست که جوانمردان میگویند و باطن باطنی و آن راز جوانمردان
ست با حق تعالی که خلقیت را آنجا راه نیست و گفت تا تو طالب دنیا باشی دنیا تو سلطان
بود چون از وی اعراض کنی تو بر وی سلطان باشی و گفت فقیر کسی بود که او را دنیا و
آخرت نبود و رغبت او درین هر دو نبود که دنیا و آخرت از آن حقیرتر اند که ایشان را با دل نسبتی
و تعلقی بود و گفت چنانکه نماز از تو طلب میکنند پیش از وقت تو نیز روزی مطلب پیش
از وقت و گفت جوانمردی دریائیست که سه چشمه از آن بیرود یکی سخاوت دوم شفقت بر خلایق

سوم بے نیازی از خلق و نیازمندی بحق تعالے و گفت نفس که از بنده بر آید و بحق تعالے شود بنده
بیاساید اما آن نظر که از حق تعالے به بنده آید بنده را رنج و بلا باشد و گفت از حال خبر نبود و اگر خبر بود
آن علم بود نه حال با حق تعالے کسے را راهست یا بحق تعالی کسے را راه نیست همه آفریده و را ابوالحسن جای
گیرد و ابوالحسن را یک خدم در خویشتن جائے نیست و گفت از هر قومے که یکے را برگزارد آن همه قوم بدو
بخشید و گفت قومے را دوستی گرفت و بر اسپ نشاند تا او رعیت میدهد و قومے را بدوستی گرفت و
ایشان را از خلق خدا جدا گردانید و گفت در گوشه نشینید و روی با من کنید و گفت مردان
که بالا گیرند با پای بالا گیرند نه به بسیاری عمل و گفت اگر یک ذره نیکوئی خویش بر تو بگشاید در عالم کسے نبود تا که از وے
بشنوی یا با وے گوئی و گفت علما گویند ما وارثان رسولیم اما وارث رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم
ما ایم که آنچه او را بود بعضے ما داریم مصطفے صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم فقیر بود و فقر بر خود اختیار کرد
بر خود و با سخاوت بود و با خلق نیکو بود و بے خیانت بود و با دیدار بود و رهنمائے خلق بود و بے طمع
بود خیر و شر از حق تعالی میدید با خلایق او را عیشے نبود اسیر وقت خود نبود هر چه خلق از و ترسیدند
او نترسید و هر چه خلق بدان امیدوار ندا و نداشت و هیچ چیز غره نبود و این همه صفت جوانمردان ست
و گفت مصطفے صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم دریائے بود بے نهایت که اگر قطره از ان دریا بیرون آمدے همه عالم
و عالمیان غرق شدندے و گفت درین قافله که مائیم مقدمه حق تعالے ست و آخرش مصطفے صلی اللہ
علیه و آله وسلم و در میانه کتاب و سنت ست و متابعت آن و در قفا صحابه اند رضوان الله علیهم خنک آنها که درین
قافله باشند که جانهاشان با یکدیگر پیوسته آید اما جان ابوالحسن با هیچ آفریده پیوند نکرد و گفت بے
جهد باید کرد تا بدانی که او را نشائی و بسیاری دیدار باید تا ببینی که او را نشائی و گفت اگر دعوے
کنی از تو معنی خواهند اما چون معنی پدید آید آنجا نه دعوے ماند و نه هیچ پس هر که بدین دعوے بیرون
آید او را گرفته گردانند و گفت هر چه خواهی گو باش جوانمردی آن مجدد که نفس و جانے نبود تا آنکه در
قیامت خلق خصم خلق ست اما خصم ما خداوند ست چون خصم او بود داوری هرگز منقطع نشود او ما را
سخت گرفته است و ما نیز او را سخت گرفته ایم و گفت با خدا اے عالی همت باش که علو همت هر چیز
بتو دهد مگر خداوندی و اگر گوید که چه میخواهی که تو دهم بگوے که داده را ندهم صفت خلق ست پس بگوے الله
بے جاے الله بے خواست الله بے همه چیزے الله اما مستی آنکس را نیکو بود که مے خورده باشد و گفت
تا کسے گوئی صاحب رای و صاحب حدیث بکیا بگوے الله بے خویشتن یا بگوے الله بسزائے او و
گفت کسانے مے آیند با گناه و بعضے مے آیند با طاعت اما این نه آن طریقت ست کجا آن هیچ چیز نگنجد تو دهی را

فراموش کن پس چه ماند الله و گفت هر که بوقت گفتار و اندیشه خدای را با خویشتن نه بیند درین دو جای
به آفتهای بزرگ درافتند و گفت همه خلق میخواهند که ازینجا چیزی بدانجا برند که سزای آنجا بود و ازینجا
هیچ چیزی بآنجا نتوان برد که سزای آنجا بود الا ازینجا چیزی آنجا باید برد که آنجا عزیز بود و
آن نیستی ست و گفت امام آن بود که سپهر را سپهار رفته بود و گفت از طاعات خلایق آسمان و زمین
آنجا چه زیادتی پدید آمده است تا از طاعات تو آنجا زیادتی پدید آید گرد افزایی از معامله عبادت خود
پس از معامله چندانی میباید که شریعت را بر تو تقاضایی نبود و از علم چندان اسکه امر و نهی او بدانی
و از یقین چندان میباید که بدانی که آنچه روزی تست بیشک بتو رسد و از زهد چندان بس کی بدانی
که آنچه میخوری روزی تست تا با خود نگوئی که ازین خورم یا آن خورم و گفت اگر حق تعالی بنده
را چندان مراتب بدهد که مقام او بعلیین برد پس اگر در خاطر این بنده بگذرد که از رفیقان
من کسی بایستی که بدیدی او نیک مرد نباشد و گفت اگر خواهی که صفت آسمان و زمین
و اهل آن بشناسی بعد از آن خدای را بدانی راه بر تو دراز شود پس بتو یقین برو تا راه بر تو کوتاه
شود و گفت در مقام هیبت بالیست و بگو الله تا در وفنا شوی و گفت بر همه چیزی کفایت
بود آنگه که بر چشمه آب گذر میکنی گذر بر دریا کن و از آب بر خون خویش کفایت مه کن تا
آنکس که از پی تو در آید بداند که عاشقان و مستان و سوختگان بدین راه رفته اند و گفت
چون ذکر نیکان کنی میغی سفید بیاید رحمت ببارد و چون ذکر حق تعالی بکنی میغی سبز پدید آید
و عشق ببارد و ذکر نیکان عام را رحمت ست و خاص را غفلت و گفت مومن از همه کس بکار بود مگر
از سه کس یکی از خداوند تعالی دوم از مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم سوم از مومنی که پاکیزه
بود و گفت سفر پنجست اول بپا ایست دوم بدل ست سیوم بهمت ست چهارم بدیدار ست پنجم در فنا
نفس ست و گفت در عرش نگرستم تا غایت مردان جویم مردان غایت ها دیدم که همه مردان
خدای را آنجا بے نیاز بودند و بے نیازی مردان غایت درجه ایشان بود و چون چشم ایشان بپاکی
خداوند درافتد بے نیازی خویش بے بینند و گفت مردانی که بحق تعالی رفتند چیزی از خداوند
بر ایشان فرود آمد که هرچه در ایشان بود از ایشان بیرون رفت و فانی شد از خیرات و روزه
و تسبیح و نماز و دعا و غیره چون از آن خداوند در آمد جایی همه فرو گرفت یعنی بعد از آن هر طاعت
که از ایشان بوجود آید نه ایشان کنند بر ایشان کشند و ایشان از دید آن طاعت خالی باشند
و گفت هزار مرد در شرع رود تا یکی پدید آید که شرع در رود و گفت صوفی را نبود و عالم

یک عالم از ان عرش ست تا ثریٰ واز مشرق تا مغرب سایه کند فردوهشت دیگر را در روے سخن نتوان
گفت ونتوان نمودن وگفت صوفی بمثل روز ست اما ورا بآفتاب حاجت نیست وچون شب روشن
ست اما ورا بماه وستاره حاجت نیست وگفت حقتعالے هرکس را که خواهد راهش او نماید پس
لاشک راه بروے کوتاه شود وگفت طعام وشراب جوانمردان دوستی حق تعالے بود وگفت هرکس
که غایب ست اگر از وے سخن گویند شاید اما آنکس که حاضر ست از وے هیچ نتوان گفتن وگفت
حق تعالے بر دل اولیاے خویش از نور بینائی نهد پس برسر آن بینائی بینائی دیگر نهد وهمچنین برسر
آن بینائی دیگر نهد تا بجایگاهے رسد که همه بینائی او خداوند بود وگفت حق تعالے از هستی خویش
چیزے در مردان خویش پدید کرده است اگر کسے گوید که این حلول بود گوئیم بدین نور الله میخواهد که
خلق الخلق فی ظلمة ثم رش علیهم من نوره وگفت چون حق تعالے بنده را بخود خواند اگر
خواهد راه واکشاید وگفت حق تعالے همه انبیاء واولیاء را علیهم السلام تشنه در آورد
در آورد وتشنه ببرد وگفت این نه آن دریاست که کسے کشتی را از غرق باز دارد صد هزار کس
بر ساحل این دریا غرق شده اند که یک کس بدر باز رسید اینجا خدائے تعالے ست
وبس وگفت چون مصطفے صلے الله علیه وآله وسلم در بهشت شود خلق را به بیند
بسیار گوید الهی این قوم بچه در بهشت آمدند خطاب آید که برحمت من پس هر که برحمت من در بهشت
شود از درهاے بهشت اندرون رود وجوانمردان بخداوند در شوند لاجرم حق تعالے ایشان را
براہے برد که دران راه خلق نبود وگفت هزار منزل ست بنده را بحق تعالے واول منزلش کرامات ست
اگر بنده مختصر همت بود بهمین منزلے فرود آید وورا هیچ مقامات دیگر نرسانند وگفت طریق دو ست
یکے راه هدایت ویکے راه ضلالت پس راه ضلالت آنست که از بنده بخداوند ست وراه هدایت
آنست که از خداوند به بنده است پس هر که گوید بدو رسیدم نرسید وهر که گوید بدو رسانیدند باشد
که رسید وگفت هر که اورا یافت نماند وهر که اورا یافت نمرد وگفت یک ذره عشق از عالم غیب بیامد و
همه سینهاے محبان را بجوئید وهیچکس را محرم نیافت وهم باز غیب شد وگفت در هر صد سال یک
کس از رحم مادر بیاید که او یگانگی حق را بشاید وگفت او را بندگانے باشند که مشرق ومغرب اعلیٰ و
ثرے در گوشهٔ سینهٔ ایشان پدید نیاید وگفت هر آن دل که غیر حق تعالے در وچیزے دیگر بود
اگر همه طاعت بود آن دل مرده بود وگفت چهل سال ست تا میان من ومیان دل جدائی مانده است وگفت
سه چیز با خداے تعالے نگاه داشتن دشوار ست سر او نگاه داشتن با خلق ناگفتن با دو صحبت خلق وزبان با خلق

نگاہداشتن و پاکی عمل نگاہداشتن وگفت ہیچ چیز میان بندہ و حق تعالی حجاب نتوان کرد مگر نفس و ہمہ مردان
از نفس بنالیدند بحق تعالی و پیغمبران نیز علیہم السلام بنالیدند وگفت دین را از شیطان آن فتنہ نیست
کہ از دو کس عالمے بر دنیا حریص و زاہدے از علم خالی وگفت نگر تا از ابلیس ایمن نباشید کہ وے در مقصد
در چہار معرفت سخن گوید وگفت از کارہائے بزرگتر ذکر خداوند ست پس سخاوت پس تقوے و صحبت صالحان
وگفت اگر ہزار فرسنگ بگریزی تا از سلطانیان کسے را نہ بینی آن سودے نیک کردہ باشی وگفت اگر
مومنے را زیارت کنی باید کہ ثواب آن بصد حج پذیرفتہ بیابی کہ زیارت مومن را ثواب بسیارست
از ہزار دینار کہ بصدقہ دہی و چون زیارت مومن بکنی باید کہ اعتقاد کنی کہ حق بر شما رحمت کردہ است
وگفت قبلہ پنج ست قبلہ مومنان خانہ کعبہ است و بیت المقدس قبلہ پیغمبران و امتان
ایشان بودہ است و بیت المعمور آنجا در آسمان حج ملائکہ بود چہارم قبلہ دعا عرش ست و قبلہ
جوانمردان خداوند ست قال اللہ تعالی فَاَیْنَمَا تُوَلُّوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ وگفت این راہ حق تعالی
ہمہ بلا و خطرست دہ جائے زہر باید خورد اما جائے یازدہم شکرست وگفت تا نجویند
مجوے کہ آنچہ تو جوئی چون بیابی بتو ماند و چون تو بود وگفت از علم نافع تر آن ست کہ کار
بندی و بدان عمل کنی و از عمل بہتر آنست کہ بر تو فریضہ است وگفت چون بندہ عز خویش
فرا خداوند دہد خدائے تعالے عز خویش بر آن نہد و باز بہ بندہ دہد تا بعز خدائے تعالی عزیز شود
وگفت خردمندان خدائے را بنور عقل ببینند و دوستان بنور یقین و جوانمردان بنور معاینہ
پرسیدند کہ خدائے را کجا دیدی گفت آنجا کہ خویشتن را ندیدم وگفت کسانے بودند کہ نشان یافت
دادند و ندانستند کہ یافت حجاب ست وگفت ہر کہ در دل وے اندیشہ حق و باطل در آید او را
از رسیدگان نشماریم وگفت من نمیگویم کہ عمل نمی باید کرد اما باید کہ بدانی کہ آنچہ تو میکنی خود تو میکنی یا تو
میکنند آنچہ بخود میکنی تو مید ہند کردن آن مثل بازرگانی ست کہ بندہ بر سرمایہ خداوند میکند چون سرمایہ
باز خداوند دہی تو دست تہی باز بخانہ شوی وگفت اول تو خداوند ست و آخر تو ہم خداوند ست و در میانہ
ہم خداوند ست بازار تو از و رواست پے تو ہر کہ نصیب خویش بازار بیند او را آنجا راہ نیست وگفت
عبادت ہمہ مجتہدان از سہ چیز بیرون نبود یا طاعت تن یا ذکر زبان یا فکر دل و مثل این ہمچو آبے بود کہ
بدریا شود و در دریا کجا پدیدار آید جملہ معاملت تو از آن دریا جوانمردان غرقہ و ناپدید خواہند شد پس
جوانمردی آن بود کہ فعل خویش نہ بینی کہ فعل تو چون چراغ بود و آن دریا چون آفتاب آفتاب چون پدید
آید بچراغ چہ حاجت بود وگفت اے جوانمردان ہشیار باشید کہ او را مرقع و سجادہ نتوانید دید پس ہر کہ بدین

دعوے بیرون آید او را کوفته گرداند وگفت هر که یک آرزوے نفس بدبد هزار اندوهش درراه حقتعالے بباید خوردن وگفت چون حق تعالے قسمت رزق خلایق میکرد اندوه را نصیب جوانمردان نهاد و ایشان بدان شکر گفتند وقبول کردند آنرا وگفت دراه حقتعالے چندان خوش بود که از خلق بجان بو واحوال سے نداننتد پس چون شهور شود وخلایق بدانستند چون خوردنی بود بے نمک بے ذوق وگفت بر تو باد که عمل نیک وبد خود فراموش کنی وپیوسته خدایرا یاد کنی وگفت جوانمردان دست از عمل نه بدارند تا عمل دست از ایشان نه بدارد وگفت چون حق تعالے تقدیرے کند وتو بدان رضا دہی بهتر از هزار هزار عمل خیر که تو کنی واو بپسندد وگفت اگر یک قطره از دریائے احسان او بر تو افتد نخواہی که در ہمه عالم از کسے چیزے خواہی یا سخنے شنوی یا کسے را بینی وگفت در دنیا ہیچ چیز صعب تر از آن نیست که ترا با یکے خصومت بود وگفت نماز وروزه بزرگ ست اما کبر وحسد از دل بیرون کردن نیکوتر ست وگفت معرفت سه قسم ست معرفتے ست که با شریعت آمیخته است ومعرفتے ست که با شریعت برابر ست ومعرفتے ست که از شریعت دور تر ست پس مرد باید که هر سه را دیده بود تا با هر کسے از آنجا گوید که مقام وے بود وگفت یکبار خداے را یاد کردن صعب تر ست از هزار شمشیر بر روے خوردن وگفت دیدار آن بود که خود را ته بینی وکلام بے مشاہده نبود وگفت جهد کردن مردان چهل سال ست ده سال رنج باید کشیدن تا زبان راست شود وده سال رنج باید بردن تا این گوشت که بتن ما بر رسته است از ما فرو شود وده سال رنج باید بردن تا دل با حق تعالی راست شود وده سال رنج باید بردن تا همگی احوال او بصلاح آید پس هر که چنین چهل سال در ریاضت قدم زند بصدق واخلاص امید آن بود که بانگے از حلقش بر آید که دران هوا نبود وگفت بسیار بگرید ومخندید وبسیار خاموش باشید ومگوئید وبسیار دہید ومخورید وبسیار سر از بالین برگیرید وباز منهید وگفت هر که حلاوت وخوشی کلام حق تعالے ناچشیده ازین جهان بیرون شود آنکس از ہمه خیرات وراحت محروم گشته واو را چیزے نرسیده باشد وگفت زندگانی با خلایق بادب باید وبا مصطفے صلے الله علیه وآله وسلم بخدمت ومتابعت وخردمندی وبا حق تعالی بپاکی زیرا که او پاکست وپاکان را دوست دارد وگفت این راه راهِ پاکانست ودیوانگان ومستان از آنکه با حق اینها سود دارد وگفت یاد خداوند از میان جان وصلوات مصطفے صلے الله علیه وآله وسلم ازین گوش وگفت جهد کن تا پیش از آنکه ازین جهان بشوی سه حال بر خویشتن بہبینی یکے آنکه در محبت او آب چشم خویش چون خون بینی دوم ان ... تا او بول خویش ... چون خون بینی سوم باید که در ... ی واجنها د خدمت وموافقت

و اعضاء او استخوانت بگدازد و باریک شود و گفت خدای تعالی را چنان یاد کن که دیگر یاد نباید کرد یعنی فراموش مکن تا بایادت نباید آوردن و گفت غایت کمال مردان سه درجه است یکی آنکه خویشتن را همچنان داند که حق تعالی او را داند و کسی را نمیدانیم که او خود را چنین بیداند و دیگر آنکه تو بوی باشی و او باشد و دیگر آنکه تو هیچ نباشی و همه او باشد و گفت سخن بگوئید تا شنونده سخن خویش را خداوند خویش به بینید و سخن مشنوید تا گوینده سخن خدای را نه بینید و گفت هر که یکبار بگوید الله زبانش بسوزد چنانکه دیگر باز نتواند گفت پس چون بینی که دیگر باز میگوید ثنای خداوندست که بر زبان بنده میراند و گفت در وجوانمردان اندوهی بود که بهر دو جهان در نگنجد و آن اندوه آنست که خواهند تا او را یاد کنند بسزای او و نتوانند و گفت اگر دل تو با خدای بود و هر دو نیا ترا او و زیان ندارد و اگر همه جامهٔ فاخر داری و هیچ نبود و پلاس پوشیده باشی و دل تو با خداوند نبود ترا از آن هیچ سودی نباشد و گفت چون خویشتن را با خداوند بینی وفا بود و چون خدای را با خویشتن بینی فنا بود و چون خدای را بینی و خویشتن را نه بینی بقا بود و گفت هر کرا با این خلق کودک بینی با خداوند مردست و هر که با این خلق مردست با خداوند نامردست و گفت مرد هست که او را راه کنند تا برگیرد و هم بگذارند تا به بیند و مرد هست که اگر خواهد در شود و اگر خواهد بیرون آید و مرد هست که چون در شود او را باز نگذارند که بیرون آید و گفت حق تعالی الخلق را از فعل خویش آگاه کرد و اگر از خود آگاه کردی هیچ لا اله الا الله گوی نماندی یعنی غرق هیبت و تحیر شدندی و گفت چون بنشیند با کسی نشینید که با آتش سوخته بود و در دریا غرق شده بود و گفت درویش آنکه در دلش اندیشه نبود و میگوید و گفتارش نبود و میشنود و شنوانیش نبود و میخورد و مزه طعامش نبود و حرکت و سکون و اندوه و شادی او را نبود و گفت خلایق بامداد و شبانگاه بعبادت مشغول باشند و گویند ما در امید و بیم ایم اما جوینده آن باشد که او او را جوید و گفت مهری بر دهان نه تا هیچ چیز نگوئی جز از آن خداوند و همچنین مهری بر دل نه تا هیچ چیز نه اندیشی جز از آن خداوند و همچنین مهری بر معامله و جوارح نه تا عمل نکنی جز باخلاص خدای را و نخوری جز حلال و گفت چون دانشمندان گویند من تو نیم من باش و چون ایشان گویند نیم من تو چهار یک من باش و گفت اگر بکلی از هستی خود فانی شوی و نباشی آنگاه همه تو باشی و حق تعالی میفرماید همه خلایق را من آفریده ام اما صوفی را نیافریده ام یعنی معدوم آفریده نبود و گفت صوفی دلی دارد و سری دارد و تنی دارد و بمرده جانی دارد و سوخته و گفت یک نفس با خدای بودن بهتر است از عمل همه خلایق آسمان و زمین و گفت هر آنچه برای خدای کنی اخلاص است و هر چه برای خلق کنی ریا است و گفت عمل

چون شیر ست اما چون پای گیر دنش فرو نهی روباه شود وگفت پیران گفته اند که مرید چون بعلم بیرون آید
چهار تکبیر بر کار او کن و او را از دست بگذار وگفت آن راه که به بهشت میرود نزدیک ست و آن راه
که بحق تعالی میرود دور ست وگفت باید که در روزی هزار بار بمیری و باز زنده شوی تا باشد که زندگانی
یابی که هرگز نمیری وگفت چون هستی خود بوی دهی و فانی شوی او نیز هستی خود بتو دهد
وگفت هر که سفر زمین کند بر پایش آبله افتد و هر که سفر آسمان کند بر دلش آبله افتد وگفت هر که
تنها نشیند با خداوند خویش بود و علامت آن بود که او خداوند خویش را از هر چه و از هر که هست
دوستر دارد وگفت آن راه که از خداوند به بنده آید آنست که ترا بر تو آشکارا کند شهادت و معرفت
و کرامت و خود بر تو آشکارا کرده باشد چون از همه مخلوقات خویشتن را بر تو آشکارا کند آن از صفت
نبود وگفت حق تعالی لطف خویش را برای دوستان دارد و رحمت خویش را برای عاصیان دارد
وگفت با خداوند خویش آشنا باشی که غریبی که بشهر رسد چون او را آشنائی بود قوی دل باشد وگفت
با خداوند در دل آنکس در نبود که بر خلقش شفقت نبود وگفت هر که دنیا و عمر در کار خداوند تواند
کرد گو دعوی مکن که بر صراط سبک باز نگذرد وگفت تند لی خراسان کجاست کنزیج باید شد
بطلب خدای و مصطفی صلی الله علیه وسلم فرمود اطلبوا العلم ولو
کان بالصین فرمود که اگر دیگر همه بچین باید رفت طلب علم کنید اما نفرمود که طلب
خدای از جای بجای دیگر کنید وگفت یکساعت که بنده بحق تعالی شاد بود فاضلتر ست از
سالها که نماز کند و روزه دارد وگفت جملهٔ مخلوقات دام و حجاب مومن ست تا بکدام دام و حجاب
باز ماند وگفت کسیکه روزی بشب آرد که آزار مومنی نکرده باشد آن روز تا شب زندگانی با پیغمبر
صلی الله علیه و آله وسلم کرده بود و اگر مومنی را بیازارد حق تعالی طاعتش آن روز نپذیرد وگفت
بعد از ایمان که حق تعالی مر بنده را دهد هیچ چیز نیست عطای بزرگتر از دل پاک و زبان راست
وگفت هر که درین جهان از خداوند و رسول و پیران شرم دارد و در آن جهان حق تعالی از وی شرم
دارد وگفت سه قوم را بخداوند راه هست با علم و محبره و با مرقع و سجاده و با اهل و کسب والا فراغ و
کاهلی نفس مرد را هلاک کند وگفت پلاس پوشان و مرقع داران بسیارند اما راستی دل میباید و اخلاص
عمل که اگر بپلاس پوشیدن و نان جو خوردن مرد توانستی گشتن حیوان بایستی که مرد بودندی که
همه پلاس پوش و جو خوارند وگفت هرگز مرا مرید نبود زیرا که من دعوی راهبری نکردم من میگویم الله و
بس وگفت اگر در همه عمر خویش یکبار خدای را بیازرده باشی باید که همه عمر باقی بدان بگریی که اگر عفو کند آن

حسرت برنخیزد که چون او خداوندے را چرا بیازردم وگفت کسے باید که بچشم نابینا بود وبزبان گنگ وبگوش کر تا او صحبت وخدمت را شاید وگفت طاعت خلق بسه چیز ست بنفس وبزبان وبدل پس علی الدوام باید که ازین هر سه یکے بخدائے مشغول باشد تا ازین جهان بیرون شود ورا بے حساب بهشت برند وگفت تحیر چون عزیست که از ماوائے خود بشود بطلب چنیه وچنیه نیابد ودیگر باره ره بماوائے نداند وگفت غریب آن بود که در هفت آسمان وزمین هیچکس را باوے بیک تار موے موافقت نبود ومن نگویم که غریبم اما من آنم که با زمانه واهل او نسازم وزمانه نیز با من نسازد وگفت آنکس که تشنهٔ خدائے تعالےٰ ست اگرچه که ... خدا است همه بوے دهی سیر نگردد وگفت غایت مقام بنده با حق تعالیٰ سه درجه است یکے آنکه بر دیدار بایستد وبگوید الله دیگر آنکه بے خویشتن گوید الله سوم آنکه از وبا او گوید الله وگفت حق تعالےٰ را با بنده بچهار چیز خطاب ست بتن وبدل وبمال وبزبان پس اگر تن خدمت را دهی وزبان ذکر را دهی راه رفته نشود تا دل با وندهی وبهرچه داری سخاوت نکنی چون این چهار چیز بدهی چهار چیز از وے بخواهی محبت وهیبت وزندگانی کردن با او دراه در یگانگی او وگفت این عضلت در حق خلق رحمت ست از آنکه اگر چند ذره آگاه شوند بسوزند وگفت حق تعالیٰ خون چندین پیغمبران بریخت وباک نداشت وشمشیر چندین پیغمبران در افشاند واین تازیانه بهمه دوستان زد وخویشتن را هیچکس فرا نداد عیارست وعیار پرورد تو نیز عیار باش ودست بغیر او فرامده وگفت حق تعالیٰ هر کسے را بچیزے مشغول کرده است واز خویشتن باز داشته است پس اے جوانمردان خویشتن را بهیچ چیز غیر حقتعالےٰ فرامدهید وبرویده با خداوندمرد باشید تا شما را نیز بچیزے از خویشتن باز نکند وگفت اے بسا کسان که بر پشت زمین میروند وایشان مردگانند وبسا کس که در شکم زمین خفته اند وایشان زندگانند وگفت دانشمندان میگویند مصطفیٰ صلے الله علیه وآله وسلم نه زن داشت وبعضے را یکساله قوت مے نهاد وفرزندان داشت گوئیم بلے اینهمه بود اما شصت وسه سال درین جهان بود که دل او از هر دو عالم خبر نداشت آنهمه بر و میراندند واو آنچه خبر داشت از حق تعالیٰ داشت وگفت از هر جانب که درنگری خداوندست گفت هر کرا دل بشوق او سوخته شود وخاکستر شده باد محبت در آید وآن خاکستر را بر گیرد وآسمان وزمین از وے پر کند پس اگر خواهی که بیننده وشنونده وچشنده باشی آنجا توان بودن اما مجردی وجوانمردی میباید وگفت اول قدم آنست که گوید خدائے وغیر او فراموش کند قدم دوم انس ست قدم سوم سوختن ست وگفت گاه مے آئی پشته گناه در کرده وگاه مے آئی پشتهٔ

طاعت در گردن تا کے از گناه و طاعت گوئی گناه را دست به پشت باز نه و سر بدریائے رحمت فرود
و طاعت را دست به پشت باز نه و سر بدریائے بے نیازی فرو بر پس سر بنیستی خویش فرو بر و ہستی او
بر آور و گفت اگر جبرئیل علیه السلام ندا کند که چون شما نبود و نباشد شما را بقول صادق دارید و لیکن از
مکر خداوند ایمن مشوید و از آفتهائے نفس و از عمل شیطان تا شیطان ترا فریب میدهد خداوند فریب
ننماید اما چون دیو نتواند فریفت حق تعالے بکرامت بفریبد و اگر بکرامت نفریبد بلطف خویشتن
بفریبد پس آنکس که بدینها نفریبد جوانمرد ست و گفت در غیب دریائیست که ایمان همه خلایق همچو
کہ برگے ست بر سر آن دریا و باد همے آید و موج همیزند و بر کنارها مے اندازد و گفت جوانمردی زبانیست
بے گفتار و بینائیست بے دیدار و تنے ست بے کردار و دلیلے ست بے اندیشه و چشمه ایست از دریا و
سرهائے دریا عالم علم گیرد و زاهد زهد و عابد عبادت و با اینها در پیش شدند زینهار تا تو پاکی برگیری
و با پاکی فرا پیش او شوی که او پاک ست و بے نیاز و گفت هر که را زندگانی با خدا بود بر نفس و دل و
جان خویش قادر بود و وقت او خادم او بود و بینائی و شنوائی و گیرائی وے حق بود و هر چه در میان
بینائی و شنوائی او بود سوخته شود و غیر حق تعالے هیچ چیز نماند قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ
و گفت اگر کسے از تو پرسد که فانی باقی را بیند بگو که امروز درین سرائے بنده فانی خداوند باقی را چه شناسد
فردا آن شناخت نور گردد و در سرائے بقا بنور بقا باقی را بیند و گفت اولیائے حق را هر کس نتواند دید
مگر کسے که محرم بود چنانکه اهل ترا نتواند دید مگر کسیکه محرم بود و مرید هر چند پیر را بیش حرمت دارد
دیدارش در پیش دهند و گفت همه کس ماهی در دریا گیرند این جوانمردان در خشک گیرند و مردم
کشت بر خشک کنند و این طائفه بر دریا کنند و گفت هزار مراد این جهان ترک باید کرد تا بیک مراد
آنجهانی برسی و هزار شربت زهر باید خورد تا یک شربت حلاوت بچشی و گفت دریغا که چندین هزار سرهنگ
و عیار و مهتر و سالار و خواجه و پیر و برنا که در کفن غفلت بخاک حسرت فرو شوند و یکے از ایشان لایق
سرهنگی دین نباشد و گفت زندگانی و مشاهده و پاکی و فنا و بقا همه در دون مرگ ست از آنکه چون
حق پدید آید جز از حق تعالے هیچ چیز نماید و گفت تا با خلق باشی ترشی و تلخی دانی و چون خلقیت از تو
جدا شود زندگانی با خدا بود و گفت زندگانی باید میان کاف و نون که هیچ نمیرد و گفت آنکس که نماز
کند و روزه دارد بخلق نزدیک بود و گفت هفتاد هزار درجه است از معرفت با حقیقت
و هزار هزار درجه است از حقیقت تا آگاه بودن از حقیقت که هر یکے را بمثل عمرے
باید چون عمر نوح و صفائی چون صفائی محمد صلے الله علیه وآله وسلم و گفت دل را سه درجه است

یکی خانہ ایست و آن ماوا گاہِ فقر است و دوم نعمت ست و آن ماوای توانگریست و سوم باقیست
و آن ماوا گاہِ حق تعالےٰ و گفت مرا نہ تن ست و نہ دل و نہ زبان پس ماوای این ہر سہ مرا خدا است و
گفت مرا نہ دنیا و نہ آخرتی ماوای این ہر دو مرا خدا است و گفت کار کنندہ بسیار ست و لیکن برندہ
نیست و برندہ بسیار ست و لیکن سپارندہ نیست پس آن مرد بود کہ کند و بر دو سپارد و گفت عشق دریائیست
کہ خلق را در ان گذر نیست آتشی ست کہ جان او روی خبر نیست آورد و بردیست کہ بندہ را در ان کیی
نیست و گفت جای خندہ بدست بر آن کس کہ گوید حقتعالیٰ بدلیل توان شناخت از انکہ خدای را
بخدای شناخت بہ مخلوق چون شناسی و گفت ہر کہ عاشق شد خدای را یافت و ہر کہ خدای را یافت خود را
فراموش و گم کرد و گفت ہر چہ در لوح محفوظ ست نصیب لوح و خلق ست نصیب جوانمردان آن
نیست کہ در لوح ست حق تعالےٰ با ایشان چیزی گوید کہ در لوح نبود و گفت این نہ آن طریقت
کہ زبانی بود کہ براو اقرار آورد یا بینائی بود کہ او را ببیند یا شناسائی کہ او را شناسد با ہفت اندام را اینجا راست
از انکہ ہمہ از انِ اوست و جان در قربان اوست اینجا خدائیست و بس و گفت جماعتی بہ تفسیر قرآن مشغولند
و گفت عالم آن بود کہ بخویشتن عالم بود نہ آنکہ بعلم عالم بود و گفت درخت اندوہ بکارید تا باشد
کہ عاقبت بر آید و بنشینید و می گرئید تا باشد کہ عاقبت بدان دولت باز رسید
کہ گویند چرا بیکار ایستند و گفت اندوہ بدان بدست آید کہ ہمہ چند آن کنی کہ در کار او پاک
و چندان بنگری پاک نباشی و نتوانی بودن سزای او پس اندوہ لازم شود و گفت تمام پیغمبران و
اولیا علیہم السلام کہ درین عالم آمدند و بیرون رفتند ہمہ در اندوہ آن بودند کہ خواستند کہ او را
بدانند بسزای او نتوانستند و گفت نامہای حق تعالیٰ ہمہ بزرگست اما نام بزرگتر نیستی بندہ است
کہ چون بندہ نیست گردد و از خلقیت بر دو نماند آنگاہ ہستی او بیگانگی بود و پرسیدند از مکر گفت
مکر لطف اوست از انکہ کہ در حق تعالےٰ با اولیای او مکر نبود و گفت غایت محبت آن بود کہ اگر
بید و ہمہ دریاہای عالم شراب در حلق او کنند سیراب نشود و زیادتی طلبد و از غیر حق تعالےٰ
اعراض کند و بہیچ کرامت مغرور نشود و گفت جوانمرد آنست کہ اگر حق تعالےٰ ہزار کرامت با برادری
کند آن یک کرامت نیز فدای آن برادر کند و شیخ را پرسیدند کہ ترا خوف مرگ
ہست گفت مردہ را خوف مرگ نبود از انکہ ہر وعید کہ حق تعالےٰ مر خلق را کردہ است
از مرگ و قیامت و دوزخ وغیرہ نسبت بآنکہ من کشیدہ و چشیدہ ام ذرہ نبود و ہر وعدہ کہ خلق را
کردہ است از روح و راحت و بہشت ذرہ نبود از انچہ من چشم دارم و گفت اگر شما را گویند بدین صحبت

که یا ابو الحسن بگو دیدی چه میخواهی بیدی هر کسی چیزی بگفتند شیخ گفت اگر مرا گوید بدین صحبت جوانمردان چه
خواهی بگویم هم اینها را میخواهم نقل ست که دانشمندی را گفت تو خدای را دوست داری یا خدای
ترا گفت من خدای را دوست دارم گفت پس برو گرد او گرد که کسی که کسی را دوست دارد در وی او گردد
روزی شاگردی را گفت چه بهتر بود شاگرد گفت ندانم گفت کسی را که بر آن مرد جهان خوف بود دو
گفت بهترین چیزها دلیست که در وی هیچ بدی نباشد روزی بایزید رحمة الله علیه گفت اگر
ریسمانت بگسلد بدست او ده تا در بندد و پرسیدند که فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ چه بود گفت
خدای فرمود ای محمد من از آن بزرگترم که ترا گفتم مرا شناس و تو از آن بزرگتری که گفتم خلق را بمن
دعوت کن و پرسیدند که نام او چه برند گفت نام حق تعالی بعضی بفرمانبرداری برند و بعضی بنفس
و بعضی بدوستی و بعضی بخوف و رجا که او سلطان ست گفتند جنید رح هشیار در آمد و هشیاری
بیرون رفت و شبلی رح مست در آمد و مست برفت و گفت اگر از جنید و شبلی رحمهما الله سوال
کنند از آمدن و رفتن در دنیا ایشان را نه از آمدن خبر باشد و نه از رفتن درین حال هاتفی آواز
داد که راست گفتی از آنکه کسی که مر خدای را داند او را از غیر خدای خبر نباشد گفتند دعوی بهتر است
یا گناه گفت دعوی عین گناه بود گفتند بندگی چیست گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند چه
کنیم تا بیدار گردیم گفت عمر بیک نفس باز آورد و از یک نفس چنان دان که میان لب و دندان رسیده
است گفتند نشان بندگی چیست گفت آنجا که منم نشان خداوندی ست هیچ نشان بندگی نیست
گفتند نشان فقر چیست دل سیاه بود از آنکه بالای سیاهی هیچ رنگ دیگر نگیرد و گفت توکل آنست
که شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش خواب هر پنج ترا یکی بود که در عالم توحید همه یکی تو در توحید
جهد و سعی کن چندانکه توانی که اگر در راه فرو شوی باکی نبود که بر سود بزرگ باشی و گفت من همه
روز نشسته ام و بر جاره و میزنم و گفت هر اندیشه که غیر از حق تعالی در خاطر می آید آنرا از دل میرانم
و دور میکنم و گفت من بر مقامی ام که تر مگسی که در مملکت بر آنچه آفریده اند بر من پوشیده نیست
و از و چه خواسته است یعنی ابو الحسن نمانده است و خبر دارنده حق ست من در میان نیم لاجرم هر چه
در دست گیرم گویم خداوندا این را تهادن من مکن و گفت پنجاه سال با خداوند صحبت
داشتم باخلاص که هیچ آفریده را بدان راه نبود چون نماز خفتن بگذاردمی نفس را بهر دو
پای بداشتمی تا روز و از روز تا به شب بر طاعتش میداشتمی و در نیمه ست
چون بنشستمی بدو پای بنشستمی تمکن تا آن وقت که شایستگی پدید آمد چنانکه ظاهرم اینجا در خواب بودی

وابوالحسن در بهشت تماشا میکرد و دوزخ در وی شد و میدید و هر دو سرای مرا یکی شد تا با حق تعالی
بودم وگفت این طریق اول نیاز بود خلوت پس اندوه پس دیدار پس بیداری وگفت نماز پیشین و نماز
دیگر پنجاه رکعت ورد داشتمی پس چون بیداری پدید آمد به بیداری همه را قضا کردن حاجت بود
وگفت چهل سال ست تا من نان وطعام از بهر خود نساختم الا از بهر مهمانان و خوردم بطفیل مهمان
میکردم وگفت اگر همه تخم جهان لقمه سازند و در دهان مهمان نهند هنوز در دون حق او ست واگر از شرق
تا بغرب بروند تا مردی را از برای حق تعالی زیارت کنند هنوز بسیار نبود وگفت چهل سال است
تا نفس من شربتی آب سرد یا شربتی دوغ ترش میخواهد و بر نداده ام نقل ست که شیخ را چهل
سال بادنجان آرزو بود و نمیخورد تا عاقبت مادرش شفاعت بسیار کرد تا روزی بادنجان
بخورد همان روز سر پسرش ببریدند و در آستانهٔ خانهٔ او نهادند شیخ چون روز دیگر آن بدید
سخنی بلند میگفت پس گفت آری آن دیگ را که ما بر نهاده ایم و در آن دیگ گرم کمتر ازین سر
نباید پس گفت نه با شما گفتم که کار من با وی چنین آسان نیست و شما میگوئید که بادنجان بخور
وگفت هفتاد سال ست که با حق تعالی زندگانی کرده ام که نفسی بر مراد نفس نرفته ام نقل ست که
شیخ را پرسیدند از مسجد تو با مسجدهای دیگر چه فرق ست یعنی چه تفاوت گفت اگر بشریعت گیرید
همه راست ست واگر بمعرفت گیرید سخن این مسجد شرح ها دارد و من دیدم که از مسجدهای دیگر نور
برآمده بآسمان میشد و برین مسجد قبهٔ از لطف فرو برده اند و بمیان آسمان در میشود و آن روز که این مسجد
بکردند من در آمدم و نشستم ملایکه بیامدند و علمی سبز زدند تا بعرش خدای همچنین زده باشند تا بقیامت
وگفت یک روز خدای تعالی ابن ندا کرد که هر آن بندهٔ که بمسجد تو در آید گوشت و پوست او بر آتش حرام گردد
و هر آن بندهٔ که در مسجد تو دو رکعت نماز کند در زندگانی تو و یا پس از مرگ تو روز قیامت از عابدان خیزد وگفت
مومن را همه جایگاه مسجد بود و همه روزها آدینه بود و همه ماهها رمضان بود یعنی هر کجا که بود با حق تعالی بود و
وگفت اگر از دنیا بیرون شوم و مرا چهار صد دینار قرض باشد خصمان در قیامت در دامن خود آویزند
دوستر از آن دارم که سایلی را رد کنم و حاجتی وی بر نیاورم وگفت اگر در قیامت مرا گویند چه آوردی
گویم سگی قرین من کرده بودی در دنیا من خود با او در مانده بودم و او را نگاه میداشتم تا بر من فیند کان
تو نیفتد و نهادی پر نجاست بمن داده بودی من همه عمر در پاک کردن آن مشغول بودم وگفت
از آن ترسم که در قیامت مرا بیدار زند و گناه همه خراباتیان مرا عقوبت کنند وگفت
مردم گویند خداوندا ما را به سه موضع فریاد رس در وقت جان دادن و در گور و سوال و در قیامت

وین گویم خداوندا مرا بیه. وقتے فریاد رس وگفت شبے حق تعالے را بخواب دیدم گفتم الٰهی شصت
سال ست تا در امید و محبت تو روزگار میگذارم و در شوق تو میگدازم حق تعالی فرمود که اگر تو شصت
سال ست که طلب محبت ما کردهٔ ما از ازل آزال بے علتے در قدم ترا دوست داشته ایم وگفت یکبار
دیگر حق تعالی را بخواب دیدم فرمود که یا ابا الحسن خواهی که من ترا باشم گفتم نه گفت خواهی تا تو مرا باشی گفتم
نه گفت اولین و آخرین درین اشتیاق بسوختند که من کسے را باشم تو مرا این چه اگفتی گفتم خداوندا این
اختیار که تو مرا کردی از کار تو کی این تواند بودن از آنکه تو با اختیار کس هیچکار نکنی وگفت در خواستم
از حق تعالے که مرا بمن نماید چنانکه هستم پس مرا بمن نمود با پلاسے شوخگن بدان هیچ درنگریستم گفتم من اینم
ندا آمد که آرے پس گفتم این همه ارادت و محبت و شوق و تضرع چیست ندائے شنیدم که آن همه از ماست
تو اینی وگفت چون از هستی او درنگریستم مرا از هستی خود برآورد پس به نیستی خود نگریستم هستی خود از
نیستی من برآورد پس بیامدم و در پس زانوے اندوه خود نشستم با دلے کبود و گفتم این نه کار ست
نقل ست که چون شیخ را وفات نزدیک آمد گفت کاشکے این دل پرخونم بشگافتندے و بخلق عالم
نمودندے تا بدانستندے که با خداوند بت پرستی راست نخواهد آمد پس وصیت کرد که سی گز خاک
من فرو برید که این زمین زیر بسطام ست ادب نبود که خاک من بالائے خاک شیخ بایزید بود پس چنان کردند
و چون شیخ وفات کرد و دفنش کردند دیگر روز برفے عظیم بیامد و سنگے بزرگ سفید بر سر تربت شیخ
دیدند و نشان قدم شیر یافتند و دانستند که شیر آورده باشد و بعضے گویند که شیر را دیدند که بر سر خاک
او طواف میکرد و در افواه ست که شیخ گفته که هر که دست بر سنگ خاک من نهد و حاجت خواهد روا
شود و مجرب ست نقل ست که شیخ را بخواب دیدند گفتند حق تعالے با تو چه کرد گفت نامهٔ من بدست
من داد گفتم مرا بنامه مشغول میکنی تو خود مرا پیش از آنکه عمل کرده ام دانستهٔ که از من چه خواهد آمد نامهٔ من
بکراماً کاتبین ده گو تا ایشان مے خوانند و مرا بگذار تا با تو نفسے بزنم نقل ست که محمد ابن الحسین
گفت من بیمار بودم و دل اندوهگین از نفس آخر شیخ مرا گفت هیچ مترس از رفتن که از رفتن
چاره نیست اگر تو فی الجمله ترسی گفتم آرے گفت اگر من بمیرم پیش از تو آن ساعت حاضر آیم
نزد تو در وقت مردن تو و اگر همه سی سال بود شیخ فرمان یافت من بهتر شدم
نقل ست که پسرش گفت که در وقت نزع پدرم راست بنشست و گفت و
علیک السلام گفتم ای پدر کرا بینی گفت شیخ ابو الحسن خرقانی ست
رحمة الله علیه که وعده کرده ست از چندین گاه و اینجا حاضر آمد تا من نترسم

و جماعتی جوانمردان با او بهم این بگفت و تسلیم شد قدس الله سره

باب هفتاد و ششم در ذکر ابوبکر شبلی رحمة الله علیه

آن غرقهٔ بحر دولت آن برق ابر عزت آن رد کردن سکر و بیان آن سرفراز متقیان آن برتر از عالم حسی و عقلی شیخ عالم ابوبکر شبلی رحمة الله علیه اصل وی و منشای وی در بغداد بود و از معتبران و محتشمان طریقت و امام اهل تصوف و گویند اصل وی از اشروسنه و گویند اشرستنه بود وحید عصر و در حال و علم بی همتا بود و نکت و عبارات و رموز و اشارات در ریاضت و کرامات وی بیش از آنست که در حد حصر و احصا آید و مشایخ که در عصر او بودند دیده بود و صحبت داشته و در علوم طریقت یگانه بود و بی همتا و احادیث بسیار نوشته بود و خود مالکی مذهب بود و حجتی بود بر خلایق که آن ریاضت که او کرده هر نوعی وصفت نیاید از اول تا آخر مردانه بود هرگز فتوری و ضعفی بحال وی راه نیافت و شدت لهب شوق او هیچ چیز آرام نگرفت و عمر وی هفتاد و هفت سال بود و وفات او در ذوالحجه سنه اربع و ثلثین و ثلثمائة بود نقل ست که گفت سی سال فقه و احادیث خواندم تا آفتابی از سینهٔ من برآمد پس پیش استادان رفتم و گفتم بیائید و از علم خدای چیزی با من بگوئید کس چیزی ندانست و گفت نشان چیزی جز از چیزی نبود و از غیب هیچ نشان نبود عجب حدیثی بدانستم که شما در شب مداهم آئید و ما در صبح ظاهر شدیم بگردیم ولایت خود بدزد سپردیم تا گرد با ما آنچه کرد

نقل ست که او از جهال و عوام خلق رنج بسیار کشید و پیوسته در رد و قبول و زحمت و غوغای خلق در مانده بود و اکثر قصد هلاک وی کردندی چنانچه حسین منصور را که بعضی از سخنان او طرفی با حسین ره داشت و ابتدای واقعهٔ وی آن بود که در نهاوند امیر بود از بغداد او را نامهٔ رسید او با جمعی بحضرت خلیفه بغداد رفت و خلعت بستدند چون باز میگشتند مگر امیر را عطسهٔ آمد با آستین جامهٔ خلعت دهن و بینی پاک کرد این سخن بخلیفه گفتند که چنین کرد خلیفه بفرمود تا خلعتش برکشیدند و از عمل معزول کردند شبلی از آن آگاه شد و اندیشه کرد کسیکه خلعت مخلوقی را دستمال کند مستحق عزل و استخفاف میگردد و خلعت و ولایت بر وی زوال می آید پس آنکس که خلعت پادشاه عالم را دستمال کند با او چه کنند در حال بخدمت خلیفه باز آمد و گفت ایها الامیر تو که مخلوقی می نه پسندی که با خلعت تو بی ادبی کنند و معلوم ست که قدر خلعت تو

چندست تا پادشاه عالم مرا خلعت داده است از دوستی و معرفت خویش بر گر نه پسندد که من آنرا
بخدمت مخلوقی دست مال کنم پس بیرون آمد در مجلس خیر نساج توبه کرد و واقعه بر وی فرود آمد و بسبب
آنکه خویش شیخ جنید بود احترام او را پیش شیخ جنید فرستاد پس چون بخدمت شیخ جنید آمد گفت
گوهر آشنائی بتو نشان دادند یا بخش یا بفروش جنید گفت اگر بفروشم ترا بهای آن نباشد
و اگر ببخشم آسان بدست آورده باشی و قدرش ندانی و ضایع کنی اما چون مردان قدم از فرق
کن و خود را بدین دریا در انداز تا بصبر و انتظار باشد که آن گوهر بدست آید پس شبلی گفت
گو چه میباید کرد گفت برو یکسال کبریت فروشی کن پس چنان کرد چون یک سال بر آمد گفت
برو یکسال دیگر دریوزه کن چنانکه بچیزے دیگر مشغول نباشی پس چنان کرد و آخر سال
بجائے رسید که در همه بازار بغداد دریوزه کرد و هیچکس او را چیزے نداد پس حال
با شیخ جنید بگفت شیخ گفت اکنون قیمت خود را بدانستی که نزدیک خلق بهیچ نے
ارزی اکنون دل در ایشان مبند و ایشانرا بهیچ چیز بر مگیر پس گفت در نهاوند
امیری و حاکمی کردهٔ برو و از ایشان بحلے بخواه پس برفت و از یک خانه از تمامت اهل
خانه بحلے میخواست تا همه شهر بگردید و بحلے بخواست یک مظلمه بماند که خداوند آن باز نیافت گفت
عوض آن صد هزار درم صدقه کردم و هنوز دلم قرار نگرفته است پس چون چهار سال روزگارے
درین شغلها بگذشت شیخ فرمود که در تو هنوز بقیهٔ جاه مانده است برو یکسال دیگر گدائی کن
پس گفت یکسال گدائی میکردم و پیش شیخ میبردم و او بدرویشان میداد و مرا هر شب گرسنه
میداشت چون سالے دیگر بر آمد فرمود که اکنون ترا بصحبت راه دهم بشرط آنکه خادمی درویشان
کنی پس یکسال دیگر اصحاب را خدمت کرد پس شیخ فرمود یا ابابکر اکنون قدر و حال نفس تو نزدیک
تو چیست گفتم خود را کمترین خلق میدانم وے بینم پس شیخ فرمود که این ساعت ایمانت درست شد
نقل ست که در بدایت گفتے که هر که بگوید الله دهانش پر شکر کنم و کودکانرا شکر میداد تا بگویند الله
بعد از ان یکچند روزے گفت که هر که بگوید الله زر و نقره در دهانش کنم و چنان میکرد و بعد از ان غیرتے
در وے پیدا شد تیغے برکشید و گفت هر که بگوید الله سرش از تن جدا کنم گفتند پیش ازین شکر و
زر میدادی اکنون سر همے اندازی گفت من پنداشتم که ایشان او را از سر حقیقتے و معرفتے
یاد میکنند اکنون معلوم شد که از سر غفلت و عادت میگویند و من روا نمیدارم که از سر غفلت بزبان
آلوده او را یاد کنند پس هر جا که نقش الله دیدے بوسه دادے و تعظیم کردے پس هاتفے آواز داد

که تا چند مشغول هم باشی اگر مرد طالبی قدم در طلب مسمّٰی زن چون این ندا بشنید عشق غالب شد و
اشتیاق در و غلبه کرد برفت و خود را در دجله انداخت موجے بیامد و او را بر کنار افگند پس خود را در آتش
انداخت سوخته نشد همچنین در موضعهائے مهلکه میخواست که خود را هلاک کند حق تعالے او را نگاه داشت
و او را بیقراری زیادت میشد پس فریاد بر آورد که ویل لمن لایقتله الماء والنار والسباع والجبال هاتفے شنید که
من کان مقتول الحق لایقتله غیره پس حیران و دیوانه شد که ده نوبت او را در سلسله کشیدند هیچ
گونه قرار نمیگرفت پس او را به بیمارستان بردند و در بند کردند مدتے و میگفتند شبلی دیوانه است گفت
من نزدیک شما دیوانه ام و شما نزدیک من دیوانه انشاء الله دیوانگی من زیادت شود نقل ست که
روزے جماعتے پیش او رفتند و او در بند بود گفت شما کیستید گفتند ما دوستان تو ایم شیخ سنگ بر
گرفت و بر ایشان مے انداخت تا همه بگریختند پس گفت اے کذابان دعوے دوستی من میکنید پس بر
بلائے من صبر ندارید نقل ست که روزے پارهٔ آتش در دست داشت گفت میخواهم که بروم و کعبه را
بسوزم تا خلایق روے بخداوند کعبه کنند و روزے دیگر چوبے در آتش و دو سر آتش در گرفته
در دست داشت گفت میروم که بهشت و دوزخ را بر دو بسوزم تا خلایق عبودیت
بے علت کنند نقل ست که چند شبانه روز بر درختے رقص میکرد و میگفت هو هو او را گفتند
چه حالتست گفت فاخته بر بن درخت نشسته است و میگوید کوکو من نیز با او میگویم هو هو تا شیخ خاموش نشد
فاخته خاموش شد نقل ست که یکبار بر سنگ پائے او بشکستند هر قطرهٔ خون که بر زمین میچکید نقش الله
میشد نقل ست که در روز عید جامهٔ سیاه پوشیده بود و تواجد میکرد او را گفتند در عید چرا سیاه
پوشیدهٔ گفت بر مصیبت خلق که از خدائے غافلند و شیخ در ابتدا قبائے سیاه داشت
تا آنگاه که توبه کرد و مرقع در پوشید پس گفت سیاهی اندر سیاهی مارا بدین حال
رسانید پس ما در میان فروشدیم نقل ست که در اول مجاهده مدتے همه شب نمک
در چشم میکرد تا او را خواب نیاید و گویند که هفت من نمک در چشم کرده بود و گفت حق تعالے
بر من طالع شد و فرمود هر که در خواب رود غافل بود و غافل محجوب بود نقل ست که روزے
بمقراض گوشت ابروئے خود بر مے کند شیخ جنید گفت این چرا میکنی گفت حقیقت ظاهر شده است
و طاقت آن نمیدارم سبب آن میکنم تا باشد که یکساعت مرا با من دهند نقل ست که اول
وقت شبلی میگریست و ناله آه آه میکرد شیخ جنید گفت که از حضرت خداوند امانتے بشبلی
بودیعت داده اند خواست که دران خیانتے بکند او را بناله آه آه در بلا کرده اند که شبلی رحمة الله علیه

است در میان خلق نقل ست که روزے پیش شیخ جنید رح اصحاب مدح شبلی رح میکردند جمعے
شبلی رح که در صدق و شوق و علو همت مثل وے کسے نیست شیخ جنید رح گفت غلط کرده اید او مردود
و مخذول ست پس گفت شبلی رح را ازینجا بیرون کنید چون شبلی رح بیرون رفت جنید رح با اصحاب گفت
انان مدح که شما شبلی رح را گفتید این راندن من صد چند الست اما شما تیغے بروے میزدید بآن مدح
و من سپرے پیش آوردم تا او هلاک نشود نقل ست که سردابه داشت در آنجا شدے
و دسته چوب با خود ببردے هرگه که غفلتے بدل وے در آمدے آن چوب بر خود زدے و بسے
بودے که همه چوب ها را شکستے و دست و پاے بدیوار میزدے نقل ست که یکبار در خلوت
بود شخصے در بزد و گفت تو کیستی گفت ابوبکر گفت اگر ابوبکر صدیقی در نیائی که حرمت ندهی دوست
دارم و گفت عمر بیست که میخواهم که با حق تعالے خلوتے برآرم که شبلی در میان نبود و گفت چهل
سال ست تا در آرزوے آنم که یک نفس خدا را بدانم و بشناسم و گفت تکیه گاه من نیاز و عجز ست
و گفت عصا اکش من بار ست و گفت کاشکے گلخن تابے بودمے که خلق مرا نشناختندے و گفت
خواری من تبر از خواری جهود انست و گفت اگر در کار کان پاے پیچے بدر یافته باشند آن جرم شبلی
بود و گفت بچهار بلا مبتلا شده ام نفس و دنیا و هوا و شیطان و گفت مرا سه مصیبت افتاده است
یکے آنکه از حق از دلم برفته است دوم دیگر آنکه باطل بجائے حق نشسته است سوم آنکه نفسے کافر دارم
که از درمان کردن این مصیبت فارغ ست و او را در مداواے این کردن نگرفته است و گفت
خداوندا دنیا و آخرت هر دو مرا بخش تا دنیا را لقمه سازم و در دهان جهودے نهم تا هر دو حجاب از پیش خلق
برخیزد و بمقصود رسند پس گفت دل بهتر از دنیا و آخرت ست از آنکه دنیا سراے محنت ست و آخرت
سراے نعمت ست و دل محل معرفت ست و گفت اگر من خدمت سلطان نکرده بودمے خدمت
مشایخ نتوانستمے کردن نقل ست که یک روز جامه نو پوشیده بود بیرون کرد و در آتش نهاد تا بسوختند
او را گفتند ضایع کردن مال در شریعت روا نیست گفت حق تعالیٰ فرموده است اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ
مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ خداوند بیغمبر باید هر چه دل تو بدان نگرد آن چیز را با تو بآتش بسوزانم
اکنون دل من بدین جامه میل کرد غیرتے در آمده آنرا بسوخت نقل ست که روزے ببازار رفت
و مرقعے کهنه بخرید بدانگے و نیم کلاهے بخرید به نیم دانگ و در پوشید پس بانگ میزد من یشتری
صوفیة بدانقین یعنی کیست که صوفی را بدو دانگ بخرد نقل ست که چون احوال وے
قوت گرفت مر خلق را مجلس میگفت و سخن تحقیق بر عوام آشکارا میکرد پس شیخ جنید رح

و را ملامت کرد که ما این حدیث را در سردابها پنهان میداشتیم تو آمدی و بر سر منبر با عوام میگوئی شبلی رح گفت من میگویم و من میشنوم و غیر من در هر دو عالم کیست از آنکه این سخن که من میگویم از حق بحق میرود و شبلی در میان نه جنید رح گفت ترا مسلم است اگر چنین است و گفت هر که در دل اندیشهٔ دنیا و آخرت دارد او را حرام است در مجلس ما نشستن **نقل است** که روزی در میان مجلس الله الله بسیار بر زبان میراند درویشی گفت چرا لا اله الا الله نگوئی شیخ نعره بزد و گفت بترسم که در گفتن لا با الله نارسیده نفسم فرو رود این سخن بران درویش اثر کرد بر خود بلرزید و همان بداد پس خویشان این درویش بیامدند و شیخ را بدار الخلافه بردند و شبلی رح در غلبات وجد خویش چون مستی همیرفت پس دعوی آن جوان کردند خلیفه مر شیخ را گفت تو چه میگوئی شیخ گفت جانی بود از شعلهٔ آتش عشق در انتظار لقای جلال حق تعالی پاک بسوخته و از همه علایق بریده و از صفات و آفات نفس فانی گشته و طاقتش طاق آمده و صبرش کم شده متقاضیان حضرت در سینه و باطن او متواری گشته برقی از جمال مشاهده و این حدیث بر نقطهٔ جان وی جست جان سوخته او مرغ وار از قالب او بر پرید شبلی را درین میان چه جرم و چه گناه خلیفه گفت بزودی شبلی رح را باز پس فرستید که از سخن وی صفتی و حالتی بر دلم ظاهر شد که بیم بود که بیهوش شوم **نقل است** که هر کس که پیش وی توبه و طلب سلوک طریقت کردی او را فرمودی که ببادیه برو و بتوکل و بر تجرید بعزم حج کن چون بروی و باز آئی با ما آنگاه صحبت توانی داشت پس بی زاد و راحله او را ببادیه فرستادی یاران خویش مردم مر شیخ را گفتند خلق را هلاک میکنی فرمود بلکه مقصود آمدن ایشان بنزد من نه منم که مراد ایشان اگر من باشم بت پرستیدن باشد بلکه همان فسق ایشان را به که فاسق موحد بهتر از رهبان زاهد لکن در آمدن ایشان پیش من مراد طلب حق است اکنون اگر در راه هلاک شود مقصود ایشان بر آید و اگر باز آیند مجاهده سفر ایشان را چنان راست کرده باشد که انجا بده سال بمجاهده راست نشود **نقل است** که گفت چون ببازار بگذرم بر پیشانی خلق سعید و شقی بنبشته بینم گاه گاه نعره زدی و گفتی آه از افلاس آه از افلاس آه از افلاس گفتند افلاس از چیست گفت من مجالسة الناس و من استیناس الناس و من مخالطة الناس و محادثتهم و خدمتهم

نقل است که روزی جمعی متنعمان ابنای دنیا را دید که بتنعم و تماشای مشغول بودند شیخ نعره بزد پس گفت آه ازین دلهای که غافل مانده اند از ذکر خداوند لاجرم ایشان را مبتلا گردانیده است بمردار و پلیدی دنیا **نقل است** که روزی جنازهٔ می بردند یکی از پس میرفت و میگفت

آه من فراق الولد شبلی رح طپانچه بر سر زدن گرفت و میگفت که آه من فراق الاحد و گفت ابلیس بمن رسید
و گفت زنهار مغرور مگرداناد ترا صفای اوقات از بهر آنکه زیر آن غوامض آفات ست نقل
ست که وقتی هیزمی تر پیش وی بر آتش میسوختند از یکطرف میسوخت و از دیگر طرف آب
از هیزم تر بیرون می آمد پس اصحاب را گفت ای مدعیان اگر راست میگوئید که در دل آتش شوق داریم
چرا از دیده های شما اشک روان نیست نقل ست که یک روز در سکر بود پیش شیخ جنید رح آمد پس
دستار شیخ جنید رح را بشولید گفتند این چرا کردی گفت در چشم من نیکو آمد بشولیدم تا در چشم چیزی
نیکو نیاید نقل ست که روزی در سکر بود بخانهٔ شیخ جنید رح رفت زن شیخ جنید رح سر خود شانه
میکرد خواست که پنهان شود شیخ گفت سر خود مپوش و مرو که مستان این طایفه را از دوزخ خبر نبود
پس شبلی در آمد و سخن میگفت تا گریستن بروی افتاد آنگاه شیخ جنید رح زن را گفت پنهان
شو که اکنون او را باز دادند نقل ست که شیخ جنید رح فرمود که من طلب وجد شبلی رح گفت
لا بل من وجد طلب نقل ست که روزی شیخ جنید چنان دید که مصطفی صلی
الله علیه و آله و سلم در آمدی و بوسه بر پیشانی شبلی رح دادی شیخ او را گفت تو چه عمل
کرده گفت بعد از سنت نماز شام دو رکعت نماز بگذارم و این آیت برخوانم لَقَدْ
جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ الآیة شیخ گفت این از آن یافتی نقل
ست که یک روز طهارت کرد و عزم مسجد کرد بسرّش ندا کردند که طهارت آن داری که بدین
گستاخی در خانهٔ ما خواهی آمد پس باز گشت ندا آمد که از درگاه ما باز میگردی کجا خواهی رفت پس نعرهٔ
بزد ندا آمد که بر ما تشنیع میکنی پس بر جای خاموش بایستاد ندا آمد که دعوی صبر و تحمل میکنی پس
گفت المستغاث بك منك نقل ست که درویشی فرومانده پیش شبلی رح آمد و گفت
فریادرس بحق وفای دین و بگوی تا چه چاره کنم که عنان کارم تنگ در کشیده است و فرومانده ام
اکنون چه کنم نومید شوم و از راه بگردم گفت ای درویش حلقهٔ در کافری میزنی میشنوی که میفرماید
لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللهِ گفت اکنون بدین ایمن گردم گفت حضرت جلال را آزمایش میکنی
میشنوی فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ گفت پس چه تدبیر کنم گفت سر بر آستانهٔ
همی زن تا جانب بر آید تا باشد که از پیشگاه کارت ندا کنند که مَن عَلَی الباب نقل ست که از جمعه
تا جمعهٔ دیگر ابو الحسن رح خضری را یکبار پیش خود راه دادی پس بدو گفت اگر چنان ست
از جمعه تا جمعهٔ دیگر پیش من می آئی غیر حق تعالی بر خاطر تو بگذرد حرام است ترا با من صحبت داشتن

نقل است که یک روز با اصحاب در بادیه میرفت کاله سرے دید بران نوشته بود خسر الدنیا والاخرة
شیخ نعره بزد و گفت این سر ولی ست از اولیاے یا سر نبی ست از انبیا گفتند چرا میگوئی گفت این سر کسیست
از آنکه تا در راه دنیا و آخرت زیان نکنی بدین نرسی نقل است که یکبار بیمار شد طبیب شیخ را گفت پرهیز
کن گفت از چه چیز پرهیز کنم از آنکه روزی منست یا از آنکه روزی من نیست اگر از روزی پرهیزے باید
کرد چون روزی من باشد نتوانم پرهیز کرد و اگر از غیر رزق پرهیزے باید کرد آن خود بمن نرسد نقل است
که روزی در راه فقاعے آواز میداد که لم یبق الا واحد شیخ نعره بزد و میگفت هل یبقی الا واحد
نقل است که روزے بر جنازه نماز میگذارد پنج تکبیر بگفت شیخ را گفتند مذهبے دیگر نهادی این پنج
تکبیر چرا گفتی گفت چهار تکبیر بر مرده بود و یک تکبیر بر عالم و عالمیان نقل است که یکبار چندگاه غایب
شده بود و بازش نیافتند تا آخر در میان مخنث خانه یافتند گفتند اینچه جاے تست گفت جاے من خود
اینست که چنانکه این مخنثان در دنیا نه مردند و نه زن من نیز در دین نه مردم و نه زن پس جاے من اینجاست
نقل است که یک روز دو کودک را دید که از براے یک جوز خصومت میکردند شیخ گفت صبر کنید تا این
جوز در میان شما قسمت کنم پس بشکست تهی آمد آوازے شنید که اگر قسام توئی بلا قسمت کن گفت و از جمله
خلایق عالم هیچ طایفه دون همت تر از رافضی و خارجی نیامد زیرا که دیگران خلاف که کردند در حق خود کردند
و سخن از و گفتند و این دو گروه روزگار خویش در تعصب خلق بباد دادند و گفت عمریست تا میخواهم که
بگویم حسبی الله چون میدانم که این گفتن از من دروغست نمیتوانم گفتن نقل است که بیمار یک
در چشم میکرد او را گفتند چشمت مگر بکار نیست گفت آنچه دل ما را افتاده است از دیده پنهانست
نقل است که کسے شیخ را گفت که چونست که پیوسته بے آرامی او با تو نیست و تو با او نیستی گفت
اگر من با او بودمے من من بودمے ولیکن من محوم اندر آنچه اوست و گفت چندین گاه مے پنداشتم
که طرب در محبت حق تعالی میکنم و انس با مشاهده او میگیرم اکنون دانستم که لذت و انس جز با جنس
نباشد و گفت عجب تر چیزے آنست که کسے حقتعالی را بشناسد پس بیازاردش و گفت کار مرید آنگاه تمام
شود که حال او در سفر و حضر یکسان شود و شاهد و غایب او را یک گردد نقل است که شبلی را گفتند که او
تراب در بادیه گرسنه ماند همه بادیه طعام گشت گفت این رفقے بوده است اگر در محل تحقیق بودے گفتے
انی اظل عند ربی فهو یطعمنی و یسقینی که ابو العباس دامغانی گفت مرا شیخ وصیت کرد که لازم تنهائی
باش و نام خویش از دیوان این قوم بیرون کن و روے در دیوار کن تا آن وقت که بمیری نقل است که
شیخ جنید رحمه شبلی رح را گفت که چگونه حق تعالی را یاد میکنی چون صدق و اهلیت یاد کردن او نداری گفت

بجانش چندان بلا کنم که او مرا یکبار بحقیقت یاد کند شیخ جنید رح نعره بزد و بیهوش شد شبلی رح گفت
بگذارید که بدین درگاه گاه خلعت بود و گاه تازیانه نقل ست که شیخ را گفتند که دنیا برای اشغال ست
و آخرت برای احوال پس راحت کی خواهد بودن گفت دست از اشغال دنیا بدار تا از احوال آخرت نجات
یابی نقل ست که گفتند ما را خبر گوی از توحید مجرد بزبان حق مفرد گفت ویحک که هر که از توحید
خبر دهد بعبارت ملحد بود و هر که اشارت کند بدو ثنوی بود و هر که بوی ایما کند بت پرست بود و هر کس
که سخن گوید در وی غافل بود و هر که از وی خاموش شود جاهل بود و هر که پندارد که بدو رسید و او را حاصل
شد بیحاصل بود و هر که نزدیکی اشارت کند دور بود و هر که از خویشتن وجد نماید او گم گشته بود و هر چه
تمییز کنند بوهم و آنچه ادراک کنند بعقل اند بهمه معنیها آن تمامت مصروف و مردود ست بر شما و محدث
و مصنوع تمامتر ین ست مثل شما و گفت تصوف آنست که چنان باشد که آن زمان که بوجود نیامده بود و
گفت تصوف شرک ست از انکه تصوف صیانت دل ست از غیر و غیر نیست و گفت فنا ناسوتیست
و ظهور لاهوتی و گفت تصوف ضبط قوا ست و مراعات انفاس و گفت صوفی وقتی صوفی باشد که جملهٔ
خلایق را عیال خود بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود از خلق و متصل بود بحق چنانکه موسی علیه السلام را
از خلقش منقطع گردانید که و اصطنعتک لنفسی و بخودش پیوند داد که لن ترانی و این محل تحیر ست و
گفت صوفی اطفالند در کنار لطف حقتعالی و گفت تصوف عصمت ست از دیدن کون و گفت تصوف برقی سوزنده
است و نشستن ست در حضرت حق تعالی بی غم و گفت حقتعالی وحی کرده است بداود علیه السلام که ذکر من
مر ذاکران را و بهشت من مر مطیعان را و زیارت من مر مشتاقان را و محبت من خاص مر محبان را و گفت محبت دهشتی
ست در لذتی و حیرتی در تعظیمی و گفت محبت رشک بردن ست از انکه مانند چون تویی چه لایق
آنست که او را دوست دارد و گفت محبت ایثار ست مر هر چه دوست داری برای محبوب و گفت هر که
دعوی محبت کند و بغیر محبت محبوب بچیزی دیگر مشغول شود و غیر حبیب چیزی دیگر طلبد دوست
باشد که استهزا میکند بر محبوب و گفت محبت گدازنده دلهاست و آتش محبت گدازنده جانهاست
و شوق گدازنده نفسها و گفت هر که توحید نزدیک او صورت نه بندد هرگز بوی توحید نشنوده باشد
و گفت توحید حجاب موحد ست از جمال حدیث و گفت از ان توحید از تو درست نمی آید که او را بوجود طلب
میکنی و گفت معرفت سه است یکی معرفت حق تعالی و محتاج ست باو و دیگر معرفت نفس ست و محتاج
بگذاردن فرایض و دیگر معرفت وطن ست و محتاج ست برضا دادن بقضاهای او و احکام او و گفت چون
حق تعالی بلا خواهد که عذاب کند در دل عارفش در آورد و گفت عارف آن کس ست که گاه تاب پشه بر نیارد و

وگاه هفت آسمان و زمین را بنوک مژه بر داره گفتند یا شیخ وقتی چنین گفتی و اکنون چنین میگوئی گفت
آنگاه ما ما بودیم اکنون ما نیستیم او ست و گفت عارف را نشان نبود و محب را گله نبود و بنده را دعوی
نبود و ترسنده را قرار نبود و کس از حق تعالی نه تواند گریخت و گفت اول معرفت خدای بود و آخرش را
نهایت نبود و گفت هیچکس حق تعالی را نشناخته است که اگر شناخته بودی بغیر وی مشغول نگشتی
و گفت عارف که دنیا چون ازاری سازد و آخرت چون ردائی پس از هر دو مجرد گردد بحق تعالی
منفرد شود و گفت عارف بدون حق تعالی بینا و گویا نبود و نفس خود را بدون او حافظ نه بیند و سخن از
غیر او نشنود و گفت وقت عارف چون روزگار بهار ست رعد می غرد و ابر میخندد و برق می سوزد
و باد می وزد و شگوفه می شگفد و مرغان بانگ میکنند حال عارف همچنین میباشد بچشم میگرید بلب میخندد
بدل میسوزد و بسر میبازد و پیوسته نام دوست میگوید و بر در او میگردد و گفت دعوت سه است دعوت
علم و دعوت معرفت و دعوت معاینه و گفت علم بکیبت و آن آنست که بذات خود و نفس خود را بدانی
و گفت عبارت زبان علم ست و اشارت زبان معرفت و گفت علم الیقین آنست که بما رسیده است
بر زبان پیغمبران علیهم السلام و عین الیقین آنست که برسد از نور هدایت با سرار قلوب بی واسطه و حق
الیقین آنست که درین عالم بدان راه نیست و گفت همت طلب خداوند ست و هر چه غیر اینست همت
نیست و گفت صاحب همت بهیچ فرو دنیاید اما صاحب ارادت زود فرود آید و گفت فقر آنست که بهیچ
چیز مستغنی نشود جز بخدای تعالی و گفت درویشان را چهار صد درجه است کمترین آنست که اگر همه دنیا
او را باشد و آن همه بر مردم نفقه کند پس در دل او آید که کاشکی قوت یک روزه باز گرفتمی فقر او بحقیقت
نبود و گفت حقیقت جمعیت کلی ست و یکی بصفت فردانیت و گفت شریعت آنست که او را پرستی
و طریقت آنست که او را طلبی و حقیقت آنست که او را بینی و گفت فاضلترین ذکری نسیان ذکر ست
در مشاهده مذکور و گفت نشستن با حق تعالی بی واسطه سخن ست و گفت صابر از اهل درگاه ست و راضی
از اهل پیشگاه و مفوض از اهل البیت و گفت این حدیث چون مرغیست در قفص که بهر طرف سر بر زند
بیرون نتواند شد و گفت زهد غفلت ست زیرا که دنیا ناچیز ست و زهد در ناچیز غفلت بود و گفت
زهد آنست که دنیا را فراموش کنی و آخرت را یاد نیاوری و گفت آنچه ترا است ناچار بتو رسد
و آنچه ترا نیست بجهد بتو نرسد پس زهد تو در چیست و گفت زهد دل بگردانیدن از اشیا است بخالق اشیاء
و گفت استقامت در دنیا قیامت دیدن ست و آنچه وقت فرماید بدان قیام کنی و گفت علامت صادق
بیرون افگندن سر است از گوشهای دهان و گفت انس آنست که ترا از خویشتن وحشت

بود کسی که انس گیرد بذکر او که بود چون کسی که انس او بذکر او بود او را رسید که تحقیق تواند کرد عارف
بدانچه او را ظاهر شود و گفت چگونه تحقیق کند چیزی را که ثابت نبود و چگونه آرام گیرد بچیزی که ظاهر نبود و
چگونه نومید گردد از چیزی که نهان نبود و این حدیث ظاهریست در باطن و باطنیست در ظاهر و گفت هر
اشارت که میکنند خلق بحق همه بر ایشان رد کرده است تا آنگاه که اشارت کنند از حق بحق و ایشان را
بدان اشارت راه نیست و گفت هو اشارت کند بحق تعالی و ایشان را بدین اشارت راه نیست و گفت
چون بنده ظاهر شود در چشم بنده آن عبودیت بود و چون بر صفات حق تعالی ظاهر گردد آن مشاهده
بود و گفت لحظه حرمان است و این جمله مکرست وَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخٰسِرُوْنَ
و گفت در زیر هر نعمتی سه مکرست و در زیر هر طاعتی شش مکر و گفت عبودیت بر خاستن ارادت
و مراد تست در ارادت او و فسخ اختیار تست در اختیار او و ترک آرزوهای تست در قضای او
و گفت انبساط بقول با حق تعالی ترک ادب است و گفت انس گرفتن بمردم از افلاس است و حرکت
زبان بی ذکر حقتعالی وسواس است و گفت علامت قرب منقطع شدن است از همه چیز بغیر حقتعالی
و گفت جوانمردی آنست که صلاح خلق را چون خویشتن خواهی بلکه بهتر و گفت کلام کلام دل است
و بلندترین منازل رجا حیا است و گفت غیرت بشریت اشخاص راست و غیرت الهیت بر وقت
که ضایع کردند در ما سوی الله و گفت خوف در وصل سخت تر از خوف در مکر و گفت هیچ روز نبود که خوف
بر من غالب شد که نه در آن روز دری از حکمت و عبرت بر دل من گشاده شد و گفت شکر آن بود که نعمت
را نبینی و منعم را بینی و گفت نفسی که بنده در موافقت مولی سبحانه بر آرد آن فاضلتر و بهتر از عبادت
جمله عابدان تا بقیامت و گفت هزار سال گذشته و هزار سال نا آمده ترا نقد است در وقتی که هستی گوش دار تا
ترا مغرور ریگ دانه اشباح نکنند یعنی در عالم ارواح زمان نیست و ماضی و مستقبل نگذشت
و گفت هر که یک ساعت در شب بغفلت خسپد او از هزار ساله راه آخرت واپس افتد و گفت سهو یک طرفة
العین از حق تعالی اهل معرفت را شرک بود و گفت آنکه محجوب شود بخلق از حقتعالی نبود چون کسی که محجوب شود
بحق تعالی از خلق و آنکه او را قدس در ربوده بود نبود چون کسی که او را انوار رحمت و مغفرت او در ربوده
بود و گفت هر که بحق تعالی الفت بود حق تعالی او را خلعت بود و گفت هر که فانی شود از حق بحق باقی شود
از ربوبیت تا بعبودیت چه رسد و گفت جمعی پدید آمده اند که حاضر می آیند بعادت و می شنوند برسم و
از بن شستن هیچ شنیدن هیچ زیادت نمیشود مگر بلا و گفت بر تو باد که دایم ملازم احمد باشی و دست بدار
از ما سوی الله قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِيْ خَوْضِهِمْ يَلْعَبُوْنَ و گفت آن وقت آسوده باشم که او را

هیچ مگر نه بینم بجز خود یعنی همه من باشم * وگفت اگر قدر حق تعالی بکمال بدانستمی هیچ نترسیدمی از غیر حق تعالی وگفت دو تن را بخواب دیدم که مرا گفتند ای شبلی * هر که چنین وچنین کند او از غافلانست وگفت عمریست که در آرزوی آنم که نفسی برآرم با حقتعالی چنانکه پنهان بود از دلم ودلم آن نداند نمیتوانم وگفت اگر همه دنیا لقمه ساختندی ودر دهن طفل شیرخوار نهندی مرا بروی رحم آید که هنوز گرسنه مانده باشد وگفت همه دنیا مرا باشد وبجهود دهم اگر از من بپذیرد بزرگ منتی دانم او را بر خود وگفت کاینات را آن مقدار نیست که بر دل من تواند گذشتن وچگونه کون بر دل کسی بگذرد که او مکون را داند نقل ست که روزی در غلبات شوق ووجد بود ومضطرب ومتحیر شیخ جنید گفت ای شبلی اگر کار خویش با حق تعالی گذاری راحت یابی شبلی * گفت ای شیخ اگر حقتعالی کار من با من گذارد آنگاه راحت یابم شیخ جنید گفت از شمشیر شبلی خون فرو میچکد نقل ست که روزی مردی میگفت یارب گفت تا کی گوئی یارب او میگوید عبدی آن شنو که او میگوید گفت آن می شنوم از آن این میگویم گفت اکنون اگر میگوئی معذوری * گفت خداوندا اگر آسمان را طوق گردن من گردانی وزمین را پای بند من کنی وجمله عالم را بخون من تشنه گردانی من از تو برنگردم نقل ست که چون وفاتش نزدیک رسید دو چشمش تیرگی گرفته بود پس خاکستر خواست وبر سر میکرد وچندان بیقراری در وی پدید آمده بود که وصف نتوان کرد گفتند این همه اضطراب از چیست گفت بر ابلیسم رشک می آید وآتش غیرت جان من میسوزد که چون من تشنه اینجا نشسته او چیزی از آن خود بکسی دیگر دهد که وَاِنَّ عَلَیْكَ لَعْنَتِیٓ اِلٰی یَوْمِ الدِّیْنِ اضافت لعنت با ابلیس نمیتوانم دید میخواهم که مرا بود چرا که تشریف اضافه لعنتی با ابلیس داده است اگر چه لعنت ست آخر از آن دوست است ونه در اضافت اوست پس خاموش شد ساعتی بازهم اضطراب شد وگفت دو باد میوزد یکی باد لطف ویکی باد قهر پس بهر که باد لطف وزد او را بمقصود رساند وبر هر که باد قهر وزد در حجاب گرفتار آید اکنون تا آن باد کرا دریابد پس اگر مرا باد لطف درخواهد یافت من اینهمه ناکامی وسختی بر امید آن توانم کشید واگر عیاذاً بالله باد قهر درخواهد یافت آنچه بمن خواهد رسید اینهمه سختی وبلا در جنب آن هیچ نخواهد بود پس در وقت وفات گفت مرا طهارت دهید وچون طهارت میدادند تخلیل محاسن فراموش کردند شیخ با یاد ایشان داد نقل ست که در آن شب که وفات میکرد همه شب این بیت میگفت بیت

كُلُّ بَيْتٍ اَنْتَ سَاكِنُهٗ غَيْرُ مُحْتَاجٍ اِلَى السُّرُجِ * وَجْهُكَ الْمَأْمُوْلُ حُجَّتُنَا يَوْمَ تَأْتِي النَّاسُ بِالْحُجَجِ * ترجمه یعنی

هر خانه که تو ساکن آئی آن خانه را بچراغ حاجت نبود از آن روی با جمال تو که امیدداشته شده است حجت ما خواهد بود روز یکه مردمان بحجتهای آیند پس جماعت بسیار حاضر شدند از بهر نماز کردن بر شیخ

قطعه تاریخ وفات شیخ ابوبکر شبلی رحمة الله علیه — شیخ شبلی که بحر عرفان بود * روز نقلش بعید قربان بود * مالکی مذهب ست آن مقبول * بیشک وریب از فروع واصول * اسم شبلی ابوبکر بیقین * هست تاریخ آن سلاله دین *

و شیخ هنوز وفات نکرده بود پس بفراست بدانست فرمود که عجب کاریست جماعتی مردگان آمده اند تا بر زنده نماز کنند پس گفتند بگوی لا اله الا الله گفت چون غیر نیست نفی چگونه کنم گفتند چاره نیست کلمه بگوی گفت سلطان محبت میگوید من رشوت نپذیرم پس یکی آواز بر داشت و شهادت تلقین کرد شیخ گفت مرده آمده است تا زنده را تلقین دهد پس چون ساعتی بر آمد گفتند چونی گفت بمحبوب پیوستم و جان بداد نقل ست که او را در خواب دیدند گفتند با سوال منکر و نکیر چه کردی گفت در آمدند و گفتند خدای تو کیست گفتم خدای من آنست که شما را و جمله فرشتگان را حکم کرد تا پدرم آدم را سجده کردید و من در پشت آدم بودم علیه السلام و در شما نظاره میکردم پس ایشان گفتند این جواب جمله فرزندان آدم باز داد پس برفتند و دیگری شیخ را بخواب دید گفت حق تعالی با تو چه کرد گفت مرا مطالبت نکرد باین همه دعویها و برهان که من کرده بودم اما مگر روزی بر زبان من رفته بود که هیچ خسران بزرگتر از آن نیست که از بهشت باز مانی و بدوزخ فروشوی حق سبحانه و تعالی بدین سخن با من عتاب کرد که زیان کاری و خسران بزرگتر آنست که از دیدار من باز مانند و محجوب گردند و دیگری بخواب دید گفت کیف وجدت سوق الآخرة گفت بازار آخرت چون یافتی شیخ گفت چنان یافتم که رونق ندارد درین بازار مگر جگرهای سوخته و دلهای شکسته و باقی همه هیچ نیست که اینجا سوخته را مرهم می نهند و شکسته را بار در می بندند و به هیچ التفات نمیکنند رحمه الله

باب هفتاد و نهم در ذکر ابونصر سراج رحمة الله علیه

آن عالم عارف آن حاکم خائف آن امیر زمره کبرا آن نگینه حلقه فقرا آن زبده اشیاخ شیخ وقت ابونصر سراج رحمة الله علیه امام بحق بود و یگانه زمان و متمکن و او را طاؤس الفقرا خوانده اند و صفت و نعت او بیش از آن ست که در قلم و بیان آید با در عبارت و زبان گنجد و در فنون علم کامل بود و در ریاضات و معاملات شانی عظیم داشت و در حال و قال و علم تحقیق آیتی بود و کتاب لمع او ساخته است شیخ سری و سهیل را دیده بود و بسیار مشایخ کبار را دریافته بود و از طوس بود و از ماه رمضان ببغداد رسید و در مسجد شونیزیه خلوت خانه بوی دادند و امامت درویشان بوی تفویض کردند تا عید اصحاب را امامت کرد و اندر تراویح پنج ختم قرآن کرد و خادم هر شب قرصی بدر دولت خانه وی بردی تا روز عید شد و او برفت نگاه کردند هر سی قرص مانده بود نقل ست که شبی زمستان بود و جماعتی نشسته بودند سخن دید معرفت میرفت او را وقت خوش شده آتشی پیش وی می . . . پس روی بر آتش نهاد و در میان

آتش سجده بکرد و حق تعالی را مریدان وی بترسیدند که روی وی سوخته باشد پس از سجده باز آمد یک موی وی نسوخته بود پس گفت کسیکه بدین درگاه آبروی ریخته بود آتش روی او را نتواند سوخت و گفت عشق آتشی ست در سینه و دل عاشقان که چون غلبه گیرد هر چه که ماسوی الله بود همه را بسوزد و چون خاکستر بیرون اندازد و گفت از ابن سالم شنیدم که گفت نیت بخداست و از خداست و برای خداست و آفاقی که در نماز افتد از نیت افتد و اگر چه بسیار بود و آن را موازنه نتوان کرد و یا نیتی که خدای را بود و بخدای بود و گفت مردم در آداب بر سه قسم اند یکی اهل دنیا که ادب نزدیک ایشان فصاحت و بلاغت و حفظ علوم و رسوم و سمره و ملوک و اشعار بود و دیگر اهل دین که ادب نزد ایشان طهارت دل و مراعات سر و تادیب جوارح و حفظ حدود و ترک شهوات و ریاضت نفس بود و دیگر اهل خصوص که ادب نزد ایشان حفظ وقت و وفای عهد و التفات کمتر کردن بر خواطر و در موقف طلب و اوقات حضور و مقام قرب ادب نیکو بجای آوردن بود **نقل ست** که گفته بود که هر جنازهٔ که در پیش خاک وی بگذارند مغفور بود و اکنون در طوس هر جنازهٔ که بیاورند نخست در پیش خاک می بدارند بحکم آن بشارت آنگاه بخاک برند و سخن وی بسیار ست این چند کلمه جهت تبرک نوشته شد رحمة الله علیه

باب شصت و دوم ذکر ابو العباس قصاب رحمة الله علیه

آن گستاخ درگاه آن مقبول الله آن کامل معرفت آن عامل عالم مملکت آن قطب اصحاب شیخ وقت ابو العباس قصاب رحمة الله علیه شیخ عالم و محترم مشایخ بود و صدیق وقت و در فتوت و مروت بغایت کمال بود و در آفات عیوب نفس دیدن اعجوبه بود و در ریاضت و کرامت و فراست و معرفت شانی عالی داشت و او را عال مملکت گفته اند و پیر شیخ ابی سعید ابی الخیر قدس الله روحه بود **نقل ست** که شیخ ابی سعید را گفت که اگر ترا گویند که خدای را می شناسی مگوی که می شناسم که آن شرکست و مگوی که نمی شناسم که آن کفرست و لیکن چنین گوی که اعرفنا الله تعالی ذاته بفضله یعنی خدای تعالی ما را آشنا سای ذات خود گردانید بفضل خویش و گفت اگر خواهی و اگر نه با خداوند خوی می باید کردن که اگر خوی نکنی پیوسته در رنج باشی و گفت اگر حق تعالی بر تو خیری خواسته علم را در جوارح تو نگاه دارد و آنگاه جوارح تو یک بیک از تو بستاند و با خود مگیر و نیستی بتو نماید تا به نیستی تو هستی خود را بر تو آشکارا کند پس بصفات خویش در خلق نگریی خلق را چون گوی بینی در میدان قدرت و بدانی که گردانیدن گوی خداوند گوی را بود و گفت هر کسی از خداوند آزادی میطلبد و من بندگی میطلبم تا آنکه بنده وی در بندوی بسلامت است

بوده است و در خطر و معرض هلاکت بود و گفت فرق میان ما و شما بیش از یک چیز نیست که شما خدا را گوئید و ما خدا را گوئیم شما ما را
ببینید از ما بشنوید و ما او را ببینیم و از وی شنویم و ما را مانیز همچون شما آدمی ایم و گفت پیران آئینه تو اند از ایشان چندان بحرالی وید که
نور او دیدنتوانست و گفت مریدی که یک خصمت در وقت قیام نماید آن وی را بهتر بود از صد رکعت نماز افزونی و اگر یک لقمه طعام
کمتر خورد وی را بهتر از آن که همه شب نماز افزونی کند و گفت بسیار چیزها راحت داریم و یک فراه نجات نیافتیم و گفت صوفیان
آنند که هر کسی را چیزی و جای بایستی و مرا خواست و جایی نبایستی و هر کسی را امنی و ریاست بایستی و مرا آن بایستی که من
نباشم و گفت طاعت و معصیت من در دو چیز بسته است چون بخورم مایه همه معاصی در خود بیابم و چون نخورم دست
باز کشم اصل همه طاعات در خود باز یابم نقل ست که وقتی علم ظاهر را یاد میکرد و گفت که آنچ هر سیت که دعوت تمام پیغمبران
علیهم السلام بر این نهاده اند اگر از آن جوهر ذره پدید آید از پرده توحید روی او هستی خویش و آن همه در فنا بود و گفت آنچ معرفت نیست
نه بصیرت نه نور نه ظلمت نه فناست آن هستی هستست و گفت مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم نه مرده است
نصیب چشم تو از وی مرده است و گفت حق تعالی را بندگانی ست که دنیا و زینت دنیا بخلق رها کرده اند و
سرای آخرت و بهشت بمطیعان گذاشته و ایشان بخداوند خویش قرار گرفته و گویند ما را خود این بس نیست
که قدم عبودیت از درگاه ربوبیت بر جان ماکشیده اند چیزی دیگر طلبیم و گفت خنک آن بنده که او را او انوحند و
گفت جوانمردان حق خلق اند نه وحشت خلق که ایشان را صحبت با خدای تعالی بود و از خدای بخلق ننگرند و گفت صحبت
نیکان و بقهای گرامی بنده را بحق تعالی نزدیک گرداند و صحبت با آنکس دار که ظاهر و باطن تو بصحبت او روشن شود
و گفت حق تعالی از صد هزار فرزند آدم یک کس پرداخته و برای خویش و گفت دنیا پلیدتر از دنیا دل آنکس ست که حق تعالی
او را بعشق دنیا مبتلا کرده است و گفت طمع کردن ناجوانمردیست و گفت هر چند بنده بخالق نزدیکتر
ست نزدیک خلق عاجزتر ست و گفت همه خلایق اسیر وقت و خاطر اند و وقت و خاطر اوست و گفت دعوت تمامت
پیغمبران علیهم السلام همه حق ست ولیکن صفت خلق ست چون حقیقت نشان کند و ظاهر گردد نه حق
ماند و نه عبارت و گفت چون من و تو باقی بود اشارت و عبارت باشد چون منی و توئی برخیزد نه اشارت ماند
و نه عبارت و گفت اگر ترا از وی آگاهی بود دیداری گفتن که مرا از وی آگاهی بود دیداری گفتن که مرا از وی آگاهی
ست و گفت در ساعات شب و روز هیچ ساعتی نیست که او را بتو آمدنی نیست اگر امر خویش را بر تو نگاه دارد
دست بر وی اگر ترا حفظ دارد تمامت خلایق شاید که بر معصیت تو بگریند و گفت اگر کسی بود که خدای را طلب کرد جز
خدای خدای دو بود و گفت خدای را خدای جوید خدای را خدای خواند خدای را خدای داند و گفت خدا اگر یک ذره بعرش
نزدیکتر بودی از آنکه بثری خدای را نشایستی و گفت من با اهل سعادت بر سول صحبت کنم و با اهل شقاوت
بخدای و گفت من از شما ادب نخواهم که بیهوده مادر بود که از فرزند شیر خواهد از شما ادب آن میخواهد که با شما نصیب

خویش زندگانی کند و گفت ابلیس کشتهٔ خداوند من است جوانمردی نبود مر کشتهٔ خداوند خویش را سنگ اندختن و گفت اگر در قیامت حساب در دست من کنند ببینند که چه کنم همه را در پیش کنم و این را مقام سازم ولیکن میدانم که نکنند و گفت هرگز کس مرا ندیده است و هر که مرا بیند از من صفت خویش بیند و گفت یک سجده که بر من براند هستی خویش و نیستی من بر من گرامی تر بود از هرچه آفریده و ناآفریده و گفت من فخر آدمم و قرة العین مصطفیٰ که بمن فخر کند که این از ذریت منست و مصطفیٰ را صلی الله علیه و آله وسلم روشن شود که از امت منست این و گفت و طارم من بزرگست از و باز نگردم تا از آدم تا محمد علیهم الصلوٰة والسلام در تحت و طارم من نیاورد و این سخن همان معنی ست که شیخ بایزید گفته است که او انی اعظم من لواحم مجمع و گفت در کنار دریای غیب ایستاده بودم و بیلی در دست داشتم پس یک بیل فرو بردم از عرش تا ثریٰ بدان یک بیل برآوردم چنانکه دوم بار بیل که فرو بردم هیچ نمانده بود و این کمترین هیچ زدست یعنی هرچه در صورت بود در قدم اول از بیشم برخاست و گفت فردای قیامت حق تعالیٰ قومی به بهشت فرود آورد و قومی بدوزخ پس مهار بهشت و دوزخ گیرد و در دریای غیب اندازد و گفت آنجا که خداوند بود روح بود و بس نقل ست که پرسیدند که در قیامت چون اهل بهشت به بهشت روند و اهل دوزخ در دوزخ جوانمردان کجا باشند و گفت جوانمرد آنکس باشد که او را نه دنیا جای بود و نه در آخرت نقل ست که مردی قیامت بخواب دید و چندانکه عرصات شیخ را میطلبید باز نمیافت پس مردی دیگر با شیخ بگفت شیخ فرمود که چون ما نابودیم اصلا چون ما را در توان یافت و نعوذ بالله از آنکه در قیامت ما را باز توان یافت نقل ست که یک روز در خلوت بود موذن گفت قد قامت الصلوٰة گفت چگونه من نعمت ست که از صدر و پیشگاه باز به درگاهی باید آمدن پس بنماز بیرون آمد و بگذارد رحمة الله

باب هشتاد و یکم در ذکر ابو اسحق ابراهیم بن احمد الصوفی الخواص رحمة الله علیه

آن سالک بادیهٔ تجرید آن نقطهٔ دایرهٔ توحید آن محتشم علم و عمل آن محترم حکم ازل آن صدیق توکل و اخلاص قطب وقت ابراهیم خواص یگانهٔ عهد بود و مختار اولیا و بزرگوار بود و در طریقت قدمی عظیم داشت و در حقیقت بکمال بود و بهمه زبانها ممدوح بود و او را رئیس المتوکلین خوانند بمعنی توکل تمامی بود که بوی سیب قطع بادیه کرده و از اقران شیخ جنید و نوری بود و بسیار مشایخ کبار را یافته بود و صاحب تصنیف بود در معاملات و حقایق و او را خواص از بهر آن گفتندی که زنبیل بافتی بسیار و بارها بادیه قطع کرده بود بتجرید و توکل بود در شهر ری وفات کرد در سنه احدی و تسعین و مائتین

رحمة الله علیه و گفت خضر علیه السلام از من صحبت خواست قبول نکردم از آنکه ترسیدم که در توکل خلل افتد
و نخواستم که غیر حق تعالی را در دل من خطر و معتمدی باشد و با این همه ریسمان و سوزن و رکوه و مقراض
پیوسته با خود داشتی و گفت این توکل را زیان ندارد و گفت در بادیه زنی را دیدم در غلبات وجد بود
سر برهنه و شوریده روی گفتم ای کنیزک سر بپوش گفت ای خواص چشم نگاه دار گفتم من عاشقم و
عاشق چشم نپوشد اما این بی اختیار چشم بر تو افتاد و گفت من مستم و مست سر نپوشد گفتم از کدام شرابخانه
مست شدی گفت ای خواص خمار دوم میداری هل فی الدارین غیر الله گفتم ای کنیزک
مصاحبت من خواهی او گفت ای خواص خام طمعی مکن که من از آنان نیم که مرد جویم من آنم که فرد
جویم نقل است که پرسیدند از حقیقت ایمان گفت اکنون این را جواب ندارم از آنکه هر چه گویم
عبارت بود مرا باید که بمعاملت جواب گویم اما من قصد مکه دارم و تو نیز بدین عزم در این راه با من
صحبت دار تا جواب مسئله خود بیابی سر گفت چنان کردم چون بادیه فرو رفتیم با وی هر روز دو
قرص نان و شربت آب پدید آمدی یکی بمن دادی و یکی خود را نگاه داشتی تا روزی در میان بادیه پیری
بما رسید چون خواص را دید از اسپ فرود آمد و یکدیگر را پرسیدند و زمانی سخن گفتند پیر برنشست
و باز گشت گفتم ای شیخ این پیر که بود گفت جواب سوال رسید گفتم چگونه گفت آن خضر بود علیه السلام
از من صحبت خواست من اجابت نکردم ترسیدم که توکلم بر خیزد و اعتماد بر دون حق تعالی پدید آید و گفت
در بادیه میرفتم خضر را علیه السلام دیدم بر صورت مرغی که می پرید چون بدیدم او را سر در پیش انداختم
تا توکلم باطل نشود او در حال بنزدیک من فرود آمد و گفت اگر التفات با من کردی بر تو فرود نیامدمی پس
من بر و سلام نکردم تا در توکل خلل نکند و گفت وقتی در سفری بودم تشنه شدم چنانکه از تشنگی بیفتادم
یکی را دیدم که آب بر روی من همیزد چشم باز کردم مردی را دیدم نیکو روی بر اسپ خنگ مرا آب داد
و گفت در پس من نشین و من بحجاز بودم چون اندکی از روز بگذشت مرا گفت چه بینی گفتم مدینه گفت
فرود آی و پیغمبر را علیه السلام از من سلام گوی و گفت در بادیه یکروز بدرختی رسیدم که آنجا آب بود شیری
دیدم عظیم روی بمن نهاد حکم حق را گردن نهادم چون نزدیک من رسید می لنگید بیامد و پیش من
بخفت و مینالید نگرستم دست او آماس گرفته بود و خوره کرده چوبی برگرفتم و دست او بشگافتم تا
تهی شد از آنچه گرد آمده بود و خرقه بر وی بستم پس برخاست و برفت ساعتی بود آمد و بچه خود را همی آورد
و ایشان گرد من همی گشتند و دنبال همی جنبانیدند و گرده آورده و در پیش من نهادند نقل است
که وقتی با مریدی در بیابانی میرفت آواز غریدن شیر بخاست مرید را رنگ از روی بشد و بر درختی

بود آنجا بجست و بر آنجا شد و بهیے لرزید و خواص همچنان ساکن سجاده بیفگند و در نماز ایستاد و شیر
فرا زرسید و دانست که توقیع خاص حق است روی در نهاد و نظاره میکرد و خواص بکار مشغول پس چون
از آنجا برفتند پشه او را بگزید فریاد برگرفت مرید گفت خواجه عجب کاریست دوش از شیر نترسیدی
وامروز از پشه فریاد میکنی گفت زیرا که دوش مرا از من ربوده بودند وامروز بخودم باز داده اند حامد
اسود گفت با خواص رح در سفر بودم بجاے رسیدیم که آنجا ماران بسیار بودند در کوه بنشستیم
چون شب درآمد ماران بیرون آمدند شیخ را آواز دادم گفت خداے تعالی را یاد کن همچنان کردم
ماران همه بازگشتند برین حال همانجا بگذاشتیم چون روز روشن شد نگاه کردم مارے بر وطاء شیخ
حلقه کرده بود فرود افتاد گفتم یا شیخ تو ندانستی گفت هرگز مرا شبے خوشتر از دوش نبود نقل ست که یکے
گفت کژدمے دیدم بر دامن خواص همیرفت خواستم تا او را بکشم گفت دست از و بدار که همه چیز را بما حاجت
بود و ما را بهیچ حاجت نیست نقل ست که گفت وقتے در بادیه رفتم راه گم کردم بسے برفتم و راه نیافتم
همچنان چند شبانه روز راه میرفتم تا آخر آواز خروسے شنیدم شاد گشتم و روی بدان جانب نهادم آنجا
شخصے دیدم بدوید و مرا قفاے بزد چنانکه رنجور شدم گفتم خداوندا کسے که بر تو توکل کند با وے این
کنند آوازے شنیدم تا تو توکل بر ما داشتی عزیز بودی اکنون توکل بر آواز خروسے کردی آن قفا بدان
خوردی همچنان رنجور همیرفتم ندائے شنیدم که اے خواص از این رنجور شدی اینک بنگر سر آن قفا
زننده در پیش من انداخته و گفت در راه شام جوانے دیدم نیکو روے پاکیزه لباس مرا گفت با من صحبت کنی
من گفتم مرا در راه گرسنگی باید کشید گفت من بگرسنگی موافقت کنم چهار روز با هم بودیم پس فتوحے پیدا آمد
گفتم فرا تر آئے تا بخوریم گفت من نیت کرده ام که هر چه واسطه درمیان باشد نخورم گفتم یا غلام سخت باریک
گرفتی گفت یا ابراهیم دیوانگی مکن که ناقد بصیر ست و از توکل بدست تو هیچ چیز نیست پس گفت کمترین توکل
آنست که چون وارد فاقه در تو پدید آید حیلت نجوئی و توکل کنی در آنکه کفایت تو بدوست و گفت یکبار
در بادیه بتوکل میرفتم جوانے دیدم که مرا آواز داد و سلام کرد و گفت دستوری میدهی که در صحبت تو باشم و
آن جوان ترسا بود گفتم آنجا که من میروم ترا راه نیست گفت بیایم که از فایده خالی نبود پس یکهفته برفتیم روز
هشتم گفت اے زاهد حنیفی گستاخی کن با خداوند خویش که گرسنه ام و چیزے بخواه خواص گفت مناجات
کردم خداوندا بحق محمد علیه الصلوة والسلام که مرا در پیش این ترسا شرمسار نگردانی در حال طبقے دیدم بر نان و
ماهی بریان و رطب و کوزهٔ آب بر آن نهاده پس هر دو بنشستیم بخوردیم و برفتیم هفت روز دیگر
بگذشت روز هشتم گفتم یا راهب تو نیز قدرت خود نمائی پس آن جوان تکیه بر عصا کرد و لب بجنبانید دو

طبق پدید آمد نان و ماهی و رطب و دو کوزهٔ آب من از آن متحیر شدم پس آن راهب گفت بیا و بخور من
از خجالت نخوردم گفت بخور تا ترا دو بشارت دهم یکی آنکه شهادت عرض کن تا مسلمان شوم و زنار ببرید
و گفت اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمداً رسول الله و بشارت دیگر آنکه گفتم بحق آب وی
این پیر که مرا خجل مکن این هم از برکت و کرامت تو پیدا شد پس بخوردیم و برفتیم بمکه وی آنجا مجاور
بنشست و گفت یکبار در بادیه رفتم راه گم کردم شخصی را دیدم که بر من سلام کرد و گفت راه گم کرده از
عقب من بیا چون گامی چند برفتم او از من غایب شد و خود را در سر راه یافتم بعد از آن راه گم نکردم
و در راه تشنگی و گرسنگی مرا نبود و گفت یکبار در راهی میرفتم در شب بویرانه در شدم شیری عظیم دیدم ترس
در خود یافتم هاتفی آواز داد که مترس که هفت هزار فرشته با تواند که ترا نگاه میدارند و گفت یکبار در راه
بادیه شخصی منکر دیدم گفتم تو کیستی گفت من پری ام و بمکه میروم گفتم زاد و راحله نداری گفت از گروه ما نیز کسی بود
که بتوکل برود چنانکه شما گفتم توکل چیست گفت از خدای تعالی فرا ستدن **نقل است** که درویشی گفت از
خواص صحبت خواستم گفت از ما هر دو باید که یکی امیر و حاکم باشد بمصالح طریق پس گفتم امیر تو باش گفت اکنون
تو مطیع باش چون بمنزل رسیدیم مرا گفت تو بنشین پس او آب کشید و سرما بود و هیزم آورد و آتش افروخت
پس در راه هر کاری که بودی چون من قصد کردمی مرا نگذاشتی و خود کردی و گفتی شرط آنست که من امیر
باشم و تو مطیع باشی و در راه باران عظیم بیامد مرقع خود بیرون کرد و تا روز بر سر من بداشت و خود ایستاده
بود و مرقع در دو دست بر سر من میداشت پس من بغایت شرم زده شدم اما بحکم شرط هیچ نمی توانستم
گفتن چون بامداد شد گفتم امروز من امیر باشم گفت صواب آید چون بمنزل رسیدیم او همان خدمت
بر دست من برگرفت گفتم از فرمان امیر چرا بیرون میروی گفت بیفرمانی آن باشد که امیر را خدمت خود
فرمائی تا بمکه هم بدین صفت با من صحبت داشت من آنجا از شرم وی بگریختم پس در منام مرا بدید گفت
ای پسر بر تو باد که با دوستان چنان صحبت داری که من با تو داشتم و گفت روزی در نواحی شام
میگذشتم درختان انار دیدم و انار ترش بران بود نفسم آرزو کرد اما چون ترش بود نخوردم و بگذاشتم بوادی
رسیدم شخصی را دیدم مبتلا بی دست و پای ضعیف گشته و کرم در وی افتاده و زنبوران بر وی گرد
آمده و او را می گزیدند مرا بر وی شفقت آمد گفتم خواهی که ترا دعا کنم تا مگر ازین بلا خلاص یابی گفت نخواهم
گفتم چرا گفت لان العافیة اختیاری والبلاء اختیاره وانا اختار اختیاره علی اختیاری یعنی
عافیت اختیار منست و بلا اختیار اوست و من اختیار او بر اختیار خویش اختیار کردم گفتم اگر خواهی
این زنبوران از تو باز دارم گفت ای خواص آرزوی انار شیرین از خود باز دار که تندرستی من

میخواه خود را لے بسلامت خواه که آرزو نخواهد گفتم تو هیچ دانستی که من خواهم و آرزوے انار دارم
گفت هر که حق تعالیٰ را بشناسد هیچ چیز بروے پوشیده نماند گفتم حال تو با این زنبوران و کرمان
چگونه است گفت زنبورانم نیش میزنند و کرمانم میخورند اما چون او چنین میخواهد خوش است و گفت
وقتے در بادیه یکے را دیدم گفتم از کجا مے آئی گفت از بلاد ساغون گفتم بچه کار آمده گفت لقمه در دهن
میکردم دستم آلوده شده است آمده ام تا آب زمزم بشویم گفتم چه عزم داری گفت آنکه شب بازگردم
وجامه خواب مادر راست کنم و گفت شنیدم که در روم راهبے هفتاد سال ست تا در دیرے نشسته است
قصد او کردم چون آنجا رسیدم سر از دریچه بیرون کرد و گفت اے ابراهیم پیش من بچه کار آمده من راهب
نیستم من سگبانی میکنم شر سگ نفس خود از خلق باز داشته ام گفتم خداوندا تو قادری که او را هدایت
دهی و در عین ضلالت پس وے گفت که اے ابراهیم چند مردان را طلبی برو خود را طلب و چون خود را یابی
پاسبان نفس خود باش که هر روز این هوائے نفس سیصد و شصت گونه لباس الهیت در پوشد
و بنده را بضلالت دعوت کند و گفت وقتے در بادیه میرفتم بغایت گرسنه شدم اعرابی مرا پیش
آمد و گفت اے فراخ شکم اینهمه تقاضائے طعام چیست که تو میکنی گفتم چندین روز ست که هیچ نخوردم
گفت تو ندانی که دعوے کرده مدعیان بدرود ترا با دعوے توکل چه کار ست و گفت مرا از حق تعالیٰ
عمرے ابدی بباید در دنیا تا بعبودیت مشغول باشم تا چون مردم به بهشت فرود آیند و به نعمت
آن مشغول شوند حق تعالیٰ را فراموش کنند من در بلائے دنیا بحفظ آداب شریعت به عبودیت
قیام نمایم و پیوسته یاد حق تعالیٰ میکنم و گفت دستے ساکن و دلے فارغ طلب کن
و هر کجا خواهی میرو و گفت هر که حق تعالیٰ را بشناسد بوفائے عهد لازم بود آن شناخت را که آرام
گیرد با خدائے تعالیٰ و اعتماد کند بروے و گفت عالمی بسیاری روایت نیست عالم آنست که عمل کند
بمتابعت علم و اقتدا کند بسنتها اگرچه علم وے اندک بود و گفت جمله علم در دو کلمه مجتمع ست یکے آنکه هرچه حق
تعالیٰ تکلیف آن از تو برداشته است در آن تکلف نکنی و دیگر آنکه آنچه بر تو فرض کرده است و لازم گردانیده
آنرا ضایع نگردانی در ادائے آن تقصیر نکنی و گفت هر که اشارت کند بخدائے تعالیٰ و سکونت گیرد با غیر حق
تعالیٰ او را مبتلا گردانند پس اگر از آن توبه کند و با خدا مشغول گردد آن بلاها از وے دور کنند و اگر با غیر حق تعالیٰ سکونت
او دایم شود حق سبحانه و تعالیٰ رحمت خود از دل خلق ببرد و او را لباس طمع در پوشد تا پیوسته مطالبه طمع از
خلق میکند و خلق بروے رحمت و شفقت ننمود تا کارش بجائے رسد که حیات او بسختی و ناکامی گذرد و مرگ
وے بدشواری و حیرت و بلا و رنج بود و حاصل آخرتش ندامت و تاسف بود و گفت هر که جهان بود که در

دنیا بروے بگرید در آخرت خندان باشد و گفت هر که ترک شهوت کند کاذب بوده باشد و گفت هرگز توکل
در نفس خویش درست آید در غیر خود نیز هم درست آید و گفت توکل ثبات است در پیش محیی الاموات و گفت
صبر ثبات است در عبودیت بموجب حکم کتاب و سنت و گفت مراعات مراقبت آورد و مراقبت اخلاص سر و
علانیت آورد و گفت محبت محو ارادت ست و احتراق جملهٔ صفات بشریت و حاجات و گفت داروے
دل پنج چیز ست خواندن قرآن و دران تدبر کردن پیوسته شکم از طعام تهی داشتن و قیام کردن شب
و دعا و تضرع کردن در وقت سحرگاه و با صالحان و نیکان صحبت داشتن و گفت این حدیث در تضرع
سحرگاه جوئید و اگر آنجا نیابید هیچ جائے دیگر مجوئید که نیابید نقل ست که بر سینهٔ خود میزد و میگفت و
اشوقاه ملکیکه او مرا پیوسته مے بیند و من او را نمے بینم نقل ست که از وے پرسیدند که تو از کجا میخوری
گفت از انجا که طفل در شکم مادر خورد و وحوش در صحرا قال الله تعالی وَیَرْزُقْهُ مِنْ حَیْثُ لَا یَحْتَسِبُ نقل
ست که از وے پرسیدند که متوکل را طمع بود گفت از انجا که طبع نفس ست بحد هدر آید ولیکن او را زیان
ندارد زیرا که او را قوت بود در بیفگندن طمع بنومیدی از انچه در دست مردمان ست نقل ست که در آخر عمر او را
ریخ شکم پیدا شد چنانکه در جامع ے بود در شبانروزے شصت بار غسل کرده بود و هر دو رکعت نماز
بگذاردے باز تقاضا پدید آمدے دیگر غسل کردے از وے سوال کردند که آرزوے چه داری گفت
پارهٔ جگر بریان کرده آخر در میان آب غسل میکرد و وفات یافت و او را انجا نه بردند بزرگے در آمد پارهٔ نان
دید در زیر بالین او و گفت این پارهٔ نان ندیدمے برو نماز نکردمے که نشان آن بودے که او هنوز در توکل
متوقف شده است و از انجا عبور نکرده است مرد باید که بر هیچ صفت نه ایستد تا رونده باشد نه در توکل
مقام کند و نه در صفتے دیگر که ایستادن روا ندارد یکے از مشایخ او را بخواب دید گفت خدای تعالی با تو چه
کرد گفت اگرچه عبادت بسیار کردم و طریق توکل سپردم فاما چون از دنیا برفتم بطهارت و وضو رفتم بهر
عبادت که کرده بودم ثواب میداوند اما بسبب طهارت مرا منزلے فرود آوردند که در آئمه در جات بهشت
بود پس ندا کردند که یا ابراهیم این زیادتی مکرمت که با تو کردیم از ان بود که پاک بحضرت ما آمدی پاکان را
برین درگاه محلے و مرتبهٔ عظیم ست رحمة الله علیه والله اعلم بالصواب

باب هشتاد و دوم در ذکر ممشاد الدینوری رحمة الله علیه

آن ستودهٔ رجال آن زبدهٔ جلال صاحب دولت زمانه آن عالی همت یگانه آن مجرد شده از کینه و ری شیخ
وقت ممشاد دینوری رحمة الله علیه پیر عهد بود و یگانهٔ روزگار و ستوده و برگزیده بهمه کمال و خصال و در

ریاضت و مشاهدت و حرمت و خدمت آیتی بود و صحبت بسیار مشایخ یافته و مقبول و پسندیدهٔ همه و
وفات او در تاریخ سنه تسع و تسعین و مائتین بود و گویند سنه تسع و سبعین نقل ست که در خانقاه
بسته داشتی چون مسافری برسیدی از وی پرسیدی که مسافری یا مقیم اگر مقیمی درآی و اگر مسافری این
خانقاه جای تو نیست از آنکه چون روزی چند بباشی و ما با تو خو کنیم آنگاه که خواهی بروی و ما را طاقت
فراق تو نبود نقل ست که کسی از وی دعای خواست گفت برو بکوی خدای فرو شو تا بدعای ممشادت
حاجت نبود گفت کوی خدای کجاست گفت آنجا که تو نباشی مرد برفت و از میان خلق عزلت گرفت
و دولت او را دریافت و همنشین سعادت گشت و با حق سبحانه و تعالی آرام گرفت تا چنان شد که وقتی عنا
سخت آمد و بدینور رسید همه خلق روی بصومعهٔ ممشاد درنهادند در میان آن جوانمرد
آمد و سجاده بر روی آب او را می آورد و چون او را بدید گفت اینچه حالیست جوانمرد گفت فردا آمد
وصی پرسی اینک حق سبحانه تعالی مرا از دعای شیخ ممشاد و غیر او مستغنی گردانید و بدینجا رسانید که بینی
و گفت چون دانستم که کار درویشان همه جد و تحقیق ست هرگز با هیچ درویشی مزاح نکردم وقتی
درویشی پیش من آمد و گفت ای شیخ میخواهم که از بهر من عصیدهٔ بگوی تا بسازند پس ناگاه بر زبان من
برفت که ارادت و عصیده درویش خاموش شد پس برفت و با خود میگفت ارادت و عصیده و روی
در بادیه نهاد و این لفظ تکرار کرد تا جان بداد و گفت مرا قرضی چند مجتمع شد و دلم بدان مشغول بود بخواب
دیدم که مرا گفتند ای بخیل این مقدار قرض ما بگذاریم تو دل مشغول مدار و فرا می گیر و ما بر تو ستدن و از ما
باز دادن گفت بعد از آن با هیچ بقال و خباز و غیره شمار نکردم آنچه ایشان بهلیدند که داده ایم میدادم
و او را کلماتی عالی ست و گفت اصنام مختلف ست بعضی را از خلق صنم او نفس اوست و بعضی را صنم
او فرزند اوست و بعضی را مال او و بعضی را زن او و بعضی را تجارت و بعضی را نماز و روزه
و زکوة و حال او پس هر یک از خلق بسته بتی اند از بتان و بیزاری ازین بتان هیچ چاره نیست مگر
آنکه نه بیند نفس خویش را هیچ حالی و محلی و هیچ اعتماد نکند بر افعال خوبی و هرچه از نفس وی در وجود آید
از خیر و شر بدان فعل از نفس خویش راضی نبود و ملامت کننده بود و پیوسته مر نفس خود را و گفت ادب مرید
بجای آوردن حرمت پیران بود و نگاه داشتن حرمت برادران و دست از همه شبهتها بداشتن و آداب
شریعت و متابعت نگاه داشتن و خود را از موافقت هوای نفس نگاه داشتن و گفت هرگز بخدمت پیری
نشدم الا از همه حالت و علم خویش خالی شدمی و مستمع و منتظر برکات و کلمات وی بودمی تا از روی
چه فواید روی نمودی و گفت هر که پیش پیری شود و در وی هستی و خطر خویش باقی بود محروم ماند از برکات

صحبت و فواید کلام آن پیر و گفت صحبت اهل صلاح دل پدید آید و صحبت اهل فساد دل پدید آید و گفت اسباب علایق سه است منع و نظر بمسبوق و قضا کردن فراغت و نیکوترین حال مردم آنست که آنکس افتاده بود از نفس او و دید خلق و اعتماد او در جمله کارها بر خداوند بود و گفت فراغت دل در خالی بودنست از آنچه اهل دنیا در دست دران زده اند از فضول دنیا و گفت اگر حکمت و علم اولین و آخرین جمع کنی و دعوے احوال سادات اولیا کنی هرگز بدرجه عارفان نرسی تا سر تو ساکن نشود بخداے تعالیٰ و استواری در تو پدید نیاید در آنچه حق تعالیٰ ضمان کرده است مر ترا و گفت جملهٔ معرفت صدق افتقار ست بخداوند تعالیٰ و گفت معرفت بسه طریق حاصل شود یکے فکر در امور که آنرا چگونه تقدیر کرده است و در مقادیر که چگونه آنرا مقدر کرده است و دیگر در خلق که چگونه آنرا بیافریده است و گفت جمع آن است که اجمع کرده اند در توحید و تفرقه آنست که در شریعت ایشان را متفرق گردانیده اند و گفت طریق حق است و صبر بران شدید و گفت حکما حکمت بخاموشی و تفکر یافتند و گفت ارواح انبیا علیهم السلام در حالت و مشاهده اند و ارواح صدیقان در قربت و اطلاع و گفت تصوف صفائی اسرار است و عمل کردن بانکه رضائے جبار است و صحبت داشتن با خلق بے اختیار است و گفت تصوف توانگری نمودن است و مجهولی گزیدن تا خلق نداند و دست بداشتن از چیزے که بکار نیاید و گفت توکل وداع کردن طمع است از هر چه طبع و نفس بدان میل کند و گفت شرط فقیر آنست که چون گرسنه شود نماز کند و اگر قوت ندارد و بخفتد که حق تعالیٰ او را از سه چیز خالی ندارد یا قوت بدهد یا غذا بدهد یا اجل که وفات کند نقل ست که نزدیک وفات او پرسیدند که علت تو چگونه است گفت علت را از من پرسید پس گفتند بگوے لا اله الا الله روے بگردانید و در دیوار کرد و گفت همگی من بتو فانی شد جزاے آنکس که ترا دوست دارد این بود و گفت سی سال است تا بهشت بر من عرضه میکنند و در ان ننگریسته ام و سی سال است تا دل خود را گم کرده ام و نخواسته ام دل باز یابم پس درین حال که جمله صدیقان خواستند تا دل را در حق تعالیٰ گم کنند من چگونه دل را باز طلبم پس وفات کرد رحمة الله علیه

باب هشتاد و سوم در ذکر ابو اسحق ابراهیم الشیبانی رحمة الله علیه

آن سلطان اهل تصوف آن برهان بے تکلف آن امام زمانه آن همام یگانه آن خلیل ملکوت روحانی قطب وقت ابراهیم شیبانی رحمة الله علیه پیر وقت و شیخ مطلق و مشار الیه و محمود اوصاف و مقبول طریقت بود و در مجاهده و ریاضت شانے عظیم داشت و در تقوے و ورع آیتے بود و عبدالله مبارک گفتے ابراهیم حجت

خدا است بر فقر او بر اہل آداب و معاملات و وجدی بکمال داشت و مراقبتی بر دوام و ہمہ وقتی محفوظ بود و
گفت چہل سال خدمت ابو عبداللہ مغربی کردم کہ درین چہل سال از ماکولات خلق چیزی نخوردم و مویم تا لیبہ
دراز شد و خرقہ ام شوخگین نشد و در زیر ہیچ سقف نخفتم مگر در زیر سقف بیت الحرام در میان مکہ
و گفت ہشتاد سال ست کہ بشہوت خویش ہیچ نخوردم و گفت وقتی در شام بودم مرا عدس آرزو
کرد کاسۂ عدس بیاوردند و بخوردم بعد ازان ببازار شدم ظرفی چند دیدم نہادہ چون بدان نگریستم و الفقد در
اینہمہ خمرہاست با خود گفتم اکنون بر من حسبت لازم شد در ایستادم و خمہا را میشکستم آن مرد در اول پنداشت
کہ من مرد سلطانم خاموش می بود بعد ازان چون بدانست مرا بگرفت و پیش ابن طولون بردو دویست چوبم
بزدند بعد ازان بزندان فرستادند مدتی دران بماندم تا بعد ازان شیخ ابی عبداللہ مغربی را آنجا گذر
افتاد و مرا شفاعت کرد تا خلاص یافتم پس چون بخدمت شیخ رفتم فرمود کہ ترا چہ افتاد گفتم سیر
خوردن عدس بود و دویست چوب گفت ارزان جستی نقل ست کہ چون حج کردی اول زیارت
روضۂ مصطفے صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم کردی پس بمکہ رفتی و حج گذاردی باز بمدینہ آمدی و گفتی السلام علیک
یا رسول اللہ از روضہ جوابی آمدی و علیک السلام یا پسر شیبان و گفت روزی در گرمابہ رفتم چون غسل
میکردم جوانی چون ماہ دیدم کہ از گوشۂ گرمابہ آواز داد کہ چند باب بظاہر مشغول باشی جہد کن تا باطن را
غسل دہی و از ماسوی اللہ پاک کنی گفتم تو جنی یا انسی یا ملکی بدین خوبی کہ تو ئی گفت از نیہا ہیچ نیم
منم من آن نقطہ ام کہ زیر بائے بسم اللہ است گفتم پس این ہمہ مملکت تراست گفت آری ہم از
پناہ خود بیرون آی تا مملکت بینی و گفت علم فنا و بقا بر اخلاص و حدانیت گردد و درستی عبودیت و
ہرچہ غیر این بود آنست کہ ترا بغلط افکند و زندقہ بار آورد و گفت ہرکہ خواہد کہ از کون آزاد آید گو
عبادت حق تعالے باخلاص کن کہ ہرکہ در عبودیت محقق شود از ماسوی اللہ آزاد گردد و گفت ہرکہ
سخن گوید در اخلاص و خود را مطالبہ نکند بعمل کردن بدان حق تعالی او را مبتلا گرداند بدانکہ پردۂ او را
دریدہ گرداند پیش اقران و اخوان او و گفت ہرکہ خدمت مشایخ را ترک کند مبتلا گردد بدعاوی کاذب و بفضیحت گرداند
بدان دعوی او و گفت ہرکہ میخواہد کہ معطل و باطل نگردد گو دست در رخصت مزن و گفت سفلہ آن بود کہ در خداوند تعالی
عاصی شود و آن آنست کہ از خدائے نترسد و چون عطائی بکسی دہد منت نہد و گفت شرف در تواضع
ست و عزّ در تقوی و آزادی در قناعت و گفت چون خوف در دلی قرار گیرد موضع شہوات را
بسوزد اندر وی و رغبت دنیا از وی نماند و گفت توکل سریست میان بندہ و حق تعالی باید کہ آن
بود کہ بر سر وی مطلع نگردد جز خداوند تعالی و گفت حق تعالی عوض بندہ کہ در جد بسیار شنیدہ بسیار است

مشغول باشد او را بهشت کرامت کند و عوض آنکه بنده از بهر خدا مطالعهٔ دیدار ابد بود ایزد تعالی هم کند او را
در بهشت دیدار چون خود کرامت کند نقل است که کسان از وی دعا خواستند گفت مخالفة الوقت
من سوء الادب دعا چون کنم و کسی از وی وصیت خواست گفت خدا را پیوسته یاد دار و هرگز
فراموش مکن و اگر این نتوانی باری مرگ را یاد دار و فراموش مکن

باب هشتاد و چهارم در ذکر ابوبکر صیدلانی رحمة الله علیه

آن فلک عبادت آن خورشید سعادت آن چشمهٔ رضا آن نقطهٔ وفا آن شیخ ربانی ابوبکر صیدلانی
رحمة الله علیه از بزرگان مشایخ بود و بغایت صاحب جمال بود چنانکه در عهد خویش همتا نداشت در ورع
و تقوی و مشاهدات یگانه بود و اصل وی از فارس بود در نیشاپور وفات کرد و شبلی رح او را بزرگ و محترم
داشتی و گفت جملهٔ دنیا یک حکمت است و نصیب هر یکی از آن حکمت بر قدر کشف او ست و وفات
او در سنه اثنین و ثلثمایه بود و گفت صحبت کنید با خدای تعالی و اگر نتوانید صحبت کنید با آنکس که او با خدای
تعالی صحبت دارد تا برکت صحبت او شما را بخدای تعالی رساند و اندر دو جهان رستگار باشید و گفت هر که
صحبت کند با علم او را چاره نبود از مشاهدهٔ امر و نهی و گفت علم ترا منقطع گرداند از جهل پس جهد کن که ترا بریده
نگرداند از خداوند و گفت وصل بی فصل است که چون در آمد در میان فصل نماند و گفت هر که صدق نگاه ندارد
میان خویش و حق تعالی آن صدق وی او را مشغول گرداند چنانکه او را فراغت خلق نبود و گفت طریق
حق تعالی بعدد خلق است پس گفت طریق از خدای است به بنده و از بنده به وی طریق نیست و گفت
مجالست کن با خدای بسیار و با خلق اندک و گفت بهترین خلق آنکس است که خیر و نیکی در غیر خود بیند و
بداند که راه بحق تعالی بسیار است غیر از این راه که این کس بحق تعالی دارد و گفت چنان باید که بنده در کل
احوال تقصیر نفس خود می بیند و منت حق تعالی مشاهده میکند و گفت چنان باید که حرکات و سکنات بنده
خاص خدای را باشد یا بضرورتی بود که در آن مضطر بود و هر حرکت و سکون که غیر از این بود ضایع کردن عمر باشد و
گفت عاقل آن است که سخن بر قدر حاجت گوید هر چه افزونی بود از آن بسترد و گفت هر کرا خاموشی
وطن نیست او در فضول است و اگر چه ساکت است و گفت علامت مرید آن است که او را از غیر جنس خویش
نفرت بود و طلب بجنس خود کند و گفت زندگانی مرید در مرگ نفس و حیات دل مرگ نفس است و گفت ممکن
نیست از نفس بیرون آمدن هم بنفس اما از نفس بیرون آمدن بفضل حق تعالی است و مدد توفیق او و آن
راست نشود مگر به درستی ارادت بخدای تعالی و اعراض از ما سوی الله و گفت نعمت عظیم ترین از نفس بیرون

آمدنست زیرا که عظیم ترین حجابی میان بنده و حق تعالی نفس ست پس حقیقت ظاهر نشود مگر در مرگ نفس و گفت مرگ بابیست از ابواب آخرت و هیچ بنده بحق تعالی نتواند رسید مگر بدان درگاه در شود و گفت همه کاینات دشمن و حجاب منست پس من چکنم و گفت بر تو باد که مغرور نشوی در هر کار که شاید که در آن مکری بود و گفت همت نگاهدار که همت مقدمه جمله اشیا است و مدار جمله همت است و رجوع جمله اشیا با همت است چون شیخ وفات کرد اصحاب گفتند لوح سر خاک او راست کردیم و نام او بر آنجا نبشتیم هر بار یکی بیامدی و خراب کردی و ناپدید شدی و لوح ببردی و از آن یکی هیچکس دیگر خراب نکردی از استاد ابو علی دقاق پرسیدیم سر این گفت آن پیر در دنیا خود را پنهانی اختیار کرده بود و شما میخواهید که آشکارا کنید و حق تعالی مخفی میدارد رحمة الله علیه

باب هشتاد و پنجم ذکر ابو حمزه محمد ابن ابراهیم البغدادی رحمة الله علیه

آن سالک طریق تجرید آن سایر سبیل توحید آن ساکن حظیره قدس آن خازن ذخیره انس آن نقطه دایره آزادی وتد عالم ابو حمزه بغدادی رحمة الله علیه از کبار مشایخ این طایفه بود و در کلام حظی وافر داشت و در علم تفسیر و روایات و حدیث بکمال بود و شیخ وی حارث محاسبی بود و صحبت سری رح و نوری رح و خیر نساج یافته بود و بصحبت بسیار مشایخ رسیده بود و در مسجد رصافه بغداد وعظ گفتی و امام احمد حنبل رح را چون در مسئله اشکال افتادی رجوع بوی کردی و کلامی دیبایانه شافی داشت و در سنه تسع و ثمانین و مائتین وفات کرد و نقل است که روزی پیش حارث محاسبی رح در آمد و برا یافت جامهای لطیف پوشیده مرغی سیاه در آن خانه در قفس بود ناگاه بانگی بکرد ابو حمزه نعره بزد و گفت لبیک یا سیدی پس حارث برخاست و کاردی برگرفت و قصد کشتن ابو حمزه رح کرد مریدان در پای شیخ افتادند تا آن کار را از وی جدا کردند پس ابو حمزه را گفت اسلم یا مردود مریدان گفتند یا شیخ ما ابو حمزه را از اولیای موحد میدانیم حارث رح گفت چنین ست و من در وی جز نیکوئی نمیدانم و باطن او را بجز مستغرق توحید نمیدانم اما چرا او را چیزی باید کرد که با فعال حلولیان مانند باشد یا بمقالت ایشان چرا بانگ مرغی او را از حق تعالی استماع افتد و حق تعالی متجزی نیست و دوستان وی را جز بر کلام وی آرام نیست و جز بر استسلام وی وقت و حال نیست وی را بچیزها حلول و نزول نیست و اتحاد و امتزاج بر قدم روا نیست پس ابو حمزه گفت اگر من در اصل درست بودم اما چون فعلم مانند بود بفعل قوم گمراه توبه کردم و ابو حمزه رح گفت حق تعالی را بدیدم بجهر آدم را گفت یا ابا حمزه رح متابعت وسوسه مکن و بلای خلق بکش بدین سخن که بگفت چون خلق عوام بشنیدند وی را بسیار رنج نمودند و گفت دو شنی

قفس

با فقر اگر دین بیخته است و مشهور تر از دین هر دو کستی نعرا اگر صدیقے و گفت هر که حق تعالی او را طریق فرو دانا
کرد سلوک آن کردن بر وی آسان کرد و هر که طریق باستدلال و واسطه طلبد گاه خطا بود و گاه ثواب و گفت
هر که را حق تعالی سه چیز روزی کند از بیشترین آفت خلاص یابد شکمے خالی و دلے قانع و فقرے دایم و گفت
چون نفس تو از تو سلامت یافت حق وے گذاری و چون خلق از تو سلامت یافتند حقهاے ایشان
بگزاردی و گفت علامت صوفی صادق آنست که بعد از عزت خوار شود و بعد از توانگری درویش شود و بعد
از هویدائی پنهان شود و علامت صوفی کاذب بر عکس این بود و گفت هر گه فاقه بمن رسیدے با خود
گفتمے که این فاقه بتو هدیه آمده است و چون اندیشه کردمے همچنین بدان فاقه اولیتر از خود ندیدمے بخوشدلی
آن فاقه بکشیدمے و بآن میساختمے نقل ست که سخن بغایت نیکو گفتے روزے هاتفے آواز داد که بغایت
سخن نیکو میگوئی اما اگر خاموشی باشی نیکوتر باشد بعد ازان خاموش شد و هم دران هفته وفات کرد و نقل
ست که در روز جمعه سخن میگفت وارد بوے فرود آمد از کرسی بیفتاد و وفات کرد رحمة الله علیه

باب شصت و ششم در ذکر ابوعلی الدقاق رحمة الله علیه

آن استاد علم و بیان آن نبیان کشف و عیان آن گم شده عشق و مودت آن سوخته شوق و محبت
آن مخلص مشتاق قطب وقت شیخ ابوعلی دقاق رحمة الله علیه امام و شیخ وقت بود و سلطان طریقت
و حقیقت بود و لسان الرحمن بود در احادیث و تفسیر و بیان و تقریر و وعظ و تذکیر شانے عالی داشت
و در ریاضت و کرامت آیتے بود و در لطایف و حقایق و مقام و حال متعین بود مرید شیخ ابوالقاسم نصر
آبادی بود و بسیار مشایخ را دیده بود و خدمت کرده و او را نوحه گر قوم گفتندے از بسیاری درد و شوق و
سوز و دردی که او را بود هرگز در همه عمر خویش پشت باز ننهاد و ابتدا در مرو بود که واقعه بروے فرود آمد چنانکه
نقل ست که یکے از کبار مشایخ گفت در مرو ابلیس را دیدم که خاک بر سر میکرد گفتم اے لعین چه بوده است
گفت خلعتے که هفت صد هزار سال ست تا منتظر آن بودم و در آرزوے آن سوختم در سر آمد و فرو دوشے
اندر انداختند و شیخ علی فارمدی گفتے مراد قیامت هیچ حجت نخواهد بود الا آنکه گویم من محب و معتقد علی دقاقم رح
و شیخ ابوعلی گوید درخت خود رسته است که کسے آنرا نپرورده باشد برگ بیاورد و اما بار نیاورد و اگر نیز بار
بیاورد بے مزه بود همچنین مریدے که در صحبت و تربیت پیرے پرورده نباشد از وے هیچ چیز نیاید پس
گفت من این طریق از شیخ ابی القاسم نصر آبادی فرا گرفتم و او از شبلی رح و او از جنید رح و او از سری رح و او
از معروف و او از داود رح و او از تابعین رحمهم الله و گفت هرگز ابیش شیخ ابی القاسم نصر آبادی نرفتم تا

اول غسل نکردم نقل ست که در مرو وعظ میگفت بعد از آن سفرهای بسیار کرد و سفر حجاز و زیارت
مشایخ و غیر آن نقل ست که وقتی جامه نداشت و برهنه بود بخانقاه عبدالله عمر فرود آمد شخصی دید او را
باز شناخت پس خلق بروی جمع شدند و بزرگان شفاعت کردند تا درس گوید قبول نکرد و گفت درس
و مناظره کردن امکان ندارد پس گفتند وعظ بگوی قبول کرد منبری بنهادند چون بر منبر برفت بجانب
راست اشارت کرد و گفت الله اکبر و بجانب چپ اشارت کرد و گفت وَاللهُ خَبِیرٌ پس روی
بقبله کرد و گفت و رضوان من الله اکبر احوالی عجایب پیدا شد و خلق بیکبار بهم برآمدند و غریو برخاست
و چندین جنازه برگرفتند پس شیخ در میان آن شغله فرود آمد و برفت چندانکه او را طلب کردند نیافتند از آنجا
بمرو رفت و بعد از آن به نیشاپور نقل ست که درویشی گفت روزی بمجلس شیخ در آمدم شیخ را دستاری
طبری بر سر بود و دلم بدان میل کرد از شیخ سوال کردم که توکل چه باشد گفت آنکه طمع از دستار مردمان باز
کنی و دستار من انداخت و گفت وقتی در مرو بیمار شدم مرا آرزو کرد که به نیشاپور روم هاتفی آواز داد که
حالیا از شهر بیرون نتوانی شدن که جمعی پریان را سخن تو خوش آمده است و در مجلس تو حاضر میشوند از بهر
ایشان حالیا توقف کن نقل ست که چون در میان مجلس چیزی افتادی که مردمان بدان مشغول شدندی شیخ
گفتی این از غیرت حق تعالی ست که میخواهد آنچه میرود نبرد نقل ست که روزی بر سر منبر مذمت آدمی
میکرد که ظلوم و جهول و معجب و حسود ست و آنچه بدین ماند درویشی برخاست و گفت با این همه صفت ایها الشیخ آخر
محل دوستی دارد و گفت بلی یحبهم و یحبونه نقل ست که یک روز بر سر منبر میگفت الله الله الله شخصی گفت
خواجه خدای چه بود گفت نمیدانم گفت چون نمیدانی چرا میگوئی گفت این نگویم پس چگویم و هم نقل ست که
مردی فقاعی بود و بوقت سفره خوردن درویشان بخانقاه شیخ آمدی و فقاع بسیار بیاوردی و با درویشان
بسفره موافقت کردی پس اگر فقاع او چیزی زیادت شدی باز پس بردی روزی بر لفظ شیخ برفت که آن جوانمرد
فقاعی وقتی صافی دارد در آن شب شیخ در خواب دید موضعی عالی بر بالای و بزرگان دین بر آن بالا جمع
شده هر چند خواستم تا بر آن بالا روم نتوانستم رفت آن فقاعی بیامد و گفت یا شیخ دست بمن ده و برین راه
شیران پس رو و بالا نهند و مرا بر آن بالا برد دیگر روز استاد بر منبر بود فقاعی گفت یا شیخ ما هر شبی آنجا باشیم
تو بیک شب که در آمدی ما را غمز میکنی نقل ست که شخصی پیش شیخ آمد و گفت از جای دور آمده ام بزیارت
شیخ گفت یافت این حدیث بقطع مسافت نیست از نفس خویش گامی برگیر فرا تر شو که همه مقصودها بحاصل ست نقل
ست که مردی از وساوس شیطان شکایت میکرد شیخ گفت درخت تعلق دنیا از میان بر آر بیخ بکن تا
گنجشک بر آن ننشیند که تا درخت تعلق دنیا و محبت او در باطن شما جا کرده است تا از بیخ برنکنی البته از دست مرغان

شیطانی خلاص نخواهد بود نقل ست که بازرگانی مرید شیخ بود بعبادت او رفت پرسید که سبب رنج چه بود بازرگان گفت نیم شب برخاستم تا وضو سازم و نماز شب کنم تا بی در پشتم افتاد و رگی بگشت دردی سخت پدید آمد و تب مشغول شوی لاشک بدرد پشت گرفتار شوی کسی را که سر درد کند چون طلا بر پای نهد هرگز به نشود چون دست نجس بود و او آستین بشوید هرگز دست پاک نگردد نقل ست که یک روز بخانه مریدی شد و آن مرد دیرگاه در انتظار او بود و چون شیخ درآمد گفت ای شیخ یک سخن بگویم گفت بگوی گفت کی خواهی رفت شیخ گفت ای بیچاره هنوز وصال نا یافته آواز فراق بلند کردی نقل ست که روزی صوفی در پیش استاد نشسته بود عطسه داد استاد گفت یرحمک الله صوفی در حال پای افزار در پای کرد و گردن گرفت بعزم رفتن گفتند حال چیست گفت چون زبان شیخ برما برحمت گشاده شد و کاری که میبایست برآمد چه خواهد بود و بیش ازین چه گفت و برحمت نقل ست که روزی استاد نشسته بود مرقعی نو بغایت نیکو پوشیده و در عهد او شیخ ابوالحسن مرسی یکی بود از عقلای مجانین او در خانقاه درآمد پوستینی کهنه آلوده پوشیده استاد بطیبت میگفت و در مرقع خویش منگریست که ابوالحسن بچند این خریده این پوستین ابوالحسن نعره زد و گفت ابوعلی رعنائی مکن که این پوستین همه دنیا خریده ام و همه بهشت باز نفروشم استاد سر در پیش افگند و زار بگریست و چنین گفتند که دیگر هرگز با هیچ درویش طیبت نکرد نقل ست که استاد گفت کسی در گوشه گذاشت و میگفت الله من نهان گوش میداشتم گفت ای ابوعلی مرا مشغول مگردان برخیزم و باز آمدم او همان میگفت تا جان بداد کس بطلب غسال و کرباس فرستادیم چون نگاه کردیم او را هیچ جای ندیدیم حیران فرو ماندیم گفتم خداوندا چنین کس را ایمن نبودی که بدیدمش بمرد و ناپدید شد گویا او کجا شد هاتفی آواز داد چه جوئی کسی را که ملک الموت جست و نیافت حور و قصور جستند و نیافتند گفتم خداوندا وی ماند کجا شد آواز آمد که فِی مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيْكٍ مُقْتَدِرٍ استاد گفت وقتی پیری را دیدم در مسجد خراب که خون میگریست چنانکه زمین مسجد خون گرفته بود گفتم ای پیر با خویشتن رفقی کن که ترا چه افتاده است گفت ای جوانمرد طاقتم بطاق برسید و آرزوی لقائی او و گفت خداوندی بنده خود گرفت شیخ را فرا کردنا او عفو کرد و بنده همچنان میگریست شفیع گفت این گریستن اکنون چراست چون ترا عفو کرد خداوند گفت او رضای من جوید و او را بدان راه نیست بدان سبب همیگرید نقل ست که یک روز جوانی از در خانقاه درآمد و گفت اگر کسی را اندیشه معصیت بخاطر درآید طهارت را هیچ زیان دارد است او گریست گفت سوال این جوانمرد را جواب گوید زین الاسلام گفت مرا خاطری درآمد لیکن از استاد شرم داشتم گفتم که طهارت ظاهر را خلل نکند اما طهارت باطن را بشکند نقل ست که گفت مرا درد چشم پدید آمد چنانکه مدتی از درد قرار نیافتم و خوابم نیامد ناگاه لحظه در خواب شدم آوازی شنیدم که اَلَيْسَ اللهُ بِكَافٍ عَبْدَهٗ

پس بیمار شدم و دردم برفت و دیگر هرگز درد چشم نبود و گفت وقتی در بیابانی راه گم کردم پانزده روز بعد
از آن بسر راه آمدم مردی لشکری را دیدم مرا شربتی آب داد بخوردم ظلمت و زیان کاری آن شربت آب
سی سال ست تا در دل من بمانده است نقل ست که گفت که او را بعضی مریدان بودند که چشم ایشان
بقوت بود در زمستان ایشان را آب سرد غسل فرمودی و بعضی نازک مزاج تر بودند با ایشان رفق
کردی و گفتی با هر کس مجاهده بقدر وسع او و توان فرمود و گفت کسیکه حق تعالی خواهد کردن او را بجوار اسباب والا
بکار آید اما اگر بعزلت در خانه تو بنشستن او را اندک چیزی تمام ست یعنی علم اگر برای ریای خلق و
فروختن و جاه آموزی ترا علم بسیار میباید اگر از برای عمل و زاد آخرت می آموزی ترا اندک علمی تمام ست
چندانکه شرائط عبودیت بدانی و بدان عمل کنی مقصود از علم عمل ست و تواضع چنانکه نقل ست که روزی
بر وی بدعوتی خواندند در راه میرفت تا که پیرزنی می آمد که میگفت بار خدایا مرا چنین گرسنه نگاه داشته و چندین
اطفال بر من گماشته آخر این چه چیزست که تو با من میکنی شیخ برگذشت و چون بدعوت رسید بفرمود تا طبقی
بیار استند خداوند دعوت شاد شد که امروز استاد از آن تواهد کرد تا بخانه برد و او را نه خانه بود نه اهل چون تمام
بیار استند برخاست و بر سر نهاد و بدر سرای آن پیرزن برد و بدیشان داد و ببین با آن شکستگی و نیاز
بوده باشد و یک روز گفته است اگر فردا مرا بدوزخ فرستند و کفار سرزنش کنند که ای استاد چه فرق
ست میان ما و تو من گویم جوانمردی باید آخر مرا روز بازار بوده ولیکن سنت خدا نیست شعر فلما اضاء
الصبح فرق بیننا وای نعیم لا یکدره الدهر عجب آفت که با چنین سخنی هم او میگوید که اگر بدانستمی که روز
قیامت قدمی در اقدام من خواهد بود از هر چه کرده ام روی بگردانیدمی اما شاید که در آن وقت که آن
گفته باشد او را با او وا ده باشند تا همه محو محض عبودیت باشد و درین وقت او را از میان برداشته
و بر زبان او سخن میرانده تا همه محض ربوبیت بوده باشد چنانکه نقل ست که یکروز بعید خلقی انبوه بمصلی
شده بودند او را خوش آمد گفت بعزت تو اگر مرا خبر باشد از ایشان کسی پیش از من ترا ببیند بر خوردی هیچ
تو قعی جان از من بر آید و اما شاید که مرادش آن باشد که چون آنجا زبان نبود از بیش و بیش این نباشد
شرح این سخن خود در آن ست لیس عند الله صباح و لا مساء و او را کلماتی عالی ست و گفت مگر تا از بهر خود با
هیچ آفریده خصومت نکنی که آنگاه دعوی کرده باشی که تو آن توئی و تو آن خودی ترا خداوند کیست شغل
خود بدو بازگذار تا خود خصمی ملک خویش او کند و گفت چنان باش که مرده باشی و سه روز بر تو گذشته
بود و گفت هر که جان خود را جاروب در خانه معشوق نمیتواند کردن او عاشق نبود و گفت هر انبساطی که بغیر حق
تنها انس بود و حال انس با حق تعالی ضعیف باشد و گفت هر که جز از حق تعالی سخن گوید در غالب خود کاذب بود

وگفت هر که نیت مخالفت پیر کند او را طریقت نماند و تعلق او با شیخ بریده گردد اگرچه در یک موضع باشند گفت هر که صحبت پیر کند آنگاه بدل بر پیر اعتراض کند عهد صحبت پیر شکسته باشد مگر داد توبه و غرامت آن بدهد اگرچه گفته اند عقوق شیخ را توبه قبول نباشد وگفت ترک ادب موجبے ست که راندن بار آورد هر که بے ادبی کند بر بساط پادشاهان او را بدرگاه فرستند و هر که بر درگاه بے ادبی کند او را بستوربانی فرستند وگفت هر که با پادشاهان صحبت کند بے ادب جهل او را بزودی بکشتن سپارد وگفت هر که او را در بدایت پیرے و استادے نبود در ارادت حق تعالے و سلوک طریقت او با حق تعالی در نهایت نتواند نشستن تا آنگه که شیخے نکند اگرچه در نهایت حال باشد زیرا که استادے باید که در طریقت و مجاهده تا نشسته با حق تعالے دست دهد از راه حال وگفت خدمت و عبودیت که بود بر درگاه بود اما بر بساط مشاهدت به هیبت هیبت بعد از آن فسردگی بود از استیلائے قربت بعد از آن فنا بود از صفات خود در تمامی غیبت و از بهر این ست که احوال مشایخ در نهایت از مجاهده بسکون باز میگردد و او را ظاهر ایشان بر قرار اول نماند وگفت چون مرید مجرد بود در بدایت از هم و در نهایت از همت او معطل بود و هم آنست که مشغول گرداند ظاهر او را بعبادت و همت آنست که جمع گرداند باطن او را بمراقبت وگفت شادی طلب تمامتر ست از شادی وجدان از بهر آنکه شادی وجدان را خطر زوال ست و در طلب امید وصال وگفت این حدیث نه بعلت ست و نه از جهد و ریاضت لیکن در طینت ست کما قال الله تعالی یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّوْنَهٗ گفت ما ایشان را دوست داریم و ایشان ما را دوست دارند و در آن میان ذکر عبادت نکونه و ذکر طاعت و علت نه بلکه محبت را مجرد یاد کرد از علت وگفت مصیبت ما امروز بیشتر ست از مصیبت اهل دوزخ بفردائے قیامت از بهر آنکه اهل دوزخ را فردائے قیامت ثواب فوت خواهد شد و ما را امروز بنقد وقت مشاهدهٔ خدمت حقتعالے فوت میشود تو فرق بکن میان این هر دو مصیبت وگفت هر که ترک حرام کند از دوزخ نجات یابد و هر که ترک شبهت کند به بهشت رسد و هر که ترک زیادتی کند بحقتعالی رسد وگفت بدین حدیث نتوان رسید بمردی و هر که درین حدیث افتد اینجا خلاص نتواند یافت بمردی وگفت از آن شئے که گاه گاه بر مردم در آید سببے از اطلاع حق تعالے بود که عرش را متجلی شود وگفت اگر بنده در جمله عمر یک نفس بمخالفت امر حق تعالے مشغول شده باشد پس اگر او را الخطا بر قدس فرود آورند چون حسرت آن نفس بر وے کشف کنند آن بهشت بر و دوزخ گردد و اگر در جملهٔ عمر یک نفس بصدق عبودیت حق تعالے کرده باشد اگر او را دوزخ کنند و آن نفس بر وے کشف گردانند آتش فرو میرد و دوزخ بر وے بهشت گردد وگفت هر که حاضر ست اگر چیزے برائے خود اختیار کند بدان تش مطالبه کنند و اگر غایب ست اگر اختیار کند نپرسند وگفت اگر عقوبت کند اظهار قدرت بود و اگر بیامرزد

اظهار رحمت بود و گفت بدبخت آن بود که آخرت را بدنیا بفروشد و گفت هر که این آیت بشنود که وَلَا
تَحْسَبَنَّ الَّذِیْنَ قُتِلُوْا چگونه بجان باختن بخیلی کند و گفت اِیَّاکَ نَعْبُدُ نگاهداشتن شریعت
ست و اِیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ اقرار حقیقت ست و گفت چون حقتعالی تنهائے شما را بجریده است به بهشت
بدیگرے مفروشید که هیچ دوست نبود و معامله با دیگرے سودے نکند و گفت سه رتبت ست یکے سوال
و دیگر دعا و دیگر ثنا سوال آنرا ست که دنیا خواهد و دعا آنرا است که عقبے خواهد و ثنا آنرا است که مولی خواهد و
گفت مراتب سخاوت سه قسم اند سخاوت و جود و ایثار هر که حق تعالی را بر نفس خویش برگزیند صاحب سخاست
و هر که حق تعالی را بر دل خویش برگزیند صاحب جود ست و هر که حق تعالی را بر جان خویش برگزیند صاحب
ایثار ست و گفت هر که از سخن حق گفتن خاموش بود دیوے گنگ بود و گفت بر شما باد که حذر کنید از صحبت
سلاطین که رائے ایشان چون رائے کودکان بود و صولت ایشان چون صولت شیران و گفت شیوه سلاطین نیست
که با ایشان طاقت صحبت نیست و از ایشان گزیر و صبر نیست و گفت معنی وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ
لَنَا بِهٖ پناه خواستن ست از فراق و قطیعت و گفت تواضع توانگران مر درویشان را دیانت ست
و تواضع درویشان مر توانگران را خیانت باشد و گفت چون ملائکه مر طالب علم را پر بگسترانند اگر کسے
طالب معلوم بود خود پایے چگونه کنند و گفت چون طلب علم فریضه بود طلب معلوم عین فرض بود و
گفت مرید آنست که نخسپد و هیچ مراد هوائے نفس نطلبد که محمد مصطفے صلے الله علیه و آله وسلم چون از
معراج باز آمد بعد ازان هرگز نخفت زیرا که همه دل شده بود و گفت چون ابراهیم علیه السلام مر پسر را گفت که در
خواب دیدم که ترا قربان میبایدکرد گفت اے پدر اگر در خواب نرفتی این در خواب ندیدی و گفت دیدار
در دنیا باسرار بود و در آخرت بابصار نقل ست که یکروز در استدراج سخن میگفت سائل گفت استدراج
کدام بود گفت نشنیده که فلان کس بمدینه گاه بازمے برد نقل ست که در آخر عمر چندان درد و پدید آمد
که هر شبانگاهے بربام آن خانه رفتے که اکنون برابر تربت اوست و آنرا بیت الفتوح گفتندے و بر آن
بام روے بآفتاب کردے و گفتے اے سرگردان مملکت امروز چون بودی و چون میگذشتی در ملک
و ملکوت در هیچ جائے اندوهگین مشتاق این حدیث یافتی و در هیچ موضع از زیر و زبر شدگان این
واقعه خبرے یافتی هم ازین جنس سخنهائے گفتے تا آفتاب فرو شدے بعد ازان از بام فرود آمدے
نقل ست که سخن او در آخر عمر چنان بلند شد که فهم خلق بدان نمیرسید و طاقت شنودن سخن وے نداشتند
در آخر در مجلس وعظ وے خلق اندک رفتندے چنانکه هفده هژده کس بیش نبودے چنانکه عبدالله رح
انصاری گفت چون ابو علی دقاق را سخن عالی شد مجلس وے از خلق خالی شد نقل ست که در اول

خلبات حالی داشت که پیوسته میگفتی خداوندا مرا در کار موی کن و بگاه برگ بخش و گفت خداوندا مرا
رسوا مکن که از تو بر سر منبر بسیار لافها زده‌ام با این خلق گناهکار و اگر البته مرا رسوا خواهی کرد تا بارے در پیش
این مجلسیان رسوا مگردان مرا همچنین در مرقع صوفیان رها کن در کوه و عصائی بدست من ده که من شیوهٔ
صوفیان دوست دارم آنگاه مرا با مرقع و رکوه و عصا بوادی از وادیهای دوزخ سپرده تا بعد از آن
همیشه خونابهٔ فراق تو میخورم و در آن وادیها نوحهٔ درد تو میکنم و بر سر نگونساری خویش میگریم و ماتم
بازماندگی مونس خود میدارم تا بارے اگر قرب توام نبود نوحهٔ درد فراق توام بود و گفت خداوندا ما دیوان
خود را بگناه سیاه کردیم تو موی ما را بروزگار سفید کردی پس ای خالق سیاه و سفید بفضل و رحمت خود سیاه
کردهٔ ما را در کار سفید کردهٔ خود کن و گفت خداوندا هر که ترا بتحقیق بداند هرگز از طلب تو باز نه ایستد و اگر چه بیقین
بداند که ترا هرگز نیابد و گفت خداوندا اگر فردا تو برحمت و فضل خود مرا به بهشت فرود آوری و بدرجهٔ عالی مرا برسانی
اما آن حسرت که تقصیر کردم در بندگی تو و بهتر ازین توانستم بود و نبودم هرگز از من برنخیزد و نقل ست
که شیخ ابوالقاسم قشیری او را بعد از وفات بخواب دید پرسید که حق تعالی با تو چه کرد گفت مرا
بداشت و هر گناه که بدان اقرار آوردم بیامرزید مگر یک گناه که از اقرار کردن آن شرم داشتم بسبب آن
مرا در عرق باز داشت تا آنگاه که همه گوشت از روی من فرو ریخت و آن گناه آن بود که در کودکی بامردی
نگرسته بودم و در نظرم نیکو آمده بود و یکبار دیگر شیخ را بخواب دید که عظیم بی قرار بود و میگریست گفت
ترا چه شده است مگر مراجعت باید بدنیا میخواهی گفت بلی اما نه از بهر صلاح خود اما سبب آن میخواهم تا میان
در بندم و عصا بر دارم و بر در ایشان بیرتم و میگویم مکنید و از غفلت بیدار شوید که شما نمیدانید که شما از که باز مانید
تا در حسرت جاوید نمانید و همچنین دیگرے او را بخواب دید و حال پرسید گفت هر عمل که کرده بودم از نیک
و بد ذره ذره بر من میشمردند پس کوه کوه عفو بر من فرود آمد و مرا مغفرت داشت رحمة الله علیه

باب هشتاد و هفتم در ذکر ابو علی محمد ابن عبد الوهاب الثقفی رحمة الله علیه

آن پروردهٔ اسرار آن خو کردهٔ انوار آن مفتی تقوای آن مهدی معنی دآن ولی صفی شیخ ابوعلی الثقفی رحمة الله علیه
امام وقت و عزیز روزگار بود و صحبت ابوحفص رح و حمدون رح یافته بود و در نیشاپور شیخ وقت بود
و علوم ظاهر و باطن بر کمال داشت و در فتوی و علوم و احادیث مقدم علمای عصر بود و دست از همه بداشت
و بعلم اهل تصوف مشغول شد پس مذهب صوفیان در سخن آمد و شانی و کلماتی نیکو داشت و بغایت حلیم
بود و در نیشاپور وفات کرد و در سنه ثمان و عشرین و ثلاثمائة نقل ست که همسایهٔ داشت کبوتر باختی

روزے سنگے بر کبوترے انداخت بر پیشانی شیخ آمد و بشکست و خون از وے روان شد اصحاب گفتند بگو پیش حاکمان
شہر چیزے بگوییتا دفع فتنہ بکنند پس شیخ مریدے را بخواند و گفت ازان درخت چوبے باز کن و پیش آن
کبوتر باز بر و او را بگوے تا بعد ازین باین چوب کبوتر میراند و سنگ نیندازد و گفت روزے جنازۂ دیدم کہ سہ مرد و زنے
برگرفتہ بودند پس آن طرف کہ زن گرفتہ بود من برگرفتم تا بگورستان رفتیم و نماز بر وے کردیم و دفن کردیم از ایشان پرسیدم کہ
شما را ہمسایگان نبودند کہ مدد کردندے گفتند بلے اما این میت مخنث بود او را حقیر داشتندے مرا بر وے رحم آمد و زرے
چند و پارۂ گندم بایشان دادم و در آن شب بخواب دیدم کہ شخصے بیامد و روے او چون ماہ بود و جامہا خوب پوشیدہ تبسمے کرد و
گفت من آن مخنثم بسبب آنکہ خلق مرا حقیر داشتند حق تعالے بر من رحمت کردہ گفت اگر جملہ علوم تحصیل کنے و با مشایخ و
صلحا صحبت داری ہرگز بمراتب مردان نرسی تا نفس را بریاضت نہ بفرمان شیخی کامل یا امامے متقی یا مردے صالح ناصح از آنکہ ہر کرا
ادب فرمایند و نباشد کہ او را ادب تعلیمت و صحبت بیاموزد و از منہیات منع کند و از آفات عیوب اعمال او را آگاہ کند و از
مکر و کید نفس و رعونات او را خبر دہد ہیچ معاملۂ او صحیح نبود و در ہیچ معاملہ و را اقتدا بوے نشاید کردن و گفت طمع راستی مدار از
کسے کہ ستایش نگردانیدہ باشد امید ادب مدار از کسیکہ او را ادب نیاموختہ باشند و گفت ہر کہ با مشایخ صحبت ندارد و طریق خدمت
و او نگاہ ندارد محروم ماند از فواید نظر و صحبت ایشان و از برکات ایشان و انوارے کہ از فیض بدلہا ایشان میرسد از ہمہ محروم ماند و
گفت فرع صحیح نخیزد مگر از اصلے صحیح پس ہر کہ خواہد کہ افعال او صحیح بود و بر جادۂ سنت و متابعت بود گو نخست اخلاص و صدق
دل درست کن کہ از درستی اخلاص باطن درستی اعمال ظاہر خیزد و گفت ہیچ عمل نمید برائے حق تعالے الا آنکہ صواب و خالص بود و ہیچ
عمل خالص قیام نماید مگر آنکہ موافق سنت و متابعت بود و گفت مرد چنان باید کہ از چہار خصلت خالی و غافل نماند یکے صدق
قول دوم صدق عمل سوم صدق مودت چہارم صدق امانت و گفت علم حیات دل ست از جہل و نور چشم ست از ظلمت و گفت
شغل و جمع دنیا چون رشے بکسے نہد آفت ست و چون دنیا روے از کسے بگرداند مراد را حسرت ساعت ست و عاقل آنست کہ ہرگز در دنیا بدر چیزے
کہ حاصل آن حسرت و آفت بود در دو جہان و گفت اگر کسیکہ ہیچ چیز را بہمہ چیزہا خریدہ بود و ہمہ چیزہا بہیچ چیز بفروختہ باشند و
گفت روزگار آید کہ ہیچ مومن را در عیش و زندگانی خوش نباشد مگر خود را بر فتراک منافقے بند نعوذ باللہ منہا واللہ اعلم

باب ہشتاد و ہشتم در ذکر ابو علی احمد محمد الرودباری رحمۃ اللہ علیہ

آن رنج کشیدۂ مجاہدہ آن گنج گزیدۂ مشاہدہ آن کوہ حلم و بردباری آن بحر علم و ستاری شیخ ابو علی رودباری
رحمۃ اللہ علیہ از کاملان طریقت بود و از اہل فتوت و ظریف ترین پیران بود و در علوم و ریاضت و در معاملت
و کرامت و فراست بزرگوار بود و اصل وے از بغداد بود و در مصر ساکن بود و در ہمہ علم بکمال و صیت بود و در حقایق
کلمات عالی داشت صحبت شیخ جنید و ابو الحسن نوری رحمہم اللہ یافتہ بود و بسیار مشایخ کبار را

دیده و با ایشان صحبت داشته و وفات او در مصر بود در تاریخ سنه ثمان عشرین و ثلثمائه نقل است که
گفت اجتماع این طایفه بوعده نبود و پراگنده شدن ایشان بمشاورت نبود و گفت درویشی وفات
کرد چون او را دفن میکردم خواستم که روی وی بر خاک نهم تا باشد که حق تعالی بر وی رحمت کند در لحد
چشم باز کرد و گفت مرا ذلیل میگردانی پیش آنکس که مرا عزیز کرده است گفتم یا سیدی پس از مرگ زندگانی
هست گفت آری محبان حق تعالی همه زنده اند ای ابو علی اگر فردا مرا آب روی بود ترا یاری دهم و
گفت مدتی ببلای وسواس طهارت مبتلا بودم روزی در موضعی در میان آب یازده بار رفتم تا وقت
آفتاب بر آمدن آنجا بماندم و در میانه رنجیده و خسته شدم که وضو درست نمیافتم گفتم بار خداوندا العافیة
هاتفی آواز داد که العافیة فی العلم و گفت تصوف آنست که صوفی صوف پوشد و نفس را بچشاند طعم بلا
و جفا و بنیدازد دنیا را از پس قفا و سلوک کند بر طریق سنت و متابعت مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم
و گفت مریدی که از پنج روزه گرسنگی بنالد او را بازار باید فرستاد تا گدائی کند و گفت تصوف صفوت
قربست بعد از کدورت بُعد و گفت تصوف متنعت بودن ست بر در دوست و سر بر آستانه در نهادن
و از آنجا نا گذشتن اگر صد بار برانندت و گفت تصوف عطائی احرارست و گفت خوف و رجا دو بال مرغند
چون مرغ با بستد بالها بایستد و چون یکبال نقصان پذیرد دیگر بال ناقص شود و گفت چون مرد از هر دو
بماند درجهٔ بزرگ بود و گفت حقیقت خوف آنست که با حق تعالی از غیر حق تعالی نترسی و گفت محبت
آنست که خود را بهمگی بمحبوب خویش سپاری و مر ترا هیچ باز نماند از تو و گفت توحید استقامت دل ست
با ثبات با مفارقت تعطیل و انکار و گفت نافع ترین یقینی آن بود که حق تعالی را در چشم تو عظیم گرداند
و با دون حق تعالی را خرد و نابود گرداند و خوف و رجا در دل تو ثابت کند و گفت جمع سر توحید ست
و تفرقه زبان توحید و گفت آنچه ظاهر میگردانند از نعمتها دلیل ست بر آنچه در باطن میدارد از کرامتهائے
بے نهایت و گفت چگونه اشیا بدو حاضر آیند و جمله بذوات فانی میشوند از خویش تا چگونه اشیا
ازو غایب شوند و جمله از و صفات او ظهور میگیرند سبحانه مر آن خدای را که نه او را چیزی حاضر تواند آمدن
و نه ازو غایب تواند شدن و گفت حق تعالی دوست دارد اهل همت را که از برای آنکه اهل همت
مراد او دوست دارند و گفت ما درین کار بجائی رسیدیم که چون تیزی شمشیر بود اگر هیچگونه
بخسپیم بدوزخ افتیم و گفت اگر دید او از ما زایل شود اسم عبودیت از ما ساقط گردد یعنی زنده نمانیم و
گفت چنانکه حق تعالی فریضه گردانید بر انبیاء علیه السلام ظاهر کردن معجزات و بر این همچنان فریضه
کرد بر اولیائے پنهان کردن احوال و مقالات تا بچشم اغیار بر آن نیفتد و کس آنرا نه بیند و نداند و گفت

هر کرا در طریق توحید نظر افتد بتنها خود آن توحید او را از آتش برهاند و گفت چون دل خالی گردد از حب دنیا و ریاست در وے حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت پدید آید و بعد ازین سه چیز پدید آید و دیدن ضایع او و مطالع سرایر او و معامله حقایق او و گفت من ضمیر ایم که از سماع سربسر خلاص یابم از بسیاری آفت آن و گفت آفت از سه چیز برخیزد یکے بیماری طبیعت دوم ملازمت عادت سوم بیماری فساد صحبت و گفت بیماری طبیعت حرام و شبهت خوردنست و بیماری ملازمت عادت بحرام و باطل نگرستن و غیبت شنیدن و گفتن و فساد صحبت آنست که متابع هواے نفس بود و گفت بنده خالی نیست از چهار نفس یا نعمتے که موجب شکر بود یا منتے که موجب ذکر بود یا محنتے که موجب صبر بود یا ذلتے که موجب استغفار بود و گفت هر چیزے را واعظے بود و واعظ دل حیاست و فاضلترین احوال مومن حیاست از حق و گفت وجد در سماع مکاشفت اسرارست بمشاهده محبوب و گفت طریق میان صفت و موصوفست پس هر که نظر کند بصفت محجوب بود و هر که نظر کند بموصوف ظفر یابد و گفت قبض اول آستانه فناست و بسط اول آستانه بقاست و گفت مرید آن بود که هیچ نخواهد خود را جز آنکه حقتعالے مر او را خواسته باشد و جوانمرد آن باشد که هیچ چیز نخواهد از کونین غیر حقتعالے و گفت ابتلاے نیکمردان همنشینی با نااهلانست نقل ست که چون وفاتش نزدیک رسید شیخ در کنار خواهرش نهاده بود چشم باز کرد و گفت درهاے آسمان باز کرده اند و بهشتها بیاراسته اند و بر ما جلوه میکنند و فرشتگان ندا میکنند که ما ترا بجائے رسانیم که هرگز در خاطر تو نگذشته است و حوریان بهشت نثارها میکنند و مشتاق دیدار ما مے نمایند اما دل ما میگوید لا تنظر الی غیرک عمرے دراز در انتظار کارے بسر بردیم برگ آن نداریم که برشوتے باز گردیم پس وفات کرد رحمة الله علیه

باب هشتاد و نهم در ذکر ابو الحسن علی ابن ابراهیم الحصری رحمة الله علیه

آن عالم علم ربانی آن حاکم حکم روحانی آن قدوهٔ قافلهٔ عصمت آن نقطهٔ دائرهٔ حکمت آن محرم صاحب سری شیخ ابو الحسن حصری رحمة الله علیه شیخ عراق بود و لسان وقت و در احوال و تحقیق و عبارت و اشارت بکمال بود و اصل وے در بصره بود اما در بغداد وطن داشت و در بغداد وفات کرد در تاریخ سنه احدی و تسعین و ثلثمائه نقل ست که گفت صوفی آن باشد که از جمله کائنات آرام وے جز بحق تعالے نباشد و غیر حق تعالے بهیچ چیز ساید و تفویض کلی امور خود بحق تعالے کرده باشد پس چون حقتعالی را یافتند التفات ایشان بما سوی الله نباشد نقل ست که احمد نصر رحمه که مرید شیخ بود شصت موقف ایستاده بود بیشتر احرام از خراسان بسته بود یکبار در میان پیران حرم سخنے بگفت که سلطان ایشان برجنید اعدا

از حرم بیرون کردند گفتند چون مدیست و هشتاد پیر در حرم باشند تو که باشی که سخن گوئی و شیخ نیز آن
وقت دربان را گفت آن جوان خراسانی اگر بعد ازین بیاید زینهار تا پیش من راه ندهی چون احمد رح
بغداد آمد بحکم گستاخی که داشت بدر خانهٔ شیخ شد دربان او را گفت که در فلان وقت شیخ فرموده است
که ترا پیش شیخ نگذارم چون احمد رح این سخن بشنید بفتاد و بیهوش شد بعد از آن بر درگاه می‌بود تا روزی
که شیخ بیرون آمد شیخ فرمود که غرامت آن ترک ادب که بر تو رفته است باید که بروم روی بشهر طرطوس
و یکسال خوک بانی کنی و در شب بوبر انها روی و بنماز مشغول باشی و باید که یکساعت خواب نکنی باشد
که این دلها عزیزان ترا قبول کنند احمد رح گفت فرمانبردارم و عزم روم کرد و جامهٔ ناز برکشید و کمر زنّار
برمیان بست و چنانچه شیخ او را فرموده بود یکسال خوک بانی کرد و بعد از آن عزم خدمت شیخ کرد چون
ببغداد رسید بدر خانقاه شد شیخ بتعجیل بیرون آمد و او را در کنار گرفت و گفت یا احمدُ انتَ ولدی و قرةُ
عینی احمد رح از آن قبول بغایت شاد شد و عزم مکه کرد تا حجی دیگر بکند چون بمکه رسید پیران که استقبال کردند
گفتند انت ولدنا و قرة عیننا و نواخت بسیار کردند و گفت سحرگاهی در مناجات گفتمی الٰهی من از تو در همه
احوال راضی ام تو از من راضی هستی ندا آمد که ای کذاب اگر تو از ما راضی بودی طلب رضای ما نکردی گفت
مراد دل ماست از حالت جوانی باز که اگر یک حرف و گذارم با من عتاب کنند و گفت نظر کردم در
همه دلها صاحبدلان دل من بر همه دلها راجح آمد نگاه کردم در عز همه صاحب عزی عز من بر عز همه
زیادت آمد پس گفت مَن کانَ یُرِیدُ العِزَّةَ فَلِلّٰهِ العِزَّةُ جَمِیعًا احوال باده توحید هیچ چیز نیست رفع حدث
و اثبات قدم و هجر اوطان و مفارقت احوال و نسیان آنچه میدانی و آنچه نمیدانی یعنی فراموش کنی
و آنچه ندانی بطلب آن مشغول نباشی و مطلق بحق تعالی مشغول باشی و گفت اگر بنده را بخود باز گذارند
همه مخالفت و عصیان از وی در وجود آید و چون توفیق و عنایت حق تعالی در رسید از وی همه
موافقت و محبت آید و گفت تا تیغ انکار هرچه اسم و رسم بدان رسد سر برنداری و ساحت دل را از
هرچه معلوم و معلول خالی نگردانی ینابیع حکمت از قعر دل تو در ظهور نیاید و گفت هر که دعوی کند اندر
چیزی از حقیقت شواهد کشف براهین او را تکذیب کند و گفت در حال مشاهده یکساعت نشستن
باندیشه و تفکر بهتر و فاضلتر است از هزار حج مقبول و بهتر از سفر کردن و گفت بعضی را پرسیدم که زهد چیست
گفت ترک آنچه دانی بدانکه در آنی از وی پرسیدند از ملامتی نعره بزد و گفت اگر درین روزگار پیغمبری روا
بودی از ملامتیان بودی و گفت سماع را تشنگی دایم باید و شوقی دایم که هرچند بیش خورد او را تشنگی
بیش بود و گفت چکیتم هر سماعی را که ساقط شود چون گوینده قطع کند سزاوار چنان است که سماعی که باشد سماع

متصل باشد چنانچه پیوسته منقطع نگردد و گفت صوفی آنست که چون از آفات فانی گشت هرگز با
آن نرود و چون روی فرا حق تعالی کرد روی باز نگرداند و حادثه را در وی اثر نباشد و گفت صوفی آنست که او
بعد از عدم موجود نباشد و معدوم نبیند بعد از وجود و گفت صوفی آنست که وجد او وجود اوست و صفات
او حجاب اوست یعنی من عرف نفسه فقد عرف ربه و گفت تصوف صفای دل ست از کدورت مخالفات
و گفت تا مادام که کون موجود بود تفرقه و پریشانی موجود بود و چون کون غایب گشت حق تعالی ظاهر
شد این حقیقت جمع باشد که جز حق باشد که جز حقتعالی نه بیند و جز از وی سخن نگوید رحمة الله علیه

باب نود و دوم ذکر ابو عثمان سعید ابن سلام المغربی قدس الله سره العزیز

آن ادب خورده ریاضت آن پرورده عنایت آن بیننده انوار حقایق آن داننده اسرار حقایق آن
بحقیقت وارث نبی شیخ وقت ابو عثمان مغربی رحمة الله علیه از کبار ارباب طریقت بود و از جمله
اصحاب ریاضت بود و در ذکر و فکر آیتی بود و در انواع علم خطری عظیم داشت و در تصوف صاحب
تصنیف بود و بسیار مشایخ کبار را دیده بود و مدتی در حرم مجاور بوده و در علو حال کس مثل او نشان
ندادند و در صحت حکم فراست و قوت هیبت و سیاست بینظیر بود نقل ست که صد و سی سال عمر
یافت و گفت نگاه کردم درین عمری دراز من هیچ چیز نمانده بود که همچنان برقرار بود که وقت جوانی
مگر امل و وفات او در نیشاپور بود در تاریخ سنه ثلاث و سبعین و ثلثمائة نقل ست که در اول حال بیست
سال عزلت کرد در بیابانها و صحراها که در آن مدت حس آدمی نشنید تا حدیکه از مشقت و ریاضت طینت
تن وی بگداخت و چشمهایش بمقدار سوراخ جوال دوزی ماند و از صورت آدمیان بگشت و بعد از آن
اشارت آمد که با خلق صحبت کن پس عزم مکه کرد و مشایخ حرم بفراست بدانستند و باستقبال وی بیرون رفتند
وی را یافتند بصورت مبدل شده در حالیکه جز رمق خلقیت چیزی در وی نمانده بود پس گفتند یا ابا عثمان
بیست سال بدین صفت زندگانی کردی و آدمیان در پیش کار تو عاجز شدند اکنون ما را بگوی تا چرا
رفتی چه دیدی و چه یافتی و چرا باز آمدی گفت بسکر رفتم و آفت سکر بدیدم و نومیدی بدیدم و بعجز
باز آمدم رفته بودم تا اصل ببرم آخر دست من بهیچ نرسید ندا آمد که یا ابا عثمان گرد فرع مگرد و در خیال
هستی مباش اما اصل بیرون نه کار تست در حقیقت درست پس نومیدی باز آمدم پس مشایخ گفتند
که حرامست بر معبران که عبارت چون تو کنند که تو انصاف جمله بدادی نقل ست که گفت مرا در ابتدای
مجاهده حال چنان بودی که وقت بودی که مرا اگر از آسمان بزیر انداختندی دوست تر داشتمی از آنکه مرا

طعام بایستے خوردیا از بہر نماز فریضہ طہارت بایستے ساخت زیرا کہ ذکر من در من غایب شدے و آن غیبت
ذکر من بر من سخت تر و دشوار تر از ہمہ رنجہا سخت بودے و در حالت ذکر بر من چیزہا مے میرفت کہ نیز دیگر
کراہت بودے ولیکن بر من سخت تر از گناہ کبیرہ آمدے و خواستمے تا مرا ہرگز خواب نیاید تا از ذکر باز نمانم پس حیلتے ساختم و بر ہر
سنگے لغزان کہ مقدار یک قدم بودے و زیر آن سنگ غار بودے و نہایت فرو کہ اگر از آنجا بیفتادمے ریزہ ریزہ گشتمے بر سر چنین
سنگ نشستمے تا خوابم نبرد تا بہم فرو افتادن و وقت بودے کہ مرا خواب ببردے و بر سر چنین سنگ خورد معلق در ہوا اگر در
بیداری بر سر آن بدشواری توانستے نشست و گفت در شب عید با ابوالفوارس بودیم و بخفت در خاطر من این گذشت کہ
اگر بار ار وغن گاو بودے دوستان را فلان چیز ساختمے پس ابوالفوارس در میان خواب میگفت بنید از این روغن گاو از دست
سہ بار ہمچنین بگفت چون بیدار شد حال پرسیدم گفت چنان در خواب دیدم کہ با جملہ موضع عالی بودم چنان
بودیم کہ در آن موضع حق تعالی را نخواستیم و بدین و دل ما بہیبت گشتہ بود و تو در میان آن جمع بودی اما در دست
تو روغن گاو بودے من ترا گفتم کہ بنید از این روغن گاو نقل ست کہ مردے پیش شیخ آمد و با خود اندیشہ
کرد کہ باشد کہ شیخ از وے آرزوے خواہد شیخ گفت پسندیدہ نیست آنکہ فرا مے ستانیم تا آرزوے دیگر
خواہیم و سوالے دیگر کنیم نقل ست کہ ابو عمرو زجاجی رحمہ گفت روزگارے در آن مرا بو عثمان را خدمت کردم
چنانکہ از وے صبر نتوانستے کرد شبے در خواب دیدم کہ مرا گفتند یا ابو عمرو چند با ابو عثمان رحمہ ازما باز مانید و
چند با ابو عثمان مشغول باشید و پشت بحضرت ما کنید روز دیگر با اصحاب شیخ گفتم کہ من خوابے عجیب
دیدہ ام چون بگفتم تمامت اصحاب سوگند خوردند کہ بعینہ ہمین خواب دیدہ ایم و ہمین خطاب شنیدہ ایم ہمہ
در این اندیشہ بودند کہ با شیخ گویند یا نہ شیخ بتعجیل پا برہنہ از خانہ بیرون آمد و گفتے اے اصحاب
چون شنیدید آنچہ گفتند روے از ابو عثمان رحمہ بگردانید و حق را باشید مرا تفرقہ بیش از این مدہید
نقل ست کہ امام ابوبکر فورک گفت کہ از شیخ ابو عثمان شنیدم کہ گفت اعتقاد من در حق تعالی آن بود کہ او بود کہ او در
جہت ست تا آنوقت کہ بغداد آمدم و اعتقاد درست کردم کہ او منزہ ہست از جہت مکتوبے نوشتم بمشایخ مکہ
کہ من در بغداد تازگی مسلمان شدم نقل ست کہ یک روز خادم خود را گفت کہ اگر کسے از تو پرسد کہ معبود تو بر چہ
حالتست چہ جواب گوئی گفت بگویم کہ بر آن حال کہ در ازل بود گفت اگر گویند کہ در ازل چگونہ بود چگوئی گفت
بگویم کہ بر آن حال کہ اکنون ہست گفت نیکو گفتی عبد الرحمن اسلمی گفت نزد شیخ ابو عثمان بودم کسے از چاہ آب میکشید و
از چرخ آوازے مے آمد گفت یا عبد الرحمن میدانی چرخ چہ میگوید گفتم نمیدانم گفت میگوید اللہ اللہ و گفت ہر کہ دعوے
سماع کند و او را آواز مرغان و جنبیدن درختہا و آواز باد سماع نبود او در دعوے سماع دروغ زن ست
و گفت چون بندہ بحقیقت ذاکر شود چون دریا بود کہ از وے جویہا میرود بہر جائے بحکم خداوند و او ہم

کون را ببیند بیان نور که او را بود چنانکه در همه کون اگر موری بجنبد میداند و نه ببیند و حقیقت اینجا تمام
شود و از ذکر او را چندان حلاوت بود که خواهد که نیست شود و مرگ بارزو جوید از آنکه طاقت چشیدن
آن حلاوت ندارد و نقل است که ابو عثمان را طاقت این حلاوت و لذت ذکر نداشت خویشتن را
از خلوت بیرون انداخت و بگریخت و گفت کلمهٔ لا اله الا الله باید که ذاکر با علم خویش بیامیزد و هرچه
در دلش آید از نیک و بد او بقوت و سلطنت این کلمه آن همه از دل دور میکند و بدین صمصام غیرت
سر آن همه خیال بر میگیرد که ورای این همه حق تعالی است و گفت هر که انس و معرفت و ذکر حق
تعالی بود مرگ آن انس وی را ویران نکند بلکه صد چندان انس و راحت زیادت شود از آنکه اسباب
شوریده از میان برخیزد و محبت صرف بماند و گفت بجناب اعظم رفیع و دلیل دو چیزست یکی نبوت
حدیث نبوت اکنون نبوت مرتفع شد و خاتم انبیا صلوات الله علیه گذشت اکنون حدیث با ما مانده است
و مداومت مجاهده و ذکرست پس این عمر اندک بهار او عوض چنین وصالی عزیز دائم بدل کردن سخت مختصر
ست و سخت ارزان ست پس ای بیچاره چه آورده ترا که این زندگانی اندک بهار او ربهای فراق دائم کردی
آخر از چه افتادن این تا جوانمردی بدین ناجایگاهی و گفت هر که خلوت بر صحبت اختیار کند بایدکه از یاد کرد
همه اشیا دل وی خالی بود مگر از یاد کرد حق تعالی و از همه ارادتها خالی بود مگر از رضای خداوند تعالی
و از همه مطالبت نفس خالی بود بجملهٔ اسباب و اگر بدین صفت نباشد خلوت او را ابلاء و بلاک بود و گفت
هیچکس بمقامات خواص نرسد تا چیزی از آداب نفوس و ریاست بر وی باقی بود و گفت عاصی بهتر
ست از مدعی از آنکه عاصی بگناهکاری مقر آمده است و مدعی در میان دعوی خویش گرفتار آمده است
و گفت هر که از صحبت درویشان دست بدارد و صحبت توانگران اختیار کند حق تعالی دل وی
را بمرگ و کوری مبتلا کند و گفت هر که دست بطعام توانگران دراز کند بشره و شهوت نفس هرگز فلاح
نیابد و او را درین هیچ عذر قبول نیست مگر کسی را که مضطر بود و گفت هر که با احوال خلق مشغول شد
حال خویش ضایع کرد و گفت مثل مجاهدهٔ مرد در پاک کردن دل چنانست که کسی را فرمایند این درخت
از بیخ بر کن هر چند اندیشه کند که بآسانی بر کند نتواند پس گوید با خود صبر کنم تا وقتی بیایم بعد از آن بر کنم
و هر چند که توقف میکند درخت قوی تر و او ضعیف تر میشود و بر کندن دشوار تر و گفت هر که سفر
میکند واجب بر وی آنست که اول سفر از هوا و شهوت و مراد نفس خویش بکند که سفر غربت ست و
غربت ذلت ست و مؤمن را روا نیست که پیش هیچ مخلوق خود را ذلیل گرداند گفت عالمها ست
که احکام قدرت بدیشان میرود و دلهای خلایق را وی آفریده است یک روی سوی عالم

ملک شهادت و یک روی سوی عالم ملکوت آنگاه عکس آن معارف مقدمه ازان روی بدین روی در گردد تا این روی دیگر نیز بار آن روی گردد تا چنان شود که مرا و را از هژده هزار عالم خبر نبود و عکس آن حقایق را که ضیاء نور ست چون فروغ بدین روی زند که عالم شهادت ست که آنرا نام معرفت شود و گفت منقطعان راه بدان منقطع شوند که در فرایض و نوافل خلل آورند و گفت نیکوئی صحبت آنست که فراخ داری بر برادر مسلمان آنچه بر خود فراخ داری و در آنچه او را بود طمع نکنی و بر جفائے وے تحمل کنی و عذر وے قبول کنی و انصاف او بدهی و از وے انصاف نطلبی و مطیع او باشی و او را مطیع خویش نداری و هر چه از وے بتو رسد بسیار و بزرگ شماری و هر چه از تو بوے رسد حقیر و اندک دانی و گفت فاضلترین چیزیکه مردمان آنرا ملازمت کنند محاسبت نفس بود و مراقبت و نگاه داشتن کارها بعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح ست در تحت امر و گفت هیچکس چیزے نداند تا معرفت ضد آن او را معلوم نباشد و از برائے اینست که محقق نگردد مخلص را اخلاص مگر بعد از آنکه ریا را بشناخته بود و علم مفارقت از ریا دانسته و گفت هر که بر مرکب خوف نشیند یکبارگی نومید شود و هر که بر مرکب رجا نشیند کاهل شود و یکبارگی دار کار فرو ماند و لیکن گاه بر این و گاه بر آن و گاه در میان هر دو و گفت عبودیت اتباع امر ست در مشاهدهٔ امر و گفت شکر شناخت عجز خود ست از گذاردن کمال شکر نعمت و گفت تصوف قطع علایق ست و رفض خلایق اتصال حقایق و گفت علامت شوق دوست داشتن مرگ ست در حال راحت و گفت غیرت از صفات مریدان باشد و اهل حقایق را نبود و گفت عارف را بانوار معرفت و علم روشن شود تا بدان عجایب غیب را ببیند و گفت مرد ربانی در چهل روز یکبار چیزے خورد و مرد صمدانی در هشتاد روز یکبار چیزے خورد و هر کرا ایمان بود با اولیاء او از اولیاء بود و گفت اولیا مشهور بود اما مفتون نبود نقل ست که چون رنجور شد طبیب آوردند گفت مثل اطبا با من همچو مثل برادران یوسف ست که یوسف را پرورش دهند و قدرت بعد برادرانش در کار او تدبیر میکردند یعنی تدبیر خلق نیز از تقدیر قدرت ست و در وقت وفات سماع طلبید و در ان سماع وفات کرد رحمت الله علیه

باب نود و یکم در ذکر ابو العباس نهاوندی رحمة الله علیه

آن مختشم روزگار آن محترم پرهیزگار آن کعبهٔ مروت آن قبلهٔ فتوت آن اساس خردمندی شیخ وقت ابو العباس نهاوندی رحمة الله علیه یگانهٔ عهد بود و معتبر مشایخ و در تمکین قدمے راسخ داشت

و در ورع و معرفت شأنی عظیم و گفت در ابتدای ریاضت دوازده سال علی الدوام سر بگریبان فرو
بردم تا یک گوشهٔ دلم بمن نمودند و گفت همهٔ خلایق در آرزوی آنند که حق تعالی یکساعت ایشانرا
بود و من در آرزوی آنم که حق تعالی مرا یکساعت بمن دهد تا با من باز گذارد تا من خود به بینم که
من چه چیزم و از کجاام و این آرزوی من بر نمی آید و گفت با حق تعالی بسیار نشینید و با خلق اندک
و گفت آخر فقر اول تصوف ست و گفت تصوف پنهان داشتن حال ست و جاه خود بذل کردن بر
برادران نقل ست که کسی از وی دعائی طلبید و گفت خدای تعالی مرگی خوش دهاد نقل ست
که شیخ کلاه دوختی و یکی بدو درم دادی و از دو درم زیادت نگرفتی و هر که نخست پیش وی آمدی
یکدرم بوی دادی و یکدرم بنان دادی و در زاویه با درویشی دیگر بکار بردی آنگاه از پی کلاه دیگر
فراشدی نقل ست که مریدی داشت که او را از دنیا چیزکی بود چنانچه زکات دادن بر وی واجب
بود پیش شیخ آمد و گفت زکات مال بکه دهم گفت بهر کس که دولت قرار گیرد آن مرید برفت در راه نابینائی
را دید برهنه و مضطر یک درست زر بزرگ بوی داد اتفاقاً روز دیگر آن مرید آنجا میگذشت آن نابینارا
دید که با نابینای دیگر میگفت که دی روز شخصی درستی زر بمن داد و دوش بخرابات شدم و خمر خریدم و با فلان
مطربه بخوردم آن مرید چون این بشنید مضطرب شد پیش شیخ رفت تا حال گوید پیش از آنکه سخن گوید شیخ
یک درم بدو داد و گفت بیرون رو هر کس که اول پیش آیدت بدو ده و آن درم از کسب کلاه دوختن بود
چون رفت نخست علوی را دید در راه و آن درم بدو داد چون علوی برفت آن مرید از پی او برفت علوی
بخرابه رفت و کبکی مرده از زیر دامن بدر آورده بینداخت مرید علوی را گفت بخدای که حال خود با من
بگوی گفت هفت روزست تا من و عیال و فرزندان هیچ طعام نیافته ایم و ذل سوال بر خود روا
نمیداشتیم پس درین خرابه این مرغ مرده دیدم بحکم اضطرار برداشتم تا پیش عیال برم و طعام سازند چون این درم
حاصل شد این مرغ مرده بینداختم مرید متعجب بماند و پیش شیخ آمد شیخ گفت احتیاج گفتن تو نیست اما بیقین
بدان که چون تو معامله با عوانان و ظالمان کنی آنرا شاید که نابینائی در خرابات خمر خورد و آنچه من بکسب حلال
حاصل کرده بودم چنان بود که علوی مستحق بدان از مردار خوردن خلاص یابد بی جهت اضطرار بخورد نقل ست
که ترسائی در روم حکایت فراست شنیده بود میخواست که امتحان کند مرقعی در پوشید و عصائی
در دست گرفت و بخانقاه شیخ ابوالعباس قصاب اندر آمد چون پای در اندرون خانقاه نهاد شیخ مردی
تند با غیرت بود گفت ای بیگانه در کوی آشنایان چه کار داری ترسا از آنجا باز گشت و بخانقاه شیخ
ابوالعباس نهاوندی آمد و نزول کرد شیخ وی را هیچ نگفت پس چهار ماه آنجا مقام کرد و با درویشان وضو میساخت

و نماز بصورت میکرد و بعد از آن عزم کرد تا برود شیخ گفت چون حق نان و نمک افتاده است جوانمردی نباشد
که بیگانه بیائی و بیگانه بیرون روی پس آن ترسا از صدق مسلمان شد و در خدمت شیخ مقام کرد
و ریاضت و مجاهده پیش گرفت تا از اولیاء الله گشت تا چون شیخ وفات یافت او بر جای شیخ بنشست

باب نود و دوم در ذکر ابو عمرو ابراهیم الزجاجی رحمة الله علیه

از کبار مشایخ وقت بود و از بزرگان اصحاب تصوف بود و در ورع و معرفت و ریاضت و کرامت شأنی
بزرگ داشت و مقبول علمای این طایفه بود و شیخ جنید را دیده بود و آخر کسی از شاگردان ابو عثمان
که بمرد در رفت او بود و در مکه مجاور شد و همانجا وفات کرد در سنه احدی و ثمانین و ثلثمائة رحمة الله علیه و او را
نظری دقیق بود و نقل است که شیخ با شیخ ابو القاسم نصر آبادی در سماعی بودند شیخ مر ابو القاسم را
گفت این سماع چرا میشنوی گفت چون سماع شنویم بهتر از آنکه با یکدیگر نشینیم و غیبتها کنیم و شنویم
ابو عمرو گفت اگر در سماع یک حرکت کرده آید که تو انیم که آن حرکت نکنیم از صد ساله غیبت بدتر باشد
والله اعلم بالصواب قدس سره العزیز

باب نود و سوم در ذکر ابو الحسن صایغ قدس الله سره العزیز

آن مشرف خواطر و اسرار آن مقبل اکابر و ابرار آن سفینهٔ بحر عشق آن یکتهٔ کوه صدق آن از هر دو کون
فارغ شیخ ابو الحسن الصایغ رحمة الله علیه یگانهٔ روزگار بود و در مصر مقیم بود و از جملهٔ مشایخ قوم بود
و در عصر خود نظیر نداشت و ابو عثمان رح مغربی گفتی هیچکس را نورانی تر از ابو یعقوب رح نهرجوری ندیدم
و بزرگ همت تر از ابو الحسن رح صایغ نقل است که ممشاد دینوری گفت که در دینور مرغی دیدم که نماز
میکرد و بر بالای سر وی کرکسی سایه میداشت چون نگاه کردم ابو الحسن صایغ دینوری بود و گفت استدلال
چگونه توان کردن از صفات کسی که او را مثل باشد بر آنکه او را مثل نباشد و گفت معرفت شاهد حقتعالی
بودن است در کل احوال عجب ست از گذارشکر نعمتها از جمله وجوه و بیزارشان ست از پناه گرفتن و قوت
طلبیدن از همه چیزها و از وی پرسیدند که صفت مرید چیست گفت آن ست که حق سبحانه تعالی فرموده است
ضاقت علیهم الارض بما رحبت وضاقت علیهم انفسهم زمین با بسط و فراخنای خود تنگ
ست بر مریدان و بر ایشان تنگ گشته است نفسهای ایشان گرد جهان از سطوت بیرون هر دو عالم و گفت
اهل محبت در آتش شوق که محبوب را نه تنعم میکنند بیشتر و خوشتر از تنعم اهل بهشت و گفت دوست داشتن

تو مر خویشتن را هلاک کردن خویشتن بود و گفت احوال وارد خوف از ذوق حال بود و بس چون خوف پایدار حدیث و صفات نفس حاصل شود و خاستن طبع گردد و این سخن پسندیده بود که هر چه نفس را و دران حظی پدید آید از کدورت منی تصفیه آن را تباه کند و گفت تمنا و امل از فساد طبع ست والله اعلم

باب نود و چهارم در ذکر ابوالقاسم نصرآبادی رحمة الله علیه

آن دانای عشق و معرفت آن دریای شوق و مکرمت آن پخته سوخته آن افسرده افروخته آن بنده عالم آزادی قطب وقت ابوالقاسم نصرآبادی رحمة الله علیه سخت بزرگوار بود و در علو حال و مرتبه بلند داشت و سخت شریف بود نزدیک جمله اصحاب و یگانه جهان بود در عهد خویش و مشار الیه در انواع علوم خاصه در علم احادیث و روایات عالی که دران مصنف بود و در طریقت وقت نظری و قالی عظیم داشت و سوزی و شوقی بغایت و استاد جمله اهل خراسان بود بعد از شبلی رح و مرید شبلی بود و رودباری رح و مرتعش رح را یافته و بسی مشایخ را دیده و هیچکس را از متاخران آن وقت در تحقیق عبادت آن مرتبه نبود که او را و در ورع و مجاهده و تقوی و مشاهده بی همتا بود و بیکباره مجاور بود او را از نیشاپور بیرون کردند بسبب آنکه چندان شوق و محبت و حیرت چه حالتست گفت در کار خویش کالیو گشته ام بسیاری بکنجیدم نیافتم اکنون در جستجوی هیچیم باشد که بوئی شنوم که چنان فرو مانده ام که نه دانم که چه کنم نقل ست که روزی نزدیک جهودی شد و گفت نیم دانگ بده تا فقاعی خرم جهود گفت تا خوش نکنی دیگر بار فراز شد و گفت ناچاری باید داد گفت زشتی نکنی دیگر باره فراز شد و هر بار جهود بنوعی دیگر او را میرنجانید که یکذره او از آنچه بود متغیر نشد باز پس جهود گفت ای آخر چه مردی تو که از برای نیم دانگ چندین جفا تحمل کنی و از جای نشوی نصرآبادی گفت آنگاه درویشان را چه جای از جای بشدن بود که چیزهای بر ایشان در آید که کوه نتواند کشید اگر بکاهی از جای بشوند آن نتوانند کشید جهود مسلمان شد نقل ست که یک روز یک خلقی را دید که در طواف مشغول گشته بودند و با یکدیگر سخن میگفتند پاره آتش و هیزم بیاوردند او را پرسیدند که چه خواهی کرد گفت کعبه را بسوزم تا این همه خلق غافل بخدای پردازند نقل ست که یکروز در حرم بادی سخت میجست شیخ نشسته بود و جمله استار کعبه در هوا از باد رقص میکرد و شیخ را خوش آمد از جای بجست و دامن پرده بدست گرفت و گفت بیت

ای رعنا عروس سرفرازی در میان نشسته بناز خویشتن را چون عروس جلوه داده و در جهان خلق را در زیر مغیلان به تشنگی و گرما کشته چندین جلوه چند کنی اگر ترا کیا بینی گفت مغیلونار

عمدی گفت نقل ست که ہفتاد حج بر توکل کردہ بود دیگر روز میرفت در راہ سگے دید تشنہ و گرسنہ و ضعیف شدہ و شیخ
ہیچ نداشت آواز داد کہ میخرد چہل حج بیک نان شخصے از در بحر بدو گواہ بر گرفت شیخ آن گردہ نان بدان سگ داد و صاحب
واقعہ کار دیدہ در گوشۂ آن بدید در آمد و شیخ را شتے محکم بزد و گفت اے احمق پنداشتی کہ کارے کردی کہ چہل حج بیک نان
بدادی و پدرت ہشت بہشت بدو گندم فروخت کہ در ین یک نان انہ ازان تہا ہزار بیش باشد شیخ این بشنید از خجالت
بگوشۂ رفت و سر بخود در کشید نقل ست کہ یکبار جنید الرحمۃ تپ گرفتش سخت و گرمائے عظیم بود چنانکہ گرمائے حجاز بود
و دوستے از دوستان او کہ در عجم او را خدمت کردہ بود و بہ بالین شیخ آمد او را دید در ان گرما گرفتار آمدہ و تپے
سخت گرفتہ گفت شیخا ہیچ حاجت داری گفت شربتے آب سرد بیابدم مرد کہ این بشنید حیران فرماندہ
دانست کہ این ہرگز در گرمائے عرب کار نیز یگداز و نتوان یافت از آنجا باز گشت و درین اندیشہ میرفت ناگاہ
در دست چون پارۂ برفت پسرے بیخ بر آمد و در حال ژالہ باریدن گرفت مرد دانست کہ این کرامت
شیخ ست آن ژالہ و سہ بیش آن مرد جمع میشد و مرد در انا سیکر و تا پر شد پیش شیخ گفت این از کجا
آوردی در چنین گرماے مرد واقعہ بر گفت شیخ مگر ازان سخن تفاوتے در نفس خود یافت کہ این کرامت
تراست گفت اے نفس چنانکہ ہستی ہستی آب سرد میخواستی و آب سرد ت مے باید باتش گرم نسازی
گفت مقصود حاصل شد باز گرد و آن آب ببر کہ ازان آب نخواہیم خوردن آب نخورد و آن مرد آب
ببرد و گفت در بادیہ میرفتم وقتے ضعیف گشتم و نومید شدم و روز بود کہ ناگاہ چشم من بر ماہ افتاد بر ماہ
نوشتہ بود کہ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ گفت قوی دل گشتم و قوتے درمن پدید آمد نقل ست کہ وقتے در
خلوتے بود و بیتر العمد آگر ندکہ ترا ازین دلیری و دستوری کہ داد کہ چندین لاف ہاے شگرف میزنی از
حضرت او دعوے بزرگ میکنی عدد گوئے ما چندان بلا بر تو گماریم کہ رسوائے جہانے شوی او جواب داد کہ خداوندا
اگر تو بکرم درین دعوے بلا مسامحت نخواہی کرد درین لاف زدن ما بارے ازین دعوائے کردن پائے
خود باز نخواہیم کشید ما ز حضرت ندا آمد کہ این سخن پسندیدیم و گفت یکبار بزیارت خاک موسی علیہ
السلام شدم از یک یک ذرۂ خاک او صریح مے شنودم کہ ارنی ارنی و گفت یک روز بکعبہ میگذشتم
مردے را دیدم کہ بر زمین افتادہ مے علیہ خواستم کہ الحمد بخوانم و دم بر و افگنم یکے از شکم آواز داد کہ
بگذار این سگ را کہ دشمن اہل بیت ست نقل ست کہ یک روز مجلس میگفت جوانے بمجلس
در آمد بابی بود تیرے از کمان شیخ برفت و بر فستان آمد جوان آواز داد کہ تمام شد برخاست چون
نزدیک والدہ رسید رنگ ر ویش برفتہ بود والدہ گفت پندارم مگر رنجے بتو رسید گفت خاموش
کہ کار ازان در گذشت درین خانہ بنشنوم چون ساعتے بر آمد حالے دو سہ بار نعرہ بر گیرند و بخاک مندو پیر ہنم بمردہ

شوی وه و قبای من بگور کن و زخمهٔ رباب بچشم من فرو بر و بگو که همچنان که زیستی همچنان مردی این بگفت
و در خانه رفت و جان بداد نقل ست که شیخ را گفتند که علی حوال شب شراب میخورد و بروز بمجلس تو می آید
شیخ آن سخن بشنود و هیچ نگفت یک روز اتفاق افتاد که علی مست افتاده بود در راهی و شیخ میرفت یکی
ازان قوم گفت اینک علی شیخ ملامت کننده را گفت پایش در گردن خود کن و او را با سرای خویش بر
چاره نبود چنان کرد و یک روز چون علی بیاید و در پای شیخ افتاد و توبه کرد و از جملهٔ بزرگان دین شد یکی
و او را کلماتی عالی ست و از وی می آرند که تو در میان دو نسبتی یکی نسبت به آدم علیه السلام و یکی بحقتعالی
چون به آدم نسبت کردی در میدان شهوتها و موضع آفتها افتادی که نسبت طبیعت بی قیمت بود و
چون بحق نسبت کردی در مقامات کشف و عصمت و ولایت افتادی این یک نسبت یافت بشریت
بود و این یک نسبت تحقیق عبودیت نسبت آدم بقیامت منقطع شود و نسبت عبودیت همیشه قایم بود و تغیر نپذیرد
چون بنده را بخود نسبت کند محلش این بود که گویند یا عبادِ لا خوفٌ علیکم الیوم و لا انتم تحزنون
و گفت بارهای گران حق تعالی را بر نتوانند داشت الا بارگیران حق تعالی قال النبی صلی الله علیه وآله وسلم
ان الله تعالی اذا سابر کیهن جمیعا و گفت هر که نسبت خویش با حق تعالی درست گردانید هرگز اثر نکند در او منازعت
طبع و وسوسهٔ شیطان و گفت هر که منت آن دارد که خدای تعالی را یاد کند مضطر نیست که مضطر آن بود که او را
هیچ آلت نبود که بدان خدای را یاد کند و گفت هر که دلالت کند درین طریق بعلم مریدان را فاسد گردانید اما
هر که دلالت ایشان از سر و حیات راه نماید شان بزندگی و گفت گمراه نشد درین راه هیچکس مگر بسبب فساد ابتدا که
فساد ابتدا باشد که با نتها سرایت کند و گفت چون ترا چیزی پدید آید از حق تعالی منگر تا به بهشت و دوزخ
بازنگری چون ازان حال باز گردی تعظیم آنچه حقتعالی التعظیم کرده است بجای آور و گفت هر که در عطا راغب بود
او را مقدار نبود و آنکه در معطی راغب بود عزیز آنست و گفت عبادات بطلب صفح و عفو از تقصیرات نزدیک
تر ست از آنکه برای طلب عوض و جزای آن بود و گفت موافقت امر نیکوست و موافقت امر نیکوتر و
هر کرا موافقت حق تعالی یک لحظه یا یک خطره دست داد هیچ حال بعد ازان بر وی مخالفت نتواند رفت و گفت
چون بصفت آدم از آدم خبر دادند گفتند و عصی آدم و چون از وی بفضل خویش خبر دادند گفتند
انّ اللهَ اصطفیٰ آدمَ و گفت اصحاب کهف را بدان جوانمردان خوانند که ایمان آوردند بخدای
بیواسطه و گفت حق غیور ست و از غیرت اوست که بدو راه نیست مگر بدو و گفت شما را که ضلالت میکنند اند و
میکنند که بدو هیچ دلیل نیست جز او و گفت بمتابعت سنت معرفت توان یافت و بادای فرایض قربت
توان یافت و بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت و گفت هر کرا آداب نفس نبود بآداب نتواند رسید و هر کرا ادب

دل بود چگونه باو بسر تواند رسید هر کرا او بصحبت نبود چگونه بمحل قرب تواند رسید بلکه او را چگونه ممکن بود که بساط حق تواند سپرد که بساط حق خواند پیشرو کسے که ادب یافته بود و مضمون آوای این بود در سر و علانیت و او گفتند بعضے زنان بازنان مے نشینند و میگویند ما معصومیم از دیدن ایشان گفت تا این تن بجای باشد امر و نہی برجای بود و از وے بر نخیزد و حلال و حرام را حساب بود و دلیری نکند بر شبهها الا آنکه از حرمت اخلاص کرده باشد و گفت کار ایستادن است بر کتاب و سنت و دست بداشتن از هوا و بدعت و حرمت پیران نگاه داشتن و خلق را عذر روا داشتن و بر اوراد مداومت کردن و رخصتها جستن و تاویل نا کردن گفتند آنچه پیران را بود ترا هست گفت ابو القاسم را نیست اما در وا بازماندگی از ان همت و حرمت نایافت گفتند کرامات تو چیست گفت آنکه مرا از نصرآباد به نیشاپور شوریده کردند و بر شبلی انداختند تا هر سالے دو سه هزار آدمی بسبب من بیدار شدے من درمیان نگفتند حرمت تو چیست گفت آنکه من از این منبر فرود آیم و این سخن دیگر نگویم که خود را سزای این ندیدم گفتند تقوے چیست گفت آنکه بنده پرهیز از ماسوے الله گفتند ترا از محبت هیچ چیز نیست گفت راست میگوید ولیکن حسرت آن میسوزم و گفت محبت بیرون نیاید از درویشی بر حال که باشی و گفت محبتے بود که موجب او از خون برهانیدن بود و محبتے بود که موجب او خون ریختن بود و گفت اہل محبت قایم اند با حق بر قدمے که اگر یک گام پیش نهند جمله غرقه شوند و اگر قدمے از پس نهند محجوب گروند و گفت هر که شکر نعمت کند نعمتش زیادت کنند و هر که شکر منعم کند معرفتش و محبتش افزون کنند و گفت قرب بر حقیقت الله است زیرا که جمله کفایات از دست و گفت راحت طریقت پر از عتاب و گفت هر چیزے را قوتے هست و قوت روح سماعست و گفت هرچه دل یابد برکات آن پدید شود بر بدن و هرچه روح یابد برکات آن پدید شود بر دل و گفت زندان تو تن ست چون از تن بیرون آمدی در راحت افتادی هر کجا که خواهی رو و گفت بسیار گرد جهان بگشتم و این حدیث جستم در هیچ جائے نیافتم و در هیچ دختر ندیدم الا در غول نفس و گفت اول تذکر با تمیز بود و آخرش با سقوط تمیز و گفت همه خلق را مقام شوق ست و هیچکس را مقام اشتیاق نیست هر که در حال ایشان بود جائے رسد که ورا نه اثر ماند نه قرار و گفت هر که خواهد که بمحل رضا رسد بگو آنچه رضائے عز و جل در آنست بر دست گیرد و آنرا ملازمت کند و گفت اشارات از رعونات طبع ست که بستر قادر نبود بر آنکه آنرا پنهان دارد باشارت ظاهر شود و گفت مروت شاخے از فتوت ست و آن گردشتن ست از هر دو عالم و هرچه در وست و گفت تصوف نوریست از حق که دلالت کند بر حق و خاطریست از وکه اشارت کند بدو و گفت رجا بطاعت بکشد و خوف از معصیت دور کند مراقبت بطریق حق راه نماید و گفت خون زاهدان نگاه داشتند و خون عارفان بریختند نقل ست که از پیغمبر علیه الصلوة والسلام که بعضے از گورستانها بود

که چهار گوشه آن بگیرند و در بهشت افشانند بی حساب و بقیع از آن جمله است مگر بحکم این حدیث شیخ ابو
عثمان مغربی بر بقیع گوری حفر کرده بود برای خود تا او را آنجا دفن کنند و آن گورگاه را گوش میداشت
شیخ ابو القاسم نصرآبادی بدو گفت مگر کسی که خود را هم اینجا گوری فرو برده بود و شبی بخواب دیدم که جنازه ها
بهوا می بردندی و آوردندی پرسیدم که این چیست گفتند هر که اهل این گورستان نبود اگر او را
اینجا دفن کنند بعد از اینجا برگیرند و بجای دیگر برند و هر که جای دیگر دفن کنند که او از اهل این گورستان
بود او را بدینجا باز آرند این جنازه ها که می برند و می آرند آنست پس گفت ای ابو عثمان برخیز که این گور که تو فرو
برده مراد را ان دفن خواهند کرد و خاک تو در نیشاپور خواهند برد و ابو عثمان رح را از آن سخن اندک غباری
بنشست پس چنان افتاد که او را از آنجا بیرون کردند بعد او آمد پس سببی افتاد که او را از بغداد و بنا
رفت از آنجا بری آمد و بسببی افتاد که از ری بنیشاپور آمد و در نیشاپور وفات کرد و بر سر حیره در خاک گورست
او در خواب که جنازه ها می بردندی و آوردندی همین که کسی دیگر دیده است نه شیخ نصرآبادی و روایات
مختلف است نقل است که استاد ابو اسحق را هر سخن مرگ بسیار گفتی و او زاهد خراسان بود و شیخ نصرآبادی
با او اوراد کرده که او با استاد با حدیث مرگ کجا افتاده حدیث شوق و محبت کن و استاد همان گفتی
چون شیخ ابو القاسم را وفات نزدیک رسید یکی از نیشاپور بر سر او بود گفت چون به نیشاپور باز رسی
استاد ابو اسحق را بگوی که نصرآبادی میگوید هر چه گفتی از حدیث مرگ همه چنانست که مرگ کاری عجب است
پس چون وفات کرد او را در آن گور که شیخ ابو عثمان فرو برده دفن کردند بعد از آن بخوابش دیدند
گفتند حق سبحانه تعالی با تو چه کرد گفت با من عتاب کرد چنانکه جباران و بزرگواران کنند ندا کردند که ای
ابا القاسم پس از وصال انفصال گفتم یا ذو الجلال لا جرم چون مرا در لحد نهادند با خدا رسیدم رحمة الله علیه

باب نود و پنجم در ذکر ابو الفضل حسن سرخسی رحمة الله علیه

آن حامل امانت آن عامل دیانت آن غریب بی بدل آن حلیم بی خلل آن سوخته حب الوطن پیر وقت
ابو الفضل حسن رحمة الله علیه یگانه روزگار بود و لطیفه زمان و جهان بود و در تقوی و محبت و معنی و فتوت
درجه بلند داشت و در کرامت و فراست از اندازه بیرون بود و در معارف و حقایق انگشت نما بود و مولد او از
سرخس بود و پیر شیخ ابو سعید ابو الخیر او بود و هر گاه که شیخ را قبضی بودی گفتی اسپ زین کنید
تا بنزد پیر ابو الفضل روم و هر گاه مطوف گر بخته تا آن قبض بر خاستی و هر مرید که شیخ ابو سعید را بودی
و امر بشیخ تطوع کرد که چه عهد بخاک ابو الفضل فرستادی گفتی آن خاک را زیارت کنید تا مقصود حاصل

شوریک روز از شیخ ابوسعید پرسیدند که این همه دولت از کجا یافتی گفت بر کنار جوئے آب میرفتم
پیر ابو الفضل از آن جانب دیگر میرفت چشمش بر من افتاد و همان دولت از آنجاست امام حرمی نقل
کرده است که کودک بودم بمحلتے رفته بودم از محله باب الطلب توت بر درختے شدم ناگاه شاخ آن
بشکستم پیر ابو الفضل بدان کوے بگذشت من بر درخت بودم مرا ندید هیچ شک نکردم که از خود غایب
و بدل با حق بحکم انبساط سر آورده میگفت بار خدایا یکسال بیش ست تا تو مرا لوانگے ننداده که موئے
سر باز کنم با دوستان چنین کنی گفت در حال همه اغصان و اوراق درختان زرین دیدم آنگاه گفت
عجب کارے همه تعریض با اعراض ست گشایش دل را با تو سخنے نتوان گفت نقل ست که در سرخس جائے
بود و آنجا گشته و نماز نمیکرد گفتند چرا نماز نمی کنی گفت آب کجاست دستش گرفتند و بسر چاه بردند و دلو بدو
نمودند نیز دو شبانه روز دست بسته بوده که نجنبید پیر ابو الفضل گفت او را در خانه باید کرد که دور کرده
شریعت نقل ست که یک روز لقمان سرخسی نیز دیک پیر ابو الفضل آمد و او را دید جزوے در دست
گرفته گفت در جزو چه میجوئی گفت همان چیز که تو در ترک این میجوئی گفت پس این خلاف چرا ست
گفت خلاف تو مے بینی که از من همی پرسی که چه میجوئی از مستی هشیار شو و از هشیاری بیدار گرد تا خلاف
برخیزد و بدانی که تو و من چه میطلبیم نقل ست که یکے پیش ابو الفضل آمد گفت دوش ترا بخواب
دیدم مرده و بر جنازه نهاده پیر گفت خاموش که آن خواب خود را دیدهٔ که ایشان هرگز نمیرند
من عاش بالله لا یموت ابدا شیخ ابوسعید گفت بسرخس شدم پیر ابو الفضل گفت تا شب
در آید که پرده سرشت بود شب در آمد گفت تو قاری باش تا من مذکور باشم یُحِبُّهُم وَیُحِبُّونَهُ
برخواندم او صفت صد تفسیر کرد مگر شب وی را نیک مشاهده شد تا صبح بر آمد او گفت شب رفت و ما
هنوز اندوه و شادی ناگفته شعر شب رفت و حدیث ما بپایان نرسید شب را چه گناه حدیث ما بود
دراز شیخ ابوسعید گفت روزی پرسیدم که سر چیست گفت تو گفتم سر چیست گفت هم تو او را گفتند دعائے
بکن که باران نمی بارد گفت بیارد آن شب برف بزرگ آمد گفتند چه کردی گفت ترینه واخوردم یعنی ما قطعیم
چون من خنک شدم همه جهان که بر من بیگرد و خنک شود گفت که دعائے بکن برائے این سلطان تا مگر
به شود ساعتے اندیشه کرد آنگاه گفت پس خردم مے آید این گفتار یعنی خود او را در میان مے بینید و
گفت از ماضی یاد مکنید و مستقبل را انتظار مکنید و نقد وقت را باشید و گفت حقیقت عبودیت دو
چیز ست حسن افتقار بخدائے این اصول عبودیت ست و حسن اقتدا کردن برسول خدا و این آنست که نفس را
در وے هیچ نصیب و راحت نیست نقل ست که چون وفاتش نزدیک رسید گفتند ترا فلان جائے

در خاک کنیم که خاک مشایخ و بزرگان ست گفت زینهار من کیستم که مرا در جوار چنان قوم در خاک کنند بر بالاے آن تل خواهم که در آن جائیکه خراباتیان و دوال بازان در خاک اند در برابر ایشان مرا در خاک کنید که ایشان برحمت او نزدیک باشند که جشیر آن آشنگار او هست که ایشان محتاج اند و کریم عطا بمحتاج دهد رحمة الله علیه

باب نود و ششم در ذکر ابو العبّاس السیّاری رحمة الله علیه

آن قبلهٔ امانت آن کعبهٔ دیانت آن مجتهد طریقت آن منفرد حقیقت آن آفتاب متواری شیخ عالم ابو العباس سیاری رضی الله عنه از ائمهٔ وقت بود و عالم بعلوم شریعت و عارف بحارف حقایق و بسے مشایخ را دیده و آداب یافته و اظرف قوم بود و اول کسیکه در مرو سخن حقایق گفت او بود و فقیه و محدث و مرید ابو بکر واسطی بود و ابتداے حال او چنان بود که از خاندان علم و ریاست بود و در مرو هیچکس را در جاه و قبول بر اهل بیت او تقدم نبود و از پدر میراث بسیار یافت جمله در راه خداے صرف کرد و دو تار موئے داشت از آنحضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم آن را باز گرفت حقتعالی ببرکات آن موے او را توبه داد و با ابو بکر واسطی هم افتاد و بدرجه رسید که امام خفی شد از متصوفه آن طایفه را سیاریان گویند و ریاضت او تا حدے بود که کسے او را اسعفری میکرد گفت پاے مالی که هرگز در معصیت گامے نرفته است نقل ست که یکروز به دکان بقالے رفته تا جوز خرد سیم بداد بقال شاگرد را گفت که جوز بهتر گزین شیخ گفت هر کرا جوز فروشی شاگرد را هین وصیت کنی گفت نه لیکن از از بهر علم تو میکنم گفت من علم خود تفاوت میان دو جوز ندهم و ترک گرفت نقل ست که او را چیزے منسوب کردند و از آن جهت رنج بسیار کشید تا عاقبت حق تعالی آن بر وے سهل گردانید و سخن اوست که چگونه راه توان برد بترک گناه و آن در لوح محفوظ بر تو نوشته بود و چگونه خلاص توان یافت از چیزیکه بقضا بر تو نوشته بود نقل ست که بعضے از حکما ویرا گفتند معاش تو از کجا ست گفت از نزد دیگرے آنکه تنگ گرداند معاش را بر آنکه خواهد بے علتے و فراخ کند روزی آنرا که خواهد بے علتے و گفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده است و گفت هرگز ایمان بنده راست نباید تا صبر نکند بر ذل همچنان که صبر کند بر عز و گفت هر که نگاه دارد دل خویش با خداے عز و جل بصدق خداے تعالی علم و حکمت بر زبان او روان گرداند و گفت خطره انبیا راست و وسوسه اولیا را و فکر عوام را و عزم فساق را و گفت حق تعالی بنیکوی نظر به بنده کند غایب گرداندش و حال از مکروهے که هست چون نظر خشم کند برو حالتے پدید آید از وحشت که هر که بود از و بگریزد و گفت سخن نگفت از حق مگر کسیکه محجوب بود

از وی کسی پرسید که معرفت چیست گفت بیرون آمدن از معارف و گفت توحید آنست که بر دل تو دون
حق نگذرد و گفتی توحید را چندان غلبه بود که هرچه بخاطر در می آید در توحید غرق می شود و برنگ احدیت میگردد
و گفت کنت له سمعا و بصرا الحدیث و گفت غافل را در مشاهدهٔ حق تمناست که اندر وی
لذت نیست و از و سوال کردند که از حق تعالی چه خواهی گفت هر چه دهد که گدا را هر چه خواهی جای افتد
از مرید سید ند که مرید بهیچ ریاضت کند گفت بصبر کردن بر امرهای شرع و از مناهی باز ایستادن و صحبت
با صالحان کردن و گفت عطا بر دو گونه باشد کرامت و استدراج هرچه بر تو بماند کرامت بود و هرچه از
تو زایل شود استدراج و گفت اگر نماز روا بودی بی قرآن بدین بیت روا بودی **بیت**
اتمنی علی الزمان محالا + ان یری فی الجلوة طلعة حر معنی آنست که از زمانه محالی میخواهم
که همه عمر تو آزاد مردی ببینم **نقل ست** که چون وفاتش نزدیک رسید وصیت کرد که
آن موی تار موی پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم که باز گرفته ام در دهان من نهید همچنان کردند
و امروز قبر او بمرو ظاهر ست و خلق بحاجت خواستن آنجا روند و مهمات آنجا خواهند
کرد که مجرب ست والله اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب ✤ ✤✤

خاتمة الطبع

الحمد لله والمنة که این دفتر صدق و صفا یعنی کتاب مستطاب تذکرة الاولیاء که مست
شدان بادهٔ معرفت را آب بقا و گرم روان بادیهٔ طریقت را رهنماست. به حسن ارادهٔ
کارپردازان دکان شیخ الٰهی بخش و محمد جلال الدین به حلیهٔ طبع متحلی شد تا جان نوازِ
راه روانِ حقیقت که همان صراط مستقیم منزل مقصود است. گردید.
از کتب خانه شیخ الٰهی بخش و محمد جلال الدین که قدیم ترین و کلان ترین کتبخانه
های لاهور بازار کشمیری است کتب هر نوع و هر فن تستاً به هر چه تمام تر
کفایت و رعایت دستیاب می شود ✤

شیخ الٰهی بخش و محمد جلال الدین تاجران کتب
کشمیری بازار لاهور

ارشاد الطالبین فارسی اخوند درویزہ

یہ کتاب حاوی نکات تصوف و مسائل فقہیہ ہے۔ مفتیان زمانہ کے لئے جیسی کار آمد ہے اس سے بڑھ کر صوفیائے کرام کے لئے مفید مصنف علام نے اس ڈھنگ سے مسائل کو بیان فرمایا ہے کہ فقہیہ مسائل فقہ اور صوفی مسائل تصوف کا استنباط کر سکتا ہے۔ اور دونوں اپنے اپنے خیال میں خوش ہوتے ہیں۔ ایسی جامع کتاب آج تک نظر سے نہیں گزری کاغذ خط و چھپائی عمدہ۔ حجم ۵۰۲ صفحہ ٭ قیمت .. .. ۱۲ؔ

ذخیرۃ الملوک

بزبان فارسی مصنفہ حضرت سید السادات منبع فیوض و برکات غوث صمدانی میر سید علی بن شہاب الدین ہمدانی رحمۃ اللہ علیہ حاوی مسائل شریعت و سلوک ہے۔ اور بکمال صحت جانفشانی طبع ہوا ہے ٭ قیمت .. .. عہ

قصص الانبیا فارسی جلی قلم کاغذ مصری

حاوی کل حالات پیغمبراں از آدم صفی اللہ تا حضرت محمد رسول اللہ صلوات اللہ علیہم و بیان خلفائے راشدین المہدیین رضوان اللہ تعالے علیہم اجمعین قابل دید کتاب ہے ٭ قیمت .. ..

فوائد السالکین فارسی

مؤلفہ حضرت بابا فرید شکر گنج یہ کتاب نہایت ہی اعلےٰ علم تصوف میں ہے۔ کیوں نہ ہو کہ ان کے مصنف ایسے بزرگ ہیں جن کا نام کا ڈنکہ تمام دنیا میں ہے ٭ قیمت .. .. ۲ؔ

تحفۃ العشاق

مجموعہ غزلیات اردو فارسی پسند خاطر برنا و پیر ہے۔ جلد منگا کر محظوظ الکلام ہو گئے۔ ہدیہ صرف .. .. ۴ؔ

دیوان غوث الاعظم رحمۃ اللہ علیہ

دیوان کرامت بنیان از ارشادات کرامت آیات مہر منیر سلطے فآن خواص محیط بحار ایقان سالک مسالک حقیقت سرمدی عارف رموز یزدانی مقبول بارگاہ سبحانی حضرت قطب الاقطاب غوث الاعظم پیر دستگیر شہنشاہ میراں محی الدین شیخ سید عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ قابل دید ہے۔ محصول ڈاک بذمہ خریدار ٭ قیمت

دیوان خواجہ معین الدین چشتی علیہ الرحمۃ

حضور کے نام نامی و اسم گرامی سے ہر ایک بشر واقف ہے آشنانان بحر معرفت یہ کتاب یک نعمت غیر مترقبہ ہے۔ صوفیان صفا کیش اس کو اپنا حرز جان بنائیں [illegible]

گلدستۂ دلپذیر المعروف بہ چمن [illegible]

مولفہ و مرتبہ منشی محبوب عالم صاحب خوش نویس امین آبادی سلمہ اللہ [illegible]
[illegible] و حمد و نعت۔ یہ مجتبےٰ محمد مصطفےٰ صلے اللہ علیہ وسلم و [illegible]
[illegible]

اشتہار

کتب خانہ سے عرصہ [illegible] سے جاری ہے
اور بفضلہ تعالیٰ روز افزوں ترقی ہے
ناظرین والا تمکین و تجاران نامدار جنہوں نے ایک دفعہ اس سے معاملہ کیا
اسکی خوش معاملگی کے مداح و ثناخواں ہیں اس میں ایک بڑا بھاری ذخیرہ ہر ایک قسم
کی کتابوں کا ہر وقت موجود رہتا ہے یعنی قرآن مجید حمائلیں مترجم و معرا کتب حدیث
فقہ صرف نحو منطق اصول طب فارسی درسی کتابیں قصہ جات فارسی اردو
گورمکھی سنسکرت ناول ناٹک مشہور و معروف لوگوں کی سوانح عمریاں کتب انجمن
حمایت اسلام لاہور کتب اسلام مولوی غلام قادر صاحب بھیروی۔ کتب اسلام
مولوی رحیم بخش صاحب وغیرہ وغیرہ کا کافی ذخیرہ موجود رہتا ہے
ایک دفعہ آزمائش شرط درخواستیں بھیجکر اور تجربہ
کر کے دیکھ لیں۔ والسلام مفصل فہرست
درخواست کرنے
پر مفت ارسال
ہوگی

معیار الحقائق شرح کنز الدقائق

مصنفہ فاضل اجل مولانا مولوی ضیاء الدین محمد الحسینی الحنفی رحمۃ اللہ علیہ حاوی کل مسائل فقہ۔ یہ کتاب لاجواب ہے۔ جو طلباء کو دوسری کتب فقہ و فتاوے سے مستغنی کردیتی ہے۔

قیمت عـ

مجموعہ خوانی

اس کتاب کو حضرت مولانا کمال کریم رحمۃ اللہ علیہ نے حسب الحکم الغ قتلغ بہرام خان رحمۃ اللہ علیہ [illegible] فرمایا۔ یہ کتاب مفتیوں اور قاضیوں اور طلباء کو دیگر فتاوے و کتب فقہ سے مستغنی کردیتی ہے۔ بس لاجواب ہے۔

قیمت ۱۰/

سلم العلوم

محشی بحواشی جدیدہ و مفیدہ [illegible] آج تک اس عمدگی سے سلم العلوم کبھی نہیں چھپا خوشخط عمدہ کاغذ [illegible]

قیمت [illegible]

[illegible] الادویہ

[illegible] الادویہ و رسالہ کفایت [illegible] کل ادویہ یونانی [illegible] وغیرہ وغیرہ۔ قیمت ۶/

شیخ الٰہی بخش محمد جلال الدین کشمیری
تاجران کتب کشمیری بازار لاہور

